

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

BİR TEZKİRETÜ'L-EVLİYA TERCÜMESİ
(Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)

ULUHAN ÖZALAN

ARALIK 2009

T.C.
ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ ve EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

BİR TEZKİRETÜ'L-EVLİYA TERCÜMESİ
(Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Uluhan ÖZALAN

Danışman
Doç. Dr. İ. Gülsel SEV

BOLU-2009

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Uluhan ÖZALAN’a ait “Bir Tezkiretü’l-Evliya Tercümesi (Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük)” adlı tez, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir. 28.12.2009

Üye (Tez Danışmanı) : Doç. Dr. İ. Gülsel SEV

Üye : Yrd. Doç. Dr. Erol ÖZTÜRK

Üye : Doç. Dr. Ersin ÖZARSLAN

Prof. Dr. Gönül ÜLKER

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Uluhan ÖZALAN

Yüksek Lisans Tezi

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Doç. Dr. İ. Gülsel SEV

Aralık 2009, x+452 sayfa

ÖZET

Tezkiretü'l-Evliya, İran edebiyatının en önemli şairlerinden biri olan Feridüddin Attâr tarafından hicrî 617 (1220) yazılmıştır. Eser, büyük evliyaların hayatlarını, davranışlarını, düşünce, söz ve kerametlerini konu almaktadır. Dinî konuları ele almasından dolayı Tezkiretü'l-Evliya Türklerin ilgisini çekmiş ve bir çok defa farklı kişiler tarafından Anadolu Türkçesine tercüme edilmiştir. Türkiye ve yurt dışındaki kütüphanelerde çok sayıda tercümesinin bulunması, Türk milletinin bu esere gösterdiği rağbetin bir işaretidir. Ancak, Sinan Paşa'dan önce yapılan tercümelerin çoğu, mütercimi belli olmayan anonim tercümelerdir. Üzerinde çalıştığımız tercüme de bu kapsama girmektedir.

Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesinde 27317 numarada kayıtlı bulunan yazma üzerinde yaptığımız çalışma giriş, yazılış özellikleri, ses bilgisi, şekil bilgisi, metin, sözlük, ve özel adlar indeksinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde eser, yazar, eserin diğer nüshaları üzerine yapılan çalışmalar hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde eserin yazılış özellikleri, verilen örneklerle ortaya konulmuştur. Ses bilgisi bölümünde, ünlü ve ünsüzlerle ilgili metinde karşılaştığımız ses olayları örnekleriyle açıklanmıştır. Şekil bilgisinde, eserde tespit ettiğimiz ekler tasnif edilerek örnekleriyle sunulmuştur. Bundan sonraki bölümlerde ise eserin transkripsiyonlu metni, eserden alınan cümlelerle oluşturulan sözlük ve özel adlar indeksi yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: Tezkiretü'l-Evliya, Feridüddin Attâr, Eski Anadolu Türkçesi, Tercüme.

Uluhan ÖZALAN

Master's Thesis

Department of Turkish Language and Literature

Supervisor: Associate Professor İ. Gülsel SEV

December 2009, x+452 pages

ABSTRACT

Tezkiretü'l-Evliya was written by Feridüddin Attâr, one of the most important poets, in 617 (Hijri year). The topics of the work are the lives of great saints, their behaviours, thoughts, words and wonders. It has been translated into Anatolian Turkish many times as it deals with religious topics. That there are many translations in national and international libraries means that it attracted the interest of Turkish people. However, many of the translators of the work before Sinan Pasha are not known. The translation that was examined in this study is also anonymous.

The study that was carried out on the manuscript registered in Kayseri Râşid Efendi Library with the number 27317 consists of introduction, spelling properties, phonology, morphology, text, dictionary and index of proper nouns. In the introduction, some information about work, writer and other studies was given. In the second chapter, the spelling properties of the work are revealed through examples. In the phonology chapter, the phonologic properties of vowel and consonants are clarified. The affixes are classified and presented with samples from the text in the morphology. In the following chapters the transcribed text, the dictionary involving sample sentences and the index of proper nouns are given.

Key words: Tezkiretü'l-Evliya, Feridüddin Attâr, Old Anatolian Turkish, Translation.

TEŞEKKÜR

Bu yorucu çalışmam sırasında ilgisi, yol göstericiliği ile çalışmamın bütün aşamalarını dikkatle inceleyen değerli hocam Doç. Dr. İ. Gülsel SEV'e, yüksek lisans eğitimim boyunca beni her zaman yüreklendiren, destek ve bilgilerini benden esirgemeyen kıymetli hocalarım sayın Yrd. Doç. Dr. Yavuz Kartallıoğlu, Yrd. Doç. Dr. Erol ÖZTÜRK, Yrd. Doç. Dr. Bilge Kaya'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca, sorularıma bıkmadan cevap veren Arş. Gör. Ömer YAĞMUR'a ve bana duyduğu güven ve desteği için eşime teşekkür ederim.

ÖNSÖZ

Tezkiretü'l-Evliya İranlı şair Feridüddin Attâr tarafından 1220 yılında yazılmıştır. Büyük evliyaların hayatlarının, sözlerinin ve kerametlerini anlattığı bu eser müellifin tek mensur eseridir. Aslında, Attâr'dan önce evliyaların hayatlarını konu alan eserler yazılmışsa da, bunlar Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyası kadar rağbet görmemiştir. Tezkiretü'l-Evliya Arapça, Türkçe ve Fransızcaya da tercüme edilmiştir. Ülkemizde ve yurt dışında bulunan kütüphanelerde bir çok Türkçe tercümesinin bulunması Türk milletinin bu esere gösterdiği ilginin bir işareti olarak değerlendirilebilir.

Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesinde 27317 numarada kayıtlı Tezkiretü'l-Evliya tercümesi üzerine yapılan bu çalışma giriş, yazılış özellikleri, ses bilgisi, şekil bilgisi, metin, sözlük ve özel adlar indeksinden oluşmaktadır. Eserin mütercimi veya tercüme tarihiyle ilgili bir bilgiye rastlanmamıştır. Ancak, eserin imla, ses ve şekil bilgisi bakımından tespit edilen özelliklerini göz önünde bulundurarak, tercümenin 15. yüzyıl sonlarında yapıldığını söylemek mümkündür.

Giriş bölümünde eser ve müellifi hakkında bilgiler verilmiştir. Ayrıca, eserin diğer Türkçe tecümleri ve bu tercümler üzerine yapılan çalışmalardan da bahsedilmiştir. Yazılış özelliklerinin ele alındığı bölümde ünlülüler ile, bazı ek, bağlaç ve edatların imla özellikleri verilen örneklerle açıklanmıştır. Ses bilgisi bölümünde metinde tespit edilen ses hâdiseleri açıklanarak örneklerle desteklenmiştir. Şekil bilgisi bölümünde eserde karşılaşılan ekler tasnif edilmiş ve metinden seçilen kelimler üzerinde gösterilmiştir. Daha sonraki bölümde eser transkribe edilerek sunulmuştur. Sözlük bölümünde, kelimelerin anlamları metinden alınan cümlelerle verilmiş, kelimelerin farklı anlamları yine örnek cümlelerle ve sıra numarasıyla sunulmuştur. Son bölümde ise metinde tespit edilen özel adların bir indeksi yer almaktadır.

Uluhan ÖZALAN

2009-BOLU

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
TEŞEKKÜR	v
ÖN SÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
1. GİRİŞ	1
1.1. Tezkiretül'l-Evliya.....	1
1.1.1. Tezkirenin Kaynakları.....	2
1.1.2. Tezkiretül'l-Evliya Tercümeleleri ve Tezkiretül'l-Evliya Üzerine Yapılan Çalışmalar.....	3
1.2. Feridüddin Attâr.....	4
1.2.1. Feridüddin Attâr'ın Hayatı.....	4
1.2.2. Feridüddin Attâr'ın Eserleri.....	5
1.3. Nüsha Tavsifi	7
1.4. Kullanılan işaretler	9
1.5. Transkripsiyon işaretleri.....	10
2. YAZILIŞ ÖZELLİKLERİ.....	11
2.1. Ünlülerin Yazılışı.....	12
2.1.1. a Ünlüsünün Yazılışı.....	12
2.1.2. e Ünlüsünün Yazılışı.....	13
2.1.3. ı Ünlüsünün Yazılışı	15
2.1.4. i Ünlüsünün Yazılışı	17
2.1.5. o Ünlüsünün Yazılışı	19
2.1.6. ö Ünlüsünün Yazılışı	21
2.1.7. u Ünlüsünün Yazılışı	22
2.1.6. ü Ünlüsünün Yazılışı	24
2.2. Ünsüzlerin Yazılışı	26

2.2.1. g, k ve ñ Ünsüzleri.....	26
2.2.2. p Ünsüzü	27
2.2.3. ç Ünsüzü.....	28
2.2.4. s Ünsüzü	29
2.2.5. t Ünsüzü	30
2.3. Bazı Ek, Bağlaç ve Edatların Yazılışı.....	31
2.3.1. için Edatının Yazılışı.....	31
2.3.2. dağı Edatının Yazılışı	32
2.3.3. kim Edatının Yazılışı	32
2.3.4. ki Bağlama Edatının Yazılışı.....	33
2.3.5. kadar Edatının Yazılışı.....	33
2.3.6. “imek” Fiilinin Yazılışı	34
2.4. İmla İle İlgili Diğer Özellikler	35
2.4.1. Tañrı Kelimesinin Yazılışı	35
2.4.2. Bazı Yabancı Kelimelerin Yazılışı	35
2.4.3. Tenvin Kullanılması	35
3. SES BİLGİSİ	36
3.1. Ünlü Değışmeleri	36
3.1.1. i/e Değışmesi	36
3.1.2. ü/i ve u/ı Değışmesi.....	39
3.1.3. u/o ve ü/ö Değışmesi	41
3.2. Ünlü Uyumu	42
3.2.1. Kalınlık-incelik Uyumu	42
3.2.2. Düzlük-yuvarlaklık Uyumu.....	44
3.2.2.1. Yuvarlak Ünlülü Ekler.....	46
3.2.2.2. Düz Ünlülü Ekler.....	47
3.2.2.3. Hem Düz Hem de Yuvarlak Ünlülü Ekler.....	48
3.3. Ünlü Türemesi.....	49
3.4. Ünlü Düşmesi	49
3.5. Ünlü Birleşmesi	50
3.6. Hece Düşmesi.....	51
3.7. Ünsüz Değışmeleri	51

3.7.1. k/h Değişmesi.....	51
3.7.2. k/g Değişmesi.....	52
3.7.3. b/p Değişmesi.....	53
3.7.4. t/d Değişmesi.....	54
3.7.5. g/v Değişmesi.....	55
3.7.6. ğ/v Değişmesi.....	56
3.7.7. b/v Değişmesi.....	56
3.7.8. ñ/n Değişmesi.....	57
3.8. Ünsüz Benzeşmesi	57
3.9. Ünsüz Türemesi.....	58
3.10. Ünsüz İkizleşmesi.....	59
3.11. Ünsüz Düşmesi.....	59
3.12. Tekleşme.....	60
4. ŞEKİL BİLGİSİ.....	61
4.1. Yapım Ekleri	61
4.1.1. İsimden İsim Yapma Ekleri.....	61
4.1.2. Fiilden İsim Yapma Ekleri.....	62
4.1.3. İsimden Fiil Yapma Ekleri.....	62
4.1.4. Fiilden Fiil Yapma Ekleri.....	63
4.2. Çekim Ekleri.....	63
4.2.1. İsim Çekimi.....	63
4.2.1.1. Çokluk Ekleri.....	63
4.2.1.2. Aitlik Eki.....	63
4.2.1.3. İyelik Ekleri.....	64
4.2.1.4. Hâl Ekleri.....	64
4.2.2. Fiil Çekimi.....	68
4.2.2.1. Şahıs Ekleri.....	68
4.2.2.2. Kip Ekleri.....	69
4.2.2.2.1. Bildirme Kipleri	69
4.2.2.2.1.1. Görülen Geçmiş Zaman.....	69
4.2.2.2.1.2.Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	70
4.2.2.2.1.3.Geniş Zaman.....	71

4.2.2.2.1.4. Gelecek Zaman.....	72
4.2.2.2.1.5. Şimdiki Zaman.....	72
4.2.2.2.2 Tasarlama Kipleri.....	73
4.2.2.2.2.1 İstek Kipi.....	73
4.2.2.2.2.2. Şart Kipi.....	73
4.2.2.2.2.3. Gereklilik Kipi.....	74
4.2.2.2.2.4. Emir Kipi.....	74
4.2.2.2.3. Soru Eki.....	75
4.3. Sıfat Fiil Ekleri.....	75
4.4. Zarf Fiil Ekleri.....	76
5. METİN.....	77
6. SÖZLÜK.....	201
7. ÖZEL ADLAR İNDEKSİ.....	439
KISALTMALAR.....	451
KAYNAKÇA.....	452

1.Giriş

1.1.Tezkiretü'l-Evliya

Tezkiretü'l-Evliya, Feridüddin Attâr'ın tek mensur eseri olup hicrî 617 (1220) yılında yazılmıştır. Tezkire, kelime anlamıyla hatırlamaya vesile olan kağıt, pusula anlamına gelmektedir (Ş. Sami, 2006; 391). Ayrıca, aynı memlekette bulunan resmî daireler arasında karşılıklı yazışmada gönderilen evrak, şahıslara verilen resmî yazı veya reisü'l-küttâb tarafından divân-ı hümayun kâtiplerine verilen hüviyet varakası (Yavuz, 2006; 23) gibi anlamlara da gelmektedir. Kelime bir anlamıyla bazı meslek sahipleri için yazılan biyografi (Özön, 1997: 865) olmakla birlikte geniş manada şairlerin hâl tercümelerini konu alan ve onların şiirlerinden örnekler veren eserler olup Tezkiretü'l-Evliya, Tezkiretü's-Şu'arâ, Tezkiretü'l-Bünyân gibi farklı alanlarda yazılabilir.

Adından da anlaşılacağı gibi Tezkiretü'l-Evliya büyük evliyaların hayatlarını, davranışlarını, sözlerini, düşüncelerini konu edinen bir eserdir. Attâr, eserinde 72 evliyaya yer vermiştir. Her evliyanın anlatıldığı kısım ayrı bir bölüm olarak karşımıza çıkar. Aslında Ebû Nuaym ve Sülemî isimli yazarların Attâr'dan önce evliyaları konu alan benzer eserler yazıldığı bilinmektedir. Kuşeyrî ve Hucvirî gibi yazarlar ise eserlerinde evliyalara kısa bölümler ayırmışlardır. Attâr'ın eseri, evliyaların hâl tercümelerine dair yazılmış ilk Farsça eser olmamakla birlikte, önceki eserlerin bir kopyası da değildir. Attâr, eseriyle evliyaların hâl tercümelerini farklı bir aşamaya getirmiş ve bu anlayış sonraki eserlerde de kendini göstermiştir. Bu farklılığı sebebiyle Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyası daha çok yaygınlık kazanmış, sûfilere büyük ilgi görmüş, başka dillere de tercüme edilmiştir. (Uludağ, 2007:23)

Attâr'dan önce evliyaların hâl tercümelerini konu edinen eserler ve yazarları şunlardır: Sülemî (öl. H. 412) Tabakatu's-Sûfiye; Ebu Nuaym (öl. H. 430) Hilyetü'l-Evliya; İbnü'l-Cevzî (öl. H. 545) Sıfatu's-Safve; İbnü'l-Hamis (öl. H. 552) Menakıbu'l-Ebrar ve Mehasinü'l-Ahyâr. Attâr'ın eseri ilk ikisiyle benzerlik gösterse de büyük farklılıklar taşımaktadır. Örneğin Sülemî'nin eserinde evliyaların daha çok sözleri nakledilmiş, menkıbelerine daha az yer verilmiştir. Ayrıca, Sülemî ve Nuaym'da bulunmayan pek çok menkıbe ve tasavvufî söz Attâr'ın eserinde mevcuttur. Ayrıca bu menkıbe ve sözler Attâr tarafından tasavvufa daha uygun hâle getirilerek aktarılmıştır. Bu alanda yazılan diğer eserler ise çok fazla önem taşımamaktadır. (Uludağ: 2007: 24)

1.1.1. Tezkirenin Kaynakları

Eserinin giriş kısmında, Attâr evliyalara ait menkıbe ve sözlerin çok olduğunu, kendisinin bunlar arasından bazılarını seçtiğini bildirir. Daha fazla bilgi edinmek isteyenleri Şerhü'l-Kalb, Keşfü'l-Esrâr ve Mârifetü'n-Nefs isimli eserlere yönlendirir (Nicholson,1905).

Attâr, Tezkiretü'l-Evliya'nın Hâkim-Tirmizî bölümünün sonunda Şerhü'l-Kalb'in kendisine ait olduğunu bildirir. Kendisinin yazmış olduğu Hüsrevnâme'nin girişinde eserlerinden bahsederken Şerhü'l-Kalb isimli eserini de zikreder. Fakat, bu eserin günümüze kadar geldiğine dair bir kanıt yoktur. Keşfü'z-Zunûn'da Keşfü'l-Esrâr ismiyle yirmiden fazla eser kaydedilmesine rağmen, Attâr'ın zikrettiği eserin yazarının kim olduğuna dair bir kayıt yoktur Marûfetü'n-Nefs isimli eser ve yazarı hakkında herhangi bir bilgi yoktur (Uludağ, 2007:24).

Attâr'ın Tezkirenin kaynağı olarak bu eserleri gösterir. Ancak, bu eserlerin elimizde bulunmaması Tezkiretü'l-Evliya'nın kaynakları hakkında bilgi sahibi olmamızı engeller. Ancak, yapılan çalışmalar ve karşılaştırmalar neticesinde Tezkiretü'l-Evliya ile Risâle-i Kuşeyrîye ve Keşfü'l-Mahcûb gibi eserle arasında büyük benzerlikler olduğu ortaya çıkmıştır (Uludağ, 2007:25).

Sülemî'nin yukarda zikredilen Tabakatu's-Sûfiye isimli eseri ile Tezkiretü'l-Evliya arasında da önemli benzerlikler vardır. Tasavvufî sözlerin büyük bir kısmı ile bazı menkıbeleri bu eserden almıştır. Yine Ebu Nuaym'a ait olan Hilyetu'l-Evliya ile Tezkire arasında bazı benzerlikler olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla, Attâr'ın eserini yazarken diğer eserlerden faydalandığını söylemek mümkündür. Ancak, Keşfü'l-Mahcûb ve Risâle-i Kuşeyrîye'de bulunmayan bazı bilgilerin Tezkirede bulunması Attâr'ın başka kaynaklardan da yaralandığını gösterir. Bu eserlerin birçoğu elimizde olmadığı için Attâr'ın hangi kaynaktan, ne ölçüde faydalandığını anlamak imkansızdır. (Uludağ: 2007: 26)

1.1.2. Tezkiretü'l-Evliya Tercümeleri ve Tezkiretü'l-Evliya Üzerine Yapılan Çalışmalar

1.1.2.1. Doğu Türkçesine yapılan tercüme: Uygur harfleri ile 1436 yılında yapılan bu tercüme Paris Millî kütüphanesinde 100 numarada kayıtlıdır. Aynı tercümenin Arap harfleriyle yazılmış olanı da Fatih kütüphanesi 2848 numarada kayıtlıdır. (Ritter, 1993: 10). Verdi Kankılıç bu eser üzerinde bir doktora çalışması yapmıştır; “Verdi Kankılıç, Uygurca Tezkiretü'l-Evliya, İ.Ü. Türkiyat Enstitüsü, 1972”. Eserin Fransızca tecümesi de buna dayanır. Ayrıca, Doğu Türkçesine yapılan tercüme üzerine Mustafa Kuğu yüksek lisans tezi yapmıştır; “Mustafa Kuğu, Tezkiretü'l-Evliya, M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2006”

1.1.2.2. Anadolu Türkçesine yapılan tercümeler: Kütüphanelerde bulunan çok sayıda tercüme henüz tam manasıyla araştırılıp tasnif edilmemiştir. Tercümelerin kimler tarafından yapıldığı tam anlamıyla bilinmemektedir. Bazı tercümelerde yazılan isimlerin daha sonra yazıldığı düşünülmektedir (Uludağ, 2007: 29). Mütercimi belli olmayan tercümelerden biri Orhan Yavuz tarafından incelenmiş ve yayımlanmıştır; “Orhan Yavuz, Anadolu Türkçesiyle yapılan en eski Tezkiretü'l-Evliya tercümesi ve dil özellikleri, Konya: Tablet yayınları, 2006” Üzerinde çalıştığımız tercümin de mütercimi belli değildir.

1.1.2.3. Sinan Paşa Tercümesi: Sinan Paşa eseri tercüme etmeye başlamış ancak bilinmeyen bir sebepten tercümesini tamamlayamamıştır. Attâr'ın anlattığı 97 evliyadan sadece 28'ini tercüme etmiştir. Sinan Paşa tezkiredeki bazı menkıbe ve sözleri uzun uzun açıklamıştır. Birçok menkıbe ve sözü eserine dahil etmemiştir (Yavuz, 2006: 43). Bu tercüme Emine Gürsoy Naskali tarafından incelenip yayımlanmıştır; “E. G. Naskali, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 1987”

1.1.2.4. Ali Rıza Karahisârî Tercümesi: Osmanlı Müellifleri'nde Ali Rıza Karahisârî'nin Tezkiretü'l-Evliya mütercimi olduğu belirtilmiştir Bazı kütüphanelerin kataloglarında tezkire mütercimi olarak geçmektedir (Ritter: 1993: 10).

1.1.2.5. Fransızca Tercüme: Pavet de Courteille tarafından 1886'da Pariste yayımlanmıştır. Mütercim, tercüme yaparken eserin aslından ve Türkçe tercümelerinden faydalananı söyler (Uludağ: 2007: 26)

1.1.2.6. Arapça Tercüme: Attâr'ın Tezkiretü'l-Evliyasının bir özeti olan bu tercüme, Tahran Üniversitesi Merkez Kütüphanesi 337 numarada kayıtlıdır. Asıl metinde bulunan bazı evliyalardan bu tercümeyle dahil edilmemiştir. Yazmanın baştan ve sondan eksik olmasından dolayı mütercimi belli değildir (Yavuz, 2006: 40)

1.2. Feridüddin Attâr

1.2.1. Feridüddin Attâr'ın Hayatı

İran edebiyatının en büyük sûfî şairlerinden olan Feridüddin Ebu Hâmid, Nişabur'da doğmuştur. Doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemekle birlikte hicrî 540-618 (1145-1221) arasında yaşadığı tahmin edilmektedir. Eczacılıkla uğraştığı için Attâr mahlasını kullanmıştır. Eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla aynı zamanda ilim tahsil ederek çeşitli şeyhlerin hizmetlerinde bulunmuştur. Devletşâh,

Tezkiretü’ş-Şua’ra’da Attâr’ın babası İbrahim’in, Kutbüddin Haydar’ın müridi olduğunu, Attârın da ondan feyz aldığını belirtmiş ve Attâr’ın bu şeyh için bir Haydar-nâme yazdığını söylemiştir (Ritter, 1993: 7). Abdülbâki Gölpınarlı da babasının Kutbüddin Haydar’ın dervişi olduğunu ve Attâr’ın bu sûfi için bugün elde olmayan bir Haydar-nâme yazdığının rivayet edildiğini söyler (Gölpınarlı, 1962: 1).

Attâr’ın eserlerinden anlaşıldığı kadarıyla Mahmûd-ı Şebüsterî, Sa’dî, Molla Câmi gibi birçok şeyh ile tanışmış, onlardan manevî feyz almıştır (Şahinoğlu, 1991: 95)

Bu kaynaklardan ve bazı şiirlerinden edinilen bilgilere göre anne ve babasını küçük yaşta kaybetmiş, daha sonra kendisini tasavvufa vererek Irak, Şam, Mısır, Mekke, Medine, Türkistan gibi yerlere seyahatler gerçekleştirmiştir. Seyahatlerden sonra Nişabura dönmüş, Moğol istilasında şehit olana kadar da burada yaşamıştır (Uludağ, 2007: 17)

1.2.2. Feridüddin Attâr’ın Eserleri

Tasavvufa olan ilgisi bu alanda eserler yazmasına sebep olmuştur. Ritter, Attâr’ın eserlerini üç devreye ayırır. Ona göre, Attâr birinci devrede usta bir hikâyeci olarak karşımıza çıkar. Bu dönemde yazdığı eserlerde planlı, iyi kurulmuş bir hikâyenin içinde bu hikâyenin bütünü bozmayan fıkralar yer alır. İkinci devrede plan giderek gevşer, fıkralar azaltılarak maneviyata ağırlık verir. Üçüncü devrede ise şairin edebî gücü kaybolur, eserlerinde plan ve tertipten bahsetmek artık güçtür. Tezkiretü’l-Evliya’yı da bu devrede yazmıştır. Bu döneme dahil olan eserlerinde kendisinden ve yazmış olduğu kitaplardan çok fazla bahseder (Ritter, 1993: 7-12).

Attâr’ın Tezkiretü’l-Evliya’dan başka bugüne kadar gelmiş eserleri şunlardır:

1.2.2.1. Mantıku’t-Tayr: En bilinen eseridir. 1187’de yazılan bu eser temsili olarak vahdet-i vücûd inancını anlatır. 15. yüzyılda Gülşehrî tarafından Türkçeye

tercüme edilmiştir (Şahinoğlu, 1991: 97) Müjgan Cunbur eser üzerine bir doktora çalışması yapmıştır; “Gülşehrî ve Mantiku’t-Tayr’ı, 1952”

1.2.2.2. İlâhînâme: Çerçeve bir hikâye ile küçük hikâyelerden oluşan 6500 beyitlik bir mesnevidir. İlk olarak Şemseddin Sivasî (ö. 1597) tarafından Türkçeye tercüme edilen eser, A. Gölpınarlı tarafından günümüz Türkçesine düz yazı olarak tercüme edilmiştir (Şahinoğlu: 1991: 97).

1.2.2.3. Esrârname: Attâr’ın ilk tasavvufî mesnevisi olup küçük hikâyelerden meydana gelmiştir. 15. yüzyılda Ahmedî Akkoyunlu tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir (Şahinoğlu: 1991: 97).

1.2.2.4. Musîbetname: Cevâbnâme adıyla da bilinen 5470 beyitlik bir mesnevidir. 40 bölümden oluşmaktadır. Attâr’ın tasavvufî fikirlerini en düzenli şekilde aktaran mesnevisidir (Şahinoğlu: 1991: 97).

1.2.2.5. Hüsrevname: Attâr’ın mesnevi tarzında, dünyevî bir aşkı anlatan eseridir (Ritter, 1993: 8).

1.2.2.6. Muhtarnâme: Attâr’ın konularına göre derlediği rubailerini 50 bölümde topladığı eseridir. Eser, Sultan II. Selim için Türkçeye tercüme edilmiştir. Mütercimi belli değildir (Ritter, 1993: 8)

1.2.2.7. Dîvân: Attâr’ın tasavvufî fikirlerini lirik bir tarzda anlattığı 1000 beyitlik bir eserdir (Şahinoğlu: 1991: 97).

1.2.2.8. Pendname: Attâr’ın anlaşılması kolay olan ahlâk kitabıdır. Türkçeden başka Almaca, Fransızca ve Hintçeye tercüme edilmiştir (Ritter, 1993: 10).

Bunlardan başka Attâr’a ait olduğu sanılan ve ona atfedilen eserler şunlardır:

Haydarnâme, Usturnâme, Cevherü'z-zât, Nüzhetü'l-ahbâb, Mazharü'l-‘acâ'ib, Lisânü'l-gayb, Rumûzü'l-‘âşıkîn, Şâhbâznâme, Mihr ü Müşterî, Heftâbâd, Heft Vâdî, Tercemetü'l-ehâdîs, Miftâhu'l-fütûh, Bî-sernâme, Bülbülnâme, Mi'râcnâme, Cüm-cümenâme, Vuslatnâme, Heylâcnâme, Hayyatnâme, Vasıyetnâme, Kenzü'l-hakâ'ik, Kenzü'l-esrâr, Velednâme, Siyâhnâme ve Esrârü's-şühûd (Ritter, 1993: 12)

1.3. Nüsha Tavsifi

Üzerinde çalıştığımız Tezkiretü'l-Evliya Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesinde 27317 numarada kayıtlıdır. 203x145 mm. boyutlarındadır ve harekeli nesihle yazılmıştır. Kahverengi meşin bir cilt içindedir. Toplam 64 varak olup her sayfada 15 satır yer almaktadır. Baştan, sondan ve ortadan bazı varaklar eksiktir. Yazmanın kapağında “Hikmetler ve Hikâyeler” yazılmış olmasına rağmen, Uludağ ve Yavuz’un çalışmalarıyla yapılan karşılaştırma neticesinde Attâr’ın Tezkiretü'l-Evliya isimli eserinin bir tercümesi olduğu anlaşılmıştır.

Yazmada şu evliyalara yer verilmiştir: Mâlik-i Dinâr (2a-3a), Muḥammed-i Vâsi‘ (3a-3b), Ḥabîb-i ‘Acemî (3b-8b), Ebû Ḥâzım-ı Medenî (8b-9b), ‘Utbetü'l-Ğulâm (9b-10b), Râbi‘ati ‘Adeviyye (10b-22b), Fuḫayl-ı bin İyâz (22b-28b), İbrâhîm bin Edhem (28b-44b), Bişr-i Ḥâfî (44b-50a), Ze‘n-nûn-i Mısri (50a-53a), Cā‘fer-i Şâdık (53a-54a), Üveys-i Kâranî (54a-60b), Ḥasan-ı Başrî (60b-65b). Ancak, Ze‘n-nûn-i Mısri’nin anlatıldığı bölümün sonu ile Ca‘fer-i Şâdık’tan bahsedilen bölümün başı eksiktir. Ayrıca, Fuḫayl-ı bin İyâz bölümünde de bazı varaklar eksiktir.

Konu başı veya paragraf başı sayılabilecek “ve nakıldür”, “ve daḫî”, “daḫî” “ve eyitdi” gibi sözler ve Arapça bölümler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Her evliyanın anlatıldığı bölümün girişinde o evliyanın bir takdimi yer almaktadır.

Eserin mütercimi veya müstensihisi belli olmadığı gibi tercüme ve istinsah tarihiyle ilgili bir bilgiye de rastlanmamıştır. Ancak, çalışmamızın inceleme

bölümünde görüleceği gibi eserin ses ve şekil özellikleri yazılış tarihiyle alâkalı birtakım ipuçları vermektedir. Meselâ, Timurtaş, -lık, -lik isimden isim yapma ekini düz ünlülü ekler arasında göstermiştir. (Timurtaş, 1994: 78) Ancak, söz konusu ekin metnimizde bazı kelimelerde dudak uyumuna bağlı olarak yuvarlak ünlülü şekilleri de karşımıza çıkmaktadır; kulluk, ululuk, delülük . Kartallıoğlu, bu ekin 16. yüzyılda bir geçiş süreci yaşadığını, ekin yuvarlak tabanlardan sonra büyük oranda düz ünlülü gelmesine rağmen, bu yüzyılda yine yuvarlak tabanlardan sonra yuvarlak ünlülü şekillerinin de mevcut olduğunu belirtmiştir. -lık, -lik ekinin yuvarlak tabanlardan sonra uyuma girmesi 17. yüzyılda baskın bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır (Kartallıoğlu, 2005: 183-185).

Özkan, fiilden fiil türetme eklerinin yardımcı ünlülerini düz ünlülü ekler arasında göstermiştir (kurt-ı-l-asın, yor-ı-l-up, gör-i-n-e, bil-i-ş-, sor-ı-ş-dılar) (2000: 105). Ancak, bu eklerin metnimizde düz ünlülü şekillerinin yanında yuvarlak ünlülü şekilleri de mevcuttur; urul-, üzül-, götürül- yüzül-, bulun-. Kartallıoğlu, “-(ı)l” ekinin 16. yüzyılda yuvarlak tabanlardan sonra geçiş safhasında olduğunu ve yuvarlak ünlülü tabanlardan sonra dudak uyumuna bağlı olarak yuvarlak ünlülü şekillerin de görüldüğünü belirtmiştir (Kartallıoğlu, 2005: 152).

Metnimizde bir çok kelime iki farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır; gerek, gerek; girçek, gerçek; okı-, oku-; unit-, unut-; yörü-, yörü-; yalıñuz, yaluñuz; giri, girü. “Eski Türkiye Türkçesi devresi eserlerinde genellikle Eski Türkçedeki şekillerin korunması söz konusu iken devrenin sonlarına doğru, ünlü değişmelerine işaret eden iki şekillilik görülmeye başlanmıştır.” (Duman, 2000: 76). Ayrıca, aynı kelimede çift hareke kullanılması (ni-çün/ne-çün, deñizdin/deñizden, balçık/balçuk, müşkil/müşkül) bir geçiş dönemi özelliği olarak değerlendirilebilir. Duman’a göre eklerde görülen ve geçiş merhalesini gösteren bu yazılışlar kelime köklerindeki fonetik gelişme için de söz konusudur (Duman, 1999: 65-103).

Metnimizde, gelecek zaman eki olarak -isar, -iser kullanılmıştır. Fakat, bir örnekte gelecek zaman eki olarak -ecek de karşımıza çıkmaktadır; (ğuşsa yiyeceksin 9a/5). “Eski Anadolu Türkçesi’nin son dönemlerine kadar işlek bir sıfat-fiil eki

olarak kullanılan bu ek 15. yüzyıldan itibaren gelecek zamanı çekimlemek için de kullanılmaya başlamıştır.” (Gülsevin, 1997: 103). Metnimizde, şimdiki zaman için iki yerde -a/-e, -ı/-i yorur yapısı kullanılmıştır; gide yorurken, varı yorurken. Gülsevin, yor(ur) yapısının 15. yüzyıldan itibaren şimdiki zaman çekiminde kullanıldığını belirtmiştir (Gülsevin, 1997: 98). Ayrıca, eserimizde -madın, -medin zarf-fiil eklerinin yanında bir örnekte -madan ekine rastlanmıştır (ölmeden). -madın zarf-fiil eki 16. yüzyıldan itibaren yerini -madan’a bırakmıştır (Ercilasun, 2005: 463). Eski Anadolu Türkçesi için karakteristik bir zarf-fiil eki olan -uban, -üben (Gülsevin, 1997: 133) metnimizde sadece bir örnekte kullanılmıştır; idüben. Ercilasun’a göre -uban, -üben zarf-fiil eki Osmanlı Türkçesi içinde gittikçe seyrekleşen bir ektir (Ercilasun, 2005: 463).

Ayrıca, Timurtaş Farsça’da “ذ” harfini gösteren bir ses olmamakla birlikte, uzun veya kısa seslilerden sonra gelen “ذ” lerin Eski Anadolu Türkçesi dönemi de dâhil olmak üzere 15. yüzyıl sonuna kadar “ذ” ile yazıldığını belirtmiştir (Timurtaş, 2005: 251) Buna dayanarak ve çalışmamızda karşımıza çıkan bu tür kelimelerden (feryāz, cāzū, şāyez, üstāz, hoşnūz, şāz, veyāhūz, pāzişāh, ümīz, dizār) faydalananarak eserin en geç 15. yüzyıl sonlarında tercüme edildiğini düşünebiliriz.

Ortaya konulan bu ses ve şekil özelliklerine bakılarak, metnimizin (ihtiyatlı olmakla birlikte) 15. yüzyıl sonlarında, hatta 16. yüzyıl başlarında tercüme edildiği söylenebilir.

1.4. Kullanılan işaretler

- [...] Eksik bölümler
- () Mükerrer yazılan unsurlar
- (...) Silinmiş kısımlar
- (?) Okunuşundan emin olunmayan kelimeler

1.5. Transkripsiyon işaretleri

ا	a, e, ā
ء	ʾ
ب	b, p
پ	p
ت	t
ث	ṯ
ج	c, ç
چ	ç
ح	ḥ
خ	ḫ
د	d
ذ	ḏ
ر	r
ز	z
ژ	j
س	s
ش	š
ص	ṣ
ض	ẓ
ط	ṭ
ظ	ẓ
ع	ʿ
غ	ġ
ف	f
ق	q
ك	g, k, ñ
ڭ	ñ
ل	l
م	m
ن	n
و	v, u, ü, o, ö, ū
ه	h, a, e
ي	y, ı, î, î

2. YAZILIŞ ÖZELLİKLERİ

2.1. Ünlülerin Yazılışı

2.1.1 a ünlüsünün yazılışı

2.1.1.1. a ünlüsünün başta yazılışı

Metnimizde a ünlüsü başta, üstünlü elif (^ا), medli elif (^آ) ve üstünlü medli elif (^أ) ile gösterilmiştir.

2.1.1.1.1. üstünlü elif (^ا):

أَجْلَفْدَنْ	açlıkdan	(50a/10)	أَكْتَدِلَرْدْ	añlatdılar	(25a/10)
أَغْجُرِي	ağaçları	(44a/8)	أَرَأْسِيْدَنْ	arasından	(57b/4)
أَقْجَهْ	ağça	(34b/4)	أَرْقَسِيْنِي	arkasını	(42a/6)
أَلْتُونْ	altun	(11b/4)	أَيَاغَنْ	ayağın	(50b/2)
أَنْدَنْ	andan	(24a/4)			

2.1.1.1.2. medli elif (^آ):

أَنِي	anı	(40a/1)
أَر	arı	(65a/5)

2.1.1.1.3. üstünlü medli elif (^أ):

أَجْلِدْ	açıldı	(42a/5)	أَنِي	anı	(60a/13)
أَدِنْ	adın	(41b/15)	أَتْ	at	(29b/4)
أَغَاچْ	ağaç	(43a/6)	أَتْسِيْنِي	atasını	(32a/3)
أَلْتِ	altı	(39b/12)			

2.1.1.2. a ünlüsünün ortada yazılışı

Ortada a ünlüsü üstün (َ), üstünlü elif (ِ) ile gösterilmiştir.

2.1.1.2.1 üstün (َ):

أَنْدَنْ	andan	(26b/15)	قَرْشُوسِنَه	karşusına	(34b/8)
بَغْدَاشْ	bağdaş	(39a/4)	صَرَرَمِشْ	şararmış	(52a/8)
دَخْ	dağı	(14b/10)	وَرَسَمْ	varsam	(47b/6)
قَنْدَ	kıanda	(24a/3)	يَوْ لَقْ	yavlağ	(45a/13)

2.1.1.2.2. üstünlü elif (ِ):

أَخْشَامْ	ağşam	(55b/7)	سَقَالِنْ	sağalın	(37a/6)
بَالِقْ	balık	(15b/4)	طَانِشْدِ	tanışdı	(47b/6)
بَايِقْ	bayık	(60a/8)	طِيرَاقْ	toprak	(37a/6)
دَاخْ	dağı	(23a/7)	أَيَانِقْ	uyanık	(27b/12)
قَابُويْ	kapuyı	(25a/7)	وَارِدِي	var-ıdı	(45a/13)

2.1.1.3. a ünlüsünün sonda yazılışı

Kelime kök ve gövdelerinin sonunda a ünlüsünü göstermek için üstün (َ), üstünlü elif (ِ) ve üstünlü he (٥) kullanılmıştır. Örneklerde görüleceği bir kelimenin veya ekin aynı ünlüsü farklı şekillerde gösterilmiştir.

2.1.1.3.1. üstün (َ):

أَنَسِي	ana-sı	(32a/8)	دِنِمَدِ	dınma-dı	(3b/8)
أَرَا	ara	(6a/6)	دُوْتَرَسَمَ	dutarsa-m	(21b/11)
أَتَمَ	ata-m	(26a/15)	قَنْجَرُو	қанca-ru	(29b/1)
أَيَاغِنْدَ	ayağında	(55a/7)	أُعْرَدِي	uğra-dı	(28b/5)
بَغْلَ	bagla	(39b/12)	يَرَمَزَ	yara-maz	(11a/3)

2.1.1.3.2. üstünlü elif (ِ):

أَنَاسِي	ana-sı	(32a/7)	يَا	yā	(16b/8)
أَرَا	ara	(6a/7)	قَنْدَا	qanda	(42a/12)
أَرْقَاسِنَه	arqa-sına	(30b/1)	قَرَا	qara	(53b/7)
أَتَاَلَرُ	ata-lar	(26b/6)	قِلْمَايِي	qılma-yanı	(22b/11)
أَوَا	ava	(29b/5)	قِيسَا	qısa	(3b/9)
بَغْلَا	bagla	(39b/10)	أُولِنَجَا	olınca	(29a/9)
بَاشِرَا	başıra	(42b/3)	يَرَارُ	yara-r	(11a/5)
قَنْجَا	qanca	(24b/12)	يُخْسَا	yoğsa	(25b/3)

2.1.1.3.3. üstünlü he (ه)::

أَرْدِنَجَه	ardınca	(29a/4)	قَاتِنَه	qatına	(23a/5)
أَرْقَه	arqa	(30a/11)	صُونْسَه	şunsa	(24b/3)
أَوَه	ava	(29b/5)	طُشْرَه	taşra	(26b/4)
قَنْدَه	qanda	(44b/1)	وَأَرْمَغَه	varmağa	(31b/11)

2.1.2. e ünlüsünün yazılışı

2.1.2.1. e ünlüsünün başta yazılışı

Metnimizde başta e ünlüsü her zaman üstünlü elifle (ِ) gösterilmiştir.

2.1.2.1.1. üstünlü elif (اُ):

اَكْلَمَدِ	eglenmedi	(64a/15)	اَرِيَسِنْ	eriyessin	(13a/15)
اَكْسُكْ	eksük	(4a/1)	اَسْكِي	eski	(60b/1)
اَكْشِي	ekşi	(41b/11)	مَكْأَتْ	etmek	(44a/11)
اَلْجِيلِرْ	elçiler	(22a/4)	اَيُو	eyü	(53b/9)
اَمْكِي	emegi	(50b/13)	اَزْلَدَه	ezelde	(49a/3)

2.1.2.2. e ünlüsünün ortada yazılışı

Ortada e ünlüsünü göstermek için daima üstün (^) kullanılmıştır.

2.1.2.2.1. üstün (^):

بَكْدُرْ	begidür	(11b/2)	اِلْتَدِلِرْ	ilet diler	(24b/8)
جَرِيْسِنْدِنْ	çerisinden	(29b/6)	كَرْپُوْجْ	kerpüç	(20b/8)
جُمْلَكْ	çömlek	(4a/6)	كِي	key	(30a/10)
دَدَمُكْ	dedemüñ	(29a/14)	سَكْسِنْ	seksen	(7b/7)
دَكْرْ	deñiz	(9b/7)	تَنْلَرُمُزْ	tenlerümüz	(29a/3)
كَمِدْ	gemide	(38a/3)			

2.1.2.3. e ünlüsünün sonda yazılışı

Metnimizde son ses durumunda e'yi göstermek için üstün (^), üstünlü he (ه) ve üstünlü elif (اُ) kullanılmıştır.

2.1.2.3.1. üstün (^):

دَدَمُكْ	dede-müñ	(29a/14)	كُورْمَدِي	görme-di	(57b/5)
دَرَجَدَنْ	derece-den	(15a/8)	نَدُرْ	ne-dür	(34b/5)
دَوْلَرِي	deve-leri	(55b/10)	نَسَنَمْ	nesene-m	(4a/4)

دِي دِشَر	ditre-di	(39a/7)	نَيْسِي	nite-si	(39a/10)
أَيْلَسَم	eylese-m	(59a/9)	يُورَسِنَه	yöre-sine	(14b/10)
كَج	gice	(3a/10)	يُوجَلِكْدُر	yücelikdür	(11a/7)

2.1.2.3.2. üstünlü he (ه):

بِلَه	bile	(23a/14)	إِرْتِيَه	irteye	(59a/6)
دِپَه	depe	(24a/5)	نَه	ne	(35a/12)
أَوَه	eve	(47b/3)	نِجَه	nice	(27b/4)
كِجَه	gice	(5a/2)	نَيْتَه	nite	(40a/10)
كُسْتَرْدِسَه	gösterdise	(60b/12)	يُوجَه	yüce	(48a/10)
إِكْنَه	igne	(8a/3)			

2.1.2.3.3. üstünlü elif (ا):

دَبَاي	depe-yi	(24a/6)	إِثْمَكَا	itmege	(40a/15)
دَوَا	deve	(56b/2)	نِجَا	nice	(28b/1)
كُجْرَسَا	geçürse	(2a/5)	أَتَا	öte	(53a/9)
كُرْمَامِشْلَر	görme-mişler	(31b/2)	يُجَا	yüce	(53a/11)
إِرْتِيَا	irteye	(10a/11)			

2.1.3. ı ünlüsünün yazılışı

2.1.3.1. ı ünlüsünün başta yazılışı

Kelime başında ı ünlüsünü göstermek için her zaman esreli elif (ا) kullanılmıştır.

2.1.3.1.1. esreli elif (ا):

اَلْقِيَة	ılkıya	(27b/6)	اِسْلَنْدِي	ıslandı	(29b/14)
اِرْمَقْ	ırmağ	(51a/12)	مَرَلْدِ اِسْد	ısmarladı	(32a/10)
اِسِرْدِي	ısırdı	(10b/9)			

2.1.3.2. ı ünlüsünün ortada yazılışı

Eserimizde ı ünlüsü ortada esre (ا) ve esreli ye (ي) ile gösterilmiştir.

2.1.3.2.1. esre (ا):

اَغْرِنَجَا	agırınca	(33b/5)	قَشْ	kış	(10b/2)
جَاغَرْدِ	çağırdı	(53a/4)	قَرْنَجَلَرْ	karıncalar	(62b/13)
بَالِقْ	balık	(51b/8)	سَاغْشِنْجَه	sağışınca	(54b/11)
بَالْجَقْ	balçık	(65a/8)	اَنْشَمَغْلْ	unutmağıl	(58b/9)
دِغَنْ	dığan	(15a/6)	يَارَنْ	yarın	(25b/14)
اِسِرْدِي	ısırdı	(10b/9)	يَوُزْلِقْ	yavuzluk	(25a/13)
قِغَرْمَدِ	kıgırmadı	(2a/3)	يَغْمَزْ	yıgmaz	(19b/14)

2.1.3.2.2. esreli ye (ي):

يَقْ بَالِ	balık	(43b/13)	قَشِينْ	kışın	(6a/4)
قَرِنْجَه	karınca	(53b/7)	يَقِينْ	yakın	(42b/5)

2.1.3.3. ı ünlüsünün sonda yazılışı

Son ses durumunda ı ünlüsü metnimizde esre (ا) ve esreli ye (ي) olmak üzere iki şekilde gösterilmiştir.

2.1.3.3.1. esre (-):

أَغْرُ	ağrı-r	(18a/1)	قَات	katı	(43b/1)
أَنْ	anı	(23a/7)	أَوْقِدْ	okıdı	(30b/10)
دَاخْ	dağı	(63a/2)	سُوَيْهْ	suyı-na	(18a/5)
إِلْقِيَهْ	ılkı-ya	(27b/6)	أَغْرُ	uğrı	(14b/5)
قَنْقُ	kanğı	(64b/2)	يَازِيَهْ	yazı-ya	(42b/1)

2.1.3.3.2. esreli ye (ي):

أَصِّي	aşşı	(54a/2)	قَنْقِي	kanğı	(42b/2)
أَنِي	anı	(22b/14)	أَقِي	okı	(34b/12)
لَقِيَا	ılkı	(27b/7)	تَحْتِي	tahtayı	(51a/7)
قَامَجِي	kançı	(42b/3)	يَازِي	yazı	(24a/9)

2.1.4. i ünlüsünün yazılışı

2.1.4.1. i ünlüsünün başta yazılışı

Metmizde, başta i ünlüsü esreli elif (ا) ve esreli elif ye (اِي) olmak üzere iki şekilde gösterilmiştir.

2.1.4.1.1. esreli elif (ا):

إِدِ	idi	(2a/1)	إِنْجِدْرُسِنْ	incidürsin	(42b/6)
إِجْدَهْ	içinde	(9a/6)	إِپْلِكْ	iplik	(16a/15)
إِكِي	iki	(54b/12)	إِرْشِدِ	irişdi	(18a/5)
إِلْغُوزْ	iliñüz	(52a/15)	إِسْسِي	issi	(41b/8)
إِلْيُؤْكَ	ileyüñe	(62a/4)	إِشْلَرْ	işler	(2b/10)
إِلَهْ	ile	(52a/10)	إِثْمَزْلَرْ	itmezler	(12b/2)

2.1.4.1.2. esreli elif ye (اي):

ايچ	iç	(14b/15)	ايتمز	itmez-idi	(11a/4)
ايله	ile	(41b/14)			

2.1.4.2. i ünlüsünün ortada yazılışı

Metnimizde ortada i ünlüsünü göstermek için esre () ve esreli ye (ي) kullanılmıştır.

2.1.4.2.1. esre ():

بيله	bile	(37b/15)	كمنسه	kimse	(35a/11)
دكز	deñiz	(9b/7)	نجه	nice	(15a/1)
كجه	gice	(48a/5)	يل	yil	(43b/1)
كب	gibi	(38a/1)	سكك	siñek	(15b/4)
كم	kim	(39b/11)	تيز	tiz	(17b/9)

2.1.4.2.2. esreli ye (ي):

بيش	biş	(41a/2)	دلين	dilin	(63b/7)
سين	sin	(28b/2)			

2.1.4.3. i ünlüsünün sonda yazılışı

Son ses durmunda i ünlüsü metnimizde esre () ve esreli ye (ي) olmak üzere iki şekilde gösterilmiştir.

2.1.4.3.1. esre (ـ):

دِدُكْ	di-dük	(31a/7)	أَسْكِيَه	eski-ce	(38a/4)
وَرْدِ	virdi	(43a/9)	كِبِ	gibi	(62b/15)
أَرِيْسِنْ	eri-yesin	(13a/15)	كِشِلِرْ	kişi-ler	(15a/15)

2.1.4.3.2. esreli ye (ي):

يَادِ	idi	(4a/5)	كِيْجِي	kiçi	(58a/10)
بِتِيلِرْ	biti-ler	(16b/10)	كِشِي	kişi	(23b/14)
جَرِي	çeri	(61b/4)	يَدِي	yidi	(43a/9)
أَسْكِي	eski	(41a/9)	يَكِي	yiñi	(10b/4)
إِكِي	iki	(42a/6)			

2.1.5. o ünlüsünün yazılışı

2.1.5.1. o ünlüsünün başta yazılışı

Metnimizde başta o ünlüsü ötreli elif (أ) ve ötreli elif vav (أو) ile gösterilmiştir.

2.1.5.1.1. ötreli elif (أ):

أَعْنَجَقْلَرْ	oğlancuqlar	(60b/2)	أَرْتَسِنْدَ	ortasında	(6a/4)
أَلُورْدِي	olurdı	(62b/15)	أَقُورْدِ	okur-ıdı	(51b/13)
أَتُورْدِي	oturdı	(64a/5)	أَتُوزْ	otuz	(59b/3)

2.1.5.1.2. ötreli elif vav (أو):

أُولْ	ol	(45a/1)	أُونْ	on	(11b/6)
أُودْ	od	(49b/2)	أُورْتَه	orta	(47a/3)

أَوْقِمِشُونَ okımışvan (2b/1)

2.1.5.2. o ünlüsünün ortada yazılışı

Ortada o ünlüsü ötre (ُ) veya ötreli vav (وُ) ile gösterilmiştir.

2.1.5.2.1. ötre (ُ):

بُزَزِلْدِ	bozarlar-ıdı	(22b/9)	صُغْرَه	şoñra	(43a/2)
طُغْرُو	toğru	(27a/5)	طُپْرَاقُ	toprak	(37a/6)
قُجَالَرْنِ	qocalaruñ	(25b/14)	يُلْدَه	yolda	(34b/14)
قُيُونُ	koyun	(5a/8)	يُقُ	yok	(26a/13)

2.1.5.2.2. ötreli vav (وُ):

بُوشُ	boş	(37b/2)	شُولُ	şol	(32a/2)
جُوقُ	çok	(45a/13)	يُولُ	yol	(35b/2)
صُوكِي	şoñı	(65a/10)	يُوقُ	yok	(8a/4)
قُوغَايِ	qoğayı	(44a/1)			

2.1.5.3. o ünlüsünün sonda yazılışı

Son ses durumunda o ünlüsü sadece qo- fiilinde görülmekte olup ötre (ُ) veya ötreli vav (وُ) ile karşılanmıştır.

2.1.5.3.1 ötre (ُ):

قُمِشُ qo-mış (37a/6)

2.1.5.3.2. ötreli vav (و):

قَوْدُم қо-dum (37b/6)

2.1.6. ö ünlüsünün yazılışı

2.1.6.1. ö ünlüsünün başta yazılışı

Metnimizde başta ö ünlüsü ötreli elif (ا) ve ötreli elif vav (و) ile gösterilmiştir.

2.1.6.1.1. ötreli elif (ا):

أَكْرَنْكِلْ	ögrengil	(39a/3)	أَرْتِنُورْ	örtinür	(20b/8)
أَكْسُزَهْ	öksüze	(47b/7)	أُرْ	örü	(12b/4)
أَلْمْ	ölüm	(39b/15)	أَتَا	öte	(53a/9)
أَكْدِنْ	öñdin	(40a/15)	أَتْرُو	ötrü	(45a/6)
أَبُوبْ	öpüp	(43b/6)	أَيْلَهْ	öyle	(46b/3)

2.1.6.1.2. ötreli elif vav (و):

أَوْدَهْ	öde	(47b/7)	أُولَنْجَهْ	ölince	(41a/4)
أَوْكُمْدَهْ	ögümde	(38b/6)	أَوْدَاوْ	öñinde	(44a/9)
أَوْكُتْ	ögüt	(39b/8)	أَوْزِي	özi	(8a/10)
أَوْكُشْ	öküş	(57a/5)			

2.1.6.2. ö ünlüsünün ortada yazılışı

Ortada ö ünlüsünü göstermek için ötre (ا) ve ötreli vav (و) kullanılmıştır.

2.1.6.2.1. ötre (ؤ):

بُلُكْ	bölük	(47a/11)	كُكْدَكِي	gökdeki	(12a/2)
بُرْكْ	börk	(22b/7)	كُتْرُمْ	kötrüm	(52a/3)
دُكْمَكْ	dögmek	(41b/7)	سُزْنْ	sözin	(56a/4)
دُرْتْ	dört	(64a/15)	يُرسِنَه	yöresine	(14b/10)
كُرْكُلُودُرْ	görklüdür	(48a/6)			

2.1.6.2.2. ötreli vav (و):

بُولُكْدَنْ	bölükden	(16b/10)	كُورْكُلُودُرْ	görklüdür	(61a/9)
بُويلَه	böyle	(5b/1)	كُوزْلَرُمْ	gözlerüm	(62a/13)
دُوكْرَلَرْدِ	dögerler-idi	(41b/5)	لُسُويلَكْ	söylegil	(33b/3)
كُوكْ	gök	(30a/2)	يُورَنَمَزْ	yörenmez	(23b/8)

2.1.7. u ünlüsünün yazılışı

2.1.7.1. u ünlüsünün başta yazılışı

Kelime başında u ünlüsü ötreli elif (ا) ve ötreli elif vav (و) olmak üzere iki şekilde karşılanmıştır.

2.1.7.1.1. ötreli elif (ا):

أُجُوزْ	ucuz	(41a/5)	أَشْدَه	uşda	(4b/8)
أُغْرَدِ	uğradı	(4b/5)	أُلُوْ	ulu	(9a/15)
أُرْدِي	urdı	(4a/8)	أَيَانْفُذُرْ	uyanukdur	(14b/11)
أُصْلُوْ	uşlu	(53b/10)	أَيَقُوْ	uyku	(14b/4)

2.1.7.1.2. ötreli elif vav (أو):

أَوْجَنْدَنْ	ucından	(4a/13)	أَوِيَانْ	uyan	(29b/7)
أُولُولَرَنْدَنْ	ulularından	(64a/6)	أُيْمَدِ	uymadı	(6b/7)
أُورْ	ur	(4a/6)	أُوزْتَمَدِي	uzatmadı	(55b/11)
أُوشْدَه	uşda	(47b/15)	أُوزُنْ	uzun	(8b/11)
أُوشْنَه	uşana	(2a/15)			

2.1.7.2. u ünlüsünün ortada yazılışı

Metinde, ortada u ünlüsü ötre (ُ) veya ötreli vavla (ُ) gösterilmiştir.

2.1.7.2.1. ötre (ُ):

أَوْجْ	avuç	(24a/11)	دُذَاغِي	dudağı	(37b/10)
أَكْلَجَقْ	añulcağ	(51b/7)	قُلْ	kul	(6b/1)
بُيُورْدِ	buyurdi	(54b/10)	أَغُلْ	oğul	(28a/4)
بُجَاقْدَه	bucağda	(23a/2)	أُورُجْ	oruc	(35a/10)
بُغُرْ	bugur	(36a/15)	يُوزُنْ	yavuzın	(21a/12)

2.1.7.2.2. ötreli vav (ُ):

أَلْتُونْ	altun	(11b/4)	قُورْمِشَلَرْ	kurmuşlar	(61b/3)
بُغُورْ	bugur	(14a/13)	أُروُجْ	oruc	(23b/4)
دُودَاغْنْ	dudağın	(51b/7)	طُولْ	tul	(39a/14)
قُولْدُرْ	kuldur	(54b/14)	طُقُوزْ	tokuz	(52b/3)

2.1.7.3. u ünlüsünün sonda yazılışı

Kelime sonunda bulunan u ünlüsü ötre (ُ) ve ötreli vav (ُ) ile gösterilmiştir.

2.1.7.3.1. ötre (ُ)::

بُنُوْكَ	bu-nuñ	(4b/2)	زَقِيْعُمُوْ	ķayġu-muz	(18b/4)
طَغْرُ	toġru	(7a/4)	أَلْسِي	ulu-sı	(42a/4)
قَامُسِي	ķamu-sı	(35b/8)	سُوْدِي	sovu-dı	(33b/14)

2.1.7.3.2. ötreli vav (وُ)::

أَرُوْلَر	aru-lara	(50b/11)	قِيْعُوْ	ķayġu	(55b/8)
أَيْرُوْ	ayru	(29b/6)	صَيْرُوْ	şayru	(36b/8)
بُوْ	bu	(51b/11)	صُوْ	şu	(44a/4)
قَامُوْ	ķamu	(16a/10)			

2.1.8. ü ünlüsünün yazılışı

2.1.8.1 ü ünlüsünün başta yazılışı

Metinde başta ü ünlüsü ötreli elif (ُ) ve ötreli elif vav (وُ) ile gösterilmiştir.

2.1.8.1.1. ötreli elif (ُ)::

أَلْشُرُرُ	üleşürüz	(47b/15)	أَشْتَلُرُ	üşeneler	(16b/4)
أُرْكَدِ	ürkdi	(41b/3)	أَزَرَ	üzere	(22a/3)
أُسْتِنْدَه	üstinde	(53a/13)	أَزْدِ	üzdi	(26b/10)

2.1.8.1.2. ötreli elif vav (وُ)::

أُوْجُ	üç	(5a/8)	أُوْشْدِ	üşdi	(4b/11)
أُوْلَشُرُرُ	üleşürler	(47b/12)			

2.1.8.2. ü ünlüsünün ortada yazılışı

Ortada ü ünlüsü ötre ([ُ]) ve ötreli vav ([ُ]و) ile gösterilmiştir.

2.1.8.2.1. ötre ([ُ]):

بَلْرَه	belüre	(49b/12)	كُتْرِدِي	götürdi	(36b/12)
دَمْرَدَنْ	demürden	(48a/15)	سُدْ	süd	(31b/8)
دُكُنْ	dügün	(16b/12)	أَوْكُشْ	öküş	(26a/13)
دُشْدِي	düşdi	(29a/8)	سُكُو	süñü	(59a/10)
اَكْسُكْ	eksük	(4a/1)	يُكْسَكْ	yüksek	(50b/8)

2.1.8.2.2. ötreli vav ([ُ]و):

بَلُورْدِي	belürdi	(35b/13)	اِچُونْ	içün	(11b/4)
گُونْدَه	günde	(5a/5)	يُوكْ	yük	(5a/7)
گُوجْ	güç	(62b/2)	يُوزْنَه	yüzine	(32a/13)
گُومِشْ	gümiş	(5a/9)			

2.1.8.3. ü ünlüsünün sonda yazılışı

Metnimizde kelime sonunda bulunan ü ünlüsü ötre ([ُ]) ve ötreli vav ([ُ]و) ile gösterilmiştir.

2.1.8.3.1. ötre ([ُ]):

أُرْ	örü	(12b/4)	كَنْدْ	kendü	(50a/10)
يُرْدْ	yörü-di	(12b/13)			

2.1.8.3.2. ötreli vav (و):

بَلُوسُزْ	belü-süz	(51a/3)	اِنْجُولَرْ	incü-ler	(61a/13)
بَرُو	berü	(15b/2)	اِكْنْدُو	ikindü	(21a/14)
اَيُو	eyü	(35b/11)	سُكُو	süñü	(59a/10)
كَنْدُو	kendü	(43a/9)	اَتْرُو	ötrü	(42b/10)
دَلُوسِنْ	delü-sin	(51a/15)			

2.2. Ünsüzlerin Yazılışı

2.2.1 g, k ve ñ ünsüzleri

Eserimizde g ve k ünsüzlerini ayırmak için özel bir işaret kullanılmamıştır. Bu ünsüzler kef (ك) ile gösterilmiştir. ñ ünüsüzü için ise kef (ك) ve üç noktalı kef (كْ) kullanılmıştır.

2.2.1.1. g, k ve ñ ünsüzlerinin kef (ك) ile gösterilmesi

گُونْلِی	gönlegi	(3a/1)	اَسْرُكْ	esrük	(44b/11)
گُونُلْ	gönül	(26b/8)	گَنْزْ	geñez	(47b/4)
دَگُلْ	degül	(34b/6)	گُونْجَكْ	gökçek	(35a/12)
اَکَرْ	eger	(35a/2)	دِیْدِیْنُزْ	didiñüz	(45a/15)
یَگِیْد_نْ	yigidüñ	(35b/7)	اَنْدَمْ	añdum	(46a/12)

2.2.1.2. ñ ünsüzünün üç noktalı kef (كْ) ile gösterilmesi

قَرْدَاشْ_نْ	ğardaşuñ	(47b/3)	ی_ی	yüñi	(54b/11)
یَا	yaña	(50b/4)	ا_ا	aña	(55a/11)
دَک_زْ	deñiz	(51b/4)	ا_کَلَدِی	añladı	(55b/11)

قَرَاو ƙarañu (53b/7)

2.2.2. p ünsüzü

Metnimizde p ünsüzünü göstermek için genellikle b (ب) harfi kullanılmıştır. Ancak, az sayıda bazı kelime p ünsüzünü göstermek için p (پ) harfi kullanılmıştır. Örneklerde görüleceği gibi aynı kelimenin hem b (ب) hem de p (پ) ile yazılmış şekilleri mevcuttur. Bazı örneklerde ise, bugün Türkiye Türkçesinde b’li şekillerini kullandığımız kelimelerin ancak Anadolu ağzılarında görülen p’li şekilleri kullanılmıştır. Zarf fiil eki “-up, -üp” her zaman “b” (ب) ile yazılmıştır.

2.2.2.1. p ünsüzünün b (ب) ile gösterilmesi

أَرَبَه	arpa	(6a/12)	قَوْبَدِي	ƙopdı	(38a/6)
بَلْبُ	bilüp	(32a/3)	كُوبِرِي	köpri	(30a/5)
بَجَاغِرُ	çağırup	(30a/6)	أَبُوبُ	öpüp	(43b/6)
دَبَه	depe	(24a/9)	طَبْرَسَمُ	ƙaparsam	(21b/10)
دَبْرَنْدِي	deprendi	(33a/4)	طَبْرَاغَا	ƙoprağa	(24b/3)
دُشْبُ	düşüp	(59b/9)	أَنْدُبُ	unıdup	(41b/2)
إِبُ	ip	(42b/4)	قَبْقَرَا	ƙapƙara	(10b/6)
قَابُ	ƙapu	(25a/2)	صَرَبُ	şarp	(49a/6)
كَبَنَكُ	kepenek	(29b/15)	يَتُوبُ	yatup	(29a/7)
قَبُ قَزَلُ	ƙıpƙızıl	(4a/11)	يَبْرَنَه	yıprana	(2a/14)

2.2.2.2. p ünsüzünün p (پ) ile gösterilmesi

أَرَبَه	arpa	(9b/14)	قَپُو	ƙapu	(13b/11)
جَبَلُ	çepel	(27b/4)	كَبَه نَكْنُ	kepenegin	(30a/2)
دَبَه	depe	(24a/5)	أَبْدِي	öpdi	(32b/13)
دَبْرَنْبُ	deprenüp	(12b/3)	دَبْرَدُ	perde	(13b/3)
إِبْلِكُ	iplik	(16a/15)	طَبْرَسِنْ	ƙaparsın	(17a/12)
قَبْدُ	ƙapdı	(5b/11)	طَبْرَاغِي	ƙoprağı	(22a/15)

Eserimizde bugün Türkiye Türkçesinde b'li şekilleri mevcut olan bazı kelimelerin p ile yazıldığı görülmüştür.

چاپلاروز	çapalaruz	(37b/3)	پاشینی	paşını	(11a/14)
پا	paña	(55b/7)	پنزر	peñzer	(64a/13)
پاغیشلادوم	pağışladum	(56a/12)	پنزی	peñzi	(52a/8)

2.2.3. ç ünsüzü

Metinde ç ünsüzünü göstermek için çoğunlukla cim (چ) harfi kullanılmıştır. Çim (چ) harfi ise sadece dört yerde kullanılmıştır

2.2.3.1. ç ünsüzünün cim (چ) ile gösterilmesi

اچ	aç	(3a/7)	دینچ	dinç	(37b/4)
اچوق	açuk	(32a/1)	اتمکچی	etmekçi	(32a/5)
اغاچ	ağaç	(23a/14)	گچرسا	geçürse	(2a/5)
اقچه	ağça	(5b/12)	گیرچک	girçek	(46b/11)
بالچق	balçık	(65a/8)	گؤکچک	gökçek	(35a/12)
بیچردی	biçerdi	(36a/6)	اچره	içre	(46a/2)
چاغرد	çağırdı	(3b/3)	اچون	içün	(13a/8)
چالابم	çalabum	(30a/7)	قاچ	kaç	(26b/8)
چناق	çanak	(4a/8)	قازانچ	kazanç	(50b/10)
چکم	çekem	(10a/10)	کیچیک	kiçilik	(11a/7)
چوره	çevre	(30b/14)	اچماق	uçmak	(16b/3)
چوردی	çevürdi	(5b/2)	اچدی	uçdı	(29a/8)
چفت	çift	(2a/13)	اوج	üç	(5a/8)
چوق	çok	(25a/3)	سچم	saçum	(38a/4)
چمlek	çömlek	(4a/6)	سچم	suçum	(7a/2)

2.2.3.2. ç ünsüzünün çim (چ) ile gösterilmesi

Eserimizde sadece dört kelimedede ise çim (چ) harfi kullanılmıştır.

اچِرْ	içer	(50b/15)	چَا غُرْدُكْ	çağırurduñ	(53a/10)
نِچْ	niçe	(53a/10)	چَايرُكْ	çayırũ	(61b/15)

2.2.4. s ünsüzü

Metnimizde s ünsüzünü göstermek için sin (س) ve sad (ص) harfleri kullanılmıştır. Türkçe kelimelerin yazılışında sad (ص) ünsüzünün sadece kalın sıradan kelimelerde, sin (س) ünsüzünün ise hem kalın hem de ince sıradan kelimelerde kullanıldığı görülmüştür. Bununla birlikte, eserimizde bazı kelimelerin hem sin (س) hem de sad (ص)' lı şekilleri mevcuttur.

2.2.4.1. sin (س) harfi ile yazılan kalın sıradan kelimeler

اِ سَلْدُپْ	ısladup	(3a/6)	سِمَرْلُدُمْ	sımarladum	(7a/7)
اِسِرْدِي	ııırdı	(10b/9)	سِوِشْدِ	sıvışdı	(11b/14)
قِسَاجُوقْ	kısacuk	(65b/3)	سُوقْ	sovuğ	(30a/14)
سَاغِشِنْجَه	sağışınca	(54b/11)	سُودْ	sovudı	(33b/14)
سَغْلِقْ	sağlık	(46a/6)	سُجُومْ	suçum	(7a/2)
سَاقْ	sağ	(26a/4)	هَوَارسَ	var-ısa	(9a/4)
سَقَالِنْ	sağalın	(37a/6)	يَتْسُو	yatsu	(46b/3)

2.2.4.2. hem sad (ص) hem de sin (س) ile yazılan kelimeler

اِصْمَرْلَدِي	ışmarladı	(10b/5)	صَوَاشْمَقْ	şavaşımağ	(27b/5)
اِصْمَرْلَدِي	ışmarladı	(32a/10)	اِشْلَهَسَوْ	savaş-ıla	(40b/2)
صَاغْ	şag	(55b/15)	صَاوُلُكْ	şavuluñ	(4b/7)

سَاغ	sağ	(55a/7)	سَاوْلُكْ	savuluñ	(4b/2)
صَقْنَمَقْ	şakınmak	(63a/7)	صُو	şu	(7a/11)
سَاغْنُكْ	şakınuñ	(2a/8)	سُو	su	(9b/7)
صَقْلَيَامْ	şaklayam	(36a/5)	يَصْنُوغْ	yaştuğı	(22a/3)
سَقْلَاغْلْ	şaklağıl	(7a/7)	يَسْنُوغِي	yastuğı	(21a/10)

2.2.5. t ünsüzü

Metnimizde t ünsüzünü göstermek için te (ت) ve tı (ط) harfleri kullanılmıştır. Kalın sıradan kelimelerde ön seste t- ünsüzü yaygın olarak tı (ط) ile gösterilmiştir. “Tañrı” kelimesi dışında sadece bir örnekte kalın ünlülü bir kelime te (ت) ile yazılmıştır (tozı تُوزي 4b/2) İnce sıradan kelimelerde ise ön seste t- ünsüzü her zaman te (ت) ile gösterilmiştir. Bu dönemde yazılan diğer eserlerde olduğu gibi metnimizde “Tañrı” kelimesi te (ت) ile yazılmıştır. Türkçe kelimelerde ortada ve sonda tı (ط) ünsüzü kullanılmamıştır. Ön seste hem tı (ط) hem de te (ت) ile yazılan kelimeler eserimizde mevcut değildir. .

2.2.5.1. t- ünsüzünün tı (ط) ile gösterilmesi

طَاغْ	tağ	(12b/8)	طَبْمَقْ	tapmak	(19a/7)
طَا غِلْدِلَرْ	tağıldılar	(11b/12)	طَشْرَهْ	taşra	(50b/5)
طَامْدِي	tıamdı	(15a/8)	طُغْمِشْ	toğmış	(3b/3)
وَدَنْ طَامْ	tıamudan	(8b/15)	طُغْرُ	toğru	(7a/4)
طَانِشْدِ	tıanışdı	(47b/6)	طُلُو	tolu	(6a/3)
طَاÑLA	tañla	(3a/10)	طُپْرَاقْ	toprak	(65a/7)
طِيْدِ	tıydı	(5a/12)	طَا نُقْ	tanuğ	(2a/1)

2.2.5.2. t- ünsüzünün te (ت) ile gösterilmesi

تُكُرْدِ	tükürdi	(15b/10)	تَرْسَلْدِي	tersledi	(49a/10)
تُوكْرُكْ	tükrük	(45a/7)	تِلْ	til	(49b/9)

2.3. Bazı ek, bağlaç ve edatların yazılışı

2.3.1. için edatının yazılışı

İçün edatı da çoğunlukla kendinden önce gelen kelimeyle bitişik yazılmıştır. Bu durumda edatın ilk ünlüsünün ى ile, bitişik yazılan kelimenin son harfinin de esreli yazıldığı görülür.

أَدُمُزْجُونُ	adumuz-içün	(43a/3)	لَقَمَسِيخُونُ	loğması-y-içün	(38b/10)
أَنُكْجُونُ	anuñ-içün	(21a/13)	قَرِيْجُونُ	karı-y-içün	(62b/12)
بَنُومْجُونُ	benüm-içün	(46b/4)	قُورْفُويْجُونُ	korğu-y-içün	(19a/5)
أَعْلُومْجُونُ	oğlum-içün	(28b/6)	أَكْدُكْلَرِيْجُونُ	ögdükleri-y-içün	(35a/6)
شُكْرُجُونُ	şükr-içün	(49a/2)	دِلْدُكِيْجُونُ	diledügi-y-içün	(20a/9)

İçün edatı nadir olarak da kendisinden önce gelen kelimedenden ayrı yazılmıştır.

تَكْرَأُ جُونُ	Taırı için	(53b/6)	وَنَزَاهِدُهُ إِجْ	zāhide için	(19b/9)
مُسْلِمَانِلَرُ إِجُونُ	müsülmānlar için	(56a/3)			

Söz konusu edat, ne soru zamirine ön ünlüsünü düşürerek ve bitişik olarak çün şeklinde yazılmıştır. Bu şekilde yazıldığı durumlarda bazan araya ى ünsüzü girmektedir.

نَجُونُ	ne-çün	(34a/3)	نِيْجُونُ	ne-y-çün	(39a/4)
نِيْجُونُ	ni-çün	(42b/6)			

İçün edatı, ne soru zamiri dışında nadir olarak kendisinden önce gelen kelimeye ön ünlüsünü yitirerek çün şeklinde bağlanmıştır.

سَيَدُغُجُونُ	şındığı-çün	(60b/4)
حَقَّيْجُونُ	haqqı-çün	(20a/13)

2.3.2. dağı edatının yazılışı

Metnimizde dağı edatı her zaman kendisinden önce gelen kelimedenden ayrı yazılmıştır.

بَالِقْ دَخْ	balık dağı	(15b/4)	أُولُ دَاخْ	ol dağı	(65b/6)
بَن دَاخْ	ben dağı	(10a/10)	أُويس دَاخْ	Üveys dağı	(55b/12)

2.3.3. kim edatının yazılışı

Çoğunlukla kendinden önce gelen kelimedenden ayrı yazılan bu edatın zaman zaman kendisinden önce gelen kelimeyle bitişik olarak yazıldığı da görülür.

2.3.3.1. kim edatının ayrı yazılması

بَخِيلْ كِمْ	bağıl kim	(53b/12)	كَرَكْ كِمْ	gerek kim	(15a/15)
بِلْ كِمْ	bil kim	(46b/14)	قَزْ كِمْ	kıız kim	(11b/1)
دَكُلْ كِمْ	degül kim	(25a/9)	نِشَانْ كِمْ	nişan kim	(55b/15)
اَيْلِكِلْ كِمْ	eylegil kim	(32a/8)	أُولْ كِمْ	ol kim	(8b/15)

2.3.3.2. kim edatının bitişik yazılması

الْكِمْ	al kim	(8b/14)	نَكِمْ	ne kim	(22b/10)
كِتْكِمْ	git kim	(17a/15)	نَجَكِمْ	nice kim	(9a/8)
كِشِيكِمْ	kişi kim	(3a/10)	أُولْ كِمْ	ol kim	(2b/4)

2.3.4. ki bağlama edatının yazılışı

ki edatı da kim edatı gibi çoğunlukla kendisinden önce gelen kelimedenden ayrı yazılmıştır. Ancak bazı örneklerde bu edatın kendisinden önce gelen kelimeyle bitişik yazıldığı da görülür.

2.3.4.1. ki bağlama edatının ayrı yazılması

كِهْ اَنْدَنْ	andan ki	(27a/12)	اِجْمِشُونْ كِهْ	içmişven ki	(24a/10)
بَكْزَرْ كِهْ	beñzer ki	(34a/7)	اِسْتَمَكْ كِهْ	istemeñ ki	(27a/4)
بِلْدُمْ كِهْ	bildüm ki	(14a/13)	قَلْعِلْ كِهْ	kılğıl ki	(26a/1)
بِلْغِلْ كِهْ	bilgil ki	(31a/3)	رَفْتْ كِهْ	korqut ki	(27b/15)
دُتْدُمْ كِهْ	dutdum ki	(23a/11)	اُولْ كُونْ كِهْ	ol gün ki	(28a/8)
اَيْلِيمْ كِهْ	eyleyem ki	(21b/8)	نَجْكَهْ	nice ki	(28b/1)
اَيْدُرُونْ كِهْ	eydürven ki	(17a/15)	يُقْ كِهْ	yok ki	(26a/13)
كُرْدُمْ كِهْ	gördüm ki	(20b/7)	سَنْسِينْ كِهْ	sensin ki	(29a/13)

2.3.4.2. ki bağlama edatının bitişik yazılması

اَغْزْدَنْكِهْ	ağızdan ki	(42b/15)	دِرْسِنْكِهْ	dirsin ki	(20b/3)
اَيْنْكَهْ	eyit ki	(28b/1)	كَشِيكِهْ	kişi ki	(27b/4)
دِلَرْسَكِهْ	dilerseñ ki	(24a/6)	اُولْكَهْ	ol ki	(27b/12)

2.3.5. kadar edatının yazılışı

Metnimizde kadar edatının kendisinden önce gelen kelimeyle hem bitişik hem de ayrı olarak yazıldığı örnekler mevcuttur.

2.3.5.1. kadar edatının ayrı yazılması

اُولْ قَدَرْ	ol kadar	(45a/11)	شُولْ قَدَرْ	şol kadar	(23b/8)
اَقْجَهْ قَدَرْ	aqça kadar	(55a/7)			

2.3.5.2. kadar edatının bitişik yazılması

أَوْ لَقْدَرُ	ol kadar	(29b/14)	شَوْلَقْدَرُ	şol kadar	(15a/10)
نَقْدَرُ رُدُّ	ne kadardur	(57b/6)			

2.3.6. “imek” fiilinin yazılışı

Söz konusu fiil, isimleri yüklem haline sokarken de basit zamanlı fiilleri birleşik zamanlı fiil haline getirirken de hem ayrı hem de bitişik yazılabilmektedir. İmek fiili ünlü ile biten bir kelimeyle birleşiyorsa araya *ى* ünsüzü girmektedir.

2.3.6.1. imek fiilinin bitişik yazılması

دُتَرِدِي	dutar-ıdı	(12a/4)	أَقُورِدِ	oğur-ıdı	(25a/12)
دِرِيدِ	diri-y-ıdı	(46b/8)	صُرَايِدِي	şora-y-ıdı	(29a/11)
اَكْشِيدِ	ekşi-y-ıdı	(43a/9)	وَارِدِ	var-ıdı	(45b/14)
كِرَكِيدِي	girek-ıdı	(6a/15)	يَمَزِدِ	yimez-ıdı	(10a/9)
كِرِيدِي	giyer-ıdı	(65b/1)	يُوعِدِ	yoğ-ıdı	(29a/10)
قِلَايِدِي	kıla-y-ıdı	(36a/8)	سَوْمَزَسَا	sevmez-ise	(2a/10)
كُرْدُمِسَه	gördüm-ise	(37a/15)	بُلُورَسَا	bulur-ısa	(3a/9)
بُويْمِشُ	bu-y-ımış	(60a/2)	صُفْلَرْدُقْ	şofılar-ıduğ	(31a/3)

2.3.6.2. imek fiilinin ayrı yazılması

بَاقْدِي اِدِ	bağdı idi	(9b/10)	دِرِي اِدِ	diri idi	(50a/6)
بُغَزْلُدُقْ اِدِي	boğazladuğ idi	(4a/4)	اِشْدَه اِدِي	işide idi	(63b/12)
بُو اِدِ	bu idi	(59a/5)	اَلْمَيَا اِدِي	olmaya idi	(11a/4)
دَكُلْ اِدِ	degül idi	(45a/2)	شَوَيْلَه اِدِ	şöyle idi	(49b/14)
اَيْلَه اِسَه	eyle ise	(16b/4)	بُخْتَه اِمِشُ	puhte imiş	(31a/12)

2.4. İmla ile ilgili diğer özellikler

2.4.1. Tañrı kelimesinin yazılışı

Üzerinde çalıştığımız eserde Tañrı kelimesinin تَنْر (51a/6) ve تَنْر (53b/1) şeklinde iki farklı yazılışı vardır. Tañrı kelimesinde bulunan ñ harfinin bu şekilde farklı gösterilmesi (kef veya nun kef) Eski Anadolu Türkçesi dönemi eserlerinde görülüren bir özelliktir (Özmen, 2001: 296). Ayrıca Tañrı kelimesi her zaman ت ile yazılmıştır.

2.4.2. Bazı yabancı kelimelerin yazılışı

Yabancı dillerden dilimize geçen bazı kelimelerin yazılışında farklılıklar mevcuttur.

دُنْيَا	dünye	(48a/14)	دُنْيَا	dünyā	(54b/4)
دُشْمَن	düşmen	(65b/10)	دُشْمَانِي	düşmānı	(53b/10)
اَزْدَهَا	ejdehā	(30b/2)	اَزْدَهَا	ezdehā	(30b/4)
كَارُبَان	kārubān	(22b/9)	كَارْوَان	kārvān	(22b/12)
كَارْوَان سَرَاي	kāruvānsarāy	(29b/1)	كَارْوَان سَرَاي	kārvānsarāy	(17a/1)
جُهْد	cühūd	(45b/5)	جُهْد	cühūz	(24a/6)

2.4.3. Tenvin kullanılması

Eserimizde, ikisi yabancı olmak üzere dört kelimedede tenvin kullanılmıştır.

حَقَّ	hakkın	(9b/3)	قَامُودًا	qamudan	(48b/5)
نِعْمَتٍ	ni‘metin	(18b/3)	سَا	sen	29b/10

3. SES BİLGİSİ

3.1.Ünlü Değişmeleri

3.1.1. i/e değişmesi

Türkçede bu bakımdan eskiden beri çok yönlü (i>e, e>i, i>è, e>è, è>e) bir değişmenin görülmesi meselenin açıklanmasını güçleştirmiştir. Bu çok yönlü değişim, sadece eski devirlerde değil, bugünkü Türk lehçe ve şivelerinde de görülmektedir (Özkan, 1992: 79)

Ayrıca, bazı kelimelerin hem i hem de e' li şekillerinin bulunması bazı araştırmacıları bu iki sesin karışımı olan bir kapalı e sesine götürmüştür. Fakat, bu konuda yapılan çalışmalar değişimin yönünü ortaya koyacak nitelikte değildir. (Tulum, 1968: 38) Araştırmacıların bir kısmı Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde i ile yazılan sesi kapalı e olarak okurken, bazı araştırmacılar da bu sesi i ile okumayı tercih etmişlerdir. Bu konuda Faruk Kadri Timurtaş (1994: 19-21) ve Zeynep Korkmaz (1973:100) çalışmalarına i'yi tercih etmiştir. Muharrem Ergin de bu konuyla ilgili olarak şöyle demektedir:

“Eski yazıda kelime başında ve ilk hecede olup i ile yazılan bütün sesler 16. asra kadar, yani Eski Anadolu Türkçesi ile Osmanlıca devresinde i idi, henüz e olmamıştı. Bunu vokali harfle değil, hareke ile işaretlenen metinlerden açıkça anlamaktayız. Esasen Batı Türkçesinin bu ilk devreleri i tarafındadır” (Ergin, 2005:79)

Mecdut Mansuroğlu (1958: 71) ve Saadet Çağatay (1977: VII) ise çalışmalarında kapalı e'yi tercih eden araştırmacılarıdır.

Çalışmamızda, bu konuyu kesin bir şekilde ortaya koyacak özellikler olmadığı için, imlaya bağlı kalarak kelimeleri i ile okumayı tercih ettik.

Metnimizde söz konusu ses değişimi bakımından aşağıdaki özellikler tespit edilmiştir:

Günümüzde e ile kullanılan bazı kelimeler metnimizde i ile gösterilmiştir. Bu kelimeler şunlardır:

iv- “acele etmek” (50a/10)	irte (59a/12)
biş (7b/14)	iy (31a/11)
biz “bez” (60b/1)	siz- “sezmek” (56a/15)
dir- “topla-” (60b/1)	vir- (44a/4)
dirnek (62b/6)	viresiye (6a/1)
dirneş- “toplan-” (24b/15)	yi- (20a/15)
dirşür- “topla-” (23a/4)	yidi (36a/11)
giç (41a/7)	yidür- (35b/7)
gice (27b/12)	yig “daha iyi, yeğ” (28a/2)
girü (51a/11)	yil (36b/5)
il “memeleket” (52a/15)	yimiş (36b/13)
ir- (60b/11)	yin- (4a/5)
iriş- (3a/5)	yini (65b/1)
irişdür (5b/11)	yir (38b/1)
irür- “ulaştır-” (48a/5)	yit- “yetişmek” (23a/3)
işik (11b/9)	yitmiş (13b/3)
it- (23b/10)	yiynilt- (38a/7)

e>i değişiminin örnekleri fazla değildir. Fakat, eski dönemlerden beri bu ses değişimi i>e değişimiyle birlikte bazı kelimelerde karşımıza çıkmaktadır (Ergin, 2005: 80). Günümüz Türkçesinde i’li şekilleri bulunan, Eski Anadolu Türkçesinin karakteristik özelliği olarak metnimizde e’li şekilleri olan kelimeler şunlardır:

eyü (6b/4)
eylük (25a/14)
geyür- (38b/15)

Metnimizde, bazı kelimelerin farklı yerlerde hem i hem de e ile yazıldıkları görülmektedir. Duman, bu iki şekilliliğin Eski Anadolu Türkçesi devresinin sonlarına doğru görülmeye başlandığını belirtmiştir (Duman, 2000: 76)

Metnimizde iki şekilli olan kelimeler şunlardır:

bil (64a/15),	bel (19a/15)
dilü (51b/1)	delü (29a/13)
giç- (23b/14)	geç- (42a/4)
dire (55b/10)	dere (55b/7)
giy- (65b/1)	gey- (30a/2)
gine (36a/11)	gene (38b/6)
girek (6a/15)	gerek (43b/8)
girçek (46b/11)	gerçek (45b/15)
digül (23b/5)	degül (33a/11)
ni-çün (42b/6)	ne-çün (34a/3)
viribi (16a/3)	veribi (21b/8)
iley (16b/12)	eley (14a/14)

Bu iki şekillilik yabancı bir kelimedede de görülmektedir.

imîn (63b/1)	emîn (15a/6)

Bazı kelimelerin ise hem esre hem de üstün olmak üzere çift hareke ile gösterildiği tespit edilmiştir. Duman'a göre bu yazılışları değişme sürecinin devam ettiği geçiş merhaleleri olarak değerlendirmek ve bu sesleri tarafsız bir kapalı e ile göstermek mümkündür (Duman, 1999). Ancak, bu imla özelliğinin görüldüğü çok az sayıda kelimeyi kapalı e ile okumadık. Bu durumu, kelimelerin iki şekilde okunabileceğini gösteren bir imla özelliği olarak değerlendirdik. Metnimizde bu kelimeler ve kelimelerin geçtikleri yerler şunlardır:

ne-çün/ ni-çün (34a/3)
 deñizden/ deñizdin (51b/4)
 beg/ big (11b/5)
 Yemenden/ Yemendin (54a/9)

Yabancı kökenli bazı kelimelerde de bu şekilde bir harekelendirme tespit edilmiştir:

dem/ dim (54a/9)
 kirde/ kirdi (60a/12)

3.1.2. ü/i ve u/ı değişmesi

Eski Türkçe döneminde dar yuvarlak (u,ü) ünlülü olan bazı kelimeler Batı Türkçesinde düz dar (ı, i) ünlülere dönüşmüşlerdir. Bu değişim ancak Eski Anadolu Türkçesinden sonra tamamlanmıştır (Ergin, 1997: 405). Eski Türkçe döneminde dar yuvarlak ünlü ile yazılan şu kelimelerin metnimizde düz dar ünlü ile yazıldığı görülmüştür:

dip (23a/14) < tüp	dördinci (59b/10) < törtünç
gümiş (51a/1) < kümüş	üçinci (34b/9) < üçünç

Bununla birlikte bir çok kelime dar yuvarlak ünlülü şekli ile kullanılmıştır.

altun (51a/1)	incü (61a/13)
arşun (64a/15)	ķapu (5a/7)
aru (50b/11)	ķarşu (31a/7)
berü (5b/4)	ķayġu (55b/8)
çetük (18a/14)	ķazuk (61b/3)
delü (29a/13)	kendü (3a/4)

demür (48a/15)	sevgü (17a/8)
derü (15a/10)	sınuğ (20b/7)
eksük (4a/1)	tanuğ (2a/1)
eylük (25a/14)	terkü (34a/3)
eyü (35b/11)	yaru (49b/1)

Metnimizde geçen bazı kelime ve eklerin ise hem yuvarlak hem de düz ünlülü şekilleri mevcuttur.

doğın- (38a/12)	doğun- (25b/5)
giri (47b/13)	girü (51a/11)
günile- (28a/10)	günüle- (35b/1)
ışbu (43a/13)	uşbu (50b/6)
işde (6b/14)	uşda (47b/15)
ğayır- (15a/4)	ğayur- (35a/3)
oğı- (39a/7)	oğu- (47b/15)
sevin- (9a/4)	sevün- (38a/3)
ululuk (62a/5)	ululuğ (11a/7)
unıt- (31a/8)	unut- (58b/9)
urıl- (22b/14)	urul- (23a/3)
üzil- (54a/14)	üzül- (62b/5)
yalıñuz (60a/8)	yaluñuz (12b/1)
yöri- (13a/3)	yörü- (14b/6)
görekli (9a/2)	görklü (30b/8)

Metnimizde geçen üç kelime ise hem esre hem ötre kullanılarak çift hareke ile gösterilmiştir. Bu şekilde yazılışlar da e/i meselesinde olduğu gibi geçiş dönemini gösteren bir özellik olarak değerlendirilebilir. Bu kelimeler ve kelimelerin geçtiği yerler şunlardır:

balçık/ balçuk (36b/7)
 uyuyıcı/ uyuyucu (59a/2)
 müşkil/ müşkül (8b/10)

Ayrıca uyu- fiili metnimizde sadece bir örnekte üyi- (27b/11) şeklinde geçmiştir.

İki haşlet gönli fesāda virür; Çok yimek ve çok üyimek. (أويمك)

3.1.3. u/o ve ü/ö değişmesi

Arap harfli yazıda Türkçenin yuvarlak ünlülerini göstermek için aynı işaret kullanılmıştır. Dolayısıyla yuvarlak ünlülerin dar veya geniş olduklarını imladan anlamak mümkün değildir. Bu yüzden bünyesinde bu sesleri bulunduran kelimelerin bugünkü şeklini hangi dönemde aldıklarını söylemek oldukça güçtür. Bu değişimin eski devirlerden gelmiş olabileceği gibi, Rumeli ağzı etkisiyle yeni bir değişim olabileceği de düşünülmektedir. Mecdut Mansuroğlu, bu değişimin Rumeli ağzı etkisiyle geliştiğini düşünmektedir (1956: 137). Metinlerde bu bakımdan ikili şekillerin bulunması da bazı araştırmacıları, oluşmaya başlayan yeni yazı dilinin ağızlardan ayrı bir gelişme gösterdiğini düşünmeye yönlendirmiştir (Tulum, 1968: 47). Bazı araştırmacılar da bu kelimeleri okurken, Uygur Türkçesinde ünlülerin ayrı harflerle gösterilmesinden dolayı Uygur dönemindeki şekillerine bağlı kalmayı tercih etmişlerdir (Timurtaş, 1994: 25). Sonuç olarak, yuvarlak ünlülerin dar mı yoksa geniş mi olduğunu önceki çalışmalardan (Özkan, 1992: 86; Yelten, 1998: 100; Yavuz, 2006: 185) istifade ederek ve kelimelerin eski Türkçedeki durumunu göz önünde bulundurarak şu şekilde tespit ettik:

Dar ünlülü kelimeler:

büyük (11b/11)	uyanuk (27b/12)
uğra (30b/9)	uyar- (29b/8)

uğrat (26b/2)	uyan- (37a/5)
uğrı (14b/5)	yukarı (15b/2)
uğurlayın (46b/12)	yüğü- (45a/15)
kulavuzla (40b/11)	ügürtle- (48a/3)

Yuvarlak ünlülü kelimeler:

boğaz (35b/11)	yöre (14b/9)
boğazla (4a/4)	yören- (14b/9)
oyna (4b/1)	yörü- (45b/7)
oyun (39b/6)	yöri- (32a/4)
yoğır- (37a/4)	

3.2. Ünlü Uyumu

3.2.1. Kalınlık-incelik uyumu

Kalınlık incelik uyumuna göre kök ünlüsü ince ise onu takip eden ünlüler de ince, kalın ise sonra gelen ünlülerin de kalın olması gerekir (Ergin, 2005:70). Bu uyum Türkçe kelimelerde bazı istisnalar dışında, Eski Türkçe döneminde olduğu gibi (Gabain, 1988: 41) Eski Anadolu Türkçesi döneminde de tamdır (Timurtaş, 1994:26)

Ancak Arapça ve Farsça bazı kelimelerin eklerle genişletilmiş şekillerinin uyum dışında kaldığını gösteren örnekler metnimizde mevcuttur. -lık, -lik ve -rak ekleri aşağıdaki örneklerde kelimenin son ünlüsü ile uyuma girmemiştir. Duman (2004) bu şekillerin yazım yanlışlığı ya da göz ardı edilecek sapmalar olarak değil, Batı Türkçesinin ses gelişimini ve ağızlardaki çeşitliliğini gösteren örnekler olduğunu belirtmiştir.

‘ālimıraq (2b/15)	‘imāretlık (55b/7)
‘āşıraq (27b/7)	muṭriblık (12a/12)
düşmenlık (27a/8)	peşimānlik (40b/1)
ḥabışlık (64a/13)	peygāmbetlik (19a/15)

ḥaḳīrırak (55b/5)	rahīmlik (33b/1)
ḥalīfelik (56b/3)	selāmetlik (60a/8)
ḥarāmlik (23b/4)	zāhidlik (48b/3)
ḥastelik (36b/8)	helāklik (19b/10)
za‘ īflık (38a/10)	

Bunlardan düşmen ve peşimān kelimelerinin son ünlüleriyle uyumlu ekler aldığı şekilleri de metnimizde mevcuttur.

düşmenlik (17a/5)	pişimānlik (10a/5)

Arapça ve Farsça kelimelerde durum böyle olmakla birlikte, Türkçe kelimelerde çok nadir bir iki örnek dışında kalınlık-incelik uyumu tamdır. Türkiye Türkçesinde uyum dışında kalan, sadece ince şekli olan aitlik eki -ki eserimizde uyuma bağlı olarak kullanılmıştır.

ardumdağı (34b/12)	yarınkı (7a/14)
şoñrağı (65b/6)	

Metnimizde, i- fiili kendisinden önce gelen kelime ile bitişik yazılmışsa şofılar-ıduḳ (31a/3), ne-y-idüğün (20b/12) gibi örnekleri göz önünde bulundurarak kalınlık-incelik uyumuna bağlı olarak okuduk.

degül-isem (42a/1)	dir-imiş (60a/3)	güni-y-idi (10b/2)
oldı-y-ısa (13a/9)	oḳur-ıdı (25a/12)	bu-y-ıımış (60a/2)

i- fiilinin iyelik eki almış -dük sıfat fiilli şekli olan idügi kelimesi kendisinden önce kelimedden ayrı yazıldığı bir yerde uyum dışında kalmıştır.

Ammā İbrāhīm ḳanda **ıduḳı** (ايدوغي) ma‘ lūm degüldür. (44b/1)

Çokluk birinci şahıs görülen geçmiş zaman çekimi sadece bir örnekte kalınlık-incelik uyumu dışında kalmıştır.

Bir zerre tecellî tağ üzere **bıraḡdük** (برافدُك) kırk pāre oldu, tağıldı.
Dünyede hemîn söze ḵanā' at eyle. (A'raf 143) (12b/9)

3.2.2. Düzlük-yuvarlaklık uyumu

Düzlük-yuvarlaklık uyumu Türkçenin her devresinde ve sahasında yaygın olan bir uyum değildir. Eski Türkçe (Gabain, 1998: 41-42) devresinde ve bugün Türkiye Türkçesinde mevcut olan bu uyum, Eski Anadolu Türkçesi devrinde karışık bir durum göstermektedir (Duman, 2000: 57)

Metnimizde düzlük yuvarlaklık uyumuyla ilgili hem kelime kök ve gövdelerinde hem de eklerde ikili şekillerin bulunması söz konusudur.

bulın- (5b/13)	bulun- (60a/1)
doḵın- (38a/12)	doḵun- (25b/5)
giri (47b/13)	girü (51a/11)
günile- (28a/10)	günüle- (35b/1)
ıṣbu (43a/13)	uṣbu (50b/6)
iṣde (6b/14)	uṣda (47b/15)
ḵayır- (15a/4)	ḵayur- (35a/3)
oḵı- (39a/7)	oḵu- (47b/15)
sevin- (9a/4)	sevün- (38a/3)
ululıḵ (62a/5)	ululuḵ (11a/7)
unıt- (31a/8)	unut- (58b/9)
urıl- (22b/14)	urul- (23a/3)
üzil- (54a/14)	üzül- (62b/5)
yaluñuz (60a/8)	yaluñuz (12b/1)
yöri- (13a/3)	yörü- (14b/6)

Aşağıdaki kelimelerde ise esre ve ötre olmak üzere iki hareke kullanılmıştır. Ses değişimleri kısmında belirttiğimiz gibi bu durumu bir geçiş devri özelliği olarak değerlendirmek mümkündür.

balçık/ balçuk (36b/7)
 uyuyıcı/ uyuyucu (59a/2)
 müşkil/ müşkül (8b/10)

Uyuma aykırı olan tek şekilli kelimelerden bazıları şunlardır:

açuk (32a/1)	eyü (35b/11)
altun (51a/1)	incü (61a/13)
arşun (64a/15)	kapu (5a/7)
aru (50b/11)	karşu (31a/7)
ayruk (27b/1)	kaygu (55b/8)
belüsüz (35b/8)	kazuk (61b/3)
berü (5b/4)	kendü (3a/4)
çetük (18a/14)	şayru (63a/10)
delü (29a/13)	sevgü (17a/8)
demür (48a/15)	sınuk (20b/7)
derü (15a/10)	tanuk (2a/1)
eksük (4a/1)	terkü (34a/3)
eylük (25a/14)	yarü (49b/1)

Eski Anadolu Türkçesinde eklerin bazılarının düz, bazılarının da yuvarlak ünlülü olması bu dönemin önemli bir özelliğidir (Özkan, 2000: 102). Üzerinde çalıştığımız eserde de bu konuda Eski Anadolu Türkçesi yapısına benzer bir özellik göstermektedir. Bununla birlikte, bazı eklerin hem düz hem de yuvarlak ünlülü şekillerinin olduğu tespit edilmiştir.

3.2.2.1. Yuvarlak ünlülü ekler

-cuḡ, -cük isimden isim yapma eki: birazcuḡ (36a/1), ḡarıcuḡ (19a/12), nesnecük (23a/4), oḡlancuḡlar (26b/9)

-lu, -lü, -suz, -süz isimden isim yapma ekleri: kılılu (55a/6), uşlu (53b/10), yaraḡlu (62a/13), keremlü (5a/14), gereklü (15a/3), ḡardaşsuz (27a/7), vāsıtasuz (21b/14), işsüz (25a/3), diñsüz (27b/1), sensüz (54b/7)

-ḡu, -ḡü, -ḡu, -kü fiilden isim yapma eki: sevgü (48a/14), uyḡu (35b/1), ḡayḡu (28b/9)

-mur, -mür fiilden isim yapma eki: yaḡmur (64b/9)

-u, -ü fiilden isim yapma eki: ḡorḡu (64b/10), ḡolu (6a/3), ayru (55b/6)

-uḡ, -ük fiilden isim yapma eki: artuḡ (52a/14), ayruḡ (56a/5), aḡuḡ (56b/3)

-dur, -dür fiilden fiil yapma eki: azdur- (34a/4), ḡaldur- (41a/14), bildür- (47b/13), üleşdür- (51a/7)

-şur, -şür fiilden fiil yapma eki: dirşürdiler (23a/4)

-uñ, -üñ, -nuñ, -nüñ ilgi hali eki: ḡapunuñ (36b/5), Tañrınıñ (41b/14), ḡuyunuñ (44a/1), anuñ (45a/4), kişinuñ (49a/10), nesnenüñ (53a/13), Üveysüñ (56a/1)

-(u)m, -(ü)m, -muz, -müz birinci şahıs iyelik ekleri: cānum (33a/10), ḡonuḡum (35a/14), ḡulum (36b/1), adum (45b/5), elüm (58a/3), ḡālüm (3a/8), göḡsüm (18b/11), ‘aybumuz (65b/10), ayaḡumuz (4b/8), ḡayḡumuz (18b/4), tenlerümüz (29a/3), göñlümüz (63a/13)

-(u)ñ, -(ü)ñ, -ñuz, -ñüz ikinci şahıs iyelik ekleri: māluñ (9a/11), ḡulluḡuñı (12a/7), başuñı (17b/15), ‘illetüñ (18b/10), ḡālüñ (22b/1), eteḡüñ (26a/6), i‘timāduñuz (44a/6), ḡarnuñuz (14a/13), tevekkülüñüz (31a/8), elüñüz (40b/11), dişlerüñüzi (57a/2)

-uz, üz, -vuz, -vüz çokluk birinci şahıs eki: ḡomışuz (13b/12), virürsevüz (4a/9), diyevüz (8b/11), düzmişüz (62b/12)

-dur, -dür bildirme ve kuvvetlendirme eki: yolumuzdur (13b/1), tamāmdur (14a/9), ḡaşradur (15b/5), göñüldür (17a/3), gerekdür (26b/3), içindedür (37a/9), olmışdur (59b/7), dutmışdur (9a/3), eyitmişdür (9a/15), itmişdür (19a/15)

-uz, -üz çokluk birinci şahıs bildirme eki: ḡullarıyuz (54b/14), ḡulıyuz (55b/14), degülüz (65a/3), ululardanuz (58b/4), sūḡteleryüz (31a/10)

-ur, -ür geniş zaman eki: olursın (33a/6), oturur-ıdum (33b/12), kılur-iken (34b/9), virürdi (36a/6), gelür (37a/2), irişür (59a/12)

-dum, -düm görülen geçmiş zaman teklik birinci şahıs eki: kaldum (62b/1), buldum (3a/8), urdum (33a/14), eyledüm (37b/7), gördüm (41b/2), yimedüm (36b/13)

-duñ, -düñ görülen geçmiş zaman teklik ikinci şahıs eki: koduñ (41a/13), almayaduñ (51b/2), yaradıduñ (29b/11), virdüñ (37b/5), eyledüñ (48a/4), kesdüñ (13a/7)

-duķ, -dük görülen geçmiş zaman çokluk birinci şahıs eki: boğazladıķ (4a/4), varduķ (20a/6) kıldıķ (21b/1), itdük (31a/4), işitdük (43a/5), eyledük (54a/4)

-alum, -elüm çokluk birinci şahıs emir eki: bırağalum (62b/14), yuyalum (65a/5), yatalum (37a/2), virelüm (55a/13), dirilelüm (65b/9), girelüm (25b/2)

-sun, -sün, -sunlar, -sünler üçüncü şahıs emir ekleri: kaçmasun (32a/3), kılsun (56a/3), görmesün (36b/7), eylesün (40b/14), kaçmasunlar (15a/1), eylemesünler (18b/9), görsünler (34b/5)

-(u)ñ, -(ü)ñ, -ñuz, -ñüz çokluk ikinci şahıs emir eki: bırağuñ (38a/7), duruñ (55b/2), getirüñ (56a/6), geçüñ (7a/15), yumuñuz (32a/11), koñuz (61a/9), işleñüz (65a/11), idüñüz (48a/9), eyleñüz (56b/12)

-duķ, -dük sıfat fiil eki: alduķları (23a/6), dutduğın (9a/3), durduğı (34b/9), eyledüğümüz (37b/4), geldüğün (55b/11)

-up, -üp zarf fiil eki: olup (63b/5), korpup (21b/10), alup (30a/13), binüp (39a/12), öpüp (43b/6), getirüp (44a/10)

-uban, -üben zarf fiil eki: idüben (18b/1)

-u, -ü zarf fiil eki: yuvalanu (13a/13), utanu kızaru (5a/12), dileyü (6a/2), isteyü (13b/6)

3.2.2.2. Düz ünlülü ekler

-cı, -ci, -çı, -çi isimden isim yapma eki: yalancı (53b/10), ribacı (4b/1), avcı (6a/3), gemici (38a/6), bostāncılık (31b/7), kulluķçı (15a/3)

-ncı, -nci isimden isim yapma eki: üçinci (27a/6), dördinci (29b/7)

-(ı)ş, -(i)ş fiilden fiil yapma eki: iriş- (43a/10), biliş- (4b/9), görüş- (5b/8), bulış (32a/8)

-ı, -i yükleme hali eki: yolu (31a/14), mâluñı (47b/10), nefsümi (38a/2), sözi (40a/14), bunı (42b/6)

-ı, -i, -sı, -si teklik üçüncü şahıs iyelik eki: gözi (8a/9), sevgüsü (17a/8), kapısı (25a/12), üstine (47a/3), şükrin (49b/2), korkusu (61a/1), yastuğı (21a/10)

mı, mi soru eki: degül mi (29b/1), bilmedüñ mi (37b/8), irişür mi (59a/12), helâl midür (20a/1), uyur mı (63a/13)

-sın, -sin teklik ikinci şahıs eki: olursın (63b/14), görürsün (13b/5), buyurursın (20a/10), unıdasın (27b/14), alursın (8b/14)

-dı, -di görülen geçmiş zaman eki: şordı (9a/11), gördi (12a/7), yörüdi (12b/13), buldı (29a/2), buyurdı (32a/11), göyüñdi (20b/9)

-mış, -miş duyulan geçmiş zaman eki: doğunmış (225b/5), oturmuş (32b/4), görmüş (54b/15), , düşmüş (59b/11), düzmişüz (62b/13), ölmüşdür (63a/14)

-ısar, -iser gelecek zaman eki: koyısarlar (64a/12), olısar (12a/2), şorısarlar (26a/4), diyiserler (28a/11), görmeyiser (54b/5). Ekin ünlüsü sadece bir örnekte yuvarlaktır: isdeyüserlerdür (26a/5)

-ğıl, -gil teklik ikinci şahıs emir eki: durğıl (27b/1), korkğıl (31a/2), uyğıl (50a/10), görgil (58a/9), göstergil (64a/12)

-ıcak, -icek zarf fiil eki: olıcak (6b/5), göricek (19b/12), ölice (28a/15)

3.2.2.3. Hem düz hem de yuvarlak ünlülü ekler

-lık, -lik, -luğ, -lük isimden isim yapma eki: guşşasuzlık (17b/13), ululuk (20b/3), şayrulukdan (21b/4), dostlık (27a/8), tekebbürlik (48a/7), küllikden (60b/1), hürmetsüzlik (42b/15). Ek büyük oranda düz ünlülü olmakla birlikte çok seyrek olarak yuvarlak ünlülü şekilleri ile de görülmüştür.

kılluk (12a/6), ululuk (11a/7), delülük (53b/8)

-(ı)l, -(i)l, -(u)l, -(ü)l fiilden fiil yapma eki: urıl- (22b/14), dutıl- (25b/12), kesil- (24b/9). Ekin yardımcı ünlüsü genellikle düz olmakla birlikte, nadir olarak yuvarlak şekillerine de rastlanmıştır. urul- (23a/3), üzül- (62b/5), yüzül- (5a/8)

-(ı)n, -(i)n, -(u)n, -(ü)n fiilden fiil yapma eki: idin- (44b/12), görün- (35b/15), bulın- (52a/2), bilin- (52a/2), alın- (23a/3), bulın- (38b/1). Ekin yardımcı ünlüsünün seyrek olarak yuvarlak olduğu da görülmüştür. doğun- (25b/5), sevün- (38a/3)

-ınca, -ince, -unca zarf fiil eki: olınca (15b/11), toğınca (35b/9), gidince (18a/14), ölmeyince (50a/7),

Ekin ünlüsünün bir örnekte yuvarlak olduğu görölmüşür. olunca (21b/7)

-ır, ir, -ur, -ür fiilden fiil yapma eki: geçür- (59a/10), durur- (9a/2), irür-(48a/5), geyür- (38b/15) kayur- (35a/3).

Ek bir kelimede düz ünlü ile gösterilmiştir: kayır- (15a/4)

3.3. Ünlü Türemesi

Eski Anadolu Türkçesinde Türkçe kelimelerde ünlü türemesi çok sık görölen bir ses hadisesi değildir. Ancak, bazı kelimelerde kelime ortasında görölür (Özkan, 2000: 105).

Eserimizde şu kelimelerde ortada ünlü türemesi görölmüşür.

artuğırağ (35a/15)

azucuğı (43b/15)

yağınırağ (51a/15)

yigirekdür (25a/10)

uşağırağ (60b/3)

küpecük (51a/6)

Ortada ünlü türemesi olayı bazı yabancı kelimelerde de görölmüşür.

aşıl (35b/4)

rüzigār (11a/8)

şefağat (5a/14)

‘ ilim (16a/13)

fikir (7b/8)

3.4. Ünlü Düşmesi

Metnimizde kelime başında ünlü düşmesi hadisesine rastlanmamıştır. Ancak, orta hece ünlüsünün düştüğu çok sayıda örnek mevcuttur. Bu şekilde orta hece ünlüsünün düşmesi Eski ve Orta Türkçe metinlerinde görölen bir ses olayıdır (Ergin, 1997: 370).

ağrıdı (18a/2)	eylük (25a/14)
ağzını (42b/14)	gönlüm (33a/4)
ayrılık (10a/13)	iñler (34a/7)
ayru (29b/6)	ne-y-çün (56b/5)
ayruk (32b/11)	ķarnuñuz (14a/13)
bağrına (32b/14)	oğlan (52b/10)
beñzer (34a/7)	oynarlar-ıdı (4b/1)
burnından (53a/6)	yumşak (25b/6)
buyruk (40b/4)	eydür (50a/9)
çevre (30b/14)	dirlik (48a/13)

İçinde i- fiili bulunduran bazı yapılarda da bu fiilin düştüğü görölmüştür.

giderdüm (41a/12)	eylerken (33b/7)
yaramazdı (24a/5)	dilersem (53b/3)

3.5. Ünlü birleşmesi

Türkçe kelime köklerinde iki ünlü yan yana bulunmayacağından ünlüyle biten kelimeye yine ünlüyle başlayan bir kelime veya ek geldiğinde bu ünlülerden biri düşerek birleşme meydana gelmektedir. Bu gelişme kalıcı olduğı gibi, devamlı düşme sonucunda kalıplaşmaya da sebep olmaktadır. (Timurtaş, 1994: 42) Metnimizde bu ses olayının göröldüğü kelimeler şunlardır:

böyle (35b/10)<bu+eyle	nit- (58b/11)<ne+it-
ķandasada (13b/7)< ķanda+ise+de	nol- (33b/11)<ne+ol-
kendüz (27a/3)<kendü+öz	şimdi (7a/13)<şu+imdi
ne-çün (46a/15)<ne+içün	şol (32a/2)<şu+ol
nesene (34b/14)<ne+ise+ne	şöyle (49b/13)<şu+eyle
neyle (49b/1)<ne+eyle-	

3.6. Hece Düşmesi

Hece düşmesi olayının, metnimizdeki örneği durur bildirme ekinin -dur şeklidir.

‘avratdur (17b/12), çokdur (24b/14), şabrdur (48b/6), kazançdur (50b/11), yigitdür (52a/9), üstindedür (53a/13), devecidür (55a/11)

Ayrıca, imden girü (57b/2) örneğinde de bu ses olayı görülmektedir.

3.7. Ünsüz Değişmeleri

3.7.1. k/h değişmesi

Türkçede kelime başında h sesi bulunmaz. Bu ses eski Türkçede k sesinde meydana gelen bir değişmeyle ortaya çıkmıştır. Kelime başında k>h değişmesinin metnimizdeki tek örneği kıtun>hitun (24b/10) kelimesidir. Kelime başında bu ses değişikliği her zaman görülmediğinden bazı kelimeler eski Türkçedeki k’lı şekilleriyle kullanılmışlardır: kında (34a/13), kınkı (42b/2), kıanı (13a/9). Kelime ortasında k>h değişiminin görüldüğü örnekler eserimizde mevcuttur. Bu durum Eski Anadolu Türkçesine ait metinlerde görülen bir özelliktir (Ergin, 1963: 418). Yine bu dönemde k’lı ve h’lı şekillerin yan yana ve karışık olarak kullanılmaları bu ses olayının düzenli olmadığına bir işarettir (Akkuş, 1995: 160). Eski Anadolu Türkçesinden sonraki dönemlerde Anadolu sahasında k’lı şekiller kullanılırken Azerî sahasında h’lı şekiller yaygınlık kazanmıştır (Ergin, 1997: 418)

Metnimizde h’lı şekilleriyle kullanılan kelimeler şunlardır: ahşam (37b/1), dahı (41b/10), oğşa (26b/6), yoğsul (4a/10), yoğsullık (3b/1).

k’lı örnekler ise şunlardır: kında (34a/13), kınkı (42b/2), kıanı (13a/9), uyku (14b/4), kıku (5a/12)

Bir kelime ise farklı yerlerde her iki şekilde yazılmıştır: yoğsa (65a/5), yoksa (26b/13)

3.7.2. k/g değişmesi

Kelime başında k>g değişikliği Eski Türkçeden Batı Türkçesine geçiş sürecinde bir çok kelimedede meydana gelmekle birlikte bazı kelimeler eski şekillerini korumuştur (Özkan, 1992: 115). Ancak, metnimizde k ve g sesleri kef ile gösterilmiş, bu iki sesi ayırmak için bir işaret kullanılmamıştır. Dolayısıyla, keflerin k'yi mi yoksa g'yi mi karşıladığını imladan anlamak mümkün değildir. Bu tespiti yaparken kelimelerin Anadolu sahasındaki gelişimini ve bugün yazı dilindeki durumlarını göz önünde bulundurarak diğer Eski Anadolu Türkçesi çalışmalarından istifade ettik. Eski Türkçede k'li olup metnimizde g'li kabul ettiğimiz kelimeler şunlardır:

geç- (27a/15)< keç-	gökçek (35a/12)< kökçek
gel- (28a/14)< kel-	göñül (63b/11)< köngül
gerek (7a/9)< kergek	gör- (7a/5)< kör-
getür- (13b/15)< keltür-	görklü (61a/9)< körklüg
gey- (30a/2)< ked-	göz (15a/9)< köz
gice (35a/10)< keçe	güç (62b/2)< küç
gir- (38b/8)< kir-	gümiş (5a/9)< kümüş
girü (51a/11)< kirü	gün (10a/2)< kün
gök (59a/9)< kök	

Metnimizde k ve g seslerini ayırt etmek için bir işaret kullanılmadığını yukarıda belirtmiştik. Bu bakımdan kelime başında k sesinin korunduğu kelimeleri tespit ederken bu kelimelerin bugünkü kullanımını göz önünde bulundurduk. Eski Türkçe dönemindeki şekilleri ile kullanıldığını kabul ettiğimiz kelimeler şunlardır:

kendü (12b/2)<kentü	kimse (10a/6)<kimse
kendüz (27a/3)< kentü+öz	kişi (59b/3)< kişi

kez (36b/14)<kez

kiçi (58a/10)< kiçig

3.7.3. b/p değişmesi

Günümüzde p ile başlayan bazı kelimelerin Eski Anadolu Türkçesinde b'li şekilleri (bıñar, barmağ) kullanılmıştır (Özkan, 1992: 116). Ancak, metnimizde p sesi için genellikle b (ب) harfi kullanıldığından bu ses değişimini tespit etmek mümkün değildir. Bu bakımdan, diğer çalışmalardan istifade ederek şu kelimeleri b ile okuduk:

barmağ (15b/10)

bişür- (44a/15)

biş- (21b/3)

bıñar (47a/7)

Günümüzde Türkiye Türkçesinde b'li şekilleri olan fakat eserimizde p ile yazılan bazı kelimeler mevcuttur. Eski Türkçede kelime başında p sesi daha çok alıntı kelimelerde görülmektedir ve Brahmi yazmalarında b>p değişimi görülmektedir (Gabain, 1988: 38). Eski Türkçe döneminde b'li olan bazı kelimeler Eski Anadolu Türkçesinde p'ye dönüşmüştür Bunun az sayıdaki bazı örnekleri şunlardır: pişür-, poğ (Süheyl ü Nevbahar), pişirici, pişür- (Tarih-i İbn-i Kesir Tercümesi), pusu, piş- (Varka ve Gülşah) (Develi: 2008). Yani, Eski Anadolu Türkçesinde b>p değişmesi ileri bir aşamada değildir. Üzerinde çalıştığımız eserde ise günümüzde b ile seslendirilen bazı kelimelerin p ile yazılmış olması karakteristik olmayıp sadece sınırlı sayıda bazı kelimelerde görülmüştür.

paşını (11a/14)

peñzer (64a/13)

pağışladum (56a/12)

peñzi (52a/8)

pañā (55b/7)

Kelime içinde bugün b' li şeklini kullandığımız bir kelime eserimizde p ile gösterilmiştir.

çapalaruz (37b/3)

3.7.4. t/d değişmesi

“Eski Türkçede kalın ve ince sıradan bütün kelimelerin başında t/d ayrımı yapılmadan hep t’li şekiller bulunmaktaydı. Aslında t olan bu sesin d’ye dönüşmesi dönemin sonlarına doğru meydana gelmiştir.” (zkan: 2000: 106). Eski Anadolu Türkçesi döneminde de bu değişim bakımından karşık bir durum görülmektedir. zerinde çalıştığımız metinde ince sıradan kelimelerin başındaki t’lerin çoğunlukla d’ye döndüğü, kalın sıradan kelimelerde ise korunduğu görülmüştür.

deg- (54a/2), degül (56b/15), degür (47b/8), degin (53a/3), delim (2b/6), delü (29a/13), demr (48a/15), deņiz (51b/8), depe (24a/8), depren (12b/3), depret (51b/7), der (10a/3), der (15a/10), deve (31b/12), di- (11a/2), dik- (20a/2), dil (17b/5), dile- (22a/9), dilek (20a/15), diņ- (43b/7), diņlen- (58a/6), dip (23a/14), dir- (59b/12), diri (28b/1), diril- (65b/9), dirlik (47a/8) , dirnek (62b/6), dirneş- (24b/15), diş (57a/5), ditre- (46a/10), diz (11a/14), dg (41b/5), dn- (35b/8), drt (12b/13), drdinci (58b/15), dşe- (45a/4), dşek (29a/7), dudak (51b/7), dkeli (4a/14), dken- (36b/12), dn (18a/11), dr- (14a/14), drl (28b/13), dş (16a/2), dş- (29b/12), dz- (2b/10), dzet- (28b/7)

Eski Trkedeki t’li şeklini koruyan kelimeler de şunlardır:

tağ (30a/4), tağıl-(12b/9), tal- (53a/1), tanış- (47b/6), taņ (3a/10), tanuķ (2a/1), taş (53b/7), tavar (23a/13) tayı (44b/9), toğ- (3b/3), toğru (7a/4), toķuz (30a/10), tolan (56b/2), tolu (36b/14), ton (46a/11), tul (39a/14), tuy- (59a/11)

Kalın nll şu kelimelerde ise bu ses değişimi grlmştr:

dağı (47a/13), dın- (26a/8), duzak (33a/8), dut- (10b/2), doğun (25b/5)

Metnimizde şu kelimelerin de hem d'li hem de t'li şekilleri vardır:

dad (41b/11)	tatlu (43a/10)
dam (65a/4)	tam (25a/2)
doprağ (39a/7)	toprağ (65a/7)
dart- (28a/3)	tart- (50a/5)
tur- (65b/14)	dur- (52a/7)

Bir kelimenin ise kelime ortasında hem d'li hem de t'li şekli kullanılmıştır.

iste- (64a/9)	isde- (2b/9)

3.7.5. g/v değişmesi

Türkçe kelimelerde ortada bulunan g sesi özellikle yuvarlak ünlülü kelimelerde v'ye, düz ünlülü kelimelerde ise ğ'ye dönüşmüştür. Bu değişiklik Osmanlı sahasının son dönemlerine doğru ortaya çıktığından (Özkan, 1992: 114) metnimizde görülmemektedir.

Günümüzde ğ ve v ile kullanılan kelimelerin eserimizde g'li şekilleri mevcuttur.

Yuvarlak ünlülerle:

degül (32b/7)	ögren- (4b/14)
dög- (41b/5)	ögret- (30b/9)
dügün (16b/12)	ögüt (58a/13)
ög- (54a/7)	ögütle- (48a/4)

Düz ünlülerle:

beg (25b/8)	eglen- (57a/14)
deg- (41a/14)	igne (8a/3)
degür- (47b/8)	yigit (30b/8)
egir- (49b/8)	yigrek (45b/1)

3.7.6. ğ/v değişmesi

Yuvarlak ünlülerin tesiriyle meydana gelen bu ses değişikliği Eski Türkçe döneminde başlamıştır (Ergin, 1997: 423). Metnimizde bu ses değişikliğinin görüldüğü kelimeler şunlardır:

ķulavuzla- (57b/11)

sovuķ (30a/14)

sovu- (33b/14)

Bununla birlikte, metnimizde ğ sesini taşıyan ancak bugün v'li şekli kullanılan bir kelime mevcuttur.

ķoĝayı (44a/1)

3.7.7. b/v değişmesi

Eski Türkçede bazı kelimelerde ön, iç ve son ses durumunda bulunan b'ler v'ye dönüşmüştür (Özkan, 2000: 106) Metnimizde bu ses değişikliğinin görüldüğü örnekler şunlardır:

var (63a/12)<bar

var- (3a/15)<bar-

vir- (11b/5)<bir-

viribi- (51b/14)<biribi-

Kelime ortasında ve sonunda da bu ses değişikliğinin görüldüğü örnekler de mevcuttur.

av (29b/5)

sev- (48a/4)

deve (55a/4)

ķavar (49a/12)

ev (29b/15)

yavlaķ (61b/10)

ķaravaş (8a/5)

yavuz (40b/11)

Eski Anadolu Türkçesinde görülen -van, -ven, -vuz, -vüz birinci şahıs ekleri de ben ve biz zamirlerinin b>v değişikliğine uğramasıyla ortaya çıkmıştır (Korkmaz, 1964)

utanurvan (19a/10) eyleyevüz (31a/4)
içmişven (24a/10) bulışavuz (32a/8)

3.7.8. ñ/n değişmesi

ķonşı kelimesi metnimizde nun ile yazılmış olup sağır kefli yazılışı eserimizde mevcut değildir.

ķonşı (11a/12)

3.8. Ünsüz benzeşmesi

Eski Anadolu Türkçesinde bazı eklerin sadece tonlu şekilleri kullanılmıştır (Özkan, 2000: 109) “d-” ünsüzü ile başlayan bu ekler üzerinde çalıştığımız eserde de ünlü uyumu dışında kalarak her zaman d’li şekilleri kullanılmıştır. Metnimizde yalnız d’li şekilleri olan ekler şunlardır:

a) -da, -de bulunma hâli eki: rāhatda (10a/9), bucaķda (21b/6), uķmaķda (42b/10), āķiretde (48a/10), dirnekde (62b/6), düşde (8b/2)

b) -dan, -den çıkma hâli eki: bardaķdan (20b/8), ķardaşdan (2a/6), gökden (41b/14),
küllikden (60b/1), etden (9a/14)

c) -dur, -dür fiilden fiil yapma eki: ulaşdur- (58b/15), üleşdür- (4b/11), irişdür- (5b/11)

ç) -dur, -dür kuvvetlendirme ve bildirme eki: ķaplamışdur (17a/8), yokdur (19a/6), ululukdur (20b/3), yigirekdür (25b/10), eyitmişdür (27b/14)

d) -dı, -di görülen geçmiş zaman eki: gitdi (28b/9), çekdiler (30a/7), baķdı (32a/13), kaçdı (32b/8), geçdi (15b/7)

e) **-duğ, -dük** sıfat fiil eki: dutduğundan (3b/11), kaçduğum (36a/4), itdüğüne (49a/1), çekdüğüne (38a/5)

Türkçede iki ünlü arasında ya da bir tonlu ünsüzle bir ünlü arasında kalan tonsuz ünsüzlerin onlara benzeyerek tonlulaştığı görülür. Eserimizde bu ses olayının örnekleri şunlardır:

a) **ç/c**: Metnimizde c ve ç harfleri çoğunlukla cim harfi ile gösterildiğinden bu ses benzeşmesini imladan takip etmek mümkün değildir. Ancak, iki ünlü arasında cim harfini c olarak okuduk: ağacı (43a/4), ucına (15b/10), gecirek (41a/6).

Bir örnekte ise iki ünlü arasında çim harfi kullanılmıştır: niçe (53a/10)

b) **t/d**: binüdi (44a/5), işide (45a/1), ögüdümü (63a/11), unıdasın (27b/14), adıcağ (50b/5), eyide (54b/3), yigidi (35a/14)

c) **p/b**: dibinde (43a/4)

ç) **k/ğ**: olmağa (43b/5), qarucuğa (13a/1), açlığı (46a/7), ayağın (46b/7), aydınlığı (12a/6), ayruğa (27b/1), ırağıraq (56a/8)

Bir kelimedede ise iki ünlü arasında k ünsüzü benzeşmeye uğramamıştır.

lāyıkıraqsın (56a/3)

d) **k/g**: itmege (8a/2), çömlege (21a/15), geyige (29b/8), döşegi (45a/5), eyledügi (60a/2), dirliği (47a/8)

e) **ş/s** çokmıssa (38b/15)< çok imiş ise, olurmıssa (62a/8)< olur imiş ise, uyurmıssa (63a/13)< uyur imiş ise, varımıssa (6a/14)< var imiş ise, idermisse (54a/3)< ider imiş ise, müşkmisse< müşk imiş ise

3.9. Ünsüz türemesi

Ünsüz türemesi hadisesine eserimizde y yardımcı sesi ile zamir n'sinin türemesi örnek gösterilebilir.

kapuyı (14b/7), araya (12b/1), isteyü (13b/6), eyleyici (27a/12), nesneyi (27b/12), ardınca (32a/4), ortasında (32b/3), ayağına (38a/12), yüzini (42b/14), gözinden (54a/15), altında (56b/3)

Ayrıca eserimizde dönüşlülük zamirinin, zamir n'si yerine y sesini aldığı görülmüştür.

kendüye (31b/5)

Eski Türkçede ur- şeklinde kullanılan fiilin eserimizde hem eski şekli hem de v'li şekli kullanılmıştır.

urdu (11b/15), uruduñ (22a/15); vurup (59b/8), vurdu (36a/13)

3.10. Ünsüz ikizleşmesi

Ünsüz ikizleşmesi hadisesi metnimizde şu kelimelerde görülmüştür:

aşşı (54a/2) <aşığ “fayda”

issilik (63a/2) “sıcaklık” <isig

Ünsüz ikizleşmesi olayı Arapça ‘ amu “amca” kelimesinde de görülmektedir.

‘ ammu (25b/8)

3.11. Ünsüz düşmesi

Metnimizde bir örnekte k ünsüzü düşmüştür; balıkcağ>balıcağ (43b/14).

getür- (27a/3) <keltür- ve otur- (29a/9) <oltur- filllerinde de l düşmesi vardır.

Aslında kelime başında y- ünsüzü taşıyan bazı kelimelerde de baştaki bu sesin aşağıdaki örneklerde düştüğü görülmüştür:

ağla- (8a/14)

ırağ (31a/1)

ılkı (27b/7)

incü (61a/13)

3.12. Tekleşme

Kelime içerisinde çift ünsüzden birinin düşmesi olarak tanımlanan bu ses olayı, çoğunlukla alıntı kelimelerde, Arapçadan Türkçeye geçen şeddeli kelimelerin bazılarında görülmüştür.

dükān (37b/10)< dükkān

ḥac (28a/5)< ḥacc

ḥağ (24b/1)<ḥağğ

şek (9a/1)< şekk

sır (14a/11)<sırr

4. ŞEKİL BİLGİSİ

4.1. Yapım Ekleri

4.1.1. İsimden isim yapma ekleri

-ak: başak (41b/5)

-an, -en: oğlan (32a/10), eren (65a/13)

-daş: yoldaş (36b/2), karındaş (36b/11)

-cı, -ci, -çı, -çi: yalancı (53b/10), ribâcı (4b/1), avcı (6a/3), gemici (38a/6), bostāncılık (31b/7), kullukçı (15a/3), etmekçi (32a/5)

-gü:- gözgü (33b/12)

-lu, -lü: kıllu (55a/6), uşlu (53b/10), yaraqlu (62a/13), keremlü (5a/14), gereklü (15a/3)

-suz, -süz: kardeşsuz (27a/7), vāsıtasuz (21b/14), işsüz (25a/3), diñsüz (27b/1), sensüz (54b/7)

-cuğ, -cük: daracuğ (64a/10), karıcuğ (19a/12), nesnecük (23a/4), küpecük (51a/6)

-cağ, -cek, -çek: ısıcağ (30b/2), yalıncağ (32a/1), balıcağ (43b/14), gökçek (44b/15)

-ncı, -nci: dördinci (29b/7), altıncı (40b/3)

-lık, -lik, luğ, -lük ululuk (20b/3), şayrulukdan (21b/4), dostlık (27a/8), tekebbürlük (48a/7), küllikden (60b/1), hürmetsüzlük (42b/15), kulluk (12a/6), ululuk (11a/7), delülük (53b/8)

-sul, -sül: yoğsul (34a/13)

-rağ, -rek: katırağ (34b/14), uşağırağ (60b/3), yigrek (2a/10), sevgülüregi (2a/11)

-dın: aydın (30b/2)

-düz: gündüz (35a/10)

-egü: biregü (43b/11)

-uz, -üz: yalıñuz (60a/8)

4.1.2. Fiilden isim yapma ekleri

-ğu, -gü, -ku, -kü: kayğu (28b/9), sevgü (18b/4)

-sı, -si, -su, -sü: yatsu (46b/3)

-ıcı, -ici: yiyici (59a/2), virici (20b/11). Ek bir kelime hem esre hem de ötre ile hareketlenmiştir. uyuyucu/ uyuyıcı (59a/2)

-mak, -mek: yimek (27b/11), şorkmak (38b/13), saşınmak (48b/2), virmek (52b/12), bilmek (60a/5)

-mur: yağmur (64b/9)

-ak, -ek: bıçak (18a/10), kesek (10a/4)

-k, -k: sovuş (30a/14), ırak (38b/5), buyruk (40b/4), bölük (47a/11), büyük (11b/11), dilek (19a/12)

-ı, -i, -u, -ü: korku (63b/1), tolu (6a/3), ayru (29b/6)

-a, -e: kısa (3b/9), çevre (37a/7)

-n: uzun (38b/10), şatun (16a/15)

-miş: yimiş (36b/13)

-ş: bağdaş (39a/4)

-t: binüt (44a/5)

-iş: biliş (tanıdık) (29a/6), sağış (sayı) (54b/11)

4.1.3. İsimden fiil yapma ekleri

-a, -e: oynarlar-ıdı (4b/1), beñzemez (27b/2)

-la, -le: bağla (24b/6), boğazladuğ (4a/4), ululamış (58a/10), günilemezem (28a/10), evlendi (34a/6), tersledi (49a/10)

-k: acıkdılar (52b/14)

-r: belürdi (51a/4)

-ı, -i: kaçıdı (42b/3), saşınıñ (2a/8)

-ar, -er: ağardur-ıdum (7b/2)

4.1.4. Fiilden fiil yapma ekleri

- ar, -er: giderelüm (18b/3), çıkardı (30a/3), koparurdu (38a/5)
- ur, -ür: geçüreler (59a/10), geyüresiz (38b/15), irürdi (48a/5), baturdı (53a/2), dururalar (9a/2), artursun (5a/11), degürün (55a/8)
- t: beñzedimezem (38a/1), öğretti (64b/7), incidürsin (42b/6), uzatmadı (55b/11), şovut (7a/10), korğudalar (63b/1)
- dur, -dür: kaldurmadı (18a/6), göyündür (21b/10), öldürürsin (23b/5), üleşdürürdi (6a/3), yanduralum (11a/12)
- l: kesildüm (18b/7), dirilmişler-idi (14b/12), ayrılmazam (24b/12), dutıldum (25b/12)
- n: gizlendi (6b/13), dükendi (36b/6), sakınuñ (2a/8), bulanmasun (49b/13), öğrenürdi (4b/14)
- ş: irişdi (51a/5), söyleşmegi (2a/10), görüşdi (5b/8), bulaşdı (42b/4), karışmışdur (46a/2), ağlaşdılar (65a/12), ayrılışduğ (48b/11)
- şür: dirşürdiler (23a/4)
- msi: gülümsindi (28a/8)

4.2.Çekim Ekleri

4.2.1. İsim çekimi

4.2.1.1. Çokluk eki -lar, -ler: dostlarıñı (3a/8), kuşlar (7b/9), kardeşları (11b/12), yalancılar (17b/5), kullarına (25a/13), fakirler (46b/14), dervişler (48a/7), nesnelerden (48b/2), gözlerine (51a/9), kötrümler (52a/5)

4.2.1.2. Aitlik eki -kı, -ki, -ğı -: Günümüz Türkiye Türkçesinde kalınlık-incelik uyumu dışında kalarak sadece ince ünlülü olan ekin metnimizde hem ince hem kalın ünlülü şekilleri tespit edilmiştir.

yarıñkı (7a/14), ardumdağı (34b/12), şöñrağı (65b/6), dünki (32b/6), bugünki (62b/7)

4.2.1.3. İyelik ekleri

Teklik birinci şahıs iyelik eki -(u)m, -(ü)m: bekledüğüm (17a/3), öğütlerüm (26a/15), gücüm (28b/1), gönlüm (33a/4), elüm (33a/14), kullarım (52b/7), kardaşım (57b/11), ayağım (60b/4), şakalum (11b/9), atam (32b/7), zehrem (50a/1)

Teklik ikinci şahıs iyelik eki -(u)ñ, -(ü)ñ: kardaşuñ (49b/14), yoluña (62a/10), dostlaruña (21b/9), boğazuñdan (35b/11), tapuñda (52b/11), ‘ādluñ (56b/7), ileyüñe (62a/4), evüñe (12b/2), sözüñden (37a/12), devrüñde (55a/6), hazineñ (44a/3), neseneñ (37b/11), anañ (58a/14)

Teklik üçüncü şahıs iyelik eki -ı, -i, -sı, -si: kapısı (5a/7), kullukçısı (15a/1), İğnesi (43b/11), kaygısı (61a/1), uykusı (29a/8), atası (32a/1), zevâdesi (36b/6), nesnesi (40b/14), seccâdesin (46b/5), gözi (8a/9), sözidür (60a/10), ‘ömri (60b/5), menâkıbı (60b/15), ‘aqlı (5b/8)

Çokluk birinci şahıs iyelik eki -(u)muz, -(ü)müz: kaygumuz (18b/4), ulumuz (62b/6), ‘aybumuz (65b/9), yolumuzda (13b/9), enârumuzdan (43a/6), aramızda (43b/7), dergâhumuza (13a/1), melikzâdemüz (62a/4), gönlümüz (63a/13), yüregümüz (63a/15), evimüz (5b/12), meclisümüzde (63a/4), üstümüze (4b/2)

Çokluk ikinci şahıs iyelik eki -(u)ñuz, -(ü)ñüz: karnuñuz (14a/13), i‘timâduñuz (44a/6), uluñuz (23a/13), burnuñuzdan (31a/9), arañuzda (55b/2), âhirüñüz (65a/11), tevekkülüñüz (31a/8), ilinüz (52a/15)

Çokluk üçüncü şahıs iyelik eki -ları, -leri: şabırları (56a/14), adları (13b/7), karınları (13b/15), tākātaları (37a/5), dilleri (29a/11), hācetleri (47a/1), içleri (61b/8), ellerin (10a/4), öñlerine (14a/1)

4.2.1.4. Hâl ekleri

4.2.1.4.1. İlgi hâli: -uñ, -üñ, -nuñ, -nüñ

‘avratuñ (4a/11), tarīkatuñ (7b/6), qaşşabuñ (9a/13), Rābi‘anuñ (10b/3), cihānuñ (16b/15), dünyānuñ (18b/3), hurmanuñ (20a/14), kişinuñ (23b/9),

Yimenüñ (28b/4), ‘ārifüñ (34b/9), mescidüñ (38a/15), sevgüsinüñ (48a/14), ‘āşilerüñ (65a/6)

4.2.1.4.2.Yükleme hâli: -(y)ı, -(y)i, -n, -nı, -ni

kişiyi (28a/13), kıızı (28a/15), kapuyı (34b/8), yigidi (35a/14), gemiyi (38a/7), sözi (41b/12), günāhumı (42b/7), muşhafi (43b/6), ignemi (43b/14), arslanı (44b/1), loğmayı (46a/4), dervişleri (46a/12), yiri (51a/1), tahtayı (51a/7), akçayı (6b/3), kirdeyi (14a/12), korchuyı (19a/1), depeyi (24a/6), altını (52b/13)

Üçüncü şahıs iyelik eklerinden sonra -n yükleme hâli eki kullanılmıştır.

elin (24a/13), sözün (25b/3), ‘ibretin (26b/10), güldüğün (28a/7), taqyesin (30a/2), atasın (31b/9), sahalın (37a/6), mertebesin (39b/11), seccādesin (46b/5), adın (53a/11)

Canpolat “Eski Anadolu Türkçesinde Belirtme Durumu Ekinin Kökeni Üzerine” isimli makalesinde -ı, -i yükleme hâli ekinin Eski Türkçedeki -ğ, -g ekinden geldiğini savunan görüşlere karşı çıkmıştır. Ona göre eğer bir -ğ, -g düşmesi olsaydı -ı, -i ek değil -u, -ü olurdu. Dolayısıyla ekin (biz+ni, siz+ ni, olar+nı) gibi çoğul biçimlerden ve 3. tekil kişi iyelik ekinden sonra gelen +ni biçimi yaygınlaşırken Oğuzcada ben+i, sen+i, a+n+ı gibi tekil zamirlerde görülen aslı belirtme durum eki yaygınlaşmıştır (Canpolat, 1992: 9-11). Yani, ek zamir yükleme hâki ekinden çıkmıştır.

Şu kelimelerde -ı, -i yükleme hâli eki teklik üçüncü şahıs iyelik eki ve zamir n’sinden sonra gelerek kullanılmıştır:

yüzini (62b/15), başını (17b/15), rızkını (19b/14), atasını (32a/3), ağzını (42b/14), işini (5a/11), gözünü (14b/7), tonunu (19a/9)

Birinci ve ikinci şahıs iyelik eklerini almış kelimelerden sonra da belirtme görevi bazı örneklerde yükleme hâli eki kullanılmadan karşılanmıştır. Eksiz yükleme hâli (Timurtaş, 1994: 71) olarak adlandırılan bu yapının metnimizdeki örneklerinden bazıları şunlardır:

oğlum bağruma başdum (33a/4)
 saçum çekerdi (38a/5)
 şakalum anuñ işigine süreyin (11b/9)
 orucumuz açduķ (21b/2)
 etegüñ dutup (26a/6)
 yüzüñ göge dut (28a/15)
 dünyeden yüzüñ çevürdüñ-ise (46b/11)

Eski Türkçede zamirlerden sonra kullanılan -nı, -ni yükleme hâli eki arkaik bir şekil olarak bunı (31a/13) ve anı (43a/1) gibi işaret zamirlerinde karşımıza çıkmaktadır.

4.2.1.4.3. Yönelme hâli: -a, -e

kapuya (14a/4), ucına (15b/10), belāya (25b/12), koltuğuma (36a/2), uyumağa (36a/7), ayruğa (53a/7), katına (58b/6), çoklığına (63a/4), ılıkıya (27b/6), korkuya (29b/12) eylemege (19a/12), söze (21a/15), öñine (22b/9), evine (45b/3), kendüye (50a/10), yire (57a/11), gemiye (34a/6), nesneye (38a/1), çekdüğine (38a/5), şehrine (42a/13)

4.2.1.4.4. Bulunma hâli: -da, -de

Başrada (20a/14), arasında (22a/12), yolda (42a/2), mıhda (43b/5), aracuķda (50b/6), ayağında (55a/7), katında (61a/8), ardumdağı (34b/12), şöħbetinde (37a/13), yirde (40a/12), düşümde (41b/13), gönlinde (47b/1), yüzinde (49b/4), güninde (54a/12), gökdeki (12a/2), öñindeki (43b/10)

4.2.1.4.5. Ayrılma hâli: -dan, -den:

sudan (43b/13), uykudan (45a/1), loğmadan (46a/4), Fuzayldan (25a/15),
 tamudan (8b/15), kapudan (26b/4), evliyādan (35a/8), heyebetinden(52a/9),
 şöhetinden (54a/1), geyikden (29b/11), öñümden (15b/7),
 iñildümden(16b/4), etden (9a/14), birisinden (11a/2), kirdeden (14b/2)

-dın/ -din ayrılma hâli eki Eski Anadolu Türkçesine özgü olmayan ve
 kalıplaşmış öñdin kelimesinde görülen bir ektir (Sev, 2007: 396). Ancak,
 metnimizde yaña edatıyla kurulan edat guruplarında, çıkma hâli ekinin
 isimlere -dın/ -din olarak geldiği görülmüştür:

Uçmağdın yaña (16b/9), tamudın yaña (16b/9), uçmağdın yaña (19b/5),
 şalāhdın yaña (23b/9), Yimendin yaña (28b/8), öñdin yaña (29a/14), sinledin
 yaña (42b/11), mağāmındın yaña (62b/3), Rābi‘ adın yaña (63a/1),

4.2.1.4.6. Eşitlik hâli: -ca, -ce, -ça, -çe

ma‘ rifetince (27a/14), t̄ā‘ atçadur (56b/7), za‘ ifçe (13a/1), öñince (29a/4),
 ardınca (29a/4), yitdügince(28b/1), ağırınca (33b/5), murādumca (38b/2),
 dilegümce (38a/2), şunca (41a/13), hılāfınca (49a/13), şuyınca (49b/13),
 sağışınca (54b/11), bunca (56b/15), haqqınca (3b/12), nice (15a/11)

Eski Türkçedeki -layu, -leyü eki de Eski Anadolu Türkçesinde -layın, -leyin
 biçiminde eşitlik eki olarak kullanılmıştır (Ergin, 2005: 241). Metnimizde bunun
 örnekleri şunlardır:

ugurlayın (46b/12), igneleyin (16a/4), diledüğümleyin (31b/7), dilegümleyin
 (38b/4)

4.2.1.4.7. Yön gösterme hâli: -ra, -re, -ru, -rû, -aru, -erü

taşra (17a/2), şoñra (22a/9), başıra (42b/3), üzere (46b/6), yuğaru (15b/2),
kancaru (40a/8)

4.2.1.4.8. Vasıta hâli:-(y)ıla, -(y)ile, -n, -la, -le

anuñ-ıla (62a/3), tuz-ıla (6a/13), nişān-ıla (11b/3), yağ-ıla (15a/6), dişi-y-ile
(18a/10), hük-m-ile (25b/3)

-n vasıta hâli eki kalıplaşmış olarak şu kelimelerde karşımıza
çıkmaktadır:

vaqtın (42b/9), deġin (59a/12), içün (61b/2)

tañla (3a/10), dünle (29a/5) kelimelerinde de kalıplaşmış vasıta hâli
eki (-la/ -le) görülmektedir.

4.2.2. Fiil Çekimi

4.2.2.1. Şahıs ekleri

4.2.2.1.1. İyelik kökenli şahıs ekleri: Görülen geçmiş zaman ve şart çekiminde
kullanılan şahıs ekleridir.

Teklik birinci şahıs: -m

Teklik ikinci şahıs: -ñ

Teklik üçüncü şahıs: Ø

Çokluk birinci şahıs: -k, -ķ

Çokluk ikinci şahıs: -ñuz, -ñüz

Çokluk üçüncü şahıs: -lar, -ler

4.2.2.1.2. Zamir kökenli şahıs ekleri: Öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman,
gelecek zaman, istek kipi çekiminde kullanılan şahıs ekleridir.

Teklik birinci şahıs: -am, -em, -van, -ven, -vanın, venin, -in, -in

Teklik ikinci şahıs: -sın, -sin

Teklik üçüncü şahıs: Ø

Çokluk birinci şahıs: -uz, -üz

Çokluk ikinci şahıs: -sız, -siz

Çokluk üçüncü şahıs: -lar, -ler

4.2.2.1.3. Emir çekiminde kullanılan şahıs ekleri: Bu gruptaki ekler hem emir kipini hem de şahısları bünyesinde bulundurur.

Teklik birinci şahıs: -ayın, -eyin

Teklik ikinci şahıs: -gıl, -gil, Ø

Teklik üçüncü şahıs: -sun, -sün

Çokluk birinci şahıs: -alum, -elüm

Çokluk ikinci şahıs: -ñ , -ñuz, -ñüz

Çokluk üçüncü şahıs: -sunlar, -sünler

4.2.2.2 Kip Ekleri

4.2.2.2.1. Bildirme kipleri

4.2.2.2.1.1 Görülen geçmiş zaman

Görülen geçmiş zaman eki teklik ve çokluk birinci ve ikinci şahıslarda -du, -dü, üçüncü şahıslarda ise -dı, -di şeklindedir. Ekin ünsüzü ünsüz benzeşmesine uymaz ve çekimde iyelik kökenli şahıs ekleri kullanılır.

Teklik birinci şahıs: vardum (33a/13), oturmadum (48b/11), virdüm (50b/3), gördüm (34b/12)

Teklik ikinci şahıs: şanduñ (42a/11), alduñ (51a/10), virdüñ (37b/5), görmedüñ (12b/8)

Teklik üçüncü şahıs: gördi (12b/10), getürdi (23b/12), buldı (29a/2), oturmadı (48b/11)

Çokluk birinci şahıs: boğazladuğ (4a/4), varduğ (20a/6), istedük (34b/2), işitdük (43a/5)

Çokluk ikinci şahıs: dutmaduñuz (52b/8), unutduñuz (63b/10), gördüñüz (32b/1), üşendüñüz (57b/2)

Çokluk üçüncü şahıs: şordılar (59a/9), yatdılar (36b/3), gördiler (41a/9), virmediler (57a/1)

4.2.2.2.1.2.Öğrenilen geçmiş zaman

Öğrenilen geçmiş zaman eki -mış, -miş'tir. Ekin ünlüsü her zaman düzdür. Çekimde zamir kökenli şahıs ekleri kullanılır

Teklik birinci şahıs: bakmamışam (37a/15), oturmuşam (50b/6), virmişem (23a/6), itmişem (15a/4), okımuşvan (2b/1), dilemişven (10a/5), bilmişvenin (2a/3)

Teklik ikinci şahıs: urmuşsın (52a/14), kılmışsın (33b/7), işitmemişsin (16a/13), dökmişsin (50a/13)

Teklik üçüncü şahıs: oturmuş (19b/8), gelmiş (55b/11), şararmış (59b/5), aşılmış (12a/8), gelmemişdür (19b/1), virmişdür (55b/4), kaplamışdur (17a/8)

Çokluk birinci şahıs: komışuz (13b/2), olmamışuz (47b/15), düzmişüz (62b/13)

Çokluk ikinci şahıs: yatmışsınız (37a/7), itmişsiz (47b/1)

Çokluk üçüncü şahıs: yazmışlar (34b/12), yatmışlar (37a/3), dirneşmişler (52a/4), viribimişler (14a/5), bağlamışlardur (34b/8), eyitmişlerdür (64a/2)

Zarf fiil eki -up, -üp ile durur'un birleşmesinden oluşan -updur, -üpdür eki eserimizde kalıptır (62a/7) örneğinde karşımıza çıkmaktadır.

Aynı ekin hece düşmesine uğramamış şekli de bir örnekte tespit edilmiştir.

gelüp durur (7b/6)

4.2.2.2.1.3. Geniş zaman

Eserimizde kullanılan geniş zaman ekleri -ur, -ür, -ar, -er, -r'dir. Çekimde zamir kökenli iyelik ekleri kullanılmıştır.

Teklik birinci şahıs: korkaram (36a/8), kıluram (18b/7), günilerem (28a/14), olurvan (16a/8), utanurvan (19a/10), iderven (61b/1), dilerven (65b/8), işlerin (5a/3), korkarın (26a/3), varurın (40b/5)

Teklik ikinci şahıs: dutarsın (3a/7), alursın (8b/14), görürsin (31a/10), dilersin (33a/15)

Teklik üçüncü şahıs: alur (32a/5), bilür (5a/4), diler (20b/13), ister (53b/11)

Çokluk birinci şahıs: varuruz (47a/11), bilürüz (16a/11), üleşürüz (47b/15), çapalaruz (37b/3)

Çokluk ikinci şahıs: bilürsüz (40b/8), yirsüz (40b/9), gülersüz (27b/12), öldürürsüz (26a/8)

Çokluk üçüncü şahıs: şanurlar (36a/3), dutarlar (63b/2), kaçarlar (14b/14), şorarlar (10b/1), dirler (44b/2), iderler (61a/6)

4.2.2.2.1.3.1. Geniş zamanın olumsuzu:

Teklik birinci şahıs: ayrılmazam (24b/12), almazam (34a/10), inmezem (44a/3), dilemezem (58a/1), almazın (34a/1), itmezin (57a/11), kayurmazvan (12a/1), bilmezven (48a/3)

Ek bir örnekte -mas şeklinde tespit edilmiştir: çıkarmasvan (17a/2)

Teklik ikinci şahıs: yaramazsın (17b/1), bilmezsin (8a/14), eylemezsin (34b/13)

Teklik üçüncü şahıs: yimez (23a/15), bilmez (7b/15), olmaz (48b/5)

Çokluk birinci şahıs: olmazuz (63a/4), görmezüz (55a/10), bilmezüz (55b/3)

Çokluk ikinci şahıs: korkmazsınız (65a/10), dutmazsınız (40b/8), görmezsiniz (40b/12), olursunuz (40b/13)

Çokluk üçüncü şahıs: kımazlar (41a/11), itmezler (12b/2), bilmezler (34a/14)

4.2.2.2.1.4. Gelecek zaman

Metnimizde tespit ettiğimiz gelecek zaman eki -ısar, -iser'dir

Teklik birinci şahıs: idiserven (47b/2), olısarvan (16b/10)

Teklik ikinci şahıs: görmeyisersin (54b/2)

Teklik üçüncü şahıs: olısar (18b/7), yığısar (19b/15), olısardur (26a/6),

Çokluk birinci şahıs: idiserüz (14a/2)

Çokluk ikinci şahıs: Örneğine eserimizde rastlanmamıştır.

Çokluk üçüncü şahıs: diyiserler (28a/11), şorisarlar (26a/4)

Ek bir kelimedede -üser olarak tespit edilmiştir: isdeyüserlerdür (26a/5)

Bugün kullanılan gelecek zaman eki -acak, -ecek 15. yüzyıldan itibaren kullanılmaya başlanmıştır (Gülsevin, 1997: 103). Metnimizde bir örnekte -ecek eki gelecek zaman çekiminde kullanılmıştır.

yiyeceksin (9a/5)

4.2.2.2.1.5. Şimdiki zaman

Bugün kullandığımız -yor<yorı-r şimdiki zaman eki Eski Anadolu Türkçesi metinlerinde kullanılmamıştır. Şimdiki zamanı göstermek için geniş zaman ekleri ile -a/-e istek eki kullanılmıştır. (Özkan, 2000: 138)

Üzerinde çalıştığımız eserde, şimdiki zamanı ifade eden -a/-e, durur ve -a/-e, -ı/-i yorur şekilleri kullanılmıştır. Gülsevin, durur şeklinin şimdiki zaman için nâdiren kullanılan bir yapı olduğunu, yor(ur) yapısının da 15. yüzyıldan itibaren şimdiki zaman çekiminde kullanıldığını belirtmiştir (1997: 98)

gide yorurken (20b/7)

varı yorurken (38b/6)

aña dururken (53b/1)

bağa durur (52a/14)

4.2.2.2.2 Tasarlama kipleri

4.2.2.2.2.1.İstek kipi

Eserimizde kullanılan istek eki -a, -e'dir. Eski Türkçede gelecek zaman, gereklilik, dilek kipleri için kullanılan -gay, -gey ekinden geldiği kabul edilmektedir (Mansuroğlu, 1968). Daha sonra bu ek hem ses hem de görev değişikliğine uğrayarak istek çekimi için kullanılmıştır (Özkan, 1999). Metnimizde bu kipin görüldüğü örnekler şunlardır:

Teklilik birinci şahıs: geymeyem (56a/9), diñlenem (58a/6), eyleyeven (27b/15), alam (60a/1), götürem (60a/1), varam (65b/8), oturmayam (51b/15)

Teklilik ikinci şahıs: dutasın (60a/10), başmayasın (13b/3), koyasın (21b/12), virmeysesin (36a/9), eylemeyesin (39a/14), dönesin (40a/9)

Teklilik üçüncü şahıs: ola (3a/11), gire (17a/3), çıka (17a/3), unıda (53b/2), öge (2a/4), söge (2a/4)

Çokluk birinci şahıs: olavuz (4a/10), kırtılavuz (8b/14), dutavuz (21b/7), itmeyevüz (47a/14), eyleyevüz (31a/4), eyidevüz (33a/11)

Çokluk ikinci şahıs: buyurasız (39a/1), olasız (63b/1), bağlayasız (63b/7), göresiz (64a/8), dileyesiz (16a/9), isdemeyesiz (59b/1)

Çokluk üçüncü şahıs: uyalar (61a/11), varalar (63b/3), çağırılar (11a/3), göreler (15b/2), üşeneler (16b/4), eyideler (27b/8)

4.2.2.2.2.2. Şart kipi

Metninde şart kipi eki olarak -sa, -se kullanılmıştır. Teklik birinci ve ikinci şahıslar ve çokluk ikinci şahsın çekiminde iyelik kökenli şahıs eki kullanılmıştır.

Teklik birinci şahıs: taparsam (21b/10), varursam (38b/7), dir-isem (3b/1), degül-isem (42a/1)

Teklik ikinci şahıs: varsañ (24b/12), dutmaz-ısañ (26a/3), virürseñ (36a/12), severseñ (48a/13)

Teklik üçüncü şahıs: şunsa (49b/15), uyursa (14b/10), giderse (19b/10), gördüm-ise (37a/15)

Çokluk ikinci şahıs: gelmeseñüz (56b/1), idseñüz (56b/1)

Çokluk üçüncü şahıs: virseler (4a/2), itseler (26b/13), alsalar (22b/9), unutsalar (21a/9)

4.2.2.2.3. Gereklilik kipi

Metnimizde gereklilik kipi için kullanılan ayrı bir ek yoktur. Bu kipi karşılamak için -mağ/-mek gerek ve -sa/-se gerek kalıpları kullanılmıştır.

bişürse gerek-idi (21a/15), gitsem gerek (24b/11), itmek gerek-idi (25a/9), olmak gerek (25b/2), bıraışsalar gerek-idi (38a/9), girse gerek-idi (43b/8), gitsevüz gerek (61b/1).

Metinde gerek kelimesinin isim cümlesine yüklem olarak kullanılmasıyla gereklilik anlamının sağlandığı örnekler de mevcuttur.

olmak gerekdür (15b/5), kıomamak gerekdür (6a/9)

4.2.2.2.4. Emir kipi

Türkçede emir çekimi diğer kip çekimlerinden farklı olarak her şahıs için farklı bir ekle yapılmıştır. Metnimizde bu kipin kullanımı şu şekillerde tespit edilmiştir:

Teklik birinci şahıs: -ayın, -eyin varayın (18a/14), bağlayayın (34a/3), başmayayın (45a/11), dileyeyin (56a/8), getüreyin (57a/15), göreyin (59b/4)

Teklik ikinci şahıs: -ğıl, -gil, eksiz kaçmağıl (4b/6), yazğıl (41b/15), geygil (56a/13), virgil (21b/9), bil (46b/14), al (8b/14), gör (4a/13)

Teklik üçüncü şahıs: -sun, -sün kaçmasun(32a/3), bulanmasun (49b/13), geysün (55a/14), gelsün (31b/11), dilemesün (41a/3)

Çokluk birinci şahıs: -alum, -elüm yanduralum (11a/12), bırağalum (62b/14), yuyalum (65a/5), dirilelüm (65b/9), yiyelüm (37a/2), virelüm (55a/13)

Çokluk ikinci şahıs: -ñ, -ñuz, -ñüz boğazlañ (44a/15), varuñ (22a/11), tıruñ (44a/15), virüñ (55a/14), gelüñ (37a/2), baķuñuz (44a/7), ķoñuz (61a/9), işleñüz (65a/11), eyidüñüz (56b/15), yuñuz (65a/6)

Çokluk üçüncü şahıs: -sunlar, -sünler kaçmasunlar (15a/1), görsünler (34b/5)

4.2.2.2.3. Soru eki

Eski Türkçede yuvarlak şekli bulunan soru eki Eski Anadolu Türkçesinde düz ünlülü olarak kullanımıştır. Metnimizde de kullanılan soru eki -mı, -mi şeklinde olup yuvarlak ünlülü örneğine rastlanmamıştır.

unutdı mı (20b/11), bilmedüñ mi (37b/8), uyur mı (63a/13), olmadı mı (23b/15)

4.3. Sıfat fiil ekleri

-mış, -miş: yüzülmüş (5a/8), dinilmiş (15a/5), urmuş (63b/13), kalmış (13b/2)

-an, -en: durana (21b/4), olan (28a/12), taleb idenlere (37b/6), virenden (38b/13).

Bir örnekte ekin Eski Türkçedeki şeklinin (-ğan, -gen) kullanıldığı tespit edilmiştir. yorigendür (41a/7)

-acak, -ecek: idecek (20a/4), bağlayacak (31a/5), kılacak (12b/14)

-ası, -esi: bulası (27a/4), toğası (28a/14), ölesi (49a/4), idesi (65a/3)

-r, -ar, -er: emer (31b/8), uyur (9b/1), yarar (13b/13), gider (37a/13), yaşar (26b/6)

-maz, -mez: yaramaz (7b/5), bilmez (38a/1), görmeze (59b/12)

-duķ, -dük: alduķları (23a/6), eyledüklerine (27a/9), alduğum (34a/1), durduğı (34b/9),

geldügin (55b/11), gördüğüm (32b/2)

4.4. Zarf fiil ekleri

-ıcağ, -icek: kılıcağ (46b/2), yatacağ (58a/8), varıcağ (59a/7), işidicek (62b/2), göricek (8a/7), diyicek (42b/11), yöriyicek (48a/9)

-ınca, -ince: olmayınca (52a/7), inanmayınca (59a/13), arıtmayınca (63b/8), toğınca (35b/9), geçmeyince (39b/12), dükenince (52b/13), yiyince (57b/1). Ekin bir örnekte yuvarlakünlülü şekli kullanılmıştır. olunca (21b/7)

-madın, -medin, -madan, -meden: görmedin (57b/14), dimedin (59a/8), bilmedin (64b/15), geçmedin (6b/1), ölmeden (48b/12)

-u, -ü: yuvalanu (13a/13), utanu kızaru (5a/12), dileyü (6a/2), isteyü (13b/6), ulaşduru (18a/11), ağlayu ağlayu (25a/4), uğrayu (11b/13)

-(i)ken: eylerken (33b/7), geçer-iken (42b/13), itmişken (50b/5), gider-iken (30b/12)

-dukça, -dükçe: yitdükçe (47a/4), yarıldukça (38a/14)

-duğınca, -düğince: yitdüğince (28b/1), durduğınca (49a/2), olduğınca (49a/8)

-up, -üp: çıkup (58b/8), oturup (65a/7), çağırup (30a/6), sürüp (49a/10), depredüp (51a/7), dürtüp (59a/10), düşüp (59b/9)

-üben: idüben (18b/1)

5. METİN

[2a][...] (1) eyitdi: Mālik'ün ululığı bu sebebden idi. Bu söze şanuğ oldur ki bir kez bir 'avrat Mālik'e (2) “İy murāyī!”¹ didi, ya' nī “İy riyā issi!” Mālik eyitdi: “Yigirmi yıldur ki hīç kimse beni adım-ıla (3) kığırmadı. Eyle kim sen bildün ki ben kimven?”

Ve dağı eyitdi: “Halk bilmişvenin hīç andan (4) kayurmazam ki kimse beni öge veyā kimse söge. Zīrā ki medḥ ideni ve zemm ideni gördüm ki (5) ikisi dağı müfriḍdür. Ya' nī medḥi ve zemmi ḥadden geçürürler. Her kim nesneyi ḥadden geçürse (6) ne gerek-ise dut ḥisāb degül. Zīrā ki *ḥayru'l-umūri evsāṭuhā*².

Ve eyitdi: “Ol kardaşdan (7) ve yārdan ve hem-nişinden ki saña dīn-içün fāyide olmaya. Anlaruñ şöḥbetleruñ terk eyle” (8) didi.

Ve dağı eyitdi: “Sağınuñ ıṣbu cāzū 'avrat mekrinden, ya' nī dünyā şerrinden ki kamu (9) 'ālemleruñ göñlini kendüzine musahḥar eylemişdür.”

Ve dağı eyitdi: “Her kim Tañrı-y-ıla münācāt (10) idüp söyleşmegi andan yigrek sevmez-ise ki maḥlūkāt-ıla sözleşse anuñ 'ilmi yokdur ve göñil gözi kördür (11) ve 'ömri zāyī' dür.”

Ve dağı eyitdi: “Dükeli 'amellerden sevgülüregi benüm katumda iḥlāşdur 'amel (12) içinde.”

Ve dağı eyitdi: “Haḳ Te'ālā vaḥy eyledi Mūsā peygāmbere 'aleyhi's-selām ki demürden (13) bir çift na'lin eyle, bir 'aşā idin. Yir yüzinde dāyimā

¹ Yazmada murāvī şeklindedir. Ancak, anlamdan kelimenin murāyī olduğu anlaşılmaktadır.

² İşlerin en hayırlısı orta halli olanıdır.

yöri ve Tañrı Te‘ālā’nuñ ‘ibretlerin taleb (14) eylegil ve bizüm hikmetlerümüzi ve ni‘metlerümüzi teferrüc itgil. Tā aña degin ki ol na‘lin yıprana ve ol (15) ‘aşā uşana.” Bu sözüñ ma‘nisi oldur ki şabr itmek gerek.

*İnne’d-dīne metīnün fer‘alū fīhi’r-rifīki*³

[2b] (1) Eyitdi: “Tevrītde okımışvan ki Hāḡ Te‘ālā eydür: “Size iştıyāk getürdüm, siz müştāk olmaduñuz. Ve size semā‘ (2) eyledüm, siz raḡş urmaduñuz.”

Ve daḡı eyitdi: “Birince kitāblarda ki gökden inmişdür okımışvan Tañrı Te‘ālā (3) Muḡammed ümmetine şalavātu’llāhi ve selāmuḡı ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve aşḡābihi iki nesne virmişdür ki Cebrā’ile ve Mikā’ile (4) virmemişdür. Bir ol kim *feḡkürünī ezḡkürküm*.⁴ Ya‘nī çün beni añasız ben daḡı sizi añaḡ. Ve bir daḡı ol kim (5) *ed‘ünī estecibleküm* çünki du‘ā kılasız icābet eyleyem.⁵

Ve eyitdi: “Tevrītde okımışvan ki Hāḡ Te‘ālā eydür: “İy (6) şiddikler dünyāda benüm zikrüm-ile tena‘‘um eyleñ, benüm zikrüm dünyede ‘aḡīm tena‘‘umdur ve āḡiretde delim (7) şevābdur.”

Ve eyitdi: “Birince kitāblar içinde buyurur ki: “Ol ‘ilm ehli kim dünyāyı sever kemter eyledüğümüz (8) ol ola kim zikrümün ḡalāvetini anuñ göñlinden çıkaram.”

Ve daḡı eyitdi: “Her kim dünyā arzūları üzerine (9) becid ola, dīv anı isdemekden fāriḡ ola.”

³ Bu din metin olduğundan onun dahilinde yumuşaklıkla hareket et.

⁴ Bakara, 152

⁵ Mü’min, 60

Ve āhîr vaktında biregü andan vaşıyyet istedi; “Rāzî (10) olğıl her vaktıda ol işler düzüciye ki işüñi düzer tā ki kurtulasın” didi.

Ve naıldür kim çün (11) Mâlik vefât buldı, bir ulu kişi anı düşünde gördi, şordı ki: “Hâk Te‘ālā senüñ-ile neyledi?” Eyitdi: “Hâk Te‘ālā’yı (12) gördüm çok günāhum-ıla ammā ol sebebeden ki gümānum aña eyü idi, ol nesne kâmusını yuydı.”

Ve naıldür kim (13) bir ulu ‘azîz kişi dağı anı düşünde gördi ki kıyāmet kôpmış. Nidā geldi kim Mâlik-i Dinārı ve Muḥammed-i Vâsi‘ı (14) uçmağa iledüñ. Ben eyitdüm: “Görüyn uçmağa kankısı evvel girür.” Gördüm Mâlik evvel girdi. Ben (15) eyitdüm: “Ne ‘aceb Muḥammed-i Vâsi‘ fâzılırağ ve ‘âlimırağ-ıdı. Ni-çün şöñra girdi?” didüm. Eyitdiler: “Muḥammed-i

[3a] (1) Vâsi‘üñ dünyede iki gönleği var-ıdı, Mâlik’üñ bir. Tefâvüt bundan ötrü oldı ki bir gönlek ḥisābı-y-ıla iki (2) gönlek ḥisābı berāber degül” didiler.
Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vâsi‘aten.

Bir dağı (3) ol muḥaddem-i zuḥād, ol mu‘azzam-ı ‘ubbād, ol ‘âlim-i ‘âmil, ol ‘ârif-i kâmil, ol tevân-ger-i kâni‘ (4) **Muḥammedi Vâsi‘** raẓıya’llāhu‘anh kendü vaktında nazırı yoğ-ıdı. Tâbi‘inden çoklara ırmiş-ıdı (5) ve meşāyiḥ tapusına ırışmiş-ıdı. Tarīkat ve şerī‘atdan öküş naşibi var-ıdı. Ve riyāzet eylemekden (6) şöyle olmış-ıdı kim kuru etmegi şuya ısladup yir-ıdı. Eydür-ıdı: “Her kim buña kânā‘at eyleye kamu ḥalkdan (7) bî-niyāz ola. Ya‘nî kimseye muḥtâc olmaya.”

Münācât içinde eydür-ıdı: “İlāhî beni aç ve yalıñ dutarsın (8) nite kim dostlaruñı. İy ‘aceb bu maḳāmı ne-y-ile buldum ki ḥālüm dostlaruñ ḥālî gibidür.”

Vaqt olurdu kim (9) yavlaḡ acıḡup yāranlar-ıla Ḥasan-ı Basrī evine varurdu. Ne bulur-ısa yir-idi. Ḥasan evine gelürdi. Anı (10) görürdi, şāz olurdu.

Ve anuñ sözidür kim ne bahtlu ol kişi kim tañla aç dura ve gice aç yata (11) ve bu hāl-ile Tañrı'dan hoşnūz ola.

Bir kişi andan vaşıyyet istedi. Eyitdi: “Vaşıyyet oldur ki (12) dünyede ve āhiretde pāzişāh olasın.” Eyitdi: “Bu nite ola?”. Eyitdi: “Şöyle kim dünyede zāhid olasın (13) hīç kimseye tama‘uñ olmaya kim kamu halkı kendüzüñe muhtāc göresin. Lā-cirem sen ḡanī ve pāzişāh (14) olasın. Her kim bu hālde ola dünyede ve āhiretde pāzişāh oldur.”

Bir gün Ḳuteybeti'bn-i Müslim (15) katına vardı razıya'llāhu'anhu bir [3b] şūf geymiş-idi. Eyitdi: “Sūf ni-çün geydūñ?” Hiç cevāb virmedi. (1) Eyitdi: “Ne-çün haber virmezsin?” Eyitdi: “Eger zāhidlik dir-isem kendüzüm öḡmiş olam ve eger yoḡsul- (2) lıḡdan dir-isem Tañrı'dan şikāyet itmiş olam” didi.

Bir gün oḡlını gördi kim şalın şalın yörür-idi. (3) Çaḡırdı kim: “Yā oḡlum hīç bilür misin ki sen kimden toḡmışsın. Anañı yüz direme şatun aldum. (4) Ve atañ daḡı bir kimsedür kim müsülmānlar arasında andan yozıraḡ kimse yoḡdur. Pes senüñ bu şalındıḡuñ (5) nedendür?” didi.

Bir kişi andan şordı ki: “Nitesin?” Eyitdi: “Nite ola ol kimse kim ‘ömri dāyimā eksilür (6) ve günāhı artar.”

Ve ma‘rifet içinde şöyle yigāne idi kim ol devrde anuñ gibi yoḡ-ıdı. Ve anuñ sözidür ki (7) *mā raeytü şey'en illā ve raeytu'l-llahe fihi*. Ya‘nī her ne kim gördüm-ise Tañrı'yı anuñ içinde gördüm. Ve andan su‘āl (8) eylediler

ki: “Tañrı’yı bilür misin?” Bir sâ‘ at dınmadı. Başın aşğa gemişdi. Pes eyitdi: “Her kim Tañrı’yı bildi (9) sözi kısa oldı ve hayrânlığı dāyim artdı.”

Ve eyitdi: “Her kimi kim Tañrı Te‘ālā kendü ma‘rifetiy-ile ‘azîz (10) eylemişdür aña lāyıkdur kim Tañrı’yı göre dururken ayruğa bakmaya ve hiç kimseyi anuñ üzerine ihtiyār (11) eylemeye.”

Ve eyitdi: “Şādık hergiz şādık olmaya tā ümiz dutduğundan korkulu olmaya. Ya‘nī gerek (12) korku-y-ıla ümiz berāber ola tā ki haqqınca mü‘min-i şādık ola.” *Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsi‘aten.*

(13) Bir dahı ol veliy-yi kûbbe-i ğayret, ol şafiy-yi perde-i vahdet, ol şāhib-i yakīn-i (14) bī-gümān, ol ḥalvet-nişin-i bī-nişān, ol faķir-i ādemī **Ḥabīb-i ‘Acemī** rażıya’llāhu‘anhu (15) şıdk ehli ve himmet issi-y-idi.

[4a] Tamām kerāmetleri ve riyāzetleri var-ıdı. Ol evvel ḥālinde iñen (1) bay-ıdı. Mālını ribāya virürdi. Başrada olurdı. Her gün mu‘āmelātı ve taķāzāsı borçlularına eksük (2) olmaz-ıdı. Eger borçluları nesene virseler alurdi. Eger virseseler anlardan ayak derin alurdi. Her gün (3) anı nafaķa idünürdi.

Bir gün durdı, borçlusına geldi. Ol kişiyi evinde bulımadı. ‘Avratından ayak derin (4) diledi. ‘Avrat eyitdi: “Erüm ḥāzır degül. Benüm ḥoż nesenem yoķdur kim saña virem. Ammā bir koyun boğazladuķ (5) idi, yindi, hemān boynı ķaldı. Eger dilerseñ anı saña vireyin.” Ḥabīb eyitdi: “Al berü” didi, ol boynı (6) aldı, evine iletđi. ‘Avratına eyitdi: “Bu aşşıdur, çömlek ur.” ‘Avrat eyitdi: “Etmek ve odun ve havıç (7) yoķdur.” Eyitdi: “Uş varayın, ayak deri vechinden ol didüklerüni getüreyin.” Pes vardı, (8) getürdi. ‘Avrat ol çömlegi urdı, anı bişürdi.

Çanağ getürdi kim kōtara. Kāpuya bir dervīş geldi, nesene (9) diledi. Hābīb aña karşı çağırdı kim: “Eger bizüm varumuz saña virürsevüz sen bay olmayasın, illā biz (10) yoğsul olavuz” didi. Dervīş işitdi, maḥrūm girü döndi. ‘Avrat ilerü geldi kim ol aş kōtara. (11) Ağzını açdı, gördi kim kıpkızıl kan olmuş. ‘Avratuñ beñzi şararup yine döndi, Hābīb’üñ elin (12) aldı, çömlek üstine ilettdi. Eyitdi: “Bağ göresin ol ribā şumluğundan ve dağı ol dervīşe (13) karşı çağırduğıñ ucından gör bize bu cihānda ne irişdi, tā ol cihānda ne irişe.” Hābīb (14) anı göricek yüregine bir od düşdi ki hergiz söyünmesi yok. Eyitdi: “İy ‘avrat dükeli günāhuma tevbe (15) eyledüm.”

Bir gün Hābīb çıkdı ki ḥalkdan mu‘āmelātın divşüre. Ayruğ [4b] ripāya virmeye. Ol gün (1) azīne günü idi. Oğlancuqlar oynarlar-ıdı. Hābīb’i göricek birbirine eyitdiler ki: “Uş ribācı Hābīb (2) gelür, savuluñ kim bunuñ ayağı tozı bizüm üstümüze kōnmasun. Biz dağı anuñ gibi bez-baht olmayalum” (3) didiler.

Bu söz dağı Hābīb’üñ gönline kār itdi. Pes vardı Ḥasan-ı Başrī meclisine yüz urdı. (4) Andan nesne işitdi. Hābīb’üñ gönli bir kezden yağmalandı, ögi gitdi. Girü ögi gelicek Ḥasan’uñ (5) elin dutup tevbe eyledi, durdı.

Ol meclisden gider-iken bir borçlusına uğradı. Ol borçlusı (6) diledi kim kaçā. Hābīb eyitdi: “Kaçmağıl. Şimdiye degin sen benden kaçarduñ, şimdiden girü ben (7) senden kaçārvan” didi. Andan yolu ol oğlancuqlara uğradı. Buğur Hābīb’i göricek eyitdiler: “Şavuluñ ki (8) uşda tevbелü Hābīb geçsün ki bizüm ayağumuz tozı aña kōnup biz günāhkār olmayalum.” Çün (9)

Ḥabīb anı işitdi, eyitdi: “İlāhī bu bir gün içinde senüñ-ile bilişdüm, benüm adumı eyüye çıkarduñ (10) ve bu avāreyi gönüller içinde çeldürdüñ.”

Pes andan evine geldi, münādī kıldurdi ki kime ki (11) nesene gerek-ise Ḥabīb evine gelsün, alsuñ. Halk üşdi. Ḥabīb nesi ki var-ıdı hep üleşdürdi. (12) Şöyle ki müflis oldu ki bir kişi andan nesene dileyü geldi, ‘avratınuñ çārın virdi. Bir dağı (13) geldi, kendünüñ gönlegin virdi, yalıncağ kaldı.

Pes vardı Furat kırañında bir şavma‘aya girdi. (14) Anda ‘ibādete meşğül oldu. Dün gün varurdi, Ḥasan-ı Başrī’den ‘ilm öğrenürdi. Qur‘ān öğrenmez-idi. (15) Ol sebebden ‘acemī didiler. Çün bunuñ üstine bir kaç gün [5a] geçdi, Ḥabīb katı müflis oldu. (1) ‘Avratı andan eksük gerek istedi. Ḥabīb evinden çıkdı, şavma‘asına girdi. Giceye degin ‘ibādete ve tā‘ata (2) meşğül oldu. Gice yine ‘avratı katına geldi. Şordı ki: “Bugün kıanda-y-ıduñ, ne işledüñ ki nesene (3) getürmedüñ?” Ḥabīb eyitdi: “Yā ‘avrat ol kişi kim ben anuñ işin işlerin iñen kerīm kişidür. (4) Anuñ kereminden utanurvan ki andan nesene dileyem. Vaqtı olıcağ ol hoz bilür vire. Her on (5) günde bir kez müzd virürler” didi.

Pes her gün ol şavma‘aya varup ‘ibādet eyler-idi. Ol on gün (6) tamām olıcağ öyle vaqtı gönline endişe düşdi ki bu gice eve ne iledem ve ‘avratuma ne diyem. (7) Bu fikri itdi, gönli melül oldu. Pes Hakk Te‘ālā Ḥabīb’üñ kıapusı öñine bir hāmmāl-ıla bir yük un (8) ve bir yüzülmüş kıoyun ve bir yük bal yağ ve dürlü havıç bile ve bir görklü emred yigit üç yüz direm (9) gümüş bir kise içine kıoyup bile getürdi, Ḥabīb’üñ kıapusını kıakdı. ‘Avratı kıarşı çıkdı, eyitdi: (10) “Ne isdersin?” Ol yigit eyitdi: “İşbunı ol iş issi kişi viribidi.” Eyitdi: “Eyit Ḥabīb’e (11) ol işini dağı artursun, biz dağı müzdün

arturavuz.” Bunı didi, gitdi. Çün gice oldı (12) Hâbîb utanu kızaru evine geldi. Evinden aş ve etmek kokuşın tıydı. Hâbîb ‘avratı karşı geldi, (13) hulk eyledi ki eyle itdügi yoğ-ıdı. Eyitdi: “Yâ Hâbîb ol iş issi kim anuñ işin işlersin iñen (14) keremlü ve şefâatlü imiş. Uşda işbunca nesneler viribidi. Bir görklü şüretlü yigid-ile eyitmiş ki: (15) “Hâbîb ol işini dağı artursun, biz [5b] dağı müzdin arturavuz.” Hâbîb mütehayyir oldı, (1) eyitdi: “On gün iş işledüm, benüm-ile böyle eylük eyledi. Eger artuk işlersem bilürsin ki nide” (2) Pes Hâbîb yüzün küllî dünyeden çevürdi ve ‘ibâdeti ihtiyâr eyledi, Ululardan oldı, müstecâbü’(3) d-da‘ ve oldı.

Bir gün bir karı geldi, Hâbîb’ün eline ayağına düşdi, ağladı. Eyitdi: “Bir oğlum var-ıdı (4) çokdan berü sefer itdi, gitdi. Anuñ firâkına tâkâtüm kalmadı. Kerem eyle, du‘â kıl. Senüñ du‘âñ müstecâbdur. (5) Ola kim senüñ du‘âñ berekâtında oğlum baña kavuşa.” Hâbîb eyitdi: “Hiç akçañ var mı?” (6) Eyitdi: “Vardur.” Hâbîb aldı müstaḥaklara şadaḳa viridi. Andan du‘â eyledi, ol ‘avrata eyitdi: “Var ki (7) oğluñ saña kavuşa.” Ol ‘avrat evi kapusına gelmedi idi, baḳdı, oğlını evi kapusunda gördi. (8) Karı feryâz idüp ögi gitdi. ‘Aklı başına gelicek oğlı-y-ıla görışdi. Oğlını aldı, Hâbîb katına geldi. (9) Eyitdi: “Yâ Hâbîb du‘âñ müstecâb oldı. Uş oğlumı buldum.” Hâbîb şordı ki: “Ḥâl nite oldı?” (10) Eyitdi: “Kirmân şehrinde idüm. Üstâzum et almağa viribidi. Aldum, eve varur-ıdum beni bir yıl (11) ḳapdı. Bir avâz işitdüm ki: “İy yıl ol oğlanı evlerine irişdür, Hâbîb’ün du‘âsı berekâtında (12) dağı ol iki akça şadaḳa berekâtında ki yirine viridi anası” didi. Hemân-sâ‘at evimüz kapu- (13) sında bulındum. Baña vâḳi‘ olan ḥâl budur” didi. Eger kimse

eydürse kim yıl nite götüre eydevüz: (14) “Şöyle ki; Kırk ferseng yol Süleymānuñ ‘aleyhi’s-selām ve Belkısuñ tahtın iltürdi ve girü getürdi.”

(15) Ve naıldür kim Habîbi tevriye gün Başrada görürler-idi ve ‘arefe
[6a] gün hâciler-ile ‘Arafât’da (1) görürler-idi. Bir vakt Başrada kızlık oldu. Habîb viresiye çok ta‘ām şatun aldı ve tamāmın (2) dervişlere üleşdürdi. Bir kiseyi dikdi, yaşduğı altında kodı. Ne vaktın ki aqça dileyü gelürler-idi (3) elini kiseye şunup avcı aqça tolu ol borçlularına virürdi ve dervişlere üleşdürdi.

Bir vakt (4) Habîb’uñ dört yol ortasında bir evi var-ıdı ve anuñ bir kürki var-ıdı. Yazın kışın geyardi. (5) Bir gün tahâret hâcet oldu. Kürkini ol dört yol ortasında kodı, hâcete girdi. Hasan-ı (6) Başrî ol araya irişü geldi. Gördi ki Habîb’uñ kürki yatur. Eyitdi: “Bu ‘Acemî bilmez mi ki kürki bunda (7) komamak gerek, şâyez ki yavu vara. Pes Hasan ol arada durdı, kürki bekledi. Habîb geldi, gördi (8) Hasanı ki kürki katında durur. Selām virdi, eyitdi: “İy üstâz bunda ne-çün durduñuz” (9) Eyitdi: “Yâ ‘Acemî bilmez miduñ ki kürki bunda komamak gerekdür, şâyez ki zâyi‘ ola. Bunda kime (10) i‘timād idüp koduñ?” Habîb eyitdi: “Aña i‘timād idüp kodum ki seni bunda viribidi, bekletdi.” Hasan (11) anı didüğine peşimān oldu. Habîb’uñ cevābına ahsend getürdi.

Ve dağı bir gün Hasan-ı Başrî (12) Habîb katına geldi. Habîb dağı iki arpa çöregin tuz-ıla Hasan’uñ öñine kodı. Hasan yimege (13) başlayıcağ bir derviş kapuya geldi. Habîb ol çöregi tuz-ıla ol dervişe virdi. Hasan (14) şöyle kaldı, eyitdi: “Yâ Habîb sen hoş kişisin, ammā biraz ‘ilmüñ varımışsa dağı yigidüñ. (15) Etmegi konuk öñinden alduñ bir kezden sâ’ile virdüñ. Birazın

[6b] konuḡ öñinde ḡomaḡ girek-idi (1) ve birazın sā'ile virmek girek-idi.”
 Ḥabīb hīḡ dınmadı. Bir sā'at geçmedin bir ḡul geldi bir ḡonca başında. (2)
 Ḥabīb'üñ öñinde ḡodı. Ḥabīb ḡoncayı açdı, gördi bir ḡuzu biryān ve ḡelvā ve
 arı etmek ve biş yüz aḡça. (3) Ḥabīb ol aḡçayı aldı, dervīşlere üleşdürdi ve ol
 ṭa'āmi Ḥasan öñinde ḡodı. Ḥasan müteḡayyir (4) oldu, yimeḡe başladı.
 Ṭa'āmdan soñra eyitdi: “İy üstāz! Sen ḡoz eyü ḡışisin, ammā biraz (5)
 yaḡīnüñ varımssa daḡı yig-idi. Zīrā ki 'ilm yaḡīn ile olıcak ḡoş olur.”

Bir gice Ḥasan Ḥabīb'üñ (6) şavma'ası ḡapusından geçerdı. Ḥabīb
 ḡāmet getürüp namāza durmuş-ıdı. Ḥasan işitdi ki Elḡamdü (7) yirine
 Elḡamdü okıdı. Ḥasan eyitdi: “Bunuñ ardında namāz revā olmaya.” Ḥabīb'e
 uymadı, namāzı başına (8) ḡıldı. Gice yaticāḡ Ṭaḡrı Te'ālāyı düşünde gördi,
 eyitdi: “İlāhī neyleyem ki saña yaḡīn olam?” Eyitdi: (9) “Yā Ḥasan sen bize
 yaḡīn olduñ-ıdı, illā bilmedüñ.” Eyitdi: “İlāhī ne vāḡtın idi?” Eyitdi: “Bu gice
 (10) sen Ḥabīb ardında ḡılmađuñ. Baña yaḡīn olduñ-ıdı ammā anuñ ardında
 namāz ḡılsañ (11) cemī' namāzuñ mühri olısardı. Ammā seni 'ibādet dürüst
 olmadıḡı, niyyet dürüstinden girü ḡodı. (12) Zīrā ḡoḡ tefāvūt var dil
 düzmekten ḡöñül düzmeḡe” didi.

Bir ḡün Ḥaccāc ḡavmı Ḥasanı ister- (13) ler-idi ki öldüreler. Ḥasan
 ḡaçdı, Ḥabīb'üñ şavma'asına girdi, gizlendi. Ḥaccāc ḡışileri ardınca (14)
 geldiler, eyitdiler: “Yā Ḥabīb Ḥasanı gördüñ mi?” Eyitdi: “Gördüm işde
 şavma'aya girdi.” Ardınca girdiler. (15) Nice ki istediler bulımadılar. Ḥasan
 eyitdi: “Yidi kez bana yoḡadılar, bulımadılar ve görmediler.” Yine

[7a] ḡıḡdılar. (1) Eyitdiler: “Yā Ḥabīb ne kim Ḥaccāc size eyler-ise yiri nicedür
 ne-ḡün yalan söylersin.” Ḥabīb eyitdi: (2) “Benüm öñimden şavma'aya girdi.

Siz bilümezseñüz ve görmezseñüz benüm ne suçum var.” Ol ‘avānlar yine (3) istediler bulımadılar, gitdiler. Hasan şavma‘adan çıktı. “İy Habīb üstāzlık haqqın tamām (4) yirine getürmedüñ, beni ‘avānlara çaķduñ.” Habīb eyitdi: “Var ki ol toĝru söz-ile ķurtıldıñ. Eger (5) yalan söylesem ikimüz daķı helāk olıсарduķ.” Hasan eyitdi: “Neyledüñ ki beni görmediler?” Eyitdi: (6) “Toķuz kez Āyete’l-kürsī ve toķuz kez Āmene’r-rasūlu ve toķuz kez ķul huva’llāhu aķad okıdum.” (7) Eyitdi: “İlāhī! Hasanı saña sımarladum, saķlaĝıl didüm.”

Ve naķldür kim Hasan bir vaķt bir yaña (8) gitse gerek-idi. Dicle kırañına geldi. Nāĝāh ol araya Habīb ķarşı geldi, şordı ki: “Yā üstāz! (9) ne durursın?” Eyitdi: “Ol yaña geķsem gerek-idi, gemiye güyerin.” Habīb eyitdi: “Yā üstāz (10) ‘ilmi senden öĝrendüm. Hasedi göñlünden çıkar ve dünyāyı göñlünden şovut, belāları ĝanīmet (11) bil, ķamu işleri Tañrı’dan gör. Andan şu üstine baş” didi. Habīb ol şu üzere yöriyüp (12) geķdi. Hasan anı gördi, bī-ķoż oldu. Öĝi geliceķ eyitdiler: “Yā imām-ı ‘ālim saña (13) n’oldı ki böyle olduñ?” Eyitdi: “Habīb benüm şākirdüm idi. Şimdi beni melāmet eyledi, (14) ya‘nī beni ķınadı. Şuya başdı, geķdi. Ben geķmedüm, ķaldum. Eger yarınķı ĝün daķı eyideler ki (15) şırağdan geķüñ ol şırağdan geķe oddan ķurtıla, ben

[7b] şöyle kim bugün ķaldum ĝirü ķalam. (1) Anda ne ķılam?” Pes Hasan eyitdi: “İy Habīb sen bunu ne-y-ile bulduñ?” Eyitdi: “Anuñ-ıla kim (2) ben göñlümi aĝardur-ıdum, sen kāĝızı ķarardur-ıduñ.” Hasan eyitdi: “‘*ilmī yenfā‘u ĝayrī* (3) *ve lem yenfā‘nī*” Ya‘nī benüm ‘ilmüm ayruķlar fāyide ider, baña itmez.

Şāyez ki bunda kimsenüñ ĝümānı ola (4) ki Habīb mertebesi Hasandan yigrek ola. Ve illā eyle degül. Zirā ki hīķ maķām Tañrı yolında (5) ‘ilmden üstün nesene yoķdur. Bundan ötrü kim hīķ nesnenüñ artuķluĝın

istemege yaramaz buyuruk (6) yokdur. Nitekim meşāyih sözinde gelüp durur kim kerāmet ʔarīkatuñ on dördünci derecesidür ve ‘ilm-i (7) esrār seksen derecedür. Anuñ-içün kerāmet öküş ‘ibādetden hāşıl olur, ‘ilm-i esrār (8) öküş fikirden. Bunuñ mişāli Süleymān peygāmbere ‘aleyhi’s-selām ki anuñ kerāmātı gibi ‘ālemde (9) hiç yoğ-ıdı. Dīv ve perri, vuḥūş, ṭuyūr, su ve yil ʔamusı hükminde idi. ʔuşlar ve ʔarınca (10) lūgātın bilürdi. Bu ʔamusı-y-ıla Mūsā peygāmbere ‘aleyhi’s-selām ‘ilm-i esrār kitābı var-ıdı. Lā-cirem (11) ol aña uyar-ıdı.

Ve naḳldür kim Aḥmed-i Ḥanbel ve Şāf’ī raḳıya’llāhu‘anhuma oturmışlar-ıdı. (12) Ḥabīb bir yañadın ʔıka geldi. Eyitdi: “Ḥabīb’e bir su’āl ideyin.” Şāf’ī eyitdi: “Bunlara su’āl (13) itmege yaramaz. Bunlar bir ‘aceb ʔavm olurlar.” Aḥmed eyitdi: “Elbette iderin.” Çün Ḥabīb (14) irişdi. Aḥmed eyitdi: “Yā Ḥabīb ol kişi ḥaḳḳında ne dirsın ki bu biş namāzdan (15) birisi andan fevt oldı, bilmez ki ʔanḳısıdur. Anı nitmek gerek?” Ḥabīb eyitdi:

[8a] “*ḥazā ʔalbün (1) ḡafele ‘ani’l-lahi felyuveddibü.*” Ya‘nī ol bir kimse ola kim Tañrı’dan ḡāfildür, ol ḡöñli edeblemek gerekdür. (2) Aḥmed ol cevābdan müteḥayyir ʔaldı. Şāf’ī eyitdi: “Dimedüm mi ki bunlardan su’āl itmege yaramaz.”

Ve naḳldür kim (3) Ḥabīb’üñ ʔarañu evi var-ıdı. Elinde bir igne dutar-ıdı. Düşürdi, yavu ʔuldı. Derḥāl ev aydın (4) oldı. Ḥabīb iki elin gözine ʔodı, eyitdi: “Yok yok! Ben ignemi ʔıraḡdan artuḳ nesne-y-ile isde- (5) mezem” didi.

Ve naḳldür kim Ḥabīb’üñ bir ʔaravaşı var-ıdı. Otuz yıl bilesine olmış-ıdı, yüzün tamām görmemiş-ıdı. (6) Bir gün ol ʔaravaşa eyitdi: “İy mestüre şu

bizüm qaravaşı kıgır gelsün.” Qaravaş eyitdi: (7) Āhîr qaravaşuñ benven, beni göricek bilmedi kim” Hābîb eyitdi: “Bu otuz yıl içinde zehrem olma- (8) mışdur andan artuq nesneye nazar idem, saña nice nazar kılam.”

Ve naqldür kim bir köşede Hābîb otur- (9) mış-ıdı ve eydür-idi: “Kim her ki senüñ-ile hoş degül hergiz hoş olmasun. Ve her kimüñ kim gözi senüñ-ile (10) rüşen degül hergiz rüşen olmasun. Ve her kimüñ kim özi senüñ-ile münis degül hiç kimse-y-ile (11) üns dutmasun.”

Eyitdiler: “Yā Hābîb bu köşede ne oturmuşsin, dünyeden elüñi çekmişsin.” (12) Eyitdi: “Pāyendānum berkdür.”

Biregü şordı: “Hoşnūzlık ne yirdedür?” Eyitdi: “Ol göñül içinde ki (13) anda münāfıklık olmaya.”

Ve naqldür kim Hābîb’üñ öñinde Qur’ān okıyıcak zār u zār ağlar-ıdı. (14) Eydürlerdi ki: “İy Hābîb sen ‘Acemîsin, Qur’ān ne didüğün bilmezsin bu ağlamak nedendür?” (15) Eydürdi ki: “Dilüm ‘Acemîdür ammā göñlüm [8b] ‘Arabîdür.” Bir dervîş eyitdi: “Ben Hābîb’i ‘azîm (1) mertebede gördüm.” Eyitdiler: “Āhîr ‘Acemîdür bu mertebe, kâmusı Hābîb mertebesi midür?” Bir āvāz geldi kim (2) egerçi ‘Acemîdür ammā Hābîbdür.

Ve naqldür kim bir qanluyı aşı qomışlar-ıdı. Hemān-gice anı düşde (3) gördiler ki uçmaq mürğızarı içinde tavāf eyler-ıdı ve yeşil hulle geymiş-ıdı. Eyitdiler: “İy fulān (4) sen bir qan itmiş kişi-y-ıdüñ. Bu mertebeyi neden bulduñ?” Eyitdi: “Ol sâ‘at ki beni ağaca (5) aşdılar Hābîb andan geçer-ıdı. Gözi ucu-y-ıla baña bakdı. Bu kamu añun nazarı berekâtıdur. *Raḥmetu’* (6) *İlāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī‘aten.*

Bir dahı ol muhlis-i muttakı, ol (7) muktedā-yı muktedı, ol şem‘-i sâbıkāt, ol şubh-ı şadıkān, ol fakır-i ğanī **Ebū Hāzım-ı** (8) **Medenī** razıyā‘llāhu ‘anhu mücāhede ve müşāhede içinde mānendi yoğ-ıdı. Çok meşāyihūn bış-kademi idi. (9) Ve ‘Ömerü’bn-i ‘Osmān-ı Mekkī razıya‘llāhu‘anhuma anuñ haqqına mübālağa eylerdi. Ve anuñ sözleri gönüllerde (10) maqbūl olmışdur. Ve nice müşkilleri⁶ hall kılmışdur. Anuñ kelāmı kitāblar içinde çokdur. Ammā teberrük-içün (11) bir kaç kelime muhtaşar naql eylerüz. Eger artuk diyevüz söz uzun olur. Bu kadar tamāmdur ki ol (12) tābi‘inden idi ve şahābelerden çok kimse görmiş-idi. Enes-i ibn-i Mālik gibi ve Ebū Hureyre (13) gibi razıya‘llāhu‘anhuma. Hüşşām bin ‘Abdu’l-melik Ebu Hāzımdan şordı ki: “Ol nedür ki anı idüp (14) kırtılavuz?” Eyitdi: “Her bir aqça ki alursın ol yirden al kim helāl ola ve bir yire vir kim haqq (15) ola.” Eyitdi: “Bunu kim idebile ol kim tamudan qaça, uçmak taleb eyleye ve Tañrı’nuñ [9a] rızāsın (1) isteye.”

Ve dahı anuñ sözidür ki dünyeden perhiz eyleye gözi ki baña dürüst haber irişmişdür yarın kıyāmet (2) güninde ol kul ki dünyāyı ulular ve ‘aziz dutar getüreler, dururalar ve münādī ideler ki bu kulu görkli (3) Haq Te‘ālā hor dutduğun bu ‘aziz dutmışdur, düşmen dutduğun bu dost dutmışdur diyeler.

Ve dahı (4) eyitdi: “Dünyede her ne var-ısa anuñ üzerine sevinür. Pes anuñ altında bir nesne vardur ki anuñ-ıla (5) ğuşşa yiyeceksin, ya‘nī şāfi şāzılık yaradılmış degüldür.”

Ve dahı eyitdi: “Dünyāda az nesne seni (6) meşğul eyleyüp āhıretūn çok nesnesinden girü kor.”

⁶ Kelime hem müşkül hem de müşkil olarak okunacak şekilde çift hareke ile gösterilmiştir.

Ve eyitdi: “Kamu nesneyi iki nesne içinde buldum. (7) Bir ol kim benümdür ve bir ol kim benüm degül. Ol kim benümdür eger ben andan kaçar-ısam dañı elbette ol (8) baña gelür ve ol kim benüm degül nice kim dürişem aña irişemezem.”

Ve eyitdi: “Eger ben du‘ādan maħrūm kalam baña (9) şarbırağ gelür andan ki icābetden maħrūm kalam.

Ve eyitdi: “Sen bir rūzigāra düşmişsin ki fi‘lden (10) kavlē rāzī olmuşlardur ve ‘amelden ‘ilme kānī‘ kalmışlardur. Pes yatlu kavm ve rūzigār içinde (11) kalmışsın.”

Biregü andan şordı ki: “Māluñ nedür?” Eyitdi: “Tañrı rızāsıdur.” Ve şek degül her kim (12) Hakkā rāzī ola, halkdan hācetin kese, ya‘nī müstağnī ola. Ol deñlü anuñ halkdan (13) ferāğatı var-ıdı ki bir gün bir kaşşab anuñ öñinden geçerdı. Ol kaşşabuñ semiz eti var-ıdı. (14) Eyitdi: “Bu etden alğıl.” Ebu Hāzım eyitdi: “Ağçam yokdur.” Eyitdi: “Ben saña güyem.” Eyitdi: “Ben (15) nefşümi güydürem, yigrekdür andan ki sen saña güyesin ve ben saña muqayyed olam.”

[9b] Bir ulu eyitmişdür ki: (1) “Ka‘beye varsam gerek-idi. Durdum, Ebū Hāzım katına vardum, anı uyur buldum, şabr itdüm uyanınca. Çün (2) uyandı, eyitdi: “İşbu sâ‘at Rasūl Hāzretin şalavātu’llāhi ve selāmuhu ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve aşhābihi düşümde (3) gördüm. Saña peygām virdi, eyitdi ki: Ana hakkın saklamak yigrek-idür saña hacca varmağdan. Girü döngil, anañ (4) rızasın isdegil.” Anı işitdüm, girü döndüm. Medīneye vardum. *Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsī‘aten.*

(5) Bir dahı ol suhte-i nazar, ol güm-şüze-i vişāl, ol baħr-ı vefā, ol kān-ı şafā (6) ol hāce-i imām ‘**Utbetü’l-Ğulām** razıya’llāhu‘ anhu kamu gōñüller ehlinde maqbūl idi. Her bir dilde (7) ögülmüş-idi. Hasan’uñ şākirdi idi.

Bir gün deñiz kırañından geçerdi. ‘Utbe su üzere yörür-idi. (8) Hasan anı görüp ‘acebe kaldı. ‘Utbe çağırdı kim: “Yā üstāz siz otuz yıldur ol buyurduğın (9) dutarsız. Biz otuz yıldur ol diledüğün işlerüz.” Bu söz işāretdür teslīmliğe ve rızā (10) virmege.

Anuñ tevbesi sebebi ol-ıdı kim evvel hālinde bir ‘avratuñ yüzine bakdı idi. Anuñ gōñlini (11) kapdı, ‘āşık oldu. Pes ol ‘avrata haber viribidi. Ol ‘avrat dahı ‘Utbe’ye haber viribidi kim: (12) “Benüm nem sevdi?” Ol ‘avrat gözlerin çıkardı bir tepsıye koyup ‘Utbe’ye viribidi. Eyitdi: “Anı ki (13) sevdi alsun kabūl kılsun. Çün ‘Utbe anı gördi, tevbe kıldı. Andan Hasan tapusına vardı, (14) riyāzete ve ‘ibādete meşğūl oldu ki kendü eli-y-ile arpa ekerdi ve getirürdi ve ögüdürdi. Şu-y-ıla (15) kұrsalar eylerdi, güneşde kurıdurdı. Heftede bir kez anuñ birin yir-idi. ‘İbādete meşğūl olurdi.

[10a] (1) Ayruk nesene yimezdi ve eydür-idi kim: “Kirāmen Kātibinden utanurvan ki heftede bir kezden (2) artuk kademgāha girem.”

Ve naıldür kim bir gün ‘Utbe’yi gördiler ki bir arada durmuş-ıdı. Yüzinden (3) der aķar. Eyitdiler ki: “Hāl nedür?” Eyitdi: “Bir kez baña konuklar gelmiş-idi. Bu kişi dīvārından bir pāre (4) kesek kopardum. Ol kişiler ellerin yudılar. Her vaktın ki bu aracuğa gelem ol uddan, (5) pişimānlıktan darlarvan, egerçi helāllığın dilemişven” didi.

‘Abdu’l-vāhid-i Zeyd’e (6) şordılar ki: “Hîç kimse bilür misin ki halkdan kendü hâline meşgûl ola?” Eyitdi: “Bir kişi (7) bilürven ki işbu sâ‘at gele.” Hemân-dem ‘Utbe girüp geldi, eyitdi: “Yolda hîç kimseyi gördüñ mi?” (8) Eyitdi: “Görmedüm” Hâl budur kim ol bāzār içinden gelmiş-idi.

Ve naıldür kim ‘Utbe hîç ta‘ām (9) yimez-idi ve su içmez-idi. Bir kez anası eyitdi: “Yā ciger-güşem kendüzüñi rāhatda dut.” Eyitdi: (10) “İy ana ben dağı rāhatum isterem ki az gün zahmet çekem ve ebedi hoşluğa irişem.”

Ve naıldür kim (11) Bir gice irteye degin uyumadı. Eydür-idi: “İlāhî gerek baña ‘azāb idesin seni severem ve eger ‘afv (12) idesin seni severem.”

Ve dağı eyitdi: “Bir gice düşümde bir hūrî gördüm. Eyitdi ki: Yā ‘Utbe saña ‘aşıkam (13) key saşın, nesene eylemegil. Ol sebebden benüm-ile senüñ arañda ayrılık düşmeye.” ‘Utbe cevāb (14) virdi ki: “Ben dünyāya üç talāk virmişem ki hîç rücū‘ eylemeyem tā seni görmeyince.”

Ve naıldür kim (15) Bir gün bir kişi anuñ katına geldi. Ol binüt üstindebulundu. Eyitdi: (...)

[10b] (1) benden şorarlara baña nesene göstergil, göreyin.” Eyitdi: “Eyit ne arzū idersin?” Eyitdi: “Yaş hurma” (2) Ol vaqt kış günü-y-idi. “Dut” didi. Bir zenbîl tolu hurma elüme virdi.

Ve naıldür kim bir gün (3) Muḥammed-i Semmāk ve Ze’n-nūn-i Mısri Rābi‘ anuñ katına varmışlar-ıdı. ‘Utbe dağı girüp geldi. (4) Bir yiñi gönlek geyürdi, şalınurdu. Muḥammed eyitdi: “Bu ne şalınmağdur” didi. Eyitdi: “Nite şalınmayam ki (5) adum Ğulām-ı Cabbārdur.” Bunı didi, cān ışımladı.

Pes soñra anı düşde gördiler. Yüzünüñ (6) bir yanı kapağa olmış idi. Şordılar ki: “Yüzüñ ne oldı?” Eyitdi: “Bir vaqt üstāzum katına var- (7) dum-ıdı. Bir emred yüzine bakdum-ıdı. Haka Te‘ālā beni uçağa viribidi. Alup gide yorurken (8) tamu yolumda idi. Bir yılan kendüzin tamudan üstüme atdı, yüzümüñ yarusın (9) ısırđı. Eyitdi: “*nefhatün binazretin*” “Ya‘nī artuğ ideydüñ, seni artuğ ısıra-y-ıdum” didi. *Raḥmetu’llahi* (10) ‘*aleyhi raḥmeten vāsī’aten*.

Bir dağı ol muḥadderre-i ḥadr-ı ḥāş, (11) ol mestüre-i setr-i iḥlāş, ol suḥte-i‘ışk-ı iştıyāk, ol şifte-i kurb-ı ihtirāk, ol (12) şāniye-i Meryem-i şafiyye, maḳbūlatu’r-ricāl **Rābi’ati ‘Adeviyye** rażıya’llāhu‘anha.

Eger kimse (13) eyide “Anuñ zıkrin erenler şafında ne-çün eyledüñ?” eyidevüz: “Ḥoca-yı Enbiyā şalavātu’llāhi (14) ve selāmuḥu ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve aşḥābihi buyurur kim: “*inna’l-lahe lā yenzuru ilā şuveriküm*.⁷” Ya‘nī iş (15) (...) Dağı buyurur kim: “*yuhşeru’n-nāsü ‘alā* [11a] *niyyātihim*.⁸” Eger revā-y-ısa (1) dīnüñ iki şülüşi ‘Āyişe’den rażıya’llāhu‘anha dutulmuşdur, hem revā ola anuñ karavaşlarınıñ (2) birisinden dīn fāyidesin dutmaḳ. Çünki ‘avrat kişi Tañrı yolında er gibi ola, aña ‘avrat dimege (3) yaramaz. Ne kim Abbas-ı Tūsī eyitdi: “Yarın ‘arşā-yı kıyāmetde çağırılar ki erenler şafına kim girür? Eñ (4) öñdin ḳadem uran Meryem ola”

Ve dağı Ḥasan ol meclisde ki Rābi’a olmaya idi meclis itmez-idi, (5) terk iderdi. Pes anuñ gibi kişinüñ zıkrin erenler arasında itmege yarar.

⁷ Allah sizin suretinize bakmaz.

⁸ İnsanlar niyetlerine göre haşrolur .

Ḥaḳīḳat ma‘nisi budur kim bu ḳavm (6) kim vardur ḳamusı yokdur. Tevhīd içinde benüm ya şunuñ ne vücūdı ḳalır tā ere ve ‘avrata ne dege.”

(7) Ne kim Ebu ‘Alī Fārmidī raḳıya’llāhu ‘anhu eydür: “Peygāmbırlıḳ ‘izzetdür ve yücelikdür. Ululuḳ, kiçilik anda (8) olmaya ve pes velī olmaḳ daḳı böyle ola. Ḥāşşa Rābi‘a ki rüzigārı içinde nazīri yoḡ-ıdı, ma‘rifeti (9) yavlaḳ bilürdi, mu‘āmele ḳılurdi. Ḳamu ulularuñ mu‘teberi idi. Ḥücceti ḳātı‘ bilürler-idi.

Ve naḳldür kim (10) ol gice kim Rābi‘a toḡmış-ıdı atası evinde hiç nesene yoḡ-ıdı. İñen derviş idi, tā ḥaddi ki evinde bir zerre (11) yaḡ yoḡ-ıdı kim aña dürteler. Üç kıızı daḳı var-ıdı. Dördüncisi Rābi‘a idi. Anuñ-içün aña Rābi‘a (12) didiler. Erine eyitdi: “Yā ḥelāl fulān! Ḳonşıya var, biraz yaḡ dile, çırāḡ yanduralum.” Ol ḥoz ‘ahd (13) itmiş-idi kim hiç maḥlūḳdan nesene dilemeye. Pes vardı ol ḳonşı ḳapusunda durdı. Girü geldi, eyitdi: “Ḳapuyı (14) açmadılar. Ol ḥatun aḡladı. Rābi‘a anası ol ḡuşşa-y-ıla paşını diz üstinde ḳodı, uyudı. Rasūl (15) Ḥazretin şalavātu’llāhi ve selāmuḥu ‘aleyhi ve ‘alā

[11b] ālihi ve aşḥābihi düşinde gördi. Eyitdi: “Yā fulān! (1) Ḡuşşa yimegil. Bu kız kim yir yüzine geldi bir seyyidedür ki yitmiş biñ kişiye benüm ümmetümden şefā‘at eyleye. (2) Yā fulān! Yarın durḡıl, ‘İsā-yı Zāzān ḳatına varḡıl ki Başranuñ begidür, bir ruḳ‘a yaz, eyit: (3) “Şol nişān-ıla ki her gice benüm üzerime yüz kez şalavāt virürdi ve her azīne gicesi dört yüz kez (4) şalavāt virürdi bu giçen azīne gicesi unuttı. Anuñ keffāreti içün dört yüz ḥelāl altun (5) Rābi‘a atasına virsün” didi.

Çün uyandı, ağladı. Vardı bir ruḳ‘a yazdı, ol beḡe⁹ viribidi. Çün ‘Īsā-yı (6) Zāzān ruḳ‘ayı okudu, şāz oldu. On biñ altun dervīşlere buyurdu, şadaḳa itdiler. Ol şükrā- (7) n-içün ki Rasūl Ḥazreti şalavātu’llāhi ve selāmuḥu ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve aşḫābihi beni añdı didi ve dört (8) yüz altun Rābi‘a atasına virdi. Eyitdi: “Gelsün, göreyin. Ammā revā olmaya kim anuñ gibi ‘aziz (9) baña gele. Ben aña varayın” didi. “Ve şakalum anuñ işigine süreyin” didi. Ammā daḡı ne kim anuñ ḥāceti (10) olsa baña anı ma‘lūm ide tā ki ben anuñ kaydını yiyem” didi. Hācibe ışmarladı. Andan Rābi‘a (11) atası dört yüz altun aldı, evine geldi.

Bunuñ üstine birkaç zamān geçdi. Rābi‘a büyük oldu. (12) Atası ve anası öldiler ve Başra daḡı kızlık oldu. Ol kız kardaşları taḡıldılar. Rābi‘a daḡı bir yaña (13) gitdi. Bir zālīm aña uğrayu geldi. Dutdı, bir kişiye altı akçaya şatdı. Ol alan kişi anı işine bıraḡdı, (14) işledürdi.

Bir gün geçer-iken bir yad kişiye uğradı. Öñinden geçer-iken düşdi, iki yirinden sıvışdı, (15) yatdı. Rābi‘a yüzün yire urdı, eyitdi: “Īlāhī ḡarībven, [12a] atasuz, anasuzvan, esir olmışvan. Uşda (1) ḡālūm daḡı şöyle oldu. Ben bundan ḡayurmazvan. Ammā senüñ rızāñ isterven. Bilem ki benden rāzī misin (2) yā yok?” Bir āvāz işitdi ki: “Ḳayurmaḡıl. Yarınḡı gün bir mertebēñ olısar ki gökdeki muḡarreb firīşteler (3) senüñle faḡrlanısarlar.”

Pes Rābi‘a durdı, ḡocası evine geldi. Yine ḡulluḡına meşḡul oldu. Her gün (4) oruc dutar-ıdı ve her gice ırteye deḡin namāz ḡılurdı. Bir gice ḡocası uyandı. Bir āvāz işitdi. (5) Geldi, bacadan aşāḡa indi. Görđi Rābi‘a secdeye varmış, eydür: “Īlāhī sen bilürsin kim benüm göñlüm dileḡi (6) buyruḡuña

⁹ Kelime hem beg hem de big olarak okuncak şekilde çift hareke ile gösterilmiştir.

muvāfaqat eylemekdür ve gözüm aydınlığı dergāhuñda kulluq kılmakdur. Bir maḥlūkuñ (7) elinde esir kılduñ. Kulluğuñı yirine tamām getürimezven” dir-idi. Bu münācātı eyler-idi. Ve daḥı gördi kim (8) bir qandil nūrdan üstine aşılmış zencīrsüz. Ol ev içi mūnevver olmuş. Hocası anı göricek (9) korkdı. Andan yine geldi, fıkır idüp oturdı. İrte olıcaq Rābi‘ ayı kığırdı, eyü söyledi, āzād eyledi. (10) Pes Rābi‘ a andan destūr aldı, gitdi.

Durdı bir vīrāneye geldi, girdi. Kimse anuñ qandalıgını (11) bilmez-idi. Anda ‘ibādet meşgūl oldu. Gice gündüz anda namāz kıılır-ıdı. Ve her bār Ḥasan meclisine (12) ḥāzır olurdı. Ve daḥı birinceler dirler ki muṭribliğa düşdi. Şoñra Ḥasan meclisine irişüp (13) anda tevbe kıldı ve bir vīrāne içinde sākin oldu. Şoñra vardı bir şavma‘ aya girdi, ‘ibādet itdi. (14) Andan Ka‘ beye gitdi. Bādiye içine giricek bir külügi var-ıdı, Rābi‘ anuñ raḥtın götürürdi. Ol külük (15) düşdi, öldi. Kişiler eyitdiler: “Yüküñi götürelüm” didiler.

[12b] Eyitdi: “Siz gidüñ, ben size tevekkül idüp (1) bu araya gelmedüm” didi. Çün anlar gitdiler, Rābi‘ a yaluñuz qaldı. Yüzün secdeye urup eyitdi: “İlāhī pāzişāhlar (2) pāzişāhı bir ġarīb ‘ācize ‘avrat-ıla böyle itmezler. Beni kendü evüñe kığırduñ, külügümi yol üzerinde (3) öldürdüñ. Beni uşda, yabanda qoduñ.” Henüz münācāt tamām olmamış-ıdı ki külüğü deprenüp (4) örü durdı. Rābi‘ a yükin yükletdi, gitdi.

Hikāyeti rivāyet eyleyen eyitdi: “Bir müddetden şoñra ol (5) külügi gördüm, bāzār içinde şatarlar-ıdı.” Çün bādiyede bir kaç gün gitdi, eyitdi: “İlāhī melūl (6) oldum. Qancaru giderem? Ben kesek, ol ev ki varuram bir taş. Ben dilerven ki seni işbu arada (7) göreven. Pes Ḥaḳ Te‘ālā bī-vāsıta Rābi‘ anuñ gönline eyitdi: “İy Rābi‘ a on sekiz biñ ‘ālem (8) ḥaḳınuñ qatına

girürsin. Görmedüñ mi ki Mūsā beni görmek diledi. Bir zerre tecellî tağ üzere (9) bırağdük kırk pâre oldu, tağıldı. Dünyede hemîn söze ғанā' at eyle.¹⁰”

Pes Rābi' a andan öte (10) gitdi. Yol ortasında Ka'be'yi gördi ki aña karşı geldi. Rābi' a eyitdi: “İlāhî sensüz evi niderven? (11) Baña seni gerek ki *men teğarrabe ileyye şibrān teğarrabethu ileyhi bā'an*¹¹. Ka'be'yi ne göreyin. Ka'be istiğā' atı (12) bende yoğdur. Ben Ka'be cemāli ile ne şāz olayın” didi.

Ve nağldür kim İbrāhim Edhem (13) raşıya'llāhu' anhu on dört yıl tamām sülük eyledi, ya'nî yol yörüdi ki Ka'beye vara. Her bir arada (14) ki namāz kılacek yiri var-ıdı her yirinde namāz kılırdı. Andan yola girürdi. Hemānā Ka'beye (15) irişdi. Ka'be'yi göremedi. Eyitdi: “Āh! Bu ne belādur.

[13a] Meger ki görmedüm.” Hâtıfdan bir āvāz işitdi ki: (1) “Yā İbrāhim gözünde ħalel yokdur. Ammā Ka'be'yi bir za'ifçe ғarucuğā karşı viribidük ki bizüm dergāhumuza (2) yüz dutdı idi.” İbrāhim anı işitdi, ħayretlendi. Eyitdi: “İy 'aceb bu ne ғarıcuğ ola.” İlerü (3) yöridi, gördi ki Rābi' a gelür. Çün Rābi' a geldi, Ka'be girü yirine geldi. İbrāhim eyitdi: (4) “Yā Rābi' a bu ne şürişdür ki cihāna bırağduñ?” Rābi' a eyitdi: “Ben cihāna şüriş bırağdum. (5) Sen cihāna şüriş bırağduñ ki on dört yıl yol yöridüñ, bir eve irişdüñ. Anı dağı yirinde (6) bulımaduñ.” İbrāhim eyitdi: “On dört yıllık yolu ben namāz-ıla kesdüm.” Rābi' a eyitdi: “Sen (7) yolu namāz-ıla kesdüñ ammā biz niyāz-ıla kesdük.”

Pes Rābi' a vardı ħacc eyledi, zār u zār (8) ağladı. Eyitdi: “Ĥüzāvende ħacc içün eyü va' de virmişsin. Ve hem muşibet içün (9) dağı eyü va' de

¹⁰ A'raf, 143.

¹¹ Kim bana bir karış yaklaşırsa ben ona bir kulaç yaklaşırım.

itmişsin. Eger haccum dergāhuñda kabūl oldı-y-ısa haccum şevābı kanı. Ve eger (10) kabūl olmadı-y-ısa bu baña ulu muşibetdür. Ya muşibetüm şevābı kanı?” Pes hacc idüp girü döndi. (11) Başra’ya geldi, ‘ibādete meşgūl oldı bir yıla degin. Eyitdi: “Geçen yıl Ka‘be bize karşı (12) geldi. Bu yıl Ka‘be’ye biz karşı varalum” didi.

Çünkü Ka‘be vaktı oldı. Ebu ‘Alī Fārmidī naql (13) eyler ki: Bādiyeye gönüldi-y-idi. Bir yıl yolca yuvalanu gitdi tā ki ‘Arafāt’a irişdi. Pes hatıfdan (14) āvāz geldi kim: “Yā müdde‘īye bu nice taleb eylemekdür eger bizi görmek dilerseñ bir tecellī eyleyevüz ki (15) derhāl eriyessin.” Rābi‘a eyitdi:

“Yā Rabbu’l-‘izze Rābi‘anuñ bu mertebede sermāyesi yoqdur. Ammā ki [13b] (1) fağrdan bir noқта dilerven.” Nidā geldi ki: “Yā Rābi‘a fağr bizüm bir kurağ yolumuzdur ki erenler yolında (2) qomışuz çün bir kılca qalmış ola kim vişālümüz hażretine irişe, döner vişāl, firāq olursın. (3) Henüz yitmiş perde içindesin. Tā bu qamusınuñ elinden çıkmayınca bizüm yolumuza qadem başmayasın (4) ve yitmiş maqāmı geçmeyesin. Fağr sırrını dimege yaramaz.” “Ammā Yā Rābi‘a baq.” Baqdı bir deñiz gördi ki (5) havā yüzinde durur.” Hātıfdan āvāz geldi kim: “Bu qamusın ki görürsin bizüm ‘aşıqlarumuz (6) gözleri yaşıdur ki bu yola vişāl isteyü geldiler. Ol menzilde qaldılar. Şöyle kim iki ‘ālem (7) içinde hıç qandasada adları ve nişānları bilinmez oldı” Rābi‘a Eyitdi: “Yā Rabbu’l-‘izze (8) bir şıfat bunlaruñ devletinden paña göstergil.” Hemān-sā‘at ‘avratlar ‘özri aña vāqı‘ oldı. (9) Hātıfdan āvāz geldi kim: “Anlaruñ evvel maqāmı budur ki yidi yıl tamām yuvalanurlar bizüm yolumuzda (10) tā bir külūhı ziyāret eyleyeler. Çün Ol külūha yakın gelüp irişesi vaqt olıcağ girü (11) bularuñ ‘illeti ile ol qapu bunlara baqlanur.”

Rābi‘a atı gy nd , eyitdi: H z vend  beni ne (12) kend  ev mde ve ne sen   ev  nde orsın ki olam. Evvel ol ki kimseye ba  ind rmez-iken (13) seni dilerken ba a bir h l v i‘ oldu ki ne sen   ev  ne yarar oldum ve ne sana” didi. Gene d ndi, (14) Ba ra’ya geldi,  avma‘ asında mu‘ tekif oldu.

Ve nald r kim iki d n ulusu R bi‘a’nun atına (15) geldiler.  kisinin da ı arınları a -ıdı. Birbirine eyitdiler: “Ola kim bize a‘ m get re kim [14a] bunun (1) a‘ mı hel l yirdend r.”   n oturdılar, R bi‘anun iki kirdesi vardı. Ol iki ‘az z  n   nlerine (2) odı. Bunlar sevindiler. “Hel l loma if ar idiser z.” Hem n-dem kapuya bir derv   geldi. R bi‘a (3) ol iki kirdeyi aldı ol gelen derv   virdi. Bunlar mel l oldılar ve ill  nesene dimediler.

(4) Bir s ‘at ge ecek bir arava  apuya geldi. Bir d r m issi etmek get rdi, eyitdi: “Ev issi viribidi.” (5) R bi‘a aldı, ol etmegi  aydı. On sekiz kirde  ıdı. Ol arava a eyitdi: “Bunı bize viri- (6) bimi ler.” Ol arava  nice kim eyitdi size viribidiler R bi‘a ab l ılmadı. Pes arava  ol (7) etmegi aldı, gir  gitdi. H l bu idi kim arava  ol kirdeden iki kirde alup d rdi. (8) Ol aldığı iki kirdeyi atdı, d n p yine R bi‘a atına geldi. Kirdeyi virdi. R bi‘a gir  (9) kirdeyi  aydı. G rdi kim tam mdur ab l ıldı. Get rdi, ol iki ‘az z  n   ninde odı. Bunlar (10) ol kirdeden yidiler. Amm  ta‘acc b itdiler ki h l nice.  ki  abr idemediler, R bi‘a’ya su’ l (11) eylediler ki: “Bu ne sırdur? Biz sen   etmeg  n  arz  id p geld k.  kim ze iki kirde get rd  . (12) Ol iki kirdeyi yine bir derv   vird  .  o ra ol arava  on sekiz kirdeyi get rdi (13) ab l itmed  . Bu ur ki yigirmi get rdi ab l ıldı .” R bi‘a eyitdi: “Siz gelicek bild m ki arnu uz (14) a dur. Amm  evde h z r iki

kirde var-ıdı. Dürdüm, od-ıla ol kirdeyi eleyüñüze (15) getürdüm.

Gördüm kapuya bir dervîş geldi. Aldum ol kirdeyi dervîşe virdüm. Eyitdüm:

[14b] (1) “İlāhî sen eyidüp durursın kim bir hayr idene on virem¹². İmdi ben uş kirdeyi hayr eyledüm senüñ rızā- (2) ñ-içün. Tā ki yigirmi kirde girü viresin. Gördüm ol qaravaş on sekiz kirde getürdi. Bildüm ki ol kirdeden (3) alınmışdur veyāhuz baña gelmedi. Almadum. Buğur ki tamām yigirmi geldi bildüm ki ol iki kirde ‘ivāzıdur” didi.

(4) Ve naḳldür kim bir gice Rābi‘a şavma‘asında namāz kııurdı. Armış-ıdı. Uyku aldı, uyudı. Kendüden (5) bî-ḥoz oldı. Gözine ḥaşır çöpi batdı ve ḳan revān olup aḳdı. Bir uğrı evine girdi, bir eski (6) çārı var-ıdı. Anı aldı, kapuya yörüdi ki çıka gide, yol bulımadı. Pes çārı elinden bıraḳdan kapuya (7) uğradı. Girü döndi. Yine ṭama‘ gözini baḒladı. Ol çārı girü aldı ki gide hemān ḳapuyı gene bulımadı. (8) Bir iki def‘a eyle itdi, çāre bulımadı ki yol bula. Şavma‘a bucaḒından bir āvāz geldi ki: “İy kişi (9) kendüzüñi incitme. Ol bunca yıldur ki kendüzini bize ışmarlamışdur. İblisüñ zehresi yokdur ki (10) anuñ yöresine yörene. Sen daḒı kendüzüñi incitme. İy ṭarar-ı ṭarīkat eger bir dost uyursa (11) bir dost uyanuḳdur” didi.

Ve naḳldür kim Rābi‘a bir gün ṭaḒa vardı idi. Geyikler ve ḳalan ṭaḒ (12) cānavarları çevresine dirilmişler-idi ve anı ḥalka idüp dururlar-ıdı. Ḥasan-ı Başrî ol araya (13) irişü geldi. Rābi‘ anuñ ḳatına vardı. Ol cānavarlar ṭaḒıldılar. Rābi‘a yaluñuz ḳaldı. Ḥasan mütefekkir (14) oldı. Rābi‘ ay’a şordı kim benden ne-çün ḳaçarlar ve senüñ-ile üns dutarlar.” Rābi‘a eyitdi: “Bugün ne (15) yidüñ?” Ḥasan eyitdi: “Biraz iç yaḒı-y-ıla şoḒan yidüm.” Rābi‘a

¹² En’am, 160

[15a] eyitdi: “Bularuñ iç yağın (1) yirsın nice kaçmasunlar” didi.

Ve naıldür kim bir vaqt Rābi‘a’nun bir kulluqçısı var-ıdı. Dilerdi kim aña (2) iç yağı-y-ıla şoğan bişüre. Zīrā çok gün-ıdı kim ta‘ām yimedüg-ıdı. Pes aña koymağa şoğan (3) gereklü ıdı. Ol kulluqçı ‘avrat eyitdi: “Bir kaç şoğan kınşılardan dileyeyin.” Rābi‘a (4) eyitdi: “Kırk yıldur ki Tañrı-y-ıla ‘ahd itmişem ki andan artuqdan nesne dilemeyem. Ko, kayırmaz. (5) Şoğansuz olsun” didi. Bunı dir-ıken havā yüzinden bir kuş bir arı dinilmiş şoğan getürdi, (6) dığan içine bırakdı. Anı görüp eyitdi: “Hıç mekrden emın degülem.” Pes vardı, yağ-ıla şoğanı (7) terk itdi. Kuru etmek yir-ıdı.

Ve naıldür kim bir vaqtın Rābi‘a Hasan-ı Başrı’nun öñinden (8) geçerdı. Hasan dereceden başın çıkarup ağılar-ıdı. Gözinun yaşı Rābi‘anun tonına tamdı. (9) Şandı ki yağmurdandur. Çün bildi ki Hasan’un gözi yaşıdur. Eyitdi: “Yā üstāz bu ağlamak (10) nefis ra‘nālğıındandur. Pes gözün yaşın saklağıl. Şol kadar ki derünün içinde bir deñiz (11) ola nice kim gönünüñ isteyessin meger kadir pāzişāh hāzretinden celle ve ‘alā bulasın¹³” (12) didi. Bu söz Hasan’un gönline katı geldi. Ammā hıç dınmadı. Tā aña degindi kim bir gün Rābi‘a’yı (13) gördi kim gider-ıdı. Ol arada bir bürke su var-ıdı. Hasan geldi, seccādesin ol su üstine (14) bırakdı. Eyitdi: “Yā Rābi‘a gel bunda iki rek‘at kılalum.” Eyitdi: “Yā üstāz bu dünya bāzā- (15) rında bir nesne ‘arz itmek gerek kim cinsün kişiler anda ‘āciz qalalar.” Pes Rābi‘a

[15b] (1) seccādesin havā yüzine atdı, mu‘allaq durdı. Rābi‘a kalkdı seccāde üstine çıkdı, eyitdi: “Yā üstāz (2) berü yukaru gel. Kişiler mertebenüz göreler.” Hasan’un ol mertebesi ve maqāmı yoğ-ıdı kim anda çıkabile. (3) Nesne

¹³ Kamer, 55

dınmadı. Rābi‘a diledi kim gönlin Ḥasan’uñ ele ala idi. Eyitdi: “İy üstāz anı kim (4) siz eyledüñiz bir balık daḥı eyler ve anı kim ben eyledüm bir siñek daḥı eyler. İşbu ikiden (5) taşradur aña meşgûl olmak gerekdür” didi.

Ve naḳldür kim bir gün Ḥasan-ı Başrî raḥmetu’llāhi (6) ‘aleyhi eyitdi: “Bir gün bir dün Rābi‘a’nuñ katında idüm. Ḥaḳîḳat ve tarîḳat sözlerine meşgûl (7) olup dururdum. Ne benüm öñümden geçdi ki erem ve ne Rābi‘anuñ öñinden geçdi ki ‘avratdur. (8) Çün örü durdum, baḳdum. Kendüzüm müflis gördüm, Rābi‘a’yı muḥliş gördüm.”

Ve naḳldür kim (9) bir gice iki üç yār-ıla Rābi‘a katına vardılar. Rābi‘a’nuñ çırāḡı yoḡ-ıdı ki oturalar. Rābi‘a’dan (10) aydınlık dilediler ki oturalar, şoḥbet ideler. Pes Rābi‘a barmaḡı ucına tükürdi. Ol gice (11) tā şabāḥ olunca çırāḡ gibi yandı ve bunlar ol aydınlıkda oturdılar, ‘ilm-i meşāyiḥe (12) meşgûl oldılar. Eger kimse eyide bu nite revā ola eyidevüz ki şöyle kim Mūsā peygāmbere (13) ‘aleyhi’s-selām eli idi¹⁴. Eydürlerse ki ol peygāmbere-idi eyidevüz her ki peygāmber mütā- (14) ba‘at eyleye. Aña daḥı peygāmberlikdan bir zerre naşib irişe. Nitekim Rasûl Ḥazreti (15) şalavātu’llāhi ve selāmuḥu ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve aşḫābihi buyurur kim:

[16a] “*menyüveddüenifen mine’l-ḥarāmi* (1) *feḳad nāle dereceten mine’n-nübüvveti*.” Ya‘nî her kim bir dang aḡırı ḥarāmdan issine girü vire (2) peygāmberlikdan bir mertebe bula. Ve daḥı eyitdi: “Toḡru düş görmek bir cüzüzdür peygāmber- (3) lıḡuñ kırk cüzüzinden.

¹⁴ Neml, 12; Elini koynuna sok da kusursuz bembeyaz çıksın. Dokuz mucize ile Firavun ve kavmine git. Çünkü onlar artık yoldan çıkmış bir kavim olmuşlardır.

Ve naıldür kim bir vakt Rābi‘a Ḥasan’a üç nesene viribidi. Bir pāre mum (4) ve bir igne ve bir kıl. Ya‘nī mum gibi ‘ālemi rūşen eylegil, sen yangıl. Ve igneleyen yalıncağ olğıl. (5) Hemīşe iş işlegil. Bu ikisin itmiş olasın. Henüz dağı bir kıl üstine biñ yıl iş (6) vardır” didi.

Ve naıldür kim bir vakt Ḥasan Rābi‘a’ya eyitdi: “Yā Rābi‘a dilegün var mı kim (7) seni bir kimseye nikāḥ eyleyeven.” Rābi‘a eyitdi: “Yā üstāz bu nikāḥ ‘ağd bir vücūd üzerine (8) olur. Bende vücūd qalmadı, varlığım anuñ-ıla oldı. Anuñ-içün anuñ gölgesinde olurvan ki (9) beni andan dileyesiz. Beni benden dilemek nite ola.” Ḥasan eyitdi: “Yā Rābi‘a bu mertebeyi ne-y-ile (10) bulduñ?” Eyitdi: “Anuñ-ıla ki kamu bulduğum yavu kıldum anuñ içinde.” Ḥasan eyitdi: (11) “Anı nite bilürsüz?” Rābi‘a eyitdi: “Anı nite siz bilürsüz, biz anı niteliksüz bilürüz.” Pes (12) Ḥasan müteḥayyir qaldı.

Ve naıldür kim bir gün Ḥasan Rābi‘a’nuñ şavma‘asına vardı, eyitdi: (13) “Şol ‘ilimlerden ki üstāzdan işitmemişsin ve öğrenmemişsin belki vāsıtasuz (14) senüñ göñlüñe inmişdür, ol ‘ilimlerden baña bir ḥarf eyit, işideyin ve anuñ-ıla fāyide ḥāşıl (15) ideyin.” Rābi‘a eyitdi: “Bir kaç keleve iplik egirdüm-idi ki şatam, kıt idinem. İki aqçaya [16b] (1) şatdum. Birin bir elüme aldum ve birin bir elüme aldum. Eger ikisin bir elüme alsam çift ola beni yolumdan (2) üzdüre didüm. Bugün benüm fütühum bu idi” didi.

Ve naıldür kim eyitdiler ki: “İy Rābi‘a Ḥasan eydür (3) eger uçmağ içinde bir nefes Ḥaḳ Te‘ālādan maḥrūm qalam anca inileyem ki uçmağ ehli benüm (4) inildümden üşeneler.” Rābi‘a eyitdi: “Bu eyü sözdür. Ammā eyle

ise kim dünyede bir nefes Hâk celle (5) ve ‘alâ zikrinden gâfil olup ağlaya ve inleye bu nişân anuñ nişânıdır ki âhîretde dağı (6) eyle ola ve illâ eyle degül.”

Ve naıldür kim Râbi‘ aya eyitdiler ki: “Ne-çün er almazsın?” Râbi‘ a (7) eyitdi: “Size üç su’âl ideyin. Eger cevâb virürseñüz muı‘ olam.” Eyitdiler: “Ol üç su’âl (8) nedür?” Eyitdi: Bir oldur kim imānı ölüm vaqtında bütün iltem mi yâ yok? İkinci oldur kim (9) kıyâmet güninde bir bölük kavmı uçmağdın yaña süreler ve bir bölük kavmı tamudın yaña süreler. (10) Ben kankı bölükden olısarvan? Üçünci oldur kim kullara kıyâmetde bitiler üleşdüricek benüm (11) bitümi sağ elüme mi vireler yâ şol elüme mi?” Eyitdiler: “Yâ Râbi‘ a bunları Tañrı bilür, biz (12) bilmezüz” didiler. Râbi‘ a eyitdi: “Şol kimsenüñ ki ileyinde bunuñ gibi yası ola aña düğün (13) ferâgatı kıala.”

Ve naıldür kim Râbi‘ a’ya eyitdiler ki: “Ne yirden gelürsin?” Eyitdi: “Ol cihāndan.” (14) Eyitdiler ki: “Ne yire gidersin?” Eyitdi: “Ol cihāna.” Eyitdiler: “Pes bu cihānda neylersin?” (15) Eyitdi: “Bu cihānuñ etmegin [17a] yirem, ol cihānuñ işin işlerem.” Eyitdiler: “Ne tatlu dillüsin, (1) kârvānsarāydârlık eylemege yararsın.” Râbi‘ a eyitdi: “Ben hoz şimdi dağı kârvānsarāydârvan.” (2) Eyitdiler: “Nite?” Eyitdi: “Ne kim içümde vardur taşra çıkarmasvan ve ne kim taşra vardur içerü girürmezven. (3) Eger kimse gire veyâ çıka ol baña ta‘alluğ degül. Zîrâ ki benüm bekledüğüm gönüldür balçık degül.”

(4) Ve naıldür kim bir vaqt Râbi‘ a’ya şordılar ki: “Hâk celle zikrihu hâzretin sever misin?” Eyitdi: “Severven.” (5) Eyitdiler: “Şeytānı düşmen dutar mısın?” Eyitdi: “Yok” Şordılar ki: “Ne-çün?” Eyitdi: “Baña rahmān (6)

maḥabbetinden şeytān düşmenliği kalmamışdur.” Rasūl Ḥazretin ṣalavātu’llāhi ve selāmuḥu ‘aleyhi ve ‘alā (7) ālihi ve aṣḥābihi düşümde gördüm. Eyitdi: “Yā Rābi‘a beni sever misin?” Eyitdüm: “Yā Rasūlu’llāhi kim (8) ola kim seni sevmeye. Ammā Tañrı Te‘ālā sevgüsü beni şöyle kaplamışdur ki ayruḵ kişinüñ (9) dostlığına yir kalmamışdur.” Rasūl Ḥazretine bu cevābı viricek şeytān-ıla ne işi (10) olsun.

Ve naḵldür kim Rābi‘a’ya şordılar ki: “Maḥabbet ne nesnedür?” Eyitdi: “Maḥabbet ezelden geldi ebedden (11) öte geçdi, on sekiz biñ ‘ālem içinde kimse bulmadı kim anuñ bir şerbetin içe. Andan ‘ibāret (12) budur kim: “*yuḥibbuhum ve yuḥibbūne*¹⁵”

Eyitdiler: “Aña kim taparsın görür misin?” Eyitdi: “Görmese-y-idüm (13) tapmayadum.”

Ve naḵldür kim Rābi‘a dāyimā ağlar-ıdı. Şordılar kim: “Yā Rābi‘a bunca ne-çün ağlarsın?” (14) Eyitdi: “Anuñla ben ḥū dutmış-ıdum mebāzā ki ayrılma diyü. Ol ayrılmak ḳorḳusından (15) ağlarvan. Eydürven ki olmasun ölüm vaktında nidā gele kim yā Rābi‘a git kim bizüm dergāhumuza [17b] (1) yaramazsın diye ol vaktın ben nidem diyü ağlarvan” didi.

Ve naḵldür kim Rābi‘a’ya şordılar ki: Ḳul ne vaktın (2) rāzī ola?” Eyitdi: “Şol vaktın ki miḥnetden şöyle sevine ki rāḥatdan ve ni‘metden sevinür gibi” didi.

(3) Ve naḵldür kim Rābi‘a’ya şordılar ki: “Bir kimse ki çok günāh itmiş ola tevbe idicek ‘afv ola mı?” Eyitdi: (4) “Nicesi tevbe eyleye meger ki

¹⁵ Maide, 54; O onları sever, onlar da O’nu

Tañrı Te‘ālā tevbe vire. Zîrā ki Tañrı Te‘ālā tevbe virmeyince kul (5) tevbe idebilmez” didi.

Ve dağı Rābi‘a eyitdi: “İstigfārı dille demek yalancılar işidür.” Eyitdi: (6) “Eger biz kendüzümüzden tevbe eyleyevüz dağı bir tevbeye muhtāc olavuz.”

Eyitdi: “Eger şabr bir ādem ola- (7) y-ıdı, iñen kerīm kişi olaydı.”

Eyitdi: ““ Ārif ol ola ki Tañrı’dan gönül dileye ki derhāl ol (8) gönli yine Tañrı’ya işmarlaya tā kudretinüñ kabzası içinde ola, anı saklaya ve anuñ perdesi altında (9) halkdan gizlü qala.”

Şālih-i Murī razıya’llāhu ‘ anhu eydür kim: “Her ki bir kapuyı kağa tiz ola kim (10) ol kapu açıla.” Bu sözi eydür-iken Rābi‘a işitdi. Eydür: “Nice eydürsin kapuyı kaçıkacak açıla? (11) Kağan bağladılardı kim açılır?” Bu sözi işidicek Şālih eyitdi: “Zihī! ‘ Aceb er kim benven (12) cāhilmişven. Rābi‘a ki ‘avratdur ‘ākılmış” didi.

Bir gün Rābi‘a gördi kim bir kişi eydür-idi: (13) “İy vāy guşşa, iy vāy guşşa!” Rābi‘a eyitdi: “Eyle dime. Eyit ki; İy vāy guşşasuzlık, iy (14) vāy guşşasuzlık!” Zîrā eger sende guşşā ola-y-ıdı zehreñ olmayadı ki bir nefes ura-y-ıduñ.”

(15) Ve dağı Rābi‘a bir kişi gördi kim rekbend-ile başını bağlamış [18a] ıdı. Şordı ki: “Başuñı ne-çün bağladuñ?” Eyitdi: (1) başum ağrır.” Rābi‘a şordı ki: “Kaç yaşarsın?” Eyitdi: “Otuz” Eyitdi: “Otuz yılda ki tenüñ başuñ sağ-ıdı (2) bir kez şükr rekbendin bağlanmaduñ. Şimdiki bir vakt başuñ ağrıdı şikāyet rekbendin mi bağlanursın?”

(3) Ve naıldür kim bir gün Rābi‘a bir kişiye on dört akça virdi ki benüm-içün bir kilim şatun al, (4) yalnızakvan. Ol kişi vardı, girü geldi, eyitdi: “İy seyyide ne renkde olsun?” Rābi‘a eyitdi: (5) “Çün söz renge irişdi ayruğ kilim geymeyem” didi. Akçasını gene aldı, Dicle suyna saçdı.

(6) Ve dağı bir kez Rābi‘a yaz mevsümünde evine girdi, başını kaldurmadı. Bir kullukçısı var-ıdı. Eyitdi: “İy (7) seyyide dur, taşra gel, Tañrı şun‘ın göresin.” “Sen gel içerü gir tā ki şāni‘i göresin” didi. (8) *şekalenî müşahedete’ş-şāni‘i ‘an müṭala‘ati’ş-şun‘i*. Ya‘nī meşgöl eyledi beni şāni‘ müşāhedesı (9) şun‘ına bakmağdan” didi.

Ve naıldür kim bir cemā‘at bir vaqtın Rābi‘a katına vardılar. Gördiler eti (10) dişi-y-ile doğrardı. Şordılar ki: “Yā Rābi‘a bıçak yok mıdur?” Eyitdi: “Ol korkudan ki bıçak kesmek (11) āletidür, hergiz bıçak dutmadum.

Ve naıldür kim Rābi‘a bir vaqtın yidi dün gün ulaşduru namāz (12) kıldı ve oruc dutdı. Hiç uyumadı, irteye degin ‘ibādete meşgöl oldu. Pes açlığı iñen (13) ḥadden geçdi. Bir kişi anuñ kapusına geldi, bir çanak aş getürdi. Rābi‘a ol çanağı aldı, şöyle (14) kodi, durdı ki çırağı yandura. Ol gidince çetük aş dökdi. Eyitdi: “Varayın bārī şu (15) getüreyin ki orucum açam. Ol şuyı getürince çırağ dağı söyündi. Pes karañuda şundı ki [18b] (1) şu içe, bardağı elinden düşdi, şındı. Rābi‘a āh idüben iñledi. Az degülmise oda yanar-ıdı. Eyitdi: (2) “İlāhī nedür ki ben bī-çāreye eylersin?” Hātıfıdan āvāz geldi. İşitdi kim: “Hā eger dilerseñ temāmet (3) dünyānuñ ni‘metin saña vaḳf eyleyelüm ve illā biz kendü kayğumuzu gönölünden giderelüm. Zırā kim (4) bizüm kayğumuz ve dünyā ni‘meti sevgüsü ikisi bir gönölde cem‘ olmaz. Yā Rābi‘a senüñ bir murāduñ (5) var ve bizüm dağı bir

murādumuz var. Bu ikisi bir yirde olmaz.” Rābi‘a eydür: “Çün bu hitābı (6) işitdüm, bildüm ki haṭā işledüm. Buğur gönümü dünyādan şöyle götürdüm ki otuz yıldur her namāz ki (7) kıluram eyle şanuram ki şoñ namāzum olısar. Ve halkdan şöyle kesildüm ki irte olıcağ ol (8) korkudan eydürem, olmasun ki beni kimse kendüzine meşğül ide.” Eydurdüm: “İlāhī ḥalāyıkı (9) kendülerine meşğül eylegil. Gelüp beni kendülerine meşğül eylemesünler.”

Ve naḳldür kim Rābi‘a (10) hemişe inilerdi. Eyitdiler: “İy ‘azīze hıç ‘illetün yok, ne sebebden inilersin?” Eyitdi: “Benüm ‘illetüm (11) göğsüm içindedür. Temāmet ‘ālemün ḥekimleri cem‘ olurlar-ısa benüm ‘illetüm mu‘ālecesinde ‘āciz (12) ḳalalar. Zırā bizüm zaḥmumuzun merhemi girü dost vişālidür. Ben ḥoḫ bahāne eylerven. Tā (13) ola kim kıyāmet güninde maḳşūd ḥāşıl idem, egerçi dertlü degülven kendüzimi dertlü gösterür- (14) ven” didi.

Ve naḳldür kim ululardan bir cema‘āt Rābi‘a ḳatına vardılar. Rābi‘a anlardan birine (15) şordı: “Sen Tañrı’ya neden ötrü ṭaparsın?” Eyitdi:

[19a] “Tañrı’nun yidi ṭabaḳa ṭamusı vardır. İñen (1)‘azımdür. Ḳamu halk şırāṭdan anuñ üzerine geḫse gerek. Çār u nā-çār ol ḳorḳuyı bilür, aña (2) ṭaparvan. Ol birisine şordı ki: “Sen Tañrı’ya neden ötrü ṭaparsın?” Eyitdi: “Tañrı Te‘ālā’nun sekiz nāzenin (3) uçmağı vardır. Anda öküş ni‘metler ve rāḫatlar bize va‘de eylemişdür. Ben ol ümiz için (4) ṭaparvan. Rābi‘a eyitdi: “Yatlu ḳul ol ola kim Hüzāvendigārınun işini ümiz-içün işleye (5) veyā ḳorḳu-y-içün işleye.” Bunlar eyitdiler: “Yā Rābi‘a sen Tañrı’ya ne-y-çün ṭaparsın?” Rābi‘a eyitdi: (6) “Bende hıç uçmaḳ ṭama‘ı yokdur ve ṭamu ḳorḳusı daḫı yokdur.

*Elcāru şümme'd-dāru.*¹⁶ Bize ol tamām degül mi?" (7) didi. "Kim bize destür virdiler kim aña taparuz." "Eger uçmak tamu olmasa aña tapmak gerekmez midir? (8) Ya' nī istiḥkākı yok mıdır kim vāsıtasuz aña kulluk eyleyeler."

Ve naḳldür kim bir ulu Rābi'a katına vardı. (9) Tonını eskitmiş ve yıpranmış gördi, eyitdi: "İy seyyide çok kişiler vardır ki kaçan işāret (10) idesin senüñ ḥaḳḳuñda ḥayr ideler." Rābi'a eyitdi: "Ben utanurvan ki kimseden dünyā isdeyem. (11) Zīrā ki dünyā ḳamusı mülk issinüñdür. Ḳalan ḥalāyıḳa āriyetī nesnedür." Ol ulu eyitdi: (12) "Bir ḳarıcuḳ himmetini, yüceligini gör ki vaktını dirīḡ dutar meşḡul eylemege ki andan dilek (13) dileye."

Ve naḳldür kim bir cemā'at Rābi'a katına vardılar. Anı şınamaḡ-içün dilediler ki söz (14) arasında Rābi'a'ya ḫaḳ dutalar. Eyitdiler: "Ḳamu fazīletleri Ḥaḳ Te'ālā erenler üstine işār (15) itmişdür ve peygāMBERLIK tācın erenler başına ḳomışdur ve kerāmet kemerin erenler beline [19b] bağlamışdur. (1) Hīç 'avrat kişiye peygāMBERLIK gelmemişdür." Çün Rābi'a bunı işitdi, eyitdi: "Girçeksin, bu ḳamusı (2) vardır ammā 'avrat kişiler kendüzinden benvenlik görüp *ene rabbikümü'l-a'la'*¹⁷ diyüp Tañrılık da' vīsin (3) eylemedi ve hīç 'avrat kişi muḥanneş olmadı."

Ve naḳldür kim bir vakt Rābi'a ḥaste oldu. Şordılar ki: (4) "Yā Rābi'a ne sebebdan ḥaste olduñ?". Eyitdi: "*naḫartü ile'l-cenneti fe ezebenī rabbī.*" Ya' nī seḫer vaktında (5) gönüm uçmaḳdın yaña naḫar eyledi idi. Dost bize

¹⁶ Önce komşu sonra ev.

¹⁷ Nāziāt 24, Sonra da (Fıravun) dedi ki: Ben sizin en yüce Rabbinizim

‘itāb eyledi ki ya‘nī mecālūñ mi vardur bizden (6) ayruğa bakmağa. Bu hastelık ol dost ‘itābındandur” didi.

Ve naqldür kim Rābi‘a bir gün (7) haste oldu. Hasan-ı Başrī razıya’llāhu ‘anhu Rābi‘a’nuñ hastelığını şora vardı. Rābi‘anuñ şavma‘ası öñinde (8) bir hoca gördi Başra hocalarından. Oturmuş bir kise altun öñinde ağlar. Hasan eyitdi: (9) “Ne-çün ağlarsın.” Eyitdi: “İşbu zāhide içün ağlarvan. Eger bunıñ berekātı halk (10) arasından giderse halka katı helāklik olısar. Biraz helāl vechden helāl altun getürdüm, (11) korqaram ki almaya. Eger siz şefā‘at idesiz ola ki kabül ide. Biz dağı maḥrūm gitmeyevüz” didi. (12) Vardı ki Hasan Rābi‘a’ya şefā‘at eyleye. Hasan’ı göricek gözi kıyruğı-y-ıla Hasan’a bakdı, (13) eyitdi: “*hüve yerzuḳu men yuşbiḥu efelā yuşbiḥu men yuḥibbuhū*” Ya‘nī kimse kim Haḳ Te‘ālā Ḥazretine (14) yaramaz söz eydür anuñ rızqını girü yıgmaz, virür. Ol kim anuñ maḥabbetini cānı içinde (15) cüş itdürür, anuñ rızqını kaçan yıgısar? Yā üstāz! Bilesin ki bu ma‘niyi ben

[20a] añlamışvan ve yüzüm (1) halkdan çevürmişven. Kimsenüñ mālını bilmezem ki helāl midür veyā ḥarām. Nicesin ola ben ki (2) bir gice sultān çırağı aydınında gönlegüm dikdüm. Bir zamān gönüm bağlandı ve çün bildüm ki (3) sultān çırağında gönlegüm dikdüm-idi. Fi’l-ḥāl anı girü sökdüm. Andan sonra gönüm (4) açıldı. Pes ḥāl böyle olıcaḳ kimsenüñ mālın kabül idecek degülven. Varuñ ol (5) hocadan ğudr dileñ. Bize muḳayyed dutmasun, kendü ḥāline meşğül olsun.”

Ve naqldür kim (6) ‘Abdu’lvāḥid-i ‘Āmir eydür: “Bir gün ‘ibādete Rābi‘a katına varduḳ. Anuñ heybetinden bir (7) söze başlayımaduḳ. Süfyān-ı Sevrī dağı bile-y-idi. Süfyān’a eyitdüm: “Sen söyle, eyit; Yā Rābi‘a (8) eger

bir du‘ā eyleyesin Hâk Te‘ālā bu renci sehl ide.” Rābi‘a eyitdi: “İy Süfyān sen (9) bilmez misin ki bu renci baña Tañrı Te‘ālā dileyüp virdi.” Süfyān eyitdi: “Belī, diledügi-y-içün virdi.” (10) Rābi‘a eyitdi: “Çün bilürsin ki baña bunu ol virdi yā ni-çün buyurursın ki anuñ (11) dileginden ayruksı nesne dileyem. Dost hilāfinca iş işlemek revā degül.” Pes Süfyān eyitdi: (12) “Yā Rābi‘a ne nesne arzū idersin?” Eyitdi: “Yā Süfyān sen bir ‘ilm ehli kişisin. Ne-çün (13) eydürsün gönölün ne diler? Tañrı Te‘ālā ‘izzeti haqqı-çün on iki yıldur gönölüm yaş hurma (14) diler. Sen bilürsin ki Başrada hurmanuñ ne miqdār-ı kadri var-ıdığını. Henüz ben ol hurmadan (15) yimedüm. Ben kulvan. Kulun arzū-y-ıla ne işi var? Eger ben dileyem Hüzāvendigārumuñ [20b] dilegi (1) olmaya, küfr ola. Pes anı dilemek gerek ki ol diler.” Süfyān anı işitdi. Ayruk dınmadı. Eyitdi: “Senüñ işünde söz söylemekle (2) yaramaz. Bārī benüm-içün bir söz söyle.” Rābi‘a eyitdi: “Sen eyü kişisin, dünyāyı (3) sevmeseñ.” Rābi‘a eyitdi: “Hadīs rivāyet eylemegi yavlağ seversin. Ya‘nī dirsın ki bu ululıkdur ve (4) cāhdur.” Süfyān eydür: “Anı işidicek beni ağlamak dutdı. Eyitdüm; Hüzāvendā benden rāzī (5) olgıl.” Rābi‘a eyitdi: “Utanmaz mısın bir kimseden rāzī olmak istersin ki ol senden (6) rāzī degül ve sen andan rāzī degülsin.” Pes Süfyān bu sözlerde ‘āciz qaldı.

Ve naqldür kim (7) Mālik-i Dinār raızıya’llāhu ‘anhu eydür: “Bir vaqt Rābi‘a qatuna vardum. Gördüm ki bir sınık (8) bardağdan şu içer ve ābdest alır. Bir eski büryā örtinür, kerpüç yaştanur. Özüm (9) göyündi, eyitdüm; “Yā Rābi‘a bay dostlarum var. Eger dilersen bulardan nesne alıvireyin.” Rābi‘a eydür: (10) “Yā Mālik iñen katı yañıldıñ. Anlara ve baña rüzin viren bir midür?” Eyitdüm: “Birdür.” Eyitdi: (11) “Çün rüzī virici birdür dervişler

derviş olduğu-y-içün unuttı mı ve baylar bay olduğu-y-içün (12) añar mı?”
 Eyitdüm: “Yok” Eyitdi: “Çün hâl ne-y-idüğün bilürsin ben saña öğüt vireyin.
 Ol (13) böyle diler biz dağı böyle dilerüz.”

Ve nakıldür kim bir gün Hasan-ı Başrî ve Mâlik-i Dinâr ve (14) Şakîk-
 i Belhî razıya’llâhu ‘anhum Râbi‘a katına vardılar. Râbi‘a şayru idi.
 Hasan eyitdi: (15) “*leyse bi şâdıķın fî da‘vâhu men lem yaşbir ‘alâ đarbi*
[21a] *mevlâhu*” ya‘nî da‘vîsi içinde toğru (1) degüldür her kim Hüzâvendinüñ
 zaķmına şabr eylemeye.” Râbi‘a eyitdi: “Bu sözden benlik koķusu (2) gelür.
 Şakîk: “*leyse bişadıķın fî da‘vâhu men lem yeşkuru ‘alâ đarbe mevlâhu*”
 Ya‘nî da‘vîsinde şâdıķ (3) degül, her kim Hüzâvendinüñ zaķmına şükr
 eylemeye.” Râbi‘a añı dınmadı. Mâlik eyitdi: “*leyse bişadıķın (4) fî da‘vâhu*
men lem yetelezzez biğarbi mevlâhu” Ya‘nî da‘vîsinde şâdıķ degül her kim
 Hüzâvendinüñ (5) zaķmından çâşnî almazsa. Eyitdi: “Bundan dağı yigrek
 gerek.” Eyitdiler: “Yâ Râbi‘a sen dağı (6) eyit.” Râbi‘a eyitdi: “*leyse*
bişadıķın fî da‘vâhu men lem yense‘đ-đarbu fî müşâhadeti mevlâhu” (7)
 Ya‘nî da‘vîsinde şâdıķ degül her kim Hüzâvendinüñ zaķmı acısın unutmaya.
 Dostı (8) müşâhede göre dururken bu ‘aceb degül. Zîrâ ki Mısr ‘avratları bir
 maķlûķ müşâhedesinde (9) zaķm acısın unuttılar, hâlık müşâhedesinde
 unutsalar ‘aceb olmaya.”

Ve nakıldür kim Başra (10) ulularından bir kişı vardı, Râbi‘a’nun
 yastuğı üstinde oturdı, dünyâyı zemm eylemege başladı. (11) Râbi‘a eyitdi:
 “Sen dünyâyı yavlaķ seversin. Sevmezimisseñ ańmayaduñ. Zîrâ ki (12)
 müşterî metâ‘ı sevici olur. Eger sen dünyâdan fâriğ olmışsañ eyüsin yavuzın

zıkr (13) eylemeyedüñ. Anuñ-içün ki “*men eḥabbe şey’en ekṣerü zıkrahu*”

Ya‘nī her kim bir nesneyi sever anuñ zıkrin (14) çok eyler.”

Ve naḳldür kim Messih eyitdi: “Bir gün ikindü vaktında Rābi‘a katına vardum. Nesne (15) bişürse gerek-idi. Çömlege et bırakmış-ıdı. Çün

[21b] bizüm-ile söze meşğül oldı. Eyitdi: “Bu sözi (1) söylemek çömlek kaynamağdan yigrekdür.” Çak aḥşam olunca ol söyledi. Çünki aḥşam namāzın kılduḳ. (2) Bir pāre etmek ve bir bardaḳ şu getürdi kim orucumuz açduḳ. Rābi‘a vardı kim çömlegi getüre. Eli (3) göyünmedi. Baḳdum, gördüm ol çömlek odsuz ḳaynar-ıdı. Ḳudretten aşı bişmiş-idi. Ḳotardı, getürdi. (4) Yidük. Bir laṭif ta‘ām-ıdı. Hergiz anuñ gibi yimemiş-idüm.” Rābi‘a eyitdi: “Şayrılıḳdan durana bunuñ (5) gibi ta‘ām eylerler.”

Süfyān-ı Şevrī eydür: “Bir gün Rābi‘a katına vardum. Gördüm mihrāb içinde (6) durur. Tā irteye degin namāz kıldı. Ben daḥı bir bucaḳda vardum namāza meşğül oldum. İrte (7) olunca namāz kılduḳ. Eyitdi: “Yarınḳı gün tamām oruc dutavuz.” Münācāt içinde eydür-idi: (8) “Bārī Ḥüzā yarınḳı gün beni ṭamuya veribiyessin bir söz āşikāre eyleyem ki ṭamu benden (9) biñ yıllık yol ḳaça.”

Ve eydür-idi: “İlāhī ne kim baña dünyede ḳısmet eylemişsin anı dostlarıña virgil. Baña (10) sen yitersin. Ve eger ṭamudan ḳorḳup saña ṭaparsam beni ṭamuda göyündür. Ve eger bihişde (11) ümiz dutarsam ki saña anuñ-içün ṭapam bihişti baña ḥarām eyle. Ve eger saña senüñ-içün (12) ṭaparsam dizāruñı benden dirig itmegil.”

Ve eydür-idi: “İy Bārī Ḥüzā eger beni ṭamuya ḳoyasın (13) feryāz idüp eyidem ki seni severdüm, dosta böyle mi iderler?” Hātıfdan āvāz geldi:

“*lā* (14) *tezannü binā zanne’s-sevi*” Ya‘nî bize yavuz gümân iltme.

Biz seni kendü katumuza getürevüz. Hîç vâsıtasuz (15) bizüm-ile söyleşesin.”

Münâcât içinde eydür-idi: “İlâhî benüm işüm ve dilegüm seni
[22a] añmakdur, (1) âhîretde dizâruñ görmekdür benüm. Budur kim eyitdüm,
sen ne dilerseñ eyle.”

Bir gice münâcatda (2) eydür-idi: “İlâhî benüm göñlüme huzûr vir yâ
huzûrsuz namâzı kabûl eyle” didi.

Ve dağı ölesi vakt (3) cemâ‘at yaştığı üzere bulındılar. Eyitdi:
“Duruñ, taşra varuñ, halvet eyleñ ki Hâk Subhānehu (4) ve Te‘ālā
dergāhından elçiler gelürler.” Pes cemâ‘at çıkdılar, bir âvâz işitdiler ki: “*Yā*
(5) *eyyetühe’n-nefsü’l-muṭmainnetü irci‘î ilā rabbiki rāḍiyeten merḍıyyeten*
fedḥulî fî ‘ibādî vedḥulî (6) *cenneti*”¹⁸ Bir zamân hîç âvâz gelmedi. Pes
kapuyı açdılar. Gördiler ki cān teslîm kılmış-ıdı.

(7) Ulular didiler Râbi‘a bu cihāna geldi, ol cihāna naql itdi. Hergiz
Hâk Te‘ālā Hâzreti’ne (8) nesne dilemedi ve küstâhlık eylemedi. Ve hîç
diledi kim beni böyle dut ve eyle dut. Ol (9) mertebeye irişdi ki hîç halkdan
nesene dilemez-ıdı.

Vefât itdükdən şöñra anı düşde (10) gördiler ki şordılar: “Münker ve
Nekîrden nice kırtıldıñ?” Eyitdi: “Çün ol iki firişte baña (11) geldiler,
eyitdiler ki: “*Men Rabbüke*” Ya‘nî Tañruñ kimdür. Ben eyitdüm: “Dönüñ,
varuñ Tañrı Te‘ālā Hâzretine (12) eyidüñ; İlâhî bunca biñ biñ halk arasında

¹⁸ Fecr 27-30; Ey nefsi-i mutmainne! Rıza göstermiş ve gösterilmiş hâlde Rabbine dön. İyi kullarıma katıl ve cennetime gir.

bir za‘ife kararı ‘avratı unutmaduñ benüm temāmet (13) on sekiz biñ ‘ālem içinde varlıgum sensin. Seni unuttı mı ki şorarsın Tañrın kimdür.”

(14) Maħmes-i Tūsī ve Ni‘met-i Tūsī’nüñ oğlu ki bādiyde otuz biñ kişiye şu virürler-idi ikisi bile (15) Rābi‘a’nuñ toprağı üstine vardılar.

[22b] Eyitdiler ki: “İyRābi‘a lāf uruduñ ki iki cihāna (1) baş indürmeyem dir-idüñ. Şimdiki hālde hālüñ neye irişdi?” Bir āvāz işitdiler ki: “Nüş olsun (2) baña her ne kim gördüm-ise.” Raħmetu’llāhi ‘aleyhi raħmeten vāsi‘ aten.

Bir dağı (3) ol muḳaddim-i tā’ibān, ol āfitāb-ı kerem ve iḥsān, ol deryā-yı vera‘ ve ‘irfān, (4) ol dü kevn kerde-i i‘rāz, ol ḳutb-ı vaḳt **Fuḳayl-ı bin İyāz** rażıya’llāhu‘anhu meşāyih (5) ulularından ihtiyār-ıdı. Tārīḳatuñ ‘ayyārı idi. Riyāzet ve kerāmet içinde refi‘ü’ş-şān-ıdı. (6) Vera‘ ve ma‘rifet bābında bī-naẓīr-i devrān-ıdı. Anuñ evvel hālī ol-ıdı kim Merv ikliminde Bāverd (7) ovasında bir çadır ḳurmuş-ıdı ve bir belās geyüp yūñden başına bōrk örmüş-idi ve boynına (8) tesbīhler daḳmış-ıdı. Çok yāranları yanına bırakmış-ıdı. Ḳamusı uğrılar ve ḫarāmiler-idi. Gice gündüz (9) yol ururlar-ıdı, kārübān bozarlar-ıdı. Ne kim alsalar Fuḳayl öñine getürürler-idi. Ḳısmet eylerdi, (10) anlara üleşdürürdi. Ne kim kendüsi alurdı anı nüşa eylerdi.

Ve dağı hergiz namāzı cemā‘atsuz (11) ḳılmaz-ıdı. Ve ḳavmından namāz ḳılmayanı ve cemā‘ata ḫāzır olmayanı ḳatından ḳovar-ıdı.

Bir gün (12) iñen çoklık kārīvān gelür-idi. Yāranları bu kārīvānları önerler-iken ol kārübāndan (13) bir kişi ḫarāmi āvāzesin işitmiş-idi. On iki biñ kızıl altını var-ıdı. Tedbīr eyledi kim varam (14) bir yazıda bunu gizleyem. Eger kārübān ḳavmı urılursa bu ḳurtıla, varam girü anı sermāye idinem. (15) Çün ol yazıya irişdi. Fuḳayl’uñ çadırın gördi, yakın vardı.

[23a] Zāhid şüretinde bir kiři gördi ki (1) çadır içinde ‘ibādete meşğul olmuş. Şaz oldu. Ol altunı iletđi, Fużayl’a emānet virdi. (2) Fużayl eyitdi: “Var şol bucağda қоғıl.” İletdi, ol bucağda қодı. Döndi yine kārübāna (3) yitdi. Gördi ki қамусı urulmuş, қумāşları alınmış. Ol kārübān қавмı baғlu yaturlar. (4) Vardı anların elin şeşdi. Ol қалан nesnecüklerin dirşürdiler, girü gönüldüler. Ol (5) kiři emānetin isdeyü Fużayl қатına vardı ki altunın ala. Ol ҳарāmileri gördi kim oturlar (6) ol alduқları қумāşı қısmet eylerler. Eyitdi: “Āh altunum kendü elüm-ile ҳарāmiye virmişem” (7) didi. Fużayl daғı anı ırakdan gördi. Eyitdi: “Ne gerek?” Eyitdi: “Emānet” Eyitdi: “Var işde (8) қодуғun yirden al, git.” Vardı, ol қодуғı yirden altunı aldı, gitdi. Fużayl yāranları (9) eyitdiler: “Bir kārübānda bir aқça naқd bulmaduқ. Sen on iki biñ ҳāзіr altunı girü (10) issine virürsin. Ya‘ nī bu ne işdür?” Fużayl eyitdi: “Ol kiři baña gümānın eyü dutdı. (11) Ben daғı Tañrı’ya gümānum eyü dutdum ki baña tevfiқ vire. Daғı ben anuñ gümānuñ (12) eyü eyledüm, Tañrı Te‘ālā daғı kereminden benüm gümānum тоғru eyleye” didi.

Ve daғı bir gün (13) bir kārübān daғı urdılar, tavarların aldılar. Oturup та‘ām yirler-idi. Bir kişi geldi ki “Ulu- (14) ñuz kimdür?” Eyitdiler: “Bizüm-ile bile degül. Fulān aғaç dibinde, şu қırañında namāz қılır.” Eyitdi:(15) “Şimdi namāz vaқtı degül.” Eyitdiler: “Tetavvu‘ қılır.” Eyitdi:

[23b] “Sizüñ-ile etmek yimez mi?” Eyitdiler: (1) “Oruc dutar.” Eyitdi: “Ramazān ayı degül.” Eyitdiler: “Tetavvu‘ oruc dutar.” Ol kiři таñladı. (2) Pes andan durdı, Fużayl қатına vardı. Gördi kim tevāzu‘ ıla namāz қılır. Şabr itdi. (3) Fużayl namāzdan fāriğ olıcaқ ol kiři eyitdi: “*inne’z-zıddāni lā yectemi‘ani*” “Ya‘ nī iki (4) zıdd birbiri-y-ile cem‘ olmaz. Sen oruc dutarsın, namāz

kılursın ve harāmılık idersin ve (5) ādem öldürürsin. Bu ‘aceb hāl digül midür?” Fuḫayl eyitdi: “Kur’ān bilür misin?” Eyitdi: “Bilürem.” (6) Didi ki: “Ḥaḫ Te‘ālā buyurur ki “*Ve āḫaruna ‘aterefu bi zunūbihim ḫaleṭu ‘amelen ṣālīḫān*”¹⁹ (7) Ol kişi müteḫayyir oldı, hīç dınmadı.

Ve naḫldür kim Fuḫayl’uñ himmeti ve mürüvveti (8) şol ḫadar-ıdı kim ḫāfile içinde ‘avrat olsa aña yörenmez-ıdı. Daḫı ol kişinün ser- (9) māyesi az ola nesnesin almaz-ıdı. Meylinüñ çoḫı şalāḫdın yaña idi ve ol kişinüñ (10) ki mālı çoḫ ola eydür-ıdı: “Ne-y-çün bu dünyāyı bu ḫadar cem‘ itdüñ? Ḥayrlar eylemedüñ” (11) diyü mālınuñ yarusın alurdı, yarusın issine virürdi.

Ol evvel ḫālinde bir ‘avrata (12) ‘āşık olmış-ıdı. Ne kim harāmılıḫdan ele getürdi aña virürdi. Vaḫtlu vaḫtsuz dīvārlar (13) üstine çıkardı. Ol ‘ışḫ hevāsından aḫlar-ıdı. Bir gice Fuḫayl dīvār üzerinde aḫlarken (14) bir kişi giçer-ıdı. Bu āyeti okıdı kim “*Elem yeni’llezīne āmenū en taḫṣa‘a ḫulūbuhum* (15) *li zikri’l-lāhi ve ma nezeleminel ḫaḫḫi*”²⁰ Ya‘nī vaḫt olmadı mı

[24a] şunlara kim imān getürdiler gönül (1) ḫorḫudalar, Allāh’uñ zikri-y-ile ve günāḫlarından yıḫlınalar ve şol nesne kim Allāh’dan indi anuñ-ıla ‘amel ideler. (2) Çün Fuḫayl bunı işitdi, gönülüne kār itdi, cānına od düşdi. Hemān-dem tevbe eyledi.

Bulduḫı (3) ḫaşmlarına ki anlaruñ ṭavarın almış-ıdı yörü didi. ḫanda bulursa anları ḫoşnūz eyler-ıdı. Tā aña deḫin (4) Bāverd iḫlīminde bir cühūd ḫaldı. Nice kim andan ḫelālḫıḫ diledi ol ḫelāl eylemedi. Ol cühūd kendü ḫavmına (5) eyitdi: “Muḫammedileri ṭanza dutayın” didi. Bir ulu depe var-ıdı

¹⁹ Tevbe, 102; Bir takım kişiler vardır ki belki Allah tevbemizi kabul eder diye iyi ameller ile kötü amelleri birbirine katmışlardır.

²⁰ Hadid, 16; İman edenlerin Allah’ı anma ve O’ndan inen Kur’an sebebiyle kalplerinin ürpermesi zamanı daha gelmedi mi?

ki hergiz anı gidermege yaramazdı (6) meger ki namāz-ıla. Pes Fuḏayla cühūz eyitdi: “Eger dilerseñ ki ḥelāl idem bu aradan bu depeyi gider.”

(7) Fuḏayl aña rāzī olup az az gidermege başladı. Ol ne vaḫt andan gidiserdi çün iñen bī-çāre ḳaldı. (8) Bir seḫer vaḫtında niyāz-ıla ağladı, nāgāh bir yil esdi. Ol depeyi sürdi, belüsüz eyledi. Fuḏayl anı (9) görüp müteḫayyir u ḫayrān ḳaldı. Şükr eyledi. Cühūd geldi, gördi kim depe yazı yir olmuş. Hem cühūd daḫı (10) ḫayrān ḳaldı. Cühūd eyitdi: “Yā Fuḏayl ben and içmişven ki sen baña māl virmeyince ḥelāl (11) eylemeyem. İmdi işde naḫālīm altında altun vardur. Bir avuç al, baña vir. Benüm andım toḫru olsun. (12) Saña ḥelāl ideyin.” Fuḏayl cühūduñ evine girdi ki ya‘nī naḫālī altından altun ala. Cühūd (13) ḫoḫ anda toprak ḳomış-ıdı. Fuḏayl elin naḫālī altına şundı. Bir avuç altun aldı, cühūda virdi. (14) Çün cühūd anı gördi, müteḫayyir oldı. İ‘tikād birle Fuḏayl’a eyitdi: “Baña islām ‘arḫa (15) eyle tā ki müsülmān [24b] olayın” didi. Fuḏayl islām ‘arḫa ḳıldı, cühūd müsülmān oldı. Pes cühūd (1) eyitdi: “Bilür misin ki ne-çün müsülmān oldum. Anuñ-içün ki bugün baña ma‘lūm oldı kim islām dīni ḫaḫdur. (2) Zīrā ki ben Tevrīt içinde oḳıdum ki her ki dürüst tevbe eyleye tevbesi ḳabūl olduḫı bundan (3) ma‘lūm ola kim eger topraḫa elin şunsa gerek altun ola. Ben naḫāl altında toprak ḳomış-ıdum. (4) Seni şınamaḫ-içün altun didüm. Hem daḫı toprak elüñde altun oldı. Pes bildüm ki tevbeñ ḳabūl (5) oldı. Dīnün ḫaḫdur. Ben daḫı bildüm, bu sebeb-ile imāna gelüp müsülmān oldım” didi.

Ve naḫldür kim Fuḏayl (6) bir kişiyē “Tañrı’ya and virdi kim elümi ayaḫımı baḫla, beni sultān ḳatına ilet baña ḫadd ursun ki vācib (7) olmuşdur.” Ol kişi anı eyle itdi. Sultān, Fuḏayl’a naḫar itdi. Gördi kim şalāḫ ehlidür

eyitdi: (8) “Ben didüğüni idemezem” buyurdi. Yine Fuḏayl’ı ikrām ve ‘izzet-ile evine iletdiler. Ḳapusına (9) varmış-iken çağırdı. Evi ḳavmı eyitdi: “Üni kesilmişdür, meger ki zaḥm yidi.” Fuḏayl eyitdi: “Evet, (10) ‘aẓīm zaḥm yidüm.” Eyitdiler: “Ne yirüñde?” Eyitdi: “Cānumda” didi. Evine girdi, ḥatununa eyitdi: “Ben Tañrı evine (11) gitsem gerek. Eger dilerseñ saña ayaguñ yolın vireyin.” Ol ‘avrat eyitdi: “Ben senden (12) ayrılmazam, ḳanca varsañ bile olurvan.”

Pes Ka‘be ‘azmin itdiler. Ḥaḳ Te‘ālā yolu anlara āsān (13) eyledi. Mekke’ye irişdiler. Anda mücāvır oldılar. Evliyānuñ birincisine anda irişdiler. İmām Ebū (14) Ḥanīfe-y-ile bir müddet bile oldı.

Anuñ rivāyetleri iñen çokdur ve riyāzetlerinüñ ḥaddi yokdur. (15) Mekke’de aña söz açıldı. Ḳamu Mekke ḳavmı ḳatına dirneşdiler. [25a] Ol ḳamusına söz söyler-idi ve naşihat (1) ider-idi. Ḥāl eyle oldı kim ḳamu ḳavmı ve ḥiṣāvendleri Bāverd ikliminden durdılar, anı göre geldiler. (2) Ḳapu ḳaḳdılar. Fuḏayl açmadı. Bunlar daḥı ḳoyup gitmediler. Fuḏayl ṭam üstine çıkdı ol ḳavmına eyitdi: (3) “Zihī! İşsüz kişiler ki sızsiz, ola kim Tañrı Te‘ālā size iş vire.” Bu resme çok dürlü sözler (4) söyledi. Aşağa inmedi. Bunlar ağlayu ağlayu ‘āciz ḳaldılar. ‘Āḳıbet anuñ şohbetine yol bulımadılar. (5) Girü döndiler, gitdiler. Fuḏayl ol ṭam üzere ḳaldı.

Ve naḳldür kim Hārūnü’r-reşid bir gice ḥāşakī- (6) lerinden birisine kim adı Fuḏayl idi eyitdi: “Göñlüm iñen melül. Beni bu gice bir kişi şohbetine ilt kim (7) beni baña göstere. Fuḏayl aldı Hārūn’ı, Süfyān-ı Şevrī ḳapusına iletdi. Ḳapuyı ḳaḳdı. Şordı: “Kimdür?” (8) Eyitdi: “Emirü’l-mü’miñin Hārūnü’r-reşiddür.” Süfyān eyitdi: “Ne-çün ḳadem rence

kıldıñuz. Bize haber (9) itmek gerek-idi. Biz hoş varurduk. Hārūn Fuḫayl’a eyitdi: “Bu ol ara degül kim ben isterem. Bu (10) dağı hemān baña hoş kelecı eyler ki benüm mizācuma muvāfık düşe.” Süfyān’a ol қазиyyeden añlatdılar. (11) Süfyān eyitdi: “Ol siz isdedüğüñüz kişı Fuḫayl ibn-i ‘İyāzdur. Anuñ қатuna varuñ.” Pes (12) andan durdılar, anuñ қapusı қатına vardılar. Bu āyeti oқur-ıdı ki “*Em ḥasibellezīnecteraḥū’ (13) s-seyyiātı en nec‘alehum kellezīne āmenū ve ‘amilū’ş-sāliḥātı*”²¹ Āyetin ma‘nisi budur kim yavuzlık (14) iden kişiler şanurlar ki biz bunları eylük eyleyenler-ile berāber dutaruz. Hārūn anı işitdi, eyitdi: (15) “Eger Fuḫayl’dan öğüt isdeyü geldük-ise bu āyet ma‘nisi bize yiter.”

[25b] Pes қapuyı қақdılar. Şordı ki (1) kimdür. Eyitdi: “Emīrū’l-mū‘minīn Hārūnū’r-reşiddür.” Eyitdi: “Benüm қатумda ne işi var?” Fuḫayl anı işidüp (2) eyitdi: “Ulū’l-emrdür, muṭī‘ olmaқ gerek.” Eyitdi: “Baña teşvīş virmeñ.” Fuḫayl eyitdi: “Destūr-ile mi girelüm (3) yoḫsa ḥükm-ile mi?” Fuḫayl eyitdi: “Destūr yoқdur. İkrāh-ile girmegi dilerseñüz siz bilürsiz.” Pes Fuḫayl’uñ sözün (4) eslemediler, girdiler. Aña yaқın varıcaқ Fuḫayl üf didi, çırağı söyündürdi. “Hārūnı görmeyeyin” didi. Hārūn (5) elin ilerü Fuḫayl’a şandı. Eli eline doқunmış oldu. Fuḫayl eyitdi: “*mā eleynü heze’l-keffü levnecā (6) mine’n-nārı*.” “Ya‘nı ne yumşaq bu el eger tamudan қurtılursa” didi. Durdı, namāza meşğül oldu.

Hārūn (7) yavlaқ müteğayyir oldu. Çok ağıladı, eyitdi: “Āḥir bir söylegil.” Fuḫayl selām virdüğinden şonra eyitdi: (8) “Senüñ atañ Muştafā’nuñ ‘ammusı idi. Andan diledi kim beni bir қavm üzerine beg

²¹ Cāsiye, 21

eylegil. Rasûl (9) Hâzreti eyitdi: “*yā ‘ammū milketü linefsike*” Ya‘nî seni saña beg eyledüm. Bir nefes sen haqqa itâ‘at (10) itdügün andan yigirekdür ki biñ yıl halk saña muṭi‘ olalar. “*Li enne’l-emārete yevme’l-kıymete ile’n-nedāmetē*”²²

(11) Hārūn eyitdi: “Ögütü dağı artur.” Fuzayl eyitdi: “Çün ‘Ömerü’bn-i ‘Abdu’l-‘azîzi ḥalîfe eylediler. ‘Abdu’llāh (12) oğlu Sālim ve Ḥayāt oğlu Recā ve Ka‘b oğlu Muḥammed’i kığırdı, eyitdi: “Ben belāya dutıldum. Tedbîrüm ne (13) nesnedür? Ben bunu belā ve miḥnet bilürem, egerçi kişiler bunu rāḥat ve ni‘met bilürler.” Birisi eyitdi: (14) “Eger dilerseñ ki yarın kıyāmet güninde Tañrı Te‘ālā ‘āzabından kurtılasın, müsülmānlaruñ kocalaruñ (15) atañ gibi ve yigitlerin qardaşuñ gibi ve oğlanların [26a] oğlanlaruñ gibi görgil. Bunlaruñ-ıla şöyle (1) mu‘āmele kılğıl ki atañ-ıla qardaşuñ-ıla mu‘āmele kılursın.” “*Ruz ebāke ve ekrim eḥāke ve aḥsin ‘alā (2) vālideyke*” Ya‘nî atañ ziyāret eyle ve qardaşuñı ağırla ve atañı hoş dut ve anañı dağı hoş dut. (3) Eger dutmaz-ısañ qorqarın şol görklü yüzüñden ki tamu odına mübtelā ola. Tañrı’dan qorq ve aña (4) cevāb yaraqla ve saq ol ki kıyāmet günü bir bir müsülmānları senden şorisarlar. Ve her birinüñ inşāfın (5) senden isdeyüserlerdür. Eger bir qarı ‘avrat bir gice evinde aç yata senden şorisarlar. (6) Yarın kıyāmet güninde etegün dutup senüñ-ile müdde‘î olısdur. Hārūn bu sözleri işidicek (7) çok ağladı. Şöyle kim ögi gitdi. Ḥāşakî Fuzayl eyitdi: “Tap, yiter Emîrül-mü’mînîn Hārūnı (8) öldürdün” didi. Fuzayl eyitdi: “Dınma yā Hāmān ki sensin ve senüñ qavmuñdur. Anı siz öldürürsüz (9) andan baña eydür ki öldürün.”

²² Kıyamet günü emaret nedamettir.

Hārūn çün anı daħı işitdi daħı artuķ ađladı. Andan ħā- (10) şakīsi Fuẕayl’a eyitdi: “Saña anuñ-içün Hāmān didi kim beni Fir‘avn yirine dutdı ve seni (11) Hāmān.” Pes Hārūn Fuẕayl’a eyitdi: “Hīç borcuñ var mı?” Eyitdi: “Tañrı’ya t̄a‘at borcum (12) vardur. İlder-ise vāy baña” didi. Hārūn eyitdi: “Ĥalk borcın eydürem.” Fuẕayl eyitdi: “Şükr (13) Tañrı’ya ki andan öküş ni‘metüm var. Hīç andan şikāyetüm yoķ ki kullarına eyleyem.” (14) Pes Hārūn biñ kıızıl bir kise-y-ile Fuẕayl’uñ öñinde ķodı, eyitdi: “Bu altun ħelāldür. (15) Atam mīrāşıdur. Al, ķabül eyle. Fuẕayl eyitdi: “Yā [26b] Emīrū’l-mü’minīn bu ögütlerüm saña (1) hīç fāyide itmemiş. Şimdiden zūlm eylemege başıladıñ.” Eyitdi: “Ne zūlm eyledüm?” Fuẕayl eyitdi: “Ben (2) seni ķurtarmaķ isterem, sen beni belāya uğradursın. Pes bu zūlm ola. Ben saña eydürem (3) ne kim senüñ vardur islü, issine vir. Bir ķişiye ki virmeseñ gerekdür aña virürsin.” Bunı didi, örü (4) durdı. Ol kiseyi ķapudan taşra bıraķdı. Hārūn daħı çıķdı eyitdi: “*vayyü raculīn hüve*” Ya‘nī ne (5) eyü ķişidür ol, ħaķīķatde melik Fuẕayldur ki ‘aẕīm maķāmı vardur. Dünyā göz ķatında ħordur.

(6)Ve naķldür kim bir gün dört yaşar oğlancuğı var-ıdı. Kucup, bağrına başıup oĥşar-ıdı. Nitekim atalar (7) ‘ādetidür, anuñ-ıla söyler-ıdı. Ol ođlancuķ eyitdi: “İy ata beni sever misin?” Eyitdi: “Tañrı’yı daħı? (8) sever misin?” Eyitdi: “Severem.” Eyitdi: “İy baba kaç göñlün var?” Eyitdi: “Bir” Eyitdi: “İy baba bir göñül içinde (9) iki dost dutmağa yarar mı?” Derĥāl bildi kim ol söz ođlancuķlar sözi degül. Belki ħaķīķatde Ĥaķ (10) Te‘ālā ‘ibretin bildürmekdür. Pes aña tevbe itdi. Ođlancuķdan göñlin üzdi, Ĥaķ Te‘ālā Ĥazretine (11) düzdi.

Ve nakıldür kim bir gün ‘Arafâtta gördi kim bunca halâyık zârlık idüp ağlaşurlar-ıdı, (12) Hâk Te‘âlâdan rahmet isterler-idi. Eyitdi: “İy Subhâna’llâh ısbunca halâyık bir maḥlûk (13) katına varsalar bir aḳça tevaḳḳu‘ itseler ol kişi bir aḳçayı vire mi yoksa virmeye mi?” (14) Eyitdi: “Ger nite virmeye, vire.” Eyitdi: “Tañrı Te‘âlâ katında bu kamu halâyığı yarlıgamaḳ (15) andan sehldür ki ol kişi bunca kişiyeye bir aḳça vire. Zîrâ ki ol kerîmler kerîmidür. Ümîz [...]

[27a] (1) Tûr-ı Sinâ eyilemedi. Lâ-cirem Hâk Te‘âlâ anuñ üzerinde Mûsâ peygâmbere-ile söyleşdi.

Bir vaḳt (2) Aña şordılar ki: “Tevâzu‘ nedür?” Eyitdi: “Tañrı Te‘âlâ’ya aşaklık eylemek ve buyruḡın yerine getürmek (3) ve ne buyurursa ḳabûl itmek.” Ve eyitdi: “Her kim kendüzini kıymetlü duta anuñ tevâzu‘dan (4) naşibi yokdur.”

Ve eyitdi: “Üç nesneyi istemeñ ki bulası degülsiz. Ol ‘âlimi istemeñ ki ‘ilmi (5) ‘amel terâzûsında toḡru gele. Añı istemeñ ki bulası degülsiz, bulmayasız, ‘âlimsüz ḳalasız. İkinci (6) ol ‘âmili istemeñ ki ‘ameli ihlâşa muvâfık düşe. Bunı daḡı istemeñ ki bulmayasız. Üçinci (7) ol ḳardaşı isdemeñ ki ‘aybı olmaya. Anı daḡı bulmayasız. Ḳardaşsuz ḳalasız.”

Ve eyitdi: (8) “Her kim bir ḳardaşı-y-ıla taşradan dostlık eyleye ve içinde düşmenlik duta Hâk Te‘âlâ aña (9) la‘net idüp göñlini kör ve şaḡır eyleye.”

Ve eyitdi: “Bir vaḳt eyledüklerine riyâ eylerler-idi. (10) Şimdi işledüklerine riyâ eylerler.”

Ve eyitdi: “‘Amelden el çekmek ki halk görmesün diyü riyâdur. (11)
 Ve ‘amel eylemek halk görsün diyü şirkdür. İhlâş oldur ki bu iki haşletden
 Haḳ Te‘ālā (12) saklaya.

Ve Eyitdi: “Eger and içem ki riyā eyleyiciyem, yigrek görürven
 andan ki riyācı degülven (13) diyü and içem.”

Ve eyitdi: “Zühdüñ aşlı Tañrı Te‘ālā ne eylerse aña rāzī olmaḳdur.
 Ma‘rifet (14) ehli lāyıkdur ki Allāh işine rāzī ola.”

Ve eyitdi: “Her kim Tañrı ma‘rifetince bile tāḳatınca tā‘at (15) kıla.”

Ve eyitdi: “Fütüvvet, ḳardaşlar suçından geçmek gerek.”

[27b] Ve eyitdi: “Haḳıḳat tevekkül oldur kim (1) Tañrı’dan ayruḡa ümīz
 dutmaya.”

Ve eyitdi: “Çün saña şoralar ki Tañrı’yı sever misin, diñsüz durḡıl.
 (2) Zīrā sevmezem diriseñ kāfir olursın ve severem diriseñ fi‘lün dostlar
 fi‘line beñzemez.”

Ve eyitdi: (3) “Tañrı’dan utanurvan ki ḳademgāḥa çok varduḡum-içün
 aña ḡoz ol nesne heftede bir kez (4) vāḳi‘ olurdı.”

Ve eyitdi: “İy nice kişi ki ḳademgāḥa gire arı çıḳa ve nice kişiler ki
 Ka‘beye vara çepel çıḳa.”

(5) Ve eyitdi: “Uşlular-ıla şavaşmaḳ cāhiller-ile ḥelvā yimekten
 āsāndur.”

Ve eyitdi: “Her kim bir (6) fāsıḳuñ yüzine ḳarşu gele müsülmānlıḡı
 yıḳmaḡa sa‘y eyler.”

Ve eyitdi: “Her kim bir ılḳıya la‘net oḳıya (7) ol ılḳı eydür āmīn.
 Ya‘nī ikimüzden her ḳanḳımız Tañrı’ya ‘āşıraḡısa la‘net aña olsun.” (8)

Ve eyitdi: “Eger baña eyideler ki du‘ân müstecâbdur ne dilesen dile, ben du‘âmı sulţân haqqına (9) şarf ide-y-idüm. Zîrâ ki eger ben du‘âmı kendü maşlahatı-ıçün kılam yalunuz fayide baña ola. (10) Sulţân-ıçün eyledüğüm du‘âda temâmet halâyıkuñ maşlahatı vardır.”

Ve eyitdi: “İki haşlet (11) gönli fesâda virür; Çok yimek ve çok üyimek.”

Ve eyitdi: “Sizde iki haşlet vardır câhil- (12) likden. Bir ol ki ‘aceb nesneyi görmedin gülersiz ve biri ol ki gice uyanuk olmazsınız.”

Ve eyitdi: (13) “Tañrı ‘azze ve celle eydür ki: “İy âdem oğlanı! Eger sen beni añasın ben dağı seni aña ve eger (14) unıdasın ben dağı unıdam.”²³

Ve eyitdi: “Tañrı Te‘âlâ bir peygâmbere eyitmişdür ki günâh idenlere (15) muştıla ki eger tevbe idesiz kabûl ola ve şadıkları kerkut ki eger ‘adl

[28a] eyleyeven bularuñ-ıla (1) kâmusına ‘azâb eyleyem.”

Ve eyitdi: “Bir gün bir kişi anuñ kapısına geldi, eyitdi: “Baña öğüt virgil.” (2) Eyitdi: “*Ve erbâbun muferriküne hayrun emil’l-lâhul vâhidu’l-kahhâr*”.²⁴ Yâ‘nî Tañrı’ya tapmak yig midür ya perâkende (3) ma‘bûdlara?”

Bir gün kendü oğlın gördi kim altun darta-ıdı. Terâzüya kimseye virmege, ol (4) çirke ki altunuñ sikkesi üzerinde var-ıdı arıdurdı. Eyitdi: “İy oğul bunuñ şevâbı saña on (5) hacdan ve on ‘ömrden artuğırakdur.”

Münâcât içinde eydür-ıdı: “İlâhî sen beni ve ‘ayâlümü (6) aç dutarsın ve gice cırâğ virmezsın. Bunı sen kendü dostlaruñ-ıla eylersin. Fuzayl (7) bu mertebeyi senden ne-y-ile bulmuş ola.”

²³ Bakara, 152

²⁴ Yûsuf, 39

Ve naḳldür kim otuz yıl tamām anuñ güldüğün kimsene (8) görmedi. Ol gün ki oğlu öldi biraz gülümsindi. Eyitdiler: “İy ḥoca ne gülmek vaktıdır?” (9) Eyitdi: “Bildüm ki oğlum ölümüne Tañrı Te‘ālā rāzī idi. Anuñ rızāsına muvāfaḳat (10) idüp gülümsindüm” didi.

Şoñ vaktında eydür-idi: “Peygāmberi günilemezem. Zīrā ki bunlaruñ daḫı (11) öñinde kıyāmet, şırāt ve ṭamu vardur. Ḳamusı nefsi nefsi diyiserler. Ve hem firişteleri (12) daḫı günilemezem ki bunlaruñ ḳorḳusu ādem oğlanından artuḳdur. Ammā ādem oğlanında olan (13) derd anlarda yoḳdur. Her kimde ol derd yoḡ-ısa ben ol kişiyi dilemezem. Ammā ol kişiyi (14) günilerem ki anadan ṭoḡası degül” didi.

Fuḫayl’uñ çün eceli geldi iki kızını var-ıdı. ‘Avratına (15) vaşıyyet eyledi ki ben öliceḳ sen bu iki kızını al Ḳubeys Ṭaḡına aḡ, yüzüñ göḡe dut, [28b] (1) eyit ki “Ḥüzdāvenda Fuḫayl baña vaşıyyet idüp eyitdi; Nice ki diri idüm bu emānetleri gücüm yitdüḡince (2) ḥoş dutar-ıdum. Çünki beni sin zindānında maḥbūs eyledüñ, uş emānetüñi girü saña (3) virdüm digil” didi.

Çünki Fuḫayl vefāt itdi, ‘avratı ol kızları aldı Ḳubeys Ṭaḡına (4) aḡdı. Münācāt idüp aḡladı. Fuḫayl’uñ eyledüḡi vaşıyyeti yirine getürdi. Hemān-sā‘at Yimenüñ (5) pāzişāhı iki oḡlı-y-ıla ol aracuga uğradı, eyitdi: “İy mestüre ḳandansın?” ‘Avrat ḳaziyye-i (6) ḥālī i‘lām ḳıldı. Ol pāzişāh eydür: “İki oğlum-içün iki kızuña otuz biñ kızıl (7) ḳabül itdüñ mi?” ‘Avrat eydür: “İtdüm.” Derḥāl kābin idüp mehāre ve naḡ ve kemhā döşekler düzetdiler. (8) Aldılar, Yimendin yaña ‘azm itdiler. *Men kāne li’l-lāhi kāna’l-lāhu.*²⁵

²⁵ Kim Allah için olursa Allah da onun için olur.

‘Abdu’llāh-ı Mübārek rażıya’llāhu (9) ‘anhu eyitdi: “Çün Fuzayl vefāt itdi, kamu kayğu gitdi.” Raḥmetu’llāhi ‘aleyhi raḥmeten vāsi‘ aten.

(10) Bir daḥı ol sulṭān-ı dünyā ve dīn, ol sīmurğ-ı kāf-ı yaḫīn, (11) ol genc-i ‘ālem-i ‘uzlet, ol gencīne-i sarāy-ı devlet, ol perverde be-lütf ü kerem (12) **İbrāhīm bin Edhem** rażıya’llāhu ‘anhu kendü vaḫtında şiddik ve müte‘ayyin idi. Rūzigār ehline (13) ḥüccet-idi. Dürlü mu‘āmelātdan ve dürlü ḥaḫāyıkdan tamām ḥazẓı var-ıdı. Ve kamu meşāyiḫi (14) görmiş-idi. İmām Ebū Ḥanīfe rażıya’llāhu ‘anhu şohbetine irmiş-idi. Cüneyd rażıya’llāhu ‘anhu aña (15) mefātihü’l-‘ulūm didi. Ṭarīkat ‘ilmelerinüñ iftiḫārı İbrāhīmdür didi.

[29a] Bir gün Ebū Ḥanīfe (1) rażıya’llāhu ‘anhu ḫatına vardı. Aşḫāb anı göricek sehl göz-ile baḫdılar. Ebū Ḥanīfe eyitdi: “*Seyyidüne İbrāhīm*”²⁶ (2) Aşḫāb eyitdi: “Bu ululığı ne-y-ile buldı?” Ebū Ḥanīfe eyitdi: “Andan buldı kim dāyimā Tañrı Te‘ālā ḫulluḡına (3) meşḡul oldu. Biz tenlerümüz ḫulluḡına meşḡul olduk.”

Anuñ evvel ḫālī ol-ıdı kim Belḫuñ pāzişāhı (4) idi. ‘Ālem ḫükmi altında musaḫḫar idi. Kırk altun ḫalkān ve kırk altun gürz öñince ardınca (5) dutarlar-ıdı.

Bir gice taḫtı üstinde yatmış-ıdı. Dünle saḫf deprendi, ṭamda kişi yörür gibi (6) oldı. Çaḡırdı ki “Kimsin?” Eyitdi: “Bilişven. Deve yavu ḫuldum, anı isderem.” Eyitdi: “İy cāhil deveyi (7) ṭam üstinde mi isterler?” Eyitdi: “İy ḡāfil sen Tañrı’yı atlas döşek içine yatup altun (8) taḫt üstinde mi istersin?” Bu sözden içine heybet belürdi. Od yüregine düşdi. Uyḫusu uçdı.

²⁶ İbrahim efendimizdir.

(9) Tā şubḥ olunca oturdı, tañla durdı, taḥtına geldi. Mütefekkir u ḥayrān kaldı. Erkān-ı devlet yirlü (10) yirinde durdılar. Qullar şaf bağladılar.

Nāgāh bir heybetlü kişi iĉerü girdi. Kimsenüñ hîç zehresi yoĝ-ıdı (11) kim şora-y-ıdı ki kimsin. Qamusınuñ dilleri bağlandı. Yöriyü taḥt öñine deĝin vardı. İbrāhīm (12) eyitdi: “Ne dilersin?” Eyitdi: “Kārvānsarāya yatmaĝa geldüm.” Eyitdi: “Bu kārvānsarāy degül, (13) benüm sarāyımdur. Delü misin?” Eyitdi: “Delü sensin ki benüm sarāyumdur dırsin. Bu sarāy senden (14) öñdin kimüñ-ıdı?” Eyitdi: “Atamuñ” Eyitdi: “Atañdan öñdin kimüñ-ıdı?” Eyitdi: “Dedemüñ.” “Andan öñdin kimüñ-ıdı?” Eyitdi: “Fulānuñ.” Eyitdi: “Andan (15) öñdin kimüñ-ıdı?” Eyitdi: “Fulānuñ atasınuñ ve dedesinüñ

[29b] (1) Eyitdi: “Bunlar yā qancarur vardılar?” Eyitdi: “Öldiler.” Eyitdi: “Pes bu kāruvānsarāy degül mi biri gitdi, biri anuñ (2) yirine geldi.” Bunu didi ĝāyib oldu. Zīrā ki ol Hızır peygāmberr idi ‘aleyhi’s-selām.

Çün İbrāhīm (3) anı gördi derdi dert üzere daḥı artdı. Ol ḥāl ki gice görmiş-ıdı yüz anca oldu. Bilmedi kim (4) gice ne işitdi ve gündüz ne gördi. Eyitdi: “Bugün benüm ḥālüm nedür bilmezem” didi. “At ayarlañ, (5) ava varayın. Tañrı bile ki ḥālüm nite ola.”

Pes at getürdiler, ava bindi. Ögi yayındı. Yazıda serāsime (6) olup kendüzin bilmez-ıdı. Çerisinden ayru düşdi. Bir āvāz işitdi, kulaĝına koymadı. Üçinci kez (7) işitdi. Yine dördinci kez işitdi ki: “*en tebhi kable en tenbethi*” Ya‘nī İbrāhīm uyan, andan öñdin (8) ki ölüm-ile uyaralar. Bu kez bir kezden elden gitdi. Nāgāh bir geyik çıka geldi. Ol geyige meşĝül (9) oldu, bir iki beleñ aşırı kovdı. Haq Te‘ālā kudreti-y-ile geyik söyledi, eyitdi: “Yā İbrāhīm beni (10) seni avlamaĝa viribidiler. Sen beni mi avlarsın?” “*ila hāze*

hulıkte ve bihāze ümirte” Ya‘nī sen bunuñ-içün mi (11) yaradılduñ ve saña bunu mı buyurdılar?” İbrāhīm eyitdi: “İy ‘āceb bu ne hāldür?” Ol geyikden döndi. (12) Hemān söz ki geyikden işitdi vehme ve qorquya düşüp eyer qaşına düşdi. Dağı keşfi (13) arttı. Yaqasından ol āvāz geldi. Pes keşf bunda tamām oldu. Melekūt ‘ālemi aña açıldı, (14) yaqın artuq oldu. Ol qadar aqladı kim gözi yaşından atı tını ısladı. Naşūh tevbesin (15) eyledi.

Ev yolından şapa döndi. Bir çobana uğradı, kepenek geyür, [30a] başında bir kiçe taqye, koyun (1) güderdi kim kendü kılıdır. Zerkeş tını ve altun isküfini aña virdi. Ol koyunu dağı aña virdi. (2) Anuñ kepenegin ve taqyesin kendü aldı, geydi. Temāmet gök ehli anı teferrüc idüp eyitdiler: (3) “Zihī! Sulţānlıq Edhem oğlına yüz gösterdi ki dünyānuñ çepel tının çıkardı, faqr hil‘atın (4) geydi.” İbrāhīm andan öte taqlara ve yazılara düşdi, gitdi. Yāranları-y-içün zārı kılup aqlardı. (5) Tā ki Merv Irmağına irişdi anda bir köpri var-ıdı. Gördi ki bir kişi geldi. Andan gezer-iken aşığa (6) uçdı. Su alup gitse helāk olıardı. İrakdan çağırıp eyitdi: “*Allāhümme’ḥfazhu*” Ya‘nī “İy (7) Çalabum sakla” Ol kişi havā yüzinde mu‘allaq durdı. Yuqaru çekdiler ve İbrāhīm işine hayrān (8) kaldılar.

Andan Nişābüra vardı, bir ḥalvet-güşe istedi ki tā‘ata meşgöl ola. Ol mağāraya (9) vardı ki meşhürdur. Toquz yıl ol mağārada oldu. Her bir evde ki üç yıl oldu kimse bilmez-idi ki (10) gice gündüz neyler-idi. ‘Azīm sermāye ehli idi, key yürekli kişi gerek-idi kim bir gice anda yaluñuz (11) olabile-y-idi.

Pençşenbe gün mağāra üstine aqar-ıdı. Andan bir arqa yüki odun divşürdi. (12) Şubḥ vaqtı Nişābüra varurdi. Anı şatar-ıdı, Cum‘a namāzın

kılurdu. Ol aqçanuñ yarusın (13) dervişlere virürdi, yarusına etmek alup girü mağāraya varurdu. Anuñ-ıla orucun açar-ıdı. (14) Bir hefteye degin barınurdu.

Ve naqldür kim kış günleri bir gice ol olduğı evde gāyet sovuğ (15) oldı. Hem ol gice buzı sıyup gısl itmiş-idi. İrteye degin namāz kılurdu. Şeher [30b] vaqtında buñaldı. (1) Az qaldı ki helāk ola-y-ıdı. Meger gönli od istedi. Bakdı bir kürk gördi, anı arqasına aldı. Biraz (2) ısıcağ oldı, yatdı, uyudı. Uyanıcağ aydın olmış-ıdı. Ol kürki bakdı gördi ki bir ejdehādur (3) gözleri kan tolu. ‘Azīm vehme düşdi, eyitdi: “İlāhī bunı lutf şüretinde baña viribidüñ. Şimdi ki (4) kahr şüretindedür. Tākatüm yok ki buña döye.” Derhāl ol ezdehā iki üç kez yüzün yire (5) vurdu, gāyb oldı.

Ve naqldür kim çün kişiler anuñ hālın bildiler, İbrāhīm ol mağāradan (6) kaçdı. Mekke seferin itdi. Ol vaqtın ki Şeyh Ebū Sa‘īd qaddesa’llāhu ruḥahu ol mağāranuñ (7) ziyāretine varmış-ıdı. Eyitdi: “İy subḥāna’llāh eger bu mağāra tolu müşkmisse böyle qoqmayadı ki (8) bir yigit bir kaç gün bunda maqām eyledi. Bu qamu rāyihayı ve görklü qoquyı qodı, gitdi.”

Pes İbrāhīm (9) bādiye yolın dutup gitdi. Dīn ulularından bir kişiye uğradı. Aña İsm-i A‘zam öğretti. İbrāhīm (10) oqıdı. Derhāl Hızır peygāMBER ‘aleyhi’s-selām geldi, eyitdi: “Yā İbrāhīm ol evvel uğraduğun qardaşum (11) idi ki saña Tañrı’nuñ ulu adların öğretti.” Pes anuñ-ıla Hızır arasında çok söz gitdi. Anuñ (12) piri Hızır-ıdı. Zīrā ki evvel yola çeken ol-ıdı. Tañrı emri-y-ile celle celālūhu bādiye içinde gider-iken (13) Zātu’l-‘Irqa²⁷ uğradı. Eydür: “Yitmiş muraqqa‘-püş şūfī gördüm ki cān virmişler,

²⁷ Kabe’ye Irak yönünden gelenlerin ihrama girdikleri yer.

kanları (14) kulaqlarından ve burunlarından revân olmuş. Ol kavmı çevre yörendim. Birisin gördüm henüz (15) cânından bakıye var-ıdı. Eyitdüm:

[31a] “Dervîş bu ne hâldür ki size vâkı‘ oldu?” Eyitdi: “İy Edhem (1) oğlu ‘aleyke’l-mā’ü ve’l-mihrābi²⁸ ırak ırak varma ki mehcür qalasın. Yakın gelme ki rencür olasın, (2) kimse olmasın ki sultānlar hāzretine küstāhlık ola. Ol dostdan korkğıl ki kendü (3) hācılarını kāfirler gibi öldürür. Bilgil ki bir bölük şofılar-ıduķ. Tevekkül idüp bādiyeye qadem urduķ. (4) Qavl itdük kim Tañrı’dan artuķ hıç kimseye söz söylemeyevüz ve hareket ve sükün anuñ-içün eyleyevüz (5) ve andan artuğa iltifāt itmeyevüz, gidevüz. Çün bādiyeden geçdük, ihrām bağlayacak yire irişdük. (6) Hızır peygāmbere ‘aleyhi’s-selām uğraduķ. Selām virdük, sevindük, eyitdük: “Elḥamdüli’llāhi ki seferümüz (7) tuş geldi, bunuñ gibi kimse bize qarşu geldi” didük. Derḥāl cânlarumuza nidā geldi ki: “İy gedāyiler ve (8) iy müdde‘iler! Tevekkülünüñüz ve ‘ahdüñüz bu midur kim unıtduñuz, benden ayruğa meşğül olduñuz. (9) Varuñ ki bu ġarām-içün cânlaruñuzu ġāret eyleyem ve qanuñuzu burnuñuzdan ve kulaġuñuzdan (10) getürem, sizüñ-ile barışmayam.” Eyitdiler: “Biz ki görürsin ol ‘ālī dergāhuñ sūhteleriyüz. Hele (11) İy İbrāhīm sen daḡı başa iledibilürseñ ayaguñ ad ve eger başa iltmezseñ aradan sıvış.” (12) İbrāhīm ol sözden ḡayrān qaldı. Ben eyitdüm: “Bunlar puḡte imiş sen henüz ḡamsın. (13) Biraz vaķt cān tart, tā ki sen daḡı puḡte olasın ve fāriġ qalasın.” Çün bunu didüm ol (14) daḡı cān virdi.

Ve naķldür kim on dört yıl bādiye kesdi. Şöyle ki qamu yolu namāz-ıla aldı. (15) Zārılıġ-ıla Mekke’ye geldi. Mekke pırleri İbrāhīm geldüġin işidüp

²⁸ Suyla mihraptan ayrılma.

[31b] karşı vardılar. İbrâhîm kâfileden (1) ayrıldı. Yaluñuz gider-idi tâ ki kimse bilmeye. Ol karşı gelen pîrlerüñ mürîdleri yöridiler, gördiler ki (2) İbrâhîm kâfilenün öñince gelür. Henüz dağı İbrâhîm'i görmemişler-idi. İlerü varup şordılar ki: (3) “Edhem oğlu İbrâhîm kâfile içinde kanķısıdır? Anı bize göster ki harem meşâyihleri aña karşı (4) geldiler.” İbrâhîm eyitdi: “Ne dilersiz ol zandîķden?” Ol mürîdler çün anı işitdiler. İbrâhîme (5) taş üşürdiler ki zandîķ sensin. Bunlar geçicek İbrâhîm kendü kendüye eyitdi: “Diler- (6) düñ ki Mekke meşâyihleri saña karşı geleler. Hele bir kaç taş yidüñ. Elḥamdüli'llāhi ki seni (7) diledüğümleyin gördüm” didi. Mekke'ye vardı, karar kıldı. Dürüzgerlik ve bostāncılık eyler-idi, (8) eli emegin yir-idi. Tā'ata meşgûl oldu.

Ve nakıldür kim İbrâhîm Belḥ'den gidicek bir süd emer (9) oğlancuğı var-ıdı. Belḥ'de kalmış-ıdı. Ol oğlan olalıcak atasın istedi. Anası vāķi'-i ḥāl (10) ne-y-idüğün takrîr kıldı. “Atañ yavu vardı idi. Şimdi Hicāz seferine 'azm itmiş dirler.” Pes (11) ol oğlan Belḥ şehrinde münādî itdi; “Her kimün ḥacca varmağa arzūsı var-ısa gelsün” didi. (12) Tamām dört biñ kişi ḥāzır oldu. İbrâhîm oğlu kâmusına nafaķa ve binmek-içün at, deve (13) virdi. Aldı bunları ḥacca gitdi. Ol ümîze kim Ḥaķ Te'ālā atasın görmek rûzî kıla. Mekke'de (14) gelüp Mescid-i Ḥaram içine giricek murakķa'-püş şūfîler gördi. Şordı ki: “Edhem oğlu İbrâhîmi (15) bilür misiz?” Eyitdiler: “Bizüm yārumuzdur.

[32a] Bizi konuķladı, kendü ta'am isdeyü vardı” didiler. İbrâhîm (1) oğlu atasın isdeyü gezer-idi. Añsuzda baķdılar-ıdı ki atası yalıncaķ ve başı açuķ, bir arķa (2) yüki odun getürmiş, gelür. Eyitdiler: “Atañ şol başı açuķ yalıncaķ gelen kişidür Çün (3) atasını gördi, ağlamağa meşgûl oldu. Ammā kendüzini sakladı

ki beni bilüp kaçmasun didi. Aña (4) kendüzin bildürmedi. Ardınca yöridi. İbrāhīm hemānā ki bāzār içine girdi, çağırdı ki (5) *men yeşteri't-tayyibi bi't-tayyibi* Ya' nī kim şatun alur helāli helāl-ile. Pes bir etmekçi etmek (6) virdi, şatun aldı. İbrāhīm etmegi aldı yāranları önüne getürdi. Oğlı bu hāle nazar (7) iderdi. Korkdı kim kendüzin aña āşikāre idicek atası kaça. Pes vardı anası-y-ıla tedbīr (8) eyledi ki ne tarīk-ile ele getüre. Anası eyitdi: “Şabr eylegil kim hacc eyleye, andan bulışavuz.”

(9) Pes vardılar hacc tavāfına meşgūl oldılar. İbrāhīm ol yāranlarına meşgūl oldı. Anlara (10) ismarladı ki: “Bugün bu hacc tavāfında ‘avrat, oğlan çok olisardur. Mebāzā kim baķasız (11) gözlerüñüz yumuñuz tā ki ol günāhdan kırtılasız.” Ne kim İbrāhīm buyurdı anı kabūl kıldılar. (12) Çün hācīler Mekke’ye geldiler, Ka’be’yi tavāf itdiler. İbrāhīm dağı yāranları-y-ıla gelür-iken bir hūb (13) oğlan gördiler. İbrāhīm ol oğlan yüzine çok baķdı. Yāranları anı gördiler, ‘aceblediler. (14) Tavāfdan fāriğ olıcaķ İbrāhīme eyitdiler: *Raḥimekallāhu*²⁹, Yā İbrāhīm sen bize buyurduñ ki (15) hiç ‘avrat, oğlan yüzine baķmayavuz. Sen ol hūb oğlan yüzine ne çok baķduñ.”

[32b] İbrāhīm (1) eyitdi: “Siz dağı ol oğlanı gördüñüz mi?” Eyitdiler: “Gördük.” İbrāhīm eyitdi: “Belḥden gidicek bir süd (2) emer oğlancuķ kodum-ıdı. Eyle bilürem ki bu gördüğüm ol oğlandur” didi.

Pes İbrāhīm yāranlarından (3) bir kişı durdı, Belḥ kāfilesine vardı. Kāfile ortasında bir kemhādan çadır gördi. İçinde (4) bir ulu kürsi, üstinde ol oğlan oturmış Qur’ān okur, ağlar. Destūr aldı, ilerü vardı, (5) şordı ki: “Ne yirdensin?” Eyitdi: “Belḥdenüz.” Eyitdi: “Kimüñ oğlısın?” Ol oğlan muşḥafı

²⁹ Allah’ın rahmeti üzerine olsun.

rāhile (6) üzere kodı, ağlamağa başladı. Eyitdi: “Henüz atamı görmemiş-idüm. Dünki gün gösterdiler. Bilmezem (7) ol mıdur yāhūz ol degül mi. Benüm atam Belh pāzişāhı Edhem oğlu İbrāhīmdür. Pāzişāhlığı (8) dervişlige deñşürüp bizden kaçdı. Şimdi kendüzüm bildürmege kırkaram. Mebāzā ki yine (9) kaçuram.” İbrāhīm yārı oğlana eyitdi: “Gel seni ataña iledeyin.” Oğlan bunu işidicek durdı, (10) bu derviş-ile atasın görmege müteveccih oldı, anası dağı bile. İbrāhīm dağı yāranları-y-ıla (11) Rūkn-i Yemenī ³⁰ öninde oturmış-ıdı. İrağdan bağıdı, gördi atasıdur. İrağdan ayruğ şabr idemedi, (12) ağlamağa başladı. Bir gıriv kıyāmet kırpdı ki vaşf itmege yaramaz. İbrāhīm yāranları dağı (13) ağlaşdılar. Çün İbrāhīm oğlu ilerü vardı, atasına selām virdi, mübārek elin öpdı. (14) İbrāhīm oğlunuñ selāmın aldı, kırın açdı, oğlancuğını bağına bağıdı. Eyitdi kim: “İy oğul (15) ne dīndesin?” Eyitdi: “İslām dīnindeyem.” Eyitdi: “Elḥamdüli’lāhi” Eyitdi: “Hiç ‘ilm

[33a] ḥāşıl itdüñ mi?” Eyitdi: (1) “İtdüm.” Eyitdi: “Elminnetü lillāhi”

Pes İbrāhīm oğlından girü ayrılmak diledi. Durdı kim gide. Ol oğlan (2) İbrāhīm’den ayrılmadı. Anası-y-ıla feryāz itdiler. İbrāhīm’i gitmege kırmadılar. İbrāhīm nā-çar oldı, (3) eyitdi: “Ağısnı” Oğlu atasın kırup ağlar-iken cān teslīm kırıldı.” Yāranları eyitdiler: “Yā İbrāhīm (4) bu ne kırıyyedür?” İbrāhīm eyitdi: “Kırın kim oğlum bağıuma bağıdum gönüm içinde mihri deprendi. (5) Ḥazret-i ‘izzetden nidā geldi kim “*ḳadde‘i meḥabbetünā ve neḥabbü me‘anā ḡayrunā*” Ya‘nī bizüm maḥabbetümüz da‘vīsın (6) idersin bizüm-ile ayruğı bile dost mı dutarsın? Bizden ayruğa meşğül mı olursın? Bizüm-ile (7) dostlığı ortaklık mı eylarsın, yāranlaruña

³⁰ Kabe’nin Yemen tarafına düşen kırşesi.

ısmarlasın ki ‘avrata oğlana bakmañ, sen (8) ‘avrat oğlan duzağına dutulursın.” Çünkü bu nidâyı işitdüm du‘ā eyledüm ki: “Yā Rabe (9) ‘l-izzeti feryāzuma iriş. Eger bunlaruñ maḥabbeti benüm-ile bile olursa senüñ maḥabbetüñden beni kendülere (10) meşğül eylerler. Yā benüm cānum al yā bunuñ cānın al” didüm. Du‘ā oğlum üzerine icābet (11) oldu. Eger kimse bu ḥālī ‘acebler-ise eyidevüz İbrāhîmiden oğlını kurbān eylemek ‘aceb degül.”

(12) Ve naḳldür kim eyitdi: “Gicelerde fırsat isder-idüm ki Ka‘beyi ḥalvete bulam ve bir hācet dileyem ki (13) hīç fırsat bulımaz-ıdum. Şoñra ki vardum vaḳt öñerdüm. Tā öyle vaḳtı oldu. Ka‘be ḥalvete (14) ḳaldı. Elüm ḥalkaya urdum, ‘işmet diledüm. Ya‘nī günāhdan ma‘şüm olmaḳ diledüm. Bir nidā (15) işitdüm ki eydür: “Bir nesene dilersin ki kimseye virmiş degülüz.

[33b] Eger ben ‘işmet virem (1) andan benüm ğaffārlıgum ve ğāfırlıgum ve ğafūrlıgum ve raḥmānılgum ve raḥımlıgum deñizleri n’olisardur?” (2) Pes eyitdüm: “*Allahümme aġfırlı zunūbi*” Ya‘nī İy Çalabum yarlıgağıl. Ben bir āvāz işitdüm ki: “Yā İbrāhîm (3) kamu cihāndan söylegil, kendüzüñ-içün söylemegil ki senüñ-içün daḫı ayruḳlar söyleyeler.”

Münā- (4) cāt içinde eydür-idi: “İlāhī sen bilürsin ki sekiz uçmaḳ benüm ḳatumda bir sivrisiñek ḳanadı (5) ağırınca miḳdārı yoḳdur. Ol keremlere nisbet ki baña eylemişsin kendü maḥabbetüñ içinde ve ol (6) ünse göre ki kendü zıkrüñ-ile baña virmişsin ve ol ferāğata bakıcaḳ ki ‘azametüñ fikrin (7) eylerken baña rüzī ḳılmışsın.”

Ve daḫı münācāt bu idi kim: “Yā Rabb beni ma‘ sıyyet ḥorlığından (8) tā‘at ‘azizligine sen getürgil.”

Ve eydürmiş: “*Îlāhî ah men ‘arafeke lem ya‘rifuke fekeyfe hālū men ya‘rifuke*” (9) Yā‘nī āh ol kim seni bilür bilmez, pes nite ola anuñ hālī ki seni bilmez.

Ve naıldür kim eyitdi: “On biş (10) yıl zaḥmet çekdüm, meşakat gördüm. Birinde işitdüm ki “*kün ‘abden festerahat*” Ya‘nī vargıl (11) kul olgıl, diñlengil ki *festeḳın kemā ümirte*³¹

Andan şordılar ki: “N’oldu saña ki ol (12) memleketi terk itdün?” Eyitdi: “Bir gün oturur-ıdum bir gözgü öñüme dutdılar. Nazar itdüm, menzilümi sin (13) gördüm. Anda münisüm yok. Eyle olsa ne memleket kaydı kalur. Pes cemī‘-i memleketüm gönölümünden (14) sovudı.” Eyitdiler: “Yā Ḥorāsāndan ni-çün kaçduñ?” Eyitdi: “Anda iñen şoralar-ıdı ki iy dost (15) nite-y-idi ve nitesin diyü. Eyle olıcaḳ muḳayyedlık olurdı.”

[34a] Eyitdiler: “Ni-çün ‘avrat almazsın?” Eyitdi: “Hīç (1) ‘avrat ola mı ki eri anı aç ve yalıncaḳ duta.” Eyitdiler: “Yok” Eyitdi: “Ben andan ötrü almazın ki ben alduḡum (2) ‘avrat aç ve yalıncaḳ kala. ‘Avratı ben niderven?” Gücüm yitse ben kendüzüme ṭalāḳ vireydüm. (3) Ben ayruḡı daḡı ne-çün terküme bağlayayın. Benüm aña ihtiyācum yokdur. Bir ‘avratı daḡı ne-çün³² (4) azdurayın.”

Pes ol dervīşe kim ḥāzır-ıdı eyitdi: “Oḡlanuñ var mı?” Eyitdi: “Yok.” Eyitdi: (5) “Eyüdür.” Ol dervīş eyitdi: “Nite buyurduñuz?” Eyitdi: “Ol zaḥmetden ki çün dervīş (6) evlendi gemiye bindi ve çün oḡlanı toḡdı ḡarḳ oldı.”

³¹ Hûd, 112; Emrolunduḡun gibi dosdoḡru ol.

³² Kelime hem ne-çün hem de ni-çün olarak okunacak şekilde çift hareke ile gösterilmiştir.

Ve naḳldür kim bir gün İbrāhīm (7) bir dervīş gördi ki iñler. Eyitdi: “Beñzer ki bu dervīşligi rāyigān bulduñ.” Ol dervīş (8) eyitdi: “Dervīşlik daḥı şatun mı alınur?” İbrāhīm eyitdi: “Hele ben dervīşligi Belḥ mülkin (9) virdüm, aldum” didi. “Ammā henüz daḥı artuḳ degir.”

Ve naḳldür kim bir gün bir kişi İbrāhīme biñ (10) altun getürdi, “Al” didi. İbrāhīm eyitdi: “Ben dervīşlerden nesene almazam.” Ol kişi eyitdi: (11) “Ben dervīş degülven. Mālum dükelinden artuḳdur.” İbrāhīm eyitdi: “Ol mālunuñ daḥı artduḡın (12) ister misin yā yoḳ?” Eyitdi: “İsterven.” Eyitdi: “Getür mālunuñ ki hīç senden dervīş yoḳdur ve (13) senden yoḳsul daḥı yoḳdur.”

Ve anuñ sözidür ki paña ḳatıraḳ gelen ḥāl ol-ıdı kim ḳanda varsam (14) beni bilmezler-idi. Bilmedükleri baña ḳatı şarbıraḳ gelür-idi. Eydür- idüm: “Beni ne-y-çün bilmezler.” Çünki (15) ḥalḳ beni bildiler kendülere meşḡül eyler-idi. Pes baña ol aradan ḳaçmaḳ girekdür. Pes ben

[34b] (1) bilmezem ki ḳanḳısı şarbıraḳdur; Bilmeyiceḳ ḥorlıḳ çekmek, biliceḳ ‘azizlikden ḳaçmaḳ.”

Ve eyitdi ki: “Biz der- (2) vīşlik istedük baylıḳ ilerü geldi ve ayruḳlar baylıḳ dilediler dervīşlik ilerü geldi.”

Bir gün (3) bir kişi daḥı on biñ aḳça anuñ öñine getürdi, ḳabül ḳılmadı. Eyitdi: “İy kişi diler misin ki benüm (4) adumı dervīşlik divānından yoyasın bu ḳadar aḳça içün” didi.

Ve naḳldür kim çünki ḡayb (5) ‘āleminden aña nesene iner-idi, eydür- idi: “Dünyā pāzişāḥları dünyede görsünler ki iş nedür. Eger (6) bilselerdi ki bu ḥāl böyledür Ḥorāsān mülkünden ‘ārlanalardı.”

Ve eyitdi: “Şādık degül her (7) kişi kim şehvet ister.”

Ve eyitdi: “İhlāş niyyet toğrulıgıdur Tañrı-y-ıla.”

Ve eyitdi: “Her kim gönli üç yirde (8) hāzır³³ bulmasa anuñ nişānıdur ki kapuyı anuñ karşıısına bağlamışlardur. Bir Qur’ān okurken, ikinci (9) zıkr eydür-iken, üçinci namāz kılar-iken.”

Ve eyitdi: “Alāmetleri ‘ārifūñ oldur ki diñsüz durduğı (10) fıkrden ve ‘ibretten ola. Sözinūñ çoğırağı şenā ve midḥat ola ve işinūñ çoğırağı t̄a‘at (11) ve ḥizmet ola ve nazarınuñ artuğırağı Tañrı’nuñ şun‘ından ve kudretinden ola.

Ve eyitdi: “Bir taş (12) gördüm yol üstinde. Yazmışlar ki beni çevür ardumdağı yazuyı okı. Çevürdüm, gördüm bunu (13) yazmışlar ki çün sen ‘amel eylemezsin anuñ-ıla ki bilürsin, yine istersin anı ki bilmezsin.

(14) Ve eyitdi: “Bu yolda hıç nesene baña andan katırağ olmaya ki kitāblar muṭāla‘a eylemekden ki eylegil (15) diyü buyuralar.”

[35a] Ve eyitdi: “Amellerūñ ağırırağı terāzūda yarınkı gün ol olısardur ki (1) bugün ki gün anı ödemek senün tenūñe ağır gele.”

Ve eyitdi: “Sālik olanuñ ya‘nī togru yol (2) erinūñ gerek ki üç hicāb öñinden gide tā ki devlet kapısı aña açıla. Bir ol kim eger iki (3) ‘ālemūñ memleketin aña vireler girü alalar müflis oldum diyü kayurmaya. Anuñ-içün ki girü (4) kaçımak nişānıdur. *Ve’s-sāḥıtu mu‘azzebun.*³⁴ İkinci oldur ki iki ‘ālemūñ memleketin ve begligin aña (5) bağışlarlar-ısa aña daḥı şāz olmaya. Zīrā ki bir var nesneye şāz olmak ḥarış kişi (6) işidür ki *Ve’l-ḥarış*

³³ Kelime “hāzır” olarak yazılmıştır. Ancak, Süleyman Uludağ’ın yapmış olduğu tercümede kelime “huzur” şeklindedir (Uludağ, 2007: 133).

³⁴ Kızgın olan azap içindedir.

maḥrūmun.³⁵ Üçinci ol ki öğdükleri-y-içün aldanmaya ve her kim öğmege aldanursa (7) himmetsüzlikden olur. Himmetsüz kişi ḥicāb içinde kalur. ‘Ālī himmet hoşdur.

Ve nakldür kim (8) bir kişi eyitdi: “Diler misin ki evliyādan olasın?” Eyitdi: “Dilerem.” Eyitdi: “Bir zerre dünyeye meyl (9) eyleme, Tañrı’ya yüz dutğıl. Kendüziñi Ḥaḳdan ayruḳdan fāriğ eylegil tā ki velī olasın.”

Ve eyitdi: (10) “Ḥelāl ta‘ām yigil. Yigdür andan ki ḥarām yiyessin ve gündüz oruc dutasın ve gice tetavvu‘ (11) namāz kılasın.”

Ve eyitdi: “Hīç kimse erenler mertebesin tetavvu‘ oruc-ıla ve namāz-ıla ve ğazā-y-ıla, ḥacc-ıla (12) bulımadılar. Ve illā bilmek-ile kim ḥulḳın gökçek düzmege ne gerekdür.”

Ve aña eyitdiler: “Bir yigit vardur (13) iñen hoş ḥāletlü ve riyāzetlü.” İbrāhīm eyitdi: “Beni anuñ evine iledüñ, göreyin.” Vardı, ol (14) yigidi gördi. Ol yigit eyitdi: “Yā İbrāhīm üç dün gün benüm konuğum ol.” Eyitdi: “Olsun.” (15) Pes İbrāhīm üç gün anda ḳaldı. Ol yigidüñ ḥālini didüklerinden [35b] artuğırak buldı. (1) Her gice uykusuz olurdı ve ḳarār dutmaz-ıdı ve uyku uyumaz-ıdı. Çün İbrāhīm anı gördi, günüledi, eyitdi: “Bizde (2) bu yoḳdur. Pes ben bunuñ ḥālin tefahḥuş ideyin. Göreyin ki şeyṭān bunuñ ḥāline yol bulmuş mıdur? (3) Veyāḥuḫ ḳamu işi iḥlāş-ıla mıdur? Şöyle ki gerekdür, öginde kendü kendüye eyitdi, bunu evvel (4) etmekden dutmaḳ gerek. Zīrā ki aşıl loḳmadur.” İbrāhīm tefahḥuş eyledi, yigidüñ loḳmasında ḥalel buldı. (5) Pes eyitdi: “Bu yigidüñ ḥālī şeyṭānī imiş. İbrāhīm ol yigide eyitdi: “Üç gün konuğuñ oldum (6) su-y-ıla. Sen gel kırk gün konuğum ol etmek-ile” didi.

³⁵ Hırslı olan mahrumdur.

Yigit eyle itdi. İbrāhīm eli emeginden loğma (7) yir-idi. Kırk gün tamām aña kendü loğmasın yidürdi. Pes ol yigidün hālî döndi ve şavkı gitdi. (8) Ol ‘ışk belüsüz oldı. Ol germlik ve uykusuzlık ve ağlamaklık kamusu maḥv oldı (9) gitdi ve gün olurdu güneş toğınca yaturdı ve gün olurdu ki namāza güc-ile dururdu, farīza (10) kılandır. İbrāhīme eyitdi: “Baña n’itdün ki beni böyle eyledün ve nice loğma yidürdün?” İbrāhīm (11) eyitdi: “Evet senün loğmañ eyü degül-idi. Nice kim ol loğma boğazuñdan iner-idi şeytān bile bulunırdı. (12) Çünkü helāl loğma içüñe düşdi ol ki şeytān saña gösterürdi kalmadı. Helāl loğma-y-ıla işün (13) aşlı belürdi. Tā bilmiş olasın ki bu işün aşlı helāl loğmadur. İmdiden girü ‘ibādeti (14) helāl loğma eylegil tā ki qabül ola, tā çāşnî bulasın.”

Süfyān’a eyitdi: “Her kim istedü- (15) gin bile anı kim gönül-ile [36a] eylemek gerek gözine ḥor görine.” Süfyān’a eyitdi: “Sen (1) birazcuḳ ‘aqla muḥtācsın, niceme ki ‘ilmün çoğısa.”

Ve naḳldür kim bir gün İbrāhīm ve Süfyān (2) ve Şaḳīḳ bile otururken Şaḳīḳ eyitdi: “Ni-çün kaçarsın?” Eyitdi: “Dinümi koltuğuma alup (3) kaçарvan. Bu şehrden ol şehre ve bu tağdan ol tağa. Görenler şanurlar ki ‘ameldārvan, (4) veyāḥuz bende vesvese vardır. Kaçduğum andan ötrüdür ki dīnümü İblīs şerrinden (5) şaḳlayam ve imānumı ölüm dervāzesinden çıkaram selāmetliḡ-ıla.”

Ve naḳldür kim ramazān ayında (6) gündüz ot biçerdi. Ne kim bahā alurdu, dervişlere virürdi. Ve her gice uyumaz-ıdı, namāz kılandır. (7) Şordılar ki: “Uyku gözüñe ne-çün barışmaz?” Eydür-idi: “Bir sâ‘at ağlamakdan hālî olmaz uyumağa ne hālî (8) olsun.”

Ve çün namāz kıla-y-ıdı elin yüzine qor-ıdı, eydür-idi: “Qorqaram ki namāzum yüzüme vuralar” dir-idi.

(9) Ve naqldür kim bir gice hıç ta‘ām bulmadı. Eyitdi: “İlāhī eger hıç nesene virmeysin dört yüz rek‘at (10) namāz artuq kılam. Ol gice virmedi. İkinci gice hemān yine ol nezri eyledi. Üçinci gice hemān (11) gine eyle itdi. Tā yidi gice olinca İbrāhīm hemān nezrin itdi. İbrāhīme iñen za‘ıflıq (12) irişdi. Eyitdi: “İlāhī eger virürseñ vaqtıdır.” Derhāl bir yigit geldi, eyitdi: “Nesene yimege hā- (13) cetüñ var mı?” Eyitdi: “Vardur.” Aldı İbrāhīmi evine geldi. Çünki naẓar itdi, bir na‘ra vurdı. Ol (14) Yigit eyitdi: “Ben senüñ fulān kuluñvan. Benüm nem var-ısa senüñdür.” İbrāhīm eyitdi: “Ben seni (15) āzād eylemişven.” Pes eyitdi: “İlāhī ‘ahd eyledüm ki senden artuqdan [36b] nesene dilemeyem. Buğur (1) küstāhlıq itdüm, beni uş rüsvāy eyledüñ, kendü kulum qapusına muhtāc eyledüñ.”

Ve naqldür kim bir gün (2) üç kişi-y-ile yoldaş oldı. Gicirü bir vīrān mescide irişdiler. Ol mescidüñ qapısı yoğ-ıdı. (3) Hem ol gice qatı sovuğ-ıdı. Yāranları girdiler, yatdılar. İbrāhīm tā şubha degin qapu yirine örü durdı. (4) Çün şubh oldı. Durdılar, andan su‘āl eylediler ki ne-y-çün yatmaduñ. İbrāhīm eyitdi: “Qorqđum (5) ki yilden, sovuğdan zaħmet göresiz. Ben qapunuñ yirine durdum tā ki sovuğ size çok zaħmet (6) itmeye.”

Sülmī getürmişdür ki ‘Abdu’llāh-ı Mübārek isnādı-y-ıla ki İbrāhīm seferde idi, zevādesi dükendi. (7) Qırk gün tamām balçık³⁶ yidi. Qardaşları zaħmet görmesün diyü.

³⁶ Kelime hem balçık hem de balçuk olarak okunacak şekilde çift hareke ile gösterilmiştir.

Sehl bin İbrāhīm eydür: (8) “Bir kez İbrāhīm-ile bile sefer eyledüm. Baña hastelık irişdi, şayru oldum. Nesi var-ısa baña bildürdi. (9) Şoñra andan bir nesne arzū eyledüm. Anuñ bir külügi var-ıdı. Anı şatdı, baña harc eyledi. (10) Çün biraz gine hoşırağ oldum. Şordum ki: “Külügüñ kãdadur?” Eyitdi: “Şatdum.” Ben eyitdüm: “Yā (11) ben neye binem?” Eyitdi: “İy qarındaş uş boynuma bingil.” Boynına bindüm. Üç menzil (12) beni götürdi.”

Ve ‘Atā-yı Sülmī razıya’llāhu‘anhu eyitdi: “Bir gün İbrāhīmüñ nafaqası dükendi. On biş gün (13) tamām kayır yidi. Ve kırk yıldur ki Mekke yimişin yimedüm didi. Anuñ-içün yimedi ki Mekke’nüñ birince yirini (14) sipāhiler şatun almışlar-ıdı.

Ve naıldür kim bunca kez yayağ hacc eyledi, zemzem kuyusından (15) su çekmedi. Zīrā ki ini ve koğası sulţānuñdur didi.

[37a] Ve naıldür kim her gün işlemege varurdı, işler-ıdı. (1) Gice olunca (gice olıcak) nesene şatun alur-ıdı. Yāranları kãtına gelür-ıdı. Bir gice yāranları eyitdi: (2) “Ol gice gelür. Gelüñ biz etmek yiyelüm, yatalum. Ol dağı bundan böyle tiz gele, bizi muqayyed (3) ve muntazır eylemeye.” Bu kavli itdiler, yidiler, yatdılar. Çün birazdan İbrāhīm geldi. Gördi ki yatmışlar. (4) Şandı ki nesene yimediler, aç yatdılar. Derhāl od yandurdı. Biraz un getürmiş-ıdı. Yoğırdı tā ki (5) nesene eyleye. Bunlar uyanıcak yiyeler, oruc dutmağa tãkatları ola. Çün yāranlar uyandılar (6) gördiler ki ol mübārek saşalın toprak üzere kemiş, od urur, gözlerinden yaş akar, tenür (7) çevresin dutmış. Şordılar ki: “Neylersin?” Eyitdi: “Gördüm ki yatmışsınız. Nesene bulımadılar, aç yatdılar (8) ola didüm. Sizüñ-çün nesene eylerem ki uyanıcak

yiyesiz.” Pes yāranları birbirine eyitdiler: “Görün (9) ol bizüm-içün ne endişe içindedür ve biz anuñ-içün ne endişe itdüg-idi” didiler.

Ve naıldür kim (10) her kim anuñ-ıla şöhet eylemek diler-idi anuñ-ıla üç şart eylerdi. Eydür-idi: “Hizmet ben eyelerem ve (11) bāng-ı namāz ben virürem ve her fütüh ki ola berāber olsun.” Bir vakt bir kişi eyitdi: “Benüm buña (12) tākatum yokdur.” İbrāhīm eyitdi: Senün togru sözünden ‘acebe kaldum.”

Ve naıldür kim bir kişi bir müddet (13) İbrāhīm şöhetinde oldu, çünkü gider oldu, eyitdi: “İy hoca bende gördüğün ‘aybı (14) baña digil, uykudan uyarğıl.” İbrāhīm eyitdi: “Sende ‘ayb görmedüm. Zīrā ki ben saña dostlık (15) gözi-y-ile bakmamışam. Her ne kim gördüm-ise ol baña hoş [37b] gelmişdür. Ve naıldür kim bir ‘ayālbend kişi (1) aḥşam vaktı olup evine gider-idi. Hiç nesene ta‘āmdan ala getürmemiş-idi. Kendüsi daḥı aç-ıdı. (2) Ve teşvīş yir-idi ki elüm boş giderven, oḡlancuḡlaruma ne cevāb virem. İbrāhīm’i gördi kim fāriḡ (3) oturur, eyitdi: “Yā İbrāhīm seni günilerim. Zīrā biz böyle çapalaruz müflis, melül, sen şöyle (4) dinç ve fāriḡsin.” İbrāhīm eyitdi kim: “Biz eyledüğümüz haccları ve ḡayrātları ḡamusın saña virdük. (5) Sen bir sā‘at ol melül olduğunı bize virdün mi?” didi.

Ve naıldür kim Mu‘taşım İbrāhīm’e (6) şordı ki ne pīşe bilürsin?” Eyitdi: “Dünyāyı dünyā isteyenlere ḡodum ve āḡireti ḡaleb idenlere (7) ḡodum. Bu ‘ālemde Tañrı’nuñ zıkrin ihtiyār eyledüm ve ol ‘ālemde dīzārın isterem.” Bir kişi (8) andan şordı ki: “Pīşeñ nedür?” Eyitdi: “Bilmedün mi kim Tañrı işin işleyenlere pīşe ḡācet degül.”

(9) Ve nakıldür kim bir kişi İbrâhîm’e baĥîl didi. İbrâhîm eyitdi: “Ben Belĥ mülkin terk eyledüm. Ben eyledüm, (10) ben baĥîl miven?”

İttifâķ düşdi kim bir gün âyîne-dâr dükânına uğradı, dudağı üstin açdu- (11) rurdı, mürîdlerinden birisi anda irişdi. İbrâhîm eyitdi: “Hiç neseneñ var mıdur?” (12) Pes bir kise altun çıkardı. Ol âyne-dâr öñinde ķodı. Bir dervîş anda irişü geldi, (13) şeyi’llâhi eyledi. Âyîne-dâr işârât itdi ki al şol altunı götür. Pes İbrâhîm eyitdi: (14) “Ol kise içi řolu altundur.” Ol âyîne-dâr eyitdi: “Bilmezem iy baĥîl” *el-ġanî ‘ani’l-ķalbi* (15) *lâ ġanî’l-mâli*³⁷ İbrâhîm eyitdi: “Altunuñdur.” Âyîne-dâr eyitdi: “Virdügüm kişi bile ki nedür.

[38a] (1) Fâriğ ol iy baĥtâl ya‘nî iy işin bilmez kişi.” İbrâhîm eyitdi: “Hergiz anuñ gibi ĥaccâleti nesneye beñzedi- (2) mezem. Nefsümi dilegümce anda gördüm. Zîrâ ki ol vaķt nefsüm utanmaķdan göyündi ve bir kaç kez (3) daĥı nefsümi dilegümleyin görmişven. Dünyede sevündüğüm oldur” didi.

Bir kez daĥı gemide idüm. Beni kimse (4) bilmez-idi. Bir eskice şonum var-ıdı. Saçum uzun-ıdı. Ve ol gemi ķāvmı işsüz ķavm-ıdı. Beni maşhara (5) idindiler. Her dem-be-dem birisi gelür-idi, saçum çekerdı, ķoparurdı. Ben anda nefsüm ĥorlık çekdüğine (6) řāz olurdum. Nāġāĥ kıatı mevc ķopdı. Az ķaldı kim gemi ķavmı helāk olalar. Gemici eyitdi: (7) “Gemiyi yiyniltmek gerek.” Birisi eyitdi: “Uş maşharayı deñize bıraġuñ gitsün.” Geldiler ķulaġuma (8) yapışdılar ki deñize atalar. Mevc sâkin oldu. Ol gemi ķarâr dutdı. Ol dem beni dutup suya (9) bıraķsalar gerek-idi. Anda daĥı nefsümi dilegümce gördüm” didi.

³⁷ Zenginlik gönül zenginliġidir, mal zenginliġi deġil.

Ve daḥı bir kez bir mescide vardum, yatmağa (10) beni komadılar-ıdı. Ve ben daḥı za‘ıflıktan şöyle olmuş-ıdum ki durup gidemezdüm. Pes (11) ayağumdan dutup çekdiler. Ol mescid nerdubānlu idi. Andan beni aşağı sürdiler. Her bir nerdu- (12) bān ayağına başum dokınurdu, yarılurdu. Kıan revān olup başumdan akar-ıdı. (13) Andan daḥı nefsumi dilegümce buldum. Ol nerdubān üç ayağ-ıdı. Her bir ayağında başum birer (14) yirde yarılmış-ıdı. Her bir yarıldukça baña bir iklīmüñ sırrı keşf olurdu. Ve eydür-ıdüm: “Ne ola- (15) y-ıdı ki bu mescidüñ nerdubānının ayağları daḥı çokmıssa, tā kim benüm devletüme sebeb ola-y-ıdı.”

[38b] (1) Bir kez daḥı ol-ıdı kim bir yirde bulındum. Bir maşhara durdu, üstüme kaşandı. Andan daḥı nefsumi (2) murādumca buldum. Aña şāz oldum.

Bir kez daḥı ol-ıdı kim bir kürküm var-ıdı. Yavlaḳ bit düşmiş-ıdı, (3) beni yir-ıdı. Nāgāh ol ağır bahālu tonları aldum ki geyürdüm ve ḥazīnemde var-ıdı daḥı (4) nefsum feryāz eyledi. Anda yine nefsumi dilegümleyin gördüm.”

Ve naḳldür kim bir kez tevekkül idüp (5) dururdum. On gün hiç nesene bulımadum. İraḳ yirde bir dostum varıdı. Ümiz dutdum (6) ki ve kaşdı itdüm ki anda varam tā ki beni hoş göre. Varı yorurken gene ögümde (7) eyitdüm: “Ben eger ol dost ıatuna varursam tevekkülüm bāıl ola” didüm. Aḥşam oldu (8) bir mescide girdüm ve bunu dilüme yörütdüm ki “*Tevekkeltu ‘alel ḥayillezi lā yemūtu*”³⁸ Hātıfdan āvāz (9) geldi kim Subḥāna’llāh ol Tañrı ḥaḳḳı-çün ki bir yüzini tevekkül ehlinden arıdı. Eyitdüm: (10) “Ne-çün?” Eyitdi: “Tevekkül ehli kaçan ola ol kişı kim bir mecāzı dost loḳması-y-içün

³⁸ Furkan, 58; Ölümsüz olan diriye tevekkül ettim.

bir uzun (11) yolu ilerü duta. Andan eyide ki: “*Tevekkeltu ‘alel hayillezi lā yemūtu*” Bir yalan söze ad komış- (12) sını.”

Ve eyitdi: “Bir zāhid bir tevekkül ehline şordı kim yidigün kãdadur.” Eyitdi: “Ben bilmezem. (13) Anı rûzî virenden şormak gerek. Fuẕüllüĝ-ıla ne işüm vardur.”

Ve eyitdi: “Bir vakt (14) bir kulum şordum ki aduñ nedür. Eyitdi: “Ne kim siz kıoyasız.” Eyitdüm: “ Ne yirsin?” Eyitdi: “Ne kim (15) siz viresiz.” Eyitdüm: “Ne giyersin?” Eyitdi: “Ne kim siz geyüresiz.” Eyitdüm: [39a] “Ne işlersin?” (1) Eyitdi: “Ne kim siz buyurasız.” Eyitdüm: “Ne dilersin?” Eyitdi: “Kuluñ dileg-ile ne işi vardur.” Pes kendüzüme eyitdüm: (2) “İy miskîn kamu ‘ömrüñ içinde sen Tañrı dergāhına böyle kıl olduĝuñ yok. Bāri (3) kulluĝı bundan öĝrengil” didüm. Ol kadar ağladum ki öĝüm gitmiş.”

Ve naıldür kim herĝiz kimse anı (4) bağdaş kıurup oturur ĝörmedi. Şordılar ki: “Ne-y-çün bağdaş kıurup oturmazsın?” Eyitdi: (5) “Bir ĝün eyle oturdum-ıdı. Havā yüzinden bir āvāz işitdüm ki: “İy Edhem oĝlı kıullar Ĥüzāvendı (6) öninde şöyle mi otururlar?” Çün anı işitdüm. Tevbe kııldum ki ayruk eyle oturmayam.

Ve naıldür kim (7) bir ĝün andan şordılar ki: “Sen kıl mısın?” Ditredi, dopraĝa düşdi. Andan durdı, bu āyeti okıdı kim (8) “*İn kullu men fīs semāvātı vel arđı illā ātir raħmāni ‘abden*”³⁹ Eyitdiler: “Ne-çün cevāb virmedüñ?” (9) Eyitdi: “Korıldum ki kılvan diyem benden Ĥaķ Te‘ālā kulluķ isteye, eyide; ĝel berü bizüm kulluĝumuz (10) ĥaķķın nitesi yirine ĝetürdüñ. Ve eĝer kıl degülven diyem bunı ĥoz yalan söylemiş olam.”

³⁹ Meryem, 93; Ğöklerde ve yerde olan herkes kıl olarak Raħman’ın huzuruna ĝelecektir.

(11) Ve naıldür kim andan şordılar ki: “Rüzigāruñi nitesi geçürürsin?” Eyitdi: “Dört atum vardır. (12) Ni‘ met olıcağ şükr atına binüp karşı varurvan. Ve miñnet olıcağ şabr atına binüp karşı (13) varuram. Çünkü ma‘ şıyet eyleyem tevbe atına binüp karşı varuram. Çünkü tã‘ at eyleyem (14) ihlâş atına binüp karşı varuram.”

Ve eyitdi: “Kendü ehl-i beytüñi tül ‘avratlar gibi eylemeyesin (15) ve gicirü itler yatduğı yerde yatmayasın. Tama‘ dutma ki erenler şafında saña yol [39b] vireler.” Bu harf (1) içinde ol muhteşim, dürüst geldi kim pâzişâhlığı terk eyledi tã ki ol maķāma irişdi.

(2) Ve naıldür kim bir gün bir bölük meşāyiğ oturmışlar-ıdı. İbrāhīm anlaruñ şöhetine kaşd eyledi. Aña yol (3) virmediler. Eyitdiler: “Git ki henüz senden dağı pâzişâhlıguñ çirkin kokuş gelür” didiler. Aña (4) bunca iş itdüğinden sonra İbrāhīm gibi kişiye eyle diyecek ayruqlara ne diyeler.

Bir vaķt (5) aña şordılar ki: “Ne-y-çün gönüller Tañrı’dan hicāb içindedür?” Eyitdi: “Anuñ-içün ki Tañrı Te‘ālā düşmen (6) dutduğın bular dost idinürler. Bu fāñi külhanuñ dostlığına ki oyun, kengel sarāyıdır (7) meşğül oldılar ve dibelik dirlik sarāyın ve ‘amelin terk itdiler ki ol dirliğüñ ve ol (8) lezzetüñ ne eksilmegi ve ne kesilmegi vardır.”

Ve naıldür kim bir kişi eyitdi ki: “Baña ögüt vir.” (9) İbrāhīm eyitdi: “Tañrı’yı yār idin ve halkı koğıl.”

Ve dağı bir kişi andan ögüt istedi. İbrāhīm (10) eyitdi: “Bağluyı aç ve açuğı bağla. Ya‘ nī bağlu kiseyi aç ve açuğ dili bağla.”

Ahmed-i Hāzreviyye (11) rażıya’llāhu‘ anhu eydür: “İbrāhīm’i bir kişi gördi kim tavāf eyler-idi. Eyitdi: Şālihler mertebesin (12) bulmayasın altı

fışkıdan geçmeyince. Bir ol ki kendüzünü ni‘met kapusun bağlayasın (13) ve miḥnet kapusun açasın. Ve dinçlik kapusun bağlayasın dürişmeklik kapusun açasın. Ve uyku (14) kapusun bağlayasın uyanıklık kapusun açasın. Ve ümîz kapusun bağlayasın ecel kapusun (15) açasın. Ve ferāgatlık kapusun bağlayasın ölüm yarağın eylemek kapusun açasın” dedi.

[40a] Ve nakıldür kim (1) bir gün İbrāhīm oturmuş-ıdı. Bir kişi geldi, eyitdi: “İy şeyḫ ben kendüzüme çok zulm eyledüm. Şöyle kim anı dimege (2) yaramaz, utanurvan. Tevaḳḳu‘m oldur ki kerem idüp baña bir naṣīhat idesin ki anı kendüzüm bir imām (3) idinem.” İbrāhīm eyitdi: “Eger altı ḥaşlet benden ḳabūl idesin tā ki saña vaṣıyyet idem. Andan girü (4) ne kim eyleyesin ziyānuñ olmaya. Evvel ḥaşlet oldur kim çünki Tañrı’ya ‘āṣī olup ma‘ṣıyyet işlersin (5) bārī andan rızḳ yimegil” Eyitdi: “Ne kim ‘ālemde rızḳ vardur anuñdur. Pes ben ayruḳ ne yirden yiyeyin.” (6) İbrāhīm eyitdi: “Yā revā mı ola kim anuñ rızḳın yiyesin, girü aña ‘āṣī olasın.” İkinci ḥaşlet (7) oldur kim çün Tañrı’ya ‘āṣī olmak istersin anuñ mülki içinde durmağıl, gitgil.” Eyitdi: “Mağrıbdan (8) maşrıḳa degin mülk anuñdur. Ben ḳancaru varayın?” İbrāhīm eyitdi: “Yā eyü mi ola ki anuñ rızḳın (9) yiyesin ve anuñ milkinde ḳarār dutasın, dönesin aña ‘āṣī olasın. Ve üçinci ḥaşlet oldur kim (10) çün ma‘ṣıyyet işlersin bir yir elikdür kim Tañrı ol yiri görmeye.” Eyitdi: “Bu daḫı nite ola? (11) Çünki ol ḳamu sırrları bilicidür ve ḳamu nesneyi görıcidür. Ne yirdür kim ol anı görmeye?” İbrāhīm (12) eyitdi: “Yā eyü midür ki rızḳ anuñ yiyesin ve anuñ milkinde oturasın bir yirde günāh işleyesin ki (13) ol görür ola.” “Dördinci ḥaşlet oldur kim melekü’l-mevt ḳaçan cānuñı almağa gelicek eyit ki mühlet (14) vir tā ki tevbe ideyin.” Eyitdi: “Bu sözi

dağı kabûl itmeye, baña mühlet vermeye.” (15) İbrâhîm eyitdi: “Çün melekü’l-mevti def’ itmege kâdir degülsin, pes nite eydürsin ki soñra tevbe [40b] kılam. Yâhûz andan öñdin (1) tevbe kılasın. Müflislik hâletinde ölüm başa düşe peşimânlik fâyide itmeye” didi. “Bişinci hâşlet oldur kim (2) çün melekü’l-mevt cânunu ala seni gûra iledeler. Münker ve Nekîr gelicek ikisin dağı savaşıyla def’ eylegil.” (3) Eyitdi: “Bu dağı müşkilirekdür, idemeyem.” “Altıncı hâşlet oldur kim çün kıyâmet kopa Hâk celle ve ‘alâ dergâhında (4) seni iledeler. Buyruk gele kim bu ‘âşiyi tamuya sürüñ. Sen ol vaktin tamuya varmazın uçmağa (5) varurın digil.” Eyitdi: Yâ İbrâhîm tapdur, yiter.” Derhâl ol kişi tevbe eyledi. İbrâhîm eyitdi: “Altı (6) yıl tamâm ol kişi benüm-ile oldı. Dâyimâ oruc-ıla ve namâz-ıla idi. Ecel irdi, vefât itdi.

Ve nakldür kim (7) İbrâhîmden şordılar ki: “Du‘â eylerüz, kabûl olmaz. Bu ne-y-çündür?” Eyitdi: “Anuñ-içün ki Tañrı’yı bilürsüz, aña (8) tâ‘at eylemezsiniz. Ve peygâmberi bilürsüz ve anuñ sünnetin dutmazsınız. Qur‘ân’ı bilürsüz anuñ hükmin yirine (9) getürmezsiniz. Ve Tañrı’nuñ ni‘metin yirsiniz anuñ şükürin yirine getürmezsiniz. Ve bilürsüz kim uçmak vardır, (10) anı isdemege tâlib olmazsınız. Ve bilürsüz tamu vardır, andan hiç ihtiyât itmezsiniz. Ve şeytân (11) yavuz yirlere kulavuzladuğın bilürsüz, girü aña yarak eylemezsiniz. Ve ulularuñuzı elüñüz-ile (12) toprağa korsız, andan hiç ‘ibret dutmazsınız. Ve ‘ayblaruñuzı görmezsiniz, ayruklar ‘aybına meşgûl (13) olursız. Pes ol kişilerüñ ki hâli bu resme ola anlaruñ du‘âsı nite müstecâb olsun.”

Ve nakldür kim (14) İbrâhîme şordılar ki: “Kişinüñ hiç nesnesi olmasa yiyecek, neylesün?” Eyitdi: “Şabr eylesün.” Eyitdiler: “Bir gün (15) şabr eyledi, nitsün?” Eyitdi: “İki gün şabr eylesün.” Eyitdiler: “İki gün şabr eyledi,

[41a] neylesün?” Eyitdi: (1) “Üç gün şabr eylesün.” Eyitdiler: “Üç gün şabr eyledi, neylesün?” Eyitdi: “On gün şabr eylesün.” Eyitdiler: “On gün (2) şabr eyledi, neylesün?” Eyitdi: “On biş gün şabr eylesün.” Eyitdiler: “On biş gün şabr eyledi, neylesün?” (3) Eyitdi: “Bir ay şabr eylesün.” Eyitdiler: “Bir ay şabr eyledi, nitsün?” “Āhir hîç nesene dilemesün.” “Ölsün mi?” (4) Eyitdi: “Şabr eylesün. Ölince (ölice) bahāsı öldüren üstine ola.”

Ve naḳldür kim bir gün yāranları (5) eyitdiler: “Et kız oldı.” İbrāhīm eyitdi: “Yimeyüz ucuz ola.”

Ve naḳldür kim bir gün İbrāhīm’i bir da‘vete (6) oḳıdılar. Meger bir kişi anda gecirek gelürdi. Ḥalāyık aña muntazır olup otururlar-ıdı. Ol cemā‘atdan (7) bir kişi eyitdi ki: “Ol giç yörigendür.” İbrāhīm eyitdi: “İy cemā‘at bizde eti etmekden şoñra yirler. (8) Siz anı öñdin mi yirsiz? Ya‘nī gaybet itmek murdār et yimekdür” didi, durdı, gitdi.

Ve naḳldür kim bir gün (9) İbrahīm bir gün ılusuya vardı, girmege şoyundı. Gördiler ki iñen eski ṭon geyür ve ḥamāma daḥı virmege aḳçası (10) yoḡ-ıdı. Anı ḳomadılar ki ılusuya gire. Pes İbrāhīme bir ḥālet belürdi kim kendüzinden gitdi, yine kendüye (11) geldi. Şordılar ki: “Boş el-ile şeyṭān evine girmege ḳomazlar yā raḥmān evine nite ḳoyalar?”

Ve naḳldür kim (12) eyitdi: “Bir kez beriyye içinde giderdüm tevekkül idüp. Pes orucum açmaḡa nesene bulmadum, İblīs ḳatuma (13) geldi, eyitdi: “Pāzişāhlıḡı ve şunca ni‘meti ḳoduñ işde aç ḥacca varursın. Yaraḡ-ıla, ḳullar-ıla (14) ḥacca varmaḡa yarar ki bunca zaḥmet saña degmeye.” Eydür: “Bu sözi işidicek başum ḳaldurdum, (15) eyitdüm: “İlāhī düşmenüñi dostuña ḥavāle itme ki bu mel‘ün beni yaḳar.” Feryāzuma

[41b] irişgil ki (1) bu bādiyeyi senüñ mededüñ-ile kesebilürven. Pes bu āvāzı işitdüm ki yā İbrāhīm sen ceyb içindekin (2) çıkar, biz dağı ğayb ‘ālemindekin çıkaralum. Elüm cebüme şundum, gördüm dört akça anuñ içinde unıdup (3) kalmış imiş. Kūfede koydum-ıdı. Pes anı çıkarup bırağdum, derhāl iblis-i la‘in benden ürkdı. (4) Baña ğayb ‘āleminden kūt hāşıl oldı.”

Ve nağldür kim İbrāhīm eydür: “Bir kez nice gün-idi kim aç-ıdum. (5) Durdum, başağ dirmege vardum. Her-bār ki başağı deste eyleyüp getürdüm elümden alurlar-ıdı. Beni döger- (6) ler-idi. Kırk kez böyle itdiler. Kırkbirincide nesne dimediler. Alup gitdüm. Bir āvāz işitdüm ki: (7) “İy İbrāhīm bu kırk dögmek ol kırk altun kalkan ‘ivāzıdur ki pāzişāhlıguñda önince getürür- (8) ler-idi.”

Ve nağldür kim İbrāhīm eyitdi: “Bir vağt bir kişinüñ bağına tımār iderdüm. Bir gün ol bāğ issi geldi (9) eyitdi: “Dur, bir tabağ enār getür.” Vardum getürdüm. Ekşi çıkıdı. Eyitdi: “Var tatlusın getür.” Getürdüm. Ol (10) dağı ekşi imiş. Eyitdi: “İy subhāna’llāh bunca zamāndur kim bu bāğ içindesin tatlu enārdan (11) ve ekşisin bilmez misin?” Eyitdüm: “Bāğ gözedürven, enār dadın gözetmezven. Senüñ enāruñ tadı-y-ıla (12) benüm ne işüm vardur?” Ol bāğ issi bu sözi işidicek baña eyitdi, “İbrāhīm sen misin?” diyü baña ‘izzet (13) itmege başladı. Pes andan dağı kaçdum, gitdüm.”

Ve nağldür kim İbrāhīm eyitdi: “Cebrā’il’i düşümde gördüm ki (14) gökden yire indi. Elinde bir nāme dutar-ıdı. Şordum ki: “Neylersin bu nāme ile?” Eyitdi: “Tañrı’nuñ dostları (15) adın yazarvan.” Ben eyitdüm: “Ben dağı Tañrı dostlarındanvan, benüm adımı dağı yazgıl.”

[42a] Eyitdi: “Sen bulardan (1) degülsin.” Ben eyitdüm: “Eger Tañrı dostlaruñdan degül-isem ol Tañrı dostlarınıñ dostlarındanvan.” (2) Bir sâ‘at endiſe eyledi. Pes eyitdi: “Buyruk geldi kim adını yazğıl ki bu yolda ümiz nevmiz- (3) likden bizā olur.”

Ve naıldür kim bir gice İbrāhīm Beytū’l-muqaddise mescidinde kendüzini haşır içine (4) gizlemiş-idi. Zira ki hādimler kimseyi yatmağa kıomazlar-ıdı. Çün gicenüñ bir ulusı geçdi, mescid kıapusı (5) açıldı. Bir pır girdi. Belās geyürdi. Kırk kıſi dağı bilesine girdiler. Mecnū‘ı belās geyürler-ıdı. Ol pır (6) mihrāpa vardı, iki rek‘at namāz kıldı. Arkasını mihrāba virdi, oturdı. Bulardan birisi eyitdi: “Bu gice (7) mescid içinde bir kıſi vardur ki bizden degül. Ol pır gülümsindi, eyitdi: “Ol kıſi Edhem oğı İbrāhımdür. (8) Kırk gün oldu kim ‘ibādet lezzetin bulımaz.” İbrāhım’uñ hem hāl i dağı eyle idi kim ol eyitdi. (9) Pes İbrāhım anı işidicek kıatlanımadı, haşır arasından çıkup pır kıatına geldi, selām virdi, (10) eyitdi: “Toğıru nişān virürsin. Tañrı haqqı-y-içün eyitgil ki ol ne sebebdendür. Pır eyitdi: “Fulān (11) gün Başra şehrinde hurma şatun alduñ. Bir hurması yire düſdi. Sen şanduñ ki ol (12) yire düſen hurma senüñdür. Alduñ, yidüñ. Pes ‘ibādet lezzetin kıanda bulasın.” Pes (13) İbrāhım durdı Başra şehrine yüz urdı. Yağın üç yüz ferseng yol yöridi. Ol hurma şatan kıſinüñ (14) kıatına vardı. Hāl ne-y-dügin aña eyitdi. Andan helāl lıgın diledi. Ol kıſi dağı helāl (15) eyledi. Eyitdi: “Çünki hāl böyledür

[42b] ben dağı tevbe itdüm” didi. Ol dükānını yağmā kııldı, (1) abdāllardan oldu.

Ve naıldür kim bir gün İbrāhım yazıya çıkmış-ıdı. Gördi ki bir sipāhi geldi, aña şordı kim: (2) “Ne kıſisin?” Eyitdi: “Bir kıulvan.” Eyitdi: “İmāret

ķankı yañadur?” İbrāhīm eyitdi: “Bu yañadur.” İşāret idüp (3) sinleyi gösterdi. Ol sipāhi ķakıdı, eyitdi: “Beni masħaraya mı alursın?” Ķamçı dartup başıra başıra (4) vurdı. İbrāhīmüñ başı yarıldı. Yüzi gözi kana bulaşdı. Boynına ip daķup aldı, gitdi. Çün (5) şehre yaķın geldi, ħalāyık uğradılar, ilerü gelüp eyitdiler: “İy zālīm bu Edhem oğlu İbrāhīmdür. (6) ‘Ālemüñ zāhididür. Sen bunı ni-çün incidürsin?” Ol kiři çün bunı işitdi, atından inüp İbrāhīmüñ (7) ayağına düşdi, aña yalvardı, ‘özü diledi. “Ol günāhumı ħelāl eyle” didi. Eyitdi: “Ĥelāl olsun.” Ol (8) kiři eyitdi: “Yā İbrāhīm sen baña ķulvan didüñ.” İbrāhīm eyitdi: “Kimdür ki ķul degül.” Eyitdi: “Ben senüñ (9) başuñı yarduğum vaķtın sen baña du‘ā eylerdüñ, sebeb ne-y-idi?” “Sen benüm-ile eyle itdügüñden (10) ötrü benüm nařībüm uçmaķda oldu ve senüñ yirüñ ħamuda oldu. Pes diledüm ki benden ötrü (11) senüñ nařībüñ ħamu olmaya.” Şordı kim: “Ne-y-çün ‘imāret diyiceķ sinledin yaña işāret eyledüñ (12) idi?” İbrāhīm eyitdi: “Anuñ-içün ki sinle her gün ‘imāret olur ve şehirler her gün ħarāb olur.” (13) Ol kiři hemān-dem İbrāhīm ħuzūrında tevbe eyledi.

Ve naķldür kim bir vaķt İbrāhīm geķer-iken gördi ki (14) bir esrük düşmiş, yatur. Ağzı ve yüzi bulaşmış. İbrāhīm vardı ol esrügüñ ağzını ve yüzini (15) yudı. Eyitdi: “Bir ağızdan ki Tañrı zıkrin gelmiş

[43a] ola anı bulaşmış ķomaķ ħürmetsüzlik (1) ola” didi, gitdi. Ol esrüge eyitdiler: “Ĥorāsān zāhidi geldi, ağzuñı yudı.” Ol kişi anı işidiceķ (2) tevbe eyledi. Şoñra İbrāhīm anı düşünde gördi ki ħatıfdan āvāz geldi. Eydür: “Yā İbrāhīm sen bizüm (3) adumuz-içün anuñ ağzın yuduñ. Biz daķı saña muvāfaķat itdük, gönlin yuduķ.”

Şūrī rażıya'llāhu (4) 'anhu eydür: "İbrāhīm-ile bile Beytü'l-muqaddisde feylule vaktında bir enār ağacı dibinde kōnduk. (5) Andan şoñra bir kaç rek' at namāz kılduk. Ağaçdan bir āvāz işıtdük ki: "Yā Ebā İshāk bizi 'aziz- (6) legil, enārumuzdan yigil." İbrāhīm başın aşğa eyledi. Üç kez dahı ol ağaç eyle didi. (7) Pes girü eyitdi: "Yā Ebā Muḥammed şefā' at eylegil ki bizüm enārumuzdan yisün." Eyitdüm: "Yā Ebā (8) İshāk işidür misin?" Eyitdi: "Evet, eyle ideyin" didi. Durdı, ol ağaçdan iki enār aldı. Birin (9) kendü yidi ve birin baña virdi. Ben yidüm. Ol enār ekşi-y-idi ve ol ağaç kıscuğ-ıdı. (10) Çün girü döndüm, anda irişdüm, gördüm ol ağaç uzun olmış ve enārları tatlu olmış-ıdı. (11) Yılda iki kez virürdi. Dem-be-dem 'ābidler anuñ gölgesine varurlar-ıdı. Aña rümmān- (12) ü'l-'ābidin ad kōmışlar-ıdı.

Ve naḳldür kim bir gün bir ulu kişi İbrāhīm-ile bir tağ üzere oturup (13) söyleşürler-idi. Ol kişi İbrāhımden su'al eyledi kim: "Kemāle irmiş kişinüñ nişānı nedür?" (14) Eyitdi: "Nişānı oldur kim eger işbu tağa yōri dirise yōriye" didi. Derḫāl ol tağ yōrimege (15) başladı. İbrāhīm eyitdi: "İy tağ [43b] saña yōri dimezven. Ammā meşeli senüñ üzerüñe kırarvan" didi. (1) Ebū Recā rażıya'llāhu 'anhu eydür: "Bir gün İbrāhīm-ile gemi içinde idüm. Kātı yıl kōpdı, cihān karañulık (2) oldu. Eydür-idüm: "İşbu sâ' at gemi ğarḳ olısardur." Havādan bir āvāz geldi. İşıtdüm ki eydür: "Ġarḳ olmaḳdan (3) kōrkmañ ki Edhem oğlu İbrāhīm sizüñle biledür." Derḫāl ol yıl gitdi. 'Ālem rüşen (4) oldu.

Ve naḳldür kim bir vakt İbrāhīm gemi içinde oturmuş-ıdı. 'Azīm yıl kōpdı. Şöyle kim (5) gemi ğarḳ olmağa yakın oldu. İbrāhīm baḳdı gördi ki gemide bir muşḫaf kisesi-y-ile bir mıḫda (6) aşılı durur. Ol muşḫafı aldı,

öpüp başı üzere kodı. Eyitdi: “İlāhī bizi ğark eyleme ki (7) senüñ kelāmuñ bizüm aramızda biledür.” Hemān-sā‘ at ol yıl sākin oldı, diñdi.

Ve naıldür kim (8) bir kez gemiye girse gerek-idi. Aqçası yoğ-ıdı. Eyitdiler: “Her kişi bir altun virseler gerek andan (9) gemiye girseler gerek.” İbrāhīm iki rek‘at namāz kıldı, eyitdi: “İlāhī benden nesene dilerler. Benüm (10) yoğdur ki virem.” Derhāl öñindeki kayır altun oldı.

Ve naıldür kim İbrāhīm bir gün Dicle (11) kırañında oturup hırkasın diker-idi. İğnesi suya düşdi. Biregü dağı şordı ki: “Şunuñ gibi (12) memleket terk eyledüñ ne bulduñ?” Eyitdi: “Uş göresin.” İbrāhīm suya işāret eyledi ki (13) ignemi alıvirüñ. İki biñ balık sudan baş kaldurdılar. Her biri ağızlarından birer kızıl (14) altun igne dutmışlar-ıdı. İbrāhīm eyitdi: “Ben kendü ignemi dilerven.” Pes bir za‘īf balıcağ çıkdı. (15) İbrāhīm ignesin ağızında idi. Şundi, [44a] aldı, eyitdi: “Eñ bulduğumuñ azucuğı budur. Ayruğın sen (1) bilmezsin” didi.

Ve naıldür kim bir kez dağı bir kıyunuñ üstine irişdi. Qoğayı kıyuya sarkıtdı, tolu aqça çıkdı. (2) Anı başı aşığa gene aqtardı. Girü sarkıtdı, tolu altun çıkdı. Yine kıyuya aqtardı. Eyitdi: “İlāhī baña (3) hazineñ mi ‘arz eylersin? Bilürem ki senüñ hazineñ bī-kıyāsdur. Ammā ben bu ip-ile kıyuya inmezem. (4) Baña şu virgil, ābdest alayın” didi. Andan soñra çekdi, şu çıkdı.

Ve naıldür kim bir gün hacca varu- (5) r-ıdı. Bunca kişi anuñ-ıla bile idi. Eyitdiler: “Bizde kimsenüñ hıç zevādesi ve binüdi yoğdur. Nite (6) idevüz?” İbrāhīm eyitdi: “Tañrı’ya hıç i‘timāduñuz yoğdur.” Eyitdiler: “Tevbe itdük.” İbrāhīm eyitdi: “Ol (7) ağaca baquñuz. Eger altun tama‘

iderseñüz altun ola.” Nazar itdük, gördük ki kamu muğaylān (8) ağaçları altun olmış-ıdı Tañrı Te‘ālā kudretinden.

Ve naıldür kim bir gün bir cemā‘ at dervişler-ile (9) bir ıal‘a ıatına irişdiler. Ol ıal‘a öñinde çok odun var-ıdı. Dervişler eyitdiler ki: “Bu gice bunda (10) olalum ki odun çokdur, yanduralum.” Pes ol ıal‘adan od getirüp yandurdılar. Anuñ aydınına oturdılar. (11) Her birisi kuru etmek yirler-idi. İbrāhīm namāz kılmağa başladı. Bunlardan birisi eyitdi: “İy kāřki ħelāl (12) et ola-y-ıdı. Bu od-ıla kebāb kıla-y-ıduķ.” İbrāhīm selām virdi, eyitdi: “Tañrı kādirdür ki size et (13) vire” didi. Namāza durdı. Fi’l-ħāl arslan añramağı kopdı. Gördiler ki bir arslan bir kulanı (14) öñine bırakmış kovar. Bunlaruñ öñine gelicek kulan düşdi, boynı üzüldi. İbrāhīm yine selām virdi, (15) eyitdi: “Ĥaķ Te‘ālā işde size ħelāl et viribidi. Tıruñ, boğazlañ” didi.

[44b] Eyle itdiler, bişürdiler, yidiler. (1) Arslan ol arada oturu kıaldı. Bunlar arslanı teferrüc kılurlar-ıdı.

Ammā İbrāhīm kıanda iduğı (2) ma‘lūm degüldür. Ba‘zılar Bağdāddadur dirler ve ba‘zılar Şāmdadur dirler. Ve ba‘zılar eydürler ĥalkdan (3) kaçup Lūt peygāmbere ‘aleyhi’s-selām toprağı yirini kıazup aña girdi, mücāvir oldu ve hem vefāt dağı (4) anda itdi dirler.

Ve naıldür kim çün İbrāhīm vefāt eyledi, hātıfdan āvāz geldi kim “*elā inne’l-emāne’l-(5) arđı kıad māte*” Ya‘nī bilmiş oluñ ki yir yüzinüñ amānı öldi. Pes ĥalāyık müteħayyir oldılar ki (6) bu ne ola. Ĥaber geldi kim İbrāhīm vefāt itdi. Raķmetu’llāhi ‘aleyhi raķmeten vāsı‘ aten.

Bir dağı (7) ol mübārız-i meydān-ı mücāhede, ol mücāvir-i eyvān-ı müşāhede, ol ‘āmil-i kārıgāh-ı hidāyet, (8) ol kāmıl-i bārıgāh-ı ‘ināyet, ol

mālik-i şāfi, melik-i tarīkat-ı fakr **Bişr-i Hāfi** razıya'llāhu'anhu 'azīm (9) mücāhede issi-y-idi. Ve Fuḫayl şöhetin bulmuş-ıdı. Kendü tayısınıñ mürīdi olmuş-ıdı ki aña 'Alī bin (10) Haşrem dirler-imiş. Uşul ve fūrū' 'ilminde 'allāme-i zamān idi. Merve'de vücūda geldi ve durağı (11) Bağdād'da olurdu.

Evvel tevbesi ol-ıdı kim bir gün esrük gider-idi. Bir pāre kāğız buldı. (12) Üstinde Bismi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm yazulu idi. Aldı, öpdı, başı üzere tāt idindi. (13) Vardı, gökçek koşular şatun aldı, aña dütüzdürdi. 'İzzet-ile bir aracukda kōdı. Hemān-gice (14) düşünde eyitdiler: “*tayyebet ismī lā tubeyyine ismūke fi'd-dünyā ve'l-aḥireti*” Ya'nī sen benüm adımı 'izzet- (15) ledüñ, aña gökçek koşular eyledüñ 'izzetüm ḥaqqı-y-içün senüñ aduñı

[45a] dünyede ve āḥiretde şöyle gökçek (1) koşulu eyleyem ki her kim işide gönli rāḥat bula. Bişr ol uykudan durıcağ şanasın ol Bişr (2) degül idi kim yatdı bir tevbe itdi kim kimse hīç işitmemiş-idi. Zāhidlik yolın dutdı. Ḥaḫ Ḥaḫretin (3) ḥāzır görmegin hergiz ayağına nesene geymedi. Hāfi anuñ-içün dirler. Ya'nī ki ayağı yalın.

Şordılar ki: (4) “Ne-çün ayağına nesene giymeysin?” Eyitdi: “Tañrı Te'ālā eydür ki yiri sizüñ-içün döşedüm.⁴⁰ Pes anuñ (5) döşegi üstine ayakḫabı-y-ıla yörimek edep olmaya.” Bir cemā'at vardur anlara aşḥāb-ı ḥalvet dirler. (6) Bunlar şöyledür ki tā ḥaddi der-i divār dimişleyin Allāh nūrın görürler, andan ötrü istincā (7) itmezler-idi ve tükruk ḫandasada bırakmazlar-ıdı. Bişir daḫı eyle olmuş-ıdı. Belki Tañrı'nuñ (8) nūrı yöriyen kişinüñ nūrı ola ki bī-yenzuru Tañrı'nuñ nūrın gören Tañrı'dan artuḫ ne göre.

⁴⁰ Bakara 22, Nūh 19

Her kim (9) nûrın görür ola Allāh’dan artuk nesne bilmeye, lā-cirem ayağın yir üzerine başabilmeye.

Nitekim hoca-yı (10) enbiyā şalavātu’llahi selāmuḥu ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve aṣḥābihi Şa‘lebīnūñ cenāzesi ardınca mübārek (11) ḳademinūñ barmağı ucın başar-ıdı. Eyitdi: “Ol ḳadar firişteler inmişdür ki ḳorḳaram başmayayın (12) diyü. Ol firiştehler nedür? Allāh nûrı. *El-mü’minü yenzuru binū’r-illahi*⁴¹

Ve naḳldür kim İmām Aḥmed-i Ḥanbel rażıya’llāhu (13) ‘anhu aña çok varurdu. Anuñ ḥaffına yavlaḳ i’tikādı var-ıdı. Şākirdleri eyitdiler: “İy hoca (14) sen ‘ālemūñ imāmısın. Dürlü ‘ilm-i ḥadīṣ, fıkḥ içinde naẓīrūñ yokdur. Her sā‘at ‘aḳlı tağılmış (15) yalın ayak ardınca yügürmek [45b] saña ne lāyıḳdur.” Eyitdi: Ol ḳamu ‘ilm ki didiñüz gerçek- (1) siz. Ben andan yigrek bilürem. Ammā ol Tañrı’yı benden yigrek bilür.” Andan ötrü Aḥmed dāyimā Bişr ḳatına (2) varurdu. Ve eydür-idi. “*Ḥaddeşnī ‘an rabbī*” Ya‘nī baña benüm Tañrımdan söylegil” dir-idi.

Ve naḳldür kim (3) Bişr bir gice dilerdi ki kendü evine gire. Bir ayağın içerü başdı ve bir ayağın taşra. Böyle irteye (4) degin durmuş-ıdı. Yarındası kız ḳarındaşı şordı kim: “Bu durduğun ne-çündür?” Eyitdi: “Göñlüme düşe (5) geldi ki Bağdād içinde bunca kişi vardur cühüd, tersā adları Bişr. Ve ben kim müsülmānum adum (6) Bişr. ‘Aceb ben n’itdüm idi. Bunlar n’itdiler idi. Bu fıkır içinde ḥayrān ḳalmış-ıdum. Durduğum ol-ıdı. (7) Bilmezem ki ir olmuş.

⁴¹ Mü’min Allah’ın nuruyla bakar.

Bilāl-i Havvās eydür: “Benī İsrā’îl arasında yörür-idüm. Bir kişi bileme gönölüne (8) ilhâm oldu ki ol Hızırdur ‘aleyhi’s-selām. Eyitdüm: “Tañrı haqqı-y-içün eyitgil kimsün?” Eyitdi: “Senüñ (9) qardaşuñ Hızırvan.” Eyitdüm: “Şāfi‘î haqqına ne dirsın?” Eyitdi: “Ol evtāddandır.” Eyitdüm: (10) “Aḥmed Ḥanbel haqqına ne dirsın?” Eyitdi: “Ol şadīqlerdendür.” Eyitdüm: “Bişr-i Ḥāfi haqqına ne dirsın?” (11) Eyitdi: “Andan soñra anuñ gibi olmaya.”

‘Abdu’llāh bin Celā eydür: “Rażıya’llāhu‘anhu Ze’n-nün’ı (12) gördüm, anuñ ‘ibādeti var-ıdı. Sehl’i gördüm, anuñ işāreti var-ıdı. Bişr’i gördüm, anuñ perhîz- (13) kārılığı var-ıdı. Baña eyitdiler meylüñ kanqısına artuğıraqdur. Eyitdüm: “Ḥariş oğlu Bişre ki (14) üstāzumuzdur.”

Ve naḳldür kim yidi qavşara ki şeker qoyarlar-ıdı, içi tolu ḥadîş kitābları var-ıdı ki (15) anları semā‘ itmiş-ıdı. Temāmet yir altına qoymış-ıdı, [46a] gizlemiş-ıdı. Ḥadîş rivāyet eylemedi. Eydür-ıdı: (1) “Andan ötrü ḥadîş rivāyet eylemezem ki kendüzümde rivāyet zevḳın görürven. Eger dek durmaq (2) zevḳın bile-y-idüm rivāyet eylemeyedüm.”

Ve naḳldür kim Bişre eyitdiler: “Bağdād içre ḥarām ḥelāl qarışmışdur. (3) Belki artuğı ḥarāmdur. Pes ne yirden yirsın?” Eyitdi: “Andan yirven ki siz yirsız ve andan içerem ki (4) siz içersız.”

Eyitdiler: “Pes bu mertebeye ne-y-ile irdüñ?” Eyitdi: “Loḳmayı loḳmadan az eylemek-ile. Zirā ki (5) ḥelāl isrāf qabūl eylemez bir kimse kim yir ve ağlar ve kimse kim yir ve güler ve ol anuñ-ıla berāber (6) olmaya.”

Bir kiři andan řordı ki: “Etmege řatık ne nesene eyleyem?” Eyitdi: “Saęlık ańmaęlıęı.” Pes eyitdi ki: (7) “Aęlıęı luřf-ıla bařa iltmek řuńa beńzer ki kimse Tańrı yolında řana bulařur.”

Ve nağldür kim kırę (8) yıldur kim biryān arzūlar-ıdı. şatun almağa nesenesi yoę-ıdı.

Ve eydürler ki: “Bunca yıllar gōńli (9) baęla⁴² diledi anı daęı yimedi.”

Ve naęldür kim Sulťān řazdurduęı kuyudan hergiz su içmedi.

Ve ululardan (10) birisi eydür: “Bir gün Biř řatına vardum. Yavlaę sovuę-ıdı. Gōrdüm yalıncaę anı, dıtrrer-ıdı. Eyitdüm: (11) “Yā Ebā Nařr bunuń gibi vaętda artuę řon geymek gerek ki řatı sovuędur. Sen řonuń ęıkarduń. (12) Sebeb nedür?” Eyitdi: “Dervişleri ańdum ki sovuędan buńalurlar. Mālum yoę-ıdı kim anlara řon (13) eyleyem. Eyitdüm; Bārī sovuęda yalıncaę olup bunlara muvāfaęat ideyin didüm.”

Ve andan řordılar ki: (14) “Bu mertebeye ne-y-ile iriřdüń?” Eyitdi: “Anuń-ıla ki kendü ģālūmi Tańrı’dan ģayrıdan gizlü dutdum řamu (15) ‘ōmrümde.”

Ve eyitdiler: “Sulťānı ne-ęün řoręutmazsın? řulmler eyler.” Eyitdi:

[46b] “Tańrı’nuń ‘aęametın andan (1) artuę bilürem ki anı bilmeyen řatında anuń zıkrin eyleyem.”

Ve Aģmed bin İbrāhīmü’l-Müteřayyib (2) eydür: “Biř bańa eyitdi; Ma’rūf’a eyitgil ki namāz kılıcaę řatuńa gelsem gerek.” Vardum, eyitdüm. Muntazır (3) oldu. Öyle namāzın kıldı, gelmedi. İkindü namāzın kılduę, gelmedi. Aģřam oldu, yatsu oldu, (4) gelmedi. Ögümde eyitdüm subģāna’llāh,

⁴² Uludağ’ın ęalıřmasında kelime baklava şeklinde tercüme edilmiştir (Uludağ, 2007: 148)

Bişr gibi er hîlâf söyleye mi? Bu ‘aceb ola didüm. Mescid (5) kapusunda oturup Bişri gözedürdüm. Gördüm, geldi. Seccâdesin getürmüş-idi. Çün Dicle kırañına (6) irişdi, su üzere yöriyü geçdi, geldi. İrteye degin anuñ-ıla söyleşdiler. Çün şehir vaqtı oldu, (7) yine geldi ol şu üzerinden geçüp gitdi. Ben kendüzümü şamdan bırakdum, yitdüm. Elin, ayağın (8) öpdüm, eyitdüm: “Baña du‘ â eylegil.” Du‘ â kıldı, eyitdi: “Âşikâre eyleme.” Nice kim ol diri-y-idi hîç (9) kimseneye nesene dîmedüm.”

Ve naıldür kim bir cemâ‘at Bişr katında idi. Ol rızâ içinde söz (10) söyler-idi. Bir şüfi eyitdi: “Yâ Ebâ Naşr hîç nesene halkdan kabûl itmezsin, ululanursın. (11) Eger girçek zâhid-iseñ, dünyeden yüzüñ çevürdün-ise halkdan nesene algıl tâ halk arasında (12) ululuğun kalmaya ve ne kim bunlardan alasin anı uğurlayın dervişlere viresin. Tevekkül (13) üzere oturasın ‘âlem-i gaybdan kût alasin ve kût bulasin.” Ol söz yâranlara (14) katı geldi. Bişr eyitdi: “Cevâb işit, bil kim fakîrler üç dürlü kısmet olmuşlardır. Bir (15) ol kim hergiz nesene dilemeye ve eger virürlerse dağı almaya.

[47a] Bu kavma rûhâniyeler dirler. (1) Çün Tañrı’dan dileyeler ne dilerler-ise, Tañrı Te‘âlâ vire. Ve eger Tañrı’ya and vireler derhâl hâcetleri (2) revâ ola. Ve bir dağı ol ki hîç nesene dilemeye ve eger vireler ala. Bu kavme avsağ dirler. (3) Ya‘nî orta kavım dirler. Bunlar tevekkül üstine durular Tañrı’ya. Bunlar ol kavmdür ki Hâk Te‘âlâ (4) Hâzretinde hon üzere oturmuşlardır. Ve bir dağı oldur kim şabr idüp otura. Güci yitdükçe (5) vaqtın bekleye ve arzuların def eyleye.” Ol şüfi bu cevâbı işidicek eyitdi: “Bu söze (6) râzî oldum, Tañrı senden râzî olsun” didi.

Bir vakt Bişir eyitdi: “Alī Curcānī tapusına (7) irişdüm bir bıñar üstinde. Çün beni gördi, kaçdı. Eyitdi: “Bugün günāh işledüm ki ādemī gördüm.” Ben (8) ardınca yügürdüm. Eyitdüm: “Baña ögüt virgil.” Eyitdi: “Kendüzüñi kavzağıl ve dirliği şabrla eylegil (9) ve hevesi düşmen dutğıl ve şehvetüñ hilāfınca işlegil ve bugün evüñi laħddan boşırağ eylegil. (10) Tā ki seni laħddan koparıcağ dinç, fāriğ, kaydsuz Hağ Te‘ālā Hażretine kavuşıbilesin.”

Ve nağldür kim (11) bir bölük kavm Bişir katına geldi. Eyitdiler: “Biz Şāmdan geldük, hacca varuruz. Bizüm-ile muvāfağat (12) eyler misin?” Eyitdi: “Üç şart-ıla sizüñ-ile muvāfağat eylerven. Evvel şart oldur ki hiç nesene (13) götürmeyevüz. İkinci kimseden hiç nesene dilemeyevüz. Üçinci nesene virürler-ise dağı kabül (14) itmeyevüz.” Eyitdiler: “Nesene götürmemegi ve nesene dilememegi ide bilevüz. Ammā bir fütüh bızā olursa (15) anı almamağa başarımayavuz.” Bişir eyitdi: “Pes sizüñ [47b] tevvekkülünüñüz yoğ-ımuş. Tevekkül siz hāciler azığına (1) itmişsiz.” Bu ol sözüñ ma‘nısidür ki şūfinüñ cevābında dimiş-idi ki gönlinde anı dutsa ki (2) halkdan nesene kabül idiserven tevekkül Tañrı’ya itmemiş ola.

Ve nağldür kim Bişir eyitdi: “Bir gün (3) eve girdüm. Bir kişi gördüm, eyitdüm: “Ne kişisin ki destürsuz eve geldüñ?” Eyitdi: “Kardaşuñ (4) Hızırvan.” Eyitdüm: “Benüm-içün du‘ā kılğıl.” Eyitdi: “Tañrı Te‘ālā tã‘atın saña geñez eylesün.” (5) Eyitdüm: “Du‘āñı arturğıl.” Eyitdi: “Eyledüğüñ tã‘atı senden örtülü dutsun.”

Ve nağldür kim bir kişi (6) Bişir-ile tanışdı ki iki biñ aqçam vardur helāl, hacca varsam gerek.” Eyitdi: “Temāşā mı itmege varur- (7) sın? Eger

Tañrıya dileg-içün varursañ var on kişinüñ borcın öde yâ on öksüze virgil (8) yâ bir muķbil kişiyeye degürgil. Zîrâ ol rāhat ki bir müsülmān göñline irdüresin, yüz ḥacc şevā- (9) bından yigrekdür.” Ol kişi eyitdi: “Rağbetüm ḥacca varmağa artuğırağdur.” Bişir eyitdi: “Anuñ-içün (10) ki mālunuñ ḥelāl yirde ele getürmemişsin. Bî-vech yire ḥarc itmeyince dek durumaz- (11) sın” didi.

Ve naķldür kim Bişir bir gün sinleden geçerci. Eydür-idi: “Ḳamu sinle ehlin gördüm. (12) Sinleden çıkmışlar ğavġā eylerler birbiri-y-ile nesne üleşürler gibi. Eytdüm: “İlāhî bunlaruñ ḥālin (13) baña bildürgil.” Buyruğ geldi ki var giri anlardan şor.” Pes vardum bunlara şordum, ışbu ne ğavġādur (14) didüm. Eytdiler: “Dīn erenlerinden bir er bizüm aramuzdan geçdi. Bir ḳul huva’llāhu aḥad (15) oğudı. Uşda bir hefde oldı ki anuñ şevābın üleşürüz. Henüz daḥı fārīg olmamışuz.”

[48a] Ve daḥı (1) Bişir eyitdi: “Bir vaķt Ḥazret-i Risālet Muḥammed-i Mustafā şalavātu’llāhi ve selāmuḥu ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve aşḥābihi (2) düşümde gördüm. Baña eyitdi: “Yâ Bişr-i Ḥāfi bilür misin ki Tañrı Te‘ālā seni ḳamu ḳavmuñdan ve ḳullaruñdan (3) ne-çün üğürtledi.” Eytdüm: “Bilmezven yâ nebiyye’llāh.” Eyitdi: “Anuñ-içün ki benüm sünnetüm ardınca varduñ (4) ve şālihlere ḥürmet eyledüñ ve ḳardaşlaruñı öğütledüñ ve benüm ehl-i beytümi ve aşḥābumı sevdüñ. (5) Ol sebebden Ḥaḳ Te‘ālā seni ulular maḳāmına irürdi.”

Ve naķldür kim Bişir eyitdi: “Bir gice ‘Alī Murtaẓā’yı (6) düşümde gördüm. Eytdüm: “Yâ emīrül-mü’miñin baña öğüt virgil.” Eyitdi: “Ne görklüdür baylaruñ şefaḳatı (7) dervişler üzerine şevāb isdemeg-içün ve

andan görklürek dervişler tekebbürlük itdügidür (8) baylar üzerine Tañrı’nuñ keremine i‘timād itmeginden.”

Ve naıldür kim Bişr aşhābına eydür-imiş: “Sefer (9) idüñüz. Zîrā su aķup yöriyicek hoş olur. Bir yirde durıcaķ durur, şararur.”

Ve eyitdi: (10) “Her ki dilerse dünyede ‘azîz kıala ve āhîretde yüce mertebe bula ol nesneden perhîz eylesün. (11) Bir halkdan hâcet dilemesün ve bir kimse hakkına yavuz söz söylemesün ve bir kimseye konuķ (12) olmasun.”

Ve eyitdi: “Āhîret lezzetin bulmaya ol kişı ki anı halk bilmegi seve.”

Ve eyitdi: “Eger (13) kanā‘at itmekde hiç nesene yoğ-ısa ‘izzet-ile dirlik eylemek tapdur.”

Ve eyitdi: “Eger severseñ (14) ki halk seni bileler bu sevgü dünya sevgüsünüñ başıdur.”

Ve eyitdi: “Hergiz ‘ibâdet lezzetin (15) bulmayasın tā senüñ-ile şehvet arasında demürden dîvâr itmeyesin.”

[48b] Ve eyitdi: “İşlerüñ kıtırığı (1) üç nesenedür. Bir el tarlığında comardlık, bir halvet vaktında kendüzin sakınmaķ, bir daķı korķduğı (2) kişı kıatında söz söylemek.”

Ve naıldür kim eyitdi: “Kendüzin sakınmaķ oldur ki şübhelü nesnelerden (3) arı çıkasın ve her bir nesene içinde kendü nefsüñ hisābın ilerü dutasın.”

Ve eyitdi: “Zāhidlık (4) bir pāzîşāhlıķdur kim hiç yirde oturmaz, illā hālî gönül içinde.”

Ve eyitdi: “Qaygu bir pāzişāhdur (5) kim çün bir yirde qarār duta, rāzī olmaz ki dağı bir nesene anuñla qarār duta.”

Ve eyitdi: “Qamudan (6) yigirek nesene kula virmişlerdür; ma‘rifetdür dağı şabrdur olınca.”

Ve eyitdi: “Tañrı’nuñ hāşakīleri (7) var-ısa şūfīlerdür.”

Ve eyitdi: “Şūfī oldur ki şāfī gönli var Tañrısı-y-ıla.”

Ve eyitdi: “Şūfīler (8) bir qavmdür kim anları Tañrı-y-ıla bilürler ve bunlara ‘izzet Tañrı-y-içün kılurlar.”

Ve eyitdi: (9) “Her kim āzād olmak çāşnısın bile, gerek sırrını arı eyleye.”

Ve eyitdi: “Bağıl yüzine bakmak gönli (10) katı eyler.”

Ve eyitdi: “Qardaşlar arasında edebi terk eylemek edebdür.”

Ve eyitdi: “Hīç kimse-y-ile (11) oturmadum ve kimse benüm-ile oturmadı ki çün ayrılışduq. Baña haqīqat oldı ki bile otur- (12) masaduk ikimüze dağı ol yig-idi.”

Ve eyitdi: “Ben ölmeden ikrāh dutmazvan ve ölmeden (13) ikrāh dutan kişi şekk içinde olur.”

Ve eyitdi: “Sen kāmīl olmayasın düşmenüñ senden (14) emīn olmayınca.”

Ve eyitdi: “Eger Tañrı’ya tāt eylemezseñ bārī ma‘şıyyet dağı eylemegil.”

Ve eyitdi: (15) “Bir gün bir kişi anuñ öñinde “Tevekkeltü ‘ala’l

[49a] -lāhi”⁴³ didi. Bişr eyitdi: “Yalan eydürsin ve eger Tañrı’ya (1) tevekkül itmiş imisseñ ol itdüğine rāzī olayduñ.”

Ve eyitdi: “Eger söylemek ‘aceb gelürse diñsüz (2) durgıl. Ve eger diñsüz durmak ‘aceb gelürse söz söylegil.”

Ve eyitdi: “Eger dünyā durduğınca şükr-içün (3) secde eylemege meşğül olasın, anuñ şükrin eylememiş olasın ki ol ezelde dostlar sözün (4) söyledi. Dürişi görgil ki anuñ dostlarından olasın.”

Çün Bişrūñ ölesi vakt geldi. (5) ‘Aceb hāletde idi. Eyitdiler: “Meger diriligi seversin.” Eyitdi: “Yok ammā ‘ālemler pāzişāhı dergāhına (6) varmak şarp işdür.

Ve naıldür kim ölüm döşeginde iken bir kişi girdi, el tarlığında ve rüzigār (7) zaḥmetinden şikāyet eyledi. Gönlegin çıkardı, aña virdi. Bir ‘āriyetī gönlek aldı geydi. (8) Anuñ içinde cān teslim kıldı.

Ve naıldür kim Bişir diri olduğınca Bağdād içinde hergiz (9) cānavar tersin yire bırakmadı aña hürmet itmegin. Zīrā ki Bişr yalın ayak yörürdi. (10) Meger bir kişinüñ ılkısı var-ıdı, sürüp geçer-idi. Ol yol üzere gördi ki tersledi. Feryāz eyledi, (11) “Meger Bişr-i Hāfi kalmadı” didi. Hem şordılar, gördiler ki Bişr-i Hāfi kalmamış. Eyitdiler: “Nite bildüñ?” (12) Eyitdi: “Mādām ki ol diri-y-idi temāmet Bağdād yolında tavar tersin yoğ-ıdı. Dün (13) gice hilāfinca gördüm, bildüm ki kalmamış.”

Öldükden soñra anı düşde gördiler, şordılar ki: (14) “Hāḫ Te‘ālā senüñ-ile neyledi?” Eyitdi: “Yarlıgadı. Eyitdi ki: *“kūl yā men lem ye ’kūl*

⁴³ Hûd 56, Allah’a tevekkül ettim.

işrab yā men (15) lem yeşrib” Ya‘nī yigil iy ol ki bizüm-içün yimedüñ ve içgil iy ol ki bizüm-içün içmedüñ.”

[49b] Bir kişi (1) anı düşünde gördi, eyitdi: “Tañrı Te‘ālā senüñ-ile neyledi?” Eyitdi: “Yarlıgadı ve uçmağuş yarusın baña helāl eyledi. (2) Eyitdi: “Yā Bişr eger baña sücüd hemişe od üstine eyleye idüñ anuñ şükürin itmemiş ola-y-ıduñ ki (3) kullarum göñli içinde saña yir virdüm” didi.

Bir kişi Bişr’i düşünde gördi, şordı ki: “Hağ Te‘ālā saña neyledi?” Eyitdi: (4) “Tañrı Te‘ālā’yı gördüm, eyitdi: “Merhabā yā Bişr. Ol gün ki cānuñı aldum senden sevgölürek yir yüzinde (5) dostum yoğ-ıdı.”

Bir kişi dahı anı düşünde gördi, şordı ki: “Hağ Te‘ālā senüñ-ile neyledi?” “Baña ‘itāb eyledi ki (6) dünyā içinde ni-çün benden ol kadar karkar-ıduñ? “*Emā ‘alimte en el kereme şıfatı*” Ya‘nī bilmedüñ mi kim kerem benüm (7) şıfatumdur.”

Ve nağldür kim bir gün bir ‘avrat İmām-ı Hanbel rażıya’llāhu‘anhu katına geldi, eyitdi: “İy müsülmānlar (8) imāmı tam üstinde iplik egirürven. Vağt olur ki halifenüñ meş‘aledārları geçerler. Ben ol (9) meş‘ale aydınında bir kaç til iplik egirürven. Revā mıdur yā revā degül? Anı baña eydivirgil.” Ağmed (10) eyitdi: “Evvel eyitgil ki sen kimsin ki bunuñ gibi ‘aceb su’āl şorarsın.” Eyitdi: “Bişr Hāfi’nüñ (11) kız kardaşıvan.” Ağmed anı işidicek zār u zār ağladı, eyitdi: “Bunuñ gibi fağr hem Bişr hānedā-(12) nından belüre.” Eyitdi: “İy müsülmān saña revā olmaya, zinhār dürişgil ki şāfi, duruca suyuñ (13) bulanmasun. Kendü kardaşuñ şuyınca varğıl tā şöyle olasın ki bunlaruñ meş‘alesinden eger (14) egirmege dileyessin elüñ saña uymaya, egiremeyesin.

Zîrâ ki qardaşuñ şöyle idi kim kaçan şübhelü (15) tã'ama şunsa eli
varmaz-ıdı, eydür-ıdı: “Bir sulţānum vardur aña gönül dirler. Anuñ rağbeti
[50a] (1) takvîdür. Benüm zehrem yokdur ki takvîden destûr olmayınca iş işleyem”
dir-ıdı. Rağmetu'llāhi 'aleyhi rağmeten (2) vāsi' aten.

Bir dağı ol pîşvā-yı ehl-i millet, ol şem'-i halk-ı kıyāmet, (3) ol
bürhān-ı mevhibet ve tecrîd, ol sulţān-ı ma'rifet ve tevḥîd, ol hüccetü'l-fakr-i
faḥr, (4) kutb-ı vaḳt **Z̤e'n-nūn-i Mısri** razıya'llāhu'anhu tarîkat yolında
yortıcılardan, belā ve miḥnet (5) ve melāmet yükin tartıcılardan idi. Tevḥîd
sırlarında nazarı key ince idi. Mısır ehlünün çoğı (6) aña zandîk dirler-ıdı. Ve
hem birincisi anuñ işine ḥayrān qalurlardı. Nice kim diri idi kamu (7) 'ālem
aña münkir idi. Ölmeyince kimse anuñ ḥālin bilmedi ve kendüzini şöyle gizlü
dutar-ıdı.

(8) Tevbesinün sebebi ol-ıdı kim bir gün ḥaber virdiler ki fulān yirde
bir zāhid var. Z̤e'n-nūn (9) eydür: “Çün ol 'ābidün ziyāreti qaşdın eyledüm.
Çün vardum, gördüm kendüzin bir ağaca aşı qomış, (10) kendü kendüye
eydür ki: “İy ten baña uyıl ve benüm-ile tã'at eylemege ivgil. Vegerni
açlıqdan (11) ve ḥastelıqdan seni iş böyle dutam tā ki helāk olasın.” Bunu
işidicek qatına vardum, (12) selām virdüm, şordum ki: “Bu ne ḥāletdür?”
Eyitdi: “Bu ten benüm-ile Ḥaḳ Te'ālā tã'atın eylemege (13) qarār itmez ve
halk-ıla qarışmaq ister.” Z̤e'n-nūn eyitdi: “Ben şandum ki müsülmānlar qanın
dökmişsin, (14) yā bir ulu günāh eylemişsin.” Eyitdi: “Bilmez misin ki çün
halk-ıla qarışmaq oldu qalan günāhlar (15) dağı biribiri ardınca soyağışur
gelür.” Ben eyitdüm: “Mu'teber zāhidsin.” Eyitdi: “Benden dağı

[50b] (1) zāhidirek isterseñ ki göresin işbu tağ ardına ağkıl.” Çün ağdum. Bir yigit gördüm. Şavma‘a kapu- (2) sında oturur. Bir ayağı içerü ve bir ayağın kesmiş, şavma‘adan taşra bırakmış, yatur. Kurtlar üşmiş, (3) yirler. Yakın vardum, selām virdüm ve hālın şordum. Eyitdi: “Bir gün işbu şavma‘ada otururdum. (4) Bir ‘avrat geçdi. Göñlüm andan yaña uçdı ve hem taķazā itdi ki ardınca varam. Çün bir ayağum (5) taşra adıcaķ bir āvāz işitdüm ki: “Utanmaz mısın? Otuz yıl ‘ibādet itmişken şimdiki hālde bir ĥarāma (6) kaşd eylersin.” Hemān-sā‘at ol ayağımı kesdüm, taşra uşbu aracukda oturmışam. Göreyin (7) benüm-ile dağı neylerler.” Eyitdi: “Çün bunda er görmege geldüñ bizi ki gördüñ suçlularuz. Eger er görmege (8) arzūñ var-ısa bu tağ üzere ağkıl tā ki er göresin.” Ze’n-nün eydür: “Ol tağ iñen yüksek (9) idi, çıkamadum. Anuñ ĥaberin andan şordum.” Eyitdi: “Çok zamāndur bir kişi bir şavma‘a içinde anda (10) ‘ibādet ider. Bir kişi anuñ-ıla baķş eyledi. Eyitdi: “Rūzī yimek każanç sebebıdür.” Ol kişi eyitdi: “Ol kim (11) każançdur hiç ben anı yimem.” Bir kaç gün hergiz nesene yimedi. Pes Ĥaķ Te‘ālā arulara emr eyledi, (12) anuñ çevresinde bal eylediler. Andan yidi. Çün Ze’n-nün anı işitdi göñline iñen eşer eyledi (13) ve içinde bir derd bızā oldu. Bildi ki Tañrı’ya tevekkül idenüñ Ĥaķ Te‘ālā işini düzer, emegi yavu (14) varmaz.

Ze’n-nün eydür: “Yolca gelür-iken bir kuş gördüm gözsüz. Ağaç üzere oturur. Uçdı, (15) bir ağaçdan aşaga indi. Ben eyitdüm bu bī-çäre

[51a] kuş yim ne yirden yir ve su ne yirden içir. (1) Hemān-sā‘at burnı-y-ıla yiri każdı. Bir altun esküre tolu sīsam ve bir gümüş isküre tolu gülāb (2) çıkā geldi. Ol gözsüz kuş ol sīsamdan yidi ve ol gülābdan içdi, uçdı. Yine ol ağaç (3) budagına ķondı ve ol isküreler belüsüz oldu.

Zu'n-nün çün anı gördi bir kezden elden gitdi (4) ve i'timād-ı tevekküle belürdi, ve tevbesi haqıqat oldı. Pes Mışırdan bir kaç menzil gidicek aḥşam (5) irişdi. Bir vīrāne içine girdi, yatdı. Anda bir küpecük altun buldı cevāhir-ile. Ve ol (6) küpecük üstinde bir taḥta var. Ve ol taḥta üzere Tañrı adı yazılı. Ol vaqtın Ze'n-nū'nuñ (7) yāranları bile idi. Ol cevāhiri, altunı bunlara üleşdürdi. Zu'n-nün eyitdi: “Ol taḥtayı baña virüñ ki (8) anuñ üstinde dostum adı yazılıdur. Ve ol taḥtayı aldı bilesine getürdi. Dāyimā çıkarup öperdi, (9) gözlerine sürerdi. Ve anı başı üzere tāc idinüp dururdi. Sırrı ne eyitdiler: “Yā Zu'n-nün her (10) kimse cevāhire, altuna qaldılar ‘azīzdür diyü, sen andan ‘azīzirek nesene alduñ ki ol bizüm (11) adumuzdur. Lā-cirem ‘ilm ü hikmet qapusın saña açduq.”

Ze'n-nün andan girü şehre geldi. (12) Eyitdi: “Bir gün gider-idüm, bir ırmaḳ kenārına irişdüm. Ol su kırañında bir köşk gördüm. (13) Vardum ṭahāret aldum. Çün fāriḡ oldum nāḡāh ol köşk ṭamına baḳdum. Bir qaravaş (14) gördüm ki ḡāyet görklü idi. Diledüm ki anı şınayam. Eyitdüm: “İy qaravaş kimüñsin?” Eyitdi: “İy Zu'- (15) n-nün çün ıraḳdan görindüñ, şandum delüsin ve üç yakınıraḳ geldüñ, şandum ki ‘ālimsin.

[51b] (1) Çün daḡı yakınıraḳ geldüñ şandum ki ‘ārifsin.” Eyitdüm: “Nite?” Eyitdi: “Zīrā ki eger dilümissen (2) ṭahāret almayaduñ ve eger ‘ālimissen nā-maḥrem yüzine baḳmayaduñ ve eger ‘ārifmissen gözüñ (3) ḥaḳdan ayruḡa düşmeye idi.” Bunı didi görünmez oldı. Baña ma‘lūm oldı ki ol ādemī degülmiş. Anuñ (4) maḳşūdı beni uyarmaḡ-ı mış. Cānuma od düşdi. Durdum, deñizdin⁴⁴ yaña vardum. Ve çün bir kaç gün (5) oldı meger bir bāzīrgānuñ cevheri yavu

⁴⁴ Kelime hem deñizden hem de deñizdin okunacak şekilde çift hareke ile gösterilmiştir.

varmış. Gemi kıvımın hep dutdılar, aradılar. Bulunmadı. (6) İttifāk idüp eyitdiler: “Bu yad kişi almışdur.” Pes Z̤u’n-nūn’ı dutdılar, incitdiler, inen çok horlık (7) eylediler. Ol hıç dınmaz-ıdı. İş haddenden geçicek añulcak dudağın depredüp du‘ā eyledi. Biñ (8) biñ balık deñizden baş kaldurdılar. Her birinüñ birer gevher ağzında Z̤u’n-nūn’a şunu virdiler. (9) Pes birinüñ ağzından bir gevher aldı, ol bāzırgāna virdi. Ol gemi kıvımını anı gördiler, (10) eline ayağına düşdiler. Z̤u’n-nūn’dan ‘özü dilediler. Şöyle hürmet kıldılar ki vaşf (11) itmege yaramaz. Bu sebebdendir adını Z̤u’n-nūn kıdılar.

Anuñ ‘ibādetinüñ ve riyāzetinüñ haddi (12) yoğ-ıdı. Anuñ bir kıardaşı var-ıdı. Anuñ şöhetinde şöyle ‘ārif olmış-ıdı kim bir gün (13) bu āyiti okur-ıdı ki “*Ve zallelnā ‘aleykumul ġamāme ve enzelnā ‘aleykumul mene ve’s-selva.*”⁴⁵ Yüzün göge dutup (14) ururdu. Eyitdi: “İlāhī benī İsrā’īl kıavmına Menn ü selva viribidüñ. Muħammedilere virmeye misin? (15) Vallāhi aşāğā oturmayam tā Menselva yağdurmayınca.” Derħāl Hāķ Te‘ālā [52a] destūru-y-ıla Menn ü selva (1) yağdı. Ol aña meşğul olmadı. Evden taşra yügürdi, yüzün yazıya dutdı. Gitdi, yavu vardı. Ayruķ (2) hıç kimse anı görmedi ve isdeyüp dağı bulunmadı, bilinmedi ki ne oldu.

Ve naķldür kim Z̤u’n-nūn (3) eydür: “Bir vāķt Şām tağlarında gezerdüm. Anda bir bölük kıavma uğradum. Kıamusın kötrüm ve mübtelā (4) gördüm. Bir yire dirneşmişler. Şordum ki: “Size ne oldu bunda geldüñüz?” Eyitdiler: “Bunda bir ‘ābid (5) vardır. Şavma‘ada ‘ibādete meşğuldür. Yılda bir kez çıkar bu dirilen kötrümler üzere bir nāzar (6) ider. Bunlara du‘ā kıılır, nefes urur. Hāķ Te‘ālā bunlara tamām şifā kıılır. Ol du‘ā berekātında (7) bir

⁴⁵ Bakara 57, Ve sizi bulutla gölgeledik, size kudret helvası ve bildircin gönderdik.

sā‘at bunlaruñ arasında durur. Varur yine şavma‘ası içine girür. Dağı bir yıl tamām olmayınca (8) çıkmaz.”

Çünkü bu sözi işitdüm andan durdum. Tā ki ol zāhid çıktı, peñzi şararmış, teni (9) incelmış, gözleri çukura düşmüş. Bir yigitdür ki anuñ heybetinden tağ taş ditredi (10) yazdı. Çünkü bir kez şefā‘at nazarı ile ol kötrümler üzere bağıdı, andan gökdin yaña nazar (11) itdi. Du‘ā kırup ol kavm üzerine urdı. Kamusı sağ oldılar. Hācetleri revā oldı. Çün (12) diledi ki girü şavma‘aya gire şıçradum, etegin dutdum, eyitdüm: “Tañrı yolından zāhir ‘illete (13) mu‘ālece eyledüñ. Benüm bāğın ‘illetüme dağı mu‘ālece eylegil.” Baña bağıdı, eydür: “İy Zū‘n-nūn (14) elüñi benden çek ki dost bağa durur. Çün görmüş ol ki andan artuğ kişiyel urmuşsin. (15) Seni aña ve anı saña kıoya ilüñüz bile helāk olasız” didi. Girü içeri gitdi.

[52b] Ve nağıldür kim bir gün (1) Zū‘n-nūn kıatına yāranları girdiler. Gördiler ki ağılar-ıdı. Eyitdiler: “Sebeb nedür?” Eyitdi: “Dün gece secde (2) içinde gözüme uyku geldi. Hāq Te‘ālā’yı düşümde gördüm. Eyitdi: “Yā Ebā‘l-feyz hāğkı yaratdum on (3) bağış. Dünyāyı anlara ‘arz eyledüm. Anlaruñ tokuz bağışı dünyāya yüz dutdılar, gıtdiler. Bir bağışı (4) kıaldı. Ol bir bağış yine on bağış oldılar. Uçmağı bunlara ‘arz eyledüm. Tokuz bağışı (5) uçmağı yüz dutdılar. Bir bağış kıaldı. Ol bir bağış yine on bağış oldı. Tamuyı anlaruñ (6) ileyine getürdüm. Kamusı ürkdiler, tartağan oldılar tamu heybetinden. Pes bir bağış kıaldı ki (7) ne dünyāya aldandılar ve ne uçmağı meyl itdiler ve ne tamudan ürkdiler. Eyitdiüm: “İy kıullarum (8) dünyāya nazar itmedüñüz ve uçmağı ümiz dutmadüñüz ve tamudan ürkmedüñüz. Yā ne dilersiz?” (9)

ķamusı bař ķaldurup eyitdi: “*ente ta‘lemu mā nurīdū*”⁴⁶ Ya‘ nī sen bilürsin ki biz ne dilerüz.”

Ve naķldür kim (10) bir gün Z̄u’n-nün ķatına bir oĝlan geldi, eyitdi: “Yüz biñ kıızılum var, mirās ķalmıřdur. (11) Dilerven ki anı ıapuñda ģarc eyleyem.” Z̄u’n-nün eyitdi: “Bāliĝ olduñ mı? Eyitdi: “Yok” Eyitdi: (12) “şimdi saña nafaķa virmek revā degül, şabr eyle bāliĝ olunca.”

Çünki oĝlan bāliĝ oldu, geldi. (13) řeyĥ ķatında tevbe eyledi. Ol altunı dervışlere virdi. Z̄u’n-nün ģarc eyledi tā dükenince. (14) Andan řoñra dervışler yine müflis oldılar, acıķdılar. Ol oĝlan eyitdi: “Ķanı ol (15) yüz biñ altun, tā ki bunlara nafaķa eyleye idüm.” Ol söz řeyĥe ma‘lüm oldu. Bildi ki oĝlan [...]

[53a] (1) [...] suya ıaldı. Çıķıcaķ çağırdı kim yā rasūlu’llāhi sülālesi feryāzuma iriř. řādıķ raızıya’llāhu‘ anhu (2) eyitdi: “*Yā mā’ü aĝmisīhi*” Ya‘ nī iy su ařaĝa batur. Anı ařaĝa baturdı. Girü çıķageldi, eyitdi: (3) “Yā rasūlu’llāh sülālesi feryāzuma iriř.” řādıķ eyitdi: “Yā su anı ařaĝa batur tā ol vaķta deĝin (4) ki bir nefes ķaldı ve ümīzin řādıķdan üzdi.” Bu kez su yüzine gelicek çağırdı ki: “İlāhī feryāzuma (5) iriř, meded senden isterven” didi. Hemānā kim feryāz Tañrı’dan istedi, řādıķ buyurdı, sudan (6) götürdiler, başı ařaĝa ařa ķodılar. Burnından, aĝzından döküldi. Öĝi gelicek řādıķ eyitdi: “Hā Tañrı’yı (7) gördüñ mi?” Ol kiři eyitdi: “Gördüm ki aĝyār ģayālī gözüme ģicāb olmiş imiř. Ben ayruĝa řıĝınur- (8) mışım. Çünki küllī aña řıĝındum mededi ve feryāzı andan istedüm göñlüm içinden bir dirīçe açıldı. (9) Andan öte baķdum. Ben ne kim isterdüm andan gördüm. Tā bī-çāreliķ olmayınca meded

⁴⁶ Hūd, 79.

müeyesser olmadı kim (10) “*emmen yucibü’l-muẓtarra izā de‘āhū ve yekşifū’s-sū’e*”⁴⁷ Şadık eyitdi: “Niçe kim Şadık’a çağırurduñ, feryāz (11) andan isterdüñ, şiddik degüldüñ. Şimdi kim Allāh adın zıkr eyledüñ, feryaz ol yüce dergāhdan (12) istedüñ ğarqdan emīn olduñ. Zinhār şimdiden girü ol dereceyi key bekleğil” didi.

Ve dağı (13) eyitdi: “Her kim eydür-ise kim Tañrı Te‘ālā bir nesnenüñ üstindedür veyā nesnenüñ içindedür veyā nesneden (14) taşradur ol kişi kâfirdür.”

Ve dağı eyitdi: “Muṭī‘ kendüzin görmek-ile ‘āşidür. ‘Āşī ‘özü (15) dilemek-ile muṭī‘ dür.”

Ve dağı eyitdi: “İbādet tevbesüz toğru gelmeye. Zīrā ki Tañrı [53b] Te‘ālā tevbeyi ‘ibādetden (1) muḳaddem dutdı kim *ettāibüne’l-‘ābidüne*”⁴⁸

Ve dağı eyitdi: “Tevbeyi añmak Tañrı’yı aña dururken Tañrı’nuñ (2) zıkrinden ğāfil olmağ olur. Zīrā her kim Tañrı’yı şöyle kim haḳdur aındı kalan nesneyi unıda. Anuñ-içün (3) Tañrı Te‘ālā ‘ivāzduz kamu nesneden.” Dağı bu āyet ma‘nīsinde kim “*yaḥteşşu biraḥmetihi men yeşā’u*”⁴⁹ Ya‘nī dilersem (4) ḥāş eyleyem. Raḥmetüm her kimüñ ki vāsıṭayı ve ‘illeti ve sebebi aradan götürmişdür tā bile kim şāfi (5) gönül ‘aṭādur.

Ve dağı eyitdi: “Her kim ki kendüzini mücāhedeye çeke Tañrı’dan kerāmete irişe. Ve her kim (6) mücāhedeyi ya‘nī zaḥmeti kendü nefesine Tañrı içün eyleye Tañrı’ya irişe.”

⁴⁷ Neml, 62, Darda kalana kendine yalvardığı zaman karşılık veren kimdir.

⁴⁸ Tevbe 112, Onlar Allah’a “tevbe edenler, ibadet edenler”, oruç tutanlar, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah’ın sırrını koruyanlardır. O mü’minleri müjdele.

⁴⁹ Bakara 105, Allah rahmetini dilediğine verir.

Ve dahı eyitdi: “Tañrı’nuñ (7) mekri kulları vücūdunda andan dahı gizlürekdür ki karañu gice içinde qarınca kara taş üstinde (8) kımıldar ola.”

Ve dahı eyitdi: “Mu‘ayyen sır baña ol vaqt müsellemler oldı kim delülük kalemın bize çekdiler, (9) ya‘nî adumızı delüler defterinde şebt eylediler.”

Ve dahı eyitdi: “Kişinüñ ṯalı‘i eyü olduğındandır ki (10) anuñ düşmānı uşlu kişi ola.”

Ve dahı eyitdi: “Biş dürlü kişinüñ şöhetinden kaçgıl. Birisi yalancı ki (11) sözine aldanasın. İkinci ahmaq ẕirā ne vaqt ki senüñ aşşuñı ister ziyānuñ itmiş olur ve ziyān (12) olduğın bilmez. Üçinci baḥıl kim saña dāyimā ḥased kıılır. Dördinci korḡar kim seni ẕāyi‘ kıoya. Bişinci (13) fāsıḡ ki seni bir loḡmaya şata, saña ṭama‘ eyler ola.”

Ve dahı eyitdi: “Tañrı Te‘ālā’nuñ dünye içinde uçmaḡı (14) vardur; saḡlık ve ‘āfiyet. Ve ṭamusı vardur; Belā ve miḥnet. Uçmaḡı oldur kim kendü işüñi Tañrı’ya (15) ışmarlayasın. Ve ṭamusı oldur kim Tañrı Te‘ālā şaḡlamaḡı [54a] kendü nefsüñe kıoyasın.” “*Men lem yezuḡ lem ya‘rif*” (1) Ya‘nî her kim anuñ bir sırrı yoḡ-ısa ol kişi ziyān içindedür.”

Ve dahı eyitdi: “Eger düşmānlar şöhetinden (2) evliyāya ziyān degürmisse fir‘avndan Āsiye’ye degeydi ve eger evliyā şöhetini düşmenlere fāyide ve aşşı (3) idermisse Nūḥ ve Lūṭ ‘avratlarına ola-y-ıdı. **Cā‘fer-i Şādıḡıñ** sözleri iñen çoḡ-ıdı. Mübāreklig-içün (4) bir kaçın eyitdük ve ḥatm eyledük.

Bir dahı ol kıble-i tābi‘in, ol kıdvet-i erba‘in, ol (5) āfitāb-ı penhān, ol hem-nefes-i raḥmān, ol Süheyl-i Yimenī **Üveys-i Kārānī** raḡıya’llāhu‘anhu

anuñ (6) haqqına Rasûl Hâzreti şalavātu'llâhi ve selâmuhu 'aleyhi ve 'alâ âlihi ve aşhâbihi buyurdu kim “Üveysü'l-Karânî (7) hayru't-tâbi'îne biihsânin ve 'atfîn”⁵⁰ Ol kimse kim anı ögen Raḥmeten lil-'âlemîn idi. Ve anuñ (8) hem-nefesi Rabbu'l-âlemîn idi. Aña sitâyiş eylemek nite dile togru gele.

Hâzret-i Risâlet şalavātu'llâhi (9) ve selâmuhu 'aleyhi ve 'alâ âlihi ve aşhâbihi her dem⁵¹ Yemendin⁵² yaña mübârek yüzün dutup eydür-idi: “İnni le ecidü nefesü'r-raḥmani min kabli'l-Yemeni” (10) Ya'nî raḥmet koḫusu dimâğuma Yimendin yañadan irişür” dir-idi. (11) Ve daḡı Râsul Hâzreti şalavātu'llâhi ve selâmuhu 'aleyhi ve 'alâ âlihi ve aşhâbihi buyurdu kim yarın kıyâmet (12) güninde Haḡ Te'âlâ yitmiş biñ firişte yarada Üveys şüretinde. Bunlaruñ arasında Üveys hâzır olup (13) bile uçmağa vara. Tâ hiç âferîze anı görüp bilmeye. Zîrâ ki Haḡḡ'uñ kudreti ḡapusu altında ḡalâyıḡdan (14) üzilüp Tañrı Te'âlâ'ya gizlü 'ibâdet itmegi 'âdet idinmiş-idi. Kimse anı görmez-idi. Pes âḡiretde daḡı (15) Haḡ Te'âlâ anı ḡaḡḡ gözinden gizlü ḡıla kim “evliyâ-yı taḡtu ḡabâ-yı lâ ya'rifühüm ḡayrî”⁵³

[54b] Ve hem aḡbâr-ı (1) ḡarîbde gelmişdür ki yarın kıyâmet günü ḡoca-yı enbiyâ şalavātu'llâhi ve selâmuhu 'aleyhi ve 'alâ âlihi ve aşhâbihi (2) uçmaḡ içinde kendü ḡücesinden çıkup kimseyi isder gibi ola. Ḥiḡâb-ı 'izzet gele kim: “Yâ Muḡammed kimi isdersin?” (3) Rasûl Hâzreti şalavātu'llâhi ve selâmuhu 'aleyhi ve 'alâ âlihi ve aşhâbihi eyide: “İlâhî Üveysi isterin.” Ḥiḡâb (4) gele kim: “Yâ Muḡammed emek çekme ki dünyâ yüzinde sen anı

⁵⁰ Veysel Karani sahabeye güzel bir şekilde tabi olanların en hayırlısıdır.

⁵¹ Kelime hem dem hem de dim okunacak şekilde çift hareke ile gösterilmiştir.

⁵² Kelime hem Yemenden hem Yemendin okunacak şekilde çift hareke ile gösterilmiştir.

⁵³ Evliyam kubbem altındadır, onları benden başkası tanımaz.

görmedün, bunda dağı görmeyisersin.” Eyide: “İlāhī ol (5) kãdadur?” Hıṭāb gele kim: “*Fī maḳ‘adi şıdḳın*”⁵⁴ Rasūl Ḥazreti eyide: “İlāhī ol beni görmeyiser mi?” Fermān gele kim: “Yā Muḥammed (6) ol kim beni göre, seni ne-y-çün göre. Yā Muḥammed seni benüm-içün görürler. Bir kimse kim beni göre bile seni ne (7) görsün. Seni görmegün bensüz ne aşşısı ola. Ve beni görmegün sensüz ne ziyānı var?” Beyt:

Her kimün sen olmayasın (9) varlığından aşşı ne
nesnesi olmassa sen anuñ olana ne ziyān.

Ve dağı ol ḥoca-yı enbiyā (10) şalavātu’llāhi ve selāmuḥu ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve aşḥābihi buyurdi kim benüm ümmetimde bir er vardur Rebi‘a ve Muḥar koyunlarunuñ (11) yünñ kılı sağışınca anuñ benüm ümmetüme kıyāmet güninde şefā‘atı olasıdur.

Ve eydürler kim: “Arab kabilesinde (12) ol kadar koyun yoğ-ıdı kim ol iki kabilede var-ıdı.” Şahābeler eyitdiler: “Yā rasūlu’llāhi ol nice kişi ola?” Rasūl (13) Ḥazreti şalavātu’llāhi ve selāmuḥu ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve aşḥābihi eyitdi: “*‘Abdün min ‘abdullah*” Ya‘nī (14) Bir kuldur Tañrı kullarından. Eyitdiler: “Biz dağı kamumuz Tañrı kullarıyuz. Anuñ adı nedür?” Eyitdi: “Üveysdür.” (15) Şordılar: “Yā rasūlu’llāhi ol kanda olur?”

[55a] Eyitdi: “Karende olur.” Eyitdiler: “Ol sizi görmiş midür?” (1) Eyitdi: “Zāhir göz-ile görmedi.” Şordılar ki: “Yā rasūlu’llāhi nite ‘aşıklar gibi ḥazretünñüze gelmedi?” Eyitdi: “İki sebebdan (2) ötrü. Bir ol kim benüm şerī‘atım ağırladı. Zīrā ki anuñ bir qarıcuk imān getürmiş anası var-ıdı ve iñen (3) ‘ācize idi. Gözleri çöngelmiş, eli ayağı süst olmışdur, deprenibilmez. Her gün

⁵⁴ Kamer 55, Allah’ın huzurundaki hak meclisindedir.

Üveys varur, (4) deve güder. Alduğı haqqı anasına ve kendüye nafağa ider. Pes aşhâb şordılar ki: “Biz anı görimeyüz.” Rasûl (5) Hâzreti şalavātu’llâhi ve selâmuğu ‘aleyhi ve ‘alâ âlihi ve aşhâbihi Ebû Bekr-i Şiddîka razıya’llâhu‘ anhu eyitdi: “Sen (6) anı devründe görmeyesin.” Ammâ ‘Ömer-ile ‘Alîye eyitdi: “Siz ikiñüz anı göresiz. Ol bir çok kıllu kişidür. Şol (7) pehlüsında ve sağ ayağında bir aqça kadar aklık vardur. Ve illâ anuñ gibi aq degül kim baraş ola. Anı (8) buluñ, benden selâm degürüñ. Eyidüñ ümmetüm-içün du‘â eylesün.”

Ve dağı hoca-yı enbiyâ şalavātu’llâhi ve (9) selâmuğu ‘aleyhi ve ‘alâ âlihi ve aşhâbihi buyurmuşdur ki: “*eḥabbü’l-‘ibâdi ilâ’l-lahi’l-enbiyâ’ü’l-aḥfiyâ’ü*”⁵⁵ (10) Birince şahâbeler eyitdiler: “Yâ rasûlu’llâhi biz bunuñ gibi kişi kendü aramızda görmezüz.” Rasûl Hâzreti (11) eyitdi: “Ol bir devecidür yabanda olur, aña Üveys dirler. Anuñ kademine kadem uruñ” didi.

Ve naıldür kim (12) çün Rasûl Hâzreti şalavātu’llâhi ve selâmuğu ‘aleyhi ve ‘alâ âlihi ve aşhâbihi dünyâdan naıl eylemeklik (13) yakın geldi, eyitdiler: “Yâ Rasûlu’llâhi muraqqa‘uñuzı kime virelüm?” Rasûl Hâzreti şalavātu’llâhi ve selâmuğu (14) ‘aleyhi ve ‘alâ âlihi ve aşhâbihi eyitdi: “Üveyse virüñ muraqqa‘umı geysün, ümmetüme şefâ‘at eylesün.” Çün (15) Muḥammed-i Muṣtafâ hâzretinden bu cevâbı ve bu vaşıyyeti işitdiler, [55b] vefât idicek ‘Ömer-ile ‘Alî razıya’llâhu‘ anhumâ (1) durdılar, Kûfeye geldiler. ‘Ömer minbere çıkdı, huṭbe okıdı. Huṭbe arasında eyitdi; “*Yâ ehl-i Necd kûmû*” (2) “İy Necd ehli duruñ.” Durdılar. Eyitdi: “Sizüñ arañuzda hiç Kârenden kimse var mı?” “Vardur” didiler, Kâren (3) kavmı katına

⁵⁵ Allah’ın en fazla sevdiği veliler takva sahibi ve gizli olanlardır.

viribidiler. ‘Ömer rażıya’llāhu‘anhu anlardan Üveys haberin şordı. “Biz anı bilmezüz” didiler. ‘Ömer (4) eyitdi: “Şāhib-şer‘ bize anuñ haberin virmişdür ki ol Kārende olur diyü. Meger siz anı bilmezsiz ola. (5) Birisi eyitdi: “*hüve ahķaru şānen min en yaţlubehu emīrū’l-mü’minīne*” Ya‘nī ol andan haķırırak kişidür ki (6) emīrū’l-mü’minin anı isteye. Ol bir dervişdür, ħalāyıqlardan ayru düşmişdür” didi. ‘Ömer eyitdi: “Hā ben (7) anı isterin. Ol kanda olur paña eyidüñ.” Eyitdiler: “Urāna deresinde deve güder. Ahşam olıcaķ ‘imāretlik (8) yirlere varmaz, kimse-y-ile şöhet eylemez, kişiler yidügin yimez, şāzılık ve kayġu bilmez, ādemiler güliceķ ol (9) aġlar ne vaķt ki aġlayalar ol güler” didi.

Pes ‘Ömer-ile ‘Alī rażıya’llāhu‘anhuma işitdiler. ‘Azm idüp (10) Kārene vardılar. Gördiler ‘Urāna diresinde namāz kılmaġa meşġul olmış. Develeri otlar. Haķ Te‘ālā emri-y-ile (11) bir firişte gelmiş ol develeri güder. Üveys çün ādem geldügin añladı, namāzın uzatmadı, selām (12) virdi. Fāriġ olıcaķ ‘Ömer ve ‘Alī rażıya’llāhu‘anhuma ilerü vardılar, selām virdiler. Üveys daġı bunlaruñ (13) selāmın aldı. ‘Ömer eyitdi: “*Mā ismüke?*” Ya‘nī aduñ nedür. Eyitdi: “Abdu’llāhdur. Ya‘nī Tañrı kulu.” (14) ‘Ömer eyitdi: “Dükelimüz Tañrı kulu yuz. Saña maşşuş ne ad kodılar?” Eyitdi: “Üveysdür” ‘Ömer eyitdi: (15) “*Erinī yedüke’l-yemenī*” Yā‘nī saġ elüni baña göster.”

[56a] Gösterdi. Ol nişān kim Rasül Hāzreti (1) şalavātu’llāhi ve selāmuhu ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve aşġābihi dimişdür gördiler, Üveysüñ elini öpdiler. Eyitdiler: (2) “Rasül Hāzreti dimişdür kim benüm ümmetüm-içün du‘ā kılsun.” “*Kāle efte evvelī bi’d-duā’i li-cemī’i’l-mü’minīne*” (3) Üveys eyitdi: “Du‘ā kılmaġa benden sen lāyıķıraksın. Müsülmānlar içün ki yir yüzinde Tañrı

Te‘ālā’nuñ (4) ‘azīz kullarındansın.” Pes ‘Ömer eyitdi: “Sen Rasūl Hāzreti’nüñ sözün yirine getir.” Üveys eyitdi: (5) “*Yā ‘Ömer, le‘allī ġayrī ‘annī bihi*” Ya‘nī key gör olmasun kim ol ayruķ kiři ola.” ‘Ömer eyitdi: “Seni peygāmbere (6) nişānladı. Biz dağı seni ol nişān-ıla bulduķ.” Üveys eyitdi: “İmdi Rasūl Hāzreti’nüñ getirüñ (7) muraķķa‘ını baña virüñ, tā ki du‘ā kılam.” Pes ol muraķķa‘ı virdiler ki “Gey, du‘ā kııl.” Üveys eyitdi: “Şabr idüñ (8) hācet dileyeyin, andan giyeyin.” Çün bunlardan biraz ırađıraķ vardı. Ol mübārek (9) muraķķa‘ı öñinde ķodı. Yüzün yire vurdı, eyitdi: “İlāhī geymeyem tā Hāzret-i Risāletüñ temāmet (10) ümmetin baña bağıslamayınca. Zīrā ki Rasūlün baña vaşıyyet eylemiş. İşde yalavacı ‘Ömer-ile ‘Alidür. (11) Anlar kendülere degeni işlediler, iş saña ķalmışdur.” Hıṭāb geldi kim: “Yā Üveys bunca yüz biñ biñ (12) saña pağısladum, ol muraķķa‘ı gey.” Üveys eyitdi: “Giymezem tā tamām bağıslamayınca.” Yine hıṭāb geldi kim: (13) “Bunca yüz biñ biñ saña bağısladum. Ol muraķķa‘ı geygil.” Üveys eyitdi: “Tamāmın dilerem” dir-idi. (14) Allāh-ıla işbu münācātı iderdi. ‘Ömerüñ ve ‘Alinüñ şabrları ķalmadı. Meger vardılar ki göreler (15) Üveys münācātında ne eyler. Üveys bunlaruñ geldüklerin sizdi, eyitdi: “Āh ne-y-çün geldüñüz?

[56b] (1) Eger gelmesenüz bu muraķķa‘ı geymeyiserdüm temāmet ümmet-i Muḥammedi baña bağıslamayınca, şabr idsenüz (2) yigdi.” ‘Ömer razıya’llāhu‘anhu çün naẓar eyledi, gördi kim bir deve yüñi kilim ṭolanmış, başı ayağı (3) açuķ. On sekiz biñ ‘ālemi ol kilimün altında gördi. Hemān-dem kendü ḥalīfelīğından ve kendüden (4) gönli götürüldi. Eyitdi: “Kim ola bu ḥilāfeti benden bir kirdeye şatun ala.” Üveys razıya’llāhu (5) ‘anhu eydür: “Ne-y-çün şatarsın? Sen bırak kimse gerek-ise alsun, şatmaķ almaķ bu arada

ne ister.” (6) Şahâbeler feryâz eylediler ki Şiddîkden hilâfeti kabûl eylemeñ, bunca biñ müsülmânlar işin zâyî‘ (7) komağa yaramaz. Zîrâ bir gün ‘âdlüñ biñ yıllık tâ‘ atçadur.”

Pes Üveys muraqqâ‘ ı geydi, eyitdi: (8) “Rebi‘ a ve Mużar kabîlesinüñ koyun yünü sağışınca Muḥammed ümmetinden bu muraqqâ‘ berekâtından ötrü bağışladı.” (9) Pes kimse gümân iltmege yarar ki Üveys ‘Ömerden mertebede ilerürek ola. Ammâ böyle degül. Zîrâ (10) Üveysün ḥâşiyeti mücerredlik idi. ‘Ömerde kamu nesne var-ıdı tecrîd ‘âlemin daḥı ister-idi. (11) Nitekim ḥoca-yı enbiyâ şalavātu’llâhi ve selâmuḥu ‘aleyhi ve ‘alâ âlihi ve aşḥâbihi karıcuḥ ‘avratlara (12) uğrasa eydür-idi: “Beni du‘âdan yâz eyleñüz” dir-idi.

Pes ‘Ömer daḥı ayruḫ nesne dimedi, oturdı, (13) eyitdi: “Yâ Üveys Rasûl Ḥazretin ne-y-çün ziyâret itmege gelmedüñ kim göreydüñ?” Üveys eyitdi: “Siz (14) gördüñüz mi?” Eyitdiler: “Gördük.” Üveys eyitdi: “Meger Rasûlün cübbesin gördüñüz ola.” Eyitdi: “Eger (15) Rasûli gördüñüzse [57a] eyidüñüz ki mübârek kaşları açuḫ mıdı yâ çatuḫ? ”“ Aceb degül mi kim bunca (1) zamân görmişler-iken heybetinden ol nişanı kim Üveys şordı cevâb virmediler ki açuḫ mıdı yâ çatuḫ. (2) Üveys eyitdi: “Ḥaḳîḳat siz Rasûlün yâranları mısız?” “Evet” didiler. Eyitdi: “Dişlerüñüzi gösterüñ.” (3) Gösterdiler. Üveys eyitdi: “Çün Muḥammedün girçek dostısız ol gün kim Rasûlün mübârek dişin (4) şıdılar siz ne-y-çün muvâfaḳat idüp dişüñüzi şımaduñuz? Zîrâ kim dostlık şartı muvâfaḳat (5) eylemekdür.” Pes kendü dişlerin gösterdi ki öküş dişin şımış-ıdı.

Üveys eyitdi: “Ben Rasûl (6) Hâzretin şuretçe görmedüm aña muvâfaqat eyledüm. Zîrâ ki muvâfaqat dîndendür.” İkisine dağı (7) rıkkat hâşıl oldı, ağlaşdılar. Bildiler ki dostlığı bir kimseden öğrenmek gerek kim Rasûl (8) Hâzretin görmemiş ola.

Pes ‘Ömer-ile ‘Alî eyitdiler: “Yâ Üveys bize du‘â kılğıl.” Eyitdi: “İmân (9) içinde meyl olmaya zîrâ her dem namâzda eydürem.” *Allahümme ağriflî ve li-vâlideyye ve’l-mü’minîne*⁵⁶ (10) Eyitdi: “Eger siz imânı selâmetliğ-ıla sine iltürseñüz du‘â sizi bula. Eger iltmezseñüz (11) ben zâyî‘ yire du‘â itmezin.”

Pes ‘Ömer-ile ‘Alî eyitdiler: “Yâ Üveys bize naşîhat it.” Üveys (12) eyitdi: “Tañrı’yı bilür misiz?” Eyitdiler: “Bilirüz.” Eyitdi: “Tañrı’dan artuğ hiç kimseyi bilmezseñüz size yig.” (13) Bunlar eyitdiler: “Yâ Üveys vaşıyyeti dağı artur.” Eyitdi: “Tañrı sizi bilür mi?” Eyitdiler: “Bilür.” (14) Eyitdi: “Tañrı’dan artuğ sizi hiç kimse bilmezse yig.” ‘Ömer eyitdi: “Biraz eglenüñ size (15) nesne getüreyin.” Üveys andan elin cebine urdı, şundı iki aqça [57b] çıkardı, eyitdi: “Ben bunı (1) deve gütmekden hâşıl eyledüm. Siz pâyendân olursañuz ki ben bunı yiyince diri olam, siz getürdügüñüzi (2) dağı kabûl kılayın” didi. Biraz geçicek Üveys eyitdi: “İmden girü üşendüñüz. Girü dönüñ. Ben âhiret (3) yolınıñ yarağındavan. Kıyâmet yakın gelmişdür” didi.

Bunlar gitdi. Üveys qaldı. Ol qavm arasında (4) cāhı ve hürmeti zāhir oldı. Kendüyi bildüklerin bilicek bunlaruñ arasından Kûfe’ye geldi. Ayruq anı (5) kimse görmedi.

⁵⁶ İbrahim 41, Allah’ım annemi, babamı ve bütün mü’minleri bağışla.

Meger kim Harem bin Hayyān rażıya'llāhu ' anhu Harem eydür: “Çün hadîşi işitdüm ki (6) Üveysün mertebesi ne kadardur. Arzū baña iñen gālib oldu. Tālib oldum ki Kūfe'ye varam, Üveys'i (7) ziyāret eyleyem. Çünki Kūfe'ye vardum, Üveys'i Furat kırañında gördüm. Ābdest almış, tönin yurıdı. (8) Vaşfin işitmiş-idüm. Göricek bildüm, ilerü vardum, selām virdüm. Selāmumı aldı, yüzime bakdı. Diledüm (9) ki elin dutam öpem. Elin virmedi. Eyitdüm: “*Rahimeka'llahu yā Üveys, ve ġafaraleke yā Üveys.*”⁵⁷ (10) Nitesin?” didüm. Dağı anuñ za'ıflığın görüp beni ağlamak dutdı. Üveys dağı benüm-ile bile ağladı. (11) “*ve hayyāke yā Harem bin Hayyān.*” didi: “Nitesin kardaşum Hayyān oğlu Harem, seni baña kim kılavuzladı?” (12) Ben eyitdüm: “Adumı ve atam adını nite bildüñ görmedin?” Üveys eyitdi: “*Nebbāniye'l-ālimü'l-ğabir*” (13) Ya'nı ol kim anuñ 'ilminden taşra nesne yokdur. Seni baña bildürdi, haber virdi. Benüm cānum senüñ (14) cānuñı bildi. Zırā dostlar cānı biribiri-y-ile görmedin bilişdür.” Ben eyitdüm: “Yā Üveys Rasül (15) Hāzretinden şalavātu'llāhi ve selāmuğu 'aleyhi ve 'alā

[58a] ālihi ve aşhābihi baña haber virgil.” Üveys eyitdi: (1) “Ben Rasül Hāzretin görmedüm. Ammā ayruqlardan haberin işitmişven. Ve illā dilemezem ki hadîş (2) rivāyet eylemek yolın kendüzüme açam. Muḥaddiş ve müzekkir olam. Benüm bir şuglum vardur ki andan (3) artuğ nesneye meşğul olmazın.” Eyitdüm: “Bir āyet Qur'āndan okı, senden işideyin.” Elüm dutdı, ağladı, (4) eyitdi: “*E'üzubi'llahimine's-şeytāni'r-racimi ve mā ḡalağnes semāvāti vel arḡa ve mā beyneyhumā* (5) *lā'ibin*”⁵⁸ didi. Andan bir kez şunuñ gibi çağırdı

⁵⁷ Allahın rahmeti üzerine olsun, Allah seni bağlasın.

⁵⁸ Enbiyâ 16, Biz gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri oyun olsun diye yaratmadık.

ki şandum ki uşşı gitdi. Pes baña eyitdi: “İy (6) Hayyān oğlu Harem seni ne nesne bunda getürdi?” Eyitdüm: “Diledüm ki senün-ile işirgenem ve diñlenem.” (7) Üveys eyitdi: “Ben hergiz kimseneyi bilmezem ki Tañrı’yı bile ve andan artuķ kimse-y-ile işirgenüp (8) üns duta, diñlene.” Ben eyitdüm: “Yā Üveys baña vaşıyyet eylegil.” Üveys eyitdi: “Yā Harem yatacak (9) ölümü yaşduğun altında bilgil. Durıcaķ gözün öñinde görgil ve günāhuñı ulu görgil ki Tañrı Te‘ālā’yı (10) ululamış olasın. Eger günāhuñı kiçi göresin Hāķ Te‘ālā’yı kiçilemiş olursın.” El-‘ıyāzu bi’llāhi (11) andan Harem eyitdi: “Maķām ne yirde idineyin?” Üveys eyitdi: “Şām’da idingil.” Harem eyitdi: (12) Dirlik neden ideyin?” Üveys eyitdi: “*Evliḥazā’l-ķulūbi ḳad ḥāleteḥā’ş-şekkū felā tenfē’uhā’* (13) *l-mev’izātū’* Ya‘nī dutuñ (?) bu göñüllere kim şek anuñ üzerine ğālib olmışdur, öğüt (14) eşer eylemez.”

Eyitdüm: “Yā Üveys baña vaşıyyet eylegil.” Eyitdi: “Yā Harem atañ anañ öldi. Ādem (15) ve Ḥavā öldi. Nūḥ ve İbrāḥīm öldi. Mūsā ve ‘İsā öldi.

[58b] Muḥammed-i Muşṭafā öldi şalavātu’llāhi (1) ve selāmuḥu ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve aşḥābihi ecma‘ın Ebū Bekr öldi ve ‘Ömer ķardaşum öldi. (2) Āḥ ‘Ömer-içün Āḥ ‘Ömer-içün” didi, riķķat eyledi. Ben eyitdüm: “Yā Üveys henüz ‘Ömer ölmemişdür.” Eyitdi: (3) “Şimdi baña Hāķ Te‘ālā ‘Ömer ölüminden ḥaber virdi.”

Ve daḥı eyitdi: “Yā Harem ben daḥı ve sen (4) daḥı ol ululardanuz” didi. Şalavāt getürdi. Ben eyitdüm: “Baña vaşıyyet eylegil.” Eyitdi: “Vaşıyyet (5) oldur kim Tañrı’nuñ kitābı ḥūķmin ve şalāḥ ehli yolın ilerü dutasın ve bir sâ‘at ölümü añmaķdan (6) ğāfil olmayasın ve çün ķavmuñ ḳatına irişesin. Anlara öğüt virgil ve ḥalāyıķdan naşīḥatı (7) dirīĝ itmegil ve cemā‘ata

muwāfaḳat itmekden ḳademüñi tartaḡıl. Eger bu emrüñ buyruḡında olmayasın (8) dīnūñden çıkup ṭamuya girdüḡüñ ol olur” didi. Andan eyitdi: “İy Harem ayruḳ ne sen (9) beni göresin ve ne ben seni görem. Sen beni du‘ādan unutmaḡıl. Ben daḡı seni du‘ādan (10) unutmayam. Bu yaña varḡıl ve ben daḡı ol yaña gidem.”

Harem eydür: “Diledüm ki biraz bilesine gidem. Ḳomadı, (11) aḡladı. Ben daḡı aḡladum. Ardınca baḳa ḳaldum. Vardı, bir çuḳura girdi. Bilmedüm daḡı n’itdi.”

(12) Harem eydür: “Baña söyledüḡi sözüñ çoḡı ‘Ömer-ile ‘Alī sözi-y-idi raḳıya’llāhu‘anhuma.

Rābi‘a eydür: (13) “Vardum ki Üveys’i gördüm. Şubḥ namāzı üzerinde buldum. Çün namāzı ḳıldı, ben eyitdüm şabr ideyin, (14) tesbīḥden fāriḡ olunca didüm. Yirinden durmadı. Çün ikindü vaḳtı oldu girü hem namāza (15) durdı. Üç dün gün ulaşırdı, namāzı ḳıldı. Hīç nesne [59a] yimedi, içmedi, uyumadı. Dördinci (1) gice biraz uyḳu gözine geldi. Derḥāl Ḥaḳ Ḥazretine münācāt eyleyüp eyitdi: “İy Bārī Hüḏā saña (2) şıḡınurvan çok uyuyıcı⁵⁹ gözlerden ve çok yiyici ḳarınlardan” didi. Çün bunu işitdüm, eyitdüm: (3) “Bu gördüğüm baña ṭapdur. Aña teşvīş virmedüm, girü döndüm.”

Ve daḡı eydürler kim Üveys hergiz (4) ‘ömri içinde gice uyumadı. Eydür-idi: “Bu gice ḳıyām gicesidür ve bu gice rükū‘ gicesidür ve bu gice (5) sücūd gicesidür” dir-idi. Maḳşūdı bu idi kim bir gice ḳıyām-ıla bir gice rükū‘-ıla bir gice sücūd-ıla (6) irteye çıkarırdı. Şordılar ki: “Yā Üveys bu uzun

⁵⁹ Kelime hem uyuyıcı hem de uyuyucu olarak okunacak şekilde çift hareke ile gösterilmiştir.

gicelerde sen nicesi bir hâl üzerine taña degin (7) döye bilürsin.” Üveys eyitdi: “Ben hoş sücûda varıcağ henüz bir kez *subhānerabbiye'l-a'ālā* (8) dimedin irte olur. Sünnet hoş oldur kim ol tesbîhi üç kez eyideler. Bunı böyle anuñ-içün eylerven (9) ki gök ehli ‘ibâdeti gibi eylesem gerek.”

Ve dağı Üveysden şordılar: “huşû‘ ve hużû‘ nedür?” (10) Eyitdi: “Oldur ki kişi namâz kıılırken bir süñü-y-ile dürtüp bir yanından bir yanına geçüreler ol (11) tuymaya.

Ve dağı Üveyse şordılar ki: “Yâ Üveys nitesin?” Eyitdi: “Nite ola bir kişi kim şabâh dura (12) bilmeye kim giceye degin diri kıala mı yâ yok veyâhuż gice olıcağ irteye irişür mi yâ yok.”

Ve dağı (13) eyitdi: “Siz Tañrı’ya yirler ve göklerce ‘ibâdet kıılasız. Sizden kabûl itmeye tâ ki aña inanınca” (14) Şordılar ki: “İnanmağ nicesidür?” Eyitdi: “Tañrı Te‘ālā size eger hayr ve eger şer vire aña mutî‘ (15) olasız. Ve kendüzünüzi aña tapmağa eyle meşğûl bilesiz kim ayruğ [59b] hiç nesneye meşğûl olmağı (1) isdemeyesiz.”

Ve dağı eyitdi: “Her kim üç nesneyi dost idine tamu aña boyun tamarından yakın (2) ola. Evvel gökçek ta‘ām yimegi ikinci gökçek ton geymegi üçünci baylar-ıla oturmağı”

Ve dağı geldiler (3) eyitdiler: “Yâ Üveys uş bunda yakın yirde bir kişi vardur. Otuz yıldur bir sini kıazmışdur ve bir (4) kefen aş kıomışdur. Oturup dün gün ağlar. Hiç diñmez. Üveys eyitdi: “Beni anda iledüñ, göreyin.” (5) Pes Üveysi anda ilettiler. Vardı, gördi kim beñzi şararmış ve teni incelmış ve gözleri çukura (6) düşmiş. Üveys eyitdi: “Yâ fulān *şagaleke'l-kabri mina'llahi*.” Ya‘nî otuz yıldur kim bu gür ve kefen seni (7) meşğûl eyledi

kendüzine. Tañrı'dan girü qalduñ. Bu iki nesne senüñ bütüñ olmışdur yoluñda.” Ol (8) kişi anuñ nūrı-y-ıla ol āfeti kendüden giderüp hāl aña keşf oldu. Bir na‘ ra vurup ol sinüñ (9) içine düşüp cān teslīm kıldı. İy gāfiller gūr ve kefen kişiye hicāb olıcaq ayruqlaruñ ve sizüñ (10) hicābı görüñ ki ne ola.”

Ve naqldür kim bir kez Üveys üç dün gün nesene yimedi ve içmedi. Dördinci gün (11) şabāh durdı, taşra çıkdı. Yolda bir altun buldı. Eyitdi: “Bu altun kimseden düşmiş ola.” Yüzin (12) andan çevürdi, görmeze vurdı. Diledi kim yirden ot dire yiye. Gördi bir koyun gelür. Ağzında (13) bir kirde dutar. Geldi, Üveys'üñ öñinde qodı. Üveys göñli içinde eyitdi: “Bu koyun kirdeyi (14) kimseden qapmış ola” didi. Andan dağı yüzin çevürdi. Ol koyun söze geldi, eyitdi: “Yā Üveys (15) ben dağı ol pāzişāh qulıvan. Sen dağı [60a] anuñ qulısın. Tañrı virdügi rızkı elinden ne-çün (1) almazsın” didi. Üveys eydür: “Şundum ki ol kirdeyi⁶⁰ alam, götürem kirde elümde bulundı. Ol koyun gayib (2) oldu.

Şeyh Ebū'l-Kāsım-ı Gürkāni razıya'llāhu ‘anhu anuñ bir müddet zıkrin eyledügi bu-y-ımış ki Üveys! (3) Üveys! dir-imış. Zırā ki biribirinüñ qadrin bular bilürlerdi ki *men ‘arefa'llahu lā yehfā ‘aleyhi şey'ün* (4) Her kim Tañrı'yı bildi hıç nesne aña örtülü qalmadı. Bir ma‘ nī dağı oldur her kim aşlı bildi fer‘ i (5) bilmek aña geñez ola. Zırā aşıl göz-ile fer‘ e baqa. Dağı bir ma‘ nī oldur kim Tañrı'yı Tañrı-y-ıla (6) bilmege yarar ki *‘araftü rabbī bi-rabbī* Ya‘ nī bildüm Tañrı'yı Tañrı-y-ıla bilen, kamu nesneyi bilmiş ola.

Ve dağı (7) anuñ sözidür ki eyitdi: “*‘aleyke bi'l-vaḥdeti feinne's-selāmete fi'l-vaḥdeti*” Ya‘ nī sizüñ üzerüñüze (8) olsun yalıñuzlıq. Bayıq

⁶⁰ Kelime hem kirde hem de kirdi olarak okunacak şekilde çift hareke ile gösterilmiştir.

selāmetlik yalıñuzlıkdadır. Yalıñuz ol ola ki yalıñuz ola. (9) Yalıñuzlıkda yalıñuzlık oldur ki andan ğayruñ hayāli olmaya. Eger yalıñuzlığı şüret-ile (10) dutasın toĝru gelmeye.” *Eş-şeytānū eb‘adū ‘ani’l-işneyni.*⁶¹

Hadīşdür ve hem anuñ sözidür ki (11) “*ṭalebtü’r-rıf‘ate feveccedtūhu fi’t-tevāzu‘ı ve ṭalebtü’r-riyāsete feveccedtūhu fi naşihatı’l-halkı ve ṭalebtü’* (12) *l-mürüvete feveccedtūhu fi’ş-şıdkı ve ṭalebtü’l-faḥra feveccedtūhu fi’l-fiḫhi ve ṭalebtü’r-rāḥate feveccedtūhu* (13) *fi’z-zuhdi*”⁶² didi.

Ve naḳldür kim Üveysüñ konşıları eydürlermiş: “Biz anı delülerden şayar-ıduḳ. (14) Şoñucı aña bir ev düzi virdük. Bir iki yıl anda oldı. Oruc dutar-ıdı. Nesnesi yoĝ-ıdı kim (15) orucın açay-ıdı. Degme kez ḫurma [60b] çekürdegin direrdi, şatardı. Ol vechden ḳüt idinürdi. (1) Ve geydügi eski ḫırka-y-ıdı ve küllikden eski bizleri direrdi, yur-ıdı, aña yamar-ıdı. Şubḫ namāzı (2) vaktında evinden çıkardı. Yatsudan şoñra evine gelür-idi. Yolca gider-iken oĝlancuḳlar taş (3) üşürürler-idi. Eydür-idi: “İy oĝlancuḳlar uşağıraḳ taş-ıla atuñ. Baldırım incecükdür, olmasun ki (4) şına veyāḫuz ḳanaya. Ben namāzdan girü ḳalam. Ben namāzım-içün guşsa yirem, ayaĝum şındığı-çün (5) ḳayurmazın” dir-idi.

Ve daḫı eydürler-idi kim çün Üveys’üñ ‘ömri āḫirine irişdi, ağarmış-ıdı. Emīr (6) ü’l-mü‘minīn ‘Alī-y-ile rażıya’llāhu ‘anhu Şufeyn savaşına vardı ğazā ḳılmaĝa. Anda şehīd oldı. (7) ‘*Āşā vaḫīde ve māte şehīden*”⁶³ *rażıya’llāhu ‘anhu.*

⁶¹ Şeytan iki kişiden uzaktadır.

⁶² Yükseklik aradım alçak gönüllülükte buldum, beylik aradım hayırseverlikte buldum, mürüvvet aradım doğrulukta buldum, şan aradım fakirlikte buldum, rahatlık aradım zühtte buldum.

⁶³ Tek başına yaşadı, şehid olarak öldü.

Ve dağı bilgil kim bir kavm vardır. Anlara Üveysiler (8) dirler. Anlara hiç pîr ve mürşid hâcet degül. Bunlara nübüvvet perveriş virür nite kim Üveyse (9) virürdi. Egerçi hoca-yı enbiyâyı şalavātu'llāhi ve selāmuhu 'aleyhi ve 'alā ālihi ve aşhābihi görmedi, (10) ammā perveriş andan buldı. Ol kavm ki Üveysiler dirler gayr vasıtası-y-ıla terbiyet anlara (11) hâcet degül. Bu inen 'ālî maḳāmdur ve bu maḳāma her kim irdise devlet anuñdur ve bu maḳām kime (12) yüz gösterdise sa'âdet anuñdur. *Zālike faḍlu'llahi yū'tihi men yeşā'ü vallahu zū'l-faḍli'* (13) *I-'azîmî*⁶⁴ Raḥmetu'llāhi 'aleyhi raḥmeten vāsi'aten

Bir dağı (14) ol perverde-i nübüvvet, ol hūkerde-i fütüvvet, ol ka'be-i 'amel ve 'ilm, ol kıble-i vera' ve hilm, (15) ol şāhib-i şadr **Hasan-ı Başrî** rażıya'llāhu 'anhı anuñ menākıbı öküşdür. 'İlm ehli ve [61a] mu'āmele (1) issi-y-idi. Hemîşe Tañrı Te'ālā'nuñ qorqusı ve qaygısı anı kaplamışdı. Anuñ anası Ümmi Seleme'nüñ hizmet-kârı-y-ıdı. (2) Kaçan ki anasına Ümmi Seleme iş buyura-y-ıdı Hasan'ı kendüsi emzürürdi. Bunca biñ berekât ki Haḳ Te'ālā (3) Hasan'a virdi Ümmi Seleme'nüñ südi berekâtından oldu.

Ve naḳldür kim Hasan tıfl oğlan-ıdı. Rasûl (4) Hażretinüñ şalavātu'llāhi ve selāmuhu 'aleyhi ve 'alā ālihi ve aşhābihi bardağından su içdi. Ümmi Seleme evinde (5) peygāmbere hażreti şordı kim: “Bardağımdan suyu kim içdi?” Eyitdiler: “Hasan” Eyitdi: “Ol kadar kim bu sudan (6) içdi benüm 'ilmüm aña eşer eyleye.”

⁶⁴ Hadîd 21, Bu Allah'ın dilediğine bahşettiği bir lütuftur.

Ve dağı rivāyet iderler kim Rasūl Ḥazretinūñ şalavātu'llāhi ve selāmuḥu (7) ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve aşḥābihi bir gün Ümmi Seleme evine girdi. Ḥasanı önüne ḳodılar. Aña du‘ā ḳıldı. Ḥasan (8) ne buldısa ol du‘ā berekātında buldı.

Ve naḳldür kim Ḥasan çünki vücūda geldi, anı ‘Ömer ḳatında (9) getürdiler. ‘Ömer eyitdi: “*Semmūhu ḥasenen fe’innehu ḥasenü’l-vechi.*” Ya‘nī adını Ḥasan ḳoñuz ki görklüdür. Ümmi (10) Seleme anı beslemege ‘uhde virdi. Anuñ gibi şefā‘at-ıla besledi kim südi geldi. Ve hemişe anuñ-içün eydür-idi: (11) “*Allahümme ec‘alhu imāmen yuḳtedī bihi.*” Ya‘nī İy Çalabum anı şöyle eylegil kim aña uyalar. Hem eyle (12) oldu. Şöyle kim yüz otuz şaḥābeyi gördi.

Ammā anuñ tevbesi sebebi ol-ıdı kim ol evvel ḥālinde (13) bir cevher-fürüş kişi idi. Dāyimā incüler şatardı. Ol uçdan anı Ḥasanü’l-lü’lü dirler-idi. (14) Dem-be-dem Rūma bāzırgānlığa varurdu. Ḳayşar-ıla vezīr-ile ve begler-ile şatu ve bāzār ider-idi. (15) Bir vāḳt yine vezīr ḳatına varmış-ıdı.

[61b] Anda vezīr-ile bir sā‘at şoḥbet itdiler. Vezīr eyitdi: “Bugün (1) bir yaña gitsevüz gerek. Eger muvāfaḳat idersen fermān senüñ.” Ḥasan eyitdi: “Muvāfaḳat iderven.” Vezīr (2) buyurdu, Ḥasan içün bir at ayarladılar. Ḥasan ol ata bindi. Vezīr-ile bile gitdiler. Çünki bir ulu yazıya (3) irişdiler. Ol yazı ortasında bir çadır ḳurmuşlar ṭanābları ebrīşimden, ḳazuḳları altundan. (4) Dağı gördiler bir ulu çeri savaşı yarağı-y-ıla geldiler, ol çadırı çevre aldılar. Biraz ṭurdılar, yine (5) gitdiler. Andan şoñra bir iki yüz artuḳ nūrānī pīrlər geldiler. Ol çadırı yörendiler, yine gitdiler. (6) Ve andan şoñra yüz artuḳ ulu ‘ālimler ve ḥekīmler geldiler. Ol çadırı yörendiler, gitdiler. Andan (7) şoñra

bir iki üç yüz hûb şüretlü qaravaşlar her biri ellerinde altun tabaqlar dutarlar (8) içleri tolu altundur, cevāhir tolu. Anlar dağı çadırı yörendiler, gitdiler. Andan soñra qayşar (9) kendü begleri-y-ile, vezîrleri-y-ile geldi. Ol çadırıñ içine girdi, yine çıqup gitdi. Çün Hasan anı (10) gördi, hayrān oldı ve anı yavlaq ‘acebledi. Pes ol nesneyi vezîrden su’āl eyledi. Vezîr (11) eydür: “Yā Hasan qayşaruñ bir oğlu var-ıdı. Hüsñ cemāl içinde bî-nazır-ıdı. Dürlü hüneler-ile (12) ārāste idi. Meydānda erliklü ve dīvānda gökçek dirliklü idi. Qayşar anı cān ve dil-ile (13) sever-idi. Nāgāh ol oğlan haste oldı. Qayşar-Rūm aña dört yañadın hekîmler ve tabîbler (14) getürdi. Anuñ mu‘ālecesine meşğül oldılar. Hiç kimse çāre bulmayup ‘āciz oldılar. ‘Ākıbet (15) eceli geldi, öldi. Götürdiler, ol çayırıñ içinde defn eylediler. Her yıl ısbu

[62a] resme bunuñ ziyāretine çıkarlar. (1) Ol çeri kim gördüñ savaş yarağı-y-ıla geldiler, ol çadırı çevre aldılar kim bu hāl ki saña (2) vākı‘ oldı. Eger savaş-ıla ceng-ile olurmısa biz cānumuzı saña fidā kıladuğ, seni elden aladuğ. (3) Ammā bu iş saña bir kimseden olmışdur kim anuñ-ıla hiç savaş kıлмаğa yaramaz. Bunı dirler giderler. (4) Andan soñra ol pîrler ve ulular gelürler ki iy bizüm melikzādemüz bu hāl kim senüñ ileyüñe (5) geldi bir kimse eylemişdür kim pîrlik ululuk aña aşşı kılmaz dirler giderler. Andan soñra hekîmler (6) ve ‘ālimler gelürler, eydürler kim: “İy bizüm melikzādemüz bu vākı‘ a ki saña irdi ol bir kimseden- (7) dūr kim cümle ‘ālimlerüñ ‘ilmi ve hekîmlerüñ hıkmeti anuñ ‘ilmi katında cāhil qalupdur. Eger ‘ilm (8) ve tedbir birle olurmısa seni anuñ elinden ala-y-ıduğ” dirler, giderler. Andan soñra ol hûb (9) şüretlü qaravaşlar gelürler, eydürler: “İy bizüm melikzādemüz bu hāl ki saña vākı‘ oldı (10) eger māl-ıla ve dürr ü cevāhir-ile hûb-rü qaravaşlar-ıla

çāre olurmissa bu cümlesini senüñ yoluña (11) fidî kılpup seni bunda kıomayaduk. Ammā bu hāl saña bir kimsedendür ki anuñ dergāhında (12) māl ve cemāl aşşı kılmaz” dirler, giderler. Andan sonra kıayşar vezîr-ile gelürler, ol çadıra (13) girürler. Kıayşar eydür: “İy baba cānı ve gözlerüm nūrı! Babañ elinde ne vardur senüñ-içün yaraqlı (14) çeriler ve hürmetlü pîrler ve ulular ve ‘ālimler ve hekimler ve hūb-rū kıaravaşlar ve dürr ü cevāhirler (15) ve māllar getürdüm. Tā ki saña çāre ve dermān ola.

[62b] Ammā bu cümlesi saña aşşı kılmadı. ‘Āciz ve ser-gerdān (1) kıaldum. Tañrı rahmeti saña gelsün dir, döner gider. Dağı bir yıla degin gelmez” didi.

Pes Hāsan (2) bu sözleri işidicek gönline kār itdi. Kāmu iş güç ve dünyā maḥabbeti gönünden gitdi. (3) Yine maḳāmından yaña ‘azm eyledi. Pes Başra şehrine geldi. And içdi kim ayruḳ dünyā içinde gülmeye (4) tā işi ‘ākıbet aña ma‘lūm olmayınca. Kendüzin mücāhedeye ve ‘ibādete şöyle bıraḳdı kim anuñ (5) devrinde andan riyāzet ehli yoḡ-ıdı. ‘Uzlet şöyle kıldı kim küllî ḫalāyıkdan üzüldi. Lā-cirem (6) kıamusınuñ serveri oldu ki bir gün bir dirnekde bireḡü durdı, eydür: “Hāsan ne-y-çün bizüm ulumuz ve yigre- (7) gümüz oldu?” Bir ‘azîz kışi anda ḫāzır-ıdı, eyitdi: “Bizüm anuñ-içün ulumuz oldu kim bugünkü gün (8) cümle ḫalāyık anuñ ‘ilmine muḫtācdur. Aña ḫācet gösterür. Ol dünyā aḫvālinden, kıamudan (9) fāriḡ olmışdur. Pes anuñ ululuḡı ve yigligi andandur” didi.

Ve naḳldür kim Hāsan-ı Başrî her heftede (10) bir kez va‘z eydür-ıdı. Her-bār ki minber üzerine aḡār-ıdı Rābi‘a’yı anda görmeyicek va‘z itmezdi. Gine (11) iner-ıdı. Meclis ehli eydürler-ıdı: “İy ḫoca meclisünde bunca ‘azîzler oturlar tā ki senüñ (12) va‘zuñ işideler. Bir başı örtülü kıarı-y-içün

ki bunda olmaya va‘z itmezsin. Nedendür?” didiler. (13) Hasan razıya’llāhu‘ anhu buyurdu kim: “Ol şerbet kim pīller havşalasına düzmişüz biz, qarıncalar (14) kursağına nicesi birağalum” dir-idi. Ol vaqt ki meclisde Rābi‘ a hāzır ola-y-ıdı meclis germ (15) olurdu, odlar yürekleri yaqar-ıdı.

[63a] Yaşlar gözlerden Ceyhūn gibi aqar-ıdı. Hasan yüzini (1) Rābi‘ adın yaña dutup eydür-idi: “İy kilim geymiş qarıcuq! *Hazā min hamratı kalbike*” Ya‘ nī “İy seyyide! (2) bu kamu issilik senūñ yüregūñ ıssısından bir zerre” dir-idi.

Ve dağı bir gün Hasan’a şordılar ki: (3) “Ğalebe cemā‘ at ki senūñ minberūñ altında otururlar-ıdı, bilürüz kim sen şāz olursın.” Hasan (4) eyitdi: “Biz cemā‘ at çoklığına şāz olmazuz. Ammā kaçan kim meclisümüzde bir derviş hāzır ola (5) biz aña şāz oluruz” didi.

Ve aña şordılar ki: “Yā Hasan müsülmānlık ne nesnedür ve müsülmān kimdür?” (6) Eyitdi: “Müsülmānlık kitāblar içindedür ve müsülmānlar yir altundadır.”

Ve dağı şordılar ki: “Dinūñ (7) aşlı nedür?” Eyitdi: “Vera‘ ya‘ nī kendüzin günāhlardan şaķınmaķ.” Eyitdiler: “Vera‘ ı telef eyleyen nedür?” (8) Eyitdi: “Tama‘ dur.” Şordılar: “Cennāt-ü ‘adnin nedür?” Eyitdi: “Bir köşkdür kim aña peygāmbler ireler uçmaķda (9) veyāhūz toğru söz söyleyenler veyā şehidler veyā ‘āķıllar veyā sultānlar gireler” didi.

Ve şordılar ki: (10) “Yā Hasan tabīb şayru olıcaķ ayruqlara ne mu‘ālece idebile. Sen öñdin kendüzüñe ‘ilāc eyle (11) andan soñra ayruqlara mu‘ālece idesin” didiler. Hasan eyitdi: “Siz benüm öğüdümü işidūñ, (12) anuñ-ıla ‘amel eyleñ. Andan size aşşı var ve ‘amelümden size ziyān yok” didi. Şordılar ki: “Yā şeyh! (13) Bizüm gönümüz uyur mı ki sözūñ hiç eşer

itmez?” Eyitdi: “İy kâşki uyurmıssa ki uyuyanı depredicek (14) uyanur. Sizüñ göñlünüz ölmışdür ki hiç uyanmaz.”

Ve dağı eyitdiler: “Yâ Hasan bir kavm vardur. (15) Bizi ol kadar korkudur ki yüregümüz yarılr. Nidelüm?” Eyitdi: “Bugün bir kavm-
[63b] ile şöhet idüñ ki (1) sizi korkudalar, yarın imîn olasız. Eger bugün imîn eyleye yarın korku içinde olasız. Ve dağı (2) eyitdiler: “Bir kavm vardur ki geldiler sözlerüñi yâz dutarlar ki anuñ-ıla i‘tirâz ideler ve ‘ayb (3) isdeyüp varalar, mesâvî söyleyeler.” Eyitdi: “Ben va‘z itmekde kendüzümü görürüm ki Firdevs-i a‘lâya (4) yakın olmak isterem. Ammâ hergiz tama‘ eylemezem ki halk dilinden selim kıtılam. Zîrâ ki (5) hâlık halkı yaratdı. Bunlaruñ dilinden kıtılmadı. Pes ayruklar nicesi selim olup kıtıla.” Beyt;
 (6)

İy dost huzâ zabân bed gūyân

Ber hoż nîst ber kesî çü bended

Tercüme; “Tañrı çü yavuzlar (7) dilin kendüzine bağlamadı ayruğa nite bağlayasız.”

Ve dağı eydürler ki: “Halkı siz da‘vet eylemeñ tâ öñdin (8) kendüziñi arıtmayınca.” Hasan eyitdi: “Şeytân hergiz bu arzûdan artuğ nesnede degüldür ki kelimeyi (9) bizüm göñlümüzde düze tâ emr-i ma‘rûf nehy-i münker kapısı yapıla.”

Şordılar ki hiç mü‘min hâsed (10) eyleye mi. Eyitdi: “Yūsuf kardaşların unutduñuz mı?” Eyitdi: “Hâsed bir rencdür. Yigrek oldur ki (11) hâsedî göñülde taşra bırağalar” didi.

Ve dağı Hasan'ın bir mürîdi var-ıdı. Her vakt ki Qur'andan bir âyet (12) işide idi kendüzin yire vururdu, çağırurdu, zârı kılurdu. Hasan aña eyitdi: “İy mürîd bunı ki (13) eylersin eger idebilirseñ ki böyle itmeyesin. ‘Ömrün hırmenine od urmuş olursın. (14) Ya‘nî dilegün-ile itmiş olursın. Riyākār olursın, nāzenin ‘ömrün telef olur. Ve eger ide- (15) bilmezseñ ki itmeyesin, bizi on menzil kendüzünden girü bırağduñ ki “*e’s-şakfatü [64a] mine’s-şeytāni.*”⁶⁵ (1) Her kim nāgāh çağıra ol şeytāndandır ve hüküm galebe eylemişdür. Kamu yirde eyle degül ve bunun (2) şerhinde hoz eyitmişlerdür ki ya‘nî idebilirse ki çağırmaya velikin çağıra ol şeytāndandır.”

(3) Ve dağı bir gün Hasan-ı Başrî meclisinde idi. Huccāc girüp geldi çok çeri-y-ile yalın kılıçlar dutup. (4) Bir ulu anda hāzır-ıdı. Eyitdi: “Bugün Hasan’ı şınayayın ki sınağağın vaktıdır. Pes Haccāc geldi, (5) oturdu. Hasan aña hiç iltifāt eylemedi ve ol sözden ki söyleye dururdu dönmedi tā ki (6) meclis tamām oldu. Ol ulu ki Hasanı şınar-ıdı dīn ulularından idi. Eyitdi: “Hasan Hasandır.” (7) Haccāc kendüzin anda bırağdı ki Hasan-ıdı. Kolin dutdı, eyitdi: “*Ünzurū ile’r-raculī*” Ya‘nî eger (8) dilerseñüz er göresiz uş Hasanı görün” didi.

Ve dağı Haccācı düş içinde gördiler ki ‘arsā-yı (9) ‘araşātda düşmiş. Eyitdiler ki: “Ne istersin?” Eyitdi: “Anı isterven ki muvaḥḥidler isterler. (10) Bu andan-ıdur ki nez‘ hālinde eyitmiş-idi ki Hüzāvendā bu bir avuç daracuk havşalaluya göster ki (11) gaffār ve ekremü’l-ekremīn sensin. Zīrā ki temāmet dil bir idüp ve gönül berkidüp eydürler ki: (12) “Beni oda koyırsalar. İmdi

⁶⁵ Nara şeytandır.

bunların sitizesine beni oddan çıkar, göstergil kim *fâ‘ālun* (13) *limā yūrīd*⁶⁶ sensin” didi. Pes bu sözi gelüp Hasan’a didiler. Eyitdi: “Peñzer ki Haccāc habışlıg-ıla (14) ve ‘āyyārılıg-ıla āhireti dahı alasıdur” didi.

Ve naıldür kim ‘Alī razıya’llāhu‘ anhu Başra şehrine (15) geldi. Dört arşun aşarı biline bağlamış-ıdı. Üç günden artux eglenmedi. Temāmet

[64b] minberleri (1) şıdı, vā‘ızleri va‘z itmekden men‘ itdi. Eyitdi: “Çünkü Hasan meclisine geldi. Hasan söz söyleyü dururdu. (2) Şordı ki: “Yā Hasan sen ‘ilm öğredici misin veyā ‘ilm öğrenici misin?” Hasan eyitdi: “Kankı söz Rasūl (3) Hāzretinden şalavātu’llāhi ve selāmuhu ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve aşhābihi paña irişmişdür hemīn anı eydürem. Pes (4) ‘Alī razıya’llāhu‘ anhu Hasanı men‘ eylemedi. Eyitdi: “Bu yigit söz söylemege lāyıkdur” didi. Döndi, gitdi. (5) Hasan firāset-ile bildi ki bu gelen ‘Alīdür razıya’llāhu‘ anhu. Minberden aşağı inüp ardınca yügürdi. ‘Alī’yi (6) yitdi, eyitdi: “Tañrı yolından baña ābdest almağı öğredi vir” didi. Anda bir yir vardı. Aña bābü’ (7) t-taş dirler-idi. Ol arada bir legence getürdiler. ‘Alī Hasan’a ābdest almak öğretdi. Andan gitdi.

(8) Bir zamān Başrada kızlık oldı. İki yüz biñ hālāyık vardılar, minber ördiler tā ki Hasan çıka (9) du‘ā eyleye. Hasan eyitdi: “Diler misiz ki yağmur yağa?” “Evet” didiler. Eyitdi : “Hasanı şehrden sürün” didi. (10) Pes ol deñlü korku aña gālib oldı her ne yirde ki oturdu Hasan’a ‘azīm hāl ve derd (11) vāki‘ olurdu, tā haddi bir gün bu hadişi okur-iken “*aḥirun yaḥrucu mine’n-nārı raculun yuḳālu lehu* (12) *hennād.*” Ya‘nī kaç soñucı oddan çıkan

⁶⁶ Hūd 107, Dilediğini yapan.

bir kişi olısar ki adı Hennād ola, Ḥasan eyitdi: (13) “İy kâşki ol kişi ben ola-y-ıdum.”

Bir kiři anuñ yāranlarından eydür ki: “Bir gice Ḥasan benüm evümde (14) yatdı. İnler-idi. Ben eyitdüm: “Bunuñ gibi rûzigār ki senüñ var bu iniledüğüñ nedendür?” (15) Eyitdi: “Anuñ-içün inilerem ki olmasun bilmedin elümden bir iş gelmiş ola. Yā [65a] bir ḥaṭā-y-ula adım (1) atmış olam. Yāḥūz dilüme bir söz gele ki Ḥaḫ Te‘ālā Ḥazretine lāyık olmaya.” Pes nidā geldi kim: (2) “Yā Ḥasan git bizüm dergāhumuzda senüñ ḳadrüñ ḳalmadı. Bundan böyle senden hiç nesene ḳabül (3) idesi degülüz” diye.

Ve daḥı bir gün bir kişi Ḥasan’uñ şavma‘ası ḳatında oturmuş-ıdı. Ḥasan daḥı (4) dam üstinde namāz ḳılurdı. Secdeye varıcaḳ ol ḳadar ağladı kim gözi yaşı oluḳdan aşıa aḳdı. (5) Ol şavma‘a öñinde oturan ḳişinüñ ṭonına ṭamdı. Döndi, şordı kim ‘aceb bu şu arı mı kim yoḫsa yuyalum mı?” (6) Ḥasan eyitdi: “Yuñuz ki ‘āşilerüñ gözi yaşıdur” didi.

Ve daḥı bir gün Ḥasan bir cenāze (7) vardı. Ol uluyı çün defn itdiler, ṭopraḳ yumdılar. Ḥasan ol ṭopraḳ üzerinde oturup vardı. (8) Ol ḳadar ağladı kim ol oturduğı ṭopraḳ balçık oldu. Eyitdi: “İy ḳişiler evvel ve āḫir laḥddur. (9) Dünyānuñ āḫiri sindür ve āḫiretüñ evveli sindür.” “*El-ḳabru menzilün min menāzili’l-aḫireti.*”⁶⁷ Ne (10) faḥr getürürsüz bu ‘ālem-ile ki soñı budur. Ve nite ḳorḳmazsız ol ‘ālemden ki öñi budur. Ya‘nī (11) ol sindür. Ve āḫirüñüz işbudur. İy ḡaflet ehli, evveline āḫirine lāyık iş işleñüz.” (12) Ki ol cemā‘at ki anda ḥāzır olmuşlar-ıdı ağlaşdılar, zārı ḳıldılar.

⁶⁷ Mezar ahiretteki menzillerden ilk menzildir.

Ve dağı bir gün cemā‘ at-ıla sinleden (13) geçerci. Ol cemā‘ ata eyitdi: “İşbu sinlede erenler var ki himmetleri sekiz uçmağa baş indür- (14) mezdi. Ammā bunlaruñ toprağına ol kadar hasret qarıldı kim anuñ bir zerresine yir ehli ve gök (15) ehli taḥammül idemeyeler.”

Ve nakldür kim Ḥasan-ı Başrı oğlanlığı ḥālinde bir günāh işlemiştir-idi.

[65b] Her vakt ki (1) yini gönlek giyer-idi ol günāhı gönlegi yaqasına yazardı. Ol kadar ağlar-ıdı kim bî-ḥoz olurdı. (2) Bir vakt ‘Ömer-i ibn-i ‘Abdu’l-‘azîz razıya’llāhu‘ anhu Ḥasan’a bitı yazdı. Ol bitı içinde eyitdi: (3) “Baña kısacuk öğüt virgil kim yāz dutam ve anı imām idinem.” Ḥasan ol bitı ardına yazdı kim: (4) “Yā Emîrû’l-müminîn çün Tañrı senüñ-iledür kimden qorqarsın? Ve çün Tañrı senüñ-ile degül (5) kime ümîz dutarsın” didi. Ve bir vakt dağı Ḥasan aña bitı yazdı kim dünyāya evvel gün (6) geldüñ. Dut ki kaç soñraqı ölen kişi sensin.” Ol dağı cevāb yazdı kim ol gün gelmiş (7) dut ki hîç dünyeye yoğ-ıdı. Hemîşe āḥiret var-ıdı.”

Ve bir vakt dağı Sābit-i Bennānî Ḥasan’a (8) bitı yazdı kim: “İşidürven ki ḥacca gidersin. Dilerven ki varam şöḥbetüñde bile olam.” Ḥasan (9) dağı cevāb yazdı kim: “Qo Tañrı’nuñ perdesi altında dirilelüm, ‘aybumuz örtülü olsun. (10) Zîrā kim bile olıcağ ‘aybumuz açılır. Biribirimüzi düşmen dutaruz. Koğıl ki şöyle dost (11) olalum.”

Bir vakt dağı Şeyḥ Sa‘îd-i Cubeyre razıyallāhu ‘anhu naşîḥat eyledi, eyitdi: (12) “Sultānlar bisāṭına qadem urma eger ol sultān ḥalk üzere küllî şefaḳat olursa.” İkinci (13) eyitdi: “Hiç ḥatun kişiler-ile ḥalvet oturma. Eger Rabi‘a dağı olursa ki sen aña Qur‘ān (14) öğredi turasın. Üçinci: “Hergiz kulağıñı baña ‘āriyete virmegil. Ya‘nî yindek anuñ sözün (15) söylemegil.

Zîrâ niceme şîr-merd olursañ maḥāfetden ḥālî olunmaz ve hem şoñucı kendüsi

[...]

6. SÖZLÜK

A

abdāl (a.): Derviş, abdal.

Ol dükânını yağmā kıldı, *abdāllardan* oldu. (42b/1)

ābdest (f.): Abdest.

ābdest al-: Abdest alma işini yapmak.

Baňa şu virgil, *ābdest alayın* didi. (44a/4)

‘ābid (a.): İbadet eden.

Bunda bir ‘*ābid* vardır. Şavma‘ada ‘ibādete meşgūldür. (43a/11)

‘aceb (a.): 1. Tuhaf, garip.

Bir ol ki ‘*aceb* nesneyi görmedin gülersiz... (27b/11)

2. Acaba.

İy ‘*āceb* bu ne hāldür? (29b/11)

‘aceb gel-: Tuhaf gelmek.

Eger söylemek ‘*aceb gelürse* diñsüz durğıl. (49a/1)

‘aceb ol-: Tuhaf olmak.

Zirā ki Mısr ‘avratları bir maḥlūk müşāhedesinde zaḥm acısın unutdılar. Hālīk müşāhedesinde unutsalar ‘*aceb olmaya*. (21a/9)

‘acebe kal-: Hayrete düşmek.

Senüñ togru sözününden ‘*acebe kaldum*. (37a/12)

‘aceble- (a.): Şaşırmak.

Eger kimse bu hālī ‘*acebler-ise* eyidevüz... (33a/11)

‘Acemī (a.): Arap olmayan, İranlı.

Dilüm ‘*Acemīdür* ammā gönüm ‘Arabīdür. (8a/15)

acı: Acı, ağrı.

Ya‘nī da‘vīsinde şādık degül her kim Hüzāvendinüñ zaḥmı *acısın* unutmaya. (21a/7)

acıķ-: Yemek yeme ihtiyacı duymak

Andan soñra dervişler yine müflis oldılar, *acıķdılar*. (52b/14)

‘**āciz** (a.): Gücü yetmeyen.

‘**āciz kal-**: Gücü yetmemek.

Bunlar ağlayu ağlayu ‘**āciz kaldılar.** (25a/4)

‘**āciz ol-**: Çaresiz kalmak.

Hîç kimse çare bulmayup ‘**āciz oldılar.** (61b/14)

aç: Aç.

Eger bir qarı ‘avrat bir gice evinde **aç** yata senden şorisarlar. (26a/5)

aç-: Açmak.

Bağluyı **aç** ve açuğı bağla. Ya‘ nî bağlu kiseyi **aç** ve açuk dili bağla.

(39b/10)

Lā-cirem ‘ilm ü hikmet kapusın saña **açduķ.** (51a/11)

açdur-: Traş olmak, sakalını, bıyığını kestirmek.

...bir gün āyīne-dār dükānına uğradı, dudağı üstin **açdururdi.** (37b/10)

açıl-: 1. Açılmak

Her ki bir kapuyı kaķa tiz ola kim ol kapu **açıla.** (17b/10)

2. Zāhir olmak, âşikâr olmak

Melekūt ‘ālemi aña **açıldı.** (29b/13)

açlık: Açlık.

Pes **açlığı** iñen haddenden geçdi. (18a/12)

açuk: 1. Örtüsüz..

Atañ şol başı **açuk** yalıncaķ gelen kişidür. (32a/1)

2. Aralıklı.

...gördüñüzse eyidüñüz ki mübārek kaşları **açuk** mıdı yā çatuk.

(57a/15)

3. Bağlı olmayan.

Bağluyı aç ve **açuğı** bağla. (39b/10)

ad: İsim, ad.

Yigirmi yıldur ki hîç kimse beni **adım-ıla** kığırmadı. (2a/2)

ad ķo-: İsim vermek.

Saña maḥşūş ne **ad ķodılar?** (55b/14)

ad-: bkz. at-

ādem (a.): İnsan, kişi.

- Eger şabr bir **ādem** ola-y-ıdı, iñen kerīm kişi olaydı. (17b/6)
- ādem oğlanı**: İnsanoğlu.
- ...bunların korkusu **ādem oğlanından** artuğdur. (28a/12)
- ādemī** (f.): İnsan
- Bugün günāh işledüm ki **ādemī** gördüm. (47a/7)
- ‘**ādet** (a.): Alışkanlık.
- Nite kim atalar ‘**ādetidür**, anuñ-ıla söyler-idi. (26b/7)
- ‘**ādet idin** -: Alışkanlık hâline getirmek.
- Tañrı Te‘ālā’ya gizlü ‘ibādet itmegi ‘**ādet idinmiş-idi**. (54a/14)
- ‘**ādī** (a.): Adâlet
- Zirā bir gün ‘**ādīlūñ** biñ yıllık tã‘ atcadur. (56b/7)
- ‘**ādī eyle** -: Adâlet sağlamak
- ...şadıkları korkut ki eger ‘**ādī eyleyeven** bularuñ-ıla şamusına ‘azāb eyleyem. (27b/15)
- āferīze** (f.): Yaratılmış, mahluk.
- Tā hiç **āferīze** anı görüp bilmeye. Zirā ki Hāğkuñ kudreti şapısı altında halāyıkdan üzilüp Tañrı Te‘ālā’ya gizlü ‘ibādet itmegi ‘ādet idinmiş-idi. (54a/13)
- āfet** (a.): Felaket.
- Ol kişi anuñ nūrı-y-ıla ol **āfeti** kendüden giderüp hāl aña keşf oldı. (59b/8)
- āfitāb-ı kerem ve ihsān**: Kerem ve ihsan güneşi. (22b/3)
- āfitāb-ı penhān**: Gizli güneş. (54a/5)
- ‘**āfiyet** (a.): Sıhhat.
- Tañrı Te‘ālā’nuñ dünye içinde uçmağı vardır; sağlık ve ‘**āfiyet**. (53b/14)
- ‘**afv** (a.): Bağışlama.
- ‘**afv it** : Affetmek, bağışlamak.
- ...ve eger ‘**afv idesin** seni severem. (10a/11)
- ‘**afv ol** -: Affedilmek.
- Bir kimse ki çok günāh itmiş ola tevbe idicek ‘**afv ola** mı? (17b/3)
- ağ** -: Çıkmak, tırmanmak.
- ...bu iki kız al Kubeys Tağına **ag**. (28a/15)

ağaç: Ağaç.

Fulān **ağaç** dibinde, şu kırañında namāz kıılır. (23a/14)

ağar-: Bitmeye yakın olmak.

Üveysüñ ‘ömri āħirine irişdi, **ağarmış-ıdı**. (60b/5)

ağart-: Ağartmak.

...ben gönölümü **ağardur-ıdum**, sen kâğızı kararur-ıduñ. (7b/2)

ağır: 1. Ağır.

‘ Amellerüñ **ağırırağı** terāzūda yarınkı gün ol olısdur ki...(34b/15)

2. Ağırlık.

...sekiz uçmak benüm katumda bir sivrisiñek kanadı **ağırınca** miğdārı
yoğdur. (33b/5)

ağır bahālu: Değerli, kıymetli.

Nāgāh ol **ağır bahālu** tonları aldum ki geyürdüm ve hāzinemde var-ıdı.
(38b/3)

ağır gel-:Yapılması güç gelmek.

‘ Amellerüñ ağırırağı terāzūda yarınkı gün ol olısdur ki bugün ki gün
anı ödemek senün tenüñe **ağır gele**. (35a/1)

ağırla-: Değer vermek, hürmet etmek.

...atañı ziyāret eyle ve kardaşuñı **ağırla** ve atañı hoş dut. (26a/2)

ağısnı (a.): Yardım istemek için bağırma.

(33a/3)

ağız: Ağız.

İbrāhīm vardı ol esrügüñ **ağızını** ve yüzini yudı. (42b/14)

ağla-: Ağlamak.

Hārūn çün anı dağı işitdi dağı artuğ **ağladı**. (26a/9)

ağrı-: Ağrımak.

Şimdiki bir vakt başuñ **ağrıdı** şikāyet rekbendin mi bağlanursın? (18a/2)

ağyār (a.): Yabancılar.

Gördüm ki **ağyār** hayāli gözüme hicāb olmış imiş. (53a/7)

āh (f.): İnleme, sızlama.

Āh altunum kendü elüm-ile hārāmiye virmişem. (23a/6)

āh it-: İnlemek.

Rābī‘ a **āh idüben** inledi. (18b/1)

aḥbār-ı ğarīb (a.): Peygambere nispet edilen sözler.

‘**ahd** (a.): Söz verme.

Tevekkülüñüz ve ‘**ahdüñüz** bu mıdur kim unıtduñuz... (31a/8)

‘**ahd eyle-**: Söz vermek.

İlāhī ‘**ahd eyledüm** ki senden artuğdan nesene dilemeyem.

(36a/15)

‘**ahd it-**: Söz vermek.

Kırk yıldur ki Tañrı-y-ıla ‘**ahd itmişem** ki andan artuğdan nesne dilemeyem. (15a/4)

āḥir (a.): Son, nihâyet.

İy kişiler evvel ve **āḥir** laḥddur. (65a/8)

āḥiret (a.): Öbür dünya.

Benüm zıkrüm dünyede ‘azīm tena‘‘umdur ve **āḥiretde** delim sevābdur.

(2b/6)

aḥmak (a.) Budala, ahmak.

İkinci, **aḥmak** zīrā ne vaqt ki senüñ aşşuñı ister ziyānuñ itmiş olur...

(53b/11)

aḥsend (a.): Aferin.

aḥsend getür-: Tebrik etmek, takdir etmek.

Hasan anı didüğine peşimān oldı. Ḥabīb’üñ cevābına **aḥsend getürdi**.

(6a/11)

aḥşam: Akşam.

Aḥşam oldı bir mescide girdüm ve bunı dilüme yörütdüm... (38b/7)

aḥvāl (a.): Durumlar, işler.

Ol dünyā **aḥvālinden**, kamudan fāriğ olmışdur. (62b/8)

aḥ-: Akmak.

Yüzinden der **aḥar**. (10a/3)

aḥlık: Beyazlık.

Şol pehlūsında ve sağ ayağında bir aḥça kadar **aḥlık** vardır. (55a/7)

aḥça: Para.

- Bir gün bir kişi dağı on biñ **akça** anuñ öñine getürdi. (34b/4)
- ‘**akd** (a.): Düğün.
- Yā üstāz bu nikāh ‘**akd** bir vücūd üzerine olur. (16a/7)
- ‘**ākıbet** (a.) Sonunda, nihâyet.
- ‘**Ākıbet** anuñ şohbetine yol bulımadılar. (25a/4)
- ‘**Ākıbet** eceli geldi, öldi. (61b/14)
- ‘**akl** (a.) Akıl.
- Sen birazcuğ ‘**akla** muhtâcsın, niceme ki ‘ilmüñ çoğısa. (36a/1)
- ‘**aklı başına gel-**: Bilinci yerine gelmek.
- ‘**Aklı başına gelicek** oğlı-y-ıla görüşdi. (5b/8)
- ‘**aklı tağıl-**: Aklını yitirmek.
- Her sâ‘at ‘**aklı tağılmış** yalın ayak ardınca yügürmek saña ne lāyıkdur. (45a/14)
- ‘**ākıl** (a.): Akıllı kimse
- ...toğru söz söyleyenler veyā şehidler veyā ‘**ākıllar** veyā sultānlar gireler (63a/9)
- aktar-**: Sarkıtmak.
- Koğayı kıuyuya sarkıtdı, tolu akça çıktı. Anı başı aşığa gene **aktardı**. (44a/2)
- al-**: 1.Almak.
- Var işde kuduğun yirden **al**, git (23a/8)
2. Beraberinde götürmek
- ...ben öliceğ sen bu iki kıızı **al** Kubeys Tağına ağ (28a/15)
3. Kabul etmek.
- Her bir akça ki **alursın** ol yirden **al** kim helâl ola ve bir yire vir kim hağğ ola. (8b/14)
4. Satın almak.
- Dutdı, bir kişiye altı akçaya şatdı. Ol **alan** kişi anı işine bıraktı (11b/13)
5. Zorla almak.
- Peñzer ki Haccāc habışlığ-ıla ve ‘āyyārlığ-ıla āhireti dağı **alasıdur**. (64a/14)
6. Örtmek.

Bağdı bir kürk gördi, anı arkasına **aldı**. (30b/1)

7. Yol gitmek.

Şöyle ki kamu yolu namāz-ıla **aldı**. (31a/14)

8. Zorla götürmek.

Boynına ip dağup **aldı**, gitdi. (42b/4)

9. Koparmak.

Durdı, ol ağaçdan iki enār **aldı**. (43a/8)

10. Kazanmak.

Alduğı haqqı anasına ve kendüye nafağa ider. (55a/4)

11. Evlenmek.

Ben andan ötrü **almazın** ki ben aldugum ‘avrat aç ve yalnızcağ kıla
(34a/1)

12. Alıp götürmek.

Etmegi konuk öñinden **alduñ** bir kezden sâ’ile virdüñ. (6a/15)

13. Çalmak.

...meger bir bâzırgānuñ cevheri yavu varmış...İttifāk idüp eyitdiler: Bu yad
kişi **almışdur**. (51b/6)

‘**alāmet** (a.): İşaret, iz, nişan.

‘**Alāmetleri**‘ ārifüñ oldur ki diñsüz durduğı fikrden ve ‘ibretten ola.
(34b/9)

aldan-: Yanılmak, yanlış bir fikre yönelmek.

Üçinci ol ki ögdükleri-y-içün **aldanmaya** ve her kim öğmege aldanursa
himmetsüzlikden olur. (35a/6)

‘**ālem** (a.): 1. Kâinat, dünya.

Ne kim ‘**ālemde** rızq vardur anuñdur. (40a/5)

2. Halk, insanlar.

‘**Ālem** hükmi altında müsahhar idi. (29a/4)

‘**ālem-i gayb**: Görünmez âlem.

Tevekkül üzere oturasın ‘**ālem-i gaybdan** kıt alasın ve kıt bulasın
(46b/13)

ālet (a.): Âlet.

...bıçak kesmek **āletidür**. (18a/11)

‘aleyhi’s-selām (a.): Selām onun üzerine olsun.

‘ālī (a.): Ulu, yüce.

Bu iñen ‘*ālī* maķāmdur. (60b/11)

‘ālim (a.): Bilgin.

Ol ‘*ālīmī* istemeñ ki ‘ilmi ‘amel terāzūsında toĝru gele. (27a/4)

‘ālim-i ‘āmil: İş yapanların alimi. (3a/3)

Allāh (a.): Allah.

Ma‘ rifet ehli lāyıkdur ki *Allāh* işine rāzī ola. (27a/14)

‘allāme-i zamān (a.): Zamanın en büyük alimi.

Uşul ve fūrū‘ ‘ilminde ‘*allāme-i zamān* idi. (44b/10)

alt: Alt taraf.

Temāmet yir *altına* koymış-ıdı, gizlemiş-idi (45b/15)

altı: Altı.

Dutdı, bir kişiye *altı* akçaya şatdı. (11b/13)

altun: Altın, para.

Anuñ keffāreti içün dört yüz helāl *altun* Rābi‘ a atasına virsün. (11b/4)

amān (a.): Emin, korkusuz.

Ya‘ nī bilmiş oluñ ki yir yüzünüñ *amānı* öldi. (44b/5)

‘amel (a.): Davranış, hareket.

Dükeli ‘*amellerden* sevgülüregi benüm kıatımda ihlāşdur ‘*amel* içinde. (2a/11)

‘amel eyle-: Harekette bulunmak, iş yapmak.

Ve ‘*amel eylemek* halk görsün diyü şirkdür. (27a/11)

‘amel it-: İş yapmak.

...şol nesne kim Allāh’dan indi anuñ-ıla ‘*amel ideler*. (24a/1)

‘ameldār (a.): İş yapan, amele.

Görenler şanurlar ki ‘*ameldārvan*, veyāhuz bende vesvese vardur. (36a/3)

Āmene’r-rasūlu: Bakara suresinin son iki ayeti.

‘āmil (a.): İş yapan.

...ol ‘*āmili* istemeñ ki ‘ameli ihlāşa muvāfiķ düşe. (27a/6)

‘āmil-i kārīgāh-ı hidāyet: Hidayet işyerinin işçisi. (44b/7)

āmīn (a.): Allah kabul etsin anlamında kullanılan söz.

Her kim bir ılkıya la‘ net o kıya ol ılkı eydür *āmīn*. (27b/7)

ammā (a.): Fakat.

Ben bundan kayurmazvan. *Ammā* senün rızāñ isterven. (12a/1)

‘**ammu** (a.): Amca.

Senün atañ Muştafā’nuñ ‘*ammusı* idi. (25b/8)

añ-: Zikretmek, anmak.

Eger sen beni *añasın* ben dağı seni *añam*. (27b/13)

ana: Anne.

Ana haqqın saklamak yigirek-idür saña hacca varmağdan. (9b/3)

aña: Ona.

...kāfile içinde ‘avrat olsa *aña* yörenmez-idi. (23b/8)

and: Yemin.

Bir avuç al, baña vir. Benüm *andım* toğru olsun. (24a/11)

and iç-: Yemin etmek.

And içdi kim ayruğ dünyā içinde gülmeye. (62b/3)

and vir-: Yemin etmek.

Ve eger Tañrı’ya *and vireler* derhāl hācetleri revā ola. (47a/1)

anda: 1. Onda.

Ululuk, kiçilik *anda* olmaya ve pes velī olmağ dağı böyle ola. (11a/7)

2. Orada.

Gice, gündüz *anda* namāz kıılır-ıdı. (12a/11)

andan: 1. Ondan.

Pes Rābi‘ a *andan* destūr aldı, gitdi. (12a/10)

2. Oradan.

...ne vaqt *andan* gidiserdi çün iñen bī-çāre qaldı. (24a/7)

3. Ondan sonra.

Çünkü bir kez şefā‘ at nağarı ile ol kötrümler üzere bağıdı, *andan* gökdin yaña nağar itdi. (52a/10)

anı: Onu.

Ammā bir fütüh bızā olursa *anı* almamağā başarımayavuz. (47a/15)

añla-: 1. Anlamak.

...bu ma‘ nīyi ben *añlamışvan* ve yüzüm halkdan çevürmişven.

(19b/1)

2. Fark etmek.

Üveys çün âdem geldügin *añladı*, namâzın uzatmadı.

(55b/11)

anlar: Onlar.

Anlar dağı çadırı yörendiler, girdiler.

(61b/8)

añlat-: Anlatmak.

Süfyân’a ol kâziyyeden *añlatdılar*.

(25a/10)

añra-: Kükremek.

Fi’l-hâl arslan *añramagı* kopdı.

(44a/13)

añsuzda: Ansızın.

Añsuzda bağıdılar-ıdı ki atası yalıncağ ve başı açuğ, bir arğa yüki odun getürmiş

(32a/1)

añulcağ: Yavaşça.

İş hâdden geçicek *añulcağ* dudağın depredüp du‘ â eyledi.

(51b/7)

anuñ: Onun.

Her kim kendüzini kıymetlü duta *anuñ* tevâzu‘ dan naşibi yoğdur.

(27a/3)

anuñ-içün: O sebepten.

Ve kırk yıldur ki Mekke yimişin yimedüm didi. *Anuñ-içün* yimedi ki

Mekke’nüñ birince yirini sipâhiler şatun almışlar-ıdı.

(36b/13)

‘**Arab** (a.) Arap milletinden olan.

‘*Arab* kabîlesinde ol kadar koyun yoğ-ıdı kim ol iki kabîlede var-ıdı

(54b/11)

‘**Arabî** (a.) Arap.

Dilüm ‘Acemîdür ammâ gönlüm ‘*Arabîdür*.

(8a/15)

ar-: Yorulmak.

Armış-ıdı. Uyku aldı, uyudu. Kendüden bî-hoz oldu.

(14b/4)

ara: 1. Yer, mevki.

Ve naqlıdır kim bir gün ‘Utbe’yi gördiler ki bir **arada** durmuş-ıdı.

(10a/2)

2. İç.

Tā halk **arasında** ululuğuñ qalmaya.

(46b/11)

3. Mesafe, ara.

Hergiz ‘ibādet lezzetin bulmayasın tā senüñ-ile şehvet **arasında**

demürden dīvār itmeyesin.

(48b/15)

ara-: Aramak, yoklamak.

Ve çün bir kaç gün oldu meger bir bāzırgānuñ cevheri yavu varmış. Gemi

qavmın hep dutdılar, **aradılar**.

(51b/5)

ārāste: (f.): Bezenmiş, donatılmış.

Yā Hasan qayşaruñ bir oğlu var-ıdı. Hüsñ cemāl içinde bî-naızır-ıdı. Dürlü

hünerler-ile **ārāste** idi.

(61b/12)

ard: Arka taraf.

Benden dağı zāhidirek isterseñ ki göresin ışbu tağ **ardına** ağıkıl.

(50b/1)

ardınca: Peşi sıra.

Kırk altun qalkān ve kırk altun gürz öñince **ardınca** dutarlar-ıdı.

(29a/4)

ardınca var-: Uymak.

Anuñ-içün ki benüm sünnetüm **ardınca** varduñ ve şālihlere hürmet

eyledüñ...

(48a/3)

‘**arefe** (a.): Dini bayramlardan bir önceki gün.

Habibi tevriye gün Başra’da görürler-ıdı ve ‘**arefe** gün hāciler-ile ‘Arafāt’da

görürler-ıdı.

(5b/15)

arı: Temiz, pak.

...nice kişi ki qademgāha gire **arı** çıqa ve nice kişiler ki Ka‘beye vara çepel

çıqa.

(27b/4)

arıt-: Temizlemek.

...ol çirke ki altunuñ sikkesi üzerinde var-ıdı **arıdurdı**.

(28a/4)

‘**ārif** (a.): Bilgili.

Çün dağı yakınırak geldüñ şandum ki ‘**ārifsın**.

(51b/1)

‘**ārif ol-:** Bilgili olmak.

Anuñ şoĥbetinde şöyle ‘*ārif olmış-ıdı* kim bir gün bu āyiti okur-ıdı

(51b/12)

‘*ārif-i kāmīl*: Kamillerin arifi.

(3a/3)

‘*āriyete* (a.): Özensiz, dikkatsiz.

Hergiz kulaĥuñı baña ‘*āriyete* virmegil.

(65b/14)

‘*āriyetī* (a.): Ödünç.

Bir ‘*āriyetī* göñlek aldı geydi.

(49a/7)

arĥa: Sırt.

Baĥdı bir kürk gördi, anı *arĥasına* aldı.

(30b/1)

arĥasını vir:- Sırtını dönmek.

Arĥasını miĥrāba *virdi*, oturdı.

(42a/6)

arĥa yūki: Sırtta taşınan yük.

Andan bir *arĥa yūki* odun divşürdi.

(30a/11)

‘**ārlan**:- Utanmak, çekinmek.

Eger bilselerdi ki bu ĥāl böyledür Ĥorāsān mülkinden ‘*ārlanalarđı*.

(34b/6)

arpa: Arpa.

Ĥabīb daĥı iki *arpa* çöregın tuz-ıla Ĥasan’uñ öñine ĥodı.

(6a/12)

‘**arşā-yı kıyāmet** (a.): Kıyamet meydanı.

Yarın ‘*arşā-yı kıyāmetde* çağırılar ki erenler şafına kim girür? (11a/3)

‘**arsā-yı ‘araşāt** (a.): Arasat, mahşer meydanı.

Ve daĥı Ĥaccācı düş içinde gördiler ki ‘*arsā-yı ‘araşātđı* düşmiş. (64a/8)

arşlan: Arşlan.

Gördiler ki bir *arşlan* bir kulanı öñine bırakmış ĥovar.

(44a/13)

arşun: Bir uzunluk ölçüsü (68 cm.)

Dört *arşun* aşarı biline bağlamış-ıdı.

(64a/15)

art:- Çoĥalmak.

Her kim Tañrı’yı bildi sözi kısa oldı ve ĥayrānlığı dāyim *artdı*. (3b/9)

artuĥ: 1. Fazla, ziyāde.

Kirāmen Kātībından utanurvan ki heftede bir kezden *artuĥ* ĥademgāha girem

(10a/2)

2. Başka, gayrı.

Qavl itdük ki kim Tañrı'dan **artuq** hiç kimseye söz söylemeyeüz.

(31a/4)

artuq it-: Fazlasını yapmak.

“Ya‘ nī **artuq ideydüñ**, seni artuq ısıra-y-ıdum” didi. (10b/9)

artur-: Arttırmak.

Yā Üveys vaşıyyeti dahı **artur**. (25b/11)

aru: Arı.

Pes Hax Te‘ ālā **arulara** emr eyledi, anuñ çevresinde bal eylediler.

(50b/11)

‘**arz** (a.): Sunma, arz etme.

‘**arz eyle-**: Sunmak.

Dünyâyı anlara ‘**arz eyledüm**. (52b/3)

‘**arz it-**: Sunmak.

Yā üstāz bu dünye bāzārında bir nesne ‘**arz itmek** gerek kim cinsüñ
kişiler anda ‘āciz qalalar. (15a/15)

‘**arza kııl-**: Anlatmak, arz etmek.

Fuzayl islām ‘**arza kııldı**, cühüd müsülmān oldu. (24a/15)

arzū (f.): İstek, arzu.

Güci yitdükçe vaktin bekleye ve **arzūların** def‘ eyleye. (47a/5)

arzū eyle-: İstemek.

Şoñra andan bir nesne **arzū eyledüm**. (36b/9)

arzū it-: İstemek.

Yā Rābi‘ a ne nesne **arzū idersin?** (10b/1)

arzūla-: İstemek.

Ve naqldür kim kırk yıldur kim biryān **arzūlar-ıdı**. (46a/8)

‘**aşā** (a.): Değnek, sopa.

Tā aña degin ki ol na‘ lin yıprana ve ol ‘**aşā** uşana. (2a/13)

āsān (f.): Kolay.

Uşlular-ıla şavaşmağ cāhiller-ile helvā yimekten **āsāndur**. (27b/5)

āsān eyle-: Kolaylaştırmak.

Hax Te‘ ālā yolu anlara **āsān eyledi**. Mekke’ye irişdiler. (24b/12)

aşhāb (a.): Arkadaşlar, dostlar.

...kardaşlarıñı ögütledüñ ve benüm ehl-i beytümi ve **aşhābumı** sevdüñ. (48a/4)

aşhāb-ı ḥalvet (a.): Halvete çekilenler.

Bir cemā‘ at vardur anlara **aşhāb-ı ḥalvet** dirler. (45a/5)

‘**āṣī** (a.): İsyen eden.

Muṭī‘ kendüzin görmek-ile ‘āṣīdür. ‘**Āṣī**‘ özr dilemek-ile muṭī‘dür. (53a/14)

‘**āṣī ol-**: İsyen etmek.

Yā revā mı ola kim anuñ rızqın yiyessin, girü aña ‘**āṣī olasın**. (40a/6)

aş-: Asmak.

Ol sā‘ at ki beni ağaca **aşdılar** Ḥabīb andan geçer-idi. (8b/5)

aşa kıo-: Asıvermek.

Sudan götürdiler, başı aşağı **aşa kıdılar**. (53a/6)

aşıl (a.): Esas, temel.

Bunı evvel etmekden dutmak gerek. Zīrā ki **aşıl** loğmadur. (35b/4)

aşşı: Fayda, yarar.

Andan size **aşşı** var ve ‘amelümden size ziyān yok didi. (63a/12)

aşşı it-: Yarar sağlamak.

...eger evliyā şöḥbeti düşmenlere fāyide ve **aşşı idermisse** Nūḥ ve Lūṭ ‘avratlarına ola-y-ıdı. (54a/2)

aşşı kııl-: Yarar sağlamak.

Ammā bu ḥāl saña bir kimsedendür ki anuñ dergāhında māl ve cemāl **aşşı kılmaz**. (62a/15)

aşşı iste-: İyiliğini istemek.

İkinci aḥmak zīrā ne vaḳt ki senüñ **aşşuñı ister** ziyānuñ itmiş olur ve ziyān olduḡın bilmez. (53b/11)

aştar: (f.): Astar.

Dört arşun **aştarı** biline bağlamış-ıdı. (64a/15)

aş: Yemek.

Bir kişi anuñ ḳapusına geldi, bir çanak **aş** getürdi. (18a/13)

aşağa: Alt taraf, aşağı.

Geldi, bacadan **aşaga** indi (12a/5)

aşaklık eyle-: Alçak gönüllülük göstermek.

“Tevāzu‘ nedür?” Eyitdi: “Tañrı Te‘ālā’ya **aşaklık eylemek** ve buyruğun yirine getürmek... (27a/2)

‘**āşık** (a.): Aşık, seven.

Yā ‘Utbe saña ‘**āşıkam** gey saşın, nesene eylemegil. (10a/12)

‘**āşık ol-**: Aşık olmak.

Ol evvel hālinde bir ‘avrata ‘**āşık olmuş-ıdı**. (23b/12)

āşikāre (f.): Açık, görünen, belli.

āşikāre eyle-: Açıkça söylemek.

Bārī Hüzā yarınkı gün beni şamuya veribeyesin bir söz **āşikāre eyleyem** ki şamu benden biñ yıllık yol kaçā (21b/8)

āşikāre it-: Belli etmek.

Çorçdı kim kendüzini aña **āşikāre idicek** atası kaçā. (32a/7)

aşur-: Aşmak.

Ol geyige meşğül oldı. Bir iki beleñ **aşurı** kovdı. (29b/9)

at: At.

İbrāhīm oğlı şamusına nafaқа ve binmek-içün **at**, deve virdi. (31b/12)

at-: 1. Fırlamak, atmak.

Bir yılan kendüzin şamudan üstüme **atdı**, yüzümüñ yarusın ısırdı. (10b/8)

2. Koymak, bırakmak.

Pes Rābi‘ a seccādesin havā yüzine **atdı**. (15b/1)

ata: 1. Baba.

Ol oğlancuқ eyitdi: İy **ata** beni sever misin? (26b/7)

2. Ecdat.

Nite kim **atalar**‘ ādetidür, anuñ-ıla söyler-idi. (26b/6)

‘**aṭā** (a.): İhsan, bağış.

Raḫmetüm her kimüñ ki vāsıtayı ve ‘illeti ve sebebi aradan götürmişdür tā bile kim şāfi göñül ‘**aṭādur**. (53b/5)

aṭlas (a.) İpekli kumaş.

İy gāfil sen Tañrı’yı **aṭlas** döşek içine yatup altun taht üstinde mi istersin? (29a/7)

av: Av.

ava bin-: Avlanmaya gitmek.

Pes at getürdiler, *ava bindi*. (29b/5)

ava var-: Avlanmaya gitmek.

At ayarlañ, *ava varayın*. (29b/5)

‘**avān** (a.): Emir, reis gibi kişilerin yardımcıları.

Ol ‘*avānlar* yine istediler bulımadılar, gitdiler. (7a/2)

avāre (f.): İşsiz, başı boş.

...bu *avāreyi* gönüller içinde çeldürdüñ. (4b/10)

āvāz (f.): Ses, sedâ.

Pes cemā‘ at çıkdılar, bir *āvāz* işitdiler. (22a/4)

āvāze (f.): Şöhret, ün.

...ol kārübāndan bir kişi harāmi *āvāzesin* işitmiş-idi. (22b/13)

avla-: Avlamak.

Yā İbrāhīm beni seni *avlamağa* viribidiler. (29b/10)

‘**avrat** (a.): 1. Kadın.

...‘avrat kişi Tañrı yolında er gibi ola, aña ‘*avrat* demege yaramaz.

(11a/2)

2. Eş, zevce.

...bir kişi andan nesene dileyü geldi, ‘*avratınuñ* çārın virdi.

(4b/12)

‘**avrat al-:** Evlenmek.

Eyitdiler: Ni-çün ‘*avrat almazsın?* (34a/15)

‘**avratlar ‘özri:** Kadınların âdet görmesi.

Hemān-sā‘ at ‘avratlar ‘*özri aña* vāķi‘ oldı. (13b/8)

avsať (a.): Orta.

Bu kavme *avsať* dirler. Ya‘ nī orta kavm dirler. (47a/2)

avuç: Elin iç tarafı.

...elini kiseye şunup *avcı* aķça tolu ol borçlularına virürdi. (6a/3)

ay: Yılın on ikide biri.

Bir *ay* şabr eylesün. (41a/3)

ayak: Ayak.

Bir *ayağı* içerü ve bir *ayağın* kesmiş şavma^ç adan taşra bırakmış, yatur. (45a/3)

ayağın ad-: Adım atmak.

Hele iy İbrāhīm sen dağı başa iledibilürseñ *ayağıñ ad*. (31a/11)

ayağına düş-: Ayağına kapanmak, yalvarmak.

...atından inüp İbrāhīmüñ *ayağına düşdi*. Aña yalvardı, ‘özü diledi. (42b/7)

ayak yolu vir-: Serbest bırakmak.

Ben Tañrı evine gitsem gerek. Eger dilerseñ saña *ayağıñ yolın vireyin*. (24b/11)

ayak deri: Hizmet ücreti.

Uş varayın, *ayak deri* vechinden ol didüklerüñi getüreyin. (4a/7)

ayak kabı: Ayakkabı.

Pes anuñ döşegi üstine *ayak kabı-y-ıla* yörimek edep olmaya. (45a/5)

‘ayāl (a.): Çoluk, çocuk.

İlāhī sen beni ve ‘*ayālümü*’ aç dutarsın ve gice cırāğ virmezsin. (28a/5)

‘ayālbend (a.): Çoluk çocuk sahibi.

Ve naıldür kim bir ‘*ayālbend*’ kişi aḥşam vaḳtı olup evine gider-idi. Hiç nesene ta‘āmdan ala getürmemiş-idi. Kendüsi dağı aç-ıdı. (37a/15)

ayarla-: Bulmak, temin etmek.

Hasan içün bir at *ayarladılar*. (61b/2)

‘ayb (a.): Kusur, noksan.

Sende ‘*ayb*’ görmedüm. Zīrā ki ben saña dostlık gözi-y-ile bakmamışam (37a/14)

aydın: Işık.

Pes ol ḳal^ç adan od getürüp yandurdılar. Anuñ *aydınına* oturdılar. (44a/10)

aydın ol-: Aydınlik olmak.

...ḳarañu evi var-ıdı. Elinde bir igne dutar-ıdı. Düşürdi, yavu ḳuldı. Derḥāl ev *aydın oldı*. (8a/3)

aydınlık: Aydınlık.

Rābi‘ adan **aydınlık** dilediler ki oturalar, şöhet ideler. (15b/10)

āyet (a.): Âyet.

Fuḫayl’dan ögüt isdeyü geldük-ise bu **āyet** ma‘ nîsi bize yîter.

(25a/15)

Āyete’l-kürsî: Bakara suresinin 255. ayeti.

āyîne-dār: Berber dükkânı.

İttifâk düşdi kim bir gün **āyîne-dār** dükânına uğradı. Dudağı üstin açdururdu.

(37b/10)

āyit: bkz. Âyet.

āyne-dār: bkz. āyîne-dār

ayrıl-: Ayrılmak, uzaklaşmak.

İbrāhîm kâfileden **ayrıldı**. Yaluñuz gider-idi tā ki kimse bilmeye. (31b/1)

ayrılık: Ayrılık.

Ol sebeden benüm-ile senüñ arañda **ayrılık** düşmeye. (10a/13)

ayrılış-: Birbirinden ayrılmak.

Hîç kimse-y-ile oturmam ve kimse benüm-ile oturmadı ki çün **ayrılışduḡ**.

(48b/11)

ayru: Ayrı.

ayru düş-: Uzaklaşmak.

Çerisinden **ayru düşdi**. (29b/6)

ayruk: 1. Başka, diğér.

Hâḫîḫat tevekkül oldur kim Tañrı’dan **ayruḡa** ümîz dutmaya.

(27b/1)

2. Artık, bundan sonra.

Çün söz renge irişdi **ayruk** kilîm geymeyem. (18a/5)

ayrukı: Başka.

...ni-çün buyurursın ki anuñ dileginden **ayrukı** nesne dileyem. (20a/11)

‘ayyār (a.): Hilekâr, kurnaz.

Peñzer ki Haccâc ḫabîşlîḡ-ıla ve **‘āyyārîḡ-ıla** āḫireti daḫı alasıdır.

(64a/14)

az: Çok olmayan.

Dünyāda **az** nesne seni meşğul eyleyüp āhīretüñ çok nesnesinden girü kor.

(9a/5)

‘**āzab** (a.): İşkence, cezâ.

Eger dilerseñ ki yarın kıyāmet güninde Tañrı Te‘ālā ‘**āzabından**

ķurtılasın...

(25b/14)

‘**azāb eyle-**: Cezalandırmak.

...şadīķleri ķorķut ki eger ‘**adl eyleyeven** bularuñ-ıla ķamusına ‘azāb eyleyem.

(28a/1)

‘**azāb it-**: Cezalandırmak.

İlāhī gerek baña ‘**azāb idesin** seni severem ve eger ‘afv idesin seni severem.

(10a/11)

āzād (a.): Serbest olan.

āzād eyle-: Serbest bırakmak.

Rābī‘ ayı kığırdı, eyü söyledi, **āzād eyledi**.

(12a/9)

āzād ol-: Serbest olmak.

Her kim **āzād olmak** çāšnīsın bile, gerek sırrını arı eyleye. (48b/9)

‘**azamet** (a.): Büyüklük, haşmet.

Tañrı’nuñ ‘**azametin** andan artuķ bilürem ki anı bilmeyen ķatında anuñ zıkrin eyleyem.

(46a/15)

azdur-: Yolundan saptırmak.

Ben ayruğı daķı ne-çün terküme baķlayayın. Benüm aña ihtiyācum yoķdur.

Bir ‘avratı daķı ne-çün **azdurayın**.

(34a/4)

azıķ: Yolculuk için hazırlanan yemek.

Pes sizüñ tevvekülünüz yoğ-ı mış. Tevekkül siz ģācīler **azıķına** itmişsiz.

(47a/15)

‘**azīm** (a.): 1.Çok, büyük.

...benüm zıkrüm dünyede ‘**azīm** tena‘‘umdur.

(2b/6)

2. Büyük, ulu.

Ben Ĥabīb’i ‘**azīm** mertebede gördüm.

(8a/15)

azīne (f.): Cuma günü.

Ol gün **azīne** günü idi.

(4b/1)

‘azîz, ‘azîze (A.): 1. Kıymetli, şerefli kimse.

Ammā revā olmaya kim anuñ gibi ‘**azîz** baña gele. (11b/8)

2. Kıymetli, şerefli.

Yā Ẓu’n-nūn her kimse cevāhire, altuna ƣaldılar ‘**azîzdür** diyü sen
andan ‘azîzirek nesene alduñ ki ol bizüm adumuzdur (51a/10)

‘azîzle-: Yüceltmek.

Yā Ebā İşhāk bizi ‘**azîzlegil**, enārumuzdan yigil. (43a/5)

‘azm (a.): Gitme, gidiş.

‘azm eyle-: Gitmek.

Yine maƣāmındın yaña ‘**azm eyledi**. (62b/3)

‘azm it-: Yönelmek, gitmek.

Atañ yavu vardı idi. Şimdi Hicāz seferine ‘**azm itmîş** dirler. (31b/10)

azze ve celle (a.): Azîz ve celîl olsun anlamında dua cümlesi.

Tañrı ‘**azze ve celle** eydür ki... (27b/13)

B

bāb (a.): Husus.

Vera‘ ve ma‘ rifet **bābında** bī-naẓîr-i devrān-ıdı. (22b/6)

baba: Baba.

İy **baba** bir göñül içinde iki dost dutmağa yarar mı? (26b/8)

bābü’-t-taş: Abdest alma yeri.

Anda bir yir var-ıdı. Aña **bābü’-t-taş** dirler-ıdı. Ol arada bir legence getürdiler.

‘Alî Hāsana ābdest almaƣ öğretti. (64b/6)

Baca: Baca.

Geldi, **bacadan** aşğa indi. (12a/5)

bādiye (a.): Çöl.

Maħmes-i Tūsî ve Ni‘met-i Tūsî’nüñ oğlı ki **bādiyde** otuz biñ kişiye şu
virürler-ıdı...

(22a/14)

bağ (f.): Bahçe.

...bunca zamāndur kim bu **bağ** içindesin tatlu enārdan ve ekşisin bilmez misin? (41b/10)

bağdaş: Ayaklarını altına alarak oturma.

bağdaş kur-: Bağdaş kurmak.

Ve naḳldür kim hergiz kimse anı **bağdaş kurup** oturur görmedi.

(39a/4)

bağışla-: 1. Affetmek.

Rebi‘a ve Mużar ḳabīlesinüñ ḳoyun yünü sağışınca Muḫammed ümmetinden bu muraḳḳa‘ berekātından ötrü **bağışladı**. (56b/8)

2. İhsân etmek.

iki ‘ālemüñ memleketin ve begligin aña **bağışlarlar-ısa** aña daḫı şāz olmaya (35a/4)

bağla-: 1. Bağlamak.

...elümi ayağımı **bağla**, beni sulṭān ḳatına ilet baña ḥadd ursun ki vācib olmışdur. (24b/6)

2. Kapatmak.

Nice eydürsin ḳapuyı ḳaḳıcaḳ açıla? Ḳaçan **bağladılardı** kim açılır? (17b/11)

3. Örtmek, kuşanmak.

Ve daḫı Rābi‘a bir kişi gördi kim rekbend-ile başını **bağlamış-ıdı**.

(17b/15)

bağlu: Bağlanmış.

Gördi ki ḳamusı urulmuş, ḳumāşları alınmış. Ol kārübān ḳavmı **bağlu** yaturlar. (23a/3)

bağır: Yürek, göğüs, bağır.

bağırına baş-: Kucaklamak.

İbrāhīm oğlunuñ selāmın aldı, ḳolın açdı. Oğlancuğunu **bağırına başdı**.

(32b/14)

bahā (f.): Ücret, karşılık.

...ramazān ayında gündüz ot biçerdi. Ne kim bahā alurdu, dervīşlere virürdi. (36a/6)

bahālu: Pahalı, kıymetli.

Nāgāh ol ağır **bahālu** tonları aldum ki geyürdüm ve hāzīnemde var-ıdı.

(38b/3)

bahāne (f.): Özür, sebep.

Ben hoş **bahāne** eylerven. Tā ola kim kıyāmet güninde maḳṣūd hāşıl idem.

(18b/12)

baḥīl (a.) Cimri, hasis.

Ben Belḥ mülkin terk eyledüm. Ben eyledüm, ben **baḥīl** miven? (37b/9)

baḥr-ı vefā: Vefa denizi.

(9b/5)

baḥş (a.): Konu. mevzu.

baḥş eyle-: Tartışmak, konuşmak.

Bir kişi anuñ-ıla **baḥş eyledi**.

(50b/10)

baḥş (a.): Kısım, bölüm.

Yā Ebā'l-feyz ḥalkı yaratdum on **baḥş**.

(52b/4)

baḥtlu: İyi talihli.

Ve anuñ sözidür kim ne **baḥtlu** ol kişi kim tañla aç dura ve gice aç yata.

(3a/10)

baḳ-: Bakmak.

İbrāhīm ol oḡlan yüzine çok **baḳdı**.

(32a/13)

baḳıye (a.): Artan, geri kalan.

Birisin gördüm henüz cānından **baḳıye** var-ıdı.

(30b/15)

baḳla: Bakla.

Bunca yıllar göñli **baḳla** diledi anı daḡı yimedi.

(46a/9)

bal: Bal.

Pes Ḥaḳ Te'ālā arulara emr eyledi, anuñ çevresinde **bal** eylediler. (50b/12)

balçık: Çamur.

Ol kadar ağladı kim ol oturduḡı toprak **balçık** oldu.

(65a/8)

baldır: Bacaḡın dizden ayak bileḡine kadar olan bölümü.

Baldırım incecükdür, olmasun ki şına veyāḡuz ḳanaya.

(60b/3)

balıḳ: Balık.

Biñ biñ **balıḳ** deñizden baş ḳaldurdılar.

(51b/8)

bālīg (a.): Bülûḡ yaşına gelmiş.

bālīg ol-: Bülûğa ermek.

Şimdi saña nafağa virmek revā degül, şabr eyle **bālīg olınca**. (52b/12)

baña: Bana.

İy Süfyān sen bilmez misin ki bu renci **baña** Tañrı Te‘ālā dileyüp virdi.

(20a/9)

bāng (f.): Ses, seda.

bāng-ı namāz vir-: Ezan okumak.

Hzmet ben eyelerem ve **bāng-ı namāz** ben virürem... (37a/11)

ba‘zı (a.): Bir kısım, bazı.

Ba‘zılar Bağdāddadur dirler ve **ba‘zılar** Şāmdadur dirler. (44b/2)

baraş: Vücutta beyaz lekeler meydana getiren bir hastalık.

Şol pehlüsında ve sağ ayağında bir aqça kadar aklık vardır. Ve illā anuñ gibi aq degül kim **baraş** ola. (55a/7)

bardağ: Bardak.

Bir pāre etmek ve bir **bardağ** şu getürdi kim orucumuz açduq.

(21b/2)

barın-: Barınmak.

...yarusına etmek alup girü mağāraya varurdı... Bir hefteye degin **barınurdı**.

(30a/14)

barış-: 1. Barışmak.

...kanıñuzı burnuñuzdan ve kulağıñuzdan getürem. Sizüñ-ile **barışmayam**.

(31a/10)

2. Girmek.

Uyqu gözüñe ne-çün **barışmaz?** (36a/7)

bārī (f.): Hiç olmazsa.

Tañrı’ya ‘āşī olup ma‘ sıyyet işlersin **bārī** andan rızq yimegil. (40a/5)

Bārī Hüzā (a.): Yüce yaratıcı.

İy **Bārī Hüzā** saña şıgıñurvan çok uyuyucu gözlerden ve çok yiyici qarınlardan. (59a/1)

barmaq: Parmak.

Pes Rābi‘ a **barmaqı** ucına tükürdi. (15b/10)

baş-: Adım atmak.

Bişr bir gice dilerdi ki kendü evine gire. Bir ayağın içerü **başdı** ve bir ayağın taşra. (45b/3)

başa düş-: Aniden olmak.

Müflislik hâletinde ölüm **başa düşse** peşimânlik fâyide itmeye. (40b/1)

baş: 1.Baş, kafa.

İbrâhîmüñ **baş**ı yarıldı. Yüzi, gözi kana bulaşdı. (42b/4)

2. Başlangıç.

Eger severseñ ki halk seni bileler bu sevgü dünye sevgüsünüñ **başdır**. (48a/14)

baş indür-: Boyun eğmek, itaat etmek.

Râbi‘ a lâf uruduñ ki iki cihâna **baş indürmeyem** dir-idüñ. (22b/1)

baş kaldur-: Başını çıkarmak.

İki biñ balık sudan **baş kaldurdılar**. (43b/13)

başa il(e)t-: Sona erdirmek , tamalamak.

Hele iy İbrâhîm sen dahı **başa iledibilürseñ** ayağüñ ad. Ve eger başa iltmezseñ aradan sıvış . (31a/11)

başı üzere tâc idin-: Çok değer vermek.

Dâyimâ çaçarup öperdi, gözlerine sürerdi. Ve anı **başı üzere tâc idinüp** dururdu. (51a/9)

başın aşağı eyle-: Başını öne eğmek.

İbrâhîm **başın aşağı eyledi**. (43a/6)

başın aşağı gemiş-: Başını öne eğmek.

Tañrı’yı bilür misin? Bir sâ‘ at dınmadı. **Başın aşağı gemişdi**. (3b/8)

başına: Yalnız, tek başına.

Ḥabîb’e uymadı, namazı **başına** kıldı. (6b/7)

başak: Başak.

Durdum, **başak** dirmege vardum. (41b/5)

başar-: Başarmak.

Ammâ bir fütûḥ bîzâ olursa anı almamağa **başarımavuz**. (47a/15)

başıra: Başına.

Çamçı dartup **başıra başıra** vurdu. (42b/3)

başla-: Bir işe girişmek, başlamak.

İbrāhīm namāz kılmāğa **başladı**. (44a/11)

bat-: Girmek, batmak.

Gözine haşır çöpi **batdı** ve kan revān olup ağıdı. (14b/5)

batur-: (Suya) batırmak.

...iy su aşağı **batur**. Anı aşağı **baturdı**. (53a/2)

bāṭıl (a.): Doğru olmayan, yanlış.

bāṭıl ol-: Geçersiz olmak.

Ben eger ol dost katuna varursam tevekkülüm **bāṭıl ola**. (38b/7)

bāṭın (a.): Gizli, görünmeyen.

Taḥrī yolından zāhir ‘illete mu‘ālece eyledüñ. Benüm **bāṭın** ‘illetüme dağı mu‘ālece eylegil. (52a/13)

baṭṭāl (a.): İşini bilmeyen.

Fāriğ ol iy **baṭṭāl** ya‘ nī iy işin bilmez kişi. (38a/1)

bay: Zengin.

Yā Rābi‘ a **bay** dostlarım var. Eger dilerse bulardan nesne alıvireyin.

(20b/11)

bay ol-: Zengin olmak.

Eger bizüm varumuz saña virürsevüz sen **bay olmayasın**... (4a/9)

bayık: Gerçek.

Bayık selāmetlik yalıñuzlıkdadır. (60a/8)

bāzār (f.): Çarşı, pazar.

Bir müddetden soñra ol külügi gördüm. **Bāzār** içinde şatarlar-ıdı (12b/5)

bāzırgān (f.): Tüccar.

Pes birinüñ ağızından bir gevher aldı, ol **bāzırgāna** virdi. (51b/9)

becid: Sürekli, sık sık.

becid ol-: Sürekli istemek, ısrar etmek.

Her kim dünyā arzuları üzerine **becid ola** dīv anı isdemekden fāriğ ola. (2b/9)

beg: İleri gelen kimse, bey.

- ‘Îsâ-yı Zâzân kıtına varğıl ki Basranuñ *begidür*... (11b/2)
- bekle-**: 1. Beklemek.
- Güci yitdükçe vaktın *bekleye* ve arzuların def eyleye. (47a/5)
2. Korumak, gözetmek.
- Pes Hasan ol arada durdı, kürki *bekledi*. (6a/7)
- belâ** (a.): Felâket, musîbet.
- ...dünyâyı göñlünden şovut, *belâları* ğanîmet bil... (7a/10)
- belâya dutıl-**: Belâya düşmek.
- Ben *belâya dutıldum*. Tedbîrüm ne nesnedür? (25b/12)
- belâya uğrat-**: Başına dert açmak.
- Ben seni kırtarmak isterem, sen beni *belâya uğradursın*. (26b/2)
- belâs**: Aba.
- ...bir *belâs* geyüp yünden başına bört örmüş-idi. (22b/7)
- beleñ**: Dağlık sarp yer.
- Ol geyige meşğül oldu, bir iki *beleñ* aşurı kıvdu. (29b/9)
- bel**: bkz. bil
- belî** (f.): Evet.
- Süfyân eyitdi: *Belî*, diledüğü-y-içün virdi. (20a/9)
- belki** (f.): İhtimal, olabilir.
- Bağdâd içre harâm helâl kırmışdır. *Belki* artuğı harâmdur. (46a/3)
- belür-**: Ortaya kıkmak, görünmek.
- Bu sözden içine heybet *belürdi*. Od yüregine düşdi. (29a/8)
- belüsüz**: Belirsiz.
- belüsüz ol-**: Belirsiz olmak.
- Pes ol yigidüñ hâli döndi ve şavkı gitdi. Ol ‘ışk *belüsüz oldu*. (35b/8)
- belüsüz eyle-**: Belirsiz hâle getirmek, yok etmek.
- ...bir yıl esdi. Ol depeyi sürdi, *belüsüz eyledi*. (24a/8)
- ben**: Ben (Teklik 1. şahıs zamiri)
- İy ana *ben* dağı rāhatum isterem ki az gün zaħmet çekem. (10a/10)
- beñiz**: Beniz, yüz rengi.
- beñizi şarar-**: Yüzünün rengi solmak.

Vardı, gördi kim *beñzi şararmış* ve teni incelmış ve gözleri çukura düşmüş...

(59b/5)

benvenlik: Benlik, bencilik.

...‘avrat kişiler kendüzinden *benvenlik* görüp...Tañrılık da‘ vîsin eylemedi.

(19b/2)

beñze-: Benzemek.

Zîrâ sevmezem diriseñ kâfir olursın ve severem diriseñ fi‘ lûñ dostlar fi‘ line

beñzemez.

(27b/2)

beñzet-: Benzetmek.

Hergiz anuñ gibi haccaleti nesneye *beñzedimezem.*

(38a/1)

berāber: 1. Eşit, müsavi.

...bir gönlek hisābı-y-ıla iki gönlek hisābı *berāber* degül (3a/2)

2. Birlikte.

Ya‘ nî gerek qorqı-y-ıla ümiz *berāber* ola...

(3b/12)

berāber dut-: Eşit kabul etmek.

...yavuzlıq iden kişiler şanurlar ki biz bunları eylük eyleyenler-ile

berāber dutaruz.

(25a/14)

berekāt (a.): Bolluklar.

Bunca biñ *berekāt* ki Hāq Te‘ālā Hāsana virdi Ümmi Selemenüñ südi
berekātından oldı.

(61a/2)

beriyye (a.): Çöl

Bir kez *beriyye* içinde giderdüm tevekkül idüp.

(41a/12)

berk: Sağlam.

Eyitdiler: “Yā Hābīb bu köşede ne oturmuşsın, dünyeden elüñi çekmişsin.”

Eyitdi: “Pāyendānum *berkdür.*”

(8a/12)

berü: Bu yana, beriye.

...gel *berü* bizüm kulluğumuz haqqın nitesi yirine getürdüñ.

(15b/2)

besle-: Beslemek, emzirmek.

Anuñ gibi şefā‘ at-ıla *besledi* kim südi geldi.

(61a/10)

bez-baht (f.): Talihsiz.

bez-baht ol-: Talihsiz olmak.

Uş ribācī Ḥabīb gelür, savuluñ kim bunuñ ayağı tozı bizüm üstümüze
konmasun. Biz dağı anuñ gibi *bez-baht olmayalum*. (4b/2)

bıçak: Bıçak.

...bıçak kesmek âletidür hergiz *bıçak* dutmadum. (18a/10)

bıñar: Suyun çıktığı yer, çeşme.

‘Alī Curcānī tapusına irişdüm, bir *bıñar* üstinde. (47a/7)

bırağ-: 1. Koymak, bırakmak.

...kuş bir arı dinilmiş soğan getürdi, dığan içine *bırağdı*. (15a/6)

2. Atmak, çıkarmak.

Yigrek oldur ki ḥasedi gönülden taşra *bırağalar*. (63b/11)

3. Kendini bir şeye adamak.

Kendüzin mücāhedeye ve ‘ibādeteye şöyle *bırağdı* kim anuñ devrinde andan
riyāzet ehli yoğ-ıdı. (62b/4)

4. Getirmek.

Yā Rābī‘a bu ne şürişdür ki cihāna *bırağduñ*? (13a/4)

5. Arkasından gitmek, kovalamak.

Gördiler ki bir arslan bir kulanı öñine *bırağmış* kovar. (44a/14)

6. Beraberinde bulundurmak.

Çok yāranları yanına *bırağmış-ıdı*. Kamusı uğrılar ve ḥarāmiler-ıdı.
(22b/8)

biç-: Biçmek.

Ve nağldür kim ramazān ayında gündüz ot *biçerdi*. (36a/6)

bī-çāre (f.): Çâresiz.

Ben eyitdüm bu *bī-çāre* kuş yim ne yirden yir ve su ne yirden içir.
(50b/15)

bī-çāre kal-: Çâresiz kalmak.

Ol ne vaqt andan gidiserdi çün iñen *bī-çāre kaldı*. (24a/7)

bihişt (f.): Cennet.

Ve eger bihişte ümīz dutarsam ki saña anuñ-içün tapam *bihişti* baña ḥarām
eyle. (21b/10)

bī-ḥoz (f.): Bayılmış, baygın.

bî-ħoz ol-: Kendinden geçmek.

Hasan anı gördi, **bî-ħoz oldı**. Ögi gelicek eyitdiler... (7a/12)

bî-ķıyās (f.): Ölçüsüz, çok.

Bilürem ki senüñ ħazîneñ **bî-ķıyāsdu**. (44a/3)

bil: Bel

Dört arşun aşarı **biline** bağlamış-ıdı. (64a/15)

bil-: 1. Bilmek.

Bil kim faķırler üç dürlü kısmet olmışlardur. (46b/14)

2. Farkına varmak, anlamak.

Şandı ki yağmurdandır. Çün **bildi** ki Hasan'ın gözi yaşıdur. (15a/9)

3. Öyle kabul etmek.

...dünyâyı gönlünden şovut, belâları ħanîmet **bil**... (7a/11)

4. Tanımak.

Benüm cānum senüñ cānuñı **bildi**. Zîrā dostlar cānı biribiri-y-ile görmedin bilişdür. (57b/14)

5. Öğrenmek.

...çün kişiler anuñ ħālin **bildiler**, İbrāhîm ol mağāradan kaçdı. (30b/5)

6. Ayırt etmek.

...bunca zamāndur kim bu bağ içindesin tatlu enārdan ve ekşisin **bilmez** misin? (41b/10)

bildür-: 1. Bildirmek, haber vermek.

Seni baña **bildürdi**, ħaber virdi. (57b/13)

2. Hissettirmek, sezdirmek.

İlāhî bunlaruñ ħālin baña **bildürgil**. (47b/13)

3. Tanıtmak.

Aña kendüzin **bildürmedi**. (32a/4)

bile: Birlikte, beraber.

İbrāhîm ve Süfyān ve Şakîķ **bile** otururken Şakîķ eyitdi: Ni-çün kaçarsın? (36a/2)

bile bulun-: Beraber olmak.

Nice kim ol loķma boħazuñdan iner-idi şeytān **bile bulunırdı**. (35b/11)

bile ol-: Beraber olmak.

İmām Ebū Ḥanīfe-y-ile bir müddet **bile oldı**. (24b/14)

biliş: Tanıdık, aşına.

Çağırdı ki kimsin? Eyitdi: **Bilişven**. (29a/6)

biliş-: Farkına varmak, idrak etmek.

İlāhī bu bir gün içinde senüñ-ile **bilişdüm**, benüm adımı eyüye çıkarduñ.

(4b/9)

biñ: Bin.

Henüz dağı bir kıl üstine **biñ** yıl iş vardır. (16a/5)

biñ biñ: Binlerce.

İlāhī bunca **biñ biñ** halk arasında bir za‘ife qarı ‘avratı unutmaduñ...

(22a/12)

bī-naızır (f.): Eşi olmayan, benzersiz.

Ḥüsn cemāl içinde **bī-naızır-ıdı**. (61b/11)

bin-: Binmek.

Ḥasan ol ata **bindi**. (61b/2)

bī-niyāz (f.): İhtiyaçsız, müstağni..

bī-niyāz ol-: İhtiyacı olmamak.

Her kim buña kanā‘at eyleye kamu halkdan **bī-niyāz ola**. Ya‘nī kimseye muhtāc olmaya. (3a/7)

binüt: Binecek hayvan.

Bizde kimsenüñ hiç zevādesi ve **binüdi** yokdur. (44a/5)

bir: 1. Sayı sıfatı.

Bir ayağı içerü ve **bir** ayağın kesmiş şavma‘adan taşra bırakmış, yatur.

(50b/2)

2. Belirsizlik sıfatı.

Bir gün ikindü vaktında Rābi‘a katına vardum. (21a/14)

3. Aynı, bir.

Anlara ve baña rüzin viren **bir** midür? Eyitdüm: Birdür. (20b/10)

bir kaç: Bir kaç, bir miktar.

Bir kaç şoğan konşılardan dileyeyin. (10a/9)

bir kez: Bir kez.

- ...**bir kez** Üveys üç dün gün nesene yimedi ve içmedi. (59b/10)
- bir kezden**: Aniden.
- Ẓu'n-nün çün anı gördi **bir kezden** elden gitdi. (51a/3)
- bir nefes**: Bir an.
- Bir nefes** sen haḫḫa itā' at itdügün andan yigirekdür ... (25b/9)
- biraz**: Azıcık.
- Biraz** un getürmiş-idi. Yoğırdı tā ki nesene eyleye. (37a/4)
- birbiri, biribiri**: Birbiri.
- Pes yāranları **birbirine** eyitdiler... (37a/8)
- biregü**: Bir kimse.
- Biregü** şordı: Hoşnūzlık ne yirdedür? (8a/12)
- birince**: Pek çok.
- Ve kırk yıldur ki Mekke yimişin yimedüm didi. Anuñ-içün yimedi ki Mekke'nün **birince** yirini sipāhiler şatun almışlar-ıdı. (36b/13)
- birisi**: Herhangi birisi.
- Her dem-be-dem **birisi** gelür-idi, saçum çekerdi, koparurdi. (38a/5)
- birle**: İle.
- İtikād **birle** Fuḫayla eyitdi: Baña islām 'arḫa eyle... (24a/14)
- biryān** (f.): Kebap.
- Ve naḫldür kim kırk yıldur kim **biryān** arzūlar-ıdı. (46a/8)
- bisāt** (a.): Taht.
- Sulṭānlar **bisātına** ḫadem urma eger ol sulṭān ḫalk üzerine küllī şefaḫat olursa. (65b/12)
- Bismi'llāhi'r-raḫmāni'r-raḫīm** (a.): Besmele.
- biş**: Beş.
- Biş** dürlü kişinün şoḫbetinden kaçğıl. (53b/10)
- biş-ḫadem** (f.): Mertebe bakımından önde olan.
- Ebū Ḥāzım-ı Medenī raḫıyā'llāhu 'anhu mücāhede ve müşāhede içinde mānendi yoğ-ıdı. Çok meşāyiḫün **biş-ḫademi** idi. (8b/8)
- biş-**: Pişmek.
- ...ol çömlek odsuz ḫaynar-ıdı. ḫudretten aş **bişmiş-idi**. (21b/3)

biş yüz: Beş yüz.

Habîb honcayı açdı, gördi bir kuzu biryân ve helvâ ve arı etmek ve **biş yüz** aqça. (6b/2)

bişür-: Pişirmek.

Dilerdi kim aña iç yağı-y-ıla soğan **bişüre**. (15a/2)

bişinci: Beşinci.

Bişinci haşlet oldur kim... (40b/1)

bit: Bit.

... bir kürküm var-ıdı. Yavlaq **bit** düşmiş-idi, beni yir-idi. (38b/2)

biti: 1.Mektup.

Şābit-i Bennānī Hasana **biti** yazdı kim... (65b/8)

2. Amel defteri.

Üçünci oldur kim kullara kıyāmetde **bitiler** üleşdüricek benüm bitümi şağ elüme mi vireler yā şol elüme mi? (16b/10)

bī-vāsıta (f.): Aracı olmadan.

Pes Haq Te'ālā **bī-vāsıta** Rābi' anuñ göñline eyitdi... (12b/7)

bī-vech (f.): Sebepsiz.

Bī-vech yire harc itmeyince dek durumazsın didi. (47b/10)

biz: Çokluk 1. şahıs zamiri.

Ol gice gelür. Gelün **biz** etmek yiyelüm, yatalum. (37a/2)

biz: Bez.

Ve geydügi eski hırqa-y-ıdı ve küllikden eski **bizleri** direrdi, yur-ıdı, aña yamar-ıdı. (60b/1)

bizā (f.): Meydanda, açıkta.

bizā ol-: Meydana çıkmak.

Buyruq geldi kim adını yazgıl ki bu yolda ümiz nevmizlikden **bizā olur**. (42a/3)

boğaz: Boğaz.

Nice kim ol loqma **boğazuñdan** iner-idi şeytān bile bulunırdı. (35b/11)

boğazla-: Boğazını kesmek.

Ammā bir koyun **boğazladuq** idi, yindi. (4a/4)

borç: Ödenmesi gereken para, eşya vs.

Eger Tañrıya dileg-içün varursañ var on kişinüñ **borcın** öde yā on öksüze virgil. (47b/7)

bostāncılık: Bahçe işleri.

Dürüzgerlik ve **bostāncılık** eyler-idi. (31b/7)

boş: İçinde bir şey olmayan.

Boş el-ile şeytān evine girmege kımazlar yā rahmān evine nite koyalar. (41a/11)

boşırak eyle-: Daha boş hāle getirmek.

...şehvetüñ hilāfınca işlegil ve bugün evüñi laħddan **boşırak eylegil**. (47a/9)

boz- Bozguna uğratmak, yağmalamak.

Gice gündüz yol ururlar-ıdı, kārübān **bozarlar-ıdı**. (22b/9)

bölük: Grup, kısım.

...bir **bölük** kıvım Bışır kıtına geldi. Eyitdiler... (47a/11)

börk: Hayvan postundan yapılan başlık.

...bir belās geyüp yünnden başına **börk** örmüş-idi. (22b/7)

böyle: Bu şekilde.

Baņa n'itdün ki beni **böyle** eyledün ve nice loķma yidürdün? (35b/10)

bu: 1. İşaret zamiri.

Ve nite kırkımsız ol 'ālemden ki öñi **budur**. (65a/10)

2. İşaret sıfatı.

Bu kıız kim yir yüzine geldi bir seyyidedür. (11b/1)

bu resme: Bu şekilde.

Pes ol kışilerün ki hāli **bu resme** ola anlaruñ du'āsı nite müstecāb olsun.

(40b/13)

bucaķ: Kuytu yer, köşe.

Var şol **bucaķda** kığıl. (23a/2)

bugün: İçinde bulunduğumuz gün.

Bugün benüm fütūhum bu idi didi. (16b/2)

buğur: Bu kez, bu defa.

Buğur küstāhlık itdüm. Beni uş rusvāy eyledün. (36a/15)

bul-: 1. Nâil olmak.

...bir denk ağırı haramdan issine girü vire peygamberlikdan bir mertebe **bula**.

(16a/2)

2. Anlamak, keşfetmek.

Ol yigidün hâlini didüklerinden artuğırak **buldı**.

(35a/15)

3. Tesadüfen elde etmek.

Anda bir küpecük altun **buldı** cevâhir-ile.

(51a/5)

bulan-: Duruluğunu yitirmek.

...zinhâr dürişgil ki şâfi, duruca suyuñ **bulanmasun**.

(49b/13)

bular: bkz.. bunlar

bulaş-: Bulaşmak.

Yüzi, gözi kana **bulaşdı**.

(42b/4)

bulın-, bulun-: Var olmak, bulunmak.

Hemân sâ‘ at evimüz kapusunda **bulındum**.

(5b/13)

bulış-: Bir araya gelmek, kavuşmak.

Şabr eylegil kim hacc eyleye, andan **bulışavuz**.

(32a/8)

buñal-: Bunalmak, sıkıntı çekmek.

Dervişleri añdum ki sovuqdan **buñalurlar**.

(46a/12)

bunca: Bu kadar.

Yâ Râbi‘ a **bunca** ne-çün ağlarsın?

(17a/13)

bunda: 1. Burada.

Bir başı örtülü qarı-y-içün ki **bunda** olmaya va‘ z itmezsin. (62b/12)

2. Buraya.

Size ne oldı **bunda** geldüñüz?

(52a/4)

bundan böyle: Budan sonra.

Bundan böyle senden hiç nesene kabûl idesi degülüz.

(65a/2)

bunlar: Bunlar.

Bunlar ağlayu ağlayu ‘ âciz kaldılar.

(25a/4)

burun: Burun.

...kanıñuzu **burnuñuzdan** ve kulağıñuzdan getürem.

(31a/9)

būryā (f.): Hasır.

Bir eski **būryā** örtinür, kerpüç yaştanur.

(20b/8)

buyur-: 1. Bahşetmek, vermek.

- On biñ altun dervîşlere **buyurdı**. (11b/6)
2. Emretmek.
- Ne işlersin? Eyitdi: Ne kim siz **buyurasız**. (39a/1)
3. Söylemek.
- ...hoca-yı enbiyâ**buyurdı** kim benüm ümmetimde bir er vardır. (54b/10)
- buyruk**: Emir, ferman.
- Tañrı Te‘âlâ’ya aşaklık eylemek ve **buyruğın** yerine getürmek... (27a/2)
- buz**: Buz.
- Hem ol gice **buzı** sıyup ğusl itmiş-idi. (30a/15)
- bürhân-ı mevhîbet ve tecrîd**: Bağışlama ve soyutlanmanın kanıtı. (50a/3)
- bürke** (a.): Havuz, su birikintisi.
- Ol arada bir **bürke** su var-ıdı. Hasan geldi, seccâdesin ol su üstine bıraktı. (15a/13)
- büt** (f.): Put.
- Bu iki nesne senüñ **bütüñ** olmışdur. (59b/7)
- bütün**: Tam, bütün.
- Bir oldur kim imānı ölüm vaktında **bütün** iltem mi yâ yok? (16b/8)
- büyük**: Büyümüş, yetişmiş.
- Bunuñ üstine birkaç zamān geçdi. Rābi‘ a **büyük** oldu (11b/11)

C

- cāh** (f.): Makam, itibar.
- Ol kavm arasında **cāhı** ve hürmeti zāhir oldu. (57b/4)
- cāhil** (a.): Bilgisiz, cāhil.
- İy **cāhil** deveyi tam üstinde mi isterler? (29a/6)
- cāhillik**: Bilgisizlik, cehâlet.
- Sizde iki haşlet vardır **cāhillikden**. (27b/11)

cān (f.): Can, ruh.

Kayşar anı **cān** ve dil-ile sever-idi. (61b/12)

cān ışmarla-: Can vermek, ölmek.

Nite şalınmayam ki adum Ğulām-ı Cabbārdur. Bunı didi, **cān ışmarladı**. (10b/5)

cān tart-: Can çekişmek.

Biraz vaķt **cān tart** tā ki sen daķı puķte olasın ve fāriğ ķalasın. (31a/13)

cān telsīm ķıl-: Ölmek.

Bir na^ʿ ra vurup ol sinüñ içine düşüp **cān teslīm ķıldı**. (59b/8)

cān vir-: Ölmek.

Yitmiř muraķķa-^ʿ pūř řufi gördüm ki **cān virmişler**... (30b/13)

cānın al-: Canını almak.

...çün melekü'l-mevt **cānuñı ala** seni gūra iledeler. (40b/2)

cānına od düş-: Yüreği yanmak.

Cānuma od düşdi. Durdum, deñizdin yaña vardum. (51b/4)

cānavar (f.): Vahşi hayvan.

Geyikler ve ķalan şağ **cānavarları** çevresine dirilmişler-idi. (14b/12)

cāzū (f.): Cadı, büyücü.

Saķınuñ ıřbu **cāzū**^ʿ avrat mekrinden, ya^ʿ nī dūnyā řerrinden... (2a/8)

ceb (a.): Cep.

Üveys andan elin **cebine** urdı, şundı iki aķça çıkardı. (57a/15)

celle celālūhu (a.) Büyüklüğü, şanı artsın anlamında Allah için kullanılan saygı sözleri.

celle ve ʿalā (a.): Aziz ve yüce olsun anlamında Allah için kullanılan saygı sözleri. (15a/11)

celle zikrihu (a.): Onun zikri yüce olun. (17a/4)

cemāʿat (a.): İnsan topluluğu.

Ve naķldür kim bir **cemāʿat** Rābi^ʿ a ķatına vardılar. (19a/13)

cemāl (a.): Yüz güzelliği.

...bu hāl saña bir kimsedendür ki anuñ dergāhında māl ve **cemāl** aşşı ķılmaz. (62a/12)

cem' (a.): Toplama, bir araya getirme.

cem' it-: Toplamak.

Ne-y-çün bu dünyâyı bu kadar **cem' itdün?** Hayrlar eylemedün?

(23b/10)

cem' ol-: Toplanmak, bir araya gelmek.

Ya' nî iki zıdd birbiri-y-ile **cem' olmaz.**

(23b/4)

cemî' (a.): Hep, bütün.

...ammâ anuñ ardında namâz kılsañ **cemî'** namâzuñ mühri olıardı.

(6b/11)

cenāze (a.): Cenaze.

Ve dağı bir gün Hasan bir **cenāze**ye vardı. Ol uluyı çün defn itdiler, toprak yumdılar.

(65a/6)

ceng (f.): Kavga, savaş.

Eger savaş-ıla **ceng-ile** olurmısa biz cānumuzı saña fidâ kıladuğ. (62a/2)

Cennāt-ü 'adnin: Cennet bahçeleri.

Cennāt-ü 'adnin nedür? Eyitdi: Bir köşkdür kim aña peygāamberler ireler.

(63a/8)

cevāb (a.): Karşılık, cevap.

Tañrı'dan kork ve aña **cevāb** yaraqla ve sağ ol...

(26a/4)

cevāb vir-: Cevap vermek.

Üveys şordı **cevāb virmediler** ki açuğ mıdı yā çatuğ.

(57a/1)

cevāhir (a.): Cevherler.

Yā Zü'n-nün her kimse **cevāhire**, altuna kaldılar 'azîzdür diyü...

(51a/10)

cevher (a.): Kıymetli taş.

Ve çün bir kaç gün oldı meger bir bāzırgānuñ **cevheri** yavu varmış.(51b/5)

cevher-fürüş: Kıymetli taş satan.

...ol evvel hālinde bir **cevher-fürüş** kişi idi. Dāyimā incüler şatardı.(61a/13)

ceyb (a.) bkz. ceb

ciger-güşe (f.): Çok sevilen varlık.

Bir kez anası eyitdi: "Yā **ciger-güşem** kendüzüñi rāhatda dut.

(10a/9)

cihān (f.): Dünya.

Sen **cihāna** sūriş bırakduñ ki on dört yıl yol yöridüñ, bir eve irişdüñ. (13a/4)

cins (a.): Cinsiyet.

Yā üstāz bu dünya bāzārında bir nesne ‘arz itmek gerek kim **cinsūñ** kişiler
anda ‘āciz qalalar. (15a/15)

cübbe (a.) Cübbe

Meger Rasūlüñ **cūbbesin** gördüñüz ola. (56b/14)

cühūd (f.): Yahudi.

Pes **cühūd** eyitdi: “Bilür misin ki ne-çün müsülmān oldum” (24a/15)

cühūz: bkz. cühūd

cümle (a.): Bütün, hep.

...**cümle** halāyık anuñ ‘ilmine muhtācdur. (62b/8)

Cum‘a namāzı: Cuma günü öğle vaktinde cemaatle kılınan namaz.

Anı şatar-ıdı, **Cum‘a namāzın** kılurdı. (30a/12)

comardlık: Cömertlik.

Bir el ırlığında **comardlık**, bir halvet vaqtında kendüzin saqınmaq...(48b/1)

cūş (f.): Coşma, coşkunluk.

cūş it:- Coşmak.

Ol kim anuñ maḥabbetini cānı içinde **cūş itdürür**... (19b/15)

cüzz (a.): Kısım, bölüm.

Ṭoḡru düş görmek bir cüzzüdü peygāamberlıḡuñ kırk **cüzzinden**.
(16a/3)

Ç

çadır (f.): Çadır.

Daḡı gördiler bir ulu çeri savaş yaraḡı-y-ıla geldiler, ol **çadırı** çevre aldılar.
(61b/4)

çağır:- Bağırmaq, haykırmak.

Her vaḡt ki Qur’ndan bir āyet işide idi kendüzin yire vururdı, **çağırurdı**, zārı
kılurdı. (63b/12)

çaķ: Tam, tamam.

Çaķ aḥşam olinca ol söyledi.

(21b/1)

çaķ-: Gizli bir şeyi açıklamak.

İy Ḥabīb üstāzlık ḥaķın tamām yirine getürmedüñ. Beni ‘avānlara *çaķduñ*.

(7a/4)

Çalap: Tanrı, Allah.

İy *Çalabum* yarlığağıl.

(33b/2)

çanak: Çanak.

Bir kişi anuñ ḳapusına geldi, bir *çanak* aşı getürdi.

(18a/13)

çapala-: Çabalamak.

Yā İbrāhīm seni günilerim. Zīrā biz böyle *çapalaruz* müflis, melül, sen şöyle dinç vefāriğsin.

(37b/3)

çār u nā-çār (f.): Çaresiz.

Çār u nā-çār ol ḳorḳuyı bilür, aña ṭaparvan.

(19a/1)

çāre (f.): Çare.

Hic kimse *çāre* bulmayup ‘āciz oldılar.

(61b/14)

çār (f.) Baş örtüsü, çarşaf.

Şöyle ki müflis oldı ki bir kişi andan nesene dileyü geldi, ‘avratınuñ *çārın* virdi.

(4b/12)

çāšnī (f.): Lezzet, tat.

Her kim āzād olmak *çāšnīsın* bile, gerek sırrını arı eyleye. (48b/9)

çāšnī bul-: Lezzet almak.

İmdiden girü ‘ibādeti ḥelāl loḳma eylegil tā ki ḳabül ola tā *çāšnī bulasın*.

(35b/14)

çāšnī al-: Lezzet almak.

Ya‘nī da‘vīsinde şādıḳ degül her kim Ḥüzāvendinüñ zaḥmından *çāšnī almazsa*.

(21a/5)

çatuk: Çatık.

Eger Rasūli gördüñüzse eyidüñüz ki mübārek ḳaşları *açuķ* mıdı yā çatuk?

(56b/15)

çayır: Çayır.

‘ Ākıbet eceli geldi, öldi. Götürdiler, ol **çayırūñ** içinde defn eylediler.

(61b/15)

çek-: Kendine doğru çekmek.

Ol kişi havā yüzinde mu‘allağ durdı. Yukarı **çekdiler** ve İbrāhīm işine hayrān kaldılar.

(30a/7)

çekürdek: Meyve tohumu.

Degme kez hurma **çekürdegin** direrdi, şatardı.

(60a/15)

çeldür-: Niteliğini değiştirmek.

...benüm adumı eyüye çıkarduñ ve bu avāreyi gönüller içinde **çeldürdüñ**.

(4b/10)

çepel: Pis, kirli.

...nice kişi ki kademgāha gire arı çıka ve nice kişiler ki Ka‘beye vara **çepel** çıka.

(27b/4)

çeri: Asker.

Ol **çeri** kim gördüñ savaş yarağı-y-ıla geldiler...

(62a/1)

çetük: Kedi.

Ol gidince **çetük** aşı dökdü.

(18a/14)

çevre: Etraf.

Geyikler ve kalan tağ cānavarları **çevresine** dirilmişler-idi. (14b/12)

çevre al-: Etrafını sarmak.

Dağı gördiler bir ulu çeri savaş yarağı-y-ıla geldiler, ol çadırı **çevre aldılar**.

(61b/4)

çevür-: Arkasını çevirmek.

Yazmışlar ki beni **çevür** ardumdağı yazuyı oқы.

(34b/12)

çık-: 1. Dışarı çıkmak.

Anı aldı, kapuya yördü ki **çıka** gide, yol bulımadı.

(14b/6)

2. Yüksek bir yere çıkmak.

İki yüz biñ halāyık vardılar, minber ördiler tā ki Hāsan **çıka** du‘ā eyleye.

(64b/8)

3. Bir inceleme sonucu bulmak.

Rābi‘ a aldı, ol etmegi şaydı. On sekiz kirde **çıkdı**

(14a/5)

4. Herhangi bir durumda olduğu anlaşılmak.

Dur, bir tabak enār getir. Vardum getürdüm. *Ekşi çıkıdı.*

(41b/9)

çıkar-: 1. Çıkarmak.

Üveys andan elin cebine urdı, şundı iki akça *çıkarıdı.* (57a/15)

2. Dışarı çıkarmak.

Hasan dereceden başın çıkarup *aglar-ıdı.* (15a/8)

3. Elbisesini çıkarmak.

...dünyānuñ çepel tönin *çıkarıdı*, faqr hil' atın geydi. (30a/4)

4. Gitmek.

Her yıl işbu resme bunuñ ziyāretine *çıkarlar.* (61b/15)

5. Atmak.

...kemter eyledüğümüz ol ola kim zikrümünñ halāvetini anuñ gönñinden
çıkarıram. (2b/8)

6. Bir hāle getirmek.

İlāhī bu bir gün içinde senün-ile bilişdüm, benüm adımı eyüye
çıkarıduñ. (4b/9)

7. Zamanını bir şekilde geçirmek.

Maşşüdü bu idi kim bir gice kıyām-ıla bir gice rükū'-ıla bir gice
sücüd-ıla irteye *çıkarırdı.* (59a/5)

çirāğ (f.) Mum, kandil.

Konşıya var, biraz yağ dile, *çirāğ* yanduralum. (11a/12)

çift (f.): Çift.

...demürden bir *çift* na' lin eyle, bir ' aşā idin. (2a/13)

çirke (f.): Kir, pislik.

...ol *çirke* ki altunuñ sikkesi üzerinde var-ıdı arıdurdı. (28a/4)

çirkin (f.): Güzel olmayan, kötü.

Git ki henüz senden dağı pāzişāhlıguñ *çirkin* koğusu gelür. (39b/3)

çoban (f.): Çoban.

Ev yolından şapa döndi. Bir *çobana* uğradı, kepenek geyür, başında bir kiçe
tağye, koyun güderdi kim kendü kulıdır. (29b/15)

çok: 1. Çok (sf.)

Pes anuñ-ıla Hızır arasında **çok** söz gitdi. (30b/11)

2. Çok (Zf.)

İbrāhīm ol oğlan yüzine **çok** bakdı. (32a/13)

çoklık: Çok, pek çok.

Bir gün inen **çoklık** kārīvān gelür-idi. (22b/12)

çömlek: Çömlek.

Bu sözi söylemek **çömlek** kaynamağdan yigrekdür. (21b/1)

çömlek ur-: Ocağa tencere koymak.

‘Avratına eyitdi: “Bu aşşıdur, **çömlek ur.**” ‘Avrat eyitdi: “Etmek ve odun ve haviç yokdur.” (4a/6)

çöngel-: Gücünü yitirmek.

Gözleri **çöngelmiş**, eli ayağı süst olmuşdur, deprenibilmez. (55a/3)

çöp (f.): Sap.

Gözine haşır **çöpi** batdı ve kıan revān olup ağıdı. (14b/5)

çörek: Çörek.

Habīb dağı iki arpa **çöregin** tuz-ıla Hasan’uñ öñine kıdı. (6a/12)

çukur: Çukur.

Vardı, bir **çukura** girdi. Bilmedüm dağı n’itdi. (58b/11)

çukura düş-: Çukurlaşmak.

Tā ki ol zāhid çığıdı, peñzi şararmış, teni incelmiş, gözleri **çukura düşmiş**. (52a/9)

çün (f.) 1. ...dığı zaman.

Çün Fuzayl bunu işitdi, göñlüne kār itdi, cānına od düşdi. (24a/2)

2. Madem ki.

Çün rüz virici birdür dervişler derviş oldığı-y-içün unuttı mı ve baylar bay oldığı-y-içün añar mı? (20b/11)

çünkü (f.): 1. Madem ki, çünkü.

...**çünkü** Tañrı’ya ‘āşī olup ma‘ sıyyet işlersin bārī andan rızq yimegil. (40a/4)

2. ...dığı zaman.

Çünkü Fuḫayl vefāt itdi, ‘avratı ol kızları aldı Kubeys Tağına ağdı.
(28b/4)

D

daḥı: 1. Dahi, de.

Zīrā ki medḥ ideni ve zemm ideni gördüm ki ikisi **daḥı** müfriḏdür. (10b/3)

2. Bile.

...anı kim siz eyledüñiz bir balık **daḥı** eyler ve anı kim ben eyledüm bir siñek **daḥı** eyler. (15b/4)

3. Daha ziyade.

Hārūn çün anı daḥı işitdi **daḥı** artuḫ ağladı (26a/9)

4. Ve.

Ḥabīb’üñ du‘āsı berekātında **daḥı** ol iki aḫça şadaḫa berekātında ki yirine virdi anası. (5b/12)

5. Daha.

Üç kıızı **daḥı** var-ıdı. Dördüncisi Rābi‘a idi. (10b/11)

daḫ-: Takmak, geçirmek.

Boynına ip **daḫup** aldı, gitdi. (42b/4)

dam: bkz. ṭam

dang (f.): Bir dirhemın altıda biri.

Ya‘nī her kim bir **dang** ağırı ḫarāmdan issine girü vire peygāmberlıḫdan bir mertebe bula. (16a/1)

daracuḫ: Daracık, küçücük.

Ḥüzāvendā bu bir avuç **daracuḫ** ḫavşalaluya göster ki ğaffār ve ekremü’l-ekremīn sensin. (64a/10)

darla-: Sıkılmak, bunalmak.

Her vaḫtın ki bu aracuġa gelem ol uddan, pişimānlıḫdan **darlarvan**.

(10a/5)

dart-: Çekmek, çıkarmak.

Ḳamçı **dartup** başıra başıra vurdı. (42b/3)

dart-: Tartmak.

Bir gün kendü oğlın gördi kim altun *dartar-ıdı*. (28a/3)

da' vet (a.): Davet.

Ve naıldür kim bir gün İbrāhimi bir *da'vete* okıdılar. (41a/5)

da' vet eyle-: Davet etmek.

Halkı siz *da'vet eylemeñ* tā öñdin kendüziñi arıtmayınca. (63b/7)

da' vî (a.) Dava.

Ya'nî *da'vîsinde* şadık degül her kim Hüzāvendinüñ zaḥmı acısın unutmaya. (21a/7)

da' vîsin eyle-: İddiasını etmek.

...‘avrat kişiler kendüzinden benvenlik görüp...diyüp Tañrılık *da'vîsin eylemedi*. (19b/2)

da' vîsin it-: İddiasını etmek.

Ya'nî bizüm maḥabbetümüz *da'vîsin idersin* bizüm-ile ayruğı bile dost mı dutarsın? (33a/5)

dāyim (a.): Sürekli, devamlı.

Her kim Tañrı'yı bildi sözi kısa oldı ve ḥayrānlığı *dāyim* artdı. (3b/9)

dāyimā (a.) Her zaman, daimî surette

Andan buldı kim *dāyimā* Tañrı Te'ālā kullığına meşgûl oldu. (29a/2)

dad: bkz. tat

dede: Dede.

Atañdan öñdin kimüñ-idi? Eyitdi: "*Dedemüñ*." (29a/14)

def (a.): Kovma, savma.

def eyle-: Kovmak, def etmek.

Münker ve Nekîr gelicek ikisin daḥı savaṣ-ıla *def eylegil*. (40b/2)

def it-: Kovmak, def etmek.

Çün melekü'l-mevti *def itmege* qādir degülsin, pes nite eydürsin ki soñra tevbe kılam. (40a/15)

def a (a.): Kere, kez.

Bir iki *def a* eyle itdi, çāre bulımadı ki yol bula. (14b/8)

defn (a.): Gömme, gömülme.

defn eyle-: Gömmek, toprağa vermek.

‘Ākıbet eceli geldi, öldi. Götürdiler, ol çayıruñ içinde **defn eylediler**.

(61b/15)

defn it-: Gömmek, toprağa vermek.

...uluyı çün **defn itdiler**, toprak yumdılar.

(65a/7)

defter (a.): Defter.

...ya‘nī adumızı delüler **defterinde** sebt eylediler.

(53b/9)

deg-: 1. Gelmek, dokunmak.

Eger düşmānlar şöhetinden evliyāya ziyān **degürmisse** fir‘avndan
Āsiye’ye degeydi.

(54a/2)

2. Değmek, kıymeti olmak.

Hele ben dervişliği Belh mülkin virdüm, aldum didi. Ammā henüz
dahı artuğ **degir**.

(34a/9)

3. Sorumluluğu üzerinde olmak.

Anlar kendülere **degeni** işlediler, iş saña kalmışdur.

(56a/11)

degin: Kadar.

Mağrıbdan maşrıka **degin** mülk anuñdur.

(30a/15)

degme: Her, her bir.

Degme kez hurma çekürdegin direrdi, şatardı.

(60a/15)

degül: 1. Değil.

Derhāl bildi kim ol söz oğlancuqlar sözi **degül**.

(26b/9)

2. Çekimli fiillerden sonra gelerek anlamı olumsuz yapar.

Bir nesene dilersin ki kimseye virmiş **degülüz**.

(33a/15)

degür-: Ulaştırmak, vermek.

Eger Tañrıya dileg-içün varursañ var on kişinüñ borcın öde yā on öksüze
virgil yā bir muķbil kişiyē **degürgil**. Zīrā ol rāhat ki bir müsülmān gönline
irdüresin, yüz hacc şevābından yigrekdür.

(47b/8)

dek: Sessiz, rahat, sakın.

dek dur-: Sakin durmak.

Eger **dek durmaķ** zevķin bile-y-idüm rivāyet eylemeyedüm.

(46a/1)

delim: Çok, fazla.

...benüm zikrüm dünyede ‘azīm tena‘‘umdur ve āhiretde **delim** şevābdur.
(2b/6)

delü: Deli.

Eyitdi: Kārvānsarāya yatmağa geldüm. Eyitdi: Bu kārvānsarāy degül, benüm sarāyımdur. **Delü** misin?
(29a/13)

delülük: Delilik.

Mu‘ayyen sır baña ol vaqt müsellemler oldı kim **delülük** kalemın bize çekdiler...
(53b/8)

dem (a.): An, zaman.

Ol **dem** beni dutup suya bıraqsalar gerek-idi.
(38a/8)

dem-be-dem: Vakıtlar vakıtlar, dâima.

Dem-be-dem ‘âbidler anuñ gölgesine varurlar-ıdı.
(43a/11)

demür: Demir.

Hergiz ‘ibâdet lezzetın bulmayasın tâ senüñ-ile şehvet arasında **demürden** dīvār itmeyesin.
(48a/15)

deñiz: Deniz.

Biñ biñ balık **deñizden** baş kaldurdılar.
(51b/8)

deñlü: Kadar.

Ol **deñlü** anuñ halkdan ferâgatı var-ıdı ki...
(9a/12)

deñşür-: Değiştirmek.

Pāzişāhlığı dervişlige **deñşürüp** bizden kaçdı.
(32b/8)

depe: Tepe.

...nā-gāh bir yıl esdi. Ol **depeyi** sürdi, belüsüz eyledi.
(24a/8)

depren-: Hareket etmek.

Henüz münacāt tamām olmamış-ıdı ki külüğü **deprenüp** örü durdı.
(12b/3)

depret-: Hareket ettirmek. İş hadden geçicek añulcağ dudagın **depredüp** du‘ā eyledi.
(51b/7)

der: Ter.

‘Utbe’yi gördiler ki bir arada durmuş-ıdı. Yüzinden **der** akar.
(10a/3)

derece (a.): 1. Derece, meritebe.

...kerāmet ʔarīkatuñ on dördüncü **derecesidür** ve ‘ilm-i esrār seksen derecedür. (7b/7)

2. Pencere.

Hasan **dereceden** başın çıkarup ağlar-ıdı. (15a/8)

dergāh (f.): Huzur, nezd.

Eger haccum **dergāhuñda** kabül oldu-y-ısa haccum şevābı ʔanı. (13a/9)

derhāl (f.): Hemen, o anda.

Şandı ki nesene yimediler, aç yatdılar. **Derhāl** od yanudurdu. (37a/4)

dermān (f.): Çare.

dermān ol-: Çare olmak.

...hüb-rū ʔaravaşlar ve dürr ü cevāhirler ve mällar getürdüm. Tā ki saña çāre ve **dermān ola...** (62a/15)

dert (f.): Sıkıntı, keder.

Çün İbrāhīm anı gördi **derdi dert** üzere dağı arttı. (29b/3)

dertlü: Dertli.

...kıyāmet güninde maʔşūd hāşıl idem, egerçi **dertlü** degülven kendüzimi dertlü gösterürven. (18b/12)

derü: Deri.

Pes gözün yaşın saklağıl. Şol ʔadar ki **derünün** içinde bir deñiz ola...

(15a/10)

dervāze (f.): Kapı.

...dīnümü İblis şerrinden şaklayam ve imānumı ölüm **dervāzesinden** ʔıkaram.

(36a/5)

derviş (f.): Allah rızası için fakirliği ve mütevazılığı kabullenen kimse.

Habīb viresiye çok ta‘ām şatun aldı ve tamāmın **dervişlere** üleşdürdi.

(6a/2)

dervişlik: Dervişin durumu.

Biz dervişlik istedük baylık ilerü geldi ve ayruklar baylık dilediler **dervişlik** ilerü geldi. (34b/2)

deryā-yı vera’ ve ‘irfān: Günahsızlık ve irfan deryası.

(22b/3)

deste (f.): Demet, bağ, deste.

deste eyle-: Demet hâline getirmek.

Her bār ki başağı **deste eyleyüp** getürdüm elümden alurlar-ıdı.

(41b/5)

destür (f.): İzin, müsaade.

Destür yokdur. İkrāh-ile girmegi dilerseñüz siz bilürsiz. (25b/3)

destür al-: İzin almak.

Rābi‘ ayı kığırdı, eyü söyledi, āzād eyledi. Pes Rābi‘ a andan **destür aldı**, gitdi. (12a/10)

destür vir-: İzin vermek.

Kim bize **destür virdiler** kim aña tıparuz. (19a/7)

deve: Deve.

İbrāhīm oğlu kamasına nafaқа ve binmek-içün at, **deve** virdi. (31b/12)

devlet (a.): 1. Zenginlik, saadet.

Bu iñen ‘ālī maқāmdur ve bu maқāma her kim irdise **devlet** anuñdur. (60b/11)

2. Hükümet idaresinde olan siyasi topluluk.

Erkān-ı **devlet** yirlü yirinde durdılar. Qullar şaf bağladılar. (29a/9)

devlet қаpusı: Refah, saadet қаpusı.

Sālik olanuñ ya‘nī togru yol erinüñ gerek ki üç hicāb öñinden gide tā ki **devlet қаpusı** aña açıla. (35a/2)

devr (a.): Zaman, devir.

...anuñ **devrinde** andan riyāzet ehli yoğ-ıdı. (62b/5)

dığan: Tava.

Havā yüzinden bir quş bir arı dinilmiş soğan getürdi, **dığan** içine bıraktı. (15a/6)

dın-: Ses çıkarmak, söz söylemek.

Dınma yā Hāmān ki sensin ve senüñ қavmuñdur. (26a/8)

di-: 1. Söylemek.

Uş varayın, ayak deri vechinden ol **didüklerüñi** getüreyin. (4a/7)

2. Saymak, kabul etmek.

Çünkü ‘avrat kişi Tañrı yolında er gibi ola, aña ‘avrat **dimege** yaramaz.

(11a/2)

dibelik: Tamamen.

Bu fānī küllhanuñ dostlığına ki oyun, kengel sarāyıdur meşğül oldılar ve
dibelik dirlik sarāyın ve ‘ amelin terk itdiler. (39b/7)

digül: bkz. degül.

dik-: İğne ve iplikle tutturmak.

...bir gice sultān ırāğı aydınında gönlegüm *dikdüm*. (20a/2)

dil: 1.Konuşamaya yarayan organ.

İstiğfārī *dille* demek yalancılar işidür. (17b/5)

dil bir it-: Söz birliği yapmak.

Zirā ki temāmet *dil bir idüp* ve gönül berkidüp eydürler ki...
(64a/11)

dili bağlan-: Dili tutulmak.

Kimsenüñ hıç zehresi yoğ-ıdı kim şora-y-ıdı ki kimsin. Kāmusınuñ
dilleri bağlandı. (29a/11)

dilinden kurtıl-: Diline düşmemek.

Ammā hergiz tama‘ eylemezem ki halk *dilinden* selīm *kurtılam*.
(63b/4)

diline yöşüt-: Söylemek.

Ağşam oldı bir mescide girdüm ve bunu *dilüme yöşütdüm* ki
“*Tevekkeltu ‘alel hayillezi lā yemūtu*” (38b/8)

dil (f.): Gönül, kalp, yürek.

Kayşar anı cān ve *dil-ile* sever-idi. (61b/12)

dile-: İstemek, arzu etmek.

Ol mertebeye irişdi ki hıç halkdan nesene *dilemez-idi*. (22a/9)

dilek: Arzu, istek.

Eger ben dileyem Hüzāvendigārumuñ *dilegi* olmaya, küfr ola. (20a/15)

dilü: bkz. delü.

dimāğ (a.): Akıl, şuur.

Ya‘ nī rahmet kokuşu *dimāğuma* Yimendin yañadan irişür dir-idi. (54a/10)

dīn (a.): Din.

İy oğul ne *dīndesin*? Eyitdi: İslām *dīnindeyem*. (32b/15)

dīñ-: Sakin olmak, durmak.

Hemān-sā‘ at ol yıl sākin oldı, *diñdi*. (43b/7)

dinç: Emin, sakın, rahat.

Tā ki seni laḥddan ḳoparıcaḳ *dinç*, fāriḡ, ḳaydasuz Ḥaḳ Te‘ālā Ḥazretine
ḳavuşıbilesin. (47a/10)

dinçlik: Dinç olma durumu.

Ve *dinçlik* ḳapusın bağlayasın dürişmeklik ḳapusın açasın. (39b/13)

dinilmiş: Soyulmuş, dilimlenmiş.

Bunı dir-iken havā yüzinden bir ḳuş bir arı *dinilmiş* soğan getürdi, dıḡan içine
bırakdı. (15a/5)

diñlen-: Dinlenmek, rahata kavuşmak.

Diledüm ki senüñ-ile işirgenem ve *diñlenem*. (58a/6)

diñsüz: Hareketsiz.

diñsüz dur-: Hareketsiz kalmak.

‘Alāmetleri ‘ārifüñ oldur ki *diñsüz durduḡı* fıkrden ve ‘ibretten ola.
(34b/10)

dip: Dip, alt kısım.

Fulān ağaç *dibinde* şu ḳırañında namāz ḳılır. (23a/14)

dir-: Toplamak.

Diledi kim yirden ot *dire* yiye. (59b/12)

direm (a.): Eskiden kullanılan gümüş para.

Anañı yüz *direme* şatun aldum. (3b/3)

diri: Canlı, diri.

Nice ki *diri* idüm bu emānetleri gücüm yitdüḡince ḥoş dutar-ıdum.
(28b/1)

dirīçe: bkz. derece 2.

dirīḡ (f.): Esirgeme, kıyamama.

dirīḡ dut-: Esirgemek.

Bir ḳarıcuḳ himmetini, yüceligini gör ki vaḳtını *dirīḡ dutar*.
(19a/12)

dirīḡ it-: Esirgemek.

...eger saña senüñ-içün ṭaparsam dizāruñı benden *dirīḡ itmegil*.
(21b/12)

diril-: Toplanmak.

‘Ko Tañrı’nuñ perdesi altında *dirilelüm*, ‘aybumuz örtülü olsun. (65b/9)

dirlik: Hayat, yaşama, sağlık.

Kendüzünüñ kavzağıl ve *dirligi* şabrla eylegil ve hevesi düşmen dutğıl.
(47a/8)

dirlik eyle-: Yaşamak.

Eger qanā‘at itmekde hıç nesene yoğ-ısa ‘izzet-ile *dirlik eylemek*
tapdur. (48a/13)

dirnek: Toplantı yeri.

...bir gün bir *dirnekde* biregü durdı, eydür... (62b/6)

dirneş-: Bir araya gelmek, toplanmak.

‘Kamu Mekke kavmı qatına *dirneşdiler*. Ol qamusına sözsöyler-idi ve naşihat
ider-idi. (24b/15)

dirşür-: Toplamak.

Ol qalan nesnecüklerin *dirşürdiler*, girü gönüldüler. (23a/4)

diş: Diş.

Pes kendü dişlerin gösterdi ki öküş *dişin* şımış-ıdı. (57a/5)

ditre-: Titremek.

Yavlaq sovuğ-ıdı. Gördüm yalıncaq anı, *ditrer-idi*. (46a/10)

dīv (f.): 1.Cin.

Dīv ve perri vuḥūş tuyūr su ve yil qamusı hükminde idi. (7b/9)

2. Şeytan.

Her kim dünyā arzuları üzerine becid ola *dīv* anı isdemekden fāriğ
ola. (2b/9)

dīvān (a.): Meclis, toplantı, divan.

Meydānda erliklü ve *dīvānda* gökçek dirliklü idi. (61b/12)

dīvār (f.): Duvar.

Vaqtlu vaqtsuz *dīvārlar* üstine çıkardı. Ol ‘ışq hevāsından ağılar-ıdı.
(23b/12)

divşür-: Derlemek, toplamak.

Bir gün Ḥabīb çıqdı ki ḥalqdan mu‘āmelātın *divşüre*. (4a/15)

diyü: Diye.

‘Amelden el çekmek ki halk görmesün **diyü** riyâdur. (27a/11)

diz: Diz.

Râbi‘ a anası ol guşsa-y-ıla paşını **diz** üstinde kodı, uyudı. (11a/14)

dizâr (f.): Yüz, güzel yüz.

Bu ‘âlemde Tañrı’nuñ zıkrin ihtiyâr eyledüm ve ol ‘âlemde **dizârın** isterem. (37b/7)

doğra-: Küçük parçalara ayırmak.

Gördiler eti dişi-y-ile **doğrardı**. (18a/10)

doğın-, doğun-: 1. Vurmak, çarpmak.

Her bir nerdubân ayağına başum **doğınurdı**, yarılurdı. (38a/12)

2. Temas etmek.

Eli eline **doğunmuş** oldu. (25b/5)

dopraq: bkz. toprak

dost (f.): Dost.

Zîrâ bizüm zaḥmumuzuñ merhemi girü **dost** vişâlidür. (18b/12)

dost dut-: Arkadaşlık etmek.

Ḥaḳ Te‘âlâ ḥor dutduğın bu ‘azîz dutmuşdur, düşmen dutduğın bu **dost dutmuşdur** diyeler. (9a/3)

dost idin-: Yakınlık göstermek.

Her kim üç nesneyi **dost idine** tamu aña boyın tamarından yakın ola. (59b/1)

dost ol-: Dost olmak.

Ḳoğıl ki şöyle **dost olalum**. (65b/10)

dostlık: Dostluk.

Zîrâ kim **dostlık** şartı muvâfaḳat eylemekdür. (57a/4)

dostlık eyle-: İyi niyet göstermek.

Her kim bir kardaşı-y-ıla taşradan **dostlık eyleye** ve içinde düşmenlik duta Ḥaḳ Te‘âlâ aña la‘net idüp göñlini kör ve sağır eyleye. (27a/8)

dög-: Vurmak, dövmek.

Her bār ki başağı deste eyleyüp getürdüm elümden alurlar-ıdı. Beni **dögerler-**idi. (41b/5)

dök-: Dökmek.

Ol gidince çetük aş **dökdi.** (18a/14)

dön-: 1. Yönelmek, dönmek.

Derviş işitdi, maħrūm girü **döndi.** (4a/10)

2. Değişmek, tersine dönmek.

Pes ol yigidün ħāli **döndi** ve şavķı gitdi. (35b/8)

dört: Dört.

Dört arşun aşarı biline bağlamış-ıdı. (64a/15)

dördinci: Dördüncü.

Hîç nesne yimedi, içmedi, uyumadı. **Dördinci** gice biraz uyķu gözine geldi. (58b/15)

dört biñ: Dört bin.

Tamām **dört biñ** kişi ħāzır oldı. (31b/12)

dört yüz: Dört yüz.

Andan Rābi‘ a atası **dört yüz** altun aldı, evine geldi. (11b/11)

döşe- Döşemek, yapmak.

Tañrı Te‘ālā eydür ki yiri sizün-içün **döşedüm.** (45a/4)

döşek: Döşek.

İy ħāfil sen Tañrı’yı aţlas **döşek** içine yatup altun taht üstinde mi istersin? (29a/7)

döy-: Tahammül etmek, dayanmak.

İlāhî bunı luţf şüretinde baña viribidün. Şimdi ki ħahr şüretindedür. Tāķatüm yok ki buña **döye.** (30b/4)

du‘ ā (a.): Dua.

Ĥasan ne buldısa ol **du‘ ā** berekātında buldı. (61a/8)

du‘ ā eyle-: Dua etmek.

Ben senün başuñı yarduğum vaķtın sen baña **du‘ ā eylerdün.** Sebep ne-y-idi? (42b/9)

du‘ ā it-: Dua etmek.

Eger iltmezseñüz ben zāyi‘ yire **du‘ā itmezin.** (57a/11)

du‘ā kıl-: Dua etmek.

İmdi Rasūl Hāzretinüñ getürüñ muraqqā‘ını baña virüñ, tā ki **du‘ā kılam.** (56a/7)

dudaq: Dudak.

İş ḥadden geçicek añulcaq **dudağın** depredüp du‘ā eyledi. (51b/7)

dur-: 1. Ayağa kalkmak.

Pes İbrāhīm oğlından girü ayrılmak diledi. **Durdi** kim gide. (33a/1)

2. Olmak, bir hâlde beklemek.

...ne baḥtlı ol kişi kim tañla aç **dura** ve gice aç yata. (3a/10)

3. Durmak, beklemek.

Ol du‘ā berekātında bir sâ‘at bunlaruñ arasında **durur.** (52a/7)

4. Uyanmak.

Bişr ol uyqudan **durıcaq** şanasın ol Bişr degül idi... (45a/1)

durur-: Durdurmak, ayakta durdurmak.

...kıyāmet güninde ol kıl ki dünyāyı ulular ve ‘azīz dutar getüreler, **dururalar** ve münādī ideler ki bu kılı görkli Hāq Te‘ālā ḥor dutduğın bu ‘azīz dutmışdur... (9a/2)

dur: Saf, duru.

...zinhār dürişgil ki şāfi, **duruca** suyuñ bulanmasun. (49b/12)

dut-: 1. Yakalamak, tutmak.

Ol dem beni **dutup** suya bıraqsalar gerek-idi. (38a/8)

2. Eline alıp tutmak, kavramak.

Ol vaqt kış günü-y-idi. “**Dut**” didi. Bir zenbıl tolu ḥurma elüme virdi. (10b/2)

3. Herhangi bir durumda bulundurmak.

Ve hıç dimedi kim beni böyle **dut** ve eyle **dut.** (22a/8)

Her kim kendüzini kıymetlü **duta** anuñ tevāzu‘dan naşibi yoqdur. (27a/3)

4. Farz etmek, öyle kabul etmek.

Dutki kaç soñrağı ölen kişi sensin... (65b/6)

5. Döndürmek, çevirmek.

...ben ölicecek sen bu iki kızını al Kubeys Tağına ağ, yüzün göge **dut**...
(28a/15)

6. Bulundurmak, tutmak.

Gördi bir koyun gelür. Ağzında bir kirde **dutar**. (59b/13)

7. Yerine getirmek, tatbik etmek.

Yâ üstâz siz otuz yıldur ol buyurduğun **dutarsız**. (9b/9)

8. Kapılmak, hâsıl olmak.

Anı işidicek beni ağlamak **dutdi**. (20b/4)

9. Yönelmek.

Pes İbrâhîm bâdiye yolın **dutup** gitdi. (30b/9)

10. Anlamak.

Bunu evvel etmekden **dutmak** gerek. Zirâ ki aşıl loğmadur. (35b/4)

dutıl:- Yakalanmak, tutulmak.

...sen ‘avrat oğlan duzağına **dutılursın**. (33a/8)

duzak:- Tuzak.

...sen ‘avrat oğlan **duzağına** dutılursın. (33a/8)

dü kevn kerde-i i‘ rāz:- İki aleme yüz çeviren. (22b/4)

düğün:- Düğün.

Şol kimsenün ki ileyinde bunuñ gibi yası ola aña **düğün** ferâğatı kıla.

(16b/12)

dükeli:- Hepsî, bütünü.

İy ‘avrat **dükeli** günâhuma tevbe eyledüm. (4a/14)

dükân (a.): Dükkan.

İttifâk düşdi kim bir gün âyîne-dâr **dükânına** uğradı. (37b/10)

düken:- Bitmek, tükenmek.

Bir gün İbrâhîmün nafaçası **dükendi**. On biş gün tamâm kayır yidi.

(36b/12)

dün:- 1. Dün, önceki gün.

Dün gice hilâfınca gördüm, bildüm ki kılmamış. (49a/12)

2. Gece.

Ve naıldür kim Râbi‘ a bir vaqtın yidi **dün** gün ulaşıduru namâz kıldı ve oruc dutdı. (18a/11)

dünle: Geceleyin.

Dünle sakf deprendi, tamda kişi yörür gibi oldu. (29a/5)

dünyā, dünýe (a.): 1. Âlem, dünya.

Dünyā pāzişāhları *dünyede* görsünler ki iş nedür. (34b/5)

2. Mal, mülk.

Ben utanurvan ki kimseden *dünyā* isdeyem. (19a/10)

dür-: Dürmek.

Ammā evde hāzır iki kirde var-ıdı. *Dürdüm*, od-ıla ol kirdeyi eleyüñüze getürdüm. (14a/14)

düriş-: Uğraşmak, çalışmak.

Ve ol kim benüm degül nice kim *dürişem* aña irişemezem. (9a/8)

dürlü: 1. Çeşit, tür.

Bil kim faķırlar üç *dürlü* kısmet olmışlardır. (46b/14)

2. Çeşitli, muhtelif.

Dürlü mu‘ âmelâtıdan ve *dürlü* haķāyıkdan tamām hazzı var-ıdı.

(28b/13)

dürr (a.): İnci.

Babañ elinde ne vardur senüñ-içün yaraķlı çeriler ve hürmetlü pırlar ve ulular ve ‘âlimler ve hekımler ve hūb-rū qaravaşlar ve *dürr* ü cevāhirler ve mällar getürdüm. (62a/14)

dürt-: 1. Dürtmek.

Oldur ki kişi namāz kılrken bir sünü-y-ile *dürtüp* bir yanından bir yanına geçüreler ol tuymaya. (59a/10)

2. Sürmek, sürtmek.

Tā haddi ki evinde bir zerre yağ yoğ-ıdı kim aña *dürteler*. (11a/11)

dürüm: Dürüm.

Bir *dürüm* issi etmek getürdi. (14a/4)

dürüst (f.): Doğru.

Zırā ki ben Tivrıt içinde okıdum ki her ki *dürüst* tevbe eyleye tevbesi kabül olduğı bundan ma‘ lüm ola... (24b/2)

dürüst gel-: Uygun düşmek.

Bu harf içinde ol muhteşim **dürüst geldi** kim pādizişāhlığı terk eyledi.

(39b/1)

dürüst ol-: Dürüst, doğru olmak.

Ammā seni ‘ibādet **dürüst olmaduğı**, niyyet dürüstinden girü qodı.

(6b/11)

dürüzgerlik (f.): Marangozluk.

Dürüzgerlik ve bostāncılık eyler-idi, eli emegin yir-idi.

(31b/7)

düş: Rüya.

Öldükden şöñra anı **düşde** gördiler, şordılar ki: Hāq Te‘ālā senüñ-ile neyledi?

(16a/2)

düş:-1. Yere düşmek.

Öñinden geçer-iken **düşdi**, iki yerinden sıvışdı.

(11b/14)

2. Olmak, olumsuz bir duruma düşmek.

Ve dağı birinceler dirler ki muṭribliğā **düşdi**.

(12a/12)

3. Vâki olmak, hasıl olmak.

Ol sebeden benüm-ile senüñ arañda ayrılık **düşmeye**.

(10a/13)

4. Kapılmak, giriftâr olmak.

Hemān söz ki geyikden işitdi vehme ve qorquya **düşüp**...

(29b/12)

5. Bir yerde bulunmak, bir yere gitmek.

İbrāhīm andan öte ṭağlara ve yazılara **düşdi**, gitdi.

(30a/4)

6. İçine düşmek, girmek.

İbrāhīm bir gün Dicle kırañında oturup hırqasın diker-idi. İğnesi suya

düşdi.

(43b/12)

7. Dadanmak.

Bir kez dağı ol-ıdı kim bir kürküm var-ıdı. Yavlaq bit **düşmiş-idi**...

(38b/2)

düşse gel-: Birden bire gelmek.

Göñlüme **düşse geldi** ki Bağdād içinde bunca kişi vardur cühūd, tersā

adları Bişr.

(45b/5)

düşmen, düşmān (f.): Hasım, düşman.

Kişinüñ ṭālī‘i eyü olduğındandır ki anuñ **düşmānı** uşlū kişi ola.

(53b/10)

düşmen dut-: Düşman olmak.

Kendüzünü kavzağıl ve dirligi şabrla eylegil ve hevesi **düşmen**

dutğıl... (47a/9)

düşmenlik, düşmenlik: Düşmanlık.

Baña raḥmān maḥabbetinden şeytān **düşmenligi** kalmamışdur.

(17a/6)

düşmenlik dut-: Düşmanlık beslemek.

Her kim bir kardaşı-y-ıla taşradan dostlık eyleye ve içinde **düşmenlik**

duta... (27a/8)

düşür-: Düşürmek.

Elinde bir igne dutar-ıdı. **Düşürdi**, yavu kıldı.

(8a/3)

dütüzdür-: Tütsüleyerek güzel kokmasını sağlamak.

Vārid, gökçek koğular şatun aldı, aña **dütüzdürdi**.

(44b/13)

düz-: Düzenlemek, düzeltmek.

Rāzī olğıl her vaktıda ol işler düzüciye ki işüni **düzer** tā ki kurtılasın.

(2b/10)

düzet-: Hazırlatmak.

Derḥāl kābin idüp mehāre ve naḥ ve kemhā döşekler **düzetdiler**.

(28b/7)

düzüci: Düzenleyici, tertip eden.

Rāzī olğıl her vaktıda ol işler **düzüciye** ki işüni düzer tā ki kurtılasın.

(2b/10)

E

ebed (a.): Ebediyet.

Maḥabbet ezelden geldi **ebedden** öte geçdi, on sekiz biñ ‘ālem içinde kimse bulmadı.

(17a/10)

ebedi (a.): Sonu olmayan, sonsuz.

İy ana ben daḥı rāḥatum isterem ki az gün zaḥmet çekem ve **ebedi** hoşluğa irişem.

(10a/10)

ebrişim (f.): İpek iplik.

Ol yazı ortasında bir çadır kırmışlar řanābları **ebrişimden**, kazukları altundan.

(61b/3)

ecel (a.): Ömrün sonu.

Ecel irdi, vefāt itdi.

(40b/6)

eceli gel-: Ölüm vakti gelmek.

‘Ākıbet **eceli geldi**, öldi. Götürdiler, ol çayıruñ içinde defn eylediler.

(61b/15)

edeb (a.): Terbiye.

Şardaşlar arasında **edebi** terk eylemek edebdür.

(48b/10)

edeb-: Terbiye etmek.

Ya‘nī ol bir kimse ola kim Tañrı‘dan ġāfildür, ol ġōñli **edeblemek** gerekdür.

(8a/1)

eger (f.): Eğer, şayet.

Ya‘nī **eger** dilerseñüz er ġöresiz uş Ėasarı ġörñ didi.

(64a/7)

egerçi (f.): Her ne kadar, gerçi ... ise de.

Ben bunu belā ve miñnet bilürem, **egerçi** kişiler bunu rāřat ve ni‘met bilürler.

(25b/13)

egir-: Yün pamuk vb.ni ip haline getirmek.

Ben ol meş‘ale aydınında bir şaş til iplik **egirürven**.

(49b/9)

eglen-: Beklemek, durmak.

Üç ġünden artuş **eglenmedi**. Temāmet minberleri şıdı. Vā‘ızleri va‘ız itmekden men‘ itdi.

(64a/15)

ehl (a.): 1.Sahip.

Tevekkül **ehli** kaçan ola ol kişi kim bir mecāzī dost loşması-y-içün bir uzun yolu ilerü duta.

(38b/10)

2. Halk.

İy Necd **ehli** duruñ.

(55b/2)

ehl-i beyt: 1.Ev halkı.

Kendü **ehl-i beytüñi** řul ‘avratlar ġibi eylemeyesin ve ġicirü itler yatduğı yirde yatmayasın.

(39a/14)

2. Peygamberimizin yakın akrabaları.

Anuñ-içün ki benüm sünnetüm ardınca varduñ ve şâlihler hürmet eyledüñ ve qardaşlaruñı ögütledüñ ve benüm **ehl-i beytümi** ve aşhâbumı sevdüñ. (48a/4)

ejdehâ (f.): Büyük yılan.

Ol kürki baqdı gördi ki bir **ejdehâdur** gözleri qan tolu. (30b/2)

ek-: Toprağa tohum gömmek.

...kendü eli-y-ile arpa **ekerdî** ve getürürdi ve ögüdürdi. (9b/14)

ekremü'l-ekremîn: (a.): Cömertlerin cömerti (Allah)

Hüzâvendâ bu bir avuç daracuk havşalaluya göster ki gaffâr ve **ekremü'l-ekremîn** sensin. (64a/11)

eksil-: Azalmak, eksilmek.

Nite ola ol kimse kim 'ömri dâyimâ **eksilür** ve günâhı artar. (3b/5)

eksük: Eksik.

Her gün mu'âmelâtı ve taqâzâsı borçlularına **eksük** olmaz-ıdı. (4a/1)

ekşi: Ekşi.

...bunca zamândur kim bu bağ içindesin tatlu enârdan ve **ekşisin** bilmez misin? (41b/10)

el: El.

Ya' nî ne yumşak bu **el** eger tamudan kırtılursa. (25b/6)

el çek-: Terk etmek, vaz geçmek.

'Amelden **el çekmek** ki halk görmesün diyü riyâdur. (27a/10)

el emegi: İnsanın kendi çalışmasının karşılığı.

İbrâhîm **eli emeginden** loqma yir-idi. (35b/6)

el şun-: El uzatmak.

Elüm cebüme **şundum**, gördüm dört aqça anuñ içinde unıdup qalmış imiş. (24b/3)

el tarlığı: Geçimini temin edemeyecek kadar sıkıntıda olma.

...ölüm döşeginde iken bir kişi girdi, **el tarlığından** ve rûzigâr zahmetinden şikâyet eyledi. (49a/6)

el ur-: Dokunmak.

Çün görmüş ol ki andan artuq kişiye **el urmışsın**. (52a/14)

elden al-: Kurtarmak.

Eger savaş-ıla ceng-ile olurmısa biz cānumuzı saña fidā kıladuḡ, seni
elden aladuḡ. (62a/2)

elden git-: Kendini kaybetmek.

Ol gözsüz kuş ol sīsamdan yidi ve ol gülābdan içdi, uçdı. Yine ol ağaç
budaḡına ḡondı. Ve ol isküreler belüsüz oldı. Z̤u'n-nün ḡün anı gördi
bir kezden ***elden gitdi.*** (51a/3)

ele al-: (Gönlünü) Almak.

Rābi' a diledi kim göñlin Ḥasan'uñ ***ele ala*** idi. (15b/3)

ele getür-: Elde etmek.

Anuñ-iḡün ki mālunuñ helāl yirde ***ele getürmemişsin.*** Bī-vech yire ḡarc
itmeyince dek durumazsın. (47b/10)

elinden bir iş gel-: İstemeden yanlış bir şey yapmak.

Anuñ-iḡün iñilerem ki olmasun bilmedin ***elümden bir iş gelmiş*** ola. Yā
bir ḡaṡā-y-ula adım atmış olam. (64b/15)

eline ayaḡına düş-: Çok yalvarmak.

...gemi ḡavmı anı gördiler, ***eline ayaḡına düşdiler.*** Z̤u'n-nündan 'özü
dilediler. (51b/10)

elinden çık-: Bırakmak, terk etmek.

Tā bu ḡamusunuñ ***elinden çıḡmayınca*** bizüm yolumuza ḡadem
başmayasın ve yitmiş maḡāmı geçmeyesin. (13b/3)

elbette (a.): Şüphesiz.

Ol kim benümdür eger ben andan ḡaçar-ısam daḡı ***elbette*** ol baña gelür.
(9a/7)

elçi: Elçi.

Ḥaḡ Subḡānehu ve Te'ālā dergāhından ***elçiler*** gelürler. (22a/4)

eley: bkz. iley

elḡamdüli'llāhi (a.) Allah'a hamd olsun.

"***Elḡamdüli'llāhi*** ki seni diledüḡümleyin gördüm" didi. (31b/6)

elikdür-: Elde etmek, ele geçirmek.

... ḡün ma'şıyet işlersin bir yir ***elikdür*** kim Tañrı ol yiri görmeye. (40a/10)

Elminnetü lillāhi: Minnet ancak Allahadır. (33a/1)

El-'ıyāzu bi'llāhi: Ancak Allah'a sığınırız. (58a/10)

emānet (a.): Saklaması için birine geçici olarak bırakılan eşya, kimse vb.

Çünkü beni sin zindânında maḥbûs eyledüñ, uş **emānetüñi** girü saña
virdüm digil. (28b/2)

emānet vir-: Emanet vermek.

Ol altunı iletđi, Fuḫayl'a **emānet virdi**. (23a/1)

emek: Çalışma, gayret.

Bildi ki Tañrı'ya tevekkül idenüñ Ḥaḫ Te'ālā işini düzer, **emegi** yavu
varmaz. (50b/13)

emek çek-: Sıkıntı çekmek.

Yā Muḫammed **emek çekme** ki dünyā yüzinde sen anı görmedüñ.
Bunda daḫı görmeyisersin. (54b/4)

em-: Emmek.

İbrāhīm Belḫden gidicek bir süd **emer** oḫlancuḫı var-ıdı. (31b/8)

emîn (a.): Güven içinde.

Anı görüp eyitdi: Hiç mekrden **emîn** degülem. (15a/6)

emîn ol-: Güven içinde olmak.

Şimdi kim Allāh adın zıkr eyledüñ feryaz ol yüce dergāhdan istedüñ
ḡarḫdan **emîn olduñ**. (53a/12)

emîrû'l-müminîn (a.): Hz. Muhammedin halifesi, müslümanların emiri.

Emîrû'l-mü'minîn Hārünü'r-reşiddür. (25a/9)

emr (a.): Buyruk, emir.

Ḥaḫ Te'ālā **emri-y-ile** bir firişte gelmiş ol develeri güder. (55b/10)

emr eyle-: Emretmek.

Pes Ḥaḫ Te'ālā arulara **emr eyledi**, anuñ çevresinde bal eylediler.

(50b/11)

emred (a.) Sakalı, bıyığı çıkmamış delikanlı.

Ve bir görklü **emred** yigit üç yüz direm gümüñ bir kise içine koyup bile
getürdi. (5a/8)

emr-i ma' rûf (a.): Allah ve kula göre doğru ve adil olan.

Şeytân hergiz bu arzûdan artuḡ nesnede degüldür ki kelimeyi bizüm göñlümüzde düze tâ **emr-i ma‘rûf** nehy-i münker ḡapısı yapıla. (63b/9)

emzür-: Emzirmek.

Ḳaçan ki anasına Ümmi Seleme iş buyura-y-ıdı Ḥasanı kendüsi **emzürürdi**. (61a/2)

eñ: En.

Yarın ‘arşā-yı kıyāmetde çağırılar ki erenler şafına kim girür? **Eñ** öñdin ḡadem uran Meryem ola. (11a/3)

enār (f.): Nar.

Durdı, ol ağaçdan iki **enār** aldı. (43a/8)

endişe (f.): Keder, üzüntü.

Görün ol bizüm-içün ne **endişe** içindedür ve biz anuñ-içün ne endişe itdüg-idi. (37a/9)

endişe eyle-: Kaygılanmak, tasalanmak.

Bir sâ‘ at **endişe eyledi**. (42a/2)

endişe it-: Kaygılanmak, tasalanmak.

Görün ol bizüm-içün ne endişe içindedür ve biz anuñ-içün ne **endişe itdüg-idi**. (37a/9)

er: 1. Erkek kişi, adam.

Çünki ‘avrat kişi Tañrı yolında **er** gibi ola, aña ‘avrat dimege yaramaz. (11a/2)

2. Koca, eş.

Ve naḡldür kim Râbi‘ aya eyitdiler ki: “Ne-çün **er** almazsın?” (16b/6)

3. Ermiş, veli.

Sâlik olanuñ ya‘ nî togru yol **erinuñ** gerek ki üç hicâb öñinden gide tâ ki devlet ḡapısı aña açıla. (35a/2)

eren: 1. Erkek.

Ḥaḡ Te‘âlā **erenler** üstine işâr itmişdür ve peygâmbetlik tâcın erenler başına ḡomışdur ve kerâmet kemerin erenler beline bağlamışdur. Hiç ‘avrat kişiye peygâmbetlik gelmemişdür. (19a/15)

2. Kendini Tanrıya adanmış kimse.

Hîç kimse **erenler** mertebesin tetavvu‘ oruc-ıla ve namâz-ıla ve ğazâ-y-ıla, hacc-ıla bulımadılar. (35a/11)

Dîn **erenlerinden** bir er bizüm aramızdan geçdi. (47b/14)

eri-: Erimek.

Yâ müdde‘ iye bu nice taleb eylemekdür eger bizi görmek dilerseñ bir tecellî eyleyevüz ki derhâl **eriyessin**. (13a/15)

erkân (a.): Bir müessesenin ileri gelenleri.

erkân -ı devlet: Devlet ricali.

Erkân-ı devlet yirlü yirinde durdılar. Kullar şaf bağladılar. (29a/9)

erlik: Erlik, yiğitlik.

Yâ Hasan kayşaruñ bir oğlu var-ıdı... Meydānda **erliklü** ve dīvānda gökçek dirliklü idi. (61b/12)

es-: Esmek.

Bir seher vaktında niyâz-ıla ağladı, nâ-gâh bir yıl **esdi**. (24a/8)

eşer (a.): Tesir, iz.

eşer eyle-: Tesir etmek.

Ol kadar kim bu sudan içdi benüm ‘ilmüm aña **eşer eyleye**.

(61a/6)

eşer it-: Tesir etmek.

Bizüm göñlümüz uyur mı ki sözüñ hîç **eşer itmez?** (63a/13)

esir (a.): Esir.

esir kııl-: Esir etmek.

Bir mañlûkuñ elinde **esir kılduñ**. Kulluğuñı yirine tamām getürimezven. (12a/7)

esir ol-: Esir olmak.

İlāhî ğarībven, atasuz, anasuzvan, **esir olmışvan**. (11b/15)

eski: Eski.

...geydügi **eski** hırka-y-ıdı ve küllikden **eski** bizleri direrdi, yur-ıdı, aña yamar-ıdı. (60b/1)

eskit-: Eskitmek.

...bir ulu Rābi‘ a katına vardı. Tonını **eskitmiş** ve yıpranmış gördi. (19a/9)

esküre: Madenden yapılmış küre.

Bir altun **esküre** tolu sîsam ve bir gümüş isküre tolu gülâb çıkageldi. (51a/1)

esle-: Dinlemek, aldırış etmek.

Pes Fuzayluñ sözün **eslemediler**, girdiler. (25b/4)

esrük: Sarhoş.

...bir vaqt İbrâhîm geçer-iken gördi ki bir **esrük** düşmüş, yatur. Ağzı ve yüzi bulaşmış. (42b/14)

et: Et.

Nesne bişürse gerek-idi. Çömlege **et** bıraķmış-ıdı. (21a/15)

etek: Etek.

etegüñ dut-: Yakasına yapışmak.

Yarın kıyâmet güninde **etegüñ dutup** senüñ-ile müdde‘î olısardur. (26a/6)

etmek: Ekmek.

Ve riyâzet eylemekden şöyle olmuş-ıdı kim kuru **etmegi** şuya ısladup yir-idi. (3a/6)

etmekçi: Ekmek yapıp satan.

Pes bir **etmekçi** etmek virdi, şatun aldı. (32a/5)

ev: Hane, ev.

Ol on gün tamâm olıcaķ öyle vaķtı gönline endîşe düşdi ki bu gice **eve** ne iledem ve ‘avratuma ne diyem. (5a/6)

evet: Evet.

Haķıķat siz Rasûlün yâranları mısız? “**Evet**” didiler. (57a/2)

evliyâ (a.): Veliler.

“Diler misin ki **evliyâdan** olasın?” Eyitdi: “Dilerem.” (35a/8)

evtâd (a.): Büyükler, önde gelenler.

“Şâfi‘î haķķına ne dirsın?” Eyitdi: “Ol **evtâddandur**.” (45b/9)

evvel: 1. İlk, birinci.

Evvel şart oldur ki hiç nesene götürmeyevüz. İkinci kimseden hiç nesene dilemeyevüz. (47a/12)

2. Başlangıç.

İy kişiler **evvel** ve âhîr laħddur. (65a/8)

3. Önce, ilkin.

Görüyin uçmağa kankısı evvel girür. Gördüm Mâlik **evvel** girdi.

(2b/14)

4. Daha önce, eski.

Ol **evvel** hâlinde inen bay-ıdı.

(4b/15)

eyt:- bkz. eyit-

eyit:- Demek, söylemek.

Fuẓayl **eyitdi**. Var şol bucağda koğıl.

(23a/2)

eyle: Öyle.

Ve kendüzünüzi aña ıapmağā **eyle** meşğül bilesiz kim ayruğ hiç nesneye meşğül olmağı isdemeyesiz.

(59a/15)

eyle:- Yapmak.

İy mürîd bunı ki **eylersin** eger idebilürseñ ki böyle itmeyesin.

(63b/13)

eylük: İyilik.

eylük eyle:- İyi amel etmek.

Âyetin ma' nîsi budur kim yavuzlık iden kişiler şanurlar ki biz bunları **eylük eyleyenler-ile** berâber dutaruz.

(25a/14)

eyü: 1. İyi, güzel, hoş.

Sen hoş **eyü** kişisin, ammâ biraz yakînuñ varımışsa dağı yigidi.

(6b/4)

2. Helâl.

Evet senüñ loğmañ **eyü** degül-idi. Nice kim ol loğma boğazuñdan iner-idi şeytân bile bulunırdı.

(35b/11)

3. Çok, hayli.

Ve hem muşîbet içün dağı **eyü** va' de itmişsin.

(13a/9)

eyü dut:- İyi kabul etmek, iyi saymak.

Ben dağı Tañrı'ya gümānum **eyü dutdum** ki baña tevfiğ vire.

(23a/11)

eyü söyle:- İyi dilekte bulunmak.

İrte olıcağ Râbi' ayı kığırdı, **eyü söyledi**, âzād eyledi.

(12a/9)

eyüye çıkar:- Temize çıkarmak.

İlāhî bu bir gün içinde senüñ-ile bilişdüm, benüm adımı **eyüye çıkardıñ**.

(4b/9)

ezdehā (f.): bkz. ejdehā

ezel (a.): Başlangıcı olmayan zaman.

Maḥabbet **ezelden** geldi ebedden öte geçdi... (17a/10)

F

fahr (a.): Övünme.

fahr getir-: Övünmek.

Ne **fahr getirürsüz** bu ‘ālemile ki şoñı budur. Ve nite qorqmazsız ol
‘ālemden ki öñi budur. (65a/10)

fahrılan-: Övünmek.

Yarınkı gün bir mertebēñ olısar ki gökdeki muḥarreb firişteler senüñle
fahrılanısarlar. (12a/3)

fakır (a.): Yoksul, fakir.

Bil kim **fakırler** üç dürlü kısmet olmışlardır. (46b/14)

fakır-i ādemī: İnsanların fakiri. (3b/14)

fakır-i ḡanī: Zengin olan fakir. (8b/7)

fakr (a.): Fakirlik, yoksulluk.

Sulṭānlıq Edhem oḡlına yüz gösterdi ki dünyānuñ çepel ṭonın çıkardı, **fakr**
hil‘ atın geydi. (30a/3)

fānī (a.): Gelip geçici.

Bu **fānī** küñhanuñ dostlığına ki oyun, kengel sarāyıdur meşḡul oldılar...
(39b/6)

fāriḡ (a.): Rahat, asude.

Tā ki seni laḥddan qoparıcaḡ dinç, **fāriḡ**, qaydsuz Ḥaḡ Te‘ālā
Ḥazretine qavuşıblesin. (47a/10)

fāriḡ eyle-: Ayırmak, tecrit etmek.

Kendüziñi Ḥaḡdan ayruḡdan **fāriḡ eylegil** tā ki velī olasın. (35a/9)

fāriḡ qal-: Rahata ermek.

Biraz vakt cān tart, tā ki sen daḥı puḥte olasın ve **fāriḡ ḡalasın**.

(31a/13)

fāriḡ ol-: Tamamlamak, işini bitirmek.

Çün namāzı ḡıldı, ben eyıtdüm şabr ideyin, tesbīḥden **fāriḡ olınca** didüm.

(58b/14)

farīza (a.): Farz.

farīza ḡıl-: Farz namaz kılmak.

...gün olurdı ki namāza güc-ile dururdı, **farīza ḡılurdı**.

(35b/9)

fāsıḡ (a.): Allahın emirlerini tanımayan.

Her kim bir **fāsıḡuñ** yüzine ḡarşu gele müsülmānlıḡı yıḡmaḡa sa‘y eyler.

(27b/6)

fāyide: Fayda.

Zirā ki eger ben du‘āmı kendü maşlaḡatum-içün ḡılam yaluñuz **fāyide** baña ola.

(27b/9)

fāyide ḡāşıl it-: Faydalanmak.

Ol ‘ilmlerden baña bir ḡarf eyit, işideyin ve anuñ-ıla **fāyide ḡāşıl ideyin**.

(16a/14)

fāyide it-: İşe yaramak.

Müflislik ḡāletinde ölüm başa düşe peşimānlık **fāyide itmeye**.

(40b/1)

fāzıl (a.): Faziletli.

Ne ‘aceb Muḡammed-i Vāsi‘ **fāzılıraḡ** ve ‘ālimıraḡ-ıdı. Ni-çün şoñra girdi?

(2b/15)

fazilet (a.): Meziyet, üstünlük.

Ḳamu **fāziletleri** Ḥaḡ Te‘ālā erenler üstine işār itmişdür ve peygāمبرlık tācın erenler başına ḡomışdur.

(19a/14)

fer‘ (a.): İkinci derecede önemi olan.

Bir ma‘nī daḥı oldur her kim aşlı bildi **fer‘i** bilmek aña geñez ola.

(60a/4)

ferāḡat (a.): El çekme, vaz geçme.

Ol deñlü anuñ ḡaḡdan **ferāḡatı** var-ıdı ki...

(9a/13)

ferāḡatlık: Rahatlık.

Ve **ferāğatlık** kapusın bağlayasın ölüm yarağın eylemek kapusın açasın

(39b/15)

fermān (f.): Buyruk, emir.

Bugün bir yaña gitsevüz gerek. Eger muvāfaqat idersen **fermān** senüñ.

(61b/1)

ferseng (f.): On iki bin adımlık mesafe, fersah.

Pes İbrāhīm durdı Başra şehrine yüz urdı. Yakın üç yüz **ferseng** yol yöridi.

(42a/13)

feryaz (f.): İnleyip sızlama, bağırma, haykırma.

feryāz eyle-: Haykırmak, feryat etmek.

Feryāz eyledi, “Meger Bişr-i Hāfî kalmadı” didi.

(49a/10)

feryāz it-: Haykırmak, feryat etmek.

İy Bārī Hüzā yā eger beni tamuya koyasın **feryāz idüp** eyidem ki seni
severdüm dosta böyle mi iderler?

(21b/13)

feryāz iste-: Yardım istemek.

Niçe kim Şādıka çağırurduñ, **feryāz** andan **isterdün**, şiddik degüldün.
Şimdi kim Allāh adın zıkr eyledün feryaz ol yüce dergāhdan istedün
ğarğdan emîn olduñ.

(53a/11,12)

fesād (a.): Kötülük, fenalık.

fesāda vir-: Kötüleştürmek, fenalaştırmak.

İki haşlet gönli **fesāda** virür; Çok yimek ve çok üyimek.

(27b/11)

fevt (a.) Kaybolma, elden çıkma.

fevt ol-: Kaçırma, yerine getirememek.

Yā Habīb ol kişi haqqında ne dirsın ki bu biş namāzdan birisi andan

fevt oldı, bilmez ki kanqısıdır.

(7b/15)

feylule (f.): İkinci ile akşam arasındaki vakit.

İbrāhīm-ile bile beytü’l muqaddisde **feylula** vaqtında bir enār ağacı dibinde
konduq.

(43a/4)

fıkh (a.): Şeriat ilmi, fıkıh.

İy hoca sen ‘ālemüñ imāmısın. Dürlü ‘ilm-i hadiş, **fıkh** içinde nazırüñ
yokdur.

(45a/14)

fısk (a.): Günahkârlık.

Şâlihler mertebesin bulmayasın altı **fışkdan** geçmeyince. (39b/12)

fi'l-hāl (a.): O anda, derhal.

Bir zamān göñlüm bağlandı ve çün bildüm ki sultān ırāğında gönlegüm dikedüm-idi. **Fi'l-hāl** anı girü sökdüm. (20a/3)

fidā (a.): Feda, gözden çıkarma.

fidā kıl:- Feda etmek, gözden çıkarmak.

Eger savaş-ıla ceng-ile olurmısa biz cānumuzı saña **fidā kıladuğ**.

(62a/2)

fidī (a.): bkz. fidā

fidī kıl:- bkz. fidā kıl

fikr, fikir (a.): Düşünce fikir.

‘Aceb ben nitdüm idi. Bunlar n’itdiler idi. Bu **fikr** içinde hayrān kalmış-ıdum. (45b/6)

fikr it:- Düşünmek.

Hocası anı göricek korkdı. Andan yine geldi, **fikr idüp** oturdı.

(12a/9)

fikrin eyle:- Düşünmek, tasavvur etmek.

... ol ferāğata bakıcağ ki ‘azametüñ **fikrin eylerken** baña rüzī kılmışsın. (33b/6)

fi‘l (a.): İş, amel.

Zirā sevmezem diriseñ kāfir olursın ve severem diriseñ **fi‘lün** dostlar fi‘line beñzemez. (27b/2)

firāk (a.): Ayrılık.

Bir oğlum var-ıdı çokdan berü sefer itdi, gitdi. Anuñ **firākına** tākātüm kalmadı. (5b/4)

firāk ol:- Ayrı olmak.

Yā Rābi‘a fağr bizüm bir kurağ yolumuzdur ki erenler yolında komışuz çün bir kılca kalmış ola kim vişālümüz hāzretine irişe döner vişāl, **firāk olursın**. (13b/2)

firāset (a.): Seziş, çabuk kavrama.

Hasan **firāset-ile** bildi ki bu gelen ‘Alīdür raızıya’llāhu‘ anhu. (64b/5)

firdevs (a.): Cennet.

firdevs -i a‘lā: Cennetin en yüce mertebesi.

Ben va‘z itmekde kendüzümü görürüm ki *Firdevs-i a‘lāya* yakın olmak isterem. (63b/3)

firişte (f.): Melek.

“Münker ve Nekirden nice kurtıldıñ?” Eyitdi: “Çün ol iki *firişte* baña geldiler, eyitdiler ki: “*Men Rabbüke.*” (22a/10)

firişteh: bkz. firişte.

fir‘avn (a.): Eski zamanlarda Mısır hükümdarlarına verilen ünvan.

Eger düşmānlar şöhetinden evliyāya ziyān degürmisse *fir‘avndan* Āsiye’ye degeydi. (54a/2)

fulān (a.): Filan, herhangi bir.

Fulān gün Başra şehrinde hurma şatun aldıñ. (42a/11)

furşat (a.): Uygun zaman.

furşat bul-: Uygun zaman yakalamak.

Gicelerde furşat isder-idüm ki Ka‘be’yi hālvete bulam ve bir hācet dileyem ki hīç *furşat bulımaz-ıdum.* (33a/13)

furşat iste-: Uygun zamanı beklemek.

Gicelerde *furşat isder-idüm* ki Ka‘be’yi hālvete bulam ve bir hācet dileyem ki hīç furşat bulımaz-ıdum. (33a/12)

fuzüllük (a.): Lüzumsuz söz veya şey.

Ben bilmezem. Anı rüzī virenden şormak gerek. *Fuzüllüg-ıla* ne işüm vardır. (38b/13)

fürü‘: Hukuk.

Uşul ve *fürü‘* ilminde ‘allāme-yi zamān idi. (44b/10)

fütüh (a.): Gönül ferahlığı.

Hizmet ben eyelerem ve bāng-ı namāz ben virürem ve her *fütüh* ki ola berāber olsun. (37a/11)

fütüvvet (a.): Yiğitlik, mertlik.

Fütüvvet, kardaşlar suçından geçmek gerek. (27a/15)

G

ġaffār (a.): Çok affeden, bağışlaması çok olan (Allah)

Ĥüzāvendā bu bir avuç daracuk ĥavşalaluya göster ki **ġaffār** ve ekremü'l-ekremīn sensin. (64a/11)

ġaffārлық: Çok bağışlama, affetme.

Eger ben 'işmet virem andan benüm **ġaffārлықum** ve ġāfırlıgum ve ġafūrлықum ve rahmānлықum ve rahīmлықum deñizleri n'olisardur? (33b/1)

ġāfil (a.): Habersiz.

Ya'nī ol bir kimse ola kim Tañrı'dan **ġāfildür**, ol gönli edeblemek gerekdür. (8a/1)

ġāfil ol-: Dikkatsiz davranmak, boş bulunmak.

Ve bir sâ'at ölümi añmaqdan **ġāfil olmayasın** ve çün ħavmuñ ħatına irişesin. (58b/6)

ġāfırlıq: Affedici olma.

Eger ben 'işmet virem andan benüm ġaffārлықum ve **ġāfırlıgum** ve ġafūrлықum ve rahmānлықum ve rahīmлықum deñizleri n'olisardur? (33b/1)

ġaflet (a.): Gafil olma.

İy **ġaflet ehli**, evveline āħirine lāyık iş işleñüz. (65a/11)

ġafūrлық: Affedici olma.

Eger ben 'işmet virem andan benüm ġaffārлықum ve ġāfırlıgum ve **ġafūrлықum** ve rahmānлықum ve rahīmлықum deñizleri n'olisardur? (33b/1)

ġalebe (a.): Kalabalık.

Ġalebe cemā'at ki senüñ minberüñ altında oturlar-ıdı, bilürüz kim sen şāz olursın. (63a/3)

ġalebe eyle-: Baskın çıkmak, üstün olmak.

Her kim nāġāħ çağıra ol şeytāndandır ve ĥükm **ġalebe eylemişdür**. (64a/1)

ġālib (a.): Üstün gelen, galebe çalan.

ġālib ol-: Üstün gelmek, baskın olmak.

Arzū baña iñen **ġālib oldı**. Tālib oldum ki Kūfeye varam, Üveysi ziyāret eyleyem. (57b/6)

ġanī (a.): Zengin, varlıklı.

Lā-cirem sen **ġanī** ve pāzişāh olasin. (3a/13)

ġanīmet (a.): Ganimet, kazanç.

Hasedi göñlünden çıkar ve dünyāyı göñlünden şovut, belāları **ġanīmet** bil...(7a/10)

ġarām (a.): Aşk, sevdā, aşırı gönül düşkünlüğü.

Varuñ ki bu **ġarām-içün** cānlaruñuzı ġāret eyleyem ve kanuñuzı burnuñuzdan ve kulaġuñuzdan getürem. (31a/9)

ġāret (a.): Yağma, akın, saldırı.

ġāret eyle-: Yok etmek, saldırmak.

Varuñ ki bu ġarām-içün cānlaruñuzı **ġāret eyleyem** ve kanuñuzı burnuñuzdan ve kulaġuñuzdan getürem. (31a/9)

ġarīb (a.): Zavallı, kimsesiz.

İlāhī **ġarībven**, atasuz, anasuzvan. Esir olmuşvan. Uşda hālüm daħı şöyle oldı. (11b/15)

ġarķ (a.): Boġulma, batma.

Allāh adın zıkr eyledüñ, feryaz ol yüce dergāhdan istedüñ **ġarķdan** emīn olduñ. (53a/12)

ġarķ eyle-: Batırmak.

İlāhī bizi **ġarķ eyleme** ki senüñ kelāmuñ bizüm aramızda biledür. (43b/6)

ġarķ ol-: Boġulmak, batmak.

Ġarķ olmağdan korķmañ ki Edhem oġlı İbrāhīm sizüñle biledür. (43b/2)

ġavġā (f.): Dövüş, kavga.

Pes vardum bunlara şordum, işbu ne **ġavġādur** didüm. (47b/13)

ġavġā eyle-: Kavga etmek.

Ķamu sinle ehlin gördüm. Sinleden çıķmışlar **ġavġā eylerler** birbiri-y-ile nesne üleşürler gibi. (47b/12)

ġayb, ġayib (a.): Gizli, görünmeyen.

Baňa *ğayb* ‘ âleminden küt hâşıl oldu. (41b/4)

ğayb/ğāyib ol-: Kaybolmak.

Derhāl ol ezdehā iki üç kez yüzün yire vurdı, *ğayb oldı*. (30b/5)

ğaybet (a.): Çekiştirme, gıybet.

ğaybet it -: Çekiştirmek, gıybet etmek.

Ya‘ nī *ğaybet itmek* murdār et yimekdür. (41a/8)

ğāyet (a.): zf. Çok, fazla, oldukça.

Ve naıldür kim kış günleri bir gice ol olduğu evde *ğāyet* sovuğ oldu.

(30a/14)

ğayr (a.): Başka, diğer.

Yalıñuzlıkda yalıñuzlık oldur ki andan *ğayruñ* hayāli olmaya. (60a/9)

ğayretlen -: Gayretlenmek.

İbrāhim anı işitdi, *ğayretlendi*. Eyitdi: “İy ‘ aceb bu ne qarıcuk ola.”

(13a/2)

ğazā (a.): Din uğruna savaş.

Hîç kimse erenler mertebesin tetavvu‘ oruc-ıla ve namāz-ıla ve *ğazā-y-ıla*, hacc-ıla bulımadılar. (35a/11)

ğazā kıl -: Din uğruna savaşmak.

Emīrū’l-mü‘ minin ‘ Alīy-ile raızıya’llāhu ‘ anhu Şufeyn savaşına vardı *ğazā kılmağa*. (60b/6)

gecirek: Geç vakitte.

Meger bir kişi anda *gecirek* gelürdi. Halāyık aña muntazır olup otururlar-ıdı.

(41a/6)

geç -: 1. Gitmek, yürüyerek geçmek.

Ve naıldür kim bir vaqt İbrāhīm *geçer-iken* gördi ki bir esrük düşmiş, yatur.

(42b/13)

2. Zamanın geçmesi.

Çün bunuñ üstine bir kaç gün *geçdi*, Hābīb katı müflis oldu. (4b/15)

3. Karşıdan karşıya geçmek.

Yā üstāz! ne durursın? Eyitdi: Ol yaña *geçsem* gerek-idi, gemiye güyerin.

(7a/9)

4. Üzerinden yürümek, aşmak.

Eger yarınkı gün dahı eyideler ki şırağdan **geçüñ** ol şırağdan geçe oddan kurtıla, ben şöyle kim bugün kaldum girü kıalam. (7a/15)

5. Ötesine geçmek.

Tā bu kıamusınıñ elinden çıkmayınca bizüm yolumuza kıadem başmayasın ve yitmiş maķāmı **geçmeyesin**. (13b/4)

6. Vazgeçmek.

Şālihler mertebesin bulmayasın altı fıskdan **geçmeyince**. (39b/12)

geçür-: 1. Zamanını geçirmek.

Ve naķldür kim andan şordılar ki: “Rūzigāruñı nitesi **geçürürsin?**” (39a/11)

2. Batırmak.

...kişi namāz kıılırken bir sūñü-y-ile dürtüp bir yanından bir yanına **geçüreler** ol tuymaya. (59a/10)

gedāyi (f.): Dilenci.

İy **gedāyiler** ve iy müdde‘iler! Tevekkülünüz ve ‘ahdüñüz bu mıdır kim unıtduñuz, benden ayruğa meşğül olduñuz. (31a/7)

gel-: 1. Bir yere gelmek.

Kıpuya bir derviş **geldi**, nesene diledi. (4a/8)

2. Dönmek, geri gelmek.

Pes andan evine **geldi**, münādī kııldurdı ki kime ki nesene gerek-ise Hābīb evine gelsün, alsuñ. (4b/10)

3. Varmak, ulaşmak.

Ol ‘avrat evi kıapusına **gelmedi** idi, baķdı, oğlını evi kıapusında gördi. (5b/7)

4. Nāzil olmak, söylenmek.

Nitekim meşāyih sözinde **gelüp** durur kim kerāmet tarıķatuñ on dördünci derecesidür... (7b/6)

5. Etkisini bir biçimde göstermek.

Bu söz Hāsan’uñ gönline kıatı **geldi**. (15a/12)

6. (Huzuruna) çıkmak.

Pes İbrāhīm anı işidicek qatlanımadı haşır arasından çıqıp pîr qatına **geldi**,
selām virdi (42a/9)

7. Söylemek, zikretmek.

Bir ağızdan ki Tañrı zikrin **gelmiş** ola anı bulaşmış qomaq
hürmetsüzlik ola (42b/15)

8. (Kokusu) gelmek, hissedilmek.

Git ki henüz senden dağı pāzişāhlıguñ çirkin qoqusı **gelür**. (39b/3)

gel: Haydi.

Ol gice gelür. **Gelün** biz etmek yiyeüm, yatalum. (37a/2)

gemi: Gemi.

Ve naqldür kim bir vaqt İbrāhīm gemi içinde otumış-ıdı. ‘Aẓīm yıl qopdı.
Şöyle kim **gemi** qarq olmağa yakın oldı. (43b/4)

gemici: Gemi kullanan kişi, gemi sahibi.

Gemici eyitdi: “Gemiye yiyniltmek gerek.” (38a/6)

genc-i ‘ālem-i ‘uzlet: İnziva aleminin hazinesi. (28b/11)

gencine-i sarāy-ı devlet: Devlet saryının definesi. (28b/11)

gene: bkz. gine

geñez: Kolay.

geñez eyle-: Kolaylaştırmak.

Tañrı Te‘ālā tã‘atın saña **geñez eylesün**. (47b/4)

geñez ol-: Kolay olmak.

Bir ma‘nī dağı oldur her kim aşlı bildi fer‘i bilmek aña **geñez ola**.

(60a/5)

ger (f.): Şayet.

İy Subhāna’llāh işbunca halāyık bir maḥlūk qatına varsalar bir aqça tevaqqu‘
itseler ol kişi bir aqçayı vire mi yoksa virmeye mi? Eyitdi: **Ger** nite virmeye,
vire. (26b/14)

gerçek: bkz. girçek.

gerek: 1. Lâzım, gerekir.

Ebā Naşr bunuñ gibi vaqtda artuq ton geymek **gerek** ki qatı sovuqdur

(46a/11)

2. Gerekli olan şeyler.

Çün bunuñ üstine bir kaç gün geçdi, Hâbîb katı müflis oldı. ‘Avratı andan eksük **gerek** istedi. (5a/1)

3. İster.

İlâhî **gerek** baña ‘azâb idesin seni severem ve eger ‘afv idesin seni severem. (10a/11)

gerek-: İcab etmek.

Eger uçmak tamu olmasa aña tapmak **gerekmez** midî? (19a/7)

gerekli: Lâzım, gerekli.

Pes aña koymağa şoğan **gerekli** idi. (15a/3)

germ (f.): Sıcak.

germ ol-: Isınmak.

Ol vaqt ki meclisde Râbi‘a hâzır ola-y-ıdı meclis **germ olurdı**, odlar yürekleri yaqar-ıdı. (62b/14)

germlik: Sıcaklık.

Ol **germlik** ve uykusuzlık ve ağlamaqlık kâmusı mahv oldı gitti... (35b/8)

getür-: 1. Getirmek.

Harem seni ne nesne bunda **getürdi**? (58a/6)

2. Alıp getirmek.

“Dur, bir tabağ enâr getür.” Vardum **getürdüm**. Ekşi çıktı. (41b/9)

3. Götmek.

Hasan çünki vücûda geldi, anı ‘Ömer katında **getürdiler**. (61a/9)

4. Rivayet etmek.

Sülmî **getürmişdür** ki ‘Abdu’llâh-i Mübârek isnâdı-y-ıla ki İbrâhîm seferde idi. Zevâdesi dükendi. (36b/6)

5. Durumunu değıştirmek.

Yâ Rabb beni ma‘ sıyyet horlığından tã‘at ‘azîzligine sen **getürgil**. (33b/8)

yirine getür-: Yapmak.

Tevâzu‘ nedür?” Eyitdi: “Tañrı Te‘âlâ’ya aşaklık eylemek ve buyruğın **yirine getürmek** ve ne buyurursa kabûl itmek. (27a/3)

gevher (f.): İnci.

Biñ biñ balık deñizden baş qaldurdılar. Her birinüñ birer **gevher** ağızında
Zu'n-nün'a şunuverdiler. (51b/8)

gey- bkz. giy-

geyik: Geyik.

Geyikler ve qalan tağ cānavarları çevresine dirilmişler-idi ve anı halka idüp
dururlar-ıdı. (14b/11)

geyür- Giydirmek.

“Ne giyersin?”Eyitdi:“Ne kim siz **geyüresiz**.” (38b/15)

gez- Dolaşmak, gezmek.

Bir vaqt Şām tağlarında **gezerdüm**. Anda bir bölük qavma uğradum.

(52a/3)

gibi: 1. Gibi.

Yaşlar gözlerden Ceyhün **gibi** aqar-ıdı. (62b/15)

2. Benzeri.

Şol kimsenüñ ki ileyinde bunuñ **gibi** yası ola aña düğün ferāğatı qala.

(16b/12)

3. -a benzer.

İy ‘aceb bu maqāmı ne-y-ile buldum ki hālüm dostlaruñ hālī **gibidür**.

(3a/8)

gibi ol- Benzemek.

Çünkü ‘avrat kişi Tañrı yolında er gibi ola, aña ‘avrat dimege yaramaz.

(11a/2)

gice: Gece.

Bir ol ki ‘aceb nesneyi görmedin gülersiz ve biri ol ki **gice** uyanuq
olmazsız. (27b/12)

gice gündüz: Durmadan, devamlı.

Qamusı uğrılar ve harāmiler-idi. **Gice gündüz** yol ururlar-ıdı, kārübān
bozarlar-ıdı. (22b/8)

giç: Ağır, yavaş.

Meger bir kişi anda gecirek gelürdi. Hālāyık aña muntazır olup oturlar-ıdı.

Ol cemā‘ atdan bir kişi eyitdi ki: “Ol **giç** yorigendür.” (41a/7)

giç- bkz. geç-

gicirü: Geç vakitte.

Ve naıldür kim bir gün üç kişi-y-ile yoldaş oldu. **Gicirü** bir vîrân mescide irişdiler. (36b/2)

gider-: 1.Yok etmek, ortadan kaldırmak.

Eğer dilerseñ ki helâl idem bu aradan bu depeyi **gider**. (24a/6)

2. Uzaklaştırmak, def etmek, çıkarmak.

...biz kendü kayğumuzu gönlünden **giderelüm**. (18b/3)

gine: Tekrar

Çün biraz **gine** hoşırak oldum. (36b/10)

gir-: 1.Girmek.

Ve dağı bir kez Râbi‘ a yaz mevsümünde evine **girdi**, başını kaldurmadı. (18a/6)

2. Binmek.

Ve naıldür kim bir kez gemiye **girse** gerek-idi. (43b/8)

3. Gitmek, girmek.

Eğer bu emrünün buyruğında olmayasın dînünden çıkup tamuya **girdüğün** ol olur. (58b/8)

4. Kapanmak.

Pes vardı Furat kırañında bir şavma‘ aya **girdi**. (4b/13)

5. Dahil olmak.

Yarın ‘arşâ-yı kıyâmetde çağırılar ki erenler şafına kim **girür?** Eñ öñdin kâdem uran Meryem ola. (11a/3)

6. (Suya) girmek..

Gördiler ki iñen eski ton geyür ve hamâma dağı virmege akçası yoğ-ıdı. Anı komadılar ki ılsuya **gire**. (41a/10)

7. Çıkmak.

Her bir arada ki namâz kılacek yiri var-ıdı her yirinde namâz kılırdı. Andan yola **girürdi**. (12b/14)

girçek 1. Hakiki.

Eğer **girçek** zâhid-iseñ dünyeden yüzün çevürdün-ise halkdan nesene algıl. (46b/11)

2. Haklı, doğru.

Çün Rābi‘a bunı işitdi, eyitdi: **Girçeksin**, bu kıamusı vardur ammā ‘avrat
kişiler kendüzinden benvenlik görüp... (19b/1)

girek: bkz. gerek.

giri: bkz girü 1.

ğıriv (f.): Bağırma, bağrışma.

Bir **ğıriv** kıyāmet kıopdı ki vaşf itmege yaramaz. (32b/12)

girü: 1. Tekrar, yeniden.

Çün Rābi‘a geldi, Ka‘be **girü** yirine geldi. (13a/4)

2. Sonra.

İmdiden **girü** ‘ibādeti helāl loğma eylegil tā ki kıabül ola tā çāšnī bulasın.
(35b/13)

girü bırak-: Geride kalmasına sebep olmak.

Ve eger ide bilmezseñ ki itmeyesin, bizi on menzil kendüzüñden **girü**
bırakduñ ki... (63b/15)

girü kal-: Asıl yapılması gerekeni ihmal etmek.

Ya‘nī otuz yıldur kim bu gür ve kefen seni meşğül eyledi kendüzine.
Tañrı‘dan **girü kalduñ**. (59b/7)

girü kıo-: Alı koymak, geri bırakmak.

Dünyāda az nesne seni meşğül eyleyüp āhıretüñ çok nesnesinden **girü kıor**.
(9a/6)

girür-: Girdirmek.

Ne kim içümde vardur taşra çıkarmasvan. Ve ne kim taşra vardur içeri
girürmezven. (17a/2)

git-: Gitmek.

Tañrı‘ya ‘āşī olmak istersin anuñ mülki içinde durmağıl, **gitgil**. (40a/7)

giy-: Giymek.

Her vakt ki yiñi gönlek **giyer-idi** ol günāhı gönlegi yaqasına yazardı.
(65b/1)

gizle-: Saklamak, ortaya çıkarmamak.

On iki biñ kıızıl altunı var-ıdı. Tedbır eyledi kim varam bir yazıda bunı
gizleyem. (22b/14)

gizlen-: Saklanmak.

Hasan kaçdı, Habīb'ün şavma'asına girdi, **gizlendi**. (6b/13)

gizlü: Gizli.

Tañrı Te'ālā'ya **gizlü** 'ibādet itmegi 'ādet idinmiş-idi. (50a/7)

gögüs: Vücudun ön kısmı, sine.

Benüm 'illetüm **gögsüm** içindedür. (18b/11)

gök: Semâ, gök.

Cebrā'ıl'i düşümde gördüm ki **gökden** yire indi. (41b/14)

gökçek: Güzel, hoş.

...senün aduñı dünyede ve āhiretde şöyle **gökçek** koçulu eyleyem ki her kim işide gönli rāhat bula. (44b/15)

gölge: Gölge.

...ol ağaç uzun olmuş ve enārları tatlu olmuş-ıdı...Dem-be-dem 'ābidler anuñ **gölgesine** varurlar-ıdı. (43a/11)

göñlek: Gömlek.

Bir 'āriyetī **göñlek** aldı geydi. Anuñ içinde cān teslim kıldı. (49a/7)

göñül: 1.Kalp, gönül.

Kamu iş güç ve dünyā maḥabbeti **göñlinden** gitdi. (62b/2)

2. Can, nefis.

Tañrı Te'ālā 'izzeti ḥaqqı-çün on iki yıldur **göñlüm** yaş ḥurma diler. (20a/13)

göñül berkit-: Kendini bir işe vermek.

Zīrā ki temāmet dil bir idüp ve **göñül berkidüp** eydürler ki: "Beni oda koyısarlar. İmdi bunlaruñ sitizesine beni oddan çıkar. (64a/11)

göñül götür-: Sevgisini, münasebetini kesmek.

Buğur **göñlümü** dünyādan şöyle **götürdüm** ki otuz yıldur her namāz ki kıluram eyle şanuram ki soñ namāzum olısar. (18b/6)

göñül üz-: Sevgisini azaltmak.

Oğlancuğdan **göñlin üzdi**, Haḫ Te'ālā Ḥazretine düzdi. (26b/10)

göñli açıl-: Ferahlamak.

Bir zamān gön̄lüm bağlandı ve çün bildüm ki sultān çırağında gön̄legüm dikdüm-idi. Fi'l-ḥāl anı girü sökdüm. Andan soñra **gön̄lüm açıldı**. (20a/4)

gön̄li bağlan-: Darlanmak, sıkılmak.

Bir zamān **gön̄lüm bağlandı** ve çün bildüm ki sultān çırağında gön̄legüm dikdüm-idi. (20a/2)

gön̄lini kap-: Sevmek, aşık olmak.

Anuñ **gön̄lini kapdı**, ‘aşık oldu. (9b/10)

gön̄li uç-: Hoşlanmak.

Bir ‘avrat geçdi. **Gön̄lüm** andan yaña **uçdı**. (50b/4)

gön̄linden şovut-: Sevmeyi bırakmak.

Ḥasedi **gön̄lünden çıkar** ve dünyāyı gön̄lünden şovut... (7a/10)

gön̄li yağmalan-: Gön̄lü etkilenmek.

Ḥabīb’uñ **gön̄li** bir kezden **yağmalandı**, ögi gitdi. (4b/4)

gön̄ül gözi: Kalp gözü.

Her kim Tañrı-y-ıla münācāt idüp söyleşmegi andan yigrek sevmez-ise ki maḥlūkāt-ıla sözleşe anuñ ‘ilmi yokdur ve **gön̄il gözi** kördür. (2a/10)

gön̄ül-: Yönelmek.

Bādiyeye **gön̄üldi-y-idi**. Bir yıl yolca yuvalanu gitdi tā ki ‘Arafāt’a irişdi. (13a/13)

gör-: 1. Görmek.

Aña kim taparsın **görür** misin? Eyitdi: Görmese-y-idüm tapmayadum. (17a/12)

2. Bulmak, görmek.

Çün örü durdum, baqđum. Kendüzüm müflis **gördüm**, Rābi‘ayı muḥliş gördüm. (15b/8)

3. Rastlamak, görmek.

Ve daḡı Rābi‘a bir kişi **gördi** kim rekbend-ile başını bağlamış-ıdı. (17b/15)

4. Saymak, herhangi bir şey gibi görmek.

...müsölmānların kocaların atañ gibi ve yigitlerin kardaşın gibi ve oğlanların oğlanların gibi *görgil*. (26b/15)

5. Anlamak, sezmek.

Göreyin ki şeytān bunun hāline yol bulmuş mıdır? Veyāhuz kamu işi ihlāş-ıla mıdır? (35b/2)

6. Bulmak.

İy hoca bende *gördüğün* ‘aybı baña digil, uykudan uyarğıl. (37a/13)

görmeze vur-: Görmezden gelmek.

Yüzün andan çevürdi, *görmeze vurdi*. (59b/12)

göre: Göre.

Ol keremlere nisbet ki baña eylemişsin kendü maḥabbetün içinde ve ol ünse *göre* ki kendü zikrün-ile baña virmişsin... (33b/6)

görin-: Görünmek.

İy Zu’n-nün çün ırakdan *görindün*, şandum delüsin... (51a/15)

göriş-: Görüşmek, konuşmak.

‘Aklı başına gelicek oğlı-y-ıla *görişdi*. Oğlını aldı, Ḥabīb katına geldi.

(5b/8)

görkli, görklü: Güzel, hoş.

Bir qaravaş gördüm ki gāyet *görklü* idi. (51a/14)

göster-: Göstermek.

Pes kendü dişlerin *gösterdi* ki öküş dişin şımış-ıdı. (57a/5)

götür- 1. Taşımak, götürmek.

Boynına bindüm. Üç menzil beni *götürdi*. (36b/12)

2. Yok etmek, kaldırmak.

Raḥmetüm her kimün ki vāsıṭayı ve ‘illeti ve sebebi aradan *götürmişdür* tā bile kim şāfi gönül ‘aṭadur. (53b/4)

göyün-: Yanmak.

Eli *göyünmedi*. Baḳdum, gördüm ol çömlek odsuz kaynar-ıdı. (21b/3)

göyündür-: Yakmak.

Ve eger ṭamudan kōrḳup saña ṭaparsam beni ṭamuda *göyündür*. (21b/10)

göz: Göz.

Vardı, gördi kim beñzi şararmış ve teni incelmış ve *gözleri* çukura düşmüş.

(59b/5)

gözini bağla-: Doğruyu görmez olmak.

Girü döndi. Yine t̄ama^c **gözini bağladı**.

(14b/7)

gözet-: Beklemek.

Bāğ gözedürven, enār dadın **gözetmezven**. Senüñ enāruñ t̄adı-y-ıla benüm ne işüm vardır?

(41b/11)

gözgü: Ayna.

Bir gün oturur-ıdum bir **gözgü** öñüme dutdılar. Naẓar itdüm, menzilümi sin gördüm.

(33b/12)

ğudr (a.): Özür.

ğudr dile-: Özür dilemek.

Pes hāl böyle olıcaķ kimsenüñ mālın ķabül idecek degülven. Varuñ ol hocadan **ğudr dileñ**.

(20a/5)

gūr (f.): Mezar.

...çün melekü'l-mevt cānuñı ala seni **gūra** iledeler.

(40b/2)

ğusl (a.): Maddi ve manevi kirlerden arınmak için yıkanmak.

ğusl it-: Gusül abdesti almak.

Hem ol gice buzı şıyup **ğusl itmiş-idi**.

(30a/15)

ğuşşa (a.): Üzüntü, kaygı, keder.

Rābi' a anası ol **ğuşşa-y-ıla** paşını diz üstinde ķodı, uyudı. (11a/14)

ğuşşa yi-: Kederlenmek, kaygılanmak.

Ben namāzım-içün **ğuşşa yirem**, ayağum şındığı-çün ķayurmazın.

(60b/4)

güç: 1. Güç, kuvvet.

Gücüm yitse ben kendüzüme t̄alāk vireydüm.

(34a/2)

2. Zor, çetin.

...gün olurdı güneş toğınca yaturdı ve gün olurdı ki namāza **güc-ile** dururdı.

(35b/9)

güt-: Hayvan sürüsünü otlatarak sürmek.

Kepenek geyür, başında bir kiçe t̄aķye, ķoyun **güderdi** kim kendü ķulıdur.

(30a/1)

gūlāb (f.): Gül suyu.

Ol gözsüz kuş ol sīsamdan yidi ve ol **gūlābdan** içdi, uçdı. (51a/2)

gūl -: Gülmek.

Ve naḳldür kim otuz yıl tamām anuñ **gūldügin** kimsene görmedi. (28a/7)

gūlümsin -: Gülümsemek.

Ol gün ki oğlu öldi biraz **gūlümsindi**. (28a/8)

gūm-şūze-i vişāl: Vuslatta kaybolmuş. (9b/5)

gūmān (f.): Şüphe, zan.

Şāyez ki bunda kimsenüñ gūmānı ola ki Ḥabīb mertebesi Ḥasan'dan yigrek ola. (7b/3)

gūmān ilt -: Şüphelenmek, şüpheyeye düşmek.

Pes kimse **gūmān iltmege** yarar ki Üveys 'Ömerden mertebede ilerürek ola. (56b/9)

gūmiş: Gümüş.

Ve bir görklü emred yigit üç yüz direm **gūmiş** bir kise içine koyup bile getürdi. (5a/9)

gūn: 1. 24 saatli süre, gün.

On **gūn** iş işledüm, benüm-ile böyle eylük eyledi. (5b/1)

2. Zaman, vakit.

İy ana ben daḥı rāḥatım isterem ki az **gūn** zaḥmet çekem ve ebedī hoşluğa irişem. (10a/10)

3. Gündüz.

Ve naḳldür kim Rābī' a bir vaḳtın yidi dün **gūn** ulaşduru namāz kıldı ve oruc dutdı. (18a/11)

gūnāh (f.): Suç, günah.

Eger **gūnāhuñi** kiçi göresin Ḥaḳ Te'ālāyı kiçilemiş olursın.

(58a/10)

gūnāh eyle -: Günah işlemek.

Ben şandım ki müsülmānlar ḳanın dökmişsin, yā bir ulu **gūnāh eylemişsin**. (50a/14)

gūnāh işle -: Günah işlemek, hata yapmak.

Bugün **gūnāh işledüm** ki ādemī gördüm. (47a/7)

günāh it-: Günah işlemek, hata yapmak.

Bir kimse ki çok *günāh itmiş* ola tevbe idicek ‘afv ola mı? (17b/3)

günāhkār (f.): Günah işleyen.

Şavuluñ ki uşda tevbelü Ḥabīb geçsün ki bizüm ayağumuz tozı aña konup biz *günāhkār* olmayalum. (4b/8)

gündüz: Gündüz, gündüz vakti.

Bilmedi kim gice ne işitdi ve *gündüz* ne gördi. (29b/4)

güneş: Güneş.

...gün olurdı *güneş* toğınca yaturdı ve gün olurdı ki namāza güc-ile dururdı. (35b/9)

günile-: Kıskanmak.

Peygāmberi *günilemezem*. Zīrā ki bunlaruñ dağı öñinde kıyāmet, sırāt ve tamu vardır. (28a/10)

günüle-: Bkz. günile-.

gürz: Gürz.

Kırk altun kalkan ve kırk altun *gürz* öñince ardınca dutarlar-ıdı. (29a/4)

güy-: Beklemek, sabr etmek.

Ol yaña geçsem gerek-idi, gemiye *güyerin*. (7a/9)

güydür-: Bekletmek, sabr ettirmek.

Ben nefsümi *güydürem*, yigrekdür. (9a/15)

H

haber (a.): Haber, bilgi.

Ḥaber geldi kim İbrāhīm vefāt itdi. (44b/6)

haber it-: Haber vermek, bildirmek.

Ne-çün kadem rence kılduñuz. Bize *haber itmek* gerek-idi. Biz hoş varurduq. (25a/8)

haber vir-: Bildirmek.

...bir gün *haber virdiler* ki fulān yirde bir zāhid var. (50a/8)

ḥabîşlik: Kötülük, alçaklık.

Peñzer ki Ḥaccāc *ḥabîşlig-ıla* ve ‘āyyārılığ-ıla āhireti daḥı alasıdur. (64a/13)

ḥacc (a.): Hac ibadeti.

Eger *ḥaccum* dergāhuñda qabül oldı-y-ısa ḥaccum şevābı qanı.

(13a/8)

ḥacc eyle-: Hac ibadetini yapmak.

Ve naḳldür kim bunca kez yayax *ḥacc eyledi*, zemzem kıyusından su çekmedi

(36b/14)

ḥacc it-: Hac ibadetini yapmak

Pes *ḥacc idüp* girü döndi. Başra’ya geldi.

(13a/10)

ḥaccālet (a.): Utangaçlık.

Hergiz anuñ gibi *ḥaccāleti* nesneye beñzedimezem.

(38a/1)

ḥācet (a.): İhtiyaç.

Ve eger Tañrı’ya and vireler derḥāl *ḥācetleri* revā ola.

(47a/1)

ḥācet dile-: İstemek.

Bir ḥalkdan *ḥācet dilemesün* ve bir kimse ḥaḳḳına yavuz söz söylemesün ve bir kimseye konuḳ olmasun.

(48a/11)

ḥācete gir-: Tuvalet ihtiyacını gidermek.

Kürkini ol dört yol ortasında ḳodı, *ḥācete girdi*.

(6a/5)

ḥācet ol-: Gerekmek.

Bir gün ṭahāret *ḥācet oldı*.

(6a/5)

ḥāce-i imām: İmamların, liderlerin hocası.

...*ḥāce-yi imām* ‘Utbetü’l-Ġulām rażıya’llāhu‘anhu ḳamu göñüller ehlinde maḳbül idi.

(9b/6)

ḥācı: bkz. ḥācī.

ḥācī (a.): Hac ibadetini yerine getirmiş olan.

Çün *ḥāciler* Mekkeye geldiler, Ka‘be’yi ṭavāf itdiler.

(32a/12)

ḥācib: Kapıcı, kapıcı başı.

ḥadd (a.): Ceza.

ḥadd ur-: Ceza vermek.

...beni sultān ḳatına ilet baña *ḥadd ursun* ki vācib olmışdur.

(24b/6)

ḥadd (a.): Sınır.

Anuñ rivāyetleri iñen çokdur ve riyāzetlerinüñ **ḥaddi** yokdur.

(24b/14)

ḥadden geç-: Sınırı geçmek, aşırı gitmek.

Pes açlığı iñen **ḥadden geçdi**. Bir kişi anuñ ıapısına geldi, bir ıanaı aş getürdi.

(18a/13)

ḥādim (a.): Hizmetçi.

Zīrā ki **ḥādimler** kimseyi yatmaıa ıomazlar-ıdı.

(42a/4)

hadis (a.): Peygamberimizin sözleri.

Andan ötrü **ḥadis** rivāyet eylemezem ki kendüzümde rivāyet zevıın görürven.

(46a/1)

ḥaff (a.): Baılanma, etrafında bulunma.

Ve naıldür kim İmām Aḥmed-i Ḥanbel raııya'llāhu 'anhu aña çok varurdı.

Anuñ **ḥaffına** yavlaı i' tiıādı var-ıdı.

(45a/13)

ḥāfi (a.): Yalın ayak.

Ḥaı Ḥazretin ḥāzır görmegin hergiz ayaına nesene geymedi. **Ḥāfi** anuñ-iıün dirler.

(45a/3)

Ḥaı (a.): Tanrı, Allah.

Ḥaı Te'alā: Yüce Allah.

İhlāş oldur ki bu iki ḥaşıetden **Ḥaı Te'alā** saılaya.

(27a/11)

ḥaı, ḥaıı (a.): 1.Doıru, gerıek.

Anuñ-iıün ki bugün baña ma' lüm oldu kim islām dīni **ḥaıdur**.

(24b/1)

2. Bir kimsenin emeiinin karşıılııı.

Alduıı **ḥaııı** anasına ve kendüye nafaıa ider.

(55a/4)

3. Verilen emekten kaynaklanan manevi yetki.

Ana **ḥaıın** saılamak yigirek-idür saña ḥacca varmaıdan. (9b/3)

ḥaıına, ḥaıında: İlgili olarak.

Biş-i Ḥāfi **ḥaıına** ne dirsın? Eyitdi: "Andan şoıra anuñ gibi olmaya."

(45b/10)

ḥaıayık (a.): Hakikatler.

Dürlü mu‘ âmelâtdan ve dürlü **ḥaḳāyıḳdan** tamām ḥazẓı var-ıdı. (28b/13)

ḥaḳīḳat (a.): Gerçek, hakikat.

Ḥaḳīḳat tevekkül oldur kim Tañrı’dan ayruğa ümīz dutmaya. (27a/15)

ḥaḳīr (a.): Değersiz, itibarsız.

Ya‘ nī ol andan **ḥaḳīrṛaḳ** kişidür ki emīrū’l-mü’minīn anı isteye. (55b/5)

ḥāl (a.): Durum, vaziyet, oluş.

İy ‘ aceb bu maḳāmı ne-y-ile buldum ki ḥālüm dostlarıñ **ḥālī** gibidür.

(3a/8)

ḥalāvet (a.): Zevk.

Ol ‘ilm ehli kim dünyāyı sever kemter eyledüğümüz ol ola kim zıkrümñ

ḥalāvetini anuñ gönünden çıkaram. (2b/8)

ḥalāyıḳ (a.): Yaratılmışlar, mahlukat.

Ol bir dervīşdür, **ḥalāyıḳlardan** ayru düşmişdür. (55b/6)

ḥalel (a.): Kusur, bozukluk.

Yā İbrāhim gözüñde **ḥalel** yokdur. (13a/1)

ḥālet (a.): Durum, vaziyet, keyfiyet.

Müflislik **ḥāletinde** ölüm başa düşe peşimānlik fāyide itmeye. (40b/1)

ḥālīḳ (a.): Yaratan.

Zīrā ki **ḥālīḳ** ḥalkı yaratdı. (63b/5)

ḥālī (a.): Boş.

Zāhidlık bir pāzişāhlıḳdur kim hīç yirde oturmaz. İllā **ḥālī** gönül içinde. (48b/4)

ḥālī ol-: Boş olmak, boş kalmak.

Bir sâ‘ at ağlamakdan **ḥālī olmaz...** (36a/7)

ḥalīfe (a.): Halife.

Çün ‘Ömerü’bn-i ‘Abdu’l-‘azīzi **ḥalīfe** eylediler. (25b/11)

ḥalīfelīḳ: Halifelik.

‘Ömer raẓıya’llāhu‘anhu çün naẓar eyledi, gördi kim bir deve yūñi kilīm tolanmış, başı ayağı açuḳ. On sekiz biñ ‘ālemi ol kilīmñ altında gördi.

Hemān-dem kendü **ḥalīfelīḳından** ve kendüden gönli götürüldi. (56b/3)

ḥalk (a.): Halk, insanlar.

Eger bunun berekâtı halk arasında giderse *halka* katı helâklik olısar.

(19b/9)

halka: İçi boş daire, çember.

halka it-: Etrafını çevirmek.

Geyikler ve kalan tağ cānavarları çevresine dirilmişler-idi ve anı *halka*

idüp dururlar-ıdı.

(14b/12)

hall (a.): Çözme, yoluna koyma.

hall kıl-: Halletmek.

Ve nice müşkilleri *hall kılmışdur*.

(8b/10)

halvet (a.): Yalnız kalma, tenhaya çekilme.

İşlerüñ katırağı üç nesenedür. Bir el ırlığında comardlık, bir *halvet*

vaqtında kendüzin saşınmağ...

(48b/1)

halvete kal-: Tenhalaşmak.

Tā öyle vaqtı oldı. Ka^c be *halvete kaldı*.

(33a/13)

halvet-güşe: Yalnız başına ibadet edilen yer.

Andan Nişābüra vardı, bir *halvet-güşe* istedi ki t̄a^c ata meşgöl ola.

(30a/8)

halvet-nişin-i bî-nişān: Bilinmeyen yerlerde inzivaya çekilen.

(3b/14)

ham (f.): Olgun olmayan.

Bunlar puhte imiş sen henüz *hamsın*.

(31a/12)

hamām (a.): Hamam.

Gördiler ki inen eski ton geyür ve *hamāma* dağı virmege aqçası yoğ-ıdı.

(41a/9)

hammāl (a.): Yük taşıyan adam.

Pes Haq Te^c ālā Habīb'ün qapısı öñine bir *hammāl-ıla* bir yük un ve bir

yüzülmüş koyun ve bir yük bal yağ ve dürlü havıç bile...

(5a/7)

hānedān (f.): Büyük aile.

Bunuñ gibi faqr hem Bişr *hānedānından* belüre.

(49b/11)

harāb (a.): Yıkma, bozma.

harāb ol-: Yıkılmak, bozulmak.

Anuñ-içün ki sinle her gün imāret olur ve şehirler her gün *harāb olur*.

(42b/12)

ḥarām (a.): Helâl olmayan.

Bağdād içre **ḥarām** helâl karışmışdur. Belki artuğı ḥarāmdur.

(46a/2)

ḥarām eyle-: Yasaklamak.

Ve eger bihişde ümiz dutarsam ki saña anuñ-içün tapam bihişti baña

ḥarām eyle.

(21b/11)

ḥarāmi (a.): Haydut, yol kesen.

Ḳamusı uğrılar ve **ḥarāmiler-idi**. Gice gündüz yol ururlar-ıdı, kārübān bozarlar-ıdı.

(22b/8)

ḥarāmilik: Haydutluk.

Sen oruc dutarsın, namāz kılursın ve **ḥarāmilik** idersin ve ādem öldürirsın.

(23b/4)

ḥarc (a.): Harcama, masraf.

ḥarc eyle-: Harcamak.

Yüz biñ kıızılum var, mirās qalmışdur. Dilerven ki anı tapuñda **ḥarc eyleyem.**

(52b/11)

ḥarc it-: Harcamak.

Anuñ-içün ki mālunuñ helâl yirde ele getürmemişsin. Bī-vech yire **ḥarc itmeyince** dek durumazsın.

(47b/10)

ḥareket (a.): Hareket.

Ḳavl itdük ki kim Tañrı'dan artuq hiç kimseye söz söylemeyevüz ve **ḥareket** ve sükün anuñ-içün eyleyevüz.

(31a/4)

ḥarem (a.): Hac zamanında ihrama girilen yerlerden Kabe'ye doğru olan kısım.

Anı bize göster ki **ḥarem** meşāyihleri aña qarşu geldiler.

(31b/3)

ḥarf (a.): 1. Harf.

Ol ' ilmlerden baña bir **ḥarf**eyit, işideyin.

(16a/14)

2. Söz, lakırdı.

Bu **ḥarf**içinde ol muḥteşim dürüst geldi kim pādizişāhlığı terk eyledi.

(39a/15)

ḥariş (a.): Hırslı.

Zirā ki bir var nesneye şāz olmaḳ **ḥariş** kişi işidür.

(35a/5)

ḥāş (a.): Hususî, mahsus.

ḥāṣ eyle-: Hususileştirmek.

“*yaḥteṣṣu biraḥmetihi men yeṣā ’u*” Ya‘ nī dilersem **ḥāṣ eyleyem**.

(53b/4)

ḥāṣakī (f.): Eskiden saraylarda vazifeli askerlere verilen ad.

Hārūnū’r-reṣīd bir gice **ḥāṣakilerinden** birisine kim adı Fuṣayl idi eyitdi...

(25a/5)

ḥased (a.): Kıskanma, kıskançlık.

Ḥased bir rencdür. Yigrek oldur ki ḥasedi gönülünden taşra bırağalar.

(63b/10)

ḥased eyle-:Kıskanmak.

Şordılar ki hīç mü’min **ḥased eyleye** mi.

(63b/9)

ḥased kııl-: Kıskanmak.

Üçinci baḥīl kim saña dāyimā **ḥased kıılur**.

(53b/12)

hāṣıl (a.): Meydana gelen, ortaya çıkan.

hāṣıl eyle-: Kazanmak..

Ben bunu deve gütmekden **hāṣıl eyledüm**.

(57b/1)

ḥāṣıl it: Elde etmek.

Ol ‘ilmlerden baña bir ḥarf eyit, işideyin ve anuñ-ıla fāyide **ḥāṣıl ideyin**.

(16a/14)

ḥāṣıl ol-: Ortaya çıkmak, meydana gelmek.

Anuñ-içün kerāmet öķüş ‘ibādetden **ḥāṣıl olur**, ‘ilm-i esrār öķüş fikirden.

(7b/7)

ḥaṣır (a.): Hasır.

İbrāhīm Beytū’l muḥaddise mescidinde kendüzini **ḥaṣır** içine gizlemiş-idi.

(42a/3)

ḥāṣiyyet (a.): Özellik, nitelik.

Zīrā Üveysūñ **ḥāṣiyyeti** mücerredlik idi.

(56b/10)

ḥaṣlet (a.): Mizaç, huy, tabiat.

İki **ḥaṣlet** gönli fesāda virür; Çok yimek ve çok üyimek.

(27b/11)

ḥaṣm (a.): Muhalif, karşı taraf.

Bulduğı **ḥaṣmlarına** ki anlaruñ ṭavarın almış-ıdı yörü didi.

(24a/3)

ḥasret (a.): Özleme, hasret.

Ammā bunlaruñ toprağına ol kadar *hasret* qarıldı kim anuñ bir zerresine yir ehli ve gök ehli taħammül idemeyeler. (65a/14)

hāşşa (a.): Özellikle.

Hāşşa Rābi‘ a ki rūzigārı içinde nazīri yog-ıdı. (11a/8)

haste (f.): Hasta.

haste ol-: Hastalanmak.

Yā Rābi‘ a ne sebenden *haste olduñ*? (19b/4)

hastelık: Hastalık.

Baňa *hastelık* irişdi, şayru oldum. (36b/8)

haṭā (a.): Yanlışlık, hata.

Yā bir *haṭā-y-ula* adım atmış olam. (64b/15)

haṭā işle-: Yanlış yapmak.

Çün bu ḥiṭābı işitdüm, bildüm ki *haṭā işledüm*. (18b/6)

hātıf (a.): Görülmeyeni bildiren melek.

Hātıfdan āvāz geldi kim: Bu çamusın ki görürsin bizüm ‘ aşıklarımız gözleri yaşıdır... (13b/5)

hatıf: bkz. hātıf

hatm (a.) Sona erdirmе, bitirme.

hatm eyle-: Sona erdirmek, bitirmek.

Cā‘ fer-i Şādıkuñ sözleri iñen çoğ-ıdı. Mübāreklig-içün bir kaçın eyitdük ve *hatm eyledük*. (54a/4)

hatun: 1. Kadın.

Hıç *hatun* kişiler-ile ḥalvet oturma. (65b/13)

2. Eş.

Evine girdi, *hatununa* eyitdi: Ben Tañrı evine gitsem gerek. (24b/10)

havā (a.): Hava, boşluk.

Pes Rābi‘ a seccādesin *havā* yüzine atdı. Mu‘ allak durdı. (15b/1)

havāle (a.): Ismarlama, devr etme.

havāle it-: Ismarlamak, devr etmek.

İlāhī düşmenüñi dostuña *havāle itme* ki bu mel‘ ün beni yaçar.

(41a/15)

haviç: Ete kalıtan sebze.

‘Avrat eyitdi: Etmek ve odun ve **haviç** yokdur. (4a/6)

havşala (a.): 1.Kursak, mide.

Ol şerbet kim pïller **havşalasına** düzmişüz biz, qarıncalar kırsağına nicesi bırağalum. (62b/13)

2. Anlayış, akıl.

Hüzāvendā bu bir avuç daracuk **havşalaluya** göster ki ğaffār ve ekremü’l-ekremîn sensin. (64a/10)

hayāl (a.): Hayal.

Yalıñuzlıkda yalıñuzlık oldur ki andan ğayruñ **hayāli** olmaya. (60a/9)

hayr (a.): Hayır, iyilik.

hayr eyle-: İyilik yapmak üzere vermek.

İmdi ben uş kirdeyi **hayr eyledüm** senüñ rızāñ-içün. (14b/1)

hayr it-: İyilikte bulunmak.

İlāhî sen eyidüp durursın kim bir **hayr idene** on virem. (14b/1)

hayrān (a.): Tutkun, şaşkın.

hayrān kal-: Hayrette kalmak, şaşırıp kalmak.

İbrāhîm ol sözden **hayrān kaldı**. (31a/12)

hayrān ol-: Hayrete düşmek.

Çün Hasan anı gördi, **hayrān oldı** ve anı yavlaķ ‘acebledi. (61b/10)

hayrānlıķ: Hayran olma.

Her kim Tañrı’yı bildi sözi kısa oldı ve **hayrānlıķı** dāyım artdı. (3b/9)

hayrāt (a.): Hayırlı işler, iyilikler.

Biz eyledüğümüz haccları ve **hayrātları** kıamusın saña virdük. (37b/4)

hāzır (a.): Bulunan, mevcut olan..

Bir gün durdı, borçlusına geldi. Ol kişiyi evinde bulımadı. ‘Avratından ayak derin diledi. ‘Avrat eyitdi: “Erüm **hāzır** degül.” (4a/4)

hāzır ol-: Bulunmak, mevcut olmak.

Ve kıavmından namāz kıılmayanı ve cemā‘ ata **hāzır olmayanı** kıatından kıovar-ıdı. (22b/11)

hazîne (a.): Mülk, hazine.

İlāhī baña ḥazīneñ mi ‘arz eylersin? Bilürem ki senüñ **ḥazīneñ** bî-қыāsduṛ.

(44a/3)

ḥazret (a.): Büyük zatlara saygı ifade etmek için verilen ünvan.

ḥazz (a.): Hoşlanma, zevk.

Dürlü mu‘ āmelātdan ve dürlü ḥaḳāyıḳdan tamām **ḥazzı** var-ıdı. (28b/13)

hefte, hefde (f.): Hafta.

Ḥasan-ı Baṣrī her **heftede** bir kez va‘z eydür-ıdı. (62b/9)

hekīm (a.): Hekim, doktor.

Temāmet ‘ālemüñ **hekīmleri** cem‘ olurlar-ısa benüm ‘illetüm mu‘ālecesinde
‘āciz ḳalalar. (18b/11)

helāk (a.): Ölme, helāk olma.

helāk ol-: Ölmek, yok olmak.

Nā-gāh ḳatı mevc ḳopdı. Az ḳaldı kim gemi ḳavmı **helāk olalar**.

(38a/6)

helāklik: Yok olma.

Eger bunüñ berekātı ḥalḳ arasından giderse ḥalḳa ḳatı **helāklik** olısar.

(19b/10)

ḥelāl (a.): Helal.

Kimsenüñ mālını bilmezem ki **ḥelāl** midür veyā ḥarām. (20a/1)

ḥelāl eyle-: Helal etmek.

Nice kim andan ḥelālīḳ diledi ol **ḥelāl eylemedi**. (24a/4)

ḥelāl it-: Helal etmek.

Eger dilerseñ ki **ḥelāl idem** bu aradan bu depeyi gider. (24a/6)

helālīḳ dile-: Helallik dilemek.

Andan ḥelālīḳın diledi. Ol kişi daḳı **ḥelāl eyledi**. (42a/14)

hele: Bu durumda, sonunda.

Dervīşlik daḳı şatun mı alınur? İbrāhīm eyitdi: **Hele** ben dervīşliği Belḥ
mülkin virdüm, aldum didi. (34a/8)

ḥelvā (a.): Helva.

Uşlular-ıla şavaşmaḳ cāhiller-ile **ḥelvā** yimekden āsāndur. (27b/5)

hem (f.): Ayrıca, üstelik.

Ol mescidüñ ḳapısı yoḡ-ıdı. **Hem** ol gice ḳatı sovuḡ-ıdı. (36b/3)

hem-nefes: Arkadaş.

Ve anuñ **hem-nefesi** Rabbu'l-^ç âlemîn idi. (54a/8)

hem-nefes-i rahmân: Rahmanın nefesi. (54a/5)

hem-nişîn (f.): Arkadaş.

Ol kardaşdan ve yârdan ve **hem-nişinden** ki saña dîn-içün fâyide olmaya. (2a/7)

hemân (f.): 1.Hemen, derhal.

Tâ yidi gice olunca İbrâhîm **hemân** nezrin itdi. (36a/11)

2. Sadece.

Ammâ bir koyun boğazladuğ idi yindi, **hemân** boynı kaldı. (4a/5)

hemân-dem (f.): O anda, derhal.

Hemân-dem kendü halîfelîğından ve kendüden gönli götürüldi. (56b/3)

hemân -sâ'at (f.): O anda.

Hemân-sâ'at ^çavratlar ^çözri aña vâki^ç oldu. (13b/8)

hemânâ (f.): Tam, o anda.

Hemânâ kim feryâz Tañrı'dan istedi, Şâdık buyurdi, sudan götürdiler, başı aşğa aş kodılar... (53a/5)

hemîn (f.): Hemen, dâimâ.

Bu dağı **hemîn** baña hoş kelecı eyler ki benüm mizâcuma muvâfiğ düşe. (25a/10)

hemîşe (f.): Dâimâ, her zaman.

Ve igneleyen yalıncağ olğıl. **Hemîşe** iş işlegil. (16a/5)

henüz (f.): Henüz, hâlâ.

Bunlar puhte imiş sen **henüz** hamsın. (31a/12)

hep: Bütün, hepsi.

Ḥabîb nesi ki var-ıdı **hep** üleşdürdi. (4b/11)

her (f.): Her bir, her.

Her yıl işbu resme bunuñ ziyâretine çıkarlar. (62a/15)

her-bâr (f.): Her defa, dâimâ

Her-bâr ki başağı deste eyleyüp getürdüm elümden alurlar-ıdı. (41b/5)

her biri, her birisi: Her, her bir.

Her biri ağızlarından birer kıızıl altun igne dutmışlar-ıdı. (43b/13)

her dem (f.): Her zaman.

İmān içinde meyl olmaya zīrā **her dem** namāzda eydürem. (57a/9)

her ki, her kim: Kim ki, her kim ki.

Her ki dilerse dünyede ‘azīz kıala ve āhıretde yüce mertebe bula ol nesneden perhīz eylesün. (48a/10)

her ne: Her ne.

Dünyede **her ne** var-ısa anuñ üzerine sevinür. (9a/4)

hergiz (f.): Asla.

Hak Hāzretin hāzır görmegin **hergiz** ayağına nesene geymedi. (45a/3)

hevā (a.): İstek, arzu, hoşlanma.

Ol ‘ışk **hevāsından** ağlar-ıdı. (23b/13)

heves (a.): Arzu, istek.

Kendüzüñi kıavzağıl ve dirliği şabırla eylegil ve **hevesi** düşmen dutğıl... (47a/9)

heybet (a.): Azamet, ululuk.

Kamusı ürkdiler, kıartağan oldılar kıamu **heybetinden**. (52b/6)

hırkıa (a.): Dervişlerin giydiğı kalın kumaştan yapılan üst giyeceğı.

İbrāhīm bir gün Dicle kıırañında oturup **hırkasın** diker-ıdı. (43b/11)

hırmen (f.): Harman.

‘Ömrüñ **hırmenine** od urmış olursın. (63b/13)

hicāb (a.): Utanma, sıkılma.

Himmetsüz kışı **hicāb** içinde kıalır. (35a/7)

hiç (f.): 1. Zf. Hiç, asla.

Sizüñ göñlünüz ölmışdür kı **hiç** uyanmaz. (63a/14)

2. Sf. Başka, hiç.

...ol gice kım Rābi‘a kıoğmış-ıdı atası evinde **hiç** nesene yoğ-ıdı. (11a/10)

hikāyet (a.): Hikāye.

Hikāyeti rivāyet eyleyen eyıtdi... (12b/4)

hikmet (a.): Bilgelik, sır.

...hekīmlerüñ **hikmeti** anuñ ‘ilmi kıatında cāhil kıalupdur. (62a/7)

hılāf (a.): Kıarşı, zıt.

ḥilāf söyle-: Yalan söylemek.

Ögümde eyitdüm subḥāna'llāh, Bişr gibi er **ḥilāf** söyleye mi?

(46b/4)

ḥilāfinca: Aksine, aleyhine.

...hevesi düşmen dutğıl ve şehvetüñ **ḥilāfinca** işlegil...

(47a/9)

ḥilāfet (a.): Halifelik.

Kim ola bu **ḥilāfeti** benden bir kirdeye şatun ala.

(56b/6)

hil'at (a.): Kaftan, süslü elbise.

Sulṭānlık Edhem oğlına yüz gösterdi ki dünyānuñ çepel ṭonın çıkardı, faḳr

hil'atın geydi.

(30a/3)

himmet (a.): Lutuf, iyilik.

Himmetsüz kişi hicāb içinde ҡalur.

(35a/7)

ḥisāb (a.): Hesap.

Tefāvüt bundan ötrü oldı ki bir gönlek **ḥisābı-y-ıla** iki gönlek ḥisābı berāber

degül.

(3a/2)

ḥişāvend (f.): Akraba, soysop.

Hāl eyle oldı kim ҡamu ҡavmı ve **ḥişāvendleri** Bāverd iqliminden durdılar, anı

göre geldiler.

(25a/1)

ḥitāb (a.): Nida, hitap.

Ḥitāb geldi kim: Yā Üveys bunca yüz biñ biñ saña pağışladum...

(56a/11)

ḥizmet (a.): Hizmet.

Sözinüñ çoğırağı şenā ve midḥat ola ve işinüñ çoğırağı ṭā'at ve **ḥizmet** ola.

(34b/11)

ḥizmet-kār: Hizmetçi.

Anuñ anası Ümmi Selemenüñ **ḥizmet-kārı-y-ıdı**.

(61a/1)

ḥoca (f.): 1. Üstat, hoca.

İy **ḥoca** meclisünde bunca 'azizler oturlar tā ki senüñ va'zıñ

işideler.

(62b/11)

2. Efendi.

Pes Rābi' a durdı, **ḥocası** evine geldi. Yine ҡulluğına meşğül oldı.

(12a/3)

hoca-yı enbiyā: Peygamberlerin önderi, Hz. Muhammed.

hon, honca (f.): Sofra.

Habīb **honcayı** açdı, gördi bir kuzu biryān ve helvā ve arı etmek ve biş yüz aqça. (6b/2)

hor (f.): Hakir, alçak.

Dünyā göz katında **hordur**. (26b/5)

hor dut-: Hakir görmek.

Hak Te'ālā **hor dutduğun** bu 'aziz dutmuşdur ... (9a/3)

horlık: Zillet.

Yā Rabb beni ma'sıyyet **horlığından** tāt at 'azizliğine sen getürgil. (33b/7)

horlık çek-: Zillet görmek.

Pes ben bilmezem ki kankısı şarbırağdur; Bilmeyicek **horlık çekmek**, bilicek 'azizlikden kaçmak. (34b/1)

horlık eyle-: Aşağılamak, hakir görmek.

Pes Zu'n-nün'ı dutdılar, incitdiler, iñen çok **horlık eylediler**. (51b/6)

hoş (f.): Güzel, iyi, tatlı.

Habīb sen **hoş** kişisin, ammā biraz 'ilmün varımışsa dağı yigidün. (6a/14)

hoş dut-: Hoş tutmak.

...kardaşuñı ağırla ve atañı **hoş dut** ve anañı dağı hoş dut. (26a/2)

hoşnüz (f.): Memnun.

hoşnüz eyle-: Memnun etmek.

Kanda bulursa anları **hoşnüz eyler-idi**. (24a/3)

hoşnüzlik: Memnuniyet.

Hoşnüzlik ne yirdedür? Eyitdi: Ol gönül içinde ki anda münāfıklık olmaya. (8a/12)

hoz (f.): Kendi, bizzat.

Sen **hoz** eyü kişisin, ammā biraz yaqinün varımışsa dağı yig-idi. (6b/6)

hū (f.): Alışkanlık.

hū dut-: Alışmak.

Yā Rābi‘ a bunca ne-çün ağlarsın? Eyitdi: Anuñla ben **hū dutmış-ıdum**
mebāzā ki ayrılām diyü. (17a/14)

hūb (f.): Güzel.

İbrāhīm dağı yāranları-y-ıla gelür-iken bir **hūb** oğlan gördiler. (32a/12)

hūb-rū (f.): Güzel yüzlü.

...‘ālimler ve hekīmler ve **hūb-rū** qaravaşlar ve dürr ü cevāhirler ve mällar
getürdüm. (62a/14)

hūkerde-i fütüvvet: Yiğitliği, mertliği huy edinme.

hulq (a.): Huy, ahlak.

Ve illā bilmek-ile kim **hulqın** gökçek düzmege ne gerekdür.
(35a/12)

hulq eyle- : İyi davranmak.

Habīb ‘avratı qarşu geldi, **hulq eyledi** ki eyle itdügi yoğ-ıdı.
(5a/13)

hulle (a.): Cennet elbisesi.

...uçmak mürğizārı içinde tavāf eyler-idi ve yeşil **hulle** geymiş-idi.
(8b/3)

hūrī (a.): Cennet kızı.

Bir gice düşümde bir **hūrī** gördüm... (10a/12)

hurma (f.): Hurma.

Tañrı Te‘ālā ‘izzeti haqqı-çün on iki yıldur göñlüm yaş **hurma** diler.
(20a/13)

huşū’ (a.): Gönül alçaklığı.

Ve dağı Üveysden şordılar: **huşū’** ve huzū’ nedür? (59a/9)

huṭbe (a.): Cuma ve bayram namazlarında minberde okunan dua ve nasihatlar.

huzū’ (a.): Alçak gönüllülük.

Ve dağı Üveysden şordılar: huşū’ ve **huzū’** nedür? (59a/9)

huzūr (a.) 1. Nezd, huzur.

Ol kişi hemān-dem İbrāhīm **huzūrında** tevbe eyledi. (42b/13)

2. Rahatlık, huzur.

İlāhī benüm gönölüme huzūr vir yā *huzūrsuz* namāzı kabūl eyle.

(22a/2)

huzūr vir-: Huzur vermek.

İlāhī benüm gönölüme *huzūr vir* yā huzūrsuz namāzı kabūl eyle.

(22a/2)

hüccet (a.): Delil.

İbrāhīm bin Edhem rażıya'llāhu 'anhu kendü vaqtında şıddık ve

müte'ayyen idi. Rūzigār ehline *hüccet-idi*. (28b/13)

hüccetü'l-faqr-i fahr: Fakirlikle övünmenin kanıtı. (50a/3)

hücre (a.): Oda.

...hoca-yı enbiyā şalavātu'llāhi ve selāmuhu 'aleyhi ve 'alā ālihi ve aşhābihi

uçmak içinde kendü *hüccresinden* çıkup kimseyi isder gibi ola. (54b/2)

hüküm (a.): Buyruk, emir, hüküm.

Vaşıyyet oldur kim Tañrı'nuñ kitābı *hükmin* ve şalāh ehli yolın ilerü dutasın.

(58b/5)

hüner (f.): Marifet.

Yā Hasan kayşaruñ bir oğlu var-ıdı... Dürlü *hünerler-ile* ārāste idi.

(61b/11)

hürmet (a.): Saygı, itibar.

Ol kavm arasında cāhı ve *hürmeti* zāhir oldı. (57b/4)

hürmet eyle-: Saygı göstermek.

...benüm sünnetüm ardınca varduñ ve şālihlere *hürmet eyledüñ*.

(48a/4)

hürmet it-: Saygı göstermek.

Bağdād içinde hergiz cānavar tersin yire bırakmadı aña *hürmet*

itmegin. (49a/9)

hürmet kıl-: Saygı göstermek.

Şöyle *hürmet kıldılar* ki vaşf itmege yaramaz. (51b/10)

hüsn (a.): Güzel.

Yā Hasan kayşaruñ bir oğlu var-ıdı. *Hüsn* cemāl içinde bī-naẓır-ıdı.

(61b/11)

Ḥüzāvend, Ḥüzāvendā (f.): Allah, Tanrı.

İy Edhem oğlu kullar **Ḥüzāvendi** öñinde şöyle mi otururlar? (39a/5)

Ḥüzāvendigār (f.): Allah, Tanrı.

Eger ben dileyem **Ḥüzāvendigārumuñ** dilegi olmaya, küfr ola. (20a/15)

I

ılkı: Hayvan sürüsü.

Meger bir kişinüñ **ılkısı** var-ıdı, sürüp geçer-idi. Ol yol üzere gördi ki tersledi.

(49a/10)

ılusı: Hamam.

İbrahīm bir gün **ılusuya** vardı, girmege şoyundı. (41a/9)

ıraq: Uzak.

İy Zü'n-nün çün **ıraqdan** görindüñ, şandum delüsin ve üç yakınırağ geldüñ...

(51a/15)

ıрмаğ: Nehir.

Bir gün gider-idüm, bir **ıрмаğ** kenarında irişdüm. (51a/12)

ısır:- Isırmak.

Bir yılan kendüzin şamudan üstüme atdı, yüzümüñ yarusın **ısırdı**. (10b/9)

ıslan:- Islanmak.

Ol kadar ağladı kim gözi yaşından atı tonı **ıslandı**. (29b/14)

ıslat:- Islatmak.

Ve riyāzet eylemekden şöyle olmuş-ıdı kim kuru etmegi şuya **ısladup** yir-idi.

(3a/6)

ısmarla-,ışmarla:- 1. Teslim etmek, tevdi etmek.

Ol bunca yıldur ki kendüzini bize **ışmarlamışdur**. (14b/9)

2. Buyurmak.

...yāranlaruña **ısmarlasın** ki ʿavrata oğlana bakmañ...

(33a/7)

ıssıcak: Sıcacık.

Bağdı bir kürk gördi, anı arkasına aldı. Biraz **ıssıcak** oldu, yatdı, uyudu.

(30b/2)

ışbu: Bu, işte bu.

Benden dahı zāhidirek isterseñ ki göresin **ışbu** tağ ardına ağkıl. (50b/1)

‘ışk (a.): Aşk.

Ol evvel hālinde bir ‘avrata ‘āşık olmuş-ıdı... Ol **‘ışk** hevāsından ağlar-ıdı.

(23b/13)

İ

‘ibādet (a.): Kulluk vazifesi, ibadet.

Anuñ-içün kerāmet öküş **‘ibādetden** hāşıl olur... (7b/7)

‘ibādet it-: İbadet etmek.

Tañrı Te‘ālā’ya gizlü **‘ibādet itmegi** ‘ādet idinmiş-ıdı. (54a/14)

‘ibādet eyle-: İbadet etmek.

Pes her gün ol şavma‘aya varup **‘ibādet eyler-ıdı**. (5a/5)

‘ibādet kıl-: İbadet etmek

Siz Tañrı’ya yirler ve göklerce **‘ibādet kılasız**. (59a/13)

‘ibāret: İbare, cümle.

Andan **‘ibāret** budur kim: “*yuḥibbuhum ve yuḥibbūne*” (17a/11)

‘ibret (a.): İbret, ders.

Tañrı Te‘ālā’nuñ **‘ibretlerin** taleb eylegil... (2a/13)

‘ibret dut-: İbret almak.

Ve ulularuñuzı elüñüz-ıla toprağa kırsız, andan hiç **‘ibret dutmazsız**.

(40b/12)

icābet (a.): Kabul etme, razı olma.

Eger ben du‘ādan maḥrūm kılam baña şarbırağ gelür andan ki

icābetden maḥrūm kılam.

(9a/9)

icābet eyle-: Razı olma.

Ve bir dağı ol kim *ed‘ūnī esteciblekūm* çünkü du‘ā kılasız **icābet eyleyem**. (2b/5)

icābet ol-: Kabul olmak, gerçekleşmek.

Du‘ā oğlum üzerine **icābet oldı**. (33a/10)

iç: 1. İçeri, iç.

Ol çadruñ **içine** girdi, yine çıkup gitdi. (61b/9)

2. Arası, ara.

...kāfile **içinde** ‘avrat olsa aña yörenmez-idi. (23b/8)

3. Müddet, zarf.

Bu otuz yıl **içinde** zehrem olmamışdur andan artuk nesneye nazār idem... (8a/7)

4. Art, arka.

Henūz yitmiş perde **içindesin**. (13b/3)

5. Bir kimsenin zahir olmayan yönü.

Bu sözden **içine** heybet belürdi. (29a/8)

iç-: İçmek.

Ol kadar kim bu sudan **içdi** benüm ‘ilmüm aña eşer eyleye. (61a/6)

içerü: İçeri.

Nāgāh bir heybetlü kişi **içerü** girdi. (29a/10)

içre: İçinde.

Bağdād **içre** harām helāl karışmışdur. (46a/2)

içün: İçin.

Anuñ keffāreti **içün** dört yüz helāl altun Rābi‘ a atasına virsün. (11b/4)

iç yağı: Geviş getiren hayvanların karın boşluğunda iç organlarını saran kalın yağ.

Rābi‘ a eyitdi: “Bularuñ **iç yağın** yirsin nice kaçmasunlar” didi. (14b/15)

idin-: Edinmek.

Harem eyitdi: Maķām ne yirde **idineyin**? Üveys eyitdi: Şāmda **idingil**.

(58a/11)

iftār (a.) Oruç açma.

iftār it-: Orucunu açmak.

- Helâl loğma *iftâr idiserüz*. (14a/2)
- iftihâr** (a.): İftihar.
- Ṭarîkat[‘] ilmlerinüñ *iftihârı* İbrâhîmdür didi. (28b/15)
- igne**: İğne.
- Dicle kırañında oturup ırķasın diker-idi. *İgnesi* suya düşdi. (43b/11)
- ihlâş** (a.): Doğruluk, samimiyet.
- Dükeli[‘] amellerden sevgülüregi benüm kıatında *ihlâşdur*[‘] amel içinde. (2a/11)
- ihrâm** (a.): Hacıların Kabeyi tavaf için Mekke haricinde örtünmeğe mecbur oldukları dikişsiz örtü.
- ihrâm bağla-**: İhrama girmek.
- Çün bâdiyeden geçdük, *ihrâm bağlayacak* yire irişdük. (31a/5)
- ihtiyâc** (a.): İhtiyaç.
- Benüm aña *ihtiyâcum* yokdur. (34a/3)
- ihtiyâr** (a.): 1. Seçme, tercih.
- ihtiyâr eyle-**: Seçmek.
- Pes Hâbîb yüzün küllî dünyeden çevürdi ve[‘] ibâdeti *ihtiyâr eyledi*. (5b/2)
- ihtiyât** (a.): Tedbirli davranma.
- ihtiyât it-**: Tedbir almak.
- Ve bilürsiz tıamu vardur, andan hîç *ihtiyât itmezsisiz*. (40b/10)
- iki**: 1. İs. İki.
- ...bizüm kıayğumuz ve dünyâ ni[‘]meti sevgüsü *ikisi* bir gönülde cem[‘] olmaz. (18b/4)
2. Sf. İki.
- İhlâş oldur ki bu *iki* hâşletden Hâķ Te[‘]âlâ saklaya. (27a/11)
3. Biraz.
- İki* şabr idemediler, Râbî[‘] aya su ’âl eylediler... (14a/10)
- ikinci**: İkinci.
- Evvel gökçek ta[‘]âm yimegi *ikinci* gökçek tın geymegi üçünci baylar-ıla oturmağı... (59b/2)
- ikindü**: İkindi.

Bir gün *ikindü* vaktında Râbi‘a katına vardum. (21a/14)

iklîm (a.): Memleket, diyar.

Anuñ evvel hâli ol-ıdı kim Merv *iklîminde* Bâverd ovasında bir çadır kırmış-ıdı. (22b/6)

ikrâh (a.): Zoraki.

Destür yokdur. *İkrâh-ile* girmegi dilerseñüz siz bilürsüz. (25b/3)

ikrâh dut-: İğrenmek, tiksilmek.

Ben ölmeden *ikrâh dutmazvan* ve ölmeden ikrâh dutan kişi şekk içinde olur. (48b/13)

ikrâm (a.): Saygı.

Yine Fuzaylı *ikrâm* ve ‘izzet-ile evine iletdiler. (24b/8)

il: Memleket, ülke.

Seni aña ve anı saña kıoya *ilîñüz* bile helâk olasız. (52a/15)

‘ilâc (a.): İlaç, çare.

Sen öñdin kendüzüñe *‘ilâc* eyle andan şöñra ayruqlara mu‘âlece idesin. (63a/10)

ilâhî (a.): Ey Tanrım.

İlâhî ahd eyledüm ki senden artuğdan nesene dilemeyem. (39b/15)

i‘lâm (a.): Bildirme, anlatma.

i‘lâm kıı-: Anlatmak.

‘Avrat kıaziyye-i hâli *i‘lâm kııldı*. (28b/6)

ile: 1. İle (bağlaç)

Neylersin bu nâme *ile*? (41b/14)

2. Sayesinde.

Var ki ol toğrı *söz-ile* kıurtıldıñ. (7a/4)

ilerü: 1. İleri, öteye.

Hārūn elin *ilerü* Fuzayla şandı. (25b/5)

2. Üstün.

...Üveys ‘Ömerden mertebede *ilerürek* ola. (56b/9)

ilerü dut-: Üstün saymak.

Vaşıyyet oldur kim Tañrı’nuñ kitabı hükmin ve şalâh ehli yolın *ilerü dutasın*. (58b/5)

ilerü gel-: 1. Ortaya çıkmak, meydana gelmek.

Biz dervîşlik istedük baylık ilerü geldi ve ayruklar baylık dilediler dervîşlik *ilerü geldi*. (34b/2)

2. İlerlemek.

Çün şehre yakın geldi, halâyık uğradılar, *ilerü gelüp* eyitdiler... (42b/5)

ilerü var-: İleri yürümek.

Çün İbrâhîm oğlu *ilerü vardi*, atasına selâm virdi. (32b/4)

ilet-: Götmek, iletmek.

...göñline endîşe düşdi ki bu gice eve ne *iledem* ve ‘avratuma ne diyem. (5a/6)

iley: Kat, huzur.

Şol kimsenüñ ki *ileyinde* bunun gibi yası ola aña düğün ferâğatı kıla.

(16b/12)

ilhām (a.): İlham.

ilhām ol-: İçine doğmak.

... göñlüme *ilhām oldı* ki ol Hızırdu ‘aleyhi’s-selâm. (45b/8)

‘**ilm:** bkz. ‘ilm.

illā (a.): Fakat, ancak, sadece.

Eger bizüm varumuz saña virürsevüz sen bay olmayasın, *illā* biz yoğsul olavuz. (4a/9)

‘**illet (a.)** 1. Hastalık.

İy ‘azîze hîç ‘*illetüñ* yok, ne sebebden inilersin? (18b/10)

2. Sebep.

Rağmetüm her kimüñ ki vâsıtayı ve ‘*ileti* ve sebebi aradan götürmişdür... (53b/4)

‘**ilm (a.):** Bilgi, ilim.

Yâ Hasan sen ‘*ilm* öğredici misin veyâ ‘*ilm* öğrenici misin? (64b/2)

ilt-: Götmek, iletmek.

Eger siz imānı selāmetlîğ-ıla sine *iltürseñüz* du‘ ā sizi bula. (57a/10)

imām (a.): Namazda kendisine uyulan kimse, önder.

İy hoca sen ‘ālemüñ *imāmısın*. (45a/14)

imām idin-: Düstur olarak kabul etmek.

Baňa kıısacuk öğüt virgil kim yāz dutam ve anı *imām idinem*.

(65b/3)

imān (a.): Dinin esaslarını kabul etme.

...dīnümü İblīs şerrinden şaklayam ve *imānumı* ölüm dervāzesinden çıkaram...

(36a/5)

imān getür-: İnanmak.

Zīrā ki anuñ bir qarıcuk *imān getürmiş* anası var-ıdı...

(55a/2)

imāna gel-: İnanmak.

Ben dağı bildüm, bu sebeb-ile *imāna gelüp* müsülmān oldım.

(24b/5)

‘imāret (a.): Şehir, yerleşim yeri.

Ne-y-çün *imāret* diyicek sinledin yaña işāret eyledüñ idi? (42b/11)

‘imāret ol-: Bir yerin bayındır hale gelmesi..

Anuñ-içün ki sinle her gün *imāret olur* ve şehrler her gün harāb olur.

(42b/12)

‘imāretlik: Bayındır hāle getirilmiş, yerleşime açık.

Ağşam olıcağ *‘imāretlik* yirlere varmaz, kimse-y-ile şöhet eylemez...

(55b/7)

imdi: Şimdi.

İmdi ben uş kirdeyi hayr eyledüm senüñ rızāñ-içün. (14b/1)

imden girü: Bundan sonra.

Biraz geçicek Üveys eyitdi: *İmden girü* üşendüñüz...

(57b/2)

imīn (a.): Emin, güvenli.

imīn eyle-: Güvenilir hale getirmek.

Eger bugün *imīn eyleye* yarın kórku içinde olasız. (63b/1)

imīn ol-: Güvenmek, rahat olmak.

Bugün bir kavm-ile şöhet idüñ ki sizi kórqudalar, yarın *imīn olasız*.

(63b/1)

in: Kuyu.

...zemzem kuyusından su çekmedi. Zīrā ki *ini* ve koğası sultānuñdur didi.

(36b/15)

in-: İnmek.

Geldi, bacadan aşağı *indi*. (12a/5)

inan-: İnanmak.

Sizden kabûl itmeye tâ ki aña *inanmayınca*. (59a/13)

ince: 1.İnce.

Baldırım *incecükdür*, olmasun ki şına veyâhuz kanaya. (60b/3)

2. Ayrıntılı, iyiden iyiye.

Tevhîd sırlarında nazarı key *ince* idi. (50a/5)

incel-: İncelmek.

Vardı, gördi kim beñzi şararmış ve teni *incelmiş* ve gözleri çukura düşmüş.

(59b/5)

incit-: Kırmak, üzmek, incitmek.

Pes Zu'n-nün'ı dutdılar, *incitdiler*, iñen çok horlık eylediler. (51b/6)

incü: İnci.

...ol evvel hâlinde bir cevher-fürüş kişi idi. Dāyimā *incüler* şatardı.

(61a/13)

iñen: Pek, fazla, ziyade.

Ze'n-nün eydür: Ol tağ *iñen* yüksek idi, çıkamadum. (50b/8)

iñile-, iñle-: İnlemek.

İy 'azîze hîç 'illetüñ yok, ne sebebden *iñilersin?* (18b/10)

iñiltü: İnilti.

...anca iñileyem ki uçmak ehli benüm *iñildümden* üşeneler. (16b/4)

inşâf (a.): Adil muamele.

Ve her birinüñ *inşâfin* senden isdeyüserlerdür. Eger bir qarî 'avrat bir gice evinde aç yata senden şorisarlar. (26a/4)

ip: İp.

Ammā ben bu *ip-ile* kuyuya inmezem. (44a/3)

iplik: İplik.

Bir kaç keleve *iplik* egirdüm-idi ki şatam, küt idinem. (16a/15)

ir: Erken vakit, sabah.

Bu fıkır içinde hayrân kalmış-ıdum... Bilmezem ki *ir* olmuş. (45b/7)

ir-: Ulaşmak, ermek, vasıl olmak.

...bu maḳāma her kim *irdise* devlet anuñdur. (60b/11)

iriş-: Varmak, ulaşmak.

Çün Dicle kırañına *irişdi*, su üzere yöriyü geçdi. (46b/6)

irişdür-: Ulaştırmak.

İy yil ol oğlanı evlerine *irişdür*. (5b/11)

irte: Erte.

Bir gice *irteye* degin uyumadı. (10a/11)

irür-: Ulaştırmak.

Ol sebebden Hāḳ Te‘ ālā seni ulular maḳāmına *irürdi*. (48a/5)

isār (a.): İkrām.

isār it-: Cömertlikle vermek.

Ḳamu faẓiletleri Hāḳ Te‘ ālā erenler üstine *isār itmışdür*. (19a/14)

isde-: bkz. iste-.

isküf (rum.): Başlık, sarık.

Zerkeş ṭonını ve altun *isküfini* aña virdi. (30a/1)

isküre: bkz. esküre

İslām (a.): Müslümanlık.

Anuñ-içün ki bugün baña ma‘ lüm oldı kim *islām* dīni ḥaḳdur. (24b/1)

islü: Sahipli.

...ne kim senüñ vardur *islü*, issine vir. (26b/3)

‘işmet (a.): Günahsızlık, temizlik.

‘işmet dīle-: Affedilmeyi dilemek.

Elüm ḥaḳaya urdum, *‘işmet diledüm*. Ya‘ nī günāhdan ma‘ şüm olmaḳ
diledüm (33a/14)

‘işmet vir-: Affetmek, günahlarını bağışlamak.

Eger ben *‘işmet virem* andan benüm ğaffārlıgum ve ğāfırlıgum ve
ğafūrlıgum ve raḥmānlıgum ve raḥımlıgum deñizleri n’olısardur?

(33a/15)

İsm-i A‘zam (a.): Yüce Allahın ismi.

isnād (a.): Hadislerin kimler tarafından söylendiğini bildirme.

Sülmî getürmişdür ki ‘Abdu’llâh-i Mübârek *isnâdı-y-ıla* ki İbrâhîm seferde idi. (36b/6)

isrâf (a.): Gereksiz yere harcama.

Zîrâ ki helâl *isrâf* kabûl eylemez bir kimse kim yir ve ağlar. (46a/5)

issi: Sahibi.

Zîrâ ki dünyâ kâmusı mülk *issinûñdür*. (19a/11)

issi: Sıcak.

...bu kâmu ıssılık senüñ yüregüñ *issisinden* bir zerre. (63a/2)

issilik: Sıcaklık.

...bu kâmu *issilik* senüñ yüregüñ ıssisinden bir zerre. (63a/2)

iste-: 1. Talep etmek, istemek.

Ve dağı bir kişi andan öğüt *istedi*. (39b/9)

2. Aramak.

İy câhil deveyi tam üstinde mi *isterler*. (29a/7)

istiğfâr (a.): Tövbe etme.

İstiğfâr dille demek yalancılar işidir. (17b/5)

istihkāk (a.): Hak kazanma.

Ya‘nî *istihkākı* yok mıdı kim vâsıtasuz aña kulluk eyleyeler. (19a/8)

istincâ (a.): Pislikten temizlenme.

istincâ it-: Pislikten temizlenmek.

Allâh nûrın görürler, andan ötrü *istincâ itmezler-idi*. (45a/6)

istiṭā‘ at (a.): Tâkat, güç yetme.

Ka‘be *istiṭā‘ atı* bende yokdur. Ben Ka‘be cemâli ile ne şâz olayın.

(12b/11)

iş: 1. Hareket, davranış.

Zu‘n-nûn’ı dutdılar, incitdiler, inen çok horlık eylediler...*İş* hâdden geçicek aṇulcaḡ dudaḡın depredüp du‘â eyledi... (51b/7)

2. Meşgale, iş.

İşsüz kişiler ki sizensiz, ola kim Tañrı Te‘âlâ size *iş* vire. (25b/3)

3. Hal, durum.

Ammâ bu *iş* saña bir kimseden olmışdur kim anuñ-ıla hiç savaşı kılmâḡa yaramaz. (62a/3)

iş buyur-: Bir iş yapmasını emretmek.

Kaçan ki anasına Ümmi Seleme *iş buyura-y-ıdı* Hasanı kendüsi emzürürdi.
(61a/2)

iş işle-: Harekette bulunmak.

Dost hilâfınca *iş işlemek* revâ degül.
(20a/11)

iş it-: Olumsuz bir harekette bulunmak .

Aña bunca *iş itdüğinden* soñra İbrâhîm gibi kişiye eyle diyecek ayruqlara ne diyeler.
(39b/4)

işine bırak-:İşini yaptırmak.

Ol alan kişi anı *işine bırağdı*.
(11b/13)

iş güç: İş güç.

Kamu *iş güç* ve dünyâ maḥabbeti gönîlinden gitdi.
(62b/2)

işārāt (a.): İşaretler.

işārāt it-: Göstermek, işaret etmek.

Âyîne-dâr *işārāt itdi* ki al şol altunı, götür.
(37b/13)

işāret (a.): Belirti, alâmet.

Bu söz *işāretdür* teslîmliğe ve rızâ virmege.
(9b/9)

işāret eyle-: Göstermek, işaret etmek.

Ne-y-çün imāret diyicek sinledin yaña *işāret eyledüñ* idi? (43b/12)

işāret it-:1. Göstermek, işaret etmek

İşāret idüp sinleyi gösterdi.
(42b/2)

2. Bildirmek, haber vermek.

İy seyyide çok kişiler vardur ki kaçan *işāret idesin* senüñ ḥaqquñda ḥayr ideler.
(19a/9)

işde: İşte.

Zîrâ ki Rasûluñ baña vaşıyyet eylemiş. *İşde* yalavacı ‘Ömer-ile ‘Alîdür.
(56a/10)

işik: Eşik.

Ve şakalum anuñ *işigine* süreyin.
(11b/9)

işirgen-: Arkadaşlık etmek.

Ben hergiz kimseneyi bilmezem ki Tañrı’yı bile ve andan artuğ kimse-y-ile *işirgenüp* üns duta...
(58a/7)

işit-: 1. Duymak, işitmek.

Bilmedi kim gice ne *işitdi* ve gündüz ne gördi. (29b/4)

2. Dinlemek.

Siz benüm ögüdümü *işidüñ*, anuñ-ıla ‘amel eyleñ. (63a/11)

3. Koku almak.

...senüñ aduñı dünyede ve āhiretde şöyle gökçek koķulu eyleyem ki

her kim *işide* göñli rāḥat bula. (45a/1)

işle-: 1. Çalışmak.

...her gün *işlemege* varurđı, işler-idi. Gice olınca nesene şatun alur-ıdı.

(36b/15)

2. Yapmak, icrâ etmek.

İy ğaflet ehli, evveline āḥirine lāyık iş *işleñüz*.

(65a/11)

işlet-: Çalıştırmak.

Ol alan kişi anı işine bıraķdı, *işledürdi*.

(11b/14)

iştıyāk (a.): Şevklenme, özleme.

Size *iştıyāk* getürdüm, siz müştāk olmaduñuz.

(2b/1)

it: Köpek.

... gicirü *itler* yatduğı yirde yatmayasın.

(39a/15)

it-: Yapmak, etmek.

Sen benüm-ile eyle *itdügüñden* ötrü benüm naşībüm uçmaķda oldı.

(42b/9)

itā‘at (a.): Boyun eğmek.

itā‘at it-: Boyun eğmek.

Bir nefes sen ḥaķķa *itā‘at itdügüñ* andan yigirekdür ki biñ yıl ḥalk saña

muṭī‘ olalar.

(25b/9)

‘itāb (a.): Darılma, kınama.

Bu ḥastelik ol dost *‘itābındandur*.

(19b/6)

‘itāb eyle-: Darılmak, kınamak.

Dost bize *‘itāb eyledi* ki ya‘nī mecālüñ mi vardur bizdenayruğa

baķmağa.

(19b/5)

i‘tikād (a.): İnanma, inanç.

İ'tikād birle Fuzayla eyitdi: Baña islām 'arza eyle tā ki müsülmān olayın.
(24a/14)

i' timād (a.): Güven, emniyet.

Tañrı'ya hiç *i'timāduñuz* yokdur. (44a/6)

i' timād it-: Güvenmek.

... andan görklürek dervişler tekebbürlik itdügidür baylar üzerine
Tañrı'nuñ keremine *i'timād itmeginden*. (48a/8)

i' tirāz (a.): Bir sözü, fikri kabul etmeme.

i' tirāz it-: Bir sözü, fikri kabul etmemek.

Bir kavım vardur ki geldiler sözlerüñi yāz dutarlar ki anuñ-ıla *i'tirāz ideler*... (63b/2)

ittifāk (a.): Uyuşma, karara varma.

ittifāk düş-: Tesādüf etmek, denk gelmek.

İttifāk düşdi kim bir gün āyine-dār dükânına uğradı, dudağı üstün açdururdu, mürīdlerinden birisi anda irişdi. (37b/10)

ittifāk it-: Fikir birliği yapmak.

İttifāk idüp eyitdiler: Bu yād kişi almışdur. (51b/6)

iv-: Acele etmek.

İy ten baña uyğıl ve benüm-ile tã' at eylemege *ivgil*. (50a/10)

'ivāz (a.): Bedel, karşılık.

İy İbrāhīm bu kırk dögmek ol kırk altun kalkan *'ivāzıdur*... (41b/7)

'izzet (a.): Şan, şeref, itibar.

Peygamberlik *'izzetdür* ve yücelikdür. (11a/7)

'izzet it-: İtibar göstermek.

İbrāhīm sen misin diyü baña *'izzet itmege* başladı. (41b/12)

'izzetle-: Yüceltmek.

Ya' nī sen benüm adımı *'izzetledüñ*. (44b/14)

iy: Ey.

İy karavaş kimüñsin? (51a/14)

Ka‘be (a.): Kâbe.

Çün hâciler Mekkeye geldiler, **Ka‘be’yi** tavâf itdiler. (33a/12)

ka‘be-i ‘amel ve ‘ilm: Amel ve ilim kabesi. (60b/14)

ķabîle (a.): 1. Aynı soydan başkana itaat eden insan topluluğı.

Rebi‘a ve Mużar **ķabîlesinüñ** koyun yünü sağışınca Muḥammed
ümmetinden bu muraķķa‘ berekâtından ötrü bağışladı. (56b/8)

2. Millet.

‘Arab **ķabîlesinde** ol ķadar koyun yoğ-ıdı... (54b/11)

kābin (f.): Nikah, mehir.

kābin it-: Nikahlamak.

Derḥāl **kābin idüp** mehâre ve naḥ ve kemhâ döşekler düzetdiler.

(28b/7)

ķabül (a.) Kabul.

ķabül eyle-: Kabul etmek.

İlāhî benüm gönlüme ḥuzūr vir yā ḥuzürsuz namāzı **ķabül eyle.**

(22a/2)

ķabül it-: Almak.

Pes ḥāl böyle olıcaķ kimsenüñ mālın **ķabül idecek** degülven.

(20a/4)

ķabül kıl-: 1. Boyun eğmek.

Ne kim İbrāhîm buyurdı anı **ķabül kıldılar.** (32a/11)

2. Almak.

Bir gün bir kişi daḥı on biñ aķça anuñ öñine getürdi, **ķabül
ķılmadı.** (34b/3)

ķabül ol-: Kabul olmak.

İbrāhîmden şordılar ki: Du‘ā eylerüz, **ķabül olmaz.** Bu ne-y-
çündür? (40b/7)

ķabza (a.): Kabza.

‘Ārif ol ola ki Tañrı’dan gönül dileye ki derḥāl o gönli yine Tañrı’ya
ışmarlaya tā ķudretinüñ **ķabzası** içinde ola. (17b/8)

kaç: Kaç, ne kadar.

İy baba **kaç** gönlün var? (26b/8)

Rābi‘ a şordı ki: **Kaç** yaşarsın? (18a/1)

kaç-: Kaçmak, uzaklaşmak.

Biş dürlü kişinüñ şöhetinden **kaçğıl**. (53b/10)

kaçan: 1. Ne zaman, ne vakit.

...melekü'l-mevt **kaçan** cānuñ almağa gelicek eyit ki mühlet vir tā ki tevbe ideyin. (40a/13)

2. Nasıl.

Tevekkül ehli **kaçan** ola ol kişi kim bir mecāzī dost loğması-y-içün bir uzun yolu ilerü duta. (38b/10)

kaçur-: Kaçmasına sebep olmak.

Şimdi kendüzüm bildürmege qorqaram. Mebāzā ki yine **kaçuram**. (32b/9)

kadar: Kadar, denli.

Ne-y-çün bu dünyāyı bu **kadar** cem‘ itdün? (23b/10)

kaddesa’llāhu ruḥahu: Allah ruhunu mukaddes eylesin. (30b/6)

kadem (a.): Ayak, adım.

...mübārek **kademinüñ** barmağı ucın başarıdı. (45a/11)

kadem baş-: Ayak basmak, gelmek.

Tā bu qamusınuñ elinden çıkmayınca bizüm yolumuza **kadem başmayasın**. (13b/3)

kadem ur-: Yürümek, adım atmak.

Tevekkül idüp bādiyeye **kadem urduq**. (31a/3)

kademgāh: Hela.

İy nice kişi ki **kademgāha** gire arı çıqa ve nice kişiler ki Ka‘ beye vara çepel çıqa. (27b/4)

kādir (a.): Güç ve kudret sahibi.

...nice kim gönlüñi isteyesin meger **kādir** pāzişāh ḥāzretinden celle ve ‘alā bulasın. (15a/11)

kadr (a.): Kıymet, değer.

Yā Ḥasan git bizüm dergāhumuzda senüñ **kadrüñ** qalmadı. (65a/2)

kāfile (a.): Topluluk.

Edhem oğlu İbrāhīm **ḳāfile** içinde ḳanḳısıdur? (31b/3)

ḳāfir (a.): Allahın varlığına ve birliğine inanmayan.

Her kim eydür-ise kim Tañrı Te‘ālā bir nesnenüñ üstindedür veyā nesnenüñ içindedür veyā nesneden taşradur ol kişi **ḳāfirdür**. (53a/14)

ḳāğız (f.): Kağıt.

Bir pāre **ḳāğız** buldı. Üstinde Bismi‘llāhi‘r-raḥmāni‘r-raḥīm yazulu idi.

(44b/11)

ḳahr (a.): Üzülme, üzüntü duyma.

İlāhī bunu luṭf şüretinde baña viribidüñ. Şimdi ki **ḳahr** şüretindedür.

(30b/4)

ḳaḳ-: Çalmak, vurmak.

Her ki bir ḳapuyı **ḳaḳa** tiz ola kim ol ḳapu açıla. (17b/10)

ḳaḳ soñra: En son.

...dünyāya evvel gün geldüñ. Dut ki **ḳaḳ soñrağı** ölen kişi sensin. (65b/6)

ḳaḳı-: Öfkelenmek.

Ol sipāhi **ḳaḳıdı**, eyitdi: Beni maşharaya mı alursın? (42b/3)

ḳal-: 1. Artmak.

Ammā bir ḳoyun boğazladuḳ idi yindi, hemān boynı **ḳaldı**.

(4a/5)

2. Bitmek, tükenmek.

‘Ömerüñ ve ‘Alīnüñ şabrları **ḳalmadı**. (56a/14)

3. Yaşamak, hayatta olmak.

Meger Bişr-i Hāfī **ḳalmadı**. (49a/11)

4. Sorumluluğu başkasına geçmek.

...iş saña **ḳalmışdur**. (56a/11)

5. Bulunduğu yerde kalmak.

Şuya başdı, geçdi. Ben geçmedüm, **ḳaldum**. (7a/14)

6. Apaçık görünmek.

Her kim Tañrı’yı bildi hiç nesne aña örtülü **ḳalmadı**. (60a/4)

7. Bir yerde, zamanda vs. olmak, bulunmak.

Pes yatlu ḳavm ve rüzigār içinde **ḳalmışsın**. (9a/11)

8. Payına düşmek.

Yā Zu'n-nūn her kimse cevāhire, altuna **ḳaldılar** 'azīzdür diyü, sen andan 'azīzirek nesene alduñ ki ol bizüm adumuzdur. (51a/10)

ḳal'a (a.): Hisar, kale.

...bir gün bir cemā' at dervīşler-ile bir **ḳal'a** ḳatına irişdiler. (44a/9)

ḳaldur-: Yukarı doğru hareket ettirmek.

Biñ biñ balıḳ deñizden baş **ḳaldurdılar**. (51b/8)

ḳalem (a.): Kalem.

ḳalem çek-: Yazmak.

...delülük **ḳalemin** bize **çekdiler**, ya' nī adumızı delüler defterinde şebt eylediler. (53b/8)

ḳalk-: Ayaḡa kalkmak.

Rābi' a **ḳalkdı** seccāde üstine çıḳdı... (15b/1)

ḳalkān: Kalkan.

Ḳırḳ altun **ḳalkān** ve ḳırḳ altun gürz öñince ardınca dutarlar-ıdı. (29a/4)

ḳamçı: Kamçı.

Ḳamçı dartup başıra başıra vurdı. (42b/3)

ḳāmet (a.): Cemaatle kılınacak namazda müezzinin yaptığı çağrı.

ḳāmet getür-: Kamet getirmek.

Ḥabīb **ḳāmet getürüp** namāza durmış-ıdı. (6b/6)

kāmīl (a.): Bilgili, olgun.

Sen **kāmīl** olmayasın düşmenüñ senden emīn olmayınca. (48b/13)

kāmīl-i bārigāh-ı 'ināyet: İyilik, lutuf çadırının kamili. (44b/8)

ḳamu: Bütün, hep.

Ḳamu ḡalḳ sırātdan anuñ üzerine geçse gerek. (19a/1)

ḳan: Kan.

Gözine ḡařır çöpi batdı ve **ḳan** revān olup aḡdı. (14b/5)

ḳan it-: Cinayet işlemek.

İy fulān sen bir **ḳan itmiş** kişi-y-idüñ. Bu mertebeyi neden bulduñ? (8b/4)

ḳanın dök-: Öldürmek.

Ben şandum ki müsülmānlar **ḳanın dökmişsin**, yā bir ulu günāh eylemişsin. (50a/13)

kān-ı şafā: Saflık, temizlik kaynağı.

(9b/5)

ķana-: Kanamak.

Baldırım incecükdür, olmasun ki şına veyāḥuz **ķanaya**.

(60b/4)

ķanā' at (a.): Az şeyle yetinme.

ķanā' at eyle-: Az şeyle yetinmek.

Her kim buña **ķanā' at eyleye** kamu ḥalkdan bī-niyāz ola. (3a/6)

ķanā' at it-: Az şeyle yetinmek.

Eger **ķanā' at itmekde** hīç nesene yoğ-ısa 'izzet-ile dirlik eylemek tapdur. (48a/13)

ķanat: Kanat.

...uçmaḵ benüm ķatumda bir sivrisiñek **ķanadı** ağırınca miḵdārı yoḵdur.

(33b/4)

ķanca: Nereye.

Ben senden ayrılmazam, **ķanca** varsañ bile olurvan.

(24b/12)

ķancaru: Ne tarafa, hangi yöne.

Ben **ķancaru** varayın?

(40a/8)

ķanda: Nerede.

Bugün **ķanda-y-ıduñ**, ne işledüñ ki nesene getürmedüñ? (5a/2)

ķandalığı: Nerede olduḡu.

Kimse anuñ **ķandalığını** bilmez-idi.

(12a/10)

ķandan: Nereden.

İy mestüre **ķandansın?**

(28b/5)

ķandil (a.): Eski bir aydınlatma aracı.

Ve daḥı gördi kim bir **ķandil** nūrdan üstine aşılmış zencīrsüz.

(12a/8)

ķanı: Hani, nerede.

Eger ḥaccum dergāhuñda ḳabūl oldı-y-ısa ḥaccum şevābı **ķanı**.

(13a/9)

ķāni' (a.): Kanaat eden.

Sen bir rūzigāra düşmişsin ki fi'lden ḳavle rāzī olmuşlardur ve 'amelden

'ilme **ķāni'** ḳalmışlardur.

(9a/10)

ķankı: Hangi, hangisi.

Ya' nī ikimüzden her **ķankımız** Tañrı'ya 'āşıraḡısa la' net aña olsun.

(27b/7)

kanlu: Katil.

Ve nakıldür kim bir *kanluyı* aşı komışlar-ıdı. (8b/2)

kap-: 1. Alıp götürmek.

...eve varur-ıdum beni bir yıl *kapdı*. (5b/11)

2. Kapatmak, almak.

Bu koyun kirdeyi kimseden *kapmış* ola. (59b/14)

kapkara: Kapkara.

Yüzünün bir yanı *kapkara* olmuş idi. Şordılar ki: Yüzün ne oldu? (10b/6)

kapla-: Kaplamak, kuşatmak

Hemîşe Tañrı Te'âlâ'nun korkusu ve kaygusu anı *kaplamışdı*. (61a/1)

kapu: 1. Kapı, eşik.

Bakdı, oğlını evi *kapusunda* gördi. (5b/7)

2. Huzur, nezd.

Fuḫayl aldı Hārūnı, Süfyan-ı Servî *kapusına* ilettdi. (25a/7)

3. Bir ihtiyaç için baş vurulan yer.

Beni uş rusvây eyledün, kendü kulum *kapusına* muhtâc eyledün. (36b/1)

kâr (f.): Kazanç.

kâr it-: Fayda sağlamak.

Bu söz dağı Habîb'ün gönline *kâr itdi*. (24a/2)

kara: Siyah.

... ki karañu gice içinde qarınca *kara* taş üstinde kımıldar ola. (53b/7)

karañu: Karanlık.

Ve nakıldür kim Habîb'ün *karañu* evi var-ıdı. (8a/3)

karañulık: Karanlık.

Katı yıl koptı, cihân *karañulık* oldu. (43b/1)

karâr (a.): Durma, karar kılma.

karâr dut-: Bir yerde bulunmak, yerinde durmak,.

Yâ eyü mi ola ki anuñ rızkın yiyesin ve anuñ milkinde karâr dutasın. (40a/9)

Mevc sâkin oldu. Ol gemi *karâr dutdı*. (38a/8)

karâr it-: Uyuşmak, aynı şekilde davranmak.

Bu ten benüm-ile Hâk Te‘âlâ tã‘atın eylemege **karâr itmez**.

(50a/13)

karâr kııl:- Bir yere yerleşmek, bir yerde oturmak.

Mekkeye vardı, **karâr kııldı**.

(31b/7)

karart- Karartmak.

...ben gönülümü ağardur-ıdum, sen kâğızı **karardur-ıduñ**.

(7b/2)

karavaş: Kadın köle, hizmetçi.

Ve nakıldür kim Habîb’üñ bir **karavaşı** var-ıdı.

(8a/5)

kardaş: 1. Kardeş.

Bişr Hâfînüñ kız **kardaşivan**.

(49b/11)

2. Arkadaş, dost.

Ve ‘Ömer **kardaşum** öldi.

(58b/1)

karı: İhtiyar (kadın), kocakarı.

Bir başı örtülü **karı-y-içün** ki bunda olmaya va‘z itmezsin.

(62b/12)

karıcuğ: İhtiyar, yaşlı kadın.

Zîrâ ki anuñ bir **karıcuğ** imân getürmiş anası var-ıdı...

(55a/2)

karıl:- Katılmak, karıştırılmak.

Ammâ bunlaruñ toprağına ol kadar hasret **karıldı** kim anuñ bir zerresine yir ehli ve gök ehli taḥammül idemeyeler.

(65a/14)

karınca: Karınca.

Ḳuşlar ve **karınca** luğatın bilürdi.

(7b/9)

karın: Karın.

İy Bārî Hüzâ saña şıgınurvan çok uyuyıcı gözlerden ve çok yiyici **karınlardan**.

(59a/2)

karındaş: bkz. kardaş

karış:- Karışmak.

Bağdād içre ḥarām ḥelâl **karışmışdur**.

(46a/2)

karşu: Karşı.

...kapuyı anuñ **karşusına** bağlamışlardur.

(34b/8)

karşu çağır:- Azarlamak.

...ol dervîşe **karşu çağırduğıuñ** ucından gör bize bu cihānda ne irişdi...

karşu çık-: Karşılama.

Habîb'ün kapusını kağıdı. 'Avratı **karşu çıkdi**, eyitdi... (5a/9)

karşu gel-: Karşısından gelmek.

Diler düñ ki Mekke meşâyihleri saña **karşu geleler**. (31b/6)

karşu var-: Karşılama, istikbal etmek.

Mekke pîrleri İbrâhîm geldügin işidüp **karşu vardılar**. (31a/15)

kārubān (f.) Kervan.

Bir **kārubānda** bir akça nakd bulmaduk. (23a/9)

kāruvānsarāy (f.): Kervansaray.

Pes bu **kāruvānsarāy** degül mi biri gitdi, biri anuñ yirine geldi. (29b/1)

kārvān (f.): bkz. kārubān

kārvānsarāy (f.): bkz. kāruvānsarāy

kārvānsarāydār (f.): Kervansaraylarda hizmet gören.

Ben hoz şimdi dağı **kārvānsarāydārvan**. (17a/1)

kārvānsarāydārlık: Kervansaraylarda hizmet görme.

Ne tatlu dillüsin, **kārvānsarāydārlık** eylemege yararsın. (17a/1)

kaşd (a.): Niyet, azim.

kaşd eyle-: 1. Azmetmek, teşebbüs etmek.

Otuz yıl 'ibâdet itmişken şimdiki hâlde bir harâma **kaşd eylersin**. (50b/6)

2. Gitmek, yönelmek.

İbrâhîm anlaruñ şöhetine **kaşd eyledi**. (39b/2)

kaşd it-: Yönelmek.

Ümîz dutdum ki ve **kaşd itdüm** ki anda varam tâ ki beni hoş göre. (38b/6)

kaşşab (a.): Kasap.

Ol **kaşşabuñ** semiz eti var-ıdı. (9a/13)

kaşan-: İşemek.

Bir maşhara durdı, üstüme **kaşandı**. Andan dağı nefsumi murādumca buldum. (38b/1)

kaş: Eyerin ve semerin önünde ve arkasında olan yükseklikler.

Hemân söz ki geyikden işitdi vehme ve qorquya düşüp eyer **kaşına** düşdi.

(29b/12)

kaş: Kaş.

Eger Rasûli gördünüzse eyidünüz ki mübârek **kaşları** açuq mıdı yâ çatuq?

(56b/15)

kāşki (f.): Keşke, ne olurdu.

İy **kāşki** helâl et ola-y-ıdı. Bu od-ıla kebâb kıla-y-ıduq

(44a/11)

kat:- Dahil etmek, eklemek.

Ol aldıgı iki kirdeyi katdı, dönüp yine Râbi‘ a **katına** geldi.

(14a/8)

kat: 1. Huzur, nezd.

...Zu‘n-nün **katına** yâranları girdiler.

(52b/1)

2. Nazar, yan.

İlâhî sen bilürsin ki sekiz uçmağ benüm **katumda** bir sivrisiñek qanadı
ağırınca miqdârı yoğdur.

(33b/4)

3. Yan, ön.

...bir gün bir cemâ‘ at dervişler-ile bir qal‘ a **katına** irişdiler.

(44a/9)

katı: 1. Zor, müşkül.

İşlerüñ **katırağı** üç nesenedür. Bir el tarlığında comardlıq...

(48a/15)

2. Fazla, çok.

Yâ Ebâ Naşr bunuñ gibi vaqtda artuq ton geymek gerek ki **katı** sovuğdur.

(46a/11)

katı gel:- Ağırına gitmek.

Ol söz yâranlara **katı geldi**.

(46b/14)

katıq: Katık.

Etmege **katıq** ne nesene eyleyem?

(46a/6)

katlan:- Beklemek, sabretmek.

Pes İbrâhîm anı işidicek **katlanımadı** haşır arasından çıqup pîr katına geldi...

(42a/9)

kâtı‘ (a.): Tereddüdü ortadan kaldıran, kesin.

Qamu ulularuñ mu‘ teberi idi. Hucceti **kâtı‘** bilürler-idi.

(11a/9)

qavl (a.): Söz, ahit.

Sen bir rûzigāra düşmişsin ki fi' lden **ḳavle** rāzī olmuşlardır...

(9a/10)

ḳavl it-: Sözleşmek, söz birliği yapmak.

Ḳavl itdük ki kim Tañrı'dan artuḳ hīç kimseye söz söylemeyevüz...

(31a/4)

ḳavm (a.): Halk, topluluk.

Ḳamu Mekke **ḳavmı** ḳatına dirneşdiler.

(24b/15)

ḳavşara (a.): İnce dallardan örülmüş sepet.

Ve naḳldür kim **ḳavşara** ki şeker ḳoyarlar-ıdı...

(45b/14)

ḳavuş-: Kavuşmak.

Ola kim senüñ du' añ berekātında oğlum baña **ḳavuşa**.

(5b/5)

ḳavza-: Korumak, muhafaza etmek.

Kendüzünü **ḳavzağıl** ve dirliği şabrla eylegil...

(47a/8)

ḳayd (a.): Endişe, mesele.

...dinç, fāriğ, **ḳaydsuz** Ḳaḳ Te' ālā Ḳazretine ḳavuşıbilesin.

(47a/10)

ḳaydını yi-: Sıkıntısını gidermek.

...ne kim anuñ ḥāceti olsa baña anı ma' lüm ide tā ki ben anuñ **ḳaydını**

yiyem.

(11b/10)

ḳayğu: Tasa, endişe, kaygı.

Zirā kim bizüm **ḳayğumuz** ve dünyā ni' meti sevgüsü ikisi bir gönülde cem' olmaz.

(18b/4)

ḳayır: Toprak, kum.

Bir gün İbrāhīmüñ nafaḳası dükendi. On biş gün tamām **ḳayır** yidi.

(36b/13)

ḳayır-, ḳayur-: Kaygılanmak, tasalanmak..

... 'ālemüñ memleketin aña vireler girü alalar müflis oldum diyü

ḳayurmaya.

(35a/3)

ḳayırmaz: Beis yok, önemi yok.

Ḳo, **ḳayırmaz**. Şoğansuz olsun.

(15a/4)

ḳayna-: Kaynamak.

Baḳdum, gördüm ol çömlek odsuz **ḳaynar-ıdı**.

(21b/3)

ķaysar (a.): Roma ve Bizans imparatorlarının lakabı.

Andan ōñra **ķaysar** kendü begleri-y-ile, vezīrleri-y-ile geldi. (61b/8)

ķazanç: Kazanç.

Rūzī yimek **ķazanç** sebebidür. (50b/10)

ķaz-: Eşmek, kazmak.

Otuz yıldur bir sini **ķazmışdur** ve bir kefen aşıa ķomışdur. (59b/3)

ķazdur-: Kazdırmak.

Ve naķldür kim Sultān **ķazdurdugı** kuyudan hergiz su içmedi. (46a/9)

ķaziyye (a.): İş, mesele.

Yā İbrāhīm bu ne **ķaziyyedür?** (33a/4)

ķazuķ: Kazık.

Ol yazı ortasında bir çadır ķurmuşlar ... **ķazuķları** altundan. (61b/3)

kebāb (a.): Kebap.

kebāb ķıl-: Kebap yapmak.

İy kāşki ķelāl et ola-y-ıdı. Bu od-ıla kebāb ķıla-y-ıduķ. (44a/12)

kefen (a.): Kefen.

Otuz yıldur bir sini ķazmışdur ve bir **kefen** aşıa ķomışdur. (59b/4)

keffāret (a.): İşlenilen bir suç, günaha karşı bağışlanmak maksadıyla verilen sadaka.

Anuñ **keffāreti** içün dört yüz ķelāl altun Rābi‘ a atasına virsün. (11b/4)

kelām (a.): Söz, konuşma.

İlāhī bizi ġarķ eyleme ki senüñ **kelāmuñ** bizüm aramızda biledür. (43b/7)

keleci: Söz.

keleci eyle-: Söz söylemek.

Budaķı hemīn baña hoş **keleci eyler** ki benüm mizācuma muvāfiķ düşe. (25a/10)

keleve: İplik yumaķı.

Bir kaç **keleve** iplik egirdüm-idi ki şatam. (16a/15)

kelime (a.): Söz, kelime.

Ammā teberrük-içün bir kaç **kelime** muhtaşar naķl eylerüz. (8b/11)

kemāl (a.): Olgunluk.

kemāle ir-: Olgunlaşmak.

Kemāle irmiş kişinüñ nişanı nedür? (43a/13)

kemer (f.): Bele takılan kayış.

Ꞑamu fazîletleri Hakk Te‘âlâ erenler üstine işâr itmişdür ve peygâmberlik
tâcin erenler başına kômişdur ve kerâmet *kemerin* erenler beline bağlamışdur.
(19a/15)

kemhâ (f.): İpek kumaş.

Ꞑâfile ortasında bir *kemhâdan* çadır gördi. (32b/3)

kemter (f.): Daha aşağı, itibarsız.

Ol ‘ilm ehli kim dünyâyı sever *kemter* eyledüğümüz ol ola... (2b/7)

kenâr (f.): Kıyı, kenar.

Bir gün gider-idüm, bir ırmağ *kenârına* irişdüm. (51a/12)

kendü: Kendi, kendisi.

... *kendü* eli-y-ile arpa ekerdi ve getürürdi ve ögödürdi. (9b/14)

kendüye: Kendisine.

Alduğı haqqı anasına ve *kendüye* nafağa ider. (55a/4)

kendüye gel-: Kendine gelmek.

Pes İbrâhîme bir hâlet belürdi kim kendüzinden gitdi, yine *kendüye*
geldi. (41a/10)

kendüz: Kendisi, şahsı.

Yâ ciger-küşem *kendüzünü* rāhatda dut. (10a/9)

kendüzinden git-: Kendinden geçmek.

Pes İbrâhîme bir hâlet belürdi kim *kendüzinden gitdi*, yine kendüye
geldi. (41a/10)

kengel: Eğlence.

Bu fânî külhanuñ dostlığına ki oyun, *kengel* sarâyıdur meşğûl oldılar ve
dibelik dirlik sarâyın ve ‘amelin terk itdiler... (39b/6)

kepenek: Keçeden yapılmış kolsuz çoban giysisi.

Bir çobana uğradı, *kepenek* geyür, başında bir kiçe takıye, koyun güderdi.
(29b/15)

kerāmāt (a.): Olağanüstü hâller.

...anuñ *kerāmâtı* gibi ‘âlemde hiç yoğ-ıdı. (7b/8)

kerâmet (a.): Velîlerin gösterdiği olağan üstü hal.

... **kerāmet** tarīkatuñ on dördünci derecesidür... (7b/6)

kerem (a.): Cömertlik, lutuf.

Bilmedüñ mi kim **kerem** benüm şıfatumdur. (49b/6)

kerem it-: Cömert davranmak.

Tevakku' m oldur ki **kerem idüp** baña bir naşihat idesin... (40a/2)

kerem eyle-: İyilik yapmak.

Kerem eyle, du' ā kııl. Senüñ du' āñ müstecābdur. (5b/4)

kerīm (a.): Kerem sahibi, cömert.

...ol kişi kim ben anuñ işin işlerin iñen **kerīm** kişidür. (5a/3)

kerpüç: Kerpiç.

Bir eski büryā örtinür, **kerpüç** yaştanur. (20b/8)

kes-: 1. Kesici âletle ayırmak.

Bir ayağı içerü ve bir ayağın **kesmiş**, şavma' adan taşra bırakmış... (50b/2)

2. Son vermek, bitirmek.

Hakka rāzī ola, halkdan hācetin **kese**, ya' nī müstağnī ola. (9a/12)

3. Yürümek, geçmek.

On dört yıllık yolu ben namāz-ıla **kesdüm**. (13a/6)

kesek: Toprak parçası.

Bu kişi dīvārından bir pāre **kesek** kopardum. (10a/4)

kesil-: 1. Münasebetini bitirmek.

Ve halkdan şöyle **kesildüm** ki ırte olıcağ ol korkudan eydürem; olmasun ki beni kimse kendüzine meşgül ide. (18b/7)

2. Bitmek, tükenmek.

...ol lezzetüñ ne eksilmegi ve ne **kesilmegi** vardır. (39b/8)

keşf (a.): Meydana çıkarma.

Pes **keşf** bunda tamām oldı. Meleküt ' ālemi aña açıldı... (29b/13)

keşf ol-: Meydana çıkmak, belli olmak.

Ol kişi anuñ nūrı-y-ıla ol āfeti kendüden giderüp hāl aña **keşf oldı**. (59b/8)

key: Çok, pek, fazla.

Keyyürekli kişi gerek-idi kim bir gice anda yaluñuz olabile-y-idi.

(30a/10)

kez: Defa, kere.

Şol nişān-ıla ki her gice benüm üzerime yüz **kez** şalavāt virürdi...

(11b/3)

kıble-i tābī' in: Hz. Muhammedin sohbetinde bulunanların kıblesi.

(54a/4)

kıble-i vera' ve hilm: Günahsızlık ve yumuşaklık kıblesi.

(60b/14)

kıdvet-i erba' in: Kırk erenin lideri.

(54a/4)

kıgır-: 1. Çağırarak, seslenmek.

Yigirmi yıldur ki hıç kimse beni adım-ıla **kıgırmadı**.

(2a/3)

2. Davet etmek, çağırarak.

Beni kendü evüñe **kıgırdıñ**.

(12b/2)

kıl: Kıl.

...koyunlarnuñ yüñi **kılı** sağışınca anuñ benüm ümmetüme kıyāmet güninde şefā' atı olasıdır.

(54b/11)

kıl-: Yapmak, etmek, eylemek.

Anda ne **kılam**?

(7b/1)

kımıl-da-: Kımıldamak.

...karañu gice içinde qarınca kara taş üstinde **kımıldar** ola.

(53b/8)

kına-: Kınamak.

Şimdi beni melāmet eyledi, ya' nī beni **kınadı**.

(7a/14)

kıp kızıl: Kıp kırmızı.

‘Avrat ilerü geldi kim ol aş kıtara. Ağzını açdı gördi kim **kıp kızıl** kan olmuş.

(4a/11)

kırañ: Kenar, kıyı.

Ol su **kırañında** bir köşk gördüm.

(51a/12)

kırk: Kırk.

Kırk yıldur ki Tañrı-y-ıla ‘ahd itmişem ki andan artuğdan nesne dilemeyem.

(15a/4)

kırk pāre ol-: Kırk parça olmak.

Bir zerre tecellī tağ üzere bırağdük **kırk pāre oldı**, tağıldı.

(12b/9)

kırk birinci: Kırk birinci.

Ƙırƙ kez böyle itdiler. **Ƙırƙbirincide** nesne dimediler. (41b/6)

ƙismet (a.): Nasip, pay, hisse.

ƙismet eyle-: 1. Nasip etmek, vermek.

İlāhī ne kim baña dünyede **ƙismet eylemişsin** anı dostlaruña virgil. (21b/9)

2. Paylaşmak, paylaştırmak.

Ol ƙarāmileri gördi kim otururlar ol alduƙları kumāřı **ƙismet eylerler**. (23a/6)

ƙismet ol-: Sınıflandırılmak, nitelik bakımından ayrışmak.

Bil kim faƙīrlar uƙ dürlü **ƙismet olmuşlardur**. (46b/14)

ƙıř: Kış mevsimi.

...**ƙıř** günleri bir gice ol olduƙı evde gāyet sovuƙ oldu. (30a/14)

ƙısacuk: Kısacık.

Ol enār ekşi-y-idi ve ol āƙaƙ **ƙısacug-ıdı**. (43a/9)

ƙıyām (a.): Ayakta durma.

Maşşdı bu idi kim bir gice **ƙıyām-ıla** bir gice rkc-ıla bir gice scd-ıla irteye ƙıkarurdı. (59a/5)

ƙıyāmet (a.): Ahiret, kıyamet.

Zīrā ki bunlaruñ daƙı ōñinde **ƙıyāmet**, řırāt ve şamu vardur. (28a/11)

ƙıyāmet güni: Maşşer günü.

...**ƙıyāmet güninde** bir bölük ƙavmı uƙmaƙdın yaña süreler... (16b/9)

ƙıymetl: Kıymetli.

Her kim kendüzini **ƙıymetl** duta anuñ tevāzu‘ dan naşıbi yoƙdur. (27a/3)

ƙız: Kız.

Yarındaşı **ƙız** ƙarındařı şordı kim... (45b/4)

ƙız: Pahalı, az bulunan.

Ve naƙldr kim bir gün yāranları eyitdiler: “Et **ƙız** oldu.” İbrāhīm eyitdi: “Yimeyüz ucuz ola.” (41a/5)

ƙızar-: Kızarmak, utanmak.

Ĥabīb utanu **ƙızaru** evine geldi. (5a/12)

kızıl: 1. Kızıl.

Her biri ağızlarından birer **kızıl** altun iğne dutmuşlar-ıdı. (43b/13)

2. Altın.

Yüz biñ **kızılum** var, mirās ıalmışdur. (52b/10)

kızlık: Kıtlık.

Bir vaııt Başra'da **kızlık** oldu. (6a/1)

ki (f.): Bağlaı, ki.

Siz gelicek bildüm **ki** ıarnuñuz aııdur. (14a/13)

kiıe: Keıe.

Bir ıobana uğradı, kepenek geyür, başında bir **kiıe** ıakıe... (29b/15)

kiıi: Kükük.

Eger günāhuñı **kiıi** göresin Haı Te' ālā'yı kiıilemiş olursın. (58a/10)

kiıile-: Kükük görmek.

Eger günāhuñı kiıi göresin Haı Te' ālā'yı **kiıilemiş** olursın. (58a/10)

kiıilik: Küküklük.

Peyęāberlik ' izzetdür ve yücelikdür. Ululuk, **kiıilik** anda olmaya...

(11a/7)

kilim (f.): Aba, hırka.

ıün söz renge irişdi ayruı **kilim** geymeyem. (18a/5)

kim: 1. Soru zamiri.

Yā Haşan müsülmānlık ne nesnedür ve müsülmān **kimdür?**

(63a/5)

2. Bağlaı.

Bir pāre etmek ve bir bardaı şu getürdi **kim** orucumuz aııduı.

(21b/2)

kimse: 1. Kişi, kimse.

Bu altun **kimseden** düşmiş ola. (59b/11)

2. Hiı kimse.

...on sekiz biñ ' ālem iıinde **kimse** bulmadı kim anuñ bir şerbetin iıe.

kimsene: Kimse, hiı kimse.

...otuz yıl tamām anuñ güldügin **kimsene** görmedi. (28a/7)

kirde: Tandır ekmeği, pide.

- Rābī‘ anuñ iki **kirdesi** var-ıdı. Ol iki ‘azîzūñ öñlerine qodı. (14a/1)
- kise**: Kese.
- Pes bir **kise** altun çıkardı. (37b/12)
- kişi**: Şahıs, kimse.
- Nāgāh bir heybetlü **kişi** iĉerü girdi. (29a/10)
- kitāb** (a.): Kitap.
- ... ĥadîş **kitābları** var-ıdı ki anları semā‘ itmiş-idi. (45b/14)
- ko-**: 1. Bırakmak, koymak.
- Kürkini ol dört yol ortasında **qodı**... (6a/5)
2. Terk etmek.
- Belĥden gidicek bir süd emer oĥlancuĥ **qodum-ıdı**. (32b/2)
3. Vaz geçmek.
- Pāzîşāhlıĥı ve şunca ni‘ meti **qoduñ** işde aç ĥacca varursın. (41a/13)
4. Müsade etmek.
- Ve daĥı bir kez bir mescide vardum, yatmaĥa beni **qomadılar-ıdı**. (38a/10)
- koĥa**: Kova.
- Qoĥayı** kuyuya sarkıtdı, tolu aĥça çıqđı. (44a/1)
- koq-**: Kokmak.
- İy subĥāna’llāh eger bu maĥāra tolu müşkmisse böyle **koqmayadı**... (30b/7)
- koqu**: Koku.
- Evinden aş ve etmek **koqusın** tıydı. (5a/12)
- kol**: Kol.
- ...qolın açdı, oĥlancuĥını baĥrına başdı. (32b/14)
- koltuq**: Koltuk altı.
- Dīnümi **qoltuĥuma** alup qaĥarvan. (36a/2)
- kon-**: 1. Konaklamak.
- İbrāhīm-ile bile beytü’l muĥaddisde feylule vaĥtında bir enār aĥacı dibinde **qonduq**. (43a/4)
2. Bir yere inmek.
- Ol gözsüz quş ol sīsamdan yidi ve ol gülābdan iĉdi, uĉdı. Yine ol aĥaç budaĥına **qondı**. (51a/3)

konşı: Komşu.

Konşıya var, biraz yağ dile, çırağ yanduralum. (11a/12)

konuk: Misafir.

Bir kez baña **konuklar** gelmiş-idi. (10a/3)

konuk ol-: Misafir olmak.

Üç gün **konuğuñ oldum** su-y-ıla. Sen gel kırk gün **konuğum ol** etmek-ile. (35b/5)

konukla-: Misafir etmek.

Edhem oğlu İbrāhimi bilür misiz? Eyitdiler: “Bizüm yārumuzdur. Bizi **konukladı** kendü ta‘ām isdeyü vardı.” (31b/15)

kop-: Meydana gelmek, çıkmak.

Bir ğırīv kıyāmet **kopdı** ki vaşf itmege yaramaz. (32b/12)

kopar-: 1. Koparmak.

Her dem-be-dem birisi gelür-idi, saçum çekerdi, **koparurdı**. (38a/5)

2. Dışına çıkarmak.

Tā ki seni laḥddan **koparıcaḳ** dinç, fāriğ, kaydsuz Haḳ Te‘ālā Ḥazretine kavuşıbilesin. (47a/10)

kork-: 1. Korkmak.

Ve eger tamudan **korkup** saña taparsam beni tamuda göyündür. (21b10)

2. Endişe etmek.

Korkdum ki yilden, sovuḳdan zaḥmet göresiz. (36b/4)

korku: Korku.

Hemişe Tañrı Te‘ālā’nuñ **korkusı** ve kayğusı anı kaplamışdı. (61a/1)

korkuya düş-: Korkuya kapılmak.

Hemān söz ki geyikden işitdi vehme ve **korkuya düşüp** eyer kaçına düşdi. (29b/12)

korkulu: Korkusu olan.

korkulu ol-: Korkmak, endişe etmek.

Şādık hergiz şādık olmaya tā ümiz dutduğundan **korķulu olmaya**.

(3b/11)

korķut-: Korkutmak.

Bugün bir qavm-ile şöhet idüñ ki sizi **korķudalar**, yarın imin olasız.

(63b/1)

ķotar-: Yemeği bir kaptan başka bir kaba boşaltmak.

‘Avrat ilerü geldi kim ol aş **ķotara**.

(4a/10)

ķov-: 1. Defetmek, uzaklaştırmak.

Ve qavmından namāz kılmayanı ve cemā‘ ata hāzır olmayanı qatından

ķovar-ıdı.

(22b/11)

2. Kovalamak, peşinden koşmak.

Gördiler ki bir arslan bir qulanı öñine bırakmış **ķovar**.

(44a/14)

ķoy-: 1. Atmak.

Beni oda **ķoyısarlar**. İmdi bunların sitizesine beni oddan çıkar.

(64a/12)

2. Terk etmek, ayrılmak.

Qapu qakdılar. Fuzayl açmadı. Bunlar dağı **ķoyup** gitmediler.

(25a/2)

3. Ad vermek.

...bir quluma şordum ki aduñ nedür. Eyitdi: Ne kim siz **ķoyasız**.

(38b/14)

4. Müsade etmek

Boş el-ile şeytān evine girmeye qomazlar yā raḥmān evine nite

ķoyalar?

(41a/11)

ķoyun: Koyun.

Bir çobana uğradı, kepenek geyür, başında bir kiçe taqye, **ķoyun** güderdi.

(29b/15)

ķöpri: Köprü.

Tā ki Merv Irmağına irişdi anda bir **ķöpri** var-ıdı.

(30a/5)

ķör: Kör.

Hāq Te‘ālā aña la‘net idüp göñlini **ķör** ve şağır eyleye.

(27a/9)

ķöşe (f.): İnziva yeri.

Yâ Hâbîb bu **köşede** ne oturmışsın, dünyeden elüñi çekmişsin. (8a/11)

köşk (f.): Köşk.

Cennât-ü ‘adnin nedür? Eyitdi: Bir **köşkdür** kim aña peygâmblerler ireler.

(63a/8)

kötrüm: Kötürüm.

Çünkü bir kez şefâ‘ at nazarı ile ol **kötrümler** üzere bakdı...Kamusı sağ oldılar.

(52a/10)

kuç:- Kucaklamak, bağrına basmak.

...dört yaşar oğlancuğı var-ıdı. **Kucup**, bağrına başup oğşar-ıdı. (26b/6)

kudret (a.): Güç, kudret.

Nazar itdük, gördük ki kamu muğaylân ağaçları altun olmış-ıdı Tañrı Te‘âlâ

kudretinden.

(44a/8)

kul (a.): 1. İnsan, kişi, kul.

İy miskîn kamu ‘ömrüñ içinde sen Tañrı dergâhına böyle **kul** olduğıñ yok.

(39a/2)

2. Köle, hizmetçi.

Bir çobana uğradı, kepenek geyür, başında bir kiçe takye, koyun güderdi kim kendü **kulıdur**.

(30a/1)

kulak: Kulak.

...kanları **kulaklarından** ve burunlarından revân olmış. (30b/14)

kulağına koy:- Duymak, dinlemek.

Bir âvâz işitdi, **kulağına koymadı**.

(29b/6)

kulak vir:- Dinlemek.

Hergiz **kulağıñı** baña ‘arıyete **virmeğil**.

(65b/14)

kulan: İki üç yaşında dişi tay.

Gördiler ki bir arslan bir **kulanı** öñine bırakmış kıvar.

(44a/13)

kulavuzla:- Yol göstermek, yönlendirmek.

Ve şeytân yavuz yirlere **kulavuzladuğın** bilürsüz, girü aña yarak eylemezsiz.

(40b/11)

kul huva’llâhu aḥad (a.): İhlas suresi.

kulluk: İbâdet, kulluk.

...dāyimā Tañrı Te‘ālā **ķulluġına** meşġül oldu. (29a/2)

ķullukçı: Hizmetçi.

Ve naķldür kim bir vaķt Rābi‘ anuñ bir **ķullukçısı** var-ıdı. (15a/1)

kumāş (a.): Kumaş.

Döndi yine kārübāna yitdi. Görđi ki ķamusı urulmış, **ķumāşları** alınmış. (23a/3)

ķur-: Kurmak, oluşturtmak.

İy taġ saña yöri dimezven. Ammā meşeli senüñ üzerüne **ķurarvan**. (43a/15)

ķurak: Kurak.

Yā Rābi‘ a faķr bizüm bir **ķurak** yolumuzdur ki erenler yolında ķomışuz... (13b/1)

ķurbān (a.): Allah rızası için kesilen hayvan.

ķurbān eyle-: Kurban etmek.

İbrāhîmden oġlını **ķurbān eylemek**‘ aceb degül. (33a/11)

ķurit-: Kurutmak.

...kendü eli-y-ile arpa ekerdi ve getürürdi ve öġüdürdi. Şu-y-ıla ķurşalar eylerdi, güneşde **ķurıdurđı**. Heftede bir kez anuñ birin yir-ıdı. (9b/15)

ķurşa (a.): Daire şeklinde.

...kendü eli-y-ile arpa ekerdi ve getürürdi ve öġüdürdi. Şu-y-ıla **ķurşalar** eylerdi, güneşde kurıdurđı. (9b/15)

ķursak: Kursak.

Ol şerbet kim pîller ħavşalasına düzmişüz biz, ķarıncalar **ķursaġına** nicesi bıraġalum. (62b/14)

ķurtar-: Kurtarmak.

Ben seni **ķurtarmak** isterem, sen beni belāya uğradursın. (26b/2)

ķurtıl-: Kurtulmak.

Münker ve Nekîrden nice **ķurtıldıñı**? (22a/10)

ķurt: Kurt, kurtçuk.

...bir ayaġın kesmiş şavma‘ adan taşra bıraķmış, yatur. **ķurtlar** üşmiş, yirler. (50b/2)

ķuru: Kuru.

Ve riyāzet eylemekden şöyle olmuş-ıdı kim **ķuru** etmegi şuya ısladup yir-idi.

(3a/6)

ķuş: Kuş.

Yolca gelür-iken bir **ķuş** gördüm gözsüz...Uçdı, bir ağaçdan aşağı indi.

(50b/14)

ķūt (a.): Gıda, yiyecek.

Bir kaç keleve iplik egirdüm-idi ki şatam, **ķūt** idinem.

(16a/15)

ķutb-ı vakt: Zamanın ulusu.

(22b/4)

ķuyruk: Uç.

Hasan'ı göricek gözi **ķuyruğı-y-ıla** Hasan'a bakdı...

(19b/12)

ķuyu: Kuyu.

Ve nakıldür kim Sultān kazdurduğı **ķuyudan** hergiz su içmedi.

(46a/9)

ķuzı: Kuzu.

Ĥabīb ĥoncayı açdı, gördi bir **ķuzı** biryān ve ĥelvā ve arı etmek ve biş yüz aķça.

(6b/2)

ķūfr (a.): İnanmama, imansızlık.

Eger ben dileyem Ĥüzāvendigārumuñ dilegi olmaya, **ķūfr** ola.

(20b/1)

ķülĥan (f.): Hamamda ateş yakılan yer (Dünya)

Bu fānī **ķülĥanuñ** dostlığına ki oyun, kengel sarāyıdur meşğül oldılar...

(39b/6)

ķüllī (a.): Bütün, hep, tamam.

‘Uzlet şöyle kıldı kim **ķüllī** ĥalāyıkdan üzüldi.

(62b/5)

ķüllik: Çöplük.

Ve geydügi eski ĥırķa-y-ıdı ve **ķüllikden** eski bizleri direrdi, yur-ıdı, aña yamar-ıdı.

(60b/1)

ķülük: Eşek.

... **ķülügü** deprenüp örü durdı. Rābi‘ a yükin yükletdi, gitdi.

(12b/3)

ķülūĥ: Kulübe.

Çün Ol **ķülūĥa** yakın gelüp irişesi vakt olıcaķ girü bularuñ ‘illeti ile ol ķapu bunlara bağlanur.

(13b/10)

ķüpecük: Ufak küp.

Anda bir **ķüpecük** altun buldı cevāhir-ile.

(51a/5)

kürk: Kürk.

Bakdı bir **kürk** gördi, anı arkasına aldı. Biraz ısıcağ oldu, yatdı, uyudı.

(30b/1)

kürsi (a): Taht, kürsü.

Qāfile ortasında bir kemhādan çadır gördi. İçinde bir ulu **kürsi**, üstünde ol oğlan oturmuş.

(32b/4)

küstāhlık: Saygısızlık.

küstāhlık eyle-: Saygısızlık yapmak.

Hergiz Hāq Te' ālā Hāzretine nesne dilemedi ve **küstāhlık eylemedi**.

(22a/8)

küstāhlık it-: Saygısızlık yapmak.

Buğur **küstāhlık itdüm**, beni uş rusvāy eyledüñ, kendü qulum qapusına muhtāc eyledüñ.

(36b/1)

L

lā-cirem (a.): Elbette, şüphesiz.

‘Uzlet şöyle kıldı kim küllī ḥalāyıqdan üzüldi. **Lā-cirem** qamusınıñ serveri oldı.

(62b/5)

lāf (f.): Konuşma, söz.

lāf ur-: Yüksekten atmak, atıp tutmak.

İy Rābi‘ a **lāf uruduñ** ki iki cihāna baş indürmeyem dir-idüñ. Şimdiki ḥālde ḥālüñ neye irişdi?

(22a/15)

lahd (a.): Mezar, kabir.

...hevesi düşmen dutğıl ve şehvetüñ ḥilāfınca işlegil ve bugün evüñi **lahddan** boşraq eylegil.

(47a/9)

la‘ in (a.): Allah’ın bağışlamasından yoksun.

Pes anı çıkarup biraqdum, derḥāl iblīs-i **la‘ in** benden ürkdı.

(41b/3)

la‘ net (a.): Lânet, Allah’ın bağışlamasından mahrum olma.

Ya‘nī ikimüzden her kankımız Tañrı‘ya ‘āşırağısa **la‘net** aña olsun. (27b/7)

la‘net it-: Mağfiretinden yoksun bırakmak.

Her kim bir kardaşı-y-ıla taşradan dostlık eyleye ve içinde düşmenlik duta Hax Te‘ālā aña **la‘net idüp** gönlini kör ve şagır eyleye.

(27a/9)

la‘net okı-: Beddua etmek, lânetlemek.

Her kim bir ılkıya **la‘net okıya** ol ılkı eydür âmîn.

(27b/6)

lañif (a.): Hoş, tatlı, güzel.

Bir **lañif** tã‘am-ıdı. Hergiz anuñ gibi yimemiş-idüm.

(21b/4)

lâyık (a.): Yakışan, lâyük.

İy gâflet ehli, evveline âhirine **lâyık** iş işleñüz.

(65a/11)

lâyık ol-: Yakışmak, lâyük olmak.

Yâhûz dilüme bir söz gele ki Hax Te‘ālā Hâzretine **lâyık olmaya**.

(65a/1)

legence (f.): Leğen.

Ol arada bir **legence** getürdiler. ‘Alî Hâsana âbdest almak öğretdi.

(64b/7)

lezzet (a.): Zevk, haz.

Kırk gün oldı kim ‘ibâdet **lezzetin** bulımaz.

(42a/8)

loğma (a.): Yiyecek.

İbrâhîm eli emeginden **loğma** yir-idi.

(35b/6)

luğat (a.): Dil.

Quşlar ve qarınca **luğatın** bilürdi.

(7b/10)

luğ (a.): İyilik, lutuf.

İlâhî bunı **luğ** şüretinde baña viribidüñ. Şimdi ki qahr şüretindedür.

(30b/3)

M

ma‘būd (a.): Kendisine ibadet edilen.

Tañrı’ya ıapmak yig midür ya perākende **ma‘būdlara?** (28a/3)

mādām (a.): Madem.

Mādām ki ol diri-y-idi temāmet Bağdād yolında ıavar tersin yoğ-ıdı. (49a/12)

mağāra (a.): Mağara.

Ol aıçıanuñ yarusın dervişlere virürdi, yarusına etmek alup girü **mağāraya** varurdı. (30a/13)

mağrib: Batı.

Mağribdan maşrıka degin mülk anuñdur. (40a/7)

maḥabbet (a.): Sevgi, dostluk.

Ya‘ nī bizüm **maḥabbetümüz** da‘ vīsın idersin bizüm-ile ayruğı bile dost mı dutarsın? (33a/5)

maḥāfet (a.): Korkma, korku.

Zirā niceme şır-merd olursañ **maḥāfetden** ḥālī olinmaz. (65b/15)

maḥbūs (a.): Hapsolunmuş.

maḥbūs eyle-: Hapsetmek.

Çünkü beni sin zindānında **maḥbūs eyledüñ...** (28b/2)

maḥlūk (a.): Yaratılmış, kul.

Ol ḥoz ‘ahd itmiş-idi kim hīç **maḥlūkdan** nesene dilemeye. (11a/13)

maḥrūm (a.) İstedliğini elde edemeyen.

Eger siz şefā‘at idesiz ola ki ıabül ide. Biz dağı **maḥrūm** gitmeyevüz. (19b/11)

maḥrūm ıal-: Mahrum kalmak.

Eger ben du‘ādan **maḥrūm ıalam** baña şarbıraı gelür... (9a/8)

maḥşūş (a.): Özgü, özel.

Saña **maḥşūş** ne ad ıodılar? (55b/14)

maḥv (a.): Yok etme.

maḥv ol-: Yok olmak.

Ol germlik ve uykusuzlık ve ağlamaklık kaması *maḥv oldı* gitdi...
(35b/8)

maḳām (a.): Mevki, makam.

Bu iñen ‘ālī maḳāmdur ve bu maḳāma her kim irdise devlet anuñdur
ve bu *maḳām* kime yüz gösterdise sa‘ ādet anuñdur. (60b/11)

maḳām eyle-: Bir yerde durmak, kalmak.

...bir yigit bir kaç gün bunda *maḳām eyledi*. Bu kamu rāyihayı ve
görklü qoquyı qodı, gitdi. (30b/8)

maḳbūl (a.): Beğenilen, sevilen.

‘Utбетü’l-Ġulām raḳıya’llāhu‘ anhu kamu gōñüller ehlinde *maḳbūl idi*.
(9b/6)

maḳbūl ol-: Kabul edilmek.

Ve anuñ sözleri gōñüllerde *maḳbūl olmışdur*. (8b/10)

maḳbūlatu’r-ricāl: Erenler tarafında kabul gören. (10b/12)

maḳṣūd (a.): Maksat, istek, arzu.

Anuñ *maḳṣūdı* beni uyarmağ-ımış. (51b/4)

māl (a.): Varlık, servet, mal.

Biregü andan şordı ki: “*Māluñ* nedür?” Eyitdi: “Tañrı rızāsıdur.” (9a/11)

māl-ik-i şāfi: Saflık sahibi. (44b/8)

ma‘lūm (a.): Bilinen.

Ammā İbrāhīm qanda iduğı *ma‘lūm* degüldür. (44b/2)

ma‘lūm it-: Bildirmek.

Ammā dağı ne kim anuñ ḥāceti olsa baña anı *ma‘lūm ide* tā ki ben
anuñ qaydını yiyem. (11b/10)

ma‘lūm ol-: Belli olmak.

Anuñ-içün ki bugün baña *ma‘lūm oldı* kim islām dīni ḥaḳdur.

(24b/3)

mānend (f.): Benzer, eş.

Ebū Ḥāzım-ı Medenī raḳıyā’llāhu ‘anhu mücāhede ve müşāhede içinde
mānendi yoğ-ıdı. (8b/8)

ma‘nī (a.): Mana, anlam.

Âyetin **ma'nîsi** budur kim yavuzluk iden kişiler şanurlar ki biz bunları eyleyenler-ile berâber dutaruz. (25a/13)

ma'rifet (a.): Hünere, ustalık.

Râbi' a ki rûzigârı içinde nazîri yoğ-ıdı, **ma'rifeti** yavlağ bilürdi. (11a/8)

ma'siyet, ma'siyyet (a.): Âsîlik, isyan.

Yâ Rabb beni **ma'siyyet** horlığından tâ' at 'azîzliğine sen getürgil. (33b/7)

ma'siyet/ma'siyyet eyle-: İtaatsizlik etmek.

Eger Tañrı'ya tâ' at eylemzseñ bārī **ma'siyyet** dağı **eylemegil**. (48b/14)

ma'siyet işle-: İtaatsizlik etmek.

Tañrı'ya 'aşı olup **ma'siyyet işlersin** bārī andan rızq yimegil. (40a/4)

ma'sûm (a.): Günahsız.

ma'sûm ol-: Günahsız olmak.

Ya' nî günāhdan **ma'sûm olmak** diledüm. (33a/14)

maşhara (a.): Maskara.

Bir **maşhara** durdı, üstüme kaçandı. (38b/1)

maşhara idin-: Alaya almak.

Beni **maşhara idindiler**. Her dem-be-dem birisi gelür-idi, saçum çekerdi, kıparurdu. (38a/4)

maşharaya al-: Alaya almak.

Ol sipāhi kaçıdı, eyitdi: “Beni **maşharaya** mı **alursın**? (42b/3)

maşlahat (a.): Yarar, fayda.

Zîrā ki eger ben du'āmı kendü maşlahatım-içün kılam yaluñuz fayîde baña ola. (27b/9)

maşrık (a.): Doğu.

Mağrıbdan **maşrıka** degin mülk anuñdur. (40a/8)

mebāzā (f.): Belki, ola ki.

Bugün bu hacc tavāfında 'avrat, oğlan çok olısardur. **Mebāzā** kim baķasız gözlerüñüz yumuñuz... (32a/10)

mecāl (a.): Güç, kuvvet.

Dost bize ‘itāb eyledi ki ya‘nī *mecālūñ* mi vardur bizden ayruğa bakmağa.
(19b/5)

mecāzī (a.): Gerçek olmayan, gelip geçici.

Tevekkül ehli kaçan ola ol kişi kim bir *mecāzī* dost loğması-y-içün bir uzun
yolu ilerü duta. (38b/10)

meclis (a.): Toplantı, sohbet.

İy hoca *meclisūñde* bunca ‘azizler otururlar tā ki senūñ va‘zuñ
işideler. (62b/11)

meclis it-: Sohbet etmek, toplantı yapmak.

Ve dağı Hāsan ol meclisde ki Rābi‘a olmaya idi *meclis itmez-idi*, terk
iderdi. (11a/4)

mecmū‘ (a.): Tamam, bütün, hepsi.

Bir pīr girdi. Belās geyürdi. Kırk kişi dağı bilesine girdiler. *Mecmū‘ı* belās
geyürler-idi. (42a/5)

meded (a.): Yardım.

Feryāzuma irişgil ki bu bādiyeyi senūñ *mededūñ-ile* kesebilürven.
(41b/1)

meded iste-: Yardım istemek.

İlāhī feryāzuma iriş, *meded* senden *isterven*. (53a/5)

medh (a.): Övme.

medh it-: Övmek.

Zirā ki *medh ideni* ve zemm ideni gördüm ki ikisi dağı müfriḍdür.
(2a/4)

meger (f.): Meğer.

... *meger* bir bāzırgānuñ cevheri yavu varmış. Gemi kavmın hep dutdılar,
aradılar. (51b/5)

mehāre (a.): Çeyiz.

Derhāl kābin idüp *mehāre* ve naḥ ve kemhā döşekler düzetdiler. (28b/7)

mehcūr (a.): Bırakılmış, unutulmuş.

mehcūr kal-: Terk edilmek, unutulmak.

İy Edhem oğlu...ıraḥ ıraḥ varma ki *mehcūr kalasın*. (31a/1)

mekr (a.): Düzen, tuzak.

Saḫınuñ ıṣbu cāzū ‘avrat **mekrinden**, ya‘nī dünyā şerrinden ki kamu
‘ālemlerüñ göñlini kendüzine musahḥar eylemişdür. (2a/8)

melāmet (a.): Kınama, ayıplama.

Ze‘n-nūn-i Mısrī razıya’llāhu‘ anhu ʔarīkat yolında yortıcılardan, belā
ve miḥnet ve **melāmet** yūkin ʔartıcılardan idi. (50a/5)

melāmet eyle-: Kınamak, ayıplamak.

Ḥabīb benüm şākirdüm idi. Şimdi beni **melāmet eyledi**, ya‘nī beni
kınadı. (7a/13)

melekūt (a.): Ruhlar ve melekler alemi.

Pes keşf bunda tamām oldu. **Melekūt** ‘ālemi aña açıldı. (29b/13)

melekü’l-mevt (a.): Ölüm meleği, Hz. Azrail.

... **melekü’l-mevt** kaçan cānuñı almağa gelicek eyit ki mühlet vir tā ki tevbe
ideyin. (40a/13)

melik (a.): Padişah, hükümdar.

...ḥaḫīkatde melik Fuṣayldur ki ‘aẓīm maḫāmı vardır. Dünyā göz
ḫatında ḫordur. (26b/5)

melik-i ʔarīkat-ı fakır: Fakirlik yolunun hükümdarı. (44b/8)

melikzāde (f.): Padişah çocuğu.

... iy bizüm **melikzādemüz** bu ḫāl kim senüñ ileyüñe geldi... (62a/4)

melül (a.): Üzgün, kederli.

Göñlüm iñen **melül**. Beni bu gice bir kişi şohbetine ilt kim beni baña
göstere. (25a/6)

melül ol-: Üzülmek, kederlenmek.

...bu gice eve ne iledem ve ‘avratuma ne diyem. Bu fikri itdi, göñli
melül oldu. (5a/7)

mel’ün (a.): Lanet edilmiş.

İlāhī düşmenüñi dostuña ḫavāle itme ki bu **mel’ün** beni yaḫar. (41a/15)

memleket (a.): Ülke, memleket.

N’oldu saña ki ol **memleketi** terk itdüñ? (33b/13)

menāḫıb (a.): Menkıbeler.

Ḥasan-ı Baṣrī razıya’llāhu ‘ anhu anuñ **menāḫıbı** öküşdür. (60b/15)

Menn ü selva: İsrailoğullarının Tih sahrasında bulunduğu müddetçe Allah'ın ihsanı olan bıldırcına benzer bir kuş.

İlāhī benī İsrā'īl kavmına *Menn ü selva* viribidüñ. Muḥammedilere
virmeye misin? (51b/14)

men' (a.): Mani olma.

men' eyle-: Yasaklamak, engel olmak.

Vā' izleri va' z itmekden men' itdi... Ḥasanı *men' eylemedi*.
(64b/4)

men' it-: Yasaklamak, engel olmak.

Vā' izleri va' z itmekden *men' itdi*... Ḥasanı men' eylemedi.
(64b/1)

Menselva: bkz. Menn ü selva.

menzil (a.): 1. Varılacak yer.

Naẓar itdüm, *menzilümü* sin gördüm. (33b/13)

2. Yer, mevki.

Bu ẓamusın ki görürsin bizüm 'āşıklarumuz gözleri yaşıdur ki
bu yola vişāl isteyü geldiler. Ol *menzilde* ẓaldılar. (13b/6)

3. Mesafe.

Pes Mışırdan bir kaç *menzil* gidicek aḥşam irişdi. (51a/4)

merḥabā (a.): Selam sözü.

Taḥrı Te'ālā'yı gördüm, eyitdi: *Merḥabā* yā Bişr. (49b/4)

merhem (a.): Çare, ilaç.

Zīrā bizüm zaḥmumuzuñ *merhemi* girü dost vişālیدür. (18b/12)

mertebe (a.): Makam, derece.

Ol *mertebe*ye irişdi ki hīç ḥalḳdan nesene dilemez-idi. (22a/9)

mesāvi (a.): Kötülükler, fenalıklar.

Bir ẓavm vardur ki geldiler sözlerüñi yāz dutarlar ki anuñ-ıla i' tirāz ideler ve
'ayb isdeyüp varalar, *mesāvi* söyleyeler.

(63b/3)

mescid (a.): Namaz kılınan yer, cami.

Aḥşam oldı bir *mescide* girdüm ve bunı dilüme yörütdüm ki “*Tevekkeltu*
'alel ḥayillezi lā yemūtu” (38b/8)

meşel (a.): Masal, hikâye.

İy tağ saña yörü dimezven. Ammā *meşeli* senüñ üzerüñe kırarvan.

(43a/15)

mestüre (a.): Namuslu kadın.

İy *mestüre* şu bizüm kıravaşı kıgır gelsün.

(28b/5)

mestüre-i setr-i ihlās: İhlas örtüsüyle örtünmüş.

(10b/11)

meşāyih (a.): Şeyhler.

Ve nakldür kim bir gün bir bölük *meşāyih* oturmışlar-ıdı. İbrāhīm anlaruñ şoḥbetine kaşd eyledi.

(39b/2)

meşakat (a.): Zahmet, sıkıntı.

meşakat gör-: Sıkıntı çekmek.

On biş yıl zaḥmet çekdüm, *meşakat* gördüm.

(33b/10)

meşgül (a.): Bir işle uğaşan.

meşgül eyle-: Meşgul etmek.

Dünyāda az nesne seni *meşgül eyleyüp* āḥiretüñ çok nesnesinden girü kıor.

(9a/6)

meşgül it-: Uğraştırmak, meşgul etmek.

...olmasun ki beni kimse kendüzine *meşgül ide*.

(18b/8)

meşgül ol-: Uğraşmak.

...bunlar ol aydınlıkda oturdılar, ‘ilm-i meşāyih *meşgül oldılar*.

(15b/12)

meş‘ale (a.) Kandil, meşale.

Ben ol *meş‘ale* aydınında bir kaç til iplik egirürven.

(49b/9)

meş‘aledār (f.): Kandil tutan.

Vaḳt olur ki ḥalīfenüñ *meş‘aledārları* geçerler...

(49b/8)

meşhūr (a.): Bilinen, meşhur.

Ol maḡāraya vardı ki *meşhūrdur*. Tōkuz yıl ol maḡārada oldı.

(30a/9)

metā‘ (a.): Mal.

Zirā ki müşteri *metā‘ı* sevici olur.

(21a/12)

mevc (a.): Dalga.

Nā-gāḥ katı *mevc* kıpodı. Az kıaldı kim gemi kıavmı helāk olalar.

(38a/6)

mevsüm (a.): Mevsim.

Ve dağı bir kez Rābi‘ a yaz *mevsümünde* evine girdi, başını kaldurmadı.

(18a/6)

meydān (a.): Meydan.

Yā Hasan kayşaruñ bir oğı var-ıdı...*Meydānda* erliklü ve dīvānda gökçek dirliklü idi.

(61b/12)

meyl (a.): Sevgi, rağbet, arzu.

Baňa eyitdiler *meylüñ* kanķısına artuğırağdur. Eyitdüm: Hāriş oğı Bişre ki üstāzumuzdur.

(45b/13)

meyl it-: Gönül vermek, istemek.

Pes bir bağş kaldı ki ne dünyāya aldandılar ve ne uçmağa *meyl itdiler* ve ne tamudan ürkdiler.

(52b/7)

meyl eyle-: Gönül vermek, istemek.

Bir zerre dünyeye *meyl eyleme*, Tañrı’ya yüz dutğıl.

(35a/9)

mıh (f.): Çivi, mih.

İbrāhīm bağıdı gördi ki gemide bir muşhaf kisesi-y-ile bir *mıhda* aşılı durur.

(43b/5)

midḥat (a.): Övme.

Sözinüñ çoğırağı şenā ve *midḥat* ola ve işinüñ çoğırağı tā‘ at ve hizmet ola ve nazarınuñ artuğırağı Tañrı’nuñ şun‘ ından ve kudretinden ola.

(24b/10)

mihnet (a.): Dert, sıkıntı.

Kul ne vaqtın rāzī ola? Eyitdi: Şol vaqtın ki *mihnetden* şöyle sevine ki rāḥatdan ve ni‘ metden sevinür gibi.

(17b/2)

mihṛāb, mihṛāp (a.): İmamın cemaate namaz kıldırırken önünde durduğu yer.

Ol pīr mihṛāpa vardı, iki rek‘at namāz kıldı. Arķasını *mihṛāba* virdi, oturdı.

(42a/6)

mihir (a.): Muhabbet, sevgi.

Kaçan kim oğlum bağruma başdum gönüm içinde *mihri* deprendi.

(33a/4)

miḳdār (a.): Kıymet, değer.

İlāhī sen bilürsin ki sekiz uçmak benüm katumda bir sivrisiñek kanadı ağırınca *miḳdārı* yokdur.

(33b/5)

milk (a.): bkz.mülk

minber (a.): Camilerde hatibin çıkıp hutbe okuduğu merdivenli yüksek yer.

‘Ömer *minbere* çıktı, hutbe okıdı. (55b/1)

mîrās (a.): Miras.

Bu altun helâldür. Atam *mîrāsıdur*. Al, kabûl eyle. (26a/15)

mişāl (a.): Örnek, benzer.

Bunuñ *mişāli* Süleymān peygāmbere ‘aleyhi’s-selām ki anuñ kerāmâtı gibi
‘ālemde hiç yog-ıdı. (7b/8)

miskîn (a.): Zavallı, miskin.

İy *miskîn* kamu ‘ömrüñ içinde sen Tañrı dergāhına böyle kul olduğıñ yok.
(39a/2)

mizāc (a.): Hal, durum.

Bu dağı hemîn baña hoş kelecı eyler ki benüm *mizācuma* muvāfiğ düşe.
(25a/10)

mu‘ ālece (a.): İlaç yapma, tedavi etme.

Temāmet ‘ālemüñ hekimleri cem‘ olurlar-ısa benüm ‘illetüm
mu‘ ālecesinde ‘āciz qalalar. (18b/11)

mu‘ ālece eyle-: Tedavi etmek, çare bulmak.

Tañrı yolından zāhir ‘illete *mu‘ ālece eyledüñ*. Benüm bātin ‘illetüme
dağı mu‘ ālece eylegil. (52a/13)

mu‘ ālece it-: Tedavi etmek, çare bulmak.

Yā Hasan tabīb şayru olıcağ ayruqlara ne *mu‘ ālece idebile*.
(63a/10)

mu‘ allak (a.): Havada, boşlukta duran.

Pes Rābi‘ a seccādesin havā yüzine atdı, *mu‘ allak durdı*. (15b/1)

mu‘ āmelāt (a.): 1. Davranışlar, işler.

Her gün *mu‘ āmelātı* ve tağāzāsı borçlularına eksük olmaz-ıdı. (4a/1)

2. Para işleri.

Bir gün Hābīb çıkdı ki halkdan *mu‘ āmelātın* divşüre. (4a/15)

mu‘ āmele (a.): 1. İyi davranış.

‘İlm ehli ve *mu‘ āmele* issi-y-ıdı. (60b/15)

mu‘ āmele kııl-: Davranmak.

Bunlaruñ-ıla şöyle mu‘āmele kılğıl ki atañ-ıla qardaşuñ-ıla **mu‘āmele kılursın.** (26a/1)

mu‘ayyen (a.): Belli.

Mu‘ayyen sır baña ol vaqt müselleme oldu kim delülük qalemin bize çekdiler... (53b/8)

mu‘azzam-ı ‘ubbād: Abidlerin ulusu. (3a/3)

muğaylān (f.): Deve diken.

Nazar itdük, gördük ki kamu **muğaylān** ağaçları altın olmış-ıdı Tañrı Te‘ālā kudretinden. (44a/7)

muḥadderre-i ḥadr-ı ḥāş: Mahremiyet perdesi altında saklı. (10b/10)

muḥaddis (a.): Hâdisle uğraşan, hâdis rivayet eden.

Ve illâ dilemezem ki ḥadis rivâyet eylemek yolın kendüzüme açam. **Muḥaddis** ve müzekkir olam. (58a/2)

muḥannes (a.): Alçak, kalleş.

muḥannes ol-: Kalleşçe, alçakça davranmak.

...‘avrat kişiler kendüzinden benvenlik görüp ...Tañrılık da‘vîsin eylemedi ve hîç ‘avrat kişi **muḥannes** olmadı. (19b/3)

muḥlis (a.): Doğru, dürüst, ihsaslı.

Kendüzüm müflis gördüm, Râbi‘ay **muḥlis** gördüm. (15b/8)

muḥlis-i muttakî: Allah korkusunun temizliği, saflığı. (8b/6)

muḥtâc (a.): İhtiyacı olan, muhtaç.

Sen birazcuq ‘aqla **muḥtâcsın**, niceme ki ‘ilmüñ çoğısa. (36a/1)

muḥtâc eyle-: Muhtaç etmek.

Buğur küstâhlık itdüm, beni uş rusvây eyledüñ, kendü kulum qapusına **muḥtâc eyledüñ.** (36b/1)

muḥtâc ol-: İhtiyacı duymak, muhtaç olmak.

Her kim buña qanā‘at eyleye kamu halkdan bî-niyâz ola. Ya‘nî kimseye **muḥtâc olmaya.** (3a/7)

muḥtaşar (a.): Kısaltılmış, kısa.

Anuñ kelâmı kitâblar içinde çokdur. Ammâ teberrük-içün bir kaç kelime **muḥtaşar** naql eylerüz. (8b/11)

muḥteşim (a.): Muhteşem.

Bu harf içinde ol **muhteşim**, dürüst geldi kim pādizişahlığı terk eyledi.

(39b/1)

muḳaddem (a.): Değerli, üstün.

muḳaddem dut-: Üstün saymak.

Zīrā ki Tañrı Te‘ālā tevbeyi ‘ibādetden **muḳaddem dutdı...**

(53b/1)

muḳaddem-i zuhād: Zahidlerin önderi.

(3a/3)

muḳaddim-i tā’ibān: Tövbe edenlerin önderi.

(22b/3)

muḳarreb (a.): Allaha yakın olan.

Yarınkı gün bir mertebēñ olısar ki gökdeki **muḳarreb** firişteler senüñle faḥrlanısarlar.

(12a/2)

muḳayyed (a.): Bir işe önem veren.

muḳayyed dut-: İlgilenmek, önem vermek.

Bize **muḳayyed dutmasun**, kendü ḥāline meşgūl olsun.

(20a/5)

muḳayyed eyle-: İlgilenmek.

Gelūñ biz etmek yiyelūm, yatalum. Ol daḥı bundan böyle tiz gele, bizi

muḳayyed ve muntazır **eylemeye**.

(37a/2)

muḳayyed ol-: İlgilenmek, gözetmek.

Andan ki sen saña güyesin ve ben saña **muḳayyed olam**.

(9a/15)

muḳayyedlik: İlgi gösterme.

Anda iñen şorarlardı ki iy dost nite-y-idi ve nitesin diyü. Eyle olıcaḳ

muḳayyedlik olurdı.

(33b/15)

muḳtedā-yı muḳtedī: Örnek alınıp örnek alan.

(8b/7)

muḳbil (a.): Aziz, muhterem.

Eger Tañrıya dileg-içün varursañ var on kişinüñ borcın öde yā on öksüze virgil yā bir **muḳbil** kişiye degürgil.

(47b/8)

mum: Mum.

Ya‘nī **mum** gibi ‘ālemi rūşen eylegil, sen yangıl.

(16a/4)

mūnis (a.): Dost, arkadaş.

Ve her kimüñ kim özi senüñ-ile **mūnis** degül hīç kimse-y-ile üns dutmasun.

(8a/10)

muntazır (a.): Bekleyen, gözleyen, intizar eden.

muntazır eyle-: Bekletmek.

Ol daḥı bundan böyle tiz gele, bizi muḳayyed ve **muntazır eylemeye**.

(37a/3)

muntazır ol-: Beklemek.

Bişr baña eyitdi Ma' rûfa eyitgil ki namâz kılcak ḳatuña gelsem gerek.

Vardum, eyitdüm. **Muntazır oldu**.

(46b/2)

murād (a.): Arzu, istek.

Yā Rābi' a senüñ bir murāduñ var ve bizüm daḥı bir **murādumuz** var.

(18b/5)

murakḳa' (a.): Yamalı hırka.

Rasûl Ḥazreti eyitdi: Üveyse virüñ **murakḳa'umu** geysün, ümmetüme şefā' at eylesün.

(55a/14)

murakḳa'-püş: Yamalı hırka giyen.

... Mescid-i Ḥaram içine giricek **murakḳa'-püş** şüfîler gördi.

(31b/14)

murāyî (a.): Riya eden.

...bir kez bir 'avrat Mālik'e "İy **murāyî!**" didi, ya' nî İy riyā issi!

(2a/2)

murdār (f.): Pis, murdar.

Ya' nî ḡaybet itmek **murdār** et yimekdür.

(41a/8)

musahḥar (a.): Ele geçirilmiş.

'Ālem ḥükmi altında **musahḥar** idi.

(29a/4)

musahḥar eyle-: Ele geçirmek.

Saḳınuñ işbu cāzū 'avrat mekrinden, ya' nî dünyā şerrinden ki ḳamu

'ālemlerüñ göñlini kendüzine **musahḥar eylemişdür**.

(2a/9)

muşḥaf (a.): Kur'an-ı Kerim.

Ol oḡlan **muşḥafi** rāḥile üzere ḳodı, ağlamaḡa başladı.

(32b/5)

muşîbet (a.): Bela, felaket, sıkıntı.

Ve eger ḳabûl olmadı-y-ısa bu baña ulu **muşîbetdür**. Ya muşîbetüm şevābı ḳanı?

(13a/10)

muştıla-: Müjdelemek.

...günāḥ idenlere **muştıla** ki eger tevbe idesiz ḳabûl ola...

(27b/15)

mu' teber (a.): İnanılır, güvenilir.

Rābī‘a ki rūzigārı içinde nazīri yoğ-ıdı, ma‘rifeti yavlağ bilürdi, mu‘āmele kıldı. Kāmu ulularuñ **mu‘teberi** idi. (11a/9)

mu‘tekif (a.): İnzivaya çekilen.

mu‘tekif ol-: İnzivaya çekilmek.

Gene döndi, Başra’ya geldi, şavma‘asında **mu‘tekif oldı**. (13b/14)

mutī‘ (a.): İtaat eden, boyun eğen.

Mutī‘ kendüzin görmek-ile ‘āşīdür. ‘Āşī ‘özü dilemek-ile **mutī‘dür**.

(53a/14)

mutī‘ ol-: İtaat etmek.

Tañrı Te‘ālā size eger hayr ve eger şer vire aña **mutī‘ olasız**.

(59a/14)

mutriblik: Çalgıcılık, şarkıcılık.

Ve dahı birinceler dirler ki **mutribliğa** düşdi. Şoñra Hasan meclisine irişüp anda tevbe kıldı... (12a/12)

muṣāfaḳat (a.): Uygunluk, uyma.

Zīrā ki **muṣāfaḳat** dīndendür. (57a/6)

muṣāfaḳat eyle-: Uymak.

İlāhī sen bilürsin kim benüm gönlüm dilegi buyruğıña **muṣāfaḳat eylemekdür**... (12a/6)

muṣāfaḳat it-: Uymak.

Bārī sovuğda yalıncağ olup bunlara **muṣāfaḳat ideyin** didüm.

(46a/13)

muṣāfiḳ (a.): Uygun, yerinde.

muṣāfiḳ düş-: Uygun olmak.

İkinci ol ‘āmili istemeñ ki ‘ameli iḥlāşa **muṣāfiḳ düşe**. (27a/6)

muṣaḥḥid (a.): Allahın birliğine inanan.

Eyitdiler ki: Ne istersin? Eyitdi: Anı isterven ki **muṣaḥḥidler** isterler.

(64a/9)

mübālağa (a.): Bir şeyi ileri vardırma, büyütme.

mübālağa eyle-: Bir şeyi ileri vardırma, büyütme.

‘Ömerü’bn-i ‘Oṣmān-ı Mekki rāziya’llāhu‘anhuma anuñ ḥaḳḳına **mübālağa** eylerdi. (8b/9)

mübārek (a.): Mübarek, uğurlu.

Eger Rasūli gördünüzse eyidünüz ki **mübārek** kaşları açuk mıdı yā çatuk? (56b/15)

mübāriz-i meydān-ı mücāhede: Savaş (cihad) meydanın muharibi. (44b/7)

mübtelā (a.): Düşkün.

...bir bölük kavma uğradum. Kamasın kötrüm ve **mübtelā** gördüm. (52a/3)

mübtelā ol-: Uğramak, tutulmak.

...anañı dağı hoş dut. Eger dutmaz-ısañ korqarın şol görklü yüzünden ki tamu odına **mübtelā ola**. (26a/3)

mücāhede (a.): Çabalama, zahmet çekme.

Ve her kim **mücāhedeyi** ya‘nī zaḥmeti kendü nefesine Tañrı içün eyleye Tañrı‘ya irişe. (44b/9)

mücāvir (a.): Komşu.

mücāvir ol-: Komşu olmak.

Lût peygāmbere ‘aleyhi’s-selām toprağı yirini kazup aña girdi, **mücāvir oldı**. (44b/3)

mücāvir-i eyvān-ı müşāhede: Müşahede sarayının komşusu. (44b/7)

mücerredlik: Dünyadan elini eteğini çekme.

Zirā Üveysün ḥāşiyyeti **mücerredlik** idi. (56b/10)

müdde‘ī (a.): Hak isteğinde bulunan.

Yā **müdde‘īye** bu nice taleb eylemekdür eger bizi görmek dilerseñ bir tecellī eyleyevüz ki derḥāl eriyessin. (13a/14)

müdde‘ī ol-: Davacı olmak, hakkını istemek.

Eger bir qarı ‘avrat bir gice evinde aç yata sende şorisarlar. Yarın kıyāmet güninde etegün dutup senün-ile **müdde‘ī olırdur**. (26a/6)

müddet (a.): Zaman, vakit.

Ve naḳldür kim bir kişi bir **müddet** İbrāhīm şöḥbetinde oldı. (37a/12)

müflis (a.): 1. İflas etmiş, yoksun kalmış.

Zîrâ biz böyle çapalaruz **müflis**, melûl, sen şöyle dinç ve fâriğsin.

(37b/3)

2. Doğruluktan ayrılmış.

Kendüzüm **müflis** gördüm, Râbi‘ ayı muhliş gördüm. (15b/8)

müflis ol-: İflas etmek, yoksun kalmak.

...iki ‘âlemüñ memleketin aña vireler girü alalar **müflis oldum** diyü

qayurmaya. (35a/3)

müflislik: Hayatın bitmesi, ölüm.

Müflislik hâletinde ölüm başa düşe peşimânlik fâyide itmeye. (40b/1)

müfriṭ (a.): İleri vardiyan, ifrat eden.

Zîrâ ki medḥ ideni ve zemm ideni gördüm ki ikisi daḥı **müfriṭdür**. Ya‘nî

medḥi ve zemmi ḥadden geçürürler. (2a/5)

mühlet (a.): Zaman, süre.

mühlet vir-: Zaman vermek, süre tanımak.

...melekü’l-mevt kaçan cânıñı almağa gelicek eyit ki **mühlet** vir tā ki

tevbe ideyin. (40a/14)

mühr (f.): Mühür.

...anuñ ardında namâz kılsañ cemî‘ namâzuñ **mühri** olısardı. (6b/11)

mülk (a.): Ülke, memleket.

Hele ben dervîşligi Belḥ **mülkin** virdüm, aldum. (34a/8)

mü’min (a.): İman eden, inanmış.

Şordılar ki hîç **mü’min** ḥased eyleye mi. (63b/9)

mü’min-i şādık (a.): Sadakatle iman eden.

Ya‘nî gerek qorqu-y-ıla ümiz berâber ola tā ki ḥaqqınca **mü’min-i**

şādık ola. (3b/12)

münâcât (a.): Allah’a dua etme, yalvarma.

Henüz **münâcât** tamâm olmamış-ıdı ki külüğü deprenüp örü durdı. (12b/3)

münâcât eyle-: Allah’a yalvarmak, dua etmek.

Derḥâl Ḥaḫ Ḥazretine **münâcât eyleyüp** eyitdi: İy Bārî Hüzâ saña şıgınurvan çok uyuyucu gözlerden ve çok yiyici qarınlardan.

(59a/1)

münâcât it-: Allah’a yalvarmak, dua etmek.

... ol kızları aldı Kubeys Tağına ağdı. *Münâcât idüp* ağladı.

(28b/4)

münâdî (a.): Nida eden, tellal.

münâdî it-: Duyurmak, duyuru yapmak.

Pes ol oğlan Belh şehrinde *münâdî itdi*, “Her kimüñ hacca varmağa arzısı var-ısa gelsün”

(31b/11)

münâdî kıldur-: Duyurmak, duyuru yaptırmak.

Pes andan evine geldi, *münâdî kıldurdi* ki kime ki nesene gerek-ise Habîb evine gelsün, alsuñ.

(4b/10)

münâfıklık: İki yüzlülük.

Biregü şordı: Hoşnûzlık ne yirdedür? Eyitdi: Ol gönül içinde ki anda *münâfıklık* olmaya.

(8a/13)

münevver (a.): Aydınlık.

münevver ol-: Aydınlanmak.

...bir kandîl nûrdan üstine aşılmış zencîrsüz. Ol ev içi *münevver olmış*.

(12a/8)

münkir (a.): Reddeden, kabul etmeyen.

Nice kim diri idi kamu ‘âlem aña *münkir* idi. Ölmeyince kimse anuñ hâlin bilmedi...

(50a/7)

mürğizâr (f.): Kuşu bol olan yer.

Hemân-gice anı düşde gördiler ki uçmak *mürğizârı* içinde tavâf eyler-idi ve yeşil hulle geymiş-idi.

(8b/3)

mürîd (a.): Bir şeyhe bağlı olan kimse.

Ol qarşu gelen pîrlerüñ mürîdleri yörîdiler, gördiler ki İbrâhîm kâfîlenüñ öñince gelür.

(31b/1)

mürşid (a.): İrşad eden, doğru yolu gösteren.

... bir kavm vardur. Anlara Üveysîler dirler. Anlara hîç pîr ve *mürşid* hâcet degül. Bunlara nübüvvet perverîş virür...

(60b/8)

mürüvvet (a.): Mertlik, iyilik severlik.

Fuzayluñ himmeti ve *mürüvveti* şol kadar-ıdı kim kâfile içinde ‘avrat olsa aña yörenmez-idi.

(23b/7)

müsellem (a.): Teslim edilmiş.

müsellem ol-: Verilmek, sunulmak.

Mu‘ayyen sır baña ol vaqt **müsellem** oldu kim delülük qalemin bize çekdiler, ya‘nî adumızı delüler defterinde şebt eylediler. (53b/8)

müstağnî (a.): Gönlü tok.

müstağnî ol-: Gönlü tok olmak.

...her kim Hakkâ rāzî ola, halkdan hâcetin kese, ya‘nî **müstağnî** ola. (9a/12)

müstaḥaḳ (a.): Hak eden.

Hîç aḳçañ var mı? Eyitdi: “Vardur.” Hâbîb aldı **müstaḥaḳlara** şadaḳa virdi. (5b/6)

müstecâb (a.): Kabul olunmuş.

Kerem eyle, du‘â kııl. Senüñ du‘âñ **müstecâbdur**. (5b/4)

müstecâb ol-: Kabul olmak.

Pes ol kişilerüñ ki ḥâli bu resme ola anlaruñ du‘âsı nite **müstecâb olsun**. (40b/13)

müstecâbü d-da‘ve: Duası kabul olunan.

Pes Hâbîb yüzin küllî dünyeden çevürdi ve ‘ibâdeti ihtiyâr eyledi, Ululardan oldı, **müstecâbü’ d-da‘ve oldı**. (5b/2)

müsülmân (a.): Müslüman.

Baña islâm ‘arza eyle tâ ki **müsülmân** olayın. (24a/15)

müsülmânlık: Müslümanlık.

Yâ Ḥasan **müsülmânlık** ne nesnedür ve müsülmân kimdür? (63a/5)

müşâhede (a.): Bir şeyi gözle görme.

Zîrâ ki Mısr ‘avratları bir maḥlûḳ **müşâhedesinde** zaḥm acısın unutdılar. (21a/8)

müşk (f.): Misk.

İy subḥâna’llâh eger bu mağâra tolu **müşkmisse** böyle koḳmayadı ki bir yigit bir kaç gün bunda maḳâm eyledi. (30b/7)

müşkil (a.): Güç, zor.

Ve anuñ sözleri gönüllerde maḳbûl olmışdur. Ve nice **müşkilleri** ḥall kılmışdur. (8b/10)

müşṭāk (a.): İhtiyaklı, arzulu.

müşṭāk ol-: İstekli, arzulu olmak.

Size ihtiyāk getürdüm, siz müşṭāk *olmaduñuz*. (2b/1)

müşṭerī (a.): Müşteri.

Sen dünyāyı yavlaḵ seversin. Sevmezimisseñ añmayaduñ. Zīrā ki *müşṭerī* metā[‘]ı sevici olur. (21a/12)

mütāba‘at (a.): Uyma, tâbi olma.

mütāba‘at eyle-: Uymak, tâbi olmak.

Eydürlerse ki ol peygāmbere-idi eyidevüz her ki peygāmbere *mütāba‘at eyleye*. (15b/13)

muṭāla‘a (a.): Okuma.

muṭāla‘a eyle-: Okumak.

Bu yolda hiç nesene baña andan ḵatıraḵ olmaya ki kitāblar *muṭāla‘a eylemekden* ki eylegil diyü buyuralar. (34b/14)

müte‘ayyin (a.): Belli, ileri gelen kimse.

İbrāhīm bin Edhem raḵıya’llāhu ‘anhu kendü vaḵtında şiddīḵ ve *müte‘ayyin* idi. (28b/12)

mütefekkir (a.): Tefekkür eden, düşünen.

mütefekkir ol-: Düşünceye dalmak.

Ḥasan *mütefekkir oldı*. Rābi‘aya şordı kim benden ne-çün ḵaçarlar ve senüñ-ile üns dutarlar. (14b/13)

müteḡayyir (a.): Başkalaşan, deḡişen.

müteḡayyir ol-: Deḡişmek.

Hārūn yavlaḵ *müteḡayyir oldı*. Çok aḡladı... (25b/7)

müteḡayyir (a.): Şaşırmış, hayrete düşmüş.

müteḡayyir ol-: Şaşırmak.

Çün cühūd anı gördi, *müteḡayyir oldı*. İ‘tikād birle Fuḡayla eyitdi: Baña islām ‘arḡa eyle tā ki müsülmān olayın. (24a/14)

müteḡayyir ḵal-: Şaşırmak.

Aḡmed ol cevābdan müteḡayyir ḵaldı. (8a/2)

müteveccih (a.): Bir tarafa yönelen.

müteveccih ol-: Bir yere yönelmek, gitmek.

Oğlan bunu işidicek durdı, bu dervîş-ile atasın görmege **müteveccih oldı...** (32b/10)

müyesser (a.): Nasib olan.

müyesser ol-: Nasib olmak.

Tā bî-çārelîk olmayınca meded **müyesser olmadı...** (53a/9)

müzd (f.): Ücret, mükafat.

Eyit Hābîb'e ol işini dağı artursun, biz dağı **müzdin** arturavuz. (5a/11)

müzekkir (a.): Zikrettiren, hatıra getiren.

...dilemezem ki hadîş rivāyet eylemek yolın kendüzüme açam. Muḥaddîş ve **müzekkir** olam. (58a/2)

N

nā-çār (f.): Çaresiz.

nā-çār ol-: Çaresiz kalmak.

İbrāhîm'i gitmege kıomadılar. İbrāhîm **nā-çār oldı...** (33a/2)

nafaka (a.): Geçim için ayrılan ve harcanan para.

Bir gün İbrāhîmüñ **nafakası** dükendi. On biş gün tamām kayır yidi. (36b/12)

nafaka eyle-: Geçimini sağlamak.

Ḳanı ol yüz biñ altun, tā ki bunlara **nafaka eyleye** idüm. (52b/15)

nafaka it-: Geçimini sağlamak.

Alduğı ḥaqqı anasına ve kendüye **nafaka ider**. (55a/4)

nafaka idin-: Bir şeyle geçimini sağlamak.

Eger borçluları nesene virseler alurdı. Eger virmeseler anlardan ayak derin alurdı. Her gün anı **nafaka idünürdi**. (4a/3)

nafaka vir-: Bir kimsenin geçimini sağlamak.

Şimdi saña **nafaka virmek** revā degül, şabr eyle bālîğ olınca. (52b/12)

nāgāh (f.): Birdenbire, ansızın.

Bir seher vaktında niyâz-ıla ağladı, **nāgāh** bir yıl esdi. (24a/8)

naḥ (f.): Değerli kumaşlardan yapılan kilim.

Derḥāl kābin idüp mehāre ve **naḥ** ve kemhā döşekler düzetdiler. (28b/7)

naḥāl (f.): Yastık.

İmdi işde **naḥālīm** altında altun vardur. Bir avuç al, baña vir. (24a/11)

naḥd (a.): Para.

Bir kārübānda bir aḳça **naḥd** bulmaduḳ. (23a/9)

naḥl (a.): Rivayet, nakil.

Ve **naḥldür** kim otuz yıl tamām anuñ güldüḡin kimsene görmedi.

(28a/7)

naḥl eyle-: 1. Söylemek, nakletmek.

Ammā teberrük-içün bir kaç kelime muḥtaşar **naḥl eylerüz**.

(8b/11)

2. Göçmek.

...dünyādan **naḥl eylemeklik** yakın geldi. (55a/12)

naḥl it-: Göçmek.

Ulular didiler Rābi‘ a bu cihāna geldi, ol cihāna **naḥl itdi**. (22a/7)

na‘lin (a.): Ayakkabı.

Ve daḡı eyitdi: “Ḥaḳ Te‘ālā vaḡy eyledi Mūsā peygāmbere ‘aleyhi’s-selām ki demürden bir çift **na‘lin** eyle, bir ‘aşā idin. (2a/13)

namāz (f.): Namaz.

namāz kıl-: Namaz kılmak.

Ve her gice uyumaz-ıdı, **namāz kılur-ıdı**. (36a/6)

namāza dur-: Namaza başlamak.

Ḥabīb ḳāmet getürüp **namāza durmuş-ıdı**. (6b/6)

nā-maḥrem (f.): Mahrem olmayan, yabancı.

... ve eger ‘ālimisseñ **nā-maḥrem** yüzine baḳmayaduñ... (51b/2)

nāme (f.): Defter, risale.

Şordum ki: “Neylersin bu **nāme** ile?” Eyitdi: “Tañrı’nuñ dostları adın yazarvan.” (41b/14)

na‘ra (a.): Haykırma, bağırma.

na‘ra vur-: Haykırmak, bağırmak.

Bir *na'ra vurup* ol sinüñ içine düşüp cân teslim kıldı. (59b/8)

naşib (a.): Pay, hisse, rızık.

Her kim kendüzini kıymetlü duta anuñ tevāzu' dan *naşibi* yokdur. (27a/4)

naşihat (a.): Öğüt, nasihat.

Anlara öğüt virgil ve halāyıkdan *naşihatı* dirig itmegil... (58b/6)

naşihat eyle-: Öğüt vermek.

Bir vaqt dahı Şeyh Sa'id-i Cubeyre razıyāllahu 'anhu *naşihat eyledi*,
eyitdi: Sultānlar bisātna kadem urma... (65b/11)

naşihat it-: Öğüt vermek.

...kerem idüp baña bir *naşihat idesin* ki anı kendüzüm bir imām
idinem. (40a/2)

naşüh (a.): Salih, temiz.

naşüh tevbesi: Bozulması imkansız tövbe.

Ol kadar ağladı kim gözi yaşından atı tonı ıslandı. *Naşüh tevbesin*
eyledi. (29b/14)

nażar (a.): Bakış, görüş.

Habib andan geçer-idi. Gözi ucu-y-ıla baña bakdı. Bu kamu añun
nażarı berekātıdur. (8b/5)

nażar eyle-: Bakmak.

'Ömer razıya'llāhu'anhu çün *nażar eyledi*, gördi kim bir deve yüñi
kilim tolanmış... (56b/2)

nażar it-: 1. Bakmak, görmek.

Nażar itdük, gördük ki kamu muğaylān ağaçları altun olmuş-ıdı... (44a/7)

2. İltifat etmek.

İy kullarum dünyāya *nażar itmedüñüz* ve uçmağa ümiz
dutmaduñuz... (52b/8)

nażar kıl-: Bakmak.

Bu otuz yıl içinde zehrem olmamışdur andan artuğ nesneye nażar
idem, saña nice *nażar kılam*. (8a/8)

nāzenin (f.): Nazlı, cilveli.

Tañrı Te‘ālā’nuñ sekiz **nāzenin** uçmağı vardır. (19a/2)

naẓīr (a.): Benzer, eş.

Dürlü ‘ilm-i ḥadīṣ, fikh içinde **naẓīrūñ** yokdur. (45a/14)

naẓır (a.): bkz. naẓīr

ne: 1. Ne. (Soru zamiri)

Şāfi‘ i ḥaqqına **ne** dirsın? (45b/9)

2. Ne, derecelendirme zarfı.

...**ne** bahtlı ol kişi kim tañla aç dura ve gice aç yata... (3a/10)

3. Niçin, niye.

Yā Ḥabīb bu köşede **ne** oturmışsın, dünyeden elüñi çekmişsin.

(8a/11)

4. Olumsuzluk edatı.

Her sā‘at ‘aqlı tağılmış yalın ayak ardınca yügürmek saña **ne** lāyıkdur. (45a/14)

nebiyye’llāh (a.): Allahın Peygamberi.

ne-çün, ni-çün: bkz. ne-y-çün.

neden: 1. Neden (Soru edatı)

Qur‘ān ne didügin bilmezsin bu ağlamak **nedendür?** (8a/14)

2. Nasıl.

Bu mertebeyi **neden** bulduñ? (8b/4)

nefes (a.): An, kısa zaman.

Bir **nefes** sen ḥaqqā itā‘at itdüğüñ andan yigirekdür. (25b/9)

nefes ur-: 1. Üflemek.

Bunlara du‘ā kıılır, **nefes urur**. Ḥaḳ Te‘ālā bunlara tamām şifā kıılır. (52a/6)

2. Nefes alıp vermek.

Zīrā eger sende guşşā ola-y-ıdı zehreñ olmayadı ki bir **nefes ura-y-ıduñ**. (17b/14)

nefs (a.): 1. Kendi, şahıs.

Bir maşhara durdı, üstüme kaşandı. Andan daḡı **nefsümi** murādumca buldum. (38b/1)

2. Arzu, istek.

Bu etden algıl. Ebu Hâzım eyitdi: Aqçam yokdur. Eyitdi: Ben saña güyem. Eyitdi: Ben *nefsümi* güydürem, yigrekdür. (9a/14)

nehy-i münker (a.): Dinin yasakladığı şeyleri yaptırmama.

Şeytân hergiz bu arzûdan artuq nesnede degüldür ki kelimeyi bizüm gönlümüzde düze tâ emr-i ma' rûf *nehy-i münker* kapısı yapıla. (63b/9)

nerdubân (f.): Merdiven.

Ol *nerdubân* üç ayağ-ıdı. Her bir ayağında başum birer yirde yarılmış-ıdı. (38a/13)

nesene, nesne: 1.Şey, nesne.

Nice kim ol diri-y-idi hiç kimseneye *nesene* dimedüm. (46b/8)

2. Yiyecek.

Derhâl bir yigit geldi, eyitdi: *Nesene* yimege hâcetüñ var mı? (36a/13)

nevmîzlik: Ümitsizlik.

Buyruq geldi kim adını yazgıl ki bu yolda ümîz *nevmîzlikden* bîzâ olur. (42a/2)

ne-y-çün: Niçin.

Yâ Râbi' a sen Tañrı'ya *ne-y-çün* taparsın? (19a/5)

neyle-: Ne yapmak, ne etmek.

İlâhî *neyleyem* ki saña yakın olam? (6b/8)

nez' (a.): Can çekişme.

nez' hâli: Ölüm hali.

...*nez' hâlinde* eyitmiş-idi ki Hüzâvendâ bu bir avuç daracuk havşalaluya göster ki gaffâr ve ekremü'l-ekremîn sensin. (64a/10)

nezz (a.): Adama, adak.

nezz eyle-: Adamak.

İkinci gice hemân yine ol *nezzri eyledi*. (36a/10)

nezz it-: Adamak.

Tâ yidi gice olunca İbrâhîm hemân *nezzrin itdi*. (36a/11)

nice: 1. Nasıl.

Münker ve Nekîrden *nice* kurtıldıñ? (22a/10)

2. Çok, hayli.

Bir kez **nice** gün-idi kim aç-ıdum. (41b/4)

3. ...dığı zaman.

Nice ki diri idüm bu emānetleri gücüm yitdiğince hoş dutar-ıdum. (28b/1)

niceme: Her ne kadar.

Sen birazcuğ ‘aqla muhtācsın, **niceme** ki ‘ilmüñ çoğısa. (36a/1)

nicesi: Nasıl.

Yā Üveys bu uzun gicelerde sen **nicesi** bir hāl üzerine taña degin döye bilürsin. (59a/6)

nidā (a.): Çağırma, seslenme.

Çünkü bu **nidāy** ışıtdüm du‘ā eyledüm ki: Yā Rabe ‘l-izzeti feryāzuma iriş. (33a/8)

nikāh (a.): Evlenme, nikāh.

nikāh eyle-: Evlendirmek.

Yā Rābi‘a dilegüñ var mı kim seni bir kimseye **nikāh eyleyeven**. (16a/7)

ni‘met (a.): İhsan, nimet.

Hā eger dilerseñ temāmet dünyānuñ **ni‘metin** saña vaqf eyleyelüm. (18b/3)

nisbet (a.): Kıyas.

Ol keremlere **nisbet** ki baña eylemişsin kendü maḥabbetüñ içinde ve ol ünse göre ki kendü zikrūñ-ile baña virmişsin ve ol ferāğata bakıcağ ki ‘azametüñ fikrin eylerken baña rüzī kılmışsın. (33b/5)

nişān (a.): Belirti, iz.

...iki ‘ālem içinde hīç қandasada adları ve **nişānları** bilinmez oldı. (13b/7)

nişān vir-: Belirtmek, ifade etmek.

Тоғру **nişān virürsin**. Таñrı һаққı-y-içün eyitgil ki ol ne sebebdendür. (42a/10)

nişānla-: Hedef göstermek, göndermek.

Seni peygāmbere **nişānladı**. Biz dağı seni ol nişān-ıla bulduq. (56a/6)

n’it-: Ne etmek.

- Baňa **n'itdün** ki beni böyle eyledün... (35b/10)
- nite**: Nasıl, ne şekilde.
- Pes ol kişilerün ki hâli bu resme ola anların du'ası **nite** müstecâb olsun. (40b/13)
- nite kim**: Öyle ki, benzeri.
- Îlâhî beni aç ve yalın dutarsın **nite kim** dostlarını. (3a/8)
- niteliksüz**: Niteliksiz.
- Anı nite siz bilürsüz, biz anı **niteliksüz** bilürüz. (16a/11)
- nitesi**: Nasıl.
- ...bizüm kullugumuz hakkın **nitesi** yirine getürdün. (39a/10)
- niyâz** (f.): Yalvarma, dua etme.
- Sen yolu namâz-ıla kesdün ammâ biz **niyâz-ıla** kesdük. (13a/7)
- niyyet** (a.): Niyet, maksat.
- İhlâş **niyyet** toğrulığıdur Tañrı-y-ıla. (34b/7)
- nokta** (a.): Zerre.
- Ammâ ki fakrdan bir **nokta** dilerven. (13b/1)
- n'ol-**: Ne olmak.
- N'oldu** saňa ki ol memleketi terk itdün? (33b/11)
- nūr** (a.): Işık, nur.
- Tañrı'nuñ **nūrn** gören Tañrı'dan artuğ ne göre. (45a/8)
- nūrānī** (a.): Nurlu.
- Andan şoñra bir iki yüz artuğ **nūrānī** pîrler geldiler. (61b/5)
- nüş** (f.): İçme, içecek.
- Nüş** olsun baňa her ne kim gördüm-ise. (22b/1)
- nübüvvet** (a.): Peygamberlik.
- Bunlara **nübüvvet** perveriş virür, nite kim Üveyse virürdi. (60b/8)
- nüşa** (a.): Yazılmış şey.
- nüşa cyle-**: Payına ayırmak.
- Ne kim kendüsi alurdı anı **nüşa eylerdi**. (22b/10)

O

od: Ateş.

Bağdum, gördüm ol çömlek **odsuz** kaynar-ıdı. (21b/3)

od düş-: Ateş düşmek.

Bu sözden içine heybet belürdi. **Od** yüregine **düşdi**. Uykusı uçdı. (29a/8)

od ur-: Ateş yakmak.

... mübârek sahalın toprak üzere kırmış, **od urur**, gözlerinden yaş akar, tenür çevresin dutmış. (37a/6)

oda yan-: Ateş almak, yanmak.

Az degülmise **oda yanar-ıdı**. (18b/1)

oğlan: 1. Oğul, erkek evlat.

İbrāhīm **oğlunuñ** selāmın aldı, kolın açdı, oğlancuğını bağrına başdı. (32b/14)

2. Genç, delikanlı.

Bugün bu hacc tavāfinda ‘avrat, **oğlan** çok olısdur. (32a/10)

oğşa-: Okşamak.

...dört yaşar oğlancuğı var-ıdı. Kucup, bağrına başup **oğşar-ıdı**. (26b/6)

okı-, oku-: 1. Okumak.

Yazmışlar ki beni çevür ardumdağı yazuyı **okı**. (34b/12)

2. Davet etmek.

Ve naıldür kim bir gün İbrāhimi bir da‘vete **okıdılar**. (41a/6)

ol: 1. Teklik 3. şahıs zamiri.

Her kim bu hâlde ola dünyede ve âhiretde pâzışāh **oldur**. (3a/14)

2. İşaret sıfatı.

Ol gün ki oğlu öldi biraz gülümsindi. (28a/8)

ol araya: Oraya

Kürkini ol dört yol ortasında kırdı, hâcete girdi. Hasan-ı Başrî **ol araya** irişü geldi. (6a/6)

ol-: 1. Kabul edilmek, sayılmak.

Diler misin ki evliyādan **olasın**? (35a/8)

2. Mevcut olmak, bulumak.

Şol kimsenün ki ileyinde bunun gibi yası **ola** aña düğün ferāğatı kala.

(16b/12)

Bunlar uyanıcağ yiyeler, oruc dutmağa tākātları **ola**.

(37a/5)

3. Meydana gelmek, hâsıl olmak.

Bir zamān Başra'da kızlık **oldı**.

(64b/8)

4. Bulunmak.

Ve naıldür kim bir kişi bir müddet İbrāhīm şöhetinde **oldı**.

(37a/13)

5. Kalmak.

Doğuz yıl ol mağārada **oldı**.

(30a/9)

6. Beraber olmak, birlikte olmak.

Altı yıl tamām ol kişi benüm-ile **oldı**.

(40b/6)

7. Bir halden bir hale geçmek.

Derhāl önindeki kayır altun **oldı**.

(43b/10)

8. Geçmek.

Uşda bir hefde **oldı** ki anuñ şevābın üleşürüz.

(47b/15)

oluğ: Oluk.

Secdeye varıcağ ol kadar ağladı kim gözi yaşı **oluğdan** aşığa ağıdı.

(65a/4)

on: On.

İlāhī sen eyidüp durursın kim bir hayr idene **on** virem.

(14b/1)

orta: 1. Orta, ara.

Bu kavme avsağ dirler. Ya' nī **orta** kavm dirler.

(47a/3)

2. İç.

Ol yazı **ortasında** bir çadır kırmışlar tñābları ebrīşimden...

(61b/3)

ortaklık: Ortaklık.

Bizüm-ile dostlığı **ortaklık** mı eylersin...

(33a/7)

oruc (f.): Oruç.

Hīç kimse erenler mertebesin tetavvu' **oruc-ıla** ve namāz-

ıla...bulımadılar.

(35a/11)

oruc dut-: Oruç tutmak.

Rābi‘ a bir vaktın yidi dün gün ulaşıduru namāz kıldı ve **oruc**

dutdı. (18a/12)

oruc aç-: Orucunu açmak.

Varayın bārī şu getüreyin ki **orucum açam.** (18a/15)

ot: Ot.

Ve naıldür kim ramazān ayında gündüz **ot** biçerdi. (36a/6)

otla-: Otlamak.

Develeri **otlar.** Haḫ Te‘ ālā emri-y-ile bir firişte gelmiş ol develeri güder.

(55b/10)

otur-: 1. Oturmak.

Ve naıldür kim hergiz kimse anı bağdaş kurup **oturur** görmedi. (39a/4)

2. Sabretmek, beklemek.

Tevekkül üzere **oturasın** ‘ ālem-i ğaybdan küt alasın ve küt bulasın.

(46b/12)

3. Bulunmak.

İy hoca meclisünde bunca ‘ azizler **otururlar** tā ki senüñ va‘ zuñ işideler.

(62b/11)

oturu kal-: Oturup kalmak.

Arslan ol arada **oturu** kaldı. Bunlar arslanı teferrüc kılurlar-ıdı.

(44b/1)

otuz: Otuz.

Çaç yaşarsın? Eyitdi: “**Otuz**”

(18a/1)

oyna-: Oynamak.

Oğlancuqlar **oynarlar-ıdı.**

(4b/1)

oyun: Oyun, eğlence.

Bu fānī külhānuñ dostlığına ki **oyun**, kengel sarāyıdur meşğül oldılar...

(39b/6)

Ö

öde-: Ödemek.

... var on kişinüñ borcın **öde** yā on öksüze virgil... (47b/7)

ög: Akıl, zihin, hatır.

ögi gel-: Kendine gelmek.

Hasan anı gördi, bî-ħoz oldu. **Ögi gelicek** eyitdiler... (7a/12)

ögi git-: Kendinden geçmek.

Karı feryāz idüp **ögi gitdi**. (5b/8)

ögi yayın-: Kendinden geçmek.

Ögi yayındı. Yazıda serāsime olup kendüzin bilmez-idi. (29b/5)

ög-: Methetmek, övmek.

Halk bilmişvenin hiç andan kayurmazam ki kimse beni **öge** veyā kimse söge.

(2a/4)

ögren-: Öğrenmek.

Dün gün varurdu, Hasan-ı Başrī'den 'ilm **ögrenürdi**. (4b/14)

öğrenici: Öğrenen.

Yā Hasan sen 'ilm öğredici misin veyā 'ilm **öğrenici** misin? (64b/2)

öğredici: Öğreten.

Yā Hasan sen 'ilm **öğredici** misin veyā 'ilm öğrenici misin? (64b/2)

öğret-: Öğretmek.

'Alī Hasana ābdest almak **öğretti**. (64b/7)

öğüt: Öğüt, nasihat.

Yā Emīrū'l-mü'minīn bu **öğütlerüm** saña hiç fāyide itmemiş.

(26a/15)

öğüt isde-: Öğüt istemek.

Eger Fuzayldan **öğüt isdeyü** geldük-ise bu āyet ma'nisi bize yiter.

(25a/15)

öğüt vir-: Öğüt vermek.

Baňa kısacuk **öğüt virgil** kim yāz dutam ve anı imām idinem. (65b/3)

öğüt-: Öğütmek.

...kendü eli-y-ile arpa ekerdi ve getürürdi ve **ögüdürdi**. (9b/14)

ögütle-: Öğüt vermek.

... şālihler e hürmet eyledüñ ve qardaşlaruñı **ögütledüñ** ... (48a/4)

öksüz: Anasız, öksüz.

... var on kişinüñ borcın öde yā on **öksüze** virgil ... (47b/7)

öküş: Çok fazla, ziyade.

Anda **öküş** ni metler ve rāhatlar bize va de eylemişdür. (19a/3)

öl:-1. Ölmek.

‘ Ākıbet eceli geldi, **öldi**. (61b/15)

2. Canlılığını, duyarlılığını yitirmek.

Sizüñ göñlünüz **ölmişdür** ki hiç uyanmaz. (63a/14)

öldür:- 1. Öldürmek.

...harāmılık idersin ve ādem **öldürürsin**. (23b/4)

2. Çok üzmek.

Tab, yiter Emīrū’l-mü ’minin Hārūnı **öldürdün**. (26a/8)

ölüm: Ölüm.

Bildüm ki oğlum **ölümine** Tañrı Te alā rāzī idi. (28a/9)

‘**ömr** (a.): Hayat, ömür.

Ve dağı eydürler kim Üveys hergiz ‘**ömri** içinde gice uyumadı. (59a/4)

ön: 1. Ön, ön taraf.

Rābi anuñ şavma ası **öninde** bir hoca gördi Başra hocalarından. (19b/7)

2. Önce.

Ve nite korqmazsız ol ‘ālemden ki **öñi** budur. (65a/10)

3. Huzur, nezd.

İy Edhem oğlu kullar Hüzāvendi **öninde** şöyle mi otururlar? (39a/6)

öñ:- Beklemek, kollamak.

...bu kārvanları **öñerler-iken** ol kārubāndan bir kişi harāmi āvāzesin işitmiş- idi. (22b/12)

öñdin: Önce.

Sen **öñdin** kendüzüñe ‘ ilâc eyle andan soñra ayruqlara mu‘ âlece idesin.

(63a/10)

öp-: Öpmek.

Çün İbrâhîm oğlı ilerü vardı, atasına selâm virdi, mübârek elin **öpdi**.

(32b/13)

ör-: 1. İşlemek, örmek.

...bir belâs geyüp yünden başına börk **örmiş-idi**.

(22b/7)

2. Yapmak, inşa etmek.

İki yüz biñ ħalâyık vardılar, minber **ördiler** tâ ki Ħasan çıķa du‘ â eyleye.

(64b/8)

örtin-: Giymek, örtünmek.

Bir eski bûryâ **örtinür**, kerpüç yaştanur.

(20b/8)

örtülü: 1. Gizli.

‘ Aybumuz **örtülü** olsun.

(65b/9)

2. Örtülü, örtülmüş.

Bir başı **örtülü** ħarı-y-içün ki bunda olmaya va‘ z itmezsin.

(62b/12)

örü: Kalkık, dik.

örü dur-: Ayağa kalkmak, ayakta durmak.

İbrâhîm tâ şubĥa degin ħapu yirine **örü durdı**.

(36b/3)

öte: İleri, öte, uzak.

İbrâhîm andan **öte** tağlara ve yazılara düşdi, gitdi.

(30a/4)

ötrü: Dolayı, için, ötürü.

Sen Tañrı’ya neden **ötrü** ħaparsın?

(18b/15)

öyle: Ögle vakti.

Tâ **öyle** vaķtı oldı. Ħa‘ be ħalvete ħaldı.

(33a/13)

öz: Kendi, öz.

Ve her kimüñ kim **özi** senüñ-ile mûnis degül ħiç kimse-y-ile üns dutmasun.

(8a/10)

‘ **özr** (a.): Mazeret.

Hemân-sâ‘ at ‘ avratlar ‘ **özri** aña vâķi‘ oldı.

(13b/8)

‘ **özr dile-**: Özür dilemek.

...atından inüp İbrāhīmüñ ayağına düşdi. Aña yalvardı, '*özr diledi*.
(42b/7)

P

pağışla-: bkz. bağışla-

pañā: bkz. baña

pāre (f.): Parça.

Bir *pāre* etmek ve bir bardak şu getürdi kim orucumuz açduķ. (21b/2)

paş: bkz. baş.

pāyendān (f.): Teminat, güvence.

pāyendān ol-: Teminat vermek, güvence sağlamak.

Siz *pāyendān olursañuz* ki ben bunu yiyince diri olam, siz
getürdüğünñüzi dağı kabül kılayın. (57b/1)

pāzişāh (f.): 1. Hükümdar, melik.

Hemān-sā' at Yimenüñ *pāzişāhi* iki oğı-y-ıla ol aracuga uğradı.
(28b/5)

2. Allah.

Yā Üveys ben dağı ol *pāzişāh* kulıvan. (59b/15)

pāzişāh ol-: Hükümdar olmak.

Vaşıyyet oldur ki dünyede ve āhiretde pāzişāh olasın... (3a/12)

pāzişāhlık: Padişahlık, hükümdarlık.

Pāzişāhlığı ve şunca ni' meti ķoduñ işde aç ĥacca varursın. (40b/13)

pehlū (f.): Vücudun iki yanından biri.

Şol *pehlūsında* ve sağı ayağında bir aķça ķadar aķlık vardur. (55a/7)

Pençşenbe (f.): Perşembe.

Pençşenbe gün mağāra üstine ağıar-ıdı. (30a/11)

peñze-: bkz. beñze-

peñiz: bkz. beñiz

perākende (f.): Ayrı ayrı, tek teker.

Yā‘ nī Tañrı’ya ıapmak yig midür ya **perākende** ma‘ būdlara? (28a/2)

perde (f.): Örtü.

... anı saklaya ve anuñ **perdesi** altında ħalkdan gizlü ħala. (17b/8)

perhiz (f.): Dinen yasak şeylerden uzak durma.

perhiz eyle-: Haramdan sakınmak.

Her ki dilerse dünyede ‘aziz ħala ve āĥiretde yüce mertebe bula ol
nesneden **perhiz eylesün**. (48a/10)

perhizkārılık: Haramdan kaçınma.

Bişri gördüm, anuñ **perhizkārılığı** var-ıdı. (45b/12)

perri (f.): Cinlerin dışisine verilen ad.

Div ve **perri**, vuĥuş, tıyūr su ve yil ħamusı ĥükminde idi. (7b/9)

perverde be-lütf ü kerem: Lutuf ve keremle yetişen. (28b/11)

perverde-i nübüvvet: Peygamberlik terbiyesi. (60b/14)

perveriş (f.): Terbiye.

perveriş vir-: Terbiye vermek.

Bunlara nübüvvet **perveriş virür** nite kim Üveyse virürdi. (60b/8)

pes (f.): 1. Öyle ise, o halde.

Çün melekü’l-mevti def itmege ħādir degülsin, **pes** nite eydürsin ki soñra
tevbe kılam. (40a/15)

2. Nihayet, sonra.

İrte olıcaĥ Rābi‘ ayı kığırdı, eyü söyledi, āzād eyledi. **Pes** Rābi‘ a andan destür
aldı, gitdi. (12a/10)

3. O vakit, o zaman.

Hem daĥı toprak elüñde altun oldı. **Pes** bildüm ki tevbeñ ħabül oldı.
(24b/4)

4. Madem.

Pes ol kişilerüñ ki ĥālī bu resme ola anlaruñ du‘āsı nite müstecāb olsun.
(40b/13)

5. Derhal, hemen.

İbrāhīm sen misin? diyü baña ‘izzet itmege başladı. **Pes** andan daĥı kaçdum.
(41b/13)

6. İşte.

Ululuk, kiçilik anda olmaya ve **pes** velî olmak daḥı böyle ola. (11a/8)

Ol dünyā aḥvālinden, ḳamudan fāriḡ olmışdur. **Pes** anuñ ululuḡı ve yigligi andandur. (62b/9)

7. Bu yüzden.

Yā üstāz bu ağlamak nefis ra‘ nālıḡındandur. **Pes** gözün yaşın saḳlaḡıl.

(15a/10)

8. Yani.

Eger ben dileyem Ḥüzāvendigārumuñ dileḡi olmaya, küfr ola. **Pes** anı dilemek gerek ki ol diler. (20b/1)

peşimān (f.): Pişman.

peşimān ol-: Pişman olmak.

Ḥasan anı didüḡine **peşimān oldı**. (6a/11)

peşimānlik/ pişimānlık: Pişmanlık.

Müflislik ḥāletinde ölüm başa düşe **peşimānlik** fāyide itmeye. (40b/1)

peygām (f.): Haber.

peygām vir-: Haber göndermek.

İşbu sâ‘ at Rasūl Ḥazretin düşümde gördüm. Saña **peygām virdi**, eyitdi ki... (9b/3)

peygāmbir (f.): Peygamber.

Ve **peygāmbiri** bilürsüz ve anuñ sünnetin dutmazsınız. (40b/9)

peygāmbirlik: Peygamberlik.

Peygāmbirlik‘ izzetdür ve yücelikdür. (11a/7)

pīl (f.): Fil.

Ol şerbet kim **pīller** ḥavşalasına düzmişüz biz, ḳarıncalar ḳursaḡına nicesi bıraḡalum. (62b/13)

pīr (f.): Şeyh, pir.

Ol ḳarşu gelen **pīrlerün** mürīdleri yöridiler, gördiler ki İbrāhīm ḳāfilenün önince gelür (31b/1)

pīrlik: Şeyhlik, pirlilik.

... **pīrlik** ululuk aña aşşı ḳılmaz dirler giderler. (62a/5)

pīşe (f.): Meslek.

- Bilmedüñ mi kim Tañrı işin işleyenlere *pişe* hâcet degül. (37b/8)
- pişvā-yı ehl-i millet*: Milletin rehberi. (50a/2)
- puhte* (f.): Olgun.
- Bunlar *puhte* imiş sen henüz hamsın. (31a/12)
- puhte ol-*: Olgunlaşmak.
- Biraz vakt cān tart, tā ki sen dağı *puhte olasın* ve fāriğ kalasın. (31a/13)

R

- Rabb* (a.): Allah.
- Yā *Rabb* beni ma‘ sıyyet ħorlığından tã‘ at ‘ azîzliğine sen getürgil. (33b/7)
- Rabbu’l-‘ âlemîn* (a.): Alemlerin rabbı.
- Rabbu’l-‘ izzet*: (a): Yüce Allah. (13a/15)
- rağbet* (a.): İtibar etme, beğenme.
- Rağbetüm* hacca varmağa artuğırakdur. (47b/9)
- rāhat* (a.): Rahat, rahatlık.
- İy ana ben dağı *rāhatum* isterem ki az gün zaħmet çekem ve ebedi hoşluğa irişem. (10a/10)
- rāhat bul-*: Huzur bulmak.
- ...senüñ aduñı dünyede ve āhiretde şöyle gökçek ħoķulu eyleyem ki her kim işide göñli *rāhat bula*. (45a/1)
- rāhatda dut-*: Rahat, huzurlu olmak.
- Yā ciger-küşem kendüzüñi *rāhatda dut*. (10a/9)
- rāhile* (a.): Üzerinde kitap okunan küçük masa.
- Ol oğlan muşhafı *rāhile* üzere ħodı, ağlamağa başladı. (32b/5)
- Raħimekallāhu*: Allah’ın rahmeti üzerine olsun. (32a/14)
- rahımlıķ*: Allah’ın merhametli olması.
- ...rahmānlığum ve *rahımlıgum* deñizleri n’olısardur? (33b/1)

rahmān (a.): Herkese merhamet eden. (Allah)

Baña **rahmān** maḥabbetinden şeytān düşmenliği kalmamışdır. (17a/5)

rahmānlık: Allah'ın herkese merhamet etmesi.

...**rahmānlığum** ve rahīmliğum deñizleri n'olısardur? (33b/1)

rahmet (a.): Allahın kullarına olan ihsanı.

...bunca ḥalāyık zārılık idüp ağlaşurlar-ıdı, Ḥaḫ Te'ālādan rahmet isterler-idi.

(26b/12)

raht (f.): Yol levazımı.

Bādiye içine giricek bir külügi var-ıdı, Rābi' anuñ **rahtın** götürürdi.

(12a/14)

rahmetu'llāhi 'aleyhi (a.): Allahın rahmeti üzerine olsun.

rahmetu'llāhi 'aleyhi rahmeten vāsi' aten: (a.): Allah ona çokça rahmet eylesin.

rakş (a.): Sıçramak, oynamak.

rakş ur-: Oynamak, raksetmek.

Ve size semā' eyledüm, siz **rakş urmaduñuz**. (2b/2)

ramazān (a.): Ramazan ayı.

Eyitdi: “**Ramazān** ayı degül.” Eyitdiler: “Tetavvu' oruc dutar” (23b/1)

ra' nālık: Bencilik.

Yā üstāz bu ağlamak nefis **ra' nālıgındandur**. Pes gözüñ yaşın saklağıl.

(15a/10)

rasül (a.): Peygamber, Hz. Muhammed.

Ḥaḫıḫat siz **Rasülün** yāranları mısız? (57a/2)

rasül ḥazreti: Yüce peygamber, Hz. Muhammed.

rasulu'llāh (a.): Allahın elçisi, Hz. Muhammed.

rāyigān (f.): Zahmetsizce elde edilen.

Beñzer ki bu dervişligi **rāyigān** bulduñ. (34a/7)

rāyiḥa (a.): Rayiha, koku.

...bir yigit bir kaç gün bunda maḫām eyledi. Bu ḫamu **rāyiḥayı** ve görklü

koḫuyı koğı, gitdi. (30b/8)

rāzi (a.): Rıza gösteren, memnun olan.

Bilem ki benden **rāzi** misin yā yok? (12a/1)

rāzi ol-: Rıza göstermek.

Zühdüñ aşlı Tañrı Te‘ālā ne eylerse aña **rāzī olmağdur**. (27a/13)

raziya’llāhu ‘anhu (a.): Allah ondan razı olsun.

raziya’llāhu ‘anhuma (a.): Allah onlardan razı olsun.

refi‘ ü’ş-şān (a.): Şanı yüksek olan.

Ṭariqatuñ ‘ayyārı idi. Riyāzet ve kerāmet içinde **refi‘ ü’ş-şān-ıdı**. (22b/5)

rek‘ at (a.): Rekat.

İbrāhīm iki **rek‘ at** namāz kıldı, eyitdi... (43b/9)

rekbend (f.): Örtü.

Ve dağı Rābi‘ a bir kişi gördi kim rekbend-ile başını bağlamış-ıdı. (17b/15)

renc (f.): Sıkıntı, zahmet.

Yā Rābi‘ a eger bir du‘ā eylesin Haḫ Te‘ālā bu **renci** sehl ide.

(20a/8)

rence kıl:- Zahmet etmek.

Ne-çün qadem **rence kılduñuz**. Bize ḫaber itmek gerek-idi. Biz ḫoz varurduq. (25a/8)

rencūr (f.): Kederli, dertli.

rencūr ol:- Kederli, dertli olmak.

Yaqın gelme ki **rencūr olasın**... (31a/1)

renk (f.): Renk.

Çün söz **renge** irişdi ayruq kilim geymeyem. (18a/5)

resm (a.): Şekil, tarz.

Pes ol kişilerüñ ki ḫālī bu **resme** ola anlaruñ du‘āsı nite müstecāb olsun.

(40b/13)

revā (f.): Cāiz, uygun.

Şimdi saña nafaqa virmek **revā** degül, şabr eyle bālig olunca.

(52b/12)

revā ol:- 1. Yakışır olmak, doğru olmak.

Yā **revā** mı **ola** kim anuñ rızqın yiyesin, girü aña ‘āşī olasın.

(40a/6)

2. Halletmek, gidermek.

Ve eger Tañrı’ya and vireler derḫāl ḫācetleri **revā ola**. (47a/2)

revān (f.): Giden, akan.

revān ol-: Akmak, boşalmak.

Gözine haşır çöpi batdı ve kan **revān olup** ağıdı. (14b/5)

rızā (a.): Razı olma.

Girü döngil, anañ **rızāsın** isdegil. (9b/4)

rızķ (a.): Allahın kullarına verdiği nimet.

Tañrı'ya 'āşī olup ma' şıyyet işlersin bārī andan **rızķ** yimegil. (40a/5)

ribā, ripā (a.): Faiz.

Baķ göresin ol **ribā** şumluğından ...gör bize bu cihānda ne irişdi, tā ol cihānda ne irişe. (4a/12)

ribāya vir-: Faizle para vermek, faizcilik yapmak.

Mālını **ribāya virürdi**. (4a/1)

ribācı: Fazici.

Uş ribācı Ḥabīb gelür, savuluñ kim bunuñ ayağı tozı bizüm üstümüze ķonmasun. (4b/1)

riķķat (a.): İncelik, duygusallık.

İkisine daķı **riķķat** hāşıl oldu, ağlaşdılar. (57a/7)

riķķat eyle-: Acımak, üzölmek.

Āh 'Ömer-iķün Āh 'Ömer-iķün didi, **riķķat eyledi**. (58b/2)

rivāyet (a.): Nakil, rivayet.

rivāyet it-: Rivayet etmek.

Ve daķı **rivāyet iderler** kim Rasöl Ḥazretinüñ bir gün Ümmi Seleme evine girdi. (46a/1)

rivāyet eyle-: Rivayet etmek.

Ḥadiş **rivāyet eylemegi** yavlaķ seversin. (20b/3)

riyā (a.): İki yüzölölük.

' Amelden el çekmek ki ḥalk ķörmesün diyü **riyādur**. (27a/10)

riyā eyle-: Uygun davranmamak, ters düşmek.

Bir vaķt eyledüklerine riyā eylerler-idi. Şimdi işledüklerine **riyā eylerler**. (27a/9)

riyācı: İki yüzölölü.

...yigrek ķörürven andan ki **riyācı** degölven diyü and içem. (27a/12)

riyākār: İki yüzlü.

riyākār ol-: İki yüzlü olmak.

İy mürīd bunu ki eylersin eger idebilürseñ ki böyle
itmeyesin... **Riyākār olursın**, nāzenīn ‘ömrün telef olur. (63b/14)

riyāzet (a.): Dünya lezzetlerinden sakınma.

Anuñ ‘ibādetinüñ ve **riyāzetinüñ** haddi yoğ-ıdı. (51b/11)

riyāzet eyle-: Dünya lezzetlerinden sakınmak.

Ve **riyāzet eylemekden** şöyle olmuş-ıdı kim kuru etmegi şuya ısladup
yir-ıdı. (3a/5)

rūhāniye (a.): Ruhanilik, ruhtan ibaret olma hali.

Bu kavma **rūhānīyeler** dirler. Çün Tañrı’dan dileyeler ne dilerler-ise, Tañrı
Te‘ālā vire. (46b/15)

ruk‘a (a.): Mektup.

Çün ‘İsā-yı Zāzān **ruk‘ayı** okudı, şāz oldı. (11b/6)

rūşen (f.): Aydın, parlak.

Ve her kimüñ kim gözi senüñ-ile **rūşen** degül hergiz rūşen olmasun.
(8a/10)

rūşen eyle-: Aydınlatmak.

Ya‘nī mum gibi ‘ālemi **rūşen eylegil**, sen yangıl. (16a/4)

rūşen ol-: Aydınlanmak.

Ve her kimüñ kim gözi senüñ-ile rūşen degül hergiz **rūşen olmasun**.
(8a/10)

rūzī (f.): Rızık, kismet.

Anlara ve baña **rūzīn** viren bir midür? (20b/10)

rūzī kııl-: Nasip etmek.

...Haq Te‘ālā atasın görmek **rūzī kııla**. (31b/13)

rūzigār (f.): 1.Zaman, devir.

Rābi‘a ki **rūzigārı** içinde nazīri yoğ-ıdı, ma‘rifeti yavlaq bilürdi...
(11a/8)

2. Ömür, hayat.

Rūzigāruñı nitesi geçürürsin? (39a/11)

rücū‘ (a.): Sözünden dönme.

rücū‘ eyle-: Sözünden dönmek.

Ben dünyāya üç ʔalāk virmişem ki hīç **rücū‘ eylemeyem** tā seni görmeyince. (10a/14)

rükū‘ (a.): Namazda öne doğru eğilme.

Mağşūdı bu idi kim bir gice kıyām-ıla bir gice **rükū‘-ıla** bir gice sücūd-ıla irteye çıkarurdı. (59a/5)

rümmānū’l-‘ābidīn (a.): Abidlerin nar ağacı.

Dem-be-dem ‘ābidler anuñ gölgesine varurlar-ıdı. Aña **rümmānū’l-‘ābidīn** ad komışlar-ıdı. (43a/11)

rüsvāy (f.): Rezil.

rüsvāy eyle-: Rezil etmek.

Buğur küstāhlık itdüm, beni uş rüsvāy eyledüñ, kendü ʔulum ʔapusına muhtāc eyledüñ. (36b/1)

S

sa‘ ādet (a.): İkbal, saadet.

...bu maḳām kime yüz gösterdise **sa‘ ādet** anuñdur. (60b/12)

sā‘ at (a.): Vakit, an, saat.

Ve bir **sā‘ at** ölümü añmaḳdan ġāfil olmayasın ve çün ʔavmuñ ʔatına irişesin. (58b/5)

şabāḥ (a.): Sabah.

Ol gice tā **şabāḥ** olunca çırāğ gibi yandı... (15b/11)

şabr (a.): Sabır.

Eger **şabr** bir ādem olay-ıdı, iñen kerīm kişi olaydı. (17b/6)

şabr eyle-: Beklemek, sabretmek.

Şimdi saña nafaḳa virmek revā degül, **şabr eyle** bāliğ olunca. (52b/12)

şabr it-: Beklemek, sabretmek.

Ebū Hāzım ʔatına vardum, anı uyur buldum, **şabr itdüm** uyanınca. (9b/1)

saç: Saç.

...dem-be-dem birisi gelür-idi, **saçum** çekerdi, koparurdu. (38a/5)

saç-: Saçmak.

Akçasını gene aldı, Dicle suyna **saçdı**. (18a/5)

şadağa (a.): Sadaka.

... İy yıl ol oğlanı evlerine irişdür, Habîb'ün du' âsı berekâtında dağı

ol iki akça **şadağa** berekâtında ki yirine virdi anası. (5b/12)

şadağa it-: Sadaka vermek.

On biñ altun dervişlere buyurdi, **şadağa itdiler**. (11b/6)

şadağa vir-: Sadaka vermek.

Habîb aldı müstaḥaklara **şadağa virdi**. (5b/6)

şādık (a.): Sadık, samimi.

Ya' nî da' vîsinde **şādık** degül her kim Hüzāvendinün zaḥmından çāšnî almazsa. (21a/4)

şādık ol-: Samimiyetle bağılı olmak.

Şādık hergiz **şādık olmaya** tā ümiz dutduğundan kōrkulu olmaya. (3b/11)

şadık (a.): Gerçek dost.

Eyitdüm: Aḥmed Ḥanbel ḥaḳḳına ne dirsini?Eyitdi: Ol **şadıklar dendir**. (45b/10)

şaf (a.): Sıra, saf, grup.

Yarın 'arşā-yı kıyāmetde çağırılar ki erenler **şafına** kim girür? Eñ öñdin ḳadem uran Meryem ola. (11a/3)

şaf bağla-: Sıraya girmek.

Erkân-ı devlet yirlü yirinde durdılar. Ḳullar **şaf bağladılar**. (29a/10)

şāfi (a.): Duru, temiz.

...**şāfi**, duruca suyuñ bulanmasun. (49b/12)

şafiy-yi perde-i vahdet: Vahdet perdesinin saflığı. (3b/13)

sağ: Solun zıddı, sağ.

...kıyāmetde bitiler üleşdüricek benüm bitümi **sağ** elüme mi vireler yā şol elüme mi? (16b/11)

sağ: Sıhhatte olan, sağ olan.

Otuz yılda ki tenüñ başuñ **sag-ıdı** bir kez şükr rekbendin bağlanmaduñ.

(18a/1)

sag ol-: İyileşmek, sıhhat bulmak.

Du' ā kı lup ol kavm üzerine urdı. Kamusı **sag oldılar**. (52a/11)

şagır: Duyarsız, donuk.

Haq Te' ālā aña la' net idüp göñlini kör ve **şagır** eyleye. (27a/9)

sagış: Sayı, miktar.

Rebi' a ve Mużar koyunlarının yüñi kı lı **sagışınca** anuñ benüm ümmetüme kıyāmet güninde şefā' atı olasıdır. (54b/11)

saglık: Sıhhatte olma.

Tañrı Te' ālā'nuñ dünye içinde uçmağı vardır; **Saglık** ve ' āfiyet. (53b/14)

şahābe (a.): Peygamberinizi gören ve sohbetinde bulunan mü'min kimse.

Ol tābi' inden idi ve **şahābelerden** çok kimse görmiş-idi. Enes-i ibn-i Mālik gibi ve Ebū Hureyre gibi. (8b/12)

Şāhib-şer' (a.): Şeriat sahibi, Hz. Muhammed.

Şāhib-şer' bize anuñ haberin virmişdür ki ol Karendе olur diyü. (55b/4)

şāhib-i yakīn-i bī-gümān: Şüphesiz bilginin sahibi. (3b/13)

şāhib-i şadr: Cesaret sahibi. (60b/15)

sā'il (a.): Dilenci.

Etmegi konuk öñinden alduñ bir kezden **sā'ile** virdüñ. (6b/1)

sak: Uyanık.

sak ol-: Uyanık olmak.

Tañrı'dan kork ve aña cevāb yaraqla ve **sak ol...** (26a/4)

sakal: Sakal.

Ve **şakalum** anuñ işigine süreyin didi. (11b/9)

sakf (a.): Çatı, dam.

Dünle **sakf** deprendi, tamda kişi yörür gibi oldu. (29a/5)

sakın-, şakın-: Sakınmak, kaçınmak.

Dinüñ aşlı nedür? Eyitdi: Vera' ya' nī kendüzin günāhlardan şakınmak.

(63a/7)

sākin (a.): Durgun, bir yerde oturan.

sākin ol-1: Durmak.

Hemān-sā‘ at ol yıl **sākin oldı**, diñdi. (43b/7)

2: Bir yerde oturmak.

Hasan meclisine irişüp anda tevbe kıldı ve bir vîrâne içinde **sākin oldı**.

(12a/13)

sakla-: 1. Gizlemek.

Pes gözün yaşın **saklağıl**. (15a/10)

2. Korumak.

İlāhî! Hasanı saña sımarladum, **saklağıl** didüm. (7a/7)

3. Gözetmek.

Ana haqqın **saklamak** yigirek-idür saña hacca varmağdan. (9b/3)

şalāh (a.): İyilik, düzgünlük.

Tañrı’nuñ kitābı hükmin ve **şalāh** ehli yolın ilerü dutasın. (58b/5)

şalavāt (a.): Hz. Muhammede ve onun soyundan gelenlere saygı bildirmek için okunan dua.

şalavāt getir-: Hz. Peygambere salavat getirmek, dua etmek.

şalavāt vir-: Hz. Peygambere salavat getirmek, dua etmek.

...her gice benüm üzerime yüz kez **şalavāt virürdi**. (11b/3)

şalavātu’llāhi ve selāmuhu ‘aleyhi ve ‘alā ālihi ve aşhābihi: Allah’ın salat ve selamı onun ve eshabının üzerine olsun.

şalın-: Salınmak, havalı bir şekilde yürümek.

Pes senün bu **şalınduğun** nedendür? (3b/4)

şalın şalın yörü-: Salına salına yürümek.

Bir gün oğlını gördi kim **şalın şalın yörür-idi**. (3b/2)

şālih (a.): Doğru, güzel harekette bulunan.

Anuñ-içün ki benüm sünnetüm ardınca varduñ ve **şālihler**e hürmet eyledün.

(48a/4)

sālik (a.): Süluk eden, bir tarikata giren.

sālik ol-: Hak yolda ilerlemek.

Sālik olanuñ ya‘ nî togru yol erinün gerek ki üç hicāb öñinden gide tā

ki devlet kapısı aña açıla. (35a/1)

şan-: Zannetmek, sanmak.

... yavuzlık iden kişiler **şanurlar** ki biz bunları eylük eyleyenler-ile berāber dutaruz. (25a/14)

saña: Sana.

Yā Emīrū'l-mü'minīn bu öğütlerüm **saña** hīç fāyide itmemiş. (26b/1)

şāni' (a.): Yapan, yaratan.

Sen gel içerü gir tā ki **şāni'**i göresin. (18a/7)

şāniye-i Meryem-i şafiyye: Saf Meryemin yerini alan, ikinci Meryem. (10b/12)

şapa: Merkezden uzak, kıyıda köşede kalmış.

şapa dön-: Farklı istikamete gitmek.

Ev yolından **şapa döndi**. (29b/15)

şarar-: Sararmak.

Vardı, gördi kim beñzi **şararmış** ve teni incelmış ve gözleri çukura düşmüş...

(59b/5)

sarāy (f.): Konak, saray.

Bu fānī külhanuñ dostlığına ki oyun, kengel **sarāyıdur** meşğül oldılar...

(39b/6)

şarp: Çetin, güç.

Eger ben du'ādan mahrūm qalam baña **şarbırak** gelür... (9a/9)

sarkıt-: Sarkıtmak.

Koğayı kuyuya **sarkıtdı**, tolu akça çıkdı. (44a/1)

şat-: Satmak.

Bir kaç keleve iplik egirdüm-idi ki **şatam**, kıt idinem. (16a/15)

şatun al-: Satın almak.

Kim ola bu hilāfeti benden bir kirdeye **şatun ala**. (56b/4)

şatu ve bāzār it-: Satmak.

Qayşar-ıla vezīr-ile ve begler-ile **şatu ve bāzār ider-idi**. (61a/14)

savaş: Savaş, mücadele.

Münker ve Nekīr gelicek ikisin dahı **savaş-ıla** def eylegil. (40b/2)

savaş kıl-: Mücadele etmek, savaşmak.

...anuñ-ıla hīç **savaş kılmağa** yaramaz. (62a/3)

şavaş-: Savaşmak.

Uşlular-ıla **şavaşmak** cāhiller-ile helvā yimekten āsāndur. (27b/5)

şavma‘a (a.): İbadet edilen yer.

Pes her gün ol **şavma‘aya** varup ‘ibādet eyler-idi. (5a/5)

savul-/şavul-: Uzaklaşmak.

Uş ribācı Ḥabīb gelür, **savuluñ** kim bunuñ ayağı tozı bizüm üstümüze
konmasun. (4b/2)

sa‘y (a.): Çalışma, gayret.

sa‘y eyle- Çalışmak, gayret etmek.

Her kim bir fāsıkuñ yüzine karşı gele müsülmānlığı yıkmağa **sa‘y
eyler.** (27b/6)

şay-: 1. Hesap etmek, saymak.

Rābi‘a aldı, ol etmegi **şaydı**. On sekiz kirde çıkdı. (14a/5)

2. Kabul etmek, addetmek.

Biz anı delülerden **şayar-ıduķ**. (60a/13)

şayru: Hasta.

Rābi‘a katına vardılar. Rābi‘a **şayru** idi. (20b/14)

şayru ol-: Hasta olmak.

Yā Ḥasan ṭabīb **şayru olıcaķ** ayruķlara ne mu‘ālece idebile.
(63a/10)

şayruluk: Hastalık.

Şayrulukdan durana bunuñ gibi tā‘am eylerler. (21b/4)

sebeb (a.): Sebep.

İy ‘azīze hıç ‘illetüñ yok, ne **sebebdan** inilersin? (18b/10)

sebeb ol-: Sebep olmak.

Ne olay-ıdı ki bu mescidüñ nerdubānınıñ ayakları daķı çokmıssa, tā
kim benüm devletüme **sebeb ola-y-ıdı**. (38a/15)

şebt (a.): Yazma, kaydetme.

şebt eyle-: Yazmak, kaydetmek.

...adumızı delüler defterinde **şebt eylediler**. (53b/9)

seccāde (a.): Namaz kılmak için kullanılan küçük halı.

Ḥasan geldi, **seccādesin** ol su üstine bıraķdı. Eyitdi: Yā Rābi‘a gel bunda iki
rek‘at kılalum. (15a/13)

secde (a.): Secde.

- Dün gice **secde** içinde gözüme uyku geldi. (52b/1)
- secde eyle-**: Secde etmek.
- Eger dünyā durduğunca şükr-içün **secde eylemege** meşgûl olasın... (49a/3)
- secdeye var-**: Secde etmek.
- Hasan dağı dam üstinde namāz kılırdı. **Secdeye varınca** ol kadar ağladı kim... (65a/4)
- sefer** (a.): Yolculuk, sefer.
- ...İbrāhīm **seferde** idi, zevādesi dükendi. (36b/6)
- sefer eyle-**: Yolculuk etmek.
- Bir kez İbrāhīm-ile bile **sefer eyledüm**. (36b/8)
- sefer it-**: Yolculuğa çıkmak.
- Bir oğlum var-ıdı çokdan berü **sefer itdi**, gitdi. (5b/4)
- seher** (a.): Tan yerinin ağarmasından az önceki zaman.
- Ya' nī **seher** vaqtında gönlüm uçmağdın yaña nazār eyledi idi. (19b/4)
- sehl** (a.): Kolay, basit.
- Tańrı Te'ālā katında bu kamu ħalāyıkı yarlıgamağ andan **sehlüdür**... (26b/15)
- sehl it-**: Kolaylaştırmak.
- ...bir du'ā eylesin Hağ Te'ālā bu renci **sehl ide**. (20a/8)
- sehl göz ile bağ-**: Küçümsemek, hor görmek.
- Aşĥāb anı göricek **sehl göz-ile bağdılar**. (29a/1)
- sekiz**: Sekiz.
- Tańrı Te'ālā'nuñ **sekiz** nāzen'in uçmağı vardır. (19a/2)
- seksen**: Seksen.
- ... 'ilm-i esrār **seksen** derecedür. (7b/7)
- selām** (a.): Selam.
- selām degür-**: Selam söylemek.
- Anı buluñ, benden **selām degürüñ**. (55a/8)
- selām vir-**: Selam vermek.
- Çün İbrāhīm oğlı ilerü vardı, atasına **selām virdi**... (32b/13)
- selāmetliğ**: Selamet, eminkelik, esenlik.

Eger siz ĩmānı **selāmetlġ-ıla** sine iltürseñüz du‘ ā sizi bula. (57a/10)

selīm (a.): Doğru, dürüst.

Ammā hergiz tama‘ eylemezem ki ħalk dilinden **selīm** kurtılam.

(63b/4)

selīm ol-: Doğru olmak, dürüst olmak.

Zīrā ki ħālġ ħalkı yaratdı. Bunlaruñ dilinden kurtılmadı. Pes ayruġlar

nicesi **selīm olup** kurtıla. (63b/5)

semā‘ (a.): Ayakta dönerek zikretme; duyma, işitme.

semā‘ eyle-: Dönerek zikretmek.

Ve size **semā‘ eyledüm**, siz raġş urmaduñuz. (2b/1)

semā‘ it-: Duymak, işitmek.

...ħadīş kitābları var-ıdı ki anları **semā‘ itmiş-ıdı**. (45b/15)

semiz: Yaġlı.

Ol qaşşabuñ **semiz** eti var-ıdı. (9a/13)

sen: Sen (teklik ikinci şahıs zamiri)

Sen yolu namāz-ıla kesdūñ ammā biz niyāz-ıla kesdük. (13a/6)

serāsime (f.): Sersem.

serāsime ol-: Sersemlemek.

Ögi yayındı. Yazıda **serāsime olup** kendüzin bilmez-ıdı. (29b/5)

ser-gerdān (f.): Perişan.

ser-gerdān ħal-: Perişan kalmak.

Ammā bu cümlesi saña aşşı ħılmadı. ‘Āciz ve **ser-gerdān** ħaldum.

(62a/15)

sermāye (f.): Manevi zenginlik.

...Rābi‘ anuñ bu mertebede **sermāyesi** yoġdur. (13a/15)

sermāye idin-: Bir iş kurabilmek için gerekli parayı temin etmek.

Eger kārübān ħavmı urılursa bu kurtıla, varam girü anı **sermāye**

idinem. (22b/14)

server (f.): Efendi, ulu.

‘Uzlet şöyle ħıldı kim küllī ħalāyıġdan üzüldi. Lā-cirem ħamusınuñ **serveri**

oldı. (62b/6)

sev-: Sevmek.

İlāhî gerek baña ‘azāb idesin seni *severem* ve eger ‘afv idesin seni *severem*.

(10a/11)

sevāb (a.): Sevap.

İy oğul bunuñ *sevābı* saña on hacdan ve on ‘ömrden artuğırakdur

(28a/4)

sevgü: Sevgi.

Zîrā kim bizüm kayğumuz ve dünyā ni‘ meti *sevgüsi* ikisi bir gönülde cem‘ olmaz.

(18b/4)

sevgülü: Sevilen, sevimli.

Dükeli ‘amellerden *sevgülüregi* benüm kıatımda ihlāşdur ‘amel içinde.

(2a/11)

sevici: Seven.

sevici ol-: Sevmek.

Zîrā ki müşteri metā‘ı *sevici olur*.

(21a/12)

sevin, sevün-: Sevinmek.

Kul ne vaktın rāzî ola? Eyitdi: Şol vaktın ki miñnetden şöyle *sevine* ki rāhatdan ve ni‘ metden sevinür gibi.

(17b/2)

seyyide (a.): Muhterem kadın (Rābi‘ati ‘Adeviyye)

Bu kız kim yir yüzine geldi bir *seyyidedür*...

(11b/1)

şıçra-: Hızla ileri atılmak.

Çün diledi ki girü şavma‘aya gire *şıçradum*, etegin dutdum, eyitdüm...

(52a/12)

şı-: 1. Kırmak.

Rasūlūñ mübārek dişin şıdılar siz ne-y-çün muvāfaķat idüp dişūñūzi *şımaduñuz?*

(57a/4)

2. Yıkmak.

Temāmet minberleri *şıdı*.

(64b/1)

3. Kırmak, eritmek.

Hem ol gice buzı *şıyup* ğısl itmiş-idi.

(30/15)

şıddık (a.): Sözüñün eri kimse.

İbrāhīm bin Edhem rażıya'llāhu 'anhu kendü vaqtında **şiddik** ve müte'ayyin idi. (28b/12)

şidk (a.): Doğruluk.

Ḥabīb-i 'Acemī rażıya'llāhu' anhu **şidk** ehli ve himmet issi-y-idi. (3b/15)

şifat (a.): Özellik, vasıf.

Ya' nī bilmedüñ mi kim kerem benüm **şifatumdur**. (49b/7)

şıgın:- Sığınmak.

İy Bārī Hüzā saña **şıgınurvan** çok uyuyucu gözlerden ve çok yiyici kıranlardan. (59a/2)

sımarla:- bkz. ısmarla-

şın:- Kırılmak.

Baldırım incecükdür, olmasun ki **şına** veyāhuz kıanaya. (60b/4)

şına:- Sınamak, denemek.

Bugün Ḥasanı **şınayayın** ki sınağağñ vaqtıdır. (64a/4)

sınuḳ: Kırık.

Gördüm ki bir **sınuḳ** bardağdan şu içer ve ābdest alır. (20b/7)

sır, sırr (a.): Sır.

Çünkü ol kıamu **sırrları** bilicidür ve kıamu nesneyi göricidür. (40a/11)

şırāt (a.): Sırat köprüsü.

Zirā ki bunların dağı öninde kıyāmet, **şırāt** ve kıamu vardır. (28a/11)

sıvış:- Kırılmak.

Öñinden geçer-iken düşdi, iki yerinden **sıvışdı**... (11b/14)

sıvış:- Hızlı bir şekilde uzaklaşmak.

Ve eger başa iltmezseñ aradan **sıvış**. (31a/11)

sikke (a.): Madeni para.

...ol çirke ki altunñ **sikkesi** üzerinde var-ıdı arıdurdı. (28a/4)

sımurg-ı kâf-ı yakîn: Bilgi dağının anka kuşu. (28b/10)

sin: Mezar.

Dünyānuñ āhiri **sindür** ve āhıretüñ evveli **sindür**. (65a/9)

siñek: Sinek.

... anı kim ben eyledüm bir **siñek** dağı eyler. (15b/4)

sinle: Mezarlık.

- Ve naıldür kim Bişir bir gün *sinleden* geçerdi. (47b/11)
- sipāhi** (f.): Atlı asker, sipahi.
- Gördi ki bir *sipāhi* geldi, aña şordı kim: Ne kişisin? (42b/1)
- sīsam** (a.): Susam.
- Ol gözsüz kuş ol *sīsamdan* yidi ve ol gülābdan içdi, uçdı. (51a/2)
- sitāyiş** (f.): Övme.
- sitāyiş eyle-**: Övmek.
- Ve anuñ hem-nefesi Rabbu'l-‘ālemīn idi. Aña *sitāyiş eylemek* nite dile
toğru gele. (54a/8)
- sitīze** (f.): Kavga, çekişme.
- İmdi bunların *sitīzesine* beni oddan çıkar. (64a/12)
- sivrisiñek**: Sivrisinek.
- ...sekiz uçmak benüm katumda bir *sivrisiñek* kanadı ağırınca miqdārı yoğdur. (33b/4)
- siz**: Çokluk ikinci şahıs zamiri.
- Siz* gelicek bildüm ki karnuñuz açdur. (14a/13)
- siz-**: Sezmek.
- Üveys bunların geldüklerin *sizdi*, eyitdi: Āh ne-y-çün geldüñüz? (56a/15)
- şofi** (a.): bkz. şūfī
- şoğan**: Soğan.
- Biraz iç yağı-y-ıla *şoğan* yidüm. (14b/15)
- şoḥbet** (a.): Sohbet, arkadaşlık.
- Anların *şoḥbetlerüñ* terk eyle. (2a/7)
- şoḥbet eyle-**: Sohbet etmek.
- ...kimse-y-ile *şoḥbet eylemez*, kişiler yidügin yimez, şāzlık ve kaygu
bilmez... (55b/8)
- şoḥbet it-**: Sohbet etmek.
- Anda vezīr-ile bir sā‘ at *şoḥbet itdiler*. (61a/15)
- şol**: Sol taraf.
- ... benüm bitümi sağ elüme mi vireler yā *şol* elüme mi? (16b/11)
- şoñ**: Son.
- ... her namāz ki kıluram eyle şanuram ki *şoñ* namāzum olısar. (18b/7)

şoñra: Sonra.

Yatsudan **şoñra** evine gelür-idi. (60b/2)

şoñragı: Sonraki.

Dut ki kaç **şoñragı** ölen kişi sensin (65b/6)

şoñucı: Sonunda, nihayet.

Biz anı delülerden şayar-ıduķ. **Şoñucı** aña bir ev düzi virdük. (60a/14)

şor-: Sormak.

Rābi‘ aya **şordi** kim benden ne-çün kaçarlar ve senüñ-ile üns dutarlar. (14b/14)

sovu-: Sevginin azalması.

Pes cemī‘ -i memleketüm göñlünden **sovudi**. (33b/14)

sovuķ: Soğuk.

Yā Ebā Naşr bunuñ gibi vaķtda artuķ ʔon geymek gerek ki ʔatı **sovuķdur**. (46a/11)

şovut-: İlgisini azaltmak.

Hasedi göñlünden çıkar ve dünyāyı göñlünden **şovut**, belāları ğanīmet bil... (7a/10)

soyak-: Birleşmek, erişmek.

...ķalan günāhlar daķı biribiri ardınca **soyaķışur** gelür. (50a/15)

şoyun-: Soyunmak.

İbrahīm bir gün ılısuya vardı, girmege **şoyundi**. (41a/9)

sög-: Kötü söz söylemek, küfretmek.

...ķayurmazam ki kimse beni öge veyā kimse **söge**. (2a/4)

sök-: Örülmüş bir şeyin dikişlerini çözmek.

...sulţān ırāğında göñlegüm dikdüm-idi. Fi‘l-ķāl anı girü **sökdüm**. (20a/3)

söyle-: 1. Demek, söylemek.

Bārī benüm-içün bir söz **söyle**. (20b/2)

2. Konuşmak.

Ħaķ Te‘ ālā ķudreti-y-ile geyik **söyledi**, eyitdi... (29b/9)

3. Bahsetmek.

Ya‘ nī baña benüm Tañrımdan **söylegil**. (45b/2)

söyleş-: Karşılıklı konuşmak.

Hak Te'ālā anuñ üzerinde Mūsā peygāmbere-ile **söyleşdi**. (27a/1)

söyün-: Sönmek.

Habīb anı göricek yüregine bir od düşdi ki hergiz **söyünmesi** yok. (4a/14)

söyündür-: Söndürmek.

Fuzayl of didi, çırağı **söyündürdi**. (25b/4)

söz: Kelam, söz.

Hārūn bu **sözleri** işidicek çok ağladı. (26a/6)

söz açıl-: Konuşulmak, bahsedilmek.

Mekkede aña **söz açıldı**. (24b/15)

söze gel-: Konuşmaya başlamak.

Ol koyun **söze geldi**, eyitdi... (59b/14)

şu, su: Su.

Varayın bārī **şu** getüreyin ki orucum açam. (18a/14)

su 'āl (a.): Soru, sual.

su 'āl eyle-: Soru sormak.

Durdılar, andan **su 'āl eylediler** ki ne-y-çün yatmaduñ. (36b/4)

su 'āl it-: Soru sormak.

Size üç **su 'āl ideyin**. Eger cevāb virürseñüz muṭī' olam. (16b/7)

şubḥ (a.): Sabah.

İbrāhīm tā **şubḥa** degin kapu yirine örü durdı. (36b/3)

şubḥ-ı şādıķan: Sadıkların sabahı. (8b/7)

subḥāna'llāh (a.): Allah'ı her türlü kusur ve ayıplardan tenzih ederim anlamına gelen söz.

subḥānerabbiye'l-a'lā: En yüce olan Rabbimi bütün noksanlardan tenzih ederim.

suç: Suç.

Siz bilümezseñüz ve görmezseñüz benüm ne **suçum** var. (7a/2)

suçlu: Günahkar.

Çün bunda er görmege geldüñ bizi ki gördüñ **suçlularuz**. (50b/7)

şūf (a.): Yünden giysi.

Bir gün Kuteybeti'bn-i Müslim katına vardı. Rażıya'llāhu'anhu bir **şūf** geymiş-idi. (3a/15)

şūfi (a.): Tasavvuf ehli, zahit.

Tañrı'nuñ hāşakīleri var-ısa **şūfilerdür.** (48b/7)

sūhte (f.): Softa, medrese talebesi.

Biz ki görürsin ol 'ālī dergāhuñ **sūhteleriyüz.** (31a/10)

suhte-i nazar: Bakışla yanıp tutuşan. (9b/5)

suhte-i' ışk-ı iştiyāk: Hasret, özlem aşkıyla yanıp tutuşan. (10b/11)

sultān (a.): Melik, padişah.

Ve naıldür kim **Sultān** kazdurdıñ kuyudan hergiz su içmedi.

(46a/9)

sultān-ı dünyā ve dīn: Din ve dünya sultanı. (28b/10)

sultān-ı ma' rifet ve tevhid: Marifet ve tevhid sultanı. (50a/3)

sultānlık: Padişahlık.

Sultānlık Edhem oğlına yüz gösterdi ki dünyānuñ çepel tönin çıkardı, fakr hil' atın geydi. (30a/3)

şun' (a.): Eser, yaratma.

İy seyyide dur, taşra gel, Tañrı **şun'in** göresin. (18a/7)

şun-: 1.El uzatmak, uzanmak.

Pes karañuda **şundi** ki şu içe, bardağı elinden düşdi, şındı. (18a/15)

2. Uzatmak, sunmak.

Biñ biñ balık deñizden baş kaldurdılar. Her birinüñ birer gevher ağzında Ẓu'n-nün'a **şunu virdiler.** (51b/8)

şūret (a.): Biçim, görünüş, hal.

Zāhid **şūretinde** bir kişi gördi ki çadır içinde 'ibādete meşgul olmuş. (22b/15)

şuyınca: Ardından, izinden.

Kendü kardaşuñ **şuyınca** vargıl tā şöyle olasın... (49b/13)

sücūd (a.): Secde etmek.

Maşşūdı bu idi kim bir gice kıyām-ıla bir gice rükū'-ıla bir gice **sücūd-ıla** irteye çıkarurdı. (59a/5)

sücūda var-: Secde etmek.

Ben hoz **sücūda varıcağ** henüz bir kez *subhānerabbiye'l-a'lā* dimedin ırte olur. (59a/7)

süd: Süt.

Anuñ gibi şefâ' at-ıla besledi kim **südi** geldi.

(61a/10)

Süheyl-i Yimenî: Yemenin parlak yıldızı.

(54a/5)

sükûn (a.): Durma, kımıldamama.

sükûn eyle-: Durmak, kımıldamamak.

Qavl itdük ki kim Tañrı'dan artuq hîç kimseye söz söylemeyevüz ve hareket ve **sükûn** anuñ-içün **eyleyevüz**.

(31a/4)

sülâle (a.): Soy sop.

Yâ rasûlu'llâh **sülâlesi** feryâzuma iriş.

(53a/3)

şülüş (a.): Üçte bir.

Eger revâ-y-ısa dînüñ iki **şülşi** 'Âyişe'den razıya'llâhu'anha dutulmuşdur.

(11a/1)

sülûk (a.): Bir yol tutma.

sülûk eyle-: Yürümek.

İbrâhim Edhem razıya'llâhu'anhu on dört yıl tamâm **sülûk eyledi**, ya'nî yol yörüdi.

(12b/13)

sünnet (a.): Hz. Peygamberin sözü, emir, hal ve davranışı.

Ve peygâmbéri bilürsüz ve anuñ **sünnetin** dutmazsınız.

(40b/8)

süñü: Mızrak.

Oldur ki kişi namâz kılrken bir **süñü-y-ile** dürtüp bir yanından bir yanına geçüreler ol tuymaya.

(59a/10)

sür-: 1. Kovmak, uzaklaştırmak.

Hasanı şehrden **sürüñ**.

(64b/9)

2. Sürmek, değirmek.

Ve şakalum anuñ işigine **süreyin**.

(11b/9)

3. Önüne katıp götürmek.

Meger bir kişinüñ ılķısı var-ıdı, **sürüp** geçer-ıdı.

(49a/10)

...nâgâh bir yıl esdi. Ol depeyi **sürdi**, belüsüz eyledi.

(24a/8)

sürî-: Sürüklemek.

Ol mescid nerdubânlu idi. Andan beni aşğa **süridiler**. Her bir nerdubân ayağına başum doķınurdı, yarılurdı.

(38a/11)

süst (f.): Zayıf.

süst ol-: Zayıflamak, incelmek.

Gözleri çöngelmiş, eli ayağı **süst olmışdur**, deprenibilmez. (55a/3)

Ş

şākird (f.): Öğrenci.

Habīb benüm **şākirdüm** idi. Şimdi beni melāmet eyledi, ya‘nī beni kınadı.

(7a/13)

şart (a.): Şart.

Zīrā kim dostlık **şartı** muvāfaqat eylemekdür. (57a/4)

şart eyle-: Şart koşmak.

...her kim anuñ-ıla şöhet eylemek diler-idi anuñ-ıla üç **şart eylerdi**. (37a/10)

şavk (a.): Işık, parlıltı.

Pes ol yigidüñ hālī döndi ve **şavkı** gitdi. (35b/7)

şāyez (f.): Belki, ihtimal.

...kürki bunda kıomamak gerekdür, **şāyez** ki zāyi‘ ola. (6a/9)

şāz (f.): Sevinçli.

şāz ol-: Sevinmek.

Zīrā ki bir var nesneye **şāz olmak** harış kişi işidür. (35a/5)

şāzılık: Sevinç.

...kimse-y-ile şöhet eylemez, kişiler yidügin yimez, **şāzılık** ve kıayğı bilmez... (55b/8)

şefā‘ at (a.): Birinin bağışlanması için aracılık etme.

...anuñ benüm ümmetüme kıyāmet güninde **şefā‘ atı** olasıdır.

(54b/11)

şefā‘ at eyle-: Birinin bağışlanması için aracılık etmek.

Üveyse virüñ murakka‘ umı geysün, ümmetüme **şefā‘ at eylesün**.

(55a/14)

şefā' at it-: Aracı olmak.

Eğer siz **şefā' at idesiz** ola ki kabûl ide. (19b/11)

şefakat (a.): Şefkat, acıma.

Yâ Habîb ol iş issi kim anuñ işin işlersin inen keremlû ve **şefakatlû** imiş.

(5a/14)

şehîd (a.): Şehit.

...veyâhûz toĝru söz söyleyenler veyâ **şehîdler** veyâ 'âkıllar veyâ sultânlar gireler. (63a/9)

şehîd ol-: Şehit olmak.

'Alîy-ile rażıya'llāhu 'anhu Şufeyn savaşına vardı ğazā kıılmaĝa.

Anda **şehîd oldı**. (60b/6)

şehr (a.): Şehir.

Ve naĝldür kim 'Alî rażıya'llāhu 'anhu Başra **şehrine** geldi. (64a/14)

şehvet (a.): Şiddetli arzu, şehvet.

Hergiz 'ibâdet lezzetin bulmayasın tâ senüñ-ile **şehvet** arasında demürden dîvâr itmeyesin. (48a/15)

şek, şekk (a.): Şüphe.

Ve **şek** degül her kim Hâĝĝa rāzî ola, ĥalkdan ĥâcetin kese, ya' nî müstaĝnî ola. (9a/11)

şekk içinde ol-: Şüphe duymak.

Ben ölmeden ikrâh dutmazvan ve ölmeden ikrâh dutan kişi **şekk içinde olur**. (48b/13)

şeker (a.): Şeker.

Ve naĝldür kim yidi ĥavşara ki **şeker** koyarlar-ıdı, içi tolu ĥadış kitâbları var-ıdı. (45b/14)

şem'-i ĥalk-ı kıyâmet: Kıyamet ahâlisinin meşalesi. (50a/2)

şem'-i sâbıkât: Önde gidenlerin meşalesi. (8b/7)

şer, şerr (a.): Kötülük, fenalık.

Ėaçduĝum andan ötrüdü ki dînümi İblîs **şerrinden** şaĝlayam... (36a/4)

şerbet (a.): İçecek.

Ol **şerbet** kim pîller ĥavşalasına düzmişüz biz, ĥarınca lar ĥursaĝına nicesi bıraĝalum. (62b/13)

şerh (a.): Açıklama, izah.

... bunun **şerhinde** hoş eyitmişlerdür ki ya' nî idebilürse ki çağırmaya velîkin çağıra ol şeytândandır. (64a/2)

şerî' at (a.): Doğru yol, hak yol.

Ṭarîkat ve **şerî' atdan** öküş naşîbi var-ıdı. (3a/5)

şeş-: Çözmek.

Ol kârubân kavmı bağılu yaturlar. Vardı anların elin **şeşdi**. (23a/4)

şeyh (a.): Şeyh.

İy **şeyh** ben kendüzüme çok zulm eyledüm. (40a/1)

şeyi'llâhi eyle-: Allah rızası için bir şey istemek.

Bir dervîş anda irişü geldi, **şeyi'llâhi eyledi**. Âyîne-dâr işârât itdi ki al şol altunı götür. (37b/13)

şeytân (a.): Şeytan.

Baňa rahmân maḥabbetinden **şeytân** düşmenligi qalmamışdur. (17a/6)

şeytânî (a.): Şeytanca.

Bu yigidün hâli **şeytânî** imiş. (35b/5)

şifâ (a.): Şifa.

şifâ kıl-: İyileştirmek.

Hak Te'âlâ bunlara tamâm **şifâ kılur**. (52a/6)

şifte-i kurb-ı ihtirāk: Yakıcı yakınlığına tutkun.

(10b/11)

şikâyet (a.): Şikayet.

Şimdi ki bir vakt başuñ ağrıdı **şikâyet** rekbendin mi bağlanursın?

(18a/2)

şikâyet eyle-: Şikayet etmek.

...el ıarlığından ve rûzigâr zahmetinden **şikâyet eyledi**. (49a/7)

şikâyet it-: Şikayet etmek.

Ve eger yoḥsullıqdan dir-isem Tañrı'dan **şikâyet itmiş** olam.

(3b/2)

şimdi: Şimdi.

Bir vakt eyledüklerine riya eylerler-idi. **Şimdi** işledüklerine riya eylerler.

(27a/10)

şirk (a.): Şirk, Allah'a ortak koşma.

Ve ‘amel eylemek halk görsün diyü *şirkdür*. (27a/11)

şir-merd (f.): Arslan yürekli.

şir-merd ol-: Cesur olmak.

Zirā niceme *şir-merd olursañ* maḥāfetden ḥālī olunmaz... (65b/15)

şol: Şu.

...*şol* nesne kim Allāh’dan indi anuñ-ıla ‘amel ideler. (24a/1)

şöyle: Öyle, o şekilde.

‘Uzlet *şöyle* kıldı kim küllī ḥalāyıkdan üzüldi. (62b/5)

şu: Şu.

İy mestüre *şu* bizüm qaravaşı kıgır gelsün. (8a/6)

şuğl (a.): İş, gaile.

Benüm bir *şuğlum* vardır ki andan artuḡ nesneye meşğül olmazın.

(58a/2)

şumluḡ: Uğursuzluk.

Baḡ göresin ol ribā *şumluḡından*... gör bize bu cihānda ne irişdi, tā ol cihānda ne irişe. (4a/12)

şūriş (f.): Şamata, gürültü.

Yā Rābi‘ a bu ne *şūrişdür* ki cihāna bırakduñ? (13a/4)

şübhelü: Helal olup olmadığı belli olmayan.

Zirā ki qardaşuñ şöyle idi kim kaçan *şübhelü* ta‘āma şunsa eli varmaz-ıdı... (49b/14)

şükr (a.): Şükür.

Ve Tañrı’nuñ ni‘metin yirsiz anuñ *şükrin* yirine getürmezsiz.

(40b/9)

şükr eyle-: Şükretmek.

Ya‘nī da‘vīsinde şādıḡ degül, her kim Hüzāvendinüñ zaḥmına *şükr eylemeye*. (21a/3)

şükr it-: Şükretmek.

...anuñ *şükrin itmemiş* ola-y-ıduñ ki qullarum gönli içinde saña yir virdüm. (49b/2)

şükrān (a.): Minnettarlık, gönül borcu.

Ol *şükran- için* ki Rasûl Hâzreti beni aındı didi ve dört yüz altun Râbi‘a atasına virdi. (11b/6)

T

tā: Kadar, dek.

Ol gice *tā* şabāḥ olunca ırāğ gibi yandı. (15b/11)

tā ḥaddi: O kadar, öylesine.

İnen derviş idi, *tā ḥaddi* ki evinde bir zerre yağ yoğ-ıdı. (11a/10)

tā ki: İçin, diye.

Ben kapunun yirine durdum *tā ki* sovuğ size çok zahmet itmeye. (36b/5)

Biraz un getürmüş-idi. Yoğırdı *tā ki* nesene eyleye. (37a/4)

ta‘ accüb (a.): Şaşma, şaşkınlık.

ta‘ accüb it-: Merak etmek.

Ammā *ta‘ accüb itdiler* ki ḥāl nice. (14a/10)

ta‘ alluḡ (a.): İlişgi olma.

Eger kimse gire veyā çıḡa ol baña *ta‘ alluḡ degül*. (17a/3)

ta‘ ām (a.): Yiyecek, yemek.

Ve naḡldür kim ‘Utbe hîç *ta‘ ām* yimez-idi ve su içmez-idi. (10a/8)

tā‘ at (a.): İbadet.

Taḡrı’ya *tā‘ at* borcum vardır. İsder-ise vāy baña. (26a/11)

tā‘ at eyle-: İtaat etmek, ibadet etmek.

Taḡrı’yı bilürsüz, aña *tā‘ at eylemezsiz*. (40b/8)

tā‘ at kıl-: İbadet etmek.

Her kim Taḡrı ma‘ rifetince bile tākātınca *tā‘ at kıla*. (26a/14)

ṭabaḡ (a.): Tabak.

Dur, bir *ṭabaḡ* enār getir. (41b/9)

ṭabaḡa (a.): Tabaka, derece.

Taḡrı’nuñ yidi *ṭabaḡa* ṭamusı vardır. (18b/15)

ṭabīb (a.): Doktor, hekim.

Yā Ḥasan *ṭabīb* şayru olıcaḡ ayruḡlara ne mu‘ ālece idebile. (63a/10)

tābi' in (a.): Hz. Muhammedi görüp sohbetinde bulunanlar.

Tābi' inden çoklara ırmış-idi ve meşāyih tapusına ırışmış-idi. (3a/4)

tāc (a.): Taç.

... ve peygāmbırlık **tācın** erenler başına kōmıřdur... (19a/15)

tağ: Dağ.

İbrāhīm andan öte **tağlara** ve yazılara düşdi, gitdi. (30a/4)

tağıl:- Dağılmak.

Bir zerre tecellī tağ üzere bırağdük kırk pāre oldu, **tağıldı**. (12b/9)

taḥāret (a.): Temizlik, temizlenme.

Bir gün **taḥāret** ḥācet oldu. (6a/5)

taḥāret al:- Temizlenmek.

Ol su kırañında bir köşk gördüm. Vardum **taḥāret aldum**. (51a/13)

taḥammül (a.): Dayanma, katlanma.

taḥammül it- Dayanmak, katlanmak.

...anuñ bir zerresine yir ehli ve gök ehli **taḥammül idemeyeler**. (65a/15)

taht (f.): Taht.

İy gāfil sen Tañrı'yı atlas döşek içine yatup altun **taht** üstinde mi istersin? (29a/8)

tahta (f.): Levha.

Ol **tahtayı** baña virüñ ki anuñ üstinde dostum adı yazılıdur. (51a/8)

tağ: Özür, kusur.

tağ dut:- Kusur bulmak, taşlamak.

Anı şınamağ-içün dilediler ki söz arasında Rābi' aya **tağ dutalar**. (19a/14)

tākat (a.): Güç, kuvvet.

Bunlar uyanıcağ yiyeler, oruc dutmağa **tākatları** ola. (37a/5)

tākatı kalma:- Gücü, sabrı tükenmek.

Anuñ firāqına **tākatüm kalmadı**. (5b/4)

tağāzā, tağazā (a.): Sıkıştırma, başa kakma.

Her gün mu' āmelātı ve **tağāzāsı** borçlularına eksük olmaz-ıdı. (4a/1)

taḳaḏā it-: Sıkıştırmak, bastırmak.

Bir ‘avrat geçdi. Gönlüm andan yaña uçdı ve hem **taḳaḏā itdi** ki
ardınca varam. (50b/4)

taḳrīr (a.): İfade etme, anlatma.

taḳrīr kıl-: İfade etmek, anlatmak.

Anası vāḳi‘ -i ḥāl ne-y-idügin **taḳrīr kıldı**. (31b/10)

taḳvī (a.): Allahtan korkarak din yasaklarından sakınmak.

Benüm zehrem yokdur ki **taḳvīden** destūr olmayınca iş işleyem. (50a/1)

taḳye (a.): Takke.

Bir çobana uğradı, kepenek geyür, başında bir kiçe **taḳye**, koyun güderdi
(29b/15)

tal-: Dalmak.

...suya **taldı**. (53a/1)

talāk (a.): Boşama.

talāk vir-: Boşamak, bırakmak.

‘Avratı ben niderven? Gücüm yitse ben kendüzüme **talāk vireydüm**
.(34a/2)

taḳleb (a.): İsteme, talep.

taḳleb eyle-: İstemek, talep etmek.

Taḳrı Te‘ālā’nuñ ‘ibretlerin **taḳleb eylegil**. (2a/13)

taḳleb it-: İstemek, talep etmek.

Dünyāyı dünyā isteyenlere ḳodum ve āḫireti **taḳleb idenlere** ḳodum.
(37b/6)

tālī‘ (a.): Kader, talih.

Kiṣinüñ **tālī**‘i eyü olduğındandır ki anuñ düşmānı uşlū kişi ola. (53b/9)

tālīb (a.): İsteyen, istekli.

tālīb ol-: İstekli olmak, istemek.

Ve bilürsiz kim uçmaḳ vardur, anı isdemege **tālīb olmazsız**.

(40b/10)

ṭam: Dam.

Dünle saḳf deprendi, **ṭamda** kişi yörür gibi oldı. (29a/5)

ṭam-: Damlamak.

Gözinüñ yaşı Rābi‘ anuñ tonına *ṭamdı*. (15a/8)

ṭamām (a.): Bütün, eksiksiz, tam.

Ḥabīb viresiye çok ta‘ām şatun aldı ve *ṭamāmın* dervişlere üleşdürdi. (6a/1)

ṭamām ol-: Sona ermek, bitmek.

Henüz münācāt *ṭamām olmamış-ıdı* ki külügü deprenüp örü durdı. (12b/3)

ṭama‘ (a.): Hırs, açgözlülük.

Bende hiç uçmaḵ *ṭama‘ı* yokdur ve ṭamu korkusu daḥı yokdur. (19a/6)

ṭama‘ dut-: Tamah etmek.

Ṭama‘ dutma ki erenler şafında saña yol vireler. (39a/15)

ṭama‘ eyle-: Tamah etmek.

Ammā hergiz *ṭama‘ eylemezem* ki ḥalk dilinden selīm kırtılam. (63b/4)

ṭama‘ it-: Tamah etmek.

Ol ağaca baḳuñuz. Eger altun *ṭama‘ iderseñüz* altun ola. (44a/7)

ṭamu: Cehennem.

Bende hiç uçmaḵ ṭama‘ı yokdur ve *ṭamu* korkusu daḥı yokdur. (19a/6)

ṭañ: Şafak, sabah.

Yā Üveys bu uzun gicelerde sen nicesi bir ḥāl üzerine *ṭaña* degin döye bilürsin. (59a/6)

ṭanāb (a.): Çadır ipi.

Ol yazı ortasında bir çadır kırmışlar *ṭanābları* ebrīşimden... (61b/3)

ṭanış-: Müşavere etmek.

Ve naḳldür kim bir kişi Bişr-ile *ṭanışdı* ki iki biñ aḳçam vardur ḥelāl, ḥacca varsam gerek. (47b/6)

ṭañla: Seher vakti.

Ve anuñ sözidür kim ne baḥtlu ol kişi kim *ṭañla* aç dura ve gice aç yata. (3a/10)

ṭañla-: Şaşırmak.

Ramażān ayı degül. Eyitdiler: Tetavvu‘ oruc dutar. Ol kişi *ṭañladı*. (23b/1)

Tañrı: Allah, Tanrı.

Sen **Tañrı'ya** neden ötrü **taparsın?** (19a/2)

Tañrı Te'ālā: Yüce Allah.

Zühdüñ aşlı **Tañrı Te'ālā** ne eylerse aña rāzī olmaḳdur. (27a/13)

tanuḳ: Kanıt, delil.

Bu söze **tanuḳ** oldur ki bir kez bir 'avrat Mālik'e İy murāyī! didi. (2a/1)

tanẓ (a.): Alay etme.

tanẓa dut-: Alay etmek.

Ol cühüd kendü ḳavmına eyitdi: Muḫammedīleri **tanẓa dutayın.**

(24a/5)

tap: Kāfī, yetişir.

Tap, yiter Emīrū'l-mü 'minin Hārūnı öldürdüñ. (26a/7)

tap-: Tapmak.

Sen Tañrı'ya neden ötrü **taparsın?** (18b/15)

tapu: Huzur, nezd.

Andan Ḥasan **tapusına** vardı, riyāzete ve 'ibādete meşḡul oldı... (9b/13)

tarar (a.): Yankesici.

İy **tarar-ı** tarikat eger bir dost uyursa bir dost uyanuḳdur didi. (14b/10)

tarīḳ (a.): Yol, yöntem, usul.

Pes vardı anası-y-ıla tedbīr eyledi ki ne **tarīḳ-ile** ele getüre. (32a/8)

tarīḳat (a.): Allaha ulaşmak için tutulan yol.

Tarīḳat ve şerī' atdan öküṣ naşibi var-ıdı. (3a/5)

tart-: Alı koymak, geri çekmek.

Anlara ögüt virgil ve ḫalāyıkdan naşīhatı dirīḡ itmegil ve cemā'ata muvāfaḳat
itmekden ḳademüñi **tartmaḡıl.** (58b/6)

tartağan: Perişan.

tartağan ol-: Perişan olmak.

Ḳamusı ürkdiler, **tartağan oldılar** tamu heybetinden. (52b/6)

tartıcı: Çeken, kaldıran.

Z'e'n-nün-i Mısrī rażıya'llāhu'anhu tarīḳat yolında yortıcılardan, belā ve
miḫnet ve melāmet yükin **tartıcılardan** idi. (50a/5)

taş: Taş.

... k̄arañu gice içinde k̄arınca k̄ara **taş** üstinde k̄ımıldar ola. (53b/7)

taşra: 1. Dışarı, dışarıya.

Bir ayağın içerü başdı ve bir ayağın **taşra**. (45b/3)

2. Gayrı, başka.

Ya^c nī ol kim anuñ ^c ilminden **taşra** nesne yokdur. (57b/13)

tat: Tat.

Senüñ enāruñ **tadı-y-ıla** benüm ne işüm vardır? (41b/11)

tatlu: 1. Tatlı.

...**tatlu** enārdan ve ekşisin bilmez misin? (41b/10)

2. Nazik, hoş.

Ne **tatlu** dillüsin, k̄ārvānsarāydārlik eylemege yararsın. (16b/15)

tavāf (a.): Kâbenin etrafını dolaşma.

Pes vardılar hacc **tavāfına** meşgûl oldılar. (32a/9)

tavāf eyle-: Kâbenin etrafını dolaşmak.

İbrāhîmi bir kişi gördi kim **tavāf eyler-idi**. (39b/11)

tavāf it-: Kâbenin etrafını dolaşmak.

Çün hâciler Mekkeye geldiler, Ka^c be'yi **tavāf itdiler**. (32a/12)

tavar: Hayvan.

Ve dağı bir gün bir k̄ārübān dağı urdılar, **tavarların** aldılar. (23a/13)

tayı: Dayı.

Kendü **tayısınıñ** mürîdi olmuş-ıdı ki aña ^c Alî bin H̄aşrem dirler-imiş.

(44b/9)

teberrük (a.): Lutuf, ihsan.

Anuñ kelāmı kitāblar içinde çokdur. Ammā **teberrük-içün** bir kaç kelime muhtaşar naql eylerüz. (8b/10)

tecellî (a.): Görünme, ayan olma.

Bir zerre **tecellî** tağ üzere birağdük kırk pāre oldı, tağıldı. (12b/8)

tecellî eyle-: Görünmek.

Yā müdde^c iye bu nice taleb eylemekdür eger bizi görmek dilerseñ bir

tecellî eyleyevüz ki derhāl eriyessin. (13a/14)

tecrîd (a.): Soyutlama, her şeyden el ayak çekme.

^c Ömerde kamu nesne var-ıdı **tecrîd** ^c âlemin dağı ister-idi. (56b/10)

tedbîr (a.): Çare, tedbir.

tedbîr eyle-: Önlem almak.

On iki biñ kıızıl altını var-ıdı. *Tedbîr eyledi* kim varam bir yazıda bunu gizleyem. (22b/13)

tefahhüş (a.): İnceden inceye araştırma.

tefahhüş it-: İnceden inceye araştırmak.

Pes ben bunun ħālın *tefahhüş ideyin*. Göreyin ki şeytân bunun ħālîne yol bulmuş mıdır? (35b/2)

tefâvüt (a.): Fark.

Tefâvüt bundan ötrü oldı ki bir gönlek ħisâbı-y-ıla iki gönlek ħisâbı berâber degül. (3a/1)

teferrüc (a.): Temaşa.

teferrüc it-: Temaşa etmek.

Temâmet gök ehli anı *teferrüc idüp* eyitdiler... (30a/2)

teferrüc kıl-: Temaşa etmek.

Bunlar arslanı *teferrüc kılurlar-ıdı*. (44b/1)

tekebbürlik: Kibir, gurur.

tekebbürlik it-: Kibirlenmek.

...andan görklürek dervişler *tekebbürlik itdügüdür* baylar üzerine (48a/7)

telef (a.): Yok etme.

telef eyle-: Yok etmek.

Vera^ı *telef eyleyen* nedür? (63a/7)

telef ol-: Yok olmak.

Riyākār olursın, nâzenin ‘ömrün *telef olur*. (63b/14)

temâmet (a.): Bütünüyle.

Hâ eger dilerseñ *temâmet* dünyânın ni‘ metin saña vaķf eyleyelüm.

(18b/2)

temâşâ (f.): Bakıp seyretme, temaşa.

temâşâ it-: Bakıp seyretmek, temaşa etmek.

...iki biñ aķçam vardır ħelâl, ħacca varsam gerek. Eyitdi: *Temâşâ* mı *itmege* varursın? (47b/6)

ten (f.): Vücut, beden.

Otuz yılda ki **tenüñ** başuñ sağ-ıdı bir kez şükr rekbendin bağlanmaduñ.

(18a/1)

tena‘‘um (a.): Bolluk.

...benüm zıkrüm dünyede ‘azım **tena‘‘umdur**...

(2b/6)

tena‘‘um eyle-: Nimetten faydalanmak.

İy şiddikler dünyāda benüm zıkrüm-ile **tena‘‘um eyleñ**... (2b/6)

tenūr (f.): Fırın.

...od urur, gözlerinden yaş akar, **tenūr** çevresin dutmış.

(37a/6)

tepsi: Tepsi.

Ol ‘avrat gözlerin çıkardı bir **tepsiye** koyup ‘Utbe’ye viribidi.

(9b/12)

terāzū (f.): Terazî.

‘Amellerüñ ağırırağı **terāzūda** yarınkı gün ol olısdur ki bugün ki gün anı
ödemek senün tenüñe ağır gele.

(34b/15)

terbiyet (a.): Terbiye.

Ol kavm ki Üveysiler dirler gayr vasıtası-y-ıla **terbiyet** anlara hâcet degül.

(60b/10)

tercüme (a.): Çeviri, tercüme.

terk (a.): Bırakma, terk etme

terk eyle-: Bırakmak, terk etmek.

Şunuñ gibi memleket **terk eyledüñ** ne bulduñ?

(43b/12)

terk it-: Bırakmak, terk etmek.

N’oldu saña ki ol memleketi **terk itdüñ**?

(33b/12)

terkü: Eğerın arka bölümü.

terküsine bağla-: Beraberinde bulundurmak.

Ben ayruğı dahı ne-çün **terküme bağlayayın**.

(34a/3)

tersā (f.): Hristiyan.

Bağdād içinde bunca kişi vardır cühüd, **tersā** adları Bişr. Ve ben kim
müsülmānum adum Bişr.

(45b/5)

ters: Hayvan pisliği.

Mādām ki ol diri-y-idi temāmet Bağdād yolında tavar **tersin** yoğ-ıdı

(49a/12)

tersle-: Pislemek, dışkılamak.

Meger bir kişinüñ ılıkısı var-ıdı, sürüp geçer-idi. Ol yol üzere gördi ki **tersledi**.

(49a/10)

tesbîh (a.): 1. Allahı zikretme.

Çün namâzı kıldı, ben eyitdüm şabr ideyin, **tesbîhden** fâriğ olunca didüm.

(58b/14)

2. Tespih.

...yünden başına börk örmiş-idi ve boynına **tesbîhler** dağmış-ıdı.

(22b/8)

teslîm (a.): Verme.

teslîm kıl-: Vermek.

Oğlı atasın kucup ağlar-iken cân **teslîm kıldı**.

(33a/3)

teslîmlik: Teslim olma.

Bu söz işâretdür **teslîmlige** ve rızâ virmege.

(9b/9)

teşvîş (a.): Kaygı.

teşvîş vir-: Sıkıntı vermek.

Bu gördüğüm baña tapdur. Aña **teşvîş virmedüm**, girü döndüm.

(59a/3)

teşvîş yi-: Sıkıntı çekmek.

Ve **teşvîş yir-idi** ki elüm boş giderven, oğlancuqlaruma ne cevâb virem.

(37b/2)

tevân-ger-i kıânî: Kanaatkar zengin.

(3a/3)

tetavvu' (a.): Nafîle ibadet.

Eyitdiler: Oruc dutar. Eyitdi: Ramazân ayı degül. Eyitdiler: **Tetavvu'** oruc dutar.

(23b/1)

tevaqqu' (a.): Beklenti, istek.

Tevaqqu'm oldur ki kerem idüp baña bir naşîhat idesin ki anı kendüzüm bir imâm idinem.

(40a/2)

tevaqqu' it-: İstemek, talep etmek.

İy Subhâna'llâh işbunca halâyık bir maḥlûḳ ḳatına varsalar bir aḳça **tevaqqu' itseler** ol kişi bir aḳçayı vire mi yoksa virmeye mi?

(26b/13)

tevāzu‘ (a.): Alçak gönüllülük.

Her kim kendüzini kıymetlü duta anuñ *tevāzu‘dan* naşibi yokdur.

(27a/3)

tevbe (a.): Tövbe.

Hem dağı toprak elüñde altun oldı. Pes bildüm ki *tevbeñ* kabül oldı.(24b/4)

tevbe eyle-: Tövbe etmek.

Zirā ki ben Tivrīt içinde okıdum ki her ki dürüst *tevbe eyleye* tevbesi kabül olduğı bundan ma‘lüm ola kim... (24b/2)

tevbe it-: Tövbe etmek.

... günāh idenlere muştıla ki eger *tevbe idesiz* kabül ola... (27b/15)

tevbe kıl-: Tövbe etmek.

Çün melekü’l-mevti def^ı itmege kâdir degülsin, pes nite eydürsin ki soñra *tevbe kılām*. (40a/15)

tevbe vir-: Allahın tövbe etmeyi nasip etmesi.

Zirā ki Tañrı Te‘ālā *tevbe virmeyince* kul tevbe idebilmez. (17b/4)

tevelü: Tövbe etmiş.

Şavuluñ ki uşda *tevelü* Habīb geçsün ki bizüm ayağumuz tozu aña konup biz günāhkār olmayalum. (4b/8)

Tevekkeltü ‘ala’l-lāhi (a.):İşimi Allah’a bıraktım. (48b/15)

tevekkül (a.): Allaha teslim olma, işi Allaha bırakma.

Haķikat *tevekkül* oldur kim Tañrı’dan ayruğa ümiz dutmaya. (27a/15)

tevekkül it-: İşi Allaha bırakmak.

Bildi ki Tañrı’ya *tevekkül idenüñ* Haķ Te‘ālā işini düzer, emegi yavu varmaz. (50b/13)

tevfik (a.): Allah’ın yardımı.

tevfik vir-: Allah’ın yardım etmesi.

Ben dağı Tañrı’ya gümānum eyü dutdum ki baña *tevfik vire*.

(23a/11)

tevḥid (a.): Allahın birliğı.

- Tevhîd** sırlarında nazarı key ince idi. (50a/5)
- tevriye** (a.): Arefe gününden önceki gün.
- Ve nakıldür kim Hâbîbi **tevriye** gün Başrada görürler-idi... (5b/15)
- tıfl** (a.): Küçük çocuk.
- Ve nakıldür kim Hasan **tıfl** oğlan-ıdı. (61a/3)
- til**: Tel.
- Ben ol meş' ale aydınında bir kaç **til** iplik egirürven. (49b/9)
- tîmâr** (f.): Bakma, ilgilenme.
- tîmâr it-**: Bakımını yapmak, ilgilenmek.
- Bir vaqt bir kişinüñ bağına **tîmâr iderdüm**. (41b/8)
- tiz, tîz** (f.): Tez, çabuk.
- Ol dahı bundan böyle **tîz** gele, bizi muqayyed ve muntazır eylemeye. (37a/2)
- toğ-**: 1.Doğmak, dünyaya gelmek.
- Yâ oğlum hîç bilür misin ki sen kimden **toğmıssın**. (3b/3)
2. Çıkmak, ufukta yükselmek.
- ... gün olurdı güneş **toğınca** yaturdı... (35b/9)
- toğru**: Doğru, gerçek.
- Var ki ol **toğru** söz-ile kurtıldıñ. (7a/4)
- toğruluk**: Doğruluk, dürüstlük.
- İhlâş niyyet **toğruluğıdur** Tañrı-y-ıla. (34b/7)
- toğuz**: Dokuz.
- Toğuz** yıl ol mağārada oldı. (30a/9)
- tolan-**: Giymek, örtünmek.
- ...gördi kim bir deve yünñ kilim **tolanmış**, başı ayağı açuk. (56b/2)
- tolu**: Dolu.
- Ol kise içi **tolu** altundur. (37b/14)
- ton**: 1.Giyecek, elbise.
- Yâ Ebā Naşr bunuñ gibi vaqtda artuk **ton** geymek gerek ki çatı sovuğdur. (46a/11)
2. Atın teni.
- Ol kadar ağladı kim gözi yaşından atı **tonı** ıslandı. (29b/14)

toprak: Toprak

Ol kadar ağladı kim ol oturduğu **toprak** balçık oldu. (65a/8)

toz: Toz.

... savuluñ kim bunuñ ayağı **tozi** bizüm üstümüze konmasun. (4b/2)

tul: Dul.

Kendü ehl-i beytüñi **tul**^c avratlar gibi eylemeyesin... (39a/14)

tur-: 1. Ayağa kalkmak. (krş. dur-)

Hak Te'âlâ işde size helâl et viribidi. **Turuñ**, boğazlañ. (44a/15)

2. Beklemek, durmak.

Biraz **turdılar**, yine gitdiler. (61b/4)

tuş: Denk.

tuş gel-: Denk gelmek, rast gelmek.

Elhamdüli'llâhi ki seferümüz **tuş geldi**, bunuñ gibi kimse bize karşı geldi. (31a/7)

tuy-: Hissetmek.

...süñü-y-ile dürtüp bir yanından bir yanına geçüreler ol **tuymaya**. (59a/11)

tuyūr (a.): Kuşlar.

Dīv ve perrī, vuḥūş, **tuyūr** su ve yil kaması hükminde idi. (7b/9)

tuz: Tuz.

Habīb daḥı iki arpa çöregin **tuz-ıla** Hasan'ıñ öñine kodı. (6a/12)

tükrük: Tükrük.

...ve **tükrük** kandasada bırakmazlar-ıdı. (45a/7)

tükür-: Tükürmek.

Pes Rābi' a barmağı ucına **tükürdi**. (15b/10)

U

uç: Sebep.

Dāyimā incüler şatardı. Ol **uçdan** anı Ḥasanü'l-lü'lü dirler-idi. (61a/13)

...ol dervîşe karşı çağırduğun **ucından** gör bize bu cihānda ne irişdi, tā ol cihānda ne irişe. (4a/13)

uç: Uç, kenar.

Pes Rābi' a barmağı **ucına** tükürdi. (15b/10)

uç-: 1.Uçmak.

Ol gözsüz kuş ol sīsamdan yidi ve ol gülābdan içdi, **uçdı**. (51a/2)

2. Kaçmak.

Od yüregine düşdi. Uykusı **uçdı**. (29a/8)

3. Düşmek.

Andan geçer-iken aşağı **uçdı**. (30a/6)

4. Yakınlık hissetmek.

Gönlüm andan yaña **uçdı** ve hem taķazā itdi ki ardınca varam.

(50b/4)

uçmak: Cennet.

Bunı kim idebile ol kim şamudan kaçā, **uçmak** taleb eyleye. (8b/15)

ucuz: Ucuz.

...eyitdiler: "Et kız oldu." İbrāhīm eyitdi: "Yimeyüz **ucuz** ola." (41a/5)

ud: Utanç.

Her vaktin ki bu aracuğa gelem ol **uddan**, pişimānlıktan darlarvan...

(10a/4)

uğra-: Gitmek, uğramak.

Dīn ulularından bir kişiye **uğradı**. (30b/9)

uğrat-: Maruz bırakmak.

Ben seni kırtarmak isterem, sen beni belāya **uğradursın**. (26b/2)

uğrı: Hırsız.

Bir **uğrı** evine girdi, bir eski çarı var-ıdı. Anı aldı, kapuya yörüdi ki çıķa gide.

(14b/5)

uğurlayın: Gizlice, sessizce.

... ne kim bunlardan alasın anı **uğurlayın** dervişlere viresin. (46b/12)

‘uhde (a.): Söz verme, bir işi üzerine alma.

‘uhde vir-: Söz vermek, bir işi üzerine almak.

Ümmi Seleme anı beslemege **‘uhde virdi**. (61a/10)

ulaşdur-: Birleştirmek.

Rābi‘ a bir vaqtın yidi dün gün **ulaşduru** namāz kıldı ve oruc dutdı. (18a/11)

ulu: 1. Büyük, ulu.

Ve naıldür kim bir **ulu** Rābi‘ a katına vardı. (19a/8)

Ol sebebden Hāḡ Te‘ ālā seni **ulular** maḡāmına irürdi. (48a/5)

2. İleri gelen.

Ve naıldür kim Başra **ulularından** bir kişi vardı. (21a/10)

3. Büyük, yüksek.

Bir **ulu** depe var-ıdı ki hergiz anı gidermege yaramazdı. (24a/5)

4. Büyük.

... bir **ulu** günāh eylemişsin. (50a/14)

5. Çok, büyük kısım.

Çün gicenüñ bir **ulusı** geçdi, mescid ḡapusu açıldı. (42a/4)

ulū’l-emr (a.): Buyruk sahibi.

Ulū’l-emrdür, muṭī^c olmak gerek. (25b/2)

ulula-: Yüceltmek.

...günāhuñı ulu görgil ki Tañrı Te‘ ālā’yı **ululamış** olasın. (58a/10)

ululan-: Kibirilenmek., kendini üstün görmek.

Yā Ebā Naşr hīḡ nesene ḡalkdan ḡabūl itmezsin, **ululanursın**. (46b/10)

ululuk, ululuk: Büyüklük, azamet.

Ol dünyā aḡvālinden, ḡamudan fāriḡ olmışdur. Pes anuñ **uluhḡı** ve yigligi andandur. (62b/9)

un: Un.

Biraz **un** getürmüş-idi. Yoḡırdı tā ki nesene eyleye. (37a/4)

unıt-, unut-: Unutmak.

Eger sen beni añasın ben daḡı seni añam ve eger **unıdasın** ben daḡı unıdam. (27b/14)

ur-: 1. Koymak, vurmak. (krş. vur-)

Yüzün secdeye **urup** eyitdi:... (12b/1)

2. Üflemek.

Du‘ ā kılup ol kavm üzerine **urdi**. (52a/11)

3. Götürmek, uzatmak.

Üveys andan elin cebine **urdi**. (57a/15)

4. Soymak, yağmalamak.

Ve dağı bir gün bir kārübān dağı **urdılar**, tavarların aldılar. (23a/13)

urıl, urul-: Soyulmak, yağma edilmek.

Eger kārübān kavımı **urılırsa** bu kırtıla, varam girü anı sermāye idinem. (22b/14)

uş: Akıl, zihin.

uşşı git-: Akli başından gitmek.

Andan bir kez şunuñ gibi çağırdı ki şandum ki **uşşı** gitdi. (58a/5)

uşlu: Akıllı.

Uşlular-ıla şavaşmak cāhiller-ile helvā yimekten āsāndur. (27b/5)

uşül (a.): Yöntem, metod.

Uşül ve fūrū‘ ‘ ilminde ‘ allāme-i zamān idi. (44b/10)

uş: İşte.

Yā Üveys **uş** bunda yakın yirde bir kişi vardır. (59b/3)

uşak: Ufak, küçük.

İy oğlancuqlar **uşağıraq** taş-ıla atuñ. Baldırım incecükdür, olmasun ki şına veyāhuz kıanaya. (60b/3)

uşan-: Parçalanmak, dağılmak.

Yir yüzinde dāyimā yōri ve Tañrı Te‘ ālā’nuñ ‘ ibretlerin taleb eylegil Tā aña degin ki ol na‘ lin yıprana ve ol ‘ aşā **uşana**. (2a/15)

uşbu: İşte bu, şu.

Hemān-sā‘ at ol ayağımı kesdüm, taşra **uşbu** aracığda oturmışam. (50b/6)

uşda: İşte.

Şavuluñ ki **uşda** tevbелü Habīb geçsün... (4b/8)

utan-: Utanmak.

Tañrı'dan **utanurvan** ki qademgāha çok varduğum-içün... (27b/3)

uy-: Bağlanmak, uymak.

İy ten baña **uyğıl** ve benüm-ile tã' at eylemege ivgil. (50a/10)

uyan-: Uyanmak.

Ebū Hāzım qatına vardum, anı uyur buldum, şabr itdüm **uyanınca**. (9b/1)

uyanuk: Uyanık.

...bir dost uyursa bir dost **uyanukdur**. (14b/11)

uyanuklık: Uyumama, uyanık olma.

Ve uyku qapusın bağlayasın **uyanuklık** qapusın açasın. (39b/14)

uyar-: 1. Uyandırmak.

Ya' nī İbrāhīm uyan, andan öñdin ki ölüm-ile **uyaralar**. (29b/8)

2. İkaz etmek.

Anuñ maqşūdı beni **uyarmağ-ımış**. (51b/4)

uyku: Uyku.

Dün gice secde içinde gözüme **uyku** geldi. (52b/2)

uyku al-: Uyumaya başlamak.

Rābi' a şavma' asında namāz kılurdı. Armış-ıdı. **Uyku aldı**, uyudı.

(14b/4)

uykudan dur-: Uyanmak.

Bişr ol **uykudan durcaq** şanasın ol Bişr degül idi kim yatdı bir tevbe itdi. (45a/1)

uykusı uç-: Uykusu kaçmak.

Uykusı uçdı. Tā şubḥ olunca oturdı, tañla durdı, tahtına geldi.

(29a/8)

uykusuzlık: Uykusuzluk.

Ol germlik ve **uykusuzlık** ve ağlamaqlık qamusı mahv oldı gitdi...

(35b/8)

uyu-: Uyumak.

Ve daḡı eydürler kim Üveys hergiz 'ömri içinde gice **uyumadı**. (59a/4)

uyuyıcı: Uykuyu seven.

Hüzā saña şıgınurvan çok **uyuyıcı** gözlerden ve çok yiyici qarınlardan.

(59a/2)

uzat-: Sürdürmek, devam etmek.

Üveys çün âdem geldügin añladı, namâzın **uzatmadı**, selâm virdi. (55b/11)

‘uzlet (a.): Bir köşeye çekilip yalnız kalma.

‘uzlet kıl-: Bir köşeye çekilip yalnız kalmak.

‘Uzlet şöyle **kıldı** kim küllî halâyıqdan üzüldi. (62b/5)

uzun: Uzun.

Yâ Üveys bu **uzun** gicelerde sen nicesi bir hâl üzerine taña degin döye bilürsin (59a/6)

Ü

ü: Ve.

Lā-cirem ‘ilm **ü** hikmet kapusın saña açduķ. (51a/11)

üç: Üç.

Her kim **üç** nesneyi dost idine tamu aña boyun tamarından yakın ola.

(59b/1)

üçinci: Üçüncü.

Bir Qur’ân okurken, ikinci zıkr eydür-iken, **üçinci** namâz kılur-iken.

(34b/9)

üf di-: Üflemek.

Aña yakın varıcaķ Fuzayl **üf didi**, çırağı söyündürdi. (25b/4)

ügürtle-: Tercih etmek, seçmek.

Tañrı Te‘âlâ seni kamu kavmuñdan ve kullaruñdan ne-çün **ügürtledi**.

(48a/3)

üleş-: Bölüşmek, paylaşmak.

Uşda bir hefde oldı ki anuñ şevâbın **üleşürüz**. (47b/15)

üleşdür-: Dağıtmak, paylaştırmak.

Ĥabîb viresiye çok ta‘âm şatun aldı ve tamâmın dervişlere **üleşdürdi**.

(6a/2)

ümiz (f.): Umma, umut.

Yatlu k l ol ola kim H z vendig rınınu  i ini ** m z-i  n** i leye...

(19a/4)

 m z dut-: Umut etmek, umut ba lamak.

Ve eger bihi de ** m z dutarsam** ki sa a anu -i  n  apam bihi ti ba a
 ar m eyle. (21b/11)

 m zin  z-: Umudunu kesmek.

Y  su anı a a a batur t  ol v kta degin ki bir nefes  aldı ve ** m zin**
  dik dan ** zdi**. (53a/4)

 mmet (a.): Bir peygambere ba lanıp onun yolundan giden.

Ras l H zreti dimi d r kim ben m ** mmet m-i  n** du      k lsun.

(56a/2)

 mmet-i Mu ammed: Hz. Muhammede ba lı olanlar, m sl manlar.

Tem met ** mmet-i Mu ammedi** ba a ba ı lamayınca  abr idse  z
yigdi. (56b/1)

 n: Ses, nida.

 ni kesil-: Sesi kesilmek.

Evi  avm  eyitdi: ** ni kesilmi d r**, meger ki za m yidi. (24b/9)

 ns (a.): Alı kanlık, alı ma.

 ns dut-: Alı mak.

R bi  aya  ordı kim benden ne-  n  a arlar ve sen  n-ile ** ns dutarlar**.

(14b/14)

 rk-: Korkmak.

... u ma a  m z dutmadu  z ve  amudan ** rkmed   z**. (52b/8)

 st: 1.  st,  zeri.

...  ara u gice i inde  arınca  ara  a  ** stinde**  ım ldar ola. (53b/7)

 y m s lm nlar im m   am ** stinde** iplik egir rven. (49b/8)

2. Kenar.

Bir  a  g rd m yol ** stinde**. (34b/12)

 st z (f.): Usta, hoca,  stad.

Y  ** st z**  ilmi senden  grend m. (7a/9)

 st zlık: Ustalık,  stadlık.

 y H b b ** st zlık**  a  k n tam m yirine get rd  . (7a/3)

üstün: Benzerlerinden daha iyi durumda olan.

Tañrı yolında ‘ilmden **üstün** nesene yokdur. (7b/5)

üş-: Üşüşmek, toplanmak.

... bir ayağın kesmiş şavma‘adan taşra bırakmış, yatur. Kurtlar **üşmiş**, yirler. (50b/2)

üşür-: Atmak, fırlatmak.

Yolca gider-iken oğlancuqlar taş **üşürürler-idi**. (60b/3)

üyi-: bkz. uyu-

üzdür-: Uzaklaştırmak, alı koymak.

Eger ikisin bir elüme alsam çift ola beni yolumdan **üzdüre** didüm. (16b/2)

üzere: Üzerine, üzerinde, üstüne.

Ol oğlan muşhafa rāhile **üzere** kodı, ağlamağa başladı. (32b/6)

Çün Dicle kırañına irişdi, su **üzere** yöriyü geçdi. (46b/6)

üzeri: Üst, üzeri.

Bir gice Fuzayl dīvār **üzerinde** ağlarken bir kişi giçer-idi. (23b/13)

üzil-, üzü-: İlişkisini kesmek.

...halāyıkdan **üzilüp** Tañrı Te‘ālā’ya gizlü ‘ibādet itmegi ‘ādet idinmiş-idi. (54a/14)

‘Uzlet şöyle kıldı kim küllī halāyıkdan **üzüldi**. (62b/5)

üzül-: Kırılmak, kopmak.

Bunlaruñ öñine gelicek kılan düşdi, boynı **üzüldi**. (44a/14)

V

vācib (a.): Yapılması gerekli olan, lüzumlu.

vācib ol-: Gerekli olmak.

...beni sulţān kıtına ilet baña ĥadd ursun ki **vācib olmışdur**.

(24b/6)

vaḥy (a.): Bir emrin Allah tarafından bir peygambere bildirilmesi.

vaḥy eyle-: Bildirmek.

Ḥaḳ Te‘ālā **vaḥy eyledi** Mūsā peygāmbere ‘aleyhi’s-selām ki
demürden bir çift na‘lin eyle, bir ‘aşā idin... (2a/12)

vaḳf (a.): Bir malı hayır için bağışlama.

vaḳf eyle-: Bağışlamak, vermek.

Hā eger dilerseñ temāmet dünyānuñ ni‘metin saña **vaḳf eyleyelüm**...
(18b/3)

vāḳi‘a (a.): Hadise, olay.

İy bizüm melikzādemüz bu **vāḳi‘a** ki saña irdi ol bir kimsedendür kim....
(62a/6)

vāḳi‘ (a.): Vuku bulan, olan.

vāḳi‘ ol-: Vuku bulmak, meydana gelmek.

Dervīş bu ne ḥāldür ki size **vāḳi‘ oldi**? (30b/15)

vāḳi‘-i ḥāl: Meydana gelen durum, hal.

Anası **vāḳi‘-i ḥāl** ne-y-idügin taḳrīr kıldı. (31b/9)

vaḳt (a.): Zaman, vakit.

Çün ikindü **vaḳtı** oldı girü hem namāza durdı. (58b/14)

vaḳtlu vaḳtsuz: Uygun zaman gözetmeden.

Vaḳtlu vaḳtsuz dīvārlar üstine çıkardı. (23b/11)

vallāhi (a.): Allah için anlamında yemin sözü.

Vallāhi aşāğa oturmam tā Menselva yağdurmamınca. (51b/15)

va‘de (a.): Söz verme.

va‘de eyle-: Vaat etmek, söz vermek.

Tañrı Te‘ālā’nuñ sekiz nāzenin uçmağı vardır. Anda öküş ni‘metler
ve rāḥatlar bize **va‘de eylemişdür**. (19a/3)

va‘de it-: Vaatte bulunmak, söz vermek.

Ve hem muşibet için daḥı eyü **va‘de itmişsin**. (13a/9)

va‘de vir-: Vaatte bulunmak, söz vermek.

Ḥüzāvende ḥacc için eyü **va‘de virmişsin**. (13a/8)

vā‘iz (a.): Vaiz, vaaz eden.

Temāmet minberleri şıdı, **vā‘izleri** va‘z itmekden men‘ itdi. (64b/1)

var: Mevcut, var olan.

Ṭarīkat ve şerī‘ atdan öküş naşibi **var-ıdı**. (3a/5)

var-: 1. Gitmek.

Ana haqqın saklamak yigirek-idür saña hacca **varmaḳdan**. (9b/3)

2. Ulaşmak, vâsıl olmak.

...on dört yıl tamām sülük eyledi, ya‘ nî yol yörüdi ki Ka‘beye **vara**.

(12b/13)

vākı‘a (a.): Hadise, olay, vakıa.

İy bizüm melikzâdemüz bu **vākı‘a** ki saña irdi ol bir kimsedendür kim...

(62a/6)

varlık: Mevcudiyet, varlık.

Bende vücüd ḳalmadı, **varlıgum** anuñ-ıla oldı.

(16a/8)

vaşf (a.): Özellik, nitelik, sıfat.

Vaşfin işitmiş-idüm. Göricek bildüm, ilerü vardum, selām virdüm.

(57b/8)

vaşf it-: Açıklamak, anlatmak.

Bir gıriv kıyâmet ḳopdı ki **vaşf itmege** yaramaz.

(32b/12)

vāsıta (a.): Aracı.

Biz seni kendü ḳatumuza getürevüz. Hiç **vāsıtasuz** bizüm-ile söyleşsin.

(21b/14)

vaşıyyet (a.): Vasiyet.

vaşıyyet eyle-: Vasiyet etmek.

‘Avratına **vaşıyyet eyledi** ki ben öliceḳ sen bu iki kıızı al Ḳubeys

Ṭaḡına ağ, yüzüñ göge dut...

(28a/15)

vaşıyyet it-: Vasiyet etmek, öğüt vermek.

Eger altı ḥaşlet benden ḳabül idesin tā ki saña **vaşıyyet idem**.

(40a/3)

vāy (a.): Yazık.

Tañrı‘ya ṭā‘ at borcum vardur. İlder-ise **vāy** baña.

(26a/11)

va‘z (a.): Nasihat, vaaz.

İy ḥoca meclisüñde bunca ‘azizler oturlar tā ki senüñ **va‘zuñ**

işideler.

(62b/12)

va‘z eyit-: Vaaz etmek.

Ve nakıldür kim Hâsan-ı Başrî her heftede bir kez **va‘z eydür-idi**.
(62b/10)

va‘z it-: Vaaz etmek.

Her-bâr ki minber üzerine ağâr-ıdı Râbi‘ ayı anda görmeyicek **va‘z itmezdi**.
(62b/10)

ve: Ve.

...Hâk Te‘ âlâ aña la‘ net idüp gönlini kör **ve** şağır eyleye. (27a/9)

vech (a.): 1.Münasebet, sebep.

Uş varayın, ayak deri **vechinden** ol didüklerüni getüreyin. (4a/7)

2. Vasıf, şekil.

Biraz helâl **vechden** helâl altun getürdüm, kırkaram ki almaya.
(19b/10)

vefât (a.): Ölme, vefat.

vefât bul-: Ölmek, vefat etmek.

Ve nakıldür kim çün Mâlik **vefât buldı**, bir ulu kişi anı düşünde gördi,
şordı... (2b/11)

vefât eyle-: Ölmek, vefat etmek.

Ve nakıldür kim çün İbrâhîm **vefât eyledi**, hâtıfdan âvâz geldi kim ...
(44b/4)

vefât it-: Ölmek, vefat etmek.

Haber geldi kim İbrâhîm **vefât itdi**. (44b/6)

vegerni (f.): Yoksa.

İy ten baña uyğıl ve benüm-ile tã‘ at eylemege ivgil. **Vegerni** açlıktan ve
hastelıktan seni iş böyle dutam tã ki helâk olasın. (50a/10)

vehm (a.): Kuruntu, şüphe.

vehme düş-: Korkuya kapılmak.

Ol kürki bakdı gördi ki bir ejdehâdur gözleri kıan tolu. ‘Azîm **vehme düşdi**...
(30b/3)

velî (a.): Ermiş eren.

Kendüziñi Hâkdan ayruktan fâriğ eylegil tã ki **veli** olasın. (35a/9)

veliy-yi kûbbe-i gayret: Gayret kubbesinin velisi. (3b/13)

velikin (f.): Fakat, lakin, ancak.

... ya‘ nî idebilürse ki çağırmaya **velikin** çağıra ol şeytāndandır. (64a/2)

vera‘ (a.): Günahtan kaçınma.

Dînüñ aşı nedür? Eyitdi: **Vera‘** ya‘ nî kendüzin günāhlardan şaķınmaķ.

(63a/7)

veribi-: bkz. viribi-

vesvese (a.): Vesvese, şüphe, kuruntu.

Görenler şanurlar ki ‘ ameldārvan. Veyāhuz bende **vesvese** vardır. (36a/4)

veyā: Yahut, veya.

Kimsenüñ mālını bilmezem ki helāl midür **veyā** harām. (20a/1)

veyāhuz: Yahut, veya.

Baldırım incecükdür, olmasun ki şına **veyāhuz** kanaya. (60b/4)

vezir (a.): Hükümdar vekili, vezir.

Andan şöñra kayşar kendü begleri-y-ile, **vezirleri-y-ile** geldi. (61b/9)

vir-: 1. Vermek.

Eger borçluları nesene **virsele** alurdu. (4a/2)

Rābi‘ a ol iki kirdeyi aldı ol gelen dervişe **virdi**. (14a/3)

2. Nasip etmek.

Zirā ki Tañrı Te‘ālā tevbe **virmevince** kul tevbe idebilmez.

(17b/4)

3. İhsan etmek.

İlāhî sen eyidüp durursın kim bir hayr idene on **virem**. (14b/1)

4. Ödemek.

...hamāma daķı **virmege** aķçası yoğ-ıdı. (41a/9)

5. Bırakmak, vazgeçmek.

Hele ben dervişliği Belķ mülkin **virdüm**, aldum. (34a/9)

6. Dönmek.

Arķasını mihrāba **virdi**, oturdu. (42a/5)

7. Söylemek.

...her aẓîne gicesi dört yüz kez şalavāt **virürdi**. (11b/4)

virān, virāne (f.): Yıkılmış, harap olmuş.

Gicirü bir **virān** mescide irişdiler. (36b/2)

viresiye: Borca.

Habīb **viresiye** çok ta‘ām şatun aldı ve tamāmın dervişlere üleştürdi.

(6a/1)

viribi-: Göndermek.

Ol ‘avrat gözlerin çıkardı bir tepsiiye koyup ‘Utbe’ye **viribidi**.

(9b/12)

virici: Veren.

Çün rūzī **virici** birdür dervişler derviş oldığı-y-içün unuttı mı... (20b/11)

vişāl (a.): Ulaşma, kavuşma.

Zirā bizüm zaḥmumuzuñ merhemi girü dost **vişālidür**.

(18b/12)

vuhūş (a.): Yabani hayvanlar.

Dīv ve perri, **vuhūş**, tuyūr su ve yil ḳamusı ḥükminde idi.

(7b/9)

vur-: Vurmak. (krş. ur-)

Ḳamçı başıra başıra **vurdi**.

(42b/4)

vücūd (a.): 1. Ten, vücut.

Tañrı’nuñ mekri ḳulları **vücūdunda** andan daḥı gizlürekdür...

(53b/7)

2. Varlık.

Bende **vücūd** ḳalmadı, varlıgum anuñ-ıla oldı.

(16a/8)

vücūda gel-: Doğmak.

Ve naḳldür kim Ḥasan çünki **vücūda geldi**, anı ‘Ömer ḳatında getürdiler.

(61a/8)

Y

yā (a.): Ey, hey.

Yā emirü’l-mü’minin baña ögüt virgil.

(48a/6)

yā, ya (f.): 1. Yahut, veya.

Yā‘nī Tañrı’ya ṭapmaḳ yig midür **ya** perākende ma‘būdlara?

(28a/2)

Ben şandım ki müsülmānlar anın dkmişsin, **yā** bir ulu günāh eylemişsin. (50a/14)

2.Yoksa.

Rasūli gördüñüzse eyidüñüz ki mübārek aşları açu mıdı **yā** çatu? (56b/15)

3. O halde, peki.

Ve eger abūl olmadı-y-ısa bu baña ulu muşibetdür. **Ya** muşibetüm şevābı anı? (13a/10)

Boş el-ile şeytān evine girmege omazlar **yā** raḥmān evine nite oyalar? (41a/11)

yā... yā: Ya... yahut.

Yā benüm cānum al **yā** bunuñ cānın al. (33a/10)

yā yok: Yoksa değıl mi?

Bilem ki benden rāzī misin **yā yok.** (12a/2)

yaban: Issız yer.

Ol bir devecidür **yabanda** olur, aña Üveys dirler. (55a/11)

yad: Yabancı.

Bir gün geçer-iken bir **yad** kişiy e uğradı. (11b/14)

yağ: Yağ.

Pes vardı, **yağ-ıla** şoğanı terk itdi. uru etmek yir-idi. (15a/6)

yağ-: Yağmak, gökten düşmek.

Diler misiz ki yağmur **yağa?** (64b/9)

yağdur-: Yağdırmak.

Vallāhi aşāğa oturmıyam tā Menselva **yağdurmayınca.** Derḥāl Ḥa Te‘ālā destūru-y-ıla Menn ü selva yağdı. (51b/15)

yağmā (f.): Yağma, apul.

yağmā ıl-: Yağmalatmak.

Ol dükānını **yağmā ıldı,** abdāllardan oldı. (42a/15)

yağmalan-: Etkilenmek.

Andan nesne işitdi. Ḥabīb’üñ gönli bir kezden **yağmalandı,** ögi gitdi.

(4b/4)

yağmur: Yağmur.

Diler misiz ki *yağmur* yağa? (64b/9)

yāḥūz (f.): Yahut, veya.

Bilmezem ol mıdur *yāḥūz* ol degül mi. (32b/7)

yaq-: Yakmak.

Ol vaqt ki meclisde Rābi‘ a ḥāzır ola-y-ıdı meclis germ olurdı, odlar yürekleri
yaqar-ıdı. (62b/15)

yaqa: Yaka.

...ol günāhı gönlegi *yaqasına* yazardı. (65b/1)

yaqın: 1. Yakın.

Her kim üç nesneyi dost idine tamu aña boyın tamarından *yaqın* ola.
(59b/1)

yaqın gel-: Yaklaşmak.

Çün şehre *yaqın geldi*, ḥalāyık uğradılar, ilerü gelüp eyitdiler.
(42b/5)

yaqın var-: Yaklaşmak.

Fuzayluñ çadırın gördi, *yaqın vardı.* (22b/15)

2. Yaklaşık, neredeyse.

Yaqın üç yüz ferseng yol yöridi. (42a/13)

yaqın (a.): Sağlam bilgi, şüpheden uzak inanç.

İy üstāz! Sen ḥoż eyü kişisin, ammā biraz *yaqınūñ* varımıssa daḥı yig-idi.
(6b/5)

yalan: Yalan, gerçek olmayan.

yalan söyle-: Yalan söylemek.

Ve eger kıl degülven diyem bunı ḥoż *yalan söylemiş* olam.
(39a/10)

yalan eyit-: Yalan söylemek.

Bişr eyitdi: *Yalan eydürsin* ve eger Tañrı’ya tevekkül itmiş imisseñ ol
itdüğine rāzī olayduñ. (48b/15)

yalancı: Yalancı.

İstiğfārı dille dimek *yalancılar* işidür. (17b/5)

yalavaç: Haberci, elçi.

Zîrâ ki Rasûlün baña vaşıyyet eylemiş. İşde **yalavacı** ‘Ömer-ile ‘Alîdür.

(56a/10)

yalın, yalıñ: Çıplak.

Îlâhî beni aç ve **yalıñ** dutarsın nite kim dostlaruñı.

(3a/7)

yalın ayak: Yalın ayak.

Zîrâ ki Bişr **yalın ayak** yörür.

(49a/9)

yalın kılıç: Kınından sıyrılmış kılıç.

Huccâc girüp geldi çok çeri-y-ile **yalın kılıçlar** dutup.

(64a/3)

yalıncaç: 1. Çıplak vaziyette.

Hîç ‘avrat ola mı ki eri anı aç ve **yalıncaç** duta.

(34a/1)

2. Sade, gösterişsiz.

Ve igneleyin **yalıncaç** olgıl.

(16a/4)

yalıñuz, yaluñuz: 1. Tek başına, yalnız.

İbrâhîm kâfileden ayrıldı. **Yaluñuz** gider-idi tâ ki kimse bilmeye.

(31b/1)

yaluñuz kal-: Tek başına kalmak.

Çün anlar gitdiler, Râbi‘ a **yaluñuz kaldı**.

(12b/1)

2. Sadece.

Zîrâ ki eger ben du‘âmı kendü maşlahatum-içün kılam **yaluñuz** fayîde

baña ola.

(27b/9)

yalıñuzlık: Yalnızlık.

Yalıñuzlıkda **yalıñuzlık** oldur ki andan gayruñ hayâli olmaya.

(60a/9)

yalvar-: Yalvarmak.

İbrâhîmüñ ayağına düşdi, aña **yalvardı**, ‘özü diledi.

(42b/7)

yama-: Yama yapmak.

Ve geydügi eski hırğa-y-ıdı ve küllikden eski bizleri direrdi, yur-ıdı, aña

yamar-ıdı.

(60b/1)

yan: 1. Taraf, cihet.

Yüzinüñ bir **yanı** kapkara olmuş idi.

(10b/6)

2. Birlikte, beraberinde.

Çok yāranları **yanına** bırakmış-ıdı. Kamusu uğrılar ve haramiler-idi.

(22b/8)

yan-: Yanmak.

Ya‘nī mum gibi ‘ālemi rūşen eylegil, sen *yangıl*. (16a/4)

yaña: Taraf, yön, cihet.

Bu *yaña* vargıl ve ben dağı ol *yaña* gidem. (58b/10)

yandur-: Yakmak.

Yā helāl fulān! Kõnşıya var, biraz yağ dile, cırāğ *yanduralum*. (11a/12)

yañıl-: Yanılmak.

Yā Mālik iñen çatı *yañılduñ*. Anlara ve baña rüzin viren bir midür? (20b/10)

ya‘nī (a.): Yani.

....hergiz ayağına nesene geymedi. Hāfī anuñ-içün dirler. *Ya‘nī* ki ayağı yalın. (45a/3)

yapıl-: Kapatılmak.

Şeytān hergiz bu arzūdan artuğ nesnede degüldür ki kelimeyi bizüm göñlümüzde düze tā emr-i ma‘rūf nehy-i münker kapaşı *yapıla*. (63b/9)

yapış-: Tutmak, çekmek.

Geldiler kulağuma *yapışdılar* ki deñize atalar. (38a/8)

yār (f.): Dost, sevgili, arkadaş.

Ol kardaşdan ve *yārdan* ve hem-nişinden ki saña dīn-içün fāyide olmaya. (2a/7)

yār idin-: Dost, sevgili olmak.

Tañrı’yı *yār idin* ve halkı koğıl. (39b/9)

yar-: Yarmak, yara açmak.

Ben senüñ başuñı *yarduğum* vaktın sen baña du‘ā eylerdüñ, sebab ne-y-idi? (42b/9)

yarak: Hazırlık.

Ben āhiret yolunuñ *yaragındavan*. Kıyāmet yakın gelmişdür. (57b/3)

yarak eyle-: Hazırlık yapmak.

Ve şeytān yavuz yirlere kılavuzladuğın bilürsiz, girü aña *yarak eylemezsiz*. (40b/11)

yarakla-: Hazırlamak.

Taňrı'dan k rk ve aňa cev b **yaraqla**... (26a/4)

yaraqlu: Hazırlıklı, techizatlı.

Babaň elinde ne vardur sen  -i  n **yaraqlu**  eriler ve h rmetl  p rler...

(62a/13)

yaramaz: Gereksiz, uygunsuz, faydasız.

  nki   avrat ki i Taňrı yolında er gibi ola, aňa   avrat dimege **yaramaz**.

(11a/3)

y ran (f.): Dostlar.

H k kat siz Ras l   **y ranları** mısınız?

(57a/2)

yarar: Uygun, m nasip, faydalı.

 y baba bir g   l i inde iki dost dutma a **yarar** mı?

(26b/9)

yarat:- Yaratmak.

Z r  ki h lık h lk  **yaratdı**.

(63b/5)

yaradıl:- Yaratılmak.

...ya  n    fi   z lık **yaradılmış** deg ld r.

(9a/5)

yarıl:- Yarılmak, yaralanmak.

K m  dartup ba ıra ba ıra vurdı.  br h m   ba ı **yarıldı**.

(42b/4)

yarın: 1.Sonraki g n.

Y  ful n! **Yarın** dur ıl,   s -y  Z z n  atına var ıl ki Basran   begid r, bir ru   a yaz, eyit....

(11b/2)

2. Gelecek, kıyamet g n .

Yarın   ar  -y  kıy metde  a ıralar ki erenler  afına kim gir r?

(11a/3)

yarında ı: Ertesi g n.

B yle irteye de in durmı -ıdı. **Yarında ı** k z  arında ı  ordı kim: Bu durdu un ne-  nd r?

(45b/4)

yarlı a:- Affetmek, ba ı lamak.

Taňrı Te  l  sen  -ile neyledi? Eyitdi: **Yarlı adı** ve u ma u  yarusın ba a h l l eyledi.

(49b/1)

yarı: Yarı.

Ol aqçanuñ yarusın dervişlere virürdi, **yarusına** etmek alup girü mağāraya varurdı. (30a/12)

yas: Yas, matem.

Şol kimsenüñ ki ileyinde bunuñ gibi **yası** ola aña düğün ferāğatı kala.

(16b/12)

yaşduq, yastuq, yaştuq: Yastık, döşek.

Yā Harem yatacaq ölümü **yaşduğuñ** altında bilgil.

(58a/9)

yaştan-: Yaslanmak, dayanmak.

Bir eski büryā örtinür, kerpüç **yaştanur.**

(20b/8)

yaş: Göz yaşı, su.

Yaşlar gözlerden Ceyhün gibi aqar-ıdı.

(62b/15)

yaş: Kuru olmayan, taze, yaş.

Eyit ne arzū idersin? Eyitdi: **Yaş** hurma.

(10b/1)

yaşa-: Yaşamak, yaşında olmak.

Ve naqldür kim bir gün dört **yaşar** oğlancuğı var-ıdı.

(26b/6)

yat-: 1. Yatmak, uzanmak.

Tañrı'yı atlas döşek içine **yatup** altun taht üstinde mi istersin?

(29a/7)

2. Bir zemin üzerinde bulunmak.

Gördi ki Hābīb'ün kürki **yatur.**

(6a/6)

yatlu: Kötü, uğursuz.

Yatlu kul ol ola kim Hüzāvendigārınuñ işini ümiz-içün işleye veyā qorqu-y-içün işleye.

(19a/4)

yatsu: Yatsı.

Şubḥ namāzı vaqtında evinden çıkardı. **Yatsudan** sonra evine gelür-idi.

(60b/2)

yavlaq: Çok, fazla, pek çok.

Bir gün Bişr katına vardum. **Yavlaq** sovuğ-ıdı. Gördüm yalıncaq anı, ditrer-idi.

(46a/10)

yavu: Zayi, yitik.

yavu kul-: Kaybetmek.

Ḥabīb'ün ḳarañu evi var-ıdı. Elinde bir igne dutar-ıdı. Düşürdi, **yavu ḳuldı**. (8a/3)

yavu var-: Kaybolmak.

Bu 'Acemī bilimez mi ki kürki bunda ḳomamaḳ gerek, şāyez ki **yavu vara**. (6a/7)

yavuz: Kötü, fena.

Eger sen dünyādan fāriḡ olmışsañ eyüsin **yavuzın** zıkr eylemeyedüñ. (21a/12)

yavuzlık: Kötülük.

yavuzlık it-: Kötülük etmek.

...**yavuzlık iden** kişiler şanurlar ki biz bunları eylük eyleyenler-ile berāber dutaruz. (25a/14)

yayaḳ: Yaya, yayan.

Ve naḳldür kim bunca kez **yayaḳ** ḥacc eyledi, zemzem ḳuyusından su çekmedi. (36b/14)

yayın-: Dağılak, gitmek.

Ögi **yayındı**. Yazıda serāsime olup kendüzin bilmez-idi. (29b/5)

yaz: Yaz mevsimi.

Ve daḡı bir kez Rābi' a **yaz** mevsümünde evine girdi, başını ḳaldurmadı. (18a/6)

yāz (f.): Hatır, ezber, anma, hatırlama.

yāz dut-: Hatırlamak, hatırdı tutmak.

Baña ḳısacuḳ öḡüt virgil kim **yāz dutam** ve anı imām idinem. (65b/3)

yāz eyle-: Hatırlamak, anmak.

Beni du' ādan **yāz eyleñüz**. (56b/12)

yaz-: Yazmak.

'Ömeri ibn-i 'Abdu'l-'aziz raḡıya'llāhu' anhu Ḥasana bitı **yazdı**. (65b/2)

yazı: Ova, sahra.

İbrāhīm andan öte ṭaḡlara ve **yazılara** düşdi, gitdi. (30a/4)

yazu: Yazı.

Yazmışlar ki beni çevür ardumdağı *yazuyı* okı. Çevürdüm, gördüm bunu yazmışlar ki... (34b/12)

yene: bkz. yine.

yeşil: Yeşil.

...uçmak mürğızârı içinde tavâf eyler-idi ve *yeşil* hulle geymiş-idi.

(8b/3)

yığ-: Yoksun bırakmak, esirgemek.

Ol kim anuñ maḥabbetini cānı içinde cūş itdürür, anuñ rızkını kaçan *yığsar*?

(19b/15)

yıgln-: Kaçınmak.

...günāhlarından *yıglnalar* ve şol nesne kim Allāhdan indi anuñ-ıla ‘amel ideler. (24a/1)

yık-: Bozmak, yıkmak.

Her kim bir fāsiķuñ yüzine karşı gele müsülmānlığı *yıkmağa* sa‘y eyler.

(27b/6)

yıl: Yıl, sene.

Otuz *yıl* ‘ibādet itmişken şimdiki hālde bir ḥarāma kaçd eylersin. (50b/5)

yılan: Yılan.

Bir *yılan* kendüzin ṭamudan üstüme atdı, yüzümüñ yarusın ısırđı. (10b/8)

yıpran-: Yıpranmak.

Ṭonını eskitmiş ve *yıpranmış* gördi, eyitdi...

(19a/9)

yi-: Yemek.

Ol gözsüz kuş ol sīsamdan *yidi* ve ol gülābdan içdi, uçdı.

(51a/2)

yidi: Yedi.

Tañrı’nuñ *yidi* ṭabaķa ṭamusı vardır.

(18b/15)

yidür-: Yedirmek.

Kırk gün tamām aña kendü loķmasın *yidürdi*.

(35b/7)

yig: İyi, daha iyi.

Tañrı’dan artuķ hiç kimseyi bilmezseñüz size *yig*.

(57a/12)

yigāne (f.): Biricik, tek.

Ve ma‘ rifet içinde şöyle *yigāne* idi kim ol devrde anuñ gibi yoğ-ıdı.

(3b/6)

yigit: Genç.

Bir *yigitdür* ki anuñ heyebetinden tağ taş ditredi. (52a/9)

yigirek, yigrek: Daha iyi, daha üstün.

Ana haqqın saklamak *yigirek-idür* saña hacca varmağdan. (9b/3)

yigirmi: Yirmi.

Yigirmi yıldur ki hîç kimse beni adım-ıla kığırmadı. (2a/2)

yiglik: Üstünlük.

Pes anuñ ululığı ve *yigligi* andandur didi. (62b/9)

yil: Rüzgar, yel.

Bir seher vaqtında niyâz-ıla ağladı, nâgâh bir *yil* esdi. (24a/8)

yim: Yem.

Ben eyitdüm bu bî-çâre kuş *yim* ne yirden yir ve su ne yirden içir. (50b/15)

yimiş: Yemiş.

Ve kırk yıldur ki Mekke *yimişin* yimedüm didi. (36b/13)

yindek: Sürekli, daima.

Ya' nî *yindek* anuñ sözün söylemegil. (65b/14)

yin-: Yenilmek.

Ammâ bir koyun boğazladuğ idi, *yindi*. (4a/5)

yine: Tekrar, yeniden, gene.

Pes İbrâhîme bir hâlet belürdi kim kendüzinden gitdi, *yine* kendüye geldi. (41a/10)

yiñi: Yeni.

Her vaqt ki *yiñi* gönlek giyer-idi ol günâhı gönlegi yaçasına yazardı. (65b/1)

yir: 1. Mevki, mahal, yer, taraf.

Çün bâdiyeden geçdük, ihrâm bağlayacak *yire* irişdük. (31a/5)

2. Toprak, yer.

Bir hurması *yire* düşdi. Sen şanduñ ki ol yire düşen hurma senüñdür. (42a/11)

3. Yer yüzü.

Cebrā'îli düşümde gördüm ki gökden **yire** indi. (41b/14)

yir ehli: İnsanlar.

... anuñ bir zerresine **yir ehli** ve gök ehli taḥammül idemeyeler. (65a/14)

yire (v)ur-: Yere çalmak, yere vurmak.

Her vaḳt ki Ḳur'āndan bir āyet işide idi kendüzin **yire vururđı**... (63b/12)

yirine: Başkasının, başka bir şeyin yerine.

İbrāhīm tā şubḥa deġin ḳapu **yirine** örü durdı. (36b/3)

yirine dut-: Başkasının yerine koymak.

Hāmān didi kim beni Fir'avn **yirine dutdı** ve seni Hāmān. (26a/10)

yirine getür-: İfa etmek, yerine getirmek.

Fuḳayluñ eyledüġi vaşıyyeti **yirine getürdi**. (28b/4)

yirlü yirinde: Olması gerektiġi yerde.

Erkân-ı devlet **yirlü yirinde** durdılar. (29a/10)

yit-: 1. Yetişmek, ulaşmak.

Döndi yine kārübāna **yitdi**. (23a/3)

2. Kâfi gelmek, yetmek.

İlāhī ne kim baña dünyede ḳısmet eylemişsin anı dostlaruña virgil. Baña sen

yitersin. (21b/10)

yitmiş: Yetmiş.

... bizüm yolumuza ḳadem başmayasın ve **yitmiş** maḳāmı geçmeyesin.

(13b/4)

yiyci: Yiyen.

İy Bārī Hüzā saña şıġınurvan çok uyuyıcı gözlerden ve çok **yiyci** ḳarınlardan

(59a/2)

yiynilt-: Hafifletmek.

Gemiye **yiyniltmek** gerek. Birisi eyitdi: Uş maşharayı deñize bıraġuñ gitsün.

(38a/7)

yoġır-: Yoğurmak.

Biraz un getürmiş-idi. **Yoġırdı** tā ki nesene eyleye. (37a/4)

yohsa, yoksa: Yoksa.

Destür-ile mi girelüm **yohsa** ḥükm-ile mi? (25b/3)

yohsul: Fakir, yoksul.

Getür mālūnı ki hîç senden dervîş yokdur ve senden **yohsul** dahı yokdur.

(34a/13)

yohsullık: Fakirlik, yoksulluk.

Eger zâhidlik dir-isem kendüzüm ögmiş olam. Ve eger **yohsullıkdan** dir-isem

Tañrı'dan şikâyet itmiş olam.

(3b/1)

yok: Mevcut değil, yok.

Ya' nî her kim anuñ bir sırrı **yog-ısa** ol kişi ziyân içindedür.

(54a/1)

yoka-: El sürmek, dokunmak.

Yidi kez bana **yokadılar**, bulımadılar ve görmediler.

(6b/15)

yol: 1. Yol, geçecek yer.

Yakın üç yüz ferseng **yol** yöridi.

(42a/13)

On dört yıllık **yolu** ben namâz-ıla kesdüm.

(13a/6)

2. Hak yol.

Tañrı **yolında** 'ilmden üstün nesene yokdur.

(7b/4)

3. Dava, ideal, uğur, yol.

Bu **yolda** hîç nesene baña andan kıtırak olmaya.

(34b/14)

...cümlesini senüñ yoluña fidî kılıp seni bunda kıomayaduğ.

(62a/10)

yol ur-: Yol kesmek, hırsızlık yapmak.

Çamusı uğrılar ve haramiler-idi. Gice gündüz **yol ururlar-ıdı**, kârübân bozarlar-ıdı.

(22b/9)

yol vir-: Müsaade etmek.

Çama' dutma ki erenler şafında saña **yol vireler**.

(39a/15)

yolından üzdür-: Yoldan çıkarmak.

Eger ikisin bir elüme alsam çift ola beni **yolumdan üzdüre** didüm.

(16b/1)

yol üsti: Yol kenarı.

Bir taş gördüm **yol üstinde**.

(34b/12)

yoldaş: Yol arkadaşı, arkadaş.

yoldaş ol-: Arkadaş olmak.

Ve nakıldür kim bir gün üç kişi-y-ile **yoldaş oldı**.

(36b/2)

yortıcı: Sürekli yürüyen.

Ze'n-nün-i Mısırî razıya'llāhu' anhu çarīkat yolında **yortıcılardan**... idi.

(50a/4)

yoy-: Silmek.

İy kişi diler misin ki benüm adımı dervîşlik divânından **yoyasın** bu kadar
ağça için... (34b/4)

yo: Adi, bayağı.

...müsülmanlar arasında andan **yozirak** kimse yokdur. (3b/4)

yöre: Etraf, çevre, civar, muhit.

İblisün zehresi yokdur ki anuñ **yöresine** yörene. (14b/10)

yören-: 1. Yaklaşmak.

...kâfile içinde ‘avrat olsa aña **yörenmez-idi**. (23b/8)

2. Etrafını dolaşmak.

Ol çadırı **yörendiler**, yine gitdiler. (61b/5)

yöri-, yürü-: Yürümek.

Pes anuñ döşegi üstine ayakkağı-y-ıla **yörimek** edep olmaya. (45a/5)

yu-: Yıkamak.

İbrâhîm vardı ol esrügün ağzını ve yüzünü **yudı**. (42b/15)

yum-: 1. Üstüne koymak.

Ol uluyı çün defn itdiler, toprak **yumdılar**. (65a/7)

2. Kapamak.

...gözlerünüz **yumuñuz** tâ ki ol günâhdan kurtulasız. (32a/11)

yumşak: Yumuşak.

Ya‘nî ne **yumşak** bu el eger tamudan kurtılursa. (25b/6)

yukaru: Üst taraf, yukarı.

Yâ üstâz berü **yukaru** gel. Kişiler mertebenüz göreler. (15b/2)

yuvalan-: Yuvarlanmak.

Bir yıl yolca **yuvalanu** gitdi tâ ki ‘Arafât’a irişdi. (13a/13)

yuy-: bkz. yu-

yüce: Yüksek, âli.

Her ki dilerse dünyede ‘azîz kıla ve âhîretde **yüce** mertebe bula ol nesneden
perhîz eylesün. (48a/10)

yücelik: Ululuk, üstünlük.

Peygamberlik ‘izzetdür ve **yücelikdür**. (11a/7)

yügür-: Koşmak, hızlı gitmek.

Her sâ'at 'aqlı tağılmış yalın ayak ardınca **yügürmek** saña ne lâıkdur.

(45a/15)

yük: Taşınan şey, yük.

Andan bir arka **yüki** odun divşürdi.

(30a/11)

yük tart-: Yük çekmek.

...belâ ve miñnet ve melâmet **yükin tartıcılardan** idi.

(50a/5)

yüklet-: Bir hayvana yük yüklemek.

...külügü deprenüp örü durdı. Râbi' a yükin **yükletdi**, gitdi.

(12b/4)

yüksek: Yüksek.

Ol tağ iñen **yüksek** idi. Çıkamadum.

(50b/8)

yüñ: Tüy, yün.

...nazar eyledi, gördi kim bir deve **yüñi** kilim tolanmış, başı ayağı açuğ.

(56b/8)

yürek: Kalp, yürek, gönül.

Râbi' a hâzır ola-y-ıdı meclis germ olurdı, odlar **yürekləri** yağar-ıdı.

(62b/15)

yüregine od düş-: Üzülmek, canı yanmak.

Ĥabîb anı göricek **yüregine** bir **od düşdi** ki hergiz söyünmesi yok.

(4a/14)

yüreklü: Cesaretli.

...key **yüreklü** kişi gerek-ıdı kim bir gice anda yaluñuz olabile-y-ıdı.

(30a/10)

yüz: Yüz (sayı sıfatı)

Anañı **yüz** direme şatun aldum.

(3b/3)

yüz: 1.Çehre, yüz.

İbrâhîm ol oğlan **yüzine** çok bağıdı.

(32a/13)

yüz çevür-: İlgi göstermemek, yüz döndürmek.

Pes Ĥabîb **yüzin** küllî dünyeden **çevürdi** ve 'ibâdeti ihtiyâr eyledi.

(5b/2)

yüz ur-: Yönelmek, gitmek..

Pes İbrâhîm durdı Başra şehrine **yüz urdı**.

(42a/13)

yüz dut-: Meyletmek, rağbet etmek.

- Bir zerre dünyeye meyl eyleme, Tañrı'ya *yüz dutğıl*. (35a/8)
yüz göster-: Kendini göstermek.
 ...bu maqām kime *yüz gösterdise* sa' ādet anuñdur. (60b/12)
yüzine vur-: Yüzüne vurmak.
 Korkaram ki namāzum *yüzüme vuralar*. (36a/8)
yüz: Yüzey, üst.
 Baqdı bir deñiz gördi ki havā *yüzinde* durur. (13b/15)
yüz-: Yüzmek, derisini sıyırmak.
 ...bir yük un ve bir *yüzülmış* koyun ve bir yük bal yağ... (5a/7)

Z

- zāhid, zāhide** (a.): Dindar, zahid.
 Eger girçek *zāhid-iseñ* dünyeden yüzüñ çevürdüñ-ise halkdan nesene algıl. (46b/11)
zāhidlik, zāhidlik: Dindarlık.
Zāhidlik bir pāzişāhlıkdur kim hiç yirde oturmaz. İllā hālī gönül içinde. (48b/3)
zāhir (a.): Görünen, belli.
 ... *zāhir* 'illete mu'ālece eyledüñ. Benüm bāñın 'illetüme dağı mu'ālece eylegil. (52a/12)
zāhir ol-: Açığa çıkmak, bilinmek.
 Ol qavm arasında cāhı ve hürmeti *zāhir oldı*. Kendüyi bildüklerin bilicek bunlaruñ arasından Kūfeye geldi. (57b/4)
zaḥm (f.): Yara.
 Zīrā bizüm *zaḥmumuzuñ* merhemi girü dost vişālidür. (18b/12)
zaḥm yi-: Yaralanmak.
 Fuḫayl eyitdi: Evet, 'aḫīm *zaḥm yidüm*. Eyitdiler: Ne yiründe? Eyitdi: Cānumda. (24b/10)
zaḥmet (a.): Meşakkat, sıkıntı.

... ölüm döşeginde iken bir kişi girdi, el tarlğından ve rüzigār
zaḥmetinden şikāyet eyledi. (49a/6)

zaḥmet çek-: Sıkıntı çekmek.

İy ana ben daḥı rāḥatum isterem ki az gün *zaḥmet çekem* ve ebedī
hoşluğa irişem. (10a/10)

zaḥmet eyle-: Sıkıntı vermek, acı vermek.

Ve her kim mücāhedeyi ya‘ nī *zaḥmeti* kendü nefesine Tañrı içün *eyleye*
Tañrı’ya irişe. (53b/6)

zaḥmet gör-: Acı çekmek.

Korḳdum ki yilden, sovuḳdan *zaḥmet göresiz*. (36b/5)

zaḥmet it-: Sıkıntı vermek, acı vermek.

Ben ḳapunūñ yirine durdum tā ki sovuḳ size çok *zaḥmet itmeye*.
(36b/6)

za‘ if (a.): Güçsüz, zayıf.

Ammā Ka‘ be’yi bir *za‘ ifçe* ḳarucuğa ḳarşu viribidük... (13a/1)

za‘ iflik: Zayıflık, güçsüzlük.

Ve ben daḥı *za‘ iflikdan* şöyle olmuş-ıdum ki durup gidemezdüm. (38a/10)

zālīm (a.): Zulmeden, zalim.

İy *zālīm* bu Edhem oḒlı İbrāhīmdür. ‘Ālemūñ zāhididür. Sen bunu ni-çün
incidürsin? (42b/5)

zamān (a.)1. Müddet, zaman.

Bunuñ üstine birḳaç *zamān* geçdi. Rābi‘ a büyük oldu. (11b/11)

2. Çağ, devir.

Uşul ve fūrū‘ ‘ilminde ‘allāme-yi *zamān* idi. (44b/10)

zandīḳ (a.): Zındık, münafık.

Ne dilersiz ol *zandīḳden*? (31b/4)

zār (f.): Ağlayan, inleyen.

zār u zār ağla-: Hüngür hüngür ağlamak.

Ve naḳldür kim Ḥabīb’ūñ öñinde Ḳur’ān okıyıcak *zār u zār ağlar-ıdı*.
(8a/13)

zārı kıl-: Ağlamak.

Her vaqt ki Qur'āndan bir āyet işide idi kendüzin yire vururdı,
çağırurdı, *zārı kılurdı*. (63b/12)

zārılık: Ağlama, ağlayıp sızlama.

Şöyle ki kamu yolu namāz-ıla aldı. *Zārılığ-ıla* Mekkeye geldi. (31a/15)

zārılık it-: Ağlamak.

...bunca ḥalāyık *zārılık idüp* ağlaşurlar-ıdı, Haḫ Te'ālādan raḫmet
isterler-idi. (26b/11)

Zātu'l-İrk (a.): Kabe'ye Irak yönünden gelenlerin ihrama girdikleri yer.

zāyi' (a.): Kaybolan, boşa giden.

Her kim Tañrı-y-ıla münācāt idüp söyleşmegi andan yigrek sevmez-
ise ...'ömri *zāyi'dür*. (2a/11)

zāyi' ko-: Hebâ etmek.

...bunca biñ müsülmānlar işin *zāyi' komağa* yaramaz. (56b/6)

zāyi' ol-: Kaybolmak.

Yā 'Acemī bilmez midüñ ki kürki bunda komamak gerekdür, şāyez ki
zāyi' ola. (6a/9)

zehre (f.): Cesaret, yiğitlik.

İblisüñ *zehresi* yoḫdur ki anuñ yöresine yörene. (14b/9)

zemm (a.): Yermek, kınama.

Ya' nī medḫi ve *zemmi* ḥadden geçürürler. (2a/5)

zemm eyle-: Yermek, kınamak.

Başra ulularından bir kişi vardı, Rābi' anuñ yastuğı üstinde oturdı,
dünyāyı *zemm eylemege* başladı. (21a/10)

zemm it-: Yermek, kınamak.

Zirā ki medḫ ideni ve *zemm ideni* gördüm ki ikisi daḫı müfriḫdür. (2a/4)

zemzem (a.): Kabe civarındaki kuyu.

... bunca kez yayaḫ ḥacc eyledi, *zemzem* kuyusından su çekmedi. (36b/14)

zenbıl (a.): Sepet.

Bir *zenbıl* tolu ḫurma elüme virdi. (10b/2)

zencîr (f.): Zincir.

Ve dahı gördi kim bir kıandîl nûrdan üstine aşılmış **zencîrsüz**. (12a/8)

zerkeş (f.): Altın işlemeli.

Zerkeş tonını ve altun isküfini aña virdi. (30a/1)

zerre (a.): Çok az miktar.

Bir **zerre** dünyeye meyl eyleme, Tañrı'ya yüz dutğıl. (35a/8)

zevāde (a.): Azık, erzak.

... İbrāhîm seferde idi, **zevādesi** dükendi. Kırk gün tamām balçık yidi. (36b/6)

zevk (a.): Zevk, haz.

Andan ötrü hadîş rivāyet eylemezem ki kendüzümde rivāyet **zevkin** görürven. (46a/1)

zidd (a.): Zıt, karşıt.

Ya' nî iki **zidd** birbiri-y-ile cem' olmaz. (23b/4)

zihî (f.): Ne güzel, ne hoş.

Zihî Sultānlık Edhem oğlına yüz gösterdi ki dünyānuñ çepel tonın çıkardı, faqr hil' atın geydi. (30a/3)

zîkr (a.): Anma, hatırlama.

Tevbeyi aña Tañrı'yı aña dururken Tañrı'nuñ **zîkrinden** gâfil olmağ olur. (53b/2)

Bu ' âlemde Tañrı'nuñ **zîkrin** ihtiyār eyledüm... (37b/7)

zîkr eyle-: Anmak, söylemek.

Eger sen dünyādan fāriğ olmışsañ eyüsin yavuzın **zîkr eylemedüñ**. (21a/12)

zîkr it-: Anmak, söylemek.

Pes anuñ gibi kişinüñ **zîkrin** erenler arasında **itmege** yarar. (11a/5)

zindān (f.): Hapishane.

Çünkü beni sin **zindānında** maḥbûs eyledüñ... (28b/2)

zinhār (f.): Sakın, aman.

İy müsülmān saña revā olmaya, **zinhār** dürişgil ki şāfi, duruca suyuñ bulanmasun. (49b/12)

zîrā (f.): Çünkü, zira.

Ben utanurvan ki kimseden dünyā isdeyem. *Zirā* ki dünyā amusı mülk
issinüñdür. (19a/11)

ziyān (a.): Zarar, hasar.

Ya‘ nī her kim anuñ bir sırrı yoğ-ısa ol kişi *ziyān* içindedür.

(54a/1)

ziyān it-: Zarar vermek.

...amak zirā ne vat ki senüñ asuñı ister *ziyānuñ itmiş* olur.

(53b/11)

ziyāret (a.): Görmeye gitme, ziyaret.

Çün ol ‘ābidüñ *ziyāreti* aşdın eyledüm.

(50a/9)

ziyāret eyle-: Ziyaret etmek.

ālīb oldum ki Kūfeye varam, Üveysi *ziyāret eyleyem*. (57b/6)

ziyāret it-: Ziyaret etmek.

Yā Üveys Rasūl āzretin ne-y-çün *ziyāret itmege* gelmedüñ kim
göreydüñ? (56b/13)

ziyāretine var-: Ziyaretine gitmek.

...şeyh Ebū Sa‘īd addesa’llāhu ruahu ol mağāranuñ *ziyāretine*
varmış-ıdı. (30b/7)

zulm (a.): Eziyet, zulüm.

...sen beni belāya uğradursın. Pes bu *zulm* ola.

(26b/2)

zulm eyle-: Eziyet etmek.

İy şeyh ben kendüzüme çok *zulm eyledüm*.

(40a/1)

zühd (a.): Dünyaya rağbet etmeme.

Zühdüñ alı Tañrı Te‘ālā ne eylerse aña rāzī olmadur.

(27a/13)

7. ÖZEL ADLAR İNDEKSİ

A

‘Abbas-ı Tūsī 11a/3

‘Abdu’llāh bin Celā 45b/11

‘Abdu’llāh oğlu Sālīm 25b/12

‘Abdu’llāh 55b/13

‘Abdu’llāh-ı Mübārek 28b/8, 36b/6

‘Abdu’lvāhid-i ‘Āmir 20a/6

‘Abdu’l-vāhid-i Zeyd 10a/5

Aḥmed 7b/13 ,7b/14, 8a/2, 45b/1, 49b/9, 49b/11

Aḥmed bin İbrāhīmü’l Mütetayyib 46b/1

Aḥmed Ḥanbel 45b/10

Aḥmed-i Ḥanbel 7b/11

Aḥmed-i Ḥazreviyye 39b/10

‘Alī 55a/6, 55a/15, 55b/9, 55b/12, 56a/1, 56a/14, 57a/8, 57a/11, 58b/12, 60b/6,

64a/14, 64b/4, 64b/5, 64b/7

‘Alī bin Ḥaşrem 44b/9

‘Alī Curcānī 47a/6

‘Alī Murtaẓā 48a/5

‘Arafāt 5b/15, 13a/13, 26b/11

‘Atā-yı Sülmī 36b/12

Āsiye 54a/2

‘Āyīše 11a/1

B

Bağdād 44b/2, 44b/11, 45b/5, 46a/2, 49a/8, 49a/12

Başra 4a/1, 5b/15, 6a/1, 11b/2, 11b/12, 13a/11, 13b/14, 19b/8, 20a/14, 21a/9, 42a/11,
42a/13, 62b/3, 64a/14, 64b/8

Bāverd 24a/4, 25a/1

Bāverd ovası 22b/6

Belḥ 29a/3, 32b/1, 32b/5, 31b/8, 31b/9, 31b/11, 32b/3, 32b/7, 34a/8, 37b/9

Belḳıs 5b/14

Beytü’l-muḳaddis 42a/3, 43a/4

Bilāl-i Ḥavvāş 45b/7

Bişir 45a/7, 47a/11, 47a/15, 47b/2, 47b/9, 47b/11, 48a/1, 49a/8

Bişr 45a/1, 45b/1, 45b/3, 45b/5, 45b/6, 45b/12, 46a/2, 46b/5, 46a/10, 46b/2, 46b/4,
46b/9, 46b/14, 47a/6, 48a/5, 48a/8, 48b/15, 49a/4, 49a/9, 49b/2, 49b/4, 49b/3,
49b/11

Bişr-i Ḥāfi 44b/8, 45b/10, 48a/2, 49b/10, 49a/11

C

Cā‘ fer-i Şādık 54a/3

Cebrā’ıl 2b/3, 41b/13

Ceyḥūn 62b/15

Cüneyd 28b/14

D

Dicle 7a/8, 18a/5, 43b/10, 46b/5

E

Ebā İshāk 43a/5, 43a/7

Ebā Muḥammed 43a/7

Ebā Naşr 46a/11, 46b/10

Ebā'l-feyz 52b/2

Ebu 'Alī Fārmidī 13a/12, 11a/7

Ebū Bekr 58b/1

Ebū Bekr-i Şıddık 55a/5

Ebū Ḥanīfe 28b/15, 29a/1, 29a/2

Ebū Ḥāzım 8b/13, 9a/14, 9b/1

Ebū Ḥāzım-ı Medenī 8b/7

Ebū Hureyre 8b/12

Ebū Recā 43b/1

Edhem 30a/3, 39a/5

Edhem oğlu 30b/15

Edhem oğlu İbrāhīm 31b/3, 31b/14, 32b/7, 42a/7, 42b/5, 43b/3

Enes-i ibn-i Mālik 8b/12

F

Furat 4b/13, 57b/7

Fuḏayl 22b/9, 22b/15, 23a/1, 23a/2, 23a/5, 23a/7, 23a/8, 23a/10, 23b/2, 23b/3, 23b/5, 23b/7, 23b/13, 24a/2, 24a/6, 24a/7, 24a/8, 24a/10, 24a/12, 24a/13, 24a/14, 24a/15, 24b/5, 24b/8, 24b/9, 25b/1, 25a/2, 25a/5, 25a/6, 25a/7, 25a/15, 25b/2, 25b/3, 25b/4, 25b/5, 25b/7, 25b/11, 26a/7, 26a/8, 26a/10, 26a/11, 26a/12, 26a/14, 26a/15, 26b/1, 26b/5, 28a/6, 28a/14, 28b/1, 28b/3, 28b/4, 28b/9, 44b/9

Fuḏayl-ı bin İyāz 22b/4

Fuḏayl ibn-i ‘İyāzdur 25a/11

G

Ġulām-ı Cabbār 10b/5

H

Ḥabīb 4b/1, 4a/5, 4a/9, 4a/11, 4a/13, 4a/15, 4b/3, 4b/4, 4b/6, 4b/7, 4b/8, 4b/9, 4b/11, 4b/15, 5a/1, 5a/3, 5a/7, 5a/9, 5a/10, 5a/12, 5a/13, 5a/14, 5b/2, 5b/3, 5b/5, 5b/6, 5b/8, 5b/9, 5b/11, 5b/15, 6a/1, 6a/4, 6a/6, 6a/7, 6a/10, 6a/11, 6a/12, 6a/12, 6a/13, 6a/14, 6b/16b/2, 6b/3, 6b/5, 6b/6, 6b/7, 6b/10, 6b/13, 6b/14, 7a/1, 7a/3, 7a/4, 7a/8, 7a/9, 7a/11, 7a/13, 7b/1, 7b/4, 7b/12, 7b/13, 7b/14, 7b/15, 8a/3, 8a/4, 8a/5, 8a/7, 8a/8, 8a/11, 8a/13, 8a/14, 8a/15, 8b/1, 8b/2, 8b/5

Ḥabīb-i ‘Acemī 3b/14

Ḥaccāc 6b/12, 6b/13, 7a/1, 64a/4, 64a/7, 64a/8, 64a/13

Hāmān 26a/8, 26a/10, 26a/11

Harem 57b/5, 58a/11, 58a/8, 58a/14, 58b/3, 58b/8, 58b/10, 58b/12

Harem bin Ḥayyān 57b/5

Ḥariş oğlu Bişr 45b/13

Hārūn 25a/7, 25a/9, 25a/14, 25b/4, 25b/6, 25b/11, 26a/6, 26a/7, 26a/9, 26a/11, 26a/12, 26a/14, 26b/4

Hārūnū'r-reşid 25a/5, 25a/8, 25b/1

Ḥasan 3a/9, 4b/4, 6a/7, 6a/8, 6a/10, 6a/12, 6b/12, 6a/13, 6b/3, 6b/5, 6b/6, 6b/7, 6b/9, 6b/13, 6b/15, 6b/14, 7a/3, 7a/5, 7a/7, 7a/12, 7b/1, 7b/2, 7b/4, 9b/7, 9b/8, 9b/13, 11a/4, 12a/11, 12a/12, 14b/13, 14b/15, 15a/9, 15a/12, 15a/13, 15b/3, 15a/8, 16a/3, 16a/6, 16a/9, 16a/10, 16a/12, 16a/12, 16b/2, 19b/8, 20b/14, 61a/2, 61a/3, 61a/3, 61a/5, 61a/7, 61a/8, 61a/9, 61b/1, 61b/2, 61b/9, 61b/11, 62b/1, 62b/6, 62b/13, 62b/15, 63a/2, 63a/3, 63a/5, 63a/10, 63a/11, 63a/14, 63b/8, 63b/11, 63b/12, 64a/4, 64a/5, 64a/6, 64a/7, 64a/8, 64a/13, 64b/1, 64b/2, 64b/464b/5, 64b/7, 64b/8, 64b/9, 64b/10, 64b/12, 64b/13, 65a/2, 65a/3, 65a/6, 65a/7, 65b/2, 65b/3, 65b/5, 65b/7, 65b/8

Ḥasan-ı Başrī 3a/9, 4b/3, 4b/14, 5b/5, 6a/5, 6a/11, 14b/12, 15a/7, 15b/5, 19b/7, 20b/13, 60b/15, 62b/9, 64a/3, 65a/15

Ḥasanū'l-lü'lü 61a/13

Ḥavā 58a/15

Ḥayāt oğlu Recā 25b/12

Ḥayyān oğlu Harem 57b/11, 58a/6

Ḥazret-i Risālet Muḥammed-i Mustafā 48a/1

Hennād 64b/12

Hızır 30b/11, 30b/12, 45b/8, 45b/9, 47b/4

Hızır peygamber 29b/2, 30b/10, 31a/6

Hicāz 31b/10

Horāsān 33b/14, 34b/6, 43a/1

Huccāc 64a/3

Hüṣṣām bin ‘Abdu’l-melik 8b/13

İ

İblīs 14b/9, 36a/4, 41b/3, 41a/12

İbrāhīm 13a/1, 13a/2, 13a/3, 13a/6, 28b/15, 29a/11, 29b/11, 29b/2, 29b/7, 29b/9, 30a/4, 30a/7, 30b/5, 30b/8, 30b/9, 30b/10, 31a/11, 31a/12, 31a/15, 31b/2, 31b/4, 31b/5, 31b/8, 31b/12, 31b/15, 32a/4, 32a/6, 32a/9, 32a/11, 32a/12, 32a/13, 32a/14, 32a/15, 32b/1, 32b/2, 32b/9, 32b/10, 32b/12, 32b/13, 32b/14, 33a/1, 33a/2, 33a/3, 33a/4, 33a/11, 33b/2, 34a/10, 34a/11, 34a/6, 34a/8, 34a/9, 35a/13, 35a/14, 35a/15, 35b/1, 35b/4, 35b/5, 35b/6, 35b/10, 36a/1, 36a/11, 36a/13, 36a/14, 36b/3, 36b/4, 36b/6, 36b/8, 36b/12, 37a/3, 37a/12, 37a/13, 37a/14, 37b/2, 37b/3, 37b/4, 37b/5, 37b/9, 37b/11, 37b/13, 37b/15, 38a/1, 39b/2, 39b/4, 39b/9, 39b/11, 40a/1, 40a/3, 40b/5, 40a/6, 40a/8, 40a/11, 40a/15, 40b/7, 40b/14, 41a/5, 41a/7, 41a/9, 41a/10, 41b/1, 41b/4, 41b/7, 41b/8, 41b/12, 41b/13, 42a/3, 42a/8, 42a/9, 42a/13, 42b/1, 42b/2, 42b/4, 42b/6, 42b/8, 42b/12, 42b/13, 42b/14, 43a/2, 43a/4, 43a/6, 43a/12, 43a/15, 43b/1, 43b/4, 43b/5, 43b/9, 43b/10, 43b/12, 43b/14, 43b/15, 44a/6, 44a/11, 44a/12, 44a/14, 44b/1, 44b/4, 44b/6, 58a/15

İbrāhīm bin Edhem 28b/12

İbrāhim Edhem 12b/12

İmām Aḥmed-i Ḥanbel 45a/12

İmām Ebū Ḥanīfe 24b/13, 28b/14

İmām-ı Ḥanbel 49b/7

‘İsā 58a/15

‘İsā-yı Zāzān 11b/2, 11b/5

K

Ka‘b oğlu Muḥammed 25b/12

Ḳaren 55b/2, 54b/15, 55b/4, 55b/10

Kirāmen Kātibīn 10a/1

Kirmān 5b/10

Ḳubeys Tağı 28a/15, 28b/3

Kūfe 41b/3, 55b/1, 57b/4, 57b/6, 57b/7

Ḳur’ān 4b/14, 8a/13, 8a/14, 23b/5, 32b/4, 34b/8, 40b/8, 58a/3, 63b/11, 65b/13

Ḳuteybeti’bn-i Müslim 3a/14

L

Lūṭ 54a/3

Lūṭ peygāmbere 44b/3

M

Maḥmes-i Tūsī 22a/14

Mālik 2a/1, 2a/2, 2b/11, 2b/14, 3a/1, 20b/10, 21a/3

Mālik-i Dinār 2b/13, 20b/7, 20b/13

Medīne 9b/4

Mekke 24b/13, 24b/15, 30b/6, 31a/15, 31b/7, 31b/13, 32a/12, 36b/13

Merv 22b/6

Merv İrmağı 30a/5

Merve 44b/10

Meryem 11a/4

Mescid-i Harem 31b/14

Messih 21a/14

Mısır 21a/8, 50a/5, 51a/4

Mikā'il 2b/3

Muhammed 2b/3, 10b/4, 54b/2, 54b/4, 54b/5, 54b/6, 56b/8, 57a/3

Muhammed-i Muştafā 55a/15, 58a/15

Muhammed-i Semmāk 10b/3

Muhammed-i Vāsi' 2b/15, 2b/13, 2b/15, 3a/4

Muhammedī 24a/5, 51b/14

Mu' taşım 37b/5

Mūsā 12b/8, 58a/15

Mūsā peygamber 2a/12, 7b/10, 15b/12, 27a/1

Muştafā 25b/8

Muẓar 54b/10, 56b/8

Münker ve Nekir 22a/10, 40b/2

N

Necd 55b/2

Ni' met-i Tūsī 22a/14

Niṣābūr 30a/8, 30a/12

Nūḥ 54a/3, 58a/15

Ö

‘**Ömer** 55a/6, 55a/15, 55b/1, 55b/3, 55b/6, 55b/9, 55b/12, 55b/13, 55b/14, 56a/4, 56a/5, 56a/10, 56a/14, 56b/2, 56b/9, 56b/10, 56b/12, 57a/8, 57a/11, 57a/14, 58b/1, 58b/2, 58b/3, 58b/12, 61a/8, 61a/9

‘**Ömer-i ibn-i ‘Abdu’l-‘azīz** 65b/2

‘**Ömerü’bn-i ‘Abdu’l-‘azīz** 25b/11

‘**Ömerü’bn-i ‘Oṣmān-ı Mekki** 8b/9

R

Rābi‘a 10b/3, 11a/10, 11a/11, 11b/10, 11a/4, 11a/8, 11b/11, 11b/12, 11a/14, 11b/5, 11b/8, 11b/15, 12a/3, 12a/5, 12a/9, 12a/10, 12a/14, 12b/1, 12b/4, 12b/7, 12b/9, 12b/10, 13a/3, 13a/4, 13a/7, 13a/15, 13b/1, 13b/4, 13b/7, 13b/11, 13b/14, 14a/1, 14a/2, 14a/5, 14a/6, 14a/8, 14a/10, 14a/13, 14b/11, 14b/13, 14b/14, 14b/15, 15a/1, 15a/3, 15a/7, 15a/8, 15a/12, 15a/14, 15a/15, 15b/1, 15b/3, 15b/6, 15b/7, 15b/8, 15b/9, 15b/10, 16a/3, 16a/6, 16a/7, 16a/11, 16a/12, 16a/15, 16b/2, 16b/4, 16b/6, 16b/11, 16b/12, 16b/13, 17a/1, 17a/4, 17a/7, 17a/10, 17a/13, 17a/15, 7b/1, 17b/3, 17b/5, 17b/12, 17b/13, 17b/15, 18a/1, 18a/3, 18a/4, 18a/6, 18a/9, 18a/10, 18a/11, 18a/13, 18b/1, 18b/4, 18b/5, 18b/9, 18b/14, 19a/4, 19a/5, 19a/8, 19a/10, 19a/13, 19a/14, 19b/1, 19b/3, 19b/4, 19b/6, 19b/7, 19b/12, 20a/6, 20a/7, 20a/8, 20a/10, 20a/12,

20b/2, 20b/3, 20b/5, 20b/7, 20b/9, 20b/14, 21a/1, 21a/3, 21a/5, 21a/6, 21a/10,
 21a/11, 21a/14, 21b/2, 21b/4, 21b/5, 22a/7, 22a/15, 58b/12, 62b/10, 62b/14,
 63a/1, 65b/13

Rābi‘ati ‘Adeviyye 10b/12

Rebi‘a 54b/10, 56b/8

Rükn-i Yemeni 32b/11

Rûm 61a/14

S

Şābit-i Bennāni 65b/7

Şādık 3b/11, 34b/6, 53a/1, 53a/3, 53a/5, 53a/6, 53a/10

Şālih 17b/11

Şālih-i Murī 17b/9

Şa‘lebī 45a/10

Sehl bin İbrāhīm 36b/7

Sehl 45b/12

Şufeyn 60b/6

Süfyān 20a/7, 20a/8, 20a/9, 20a/11, 20a/12, 20b/1, 20b/4, 20b/6, 25a/10, 25a/11,
 35b/14, 35b/15, 36a/1

Süfyān-ı Sevrī 20a/7, 21b/5, 25a/7

Süleymān peygāmbere 7b/8

Süleymān 5b/14

Sülmi 36b/6

Şūrī 43a/3

Ş

Şāfi‘î 7b/11, 7b/12, 8a/2, 45b/9

Şakīk 36a/2,

Şakīk-ı Belhî 20b/14

Şām 44b/2, 47a/11, 52a/3, 58a/11

Şeyh Ebū’l-Kāsım-ı Gürkāni 60a/2

Şeyh Ebū Sa‘îd 30b/6

Şeyh Sa‘îd-i Cubeyre 65b/11

T

Tevrīt 2b/1, 2b/5, 24b/2

Tūr-ı Sinā 27a/1

U

‘Urāna deresi 55b/7

‘Urāna diresi 55b/10

‘Utbe 9b/7, 9b/8, 9b/11, 9b/12, 9b/13, 10a/2, 10a/7, 10a/8, 10a/12, 10a/13, 10b/3

‘Utbetü’l Ğulām 9b/6

Ü

Ümmi Seleme 61a/1, 61a/2, 61a/3, 61a/4, 61a/7, 61a/9

Üveys 54b/3, 54a/12, 54b/14, 55a/3, 55a/11, 55a/14, 55b/3, 55b/11, 55b/12, 55b/14,

56a/1, 56a/3, 56a/4, 56a/6, 56a/7, 56a/11, 56a/12, 56a/13, 56a/15, 56b/4,

56b/7, 56b/9, 56b/10, 56b/13, 56b/14, 57a/1, 57a/2, 57a/3, 57a/5, 57a/8,

57a/11, 57a/13, 57a/15, 57b/2, 57b/3, 57b/6, 57b/7, 57b/10, 57b/12, 57b/14,
 57b/15, 58a/7, 58a/11, 58a/12, 58a/14, 58a/8, 58b/2, 58b/13, 59a/11, 59a/3,
 59a/6, 59a/7, 59a/9, 59a/11, 59b/3, 59b/4, 59b/5, 59b/6, 59b/10, 59b/13,
 59b/14, 60a/1, 60a/2, 60a/3, 60a/13, 60b/5, 60b/8

Üveys-i K̲aranī 54a/5

Üveysī 60b/10, 60b/7

Y

Yemen 54a/9

Yimen 28b/5, 28b/8, 54a/9, 54a/10

Yūsuf 63b/10

Z

Z̲e'n-nūn 45b/11, 50a/8, 50b/12, 50a/13, 50b/8, 50b/14, 51a/6, 51a/11

Z̲e'n-nūn-i Mīsrī 10b/3, 50a/4

Zeyd 10a/5

Z̲u'-n-nūn 51a/3, 51a/7, 51a/10, 51a/14, 51b/6, 51b/8, 51b/10, 51b/11, 52a/1, 52a/13,
 52b/1, 52b/10, 52b/11, 52b/13

KISALTMALAR

a.	Arapça
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
f.	Farsça
is.	İsim
rum.	Rumca
s.	Sayfa
sf.	Sıfat
yay.	Yayınları
zf.	Zarf
MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
TDAY	Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDK	Türk Dil Kurumu

KAYNAKÇA

- AKKUŞ**, Muzaffer. **Kitab-ı Gunya**. Ankara: TDK. Yay.1995.
- CANPOLAT**, Mustafa. “Eski Anadolu Türkçesinde Belirtme Durumu (Accusatives) Ekinin Kökeni Üzerine” *Türkoloji Dergisi*, C. X, s. 9-11, 1992.
- CLAUSON**, Gerard. **An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish**. Oxford: Claredon Press, 1972.
- ÇAĞATAY**, Saadet. **Türk Lehçeleri Örnekleri**. Ankara: 1977.
- DEVELİ**, Hayati. “Eski Türkiye Türkçesi Ağızlarının Sınıflandırılması” *Turkish Studies*, Volume 3/3 Spring, 2008, s. 212-230
- DEVELLİOĞLU**, Ferit. **Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat**. Ankara: Aydın Kitapevi, 2005.
- DUMAN**, Musa. “Klâsik Osmanlı Türkçesi Devresinde i/e Meselesine Dair”, İstanbul: İlmî Araştırmalar 7, 1999.
- **Birgili Muhammed Efendi- Vasiyyet-name**. İstanbul: R yay., 2000.
- **“Eski Anadolu Türkçesi Dönemine Ait Bazı Metinlerdeki Dil Uyumuna Aykırı Örnekler Üzerine”** V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri I, Ankara: TDK yay., 2004.
- ERCİLASUN**, Ahmet Bican. **Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi**. Ankara: Akçağ yay., 2005.

ERGİN, Muharrem. **Dede Korkut Kitabı II.- İndeks, Gramer**. Ankara: TDK Yay., 1997.

-----**. Türk Dil Bilgisi**. İstanbul: Bayrak Yay., 2005.

GABAİN, A.Von. **Eski Türkçenin Gramameri** (Çev. Mehmet Akalın). Ankara: TDK Yay., 1988.

GÖLPINARLI, Abdülbaki. Mantık Al-Tayr mad., **İslam Ansiklopedisi**. İstanbul: MEB., 1962.

GÜLSEVİN, Güner. **Eski Anadolu Türkçesinde Ekler**. Ankara: TDK yay., 1997.

KANKILIÇ, Verdi. **Uygurca Tezkiretü'l- Evliyâ**. Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul Ü. Türkiyat Enstitüsü, 1972

KARTALLIOĞLU, Yavuz. **Klâsik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni (16., 17., 18. Yüzyıl)**. Basılmamış Doktora Tezi, Gazi Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü: 2005.

KORKMAZ, Zeynep. **Eski Anadolu Türkçesindei –van/ -ven, -vuz/ -vüz Şahıs ve Bildirme Eklerinin Anadolu Ağzlarındaki Kalıntıları**. TDAY-Belleten, 1964.

-----**. Marzuban-nâme Tercümesi**. Ankara: Ankara Ü. DTCF Yay., 1973.

MANSUROĞLU, Mecdut. **“Şeyyad Hamza’nın Doğu Türkçesine Yaklaşan Manzumesi”** TDAY-Belleten, 1956.

-----**. Sultan Veled’in Türkçe Manzumeleri**. İstanbul: 1958.

-----**. “Türkçede -gay/ -gey Eki ve Türemeleri”** Jean Deny Armağanı, Ankara: 1968, s.171-183.

NICHOLSON, Reynold. **Tezkiretü'l-Evliya**. Leiden: 1905.

ÖZKAN, Mustafa. Mahmûd Bin Kâdî Manyâs-Gülistan Tercümesi. Ankara:

TDK Yay., 1992.

-----, “**Tarihî Türkiye Türkçesi Metinlerinde İstek Eki -a/-e’nin**

Kullanılışı Üzerine” Eski Türkiye Türkçesi Toplantısı Bildiriler, Ankara:

TDK Yay. s.81-113, 1999.

-----, **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi.**

İstanbul: Filiz Kitapevi, 2000.

ÖZMEN, Mehmet. Ahmed-i Dâ’i Divanı. Ankara: TDK Yay., 2001.

ÖZÖN, Mustafa Nihat. Osmanlıca Türkçe Sözlük. İstanbul: İnkılâp Kitapevi.,

1997

REDHOUSE, Sir James W. Turkish and English Lexicon. İstanbul: Çağrı Yay.,

2001.

RİTTER, Helmuth. Attar mad., İslam Ansiklopedisi. İstanbul: MEB., 1993.

SAMİ, Şemsettin. Kâmûs-ı Türki. İstanbul: Çağrı yay., 2006.

SEV, Gülsel. Tarihi Türk Lehçelerinde Hâl Ekleri. Ankara: Akçağ Yay., 2007.

STEİNGASS, F. Persian-English Dictionary. İstanbul: Çağrı Yay., 2005.

ŞAHİNOĞLU, M. Nazif. Attar Feridüddin, İslam Ansiklopedisi, Türkiye Diyanet

Vakfı, İstanbul, 1991

TDK. **Türkçe Sözlük.** Ankara: TDK. Yay., 2005.

TDK. **Yeni Tarama Sözlüğü.** Ankara: TDK Yay., 2005.

TİMURTAŞ, Faruk Kadri. Eski Türkiye Türkçesi (XV. Yüzyıl). İstanbul: Enderun

Kitapevi, 1994.

-----, **Osmanlı Türkçesi Grameri III.** İstanbul: Alfa Yay., 2005.

TULUM, Mertol. Sinan Paşa-Tazarrunnâme. İstanbul Ü. Türkiyat Enstitüsü,
1968.

ULUDAĞ, Süleyman. Evliya Tezkireleri. İstanbul: Kabalcı Yay., 2007.

**YAVUZ, Orhan. Anadolu Türkçesiyle Yapılan En Eski Tezkiretü'l-Evliyâ
Tercümesi ve Dil Özellikleri.** Konya: Tablet Kitapevi., 2006.

YELTEN, Muhammet. Şirvanî Mahmud- Tarih-i İbn-i Kesir Tercümesi.
Ankara: TDK yay. 1998.